

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

JUNG TİPOLOJİSİ BAĞLAMINDA MEHMET RAUF'UN ROMANLARINDA
PSİKOLOJİK TİPLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ASLI ÜNLÜ

İSTANBUL 2024

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

JUNG TİPOLOJİSİ BAĞLAMINDA MEHMET RAUF'UN ROMANLARINDA
PSİKOLOJİK TİPLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ASLI ÜNLÜ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MURAT KOÇ

İSTANBUL 2024

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	III
ÖN SÖZ	VI
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
GİRİŞ	1
A.Edebiyat ve Psikoloji İlişkisi	1
B.Edebiyat ve Psikoloji İlişkisi Bağlamında Psikolojik Roman	8
C.Psikanaliz ve Psikanalitik Çalışmalar	16
C.1.Sigmund Freud ve Psikanaliz	16
C.2.Alfred Adler ve Bireysel Psikoloji	22
D.Carl Gustav Jung ve Analitik Psikoloji	25
D.1.Bilinç, Bilinçdışı, Kişisel Bilinçdışı ve Kollektif Bilinçdışı	27
D.2.Arketip Kavramı ve Arketipler	29
D.3.Persona	30
D.4.Gölge	31
D.5.Anima ve Animus	32
D.6.Ben	33
D.7.Hilebaz	33
D.8.Yaşlı Bilge	34
D.9.Jung'un Arketip Kuramının Edebiyat ile İlişkisi ve Arketipçi Eleştiri	34
D.10.Jung Psikolojisinde Rüya	36
D.11.Jung Psikolojisinde Din ve Tanrı Anlayışı	40
D.12.Edebiyat Psikolojisi Bağlamında Jung'un Sanat, Sanatçı ve Edebiyat Üzerine Düşünceleri	41
E.JUNG TİPOLOJİSİ	47
E.1.Jung Psikolojisinde Kişiliğin Yapısı, Dinamikleri, Gelişimi ve Mandala	47
E.2.Jung Psikolojisinde Kişilik Tutumları	49
E.3.Jung Psikolojisinde Kişiliğin İşlevleri	55
E.4.Psikolojik Tipler	56
E.5.Dışadönük Tipler	57
E.6.Dışadönük Düşünen Tip	57

E.7.Dışadönük Hisseden Tip	59
E.8.Dışadönük Duyum Tipi	60
E.9.Dışadönük Sezgisel Tip	63
E.10.İçedönük Tipler	65
E.11.İçedönük Düşünen Tip	67
E.12.İçedönük Hisseden Tip	68
E.13.İçedönük Sezgisel Tip	70
I.BÖLÜM:JUNG TİPOLOJİSİ BAĞLAMINDA MEHMET RAUF'UN ROMANLARINDA PSİKOLOJİK TİPLER.....	72
1.1. <i>Garâm-ı Şebâb</i>	72
I.Memduh Bey-İçedönük Hisseden Tip	72
II.Hoşlanılan Kadın (Sarı Benizli Hanımefendi)-Dışadönük Duyum Tipi	82
1.2. <i>Ferdâ-yı Garâm</i>	87
I.Macit-İçedönük Duyum Tipi	88
II.Sermet-İçedönük Hisseden Tip	101
III.Nevber-Dışadönük Duyum Tipi	111
1.3. <i>Eylül</i>	114
I.Suat-İçedönük Hisseden Tip	114
II.Necip-İçedönük Hisseden Tip	123
III.Süreyya-Dışadönük Duyum Tipi	138
IV.Diğerleri	148
1.4. <i>Serap</i>	153
I.Adı Anılmayan Başkahraman-İçedönük Düşünen Tip	154
II.Diğerleri	170
1.5. <i>Bir Aşkın Tarihi</i>	174
I.Macit-İçedönük Hisseden Tip	174
II.Güzin-Dışadönük Sezgisel Tip	186
III.Diğerleri	191
1.6. <i>Menekşe</i>	194
I.Hüseyin Bülend-Dışadönük Duyum Tipi	194
II.Matmazel Violet-İçedönük Düşünen Tip	210
III.Diğerleri	215

1.7. <i>Genç Kız Kalbi</i>	220
I. Pervin-İçedönük Hisseden Tip	221
II. Mehmet Behiç Bey-Dışadönük Duyum Tipi	234
III. Diğerleri	239
1.8. <i>Karanfil ve Yasemin</i>	249
I. Samim-Dışadönük Duyum Tipi	251
II. Nevhiz-Dışadönük Sezgisel Tip	270
III. Pervin-Dışadönük Hisseden Tip	280
IV. Diğerleri	289
1.9. <i>Böğürtlen</i>	305
I. Pertev-Dışadönük Hisseden Tip	305
II. Müjgan-İçedönük Düşünen Tip	315
III. Diğerleri	323
1.10. <i>Son Yıldız</i>	329
I. Perran-Dışadönük Hisseden Tip	330
II. Fahri Cemal-İçedönük Hisseden Tip	354
III. Fuat İlhami-İçedönük Hisseden Tip	371
IV. Diğerleri	375
1.11. <i>Harabeler</i>	381
I. Lebibzade Nuri Süha-Dışadönük Duyum Tipi.....	382
II. Mübeccel-Dışadönük Hisseden Tip.....	403
III. Diğerleri	406
1.12. <i>Halas</i>	411
I. Nihat-Dışadönük Hisseden Tip.....	411
II. Diğerleri.....	420
1.13. <i>Kâbus</i>	425
I. Aziz Nihat-İçedönük Duyum Tipi.....	425
II. Nigâr-Dışadönük Duyum Tipi.....	431
III. Diğerleri.....	433
SONUÇ	436

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, Türk edebiyatına psikolojik roman türünde *Eylül* adlı eseriyle ilk roman örneğini kazandırarak şöhret bulan, Servet-i Fünûn döneminde yaptığı çıkış ve kaleme aldığı çeşitli edebî eserlerle tanınan Mehmet Rauf'un roman şahıslarının kişilik özellikleri belirlenmiş, kişilik özellikleri belirlenen şahısların psikolojik durumlarının tahliline çalışılmış, ele alınan roman karakterlerinin kişilik tipleri Carl Gustav Jung'un tipler nazariyesi bağlamında incelenmiştir. Mehmet Rauf'un romanları ve roman karakterleri üzerine yapılmış çalışmalar incelendiğinde daha önce Jung nazariyesini temel alarak hazırlanan bir çalışmaya rastlanmamış, karakterlerinin ruh dünyalarında dolaşmayı seven yazarın romanlarının bu kuram etrafında değerlendirilmeye uygun olduğu düşünülerek tez konusu belirlenmiştir. Yapılan bu çalışmanın, edebiyat ve psikoloji temelli çalışmalara katkı sağlaması tezin en mühim hedefleri arasındadır.

Çalışmanın giriş bölümünde öncelikle disiplinlerarası ilişkiler bağlamında edebiyat ve psikoloji üzerinde durulmuş, iki disiplini birleştiren noktalara temas edilerek edebiyat ve psikoloji merkezli çalışmaların önemine vurgu yapılmıştır. Bu iki disiplin arasındaki yakın ilişkinin bir sonucu olarak meydana çıkan edebî tür olarak “psikolojik roman” türünden söz edilmiş, dünya edebiyatında ve Türk edebiyatında bu türün yeri üzerinde durularak psikolojik roman türünde verilen ilk örnekler tartışılmıştır. Yine giriş bölümünde psikanaliz ve psikanalitik çalışmalar hakkında temel bilgilere yer verilerek, Sigmund Freud'un psikanalitik çalışmaları ile Alfred Adler'in bireysel psikoloji adını verdiği kuramından bahsedilmiş, söz konusu bu iki ismi takip eden ancak ortaya koyduğu fikirlerle psikoloji alanında kendisine has bir yer edinen Carl Gustav Jung'un analitik psikoloji adını verdiği nazariyesine ve arketip kavramına değinerek çalışmanın esas konusunu oluşturan psikolojik tipler kuramı üzerinde durulmuştur. Jung'un dışadönüklük ve içedönüklük olarak belirttiği iki temel kişilik tutumunu, dört farklı kişilik işlevi ile birleştirerek tespit ettiği sekiz farklı kişilik tipi -dışadönük düşünen tip, dışadönük hisseden tip, dışadönük duyum tipi, dışadönük sezgisel tip, içedönük düşünen tip, içedönük hisseden tip, içedönük duyum tipi ve içedönük sezgisel tip- tanımlanmış, bu kişilik tiplerinin genel özellikleri sıralanmıştır.

Çalışmanın ana bölümünde yazarın kaleme aldığı aşk ve kadın temalı *Garâm-ı Şebâb*, *Ferdâyı Garâm*, *Eylül*, *Serap*, *Bir Aşkın Tarihi*, *Menekşe*, *Genç Kız Kalbi*, *Karanfil* ve *Yasemin*, *Böğürtlen*, *Son Yıldız*, *Harabeler*, *Halas* ve *Kâbus* başlıklı romanlarının baskı yıllarına ve genel konularına yer verilmiş, adları sayılan romanlarda yer alan şahısların kişilik özellikleri ve psikolojik durumları üzerinde durularak Jung tipolojisi bağlamında kişilik tipleri tespit edilmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde bir romancı olarak Mehmet Rauf'un edebî kimliği üzerinde durulmuş, yazarın karakter çiziminde dikkat ettiği noktalar tespit edilmiş, kaleme alınan şahısların benzer ve zıt yönlerine vurgu yapılarak gruplandırılmaları sağlanmış, karakterler ile karakterlerin yazıldıkları dönemin zihniyeti arasında ilgi ve ilişkinin açıklanmasına dikkat edilmiştir. Sonuç bölümünde yazarın Jung tipolojisi bağlamında daha ziyade hangi tipleri canlandırdığı sorusu cevaplanmış, sekiz kişilik tipi kategorisi bu kategoriye dahil olan roman şahısları ile beraber sıralanmıştır.

Çalışmanın kaynakça bölümünde Mehmet Rauf'un şahıs kadroları incelenen romanlarına ve bu çalışma hazırlanırken faydalanılan kaynaklara yer verilmiştir.

Bu çalışmayı hazırladığım süre boyunca sunduğu bilgilerle yolumu aydınlatan, desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen, tecrübesi ve hoşgörüsü ile beni destekleyen kıymetli hocam Prof. Dr. Murat KOÇ'a minnet ve şükranlarımı sunarım. Destek ve yardımları için değerli hocam Prof. Dr. Mehmet GÜNEŞ'e de teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans sürecim boyunca maddi destekleri ile yanımda olan ve bu süreci daha kaygısız atlatmamda bana kolaylık sağlayan TÜBİTAK'a da teşekkür ederim.

Beni sevdikleri, bana inandıkları, her daim yanımda olup benimle beraber uzun bir yolculuğa çıktıkları, bu yolculuğu sevgi dolu, huzurlu ve korkusuz bir sürece çevirdikleri için sevgili annem Dilek ÜNLÜ'ye ve babam Bekir ÜNLÜ'ye de sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu heyecanlı ve zorlu süreçte beni yalnız bırakmadıkları, bana hep destek oldukları, hayatıma renk kattıkları için sevgili arkadaşlarım Sebahattin BAŞ'a ve Merve CANTEMÜR'e de teşekkür ediyorum.

Bu çalışmanın Türk edebiyatı üzerine yapılan çalışmalara bir katkıda bulunması temennisiyle...

Aslı ÜNLÜ

İSTANBUL 2024

ÖZET

Bu çalışmada, Mehmet Rauf'un polisiye konulu eserlerinin dışında kalan *Garâm-ı Şebâb*, *Ferdâ-yı Garâm*, *Eylül*, *Serap*, *Bir Aşkın Tarihi*, *Menekşe*, *Genç Kız Kalbi*, *Karanfil* ve *Yasemin*, *Böğürtlen*, *Son Yıldız*, *Harabeler*, *Halas* ve *Kâbus* adlı romanlarındaki şahıslar, Carl Gustav Jung'un tipler nazariyesi bağlamında incelenmiştir. Bu inceleme ile hedeflenen Mehmet Rauf'un romanlarındaki şahısların kişilik özelliklerini tespit etmek, karakterlerin öne çıkan niteliklerini ve psikolojik durumlarını değerlendirmek ve bu sayede karakterlerin Jung tipolojisine göre kişilik tiplerini belirlemektir.

Çalışma, giriş, bir ana bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde öncelikle edebiyat ve psikoloji alanlarının ilişkisi üzerinde durulmuş, bu ilişkiden hareketle bir edebî tür olarak psikolojik roman hakkında değerlendirme yapılmıştır. Bu bölümde "Psikanaliz ve Psikanalitik Çalışmalar" başlığı altında Sigmund Freud ile Alfred Adler'in çalışmalarından söz edilerek görüşlerine yer verilmiş, daha sonra Jung'un psikoloji üzerine yaptığı çalışmalardan bahsedilmiştir. Yine bu bölümde Jung'un tipler nazariyesi üzerinde durularak psikolojik tipler ve bunların genel özellikleri ele alınmış, çalışmanın kuramsal çerçevesi çizilmiştir.

Çalışmanın ana bölümünde Mehmet Rauf'un aşk ve kadın temalı romanları incelenmiş, bu romanların kısaca konularına yer verilmiş, romanların şahıs kadrosunu oluşturan aslî ve yardımcı karakterlerin kişilik tipleri belirlenmiştir. Temel olarak dışadönük ve içedönük olmak üzere iki grupta incelenen karakterler dışadönük düşünen tip, dışadönük hisseden tip, dışadönük duyum tipi, dışadönük sezgisel tip, içedönük düşünen tip, içedönük hisseden tip, içedönük duyum tipi ve içedönük sezgisel tip olmak üzere toplam sekiz kategori altında gruplanmıştır.

Sonuç bölümünde ele alınan konu genel olarak değerlendirilmiş, incelenen karakterlerin benzer ve zıt yönleri sıralanarak yazarın karakter çiziminde dikkat ettiği noktalar belirtilmiştir. İncelenen roman karakterlerinin hangi kişilik tipi kategorisinde yer aldığı vurgulanmış, yazarın romanlarında yer alan şahısların daha ziyade hangi kişilik tipine has özellikler taşıdığı konusu aydınlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik roman, roman incelemesi, Carl Gustav Jung, Jung tipolojisi, psikolojik tipler, Mehmet Rauf.

ABSTRACT

In this study, the characters in Mehmet Rauf's novels -except detective, crime novels- named *Garâm-ı Şebâb*, *Ferdâ-yı Garâm*, *Eylül*, *Serap*, *Bir Aşkın Tarihi*, *Menekşe*, *Genç Kız Kalbi*, *Karanfil ve Yasemin*, *Böğürtlen*, *Son Yıldız* and *Harabeler* were analyzed in the context of Carl Gustav Jung's theory of psychological types. With this study it is aimed to identify the personality traits in Mehmet Rauf's novels, to evaluate prominent qualities and psychological states of the characters and thus to determine the personality types of the characters according to Jung typology.

This study consists of an introduction, a main section and a result. In the introduction, firstly, the relationship between the fields of literature and psychology was emphasized and based on this relationship an evaluation was made about the psychological novel as a literary genre. In this section, under the title "Psychoanalysis and Psychoanalytic Studies", the works and views of Sigmund Freud's and Alfred Adler's are mentioned and then talked about Jung's studies on psychology. Again, in this section, psychological types and their general characteristics are discussed in the context of Jung's theory of types, and with this way the theoretical framework of this study is drawn.

In the second and main part of this study, Mehmet Rauf's love and women themed novels were examined, brief summaries of these novels were given and personality types of the main and supporting characters that constitute of the novels were determined. The characters, which are basically examined in two groups as extrovert and introvert, are grouped under a total of eight categories: Extraverted thinking, extraverted feeling, extraverted sensation, extraverted intuition; introverted thinking, introverted feeling, introverted sensation and introverted intuition.

In the conclusion section, the matter in the hand is evaluated generally, the similar and opposed aspects of the examined characters are listed and the points that the author pays attention to in character drawing are stated. Personality types of the examined characters were determined, thence it has been clarified the issue of which personality type of the characters in Mehmet Rauf's novels.

Key words: Psychological novel, novel review, Carl Gustav Jung, Jung typology, psychological types. Mehmet Rauf.

GİRİŞ

Edebiyat ve Psikoloji İlişkisi

Bireyler arasında iletişim ve etkileşimin sağlayıcısı olan dil, edebiyatın da ifade aracı hatta yegâne malzemesidir. Bu yönüyle bakıldığında bir dil sanatı olarak açıklanabilecek olan edebiyat kavramı kökü itibariyle Arapça “*edeb*” kavramıyla ilişkilendirilmiş, “*edebî* yazılar yazan kimse, *edebî* nesir yazarı” anlamına gelen “*edib*” kelimesine yani yazar kişisine ise kökünün işaret ettiği üzere “güzel huy, iyi ahlâk öğreten kişi olma” görevi yüklenmiştir. Başlangıçta ahlâk öğretisi ve iyiye yönlendirme gayesi kaidelerine bağlı olarak gelişen edebiyat zaman zaman özellikle söz konusu işlevlere işaret edecek şekilde tanımlanmıştır. Bilhassa modern çağa kadar edebiyat dinî ve ahlaki temellere dayandırılarak açıklanmış, aynı zamanda edebiyat bir toplumu oluşturan gelenek, görenek ve âdetler ile birlikte duygu ve fikir birliği çerçevesinde değerlendirilmiştir. Recâizade Mahmut Ekrem edebiyat kavramını açıklarken bu sanat dalının özellikle bu yönlerine vurgu yapmış, *Pejmürde* adlı eserinde edebiyat kavramına bir açıklık getirmeye gayret gösterip bir sanat dalı olarak edebiyatı şu şekilde tanımlamıştır: “*Edebiyat, bir halkın ahlâk ve âdâtını... efkâr ve hissiyâtını... her türlü ahvâl ve muâmelât ve mahsûlâtını ekseriya yalancı bir lisân ile doğruca olarak tarif ve tasvir eden külliyyât-ı âsârdır.*”

¹ Elbette edebiyatın kapsamı dinî ve ahlaki kaidelerle sınırlanamayacak kadar geniştir ki zamanla *edebî* nitelikli eserlerde muhteva genişletilmiş, *edebî* eserlere okuyucuyu etkileme ve onda estetik haz uyandırma gibi çeşitli işlevler yüklenmiştir. Kaya Bilgegil edebiyatı tanımlarken ona toplumsal herhangi bir işlev yüklememiş, edebiyatı kendi içinde kural ve kaideleri olan bir disiplin olarak tanımlamıştır: “*Edebiyat; yazma sanatı ile ilgili kaidelerin bütünü ve uygulamada bu kaidelere uygun eserleri içine alan disiplin.*”² Günümüzde edebiyat kavramı en yalın şekilde insan ile toplum hayatını yönlendiren ve biçimlendiren duygu ve düşüncelerin kendine özgü kuralları olan bir dil ve belli bir dilin söz konusu kurallarına uygun olarak üretilen sözcükleri aracılığıyla ifade edilmesini ve aktarılmasını sağlayan bir sanat türü olarak değerlendirilmektedir. Türk Dil Kurumu edebiyat kavramını şu tanımla açıklar: “*Olay, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı; yazın.*”(TDK)

Henüz yazının icat edilmediği veya iletişim imkânlarının kısıtlı olduğu, matbaa ile yazılı kaynakların üretiminin hızlandırılarak yaygınlaştırılıp toplumlar arasında yayılmadığı

¹ Recâizade Mahmut Ekrem, *Pejmürde*, Alem Matbaası, İstanbul 1311, s.58.

² Kaya Bilgegil, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Edebiyat maddesi) C.II.*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977, s.428.

dönemlerden beri insanlar anlatma ve kendini ifade etme ihtiyacının bir sonucu olarak edebî eserler mahiyetinde ürünler ortaya koymuşlar, bu şekilde sözlü kültüre ait anlatılar oluşturmuşlardır. Bu bağlamda edebiyat tarihi insanlık tarihi kadar eskidir ve kökeni insanlığın ortaya çıktığı çağlara kadar uzanır. Kökleri insanlığın başlangıcına doğru götürülebilecek olan edebiyatın bir disiplin veya bir bilim dalı olarak kabulü ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Bugün bile edebiyatın bir bilim olup olmadığı tartışma konusu edilmekte, bu konu üzerinde çeşitli görüşler ortaya atılmaktadır. Edebiyat uğraş alanı, ilgisi ve kullandığı yöntemler gereği beden ve doğa bilimlerinden ayrı olduğundan tam anlamıyla bilim kisvesi altında değerlendirilmemektedir. Doğrudan doğruya insanı hedef alan ve insanı tam anlamıyla bilimsel tekniklere dayanmadan inceleyen edebiyat daha ziyade bir sanat dalı olarak değerlendirilmekte ve kendine has kaidelere dayanarak sürekliliğini sürdürmektedir.

Müstakil bir disiplin olmasının yanı sıra edebiyat başka bilim dallarıyla da ilişki kurmakta, ilgisini yönelttiği ve odak noktasına aldığı insanı farklı bilim dalları ve disiplinlerin de yardımıyla tahlil etmeye ve tasvir etmeye uğraşmaktadır. Bu bakımdan edebiyatın bilhassa sosyal ve beşeri bilimlerle doğrudan ilişki içinde olduğunu, fizik, kimya, biyoloji gibi deneysel bilimlerin verilerinden de faydalandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Edebiyat tarih, coğrafya, felsefe, sosyoloji ve psikoloji gibi bilimlerin kaynak ve verilerinden istifade ederek bu disiplinlerin tesiriyle anlatı imkânlarını geliştirmektedir. Özellikle dilin imkânlarından faydalanarak insanı ve insanın iç dünyasını aydınlatmak gayesi noktasında birleşen edebiyat ve psikoloji disiplinleri arasında sıkı ve karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki özellikle yaptığı araştırmalar, ortaya koyduğu tespit ve önerdiği terimlerle Freud ile sağlamlaştırılmıştır. Freud'un ardından gelen ve psikoloji alanında çalışmalar ortaya koyan pek çok isim edebiyat ve psikoloji ilişkisini gündeme getirmiş ve bu ilişkinin mahiyeti ve sınırları üzerinde araştırmalar yaparak söz konusu iki disiplin arasındaki bağlantıyı derinleştirmişlerdir. Psikoloji biliminin ortaya koyduğu veriler edebiyatla ilgilenen yazar ve şairlerce takip edilmiş, psikoloji edebiyatın beslendiği bir kaynak olarak öne çıkmıştır.

Psikoloji insanlar ve hayvanların duygu, zihin ve davranış biçimlerini ele alan bilimsel bir disiplindir.³ Doğan Cüceloğlu da modern psikolojiyi, davranışı ve davranışın altında yatan süreçleri bilimsel olarak inceleyen çalışma alanı şeklinde tanımlamıştır.⁴ Psikolojinin esas ilgi alanını insan davranışları ve zihinsel süreçler oluşturur. Bu bağlamda psikoloji sosyal bir canlı olan insanın toplumla ilişkileri, öğrenme, algılama ve bilişsel süreçleri ve temel ihtiyaçlarını

³ İsmet Emre, *Edebiyat ve Psikoloji*, Anı Yayıncılık, Ankara 2006, s.15.

⁴ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranış: Psikolojinin Temel Kavramları*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004, s.35.

karşılama ile birlikte duygu ve düşünceleri üzerinde durarak bilincin gizli noktalarını aydınlatmaya ve açıklamaya çalışmakta olan bir disiplin olarak değerlendirilmelidir. Psikolojinin tanımında yer alan esas odak noktaları ile birlikte psikolojinin kullandığı strateji ve metotlara baktığımızda bugün anladığımız manasıyla psikolojinin doğuşunu 19. yüzyıla dayandırmak mümkündür. Esasen psikolojinin tarihi ve insan ruhu üzerine düşünceler tıpkı edebiyat gibi daha eski tarihlere, Antik Yunan'a, hatta M.Ö. 500'lü yıllara kadar uzansa da müstakil bir bilim dalı olarak psikolojinin ortaya çıkışı ve gelişimini bu bağlamda sürdürmesi ancak 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Psikolojinin temelleri felsefe ve mantık disiplinlerinin çalışmaları sonucu atılmış, daha sonraları fizyoloji ve fizik gibi bilimsel dalların uğraş alanları ekseninde şekillenmiş, bağımsız kimliğine 19. yüzyılda Freud'un katkılarıyla kavuşmuştur. Psikolojinin bilim olarak kimliğini ispatı ve diğer dallardan ayrılarak müstakil bir disiplin hâlini alışı ise yirminci yüzyılın ilk çeyreğine rastlar. Psikoloji disiplini Freud'un çalışma ve çabalarının bir sonucu olarak ancak 1930'lu yıllarda bağımsız bir bilime dönüşür.⁵

İnsan psikolojisi, bilhassa insan ruhu üzerine ilk dikkatler Antik Yunan'da Platon ve Aristoteles döneminde yoğunlaşmıştır. Bu dikkatler günümüz modern psikoloji ve onun çalışma prensip ve metotlarıyla doğrudan doğruya örtüşmese de insan ruhu, yapısı, zihinsel süreçler ve bu süreçlere bağlı olarak öğrenme gibi yaşamsal faaliyetlerin sürdürülmesi üzerinde ilk gözlemler yapılmış, insan ruhu ve zekâsı incelenmesi ve keşfedilmesi gereken bir alan olarak seçilmiştir. Platon insanın yapıp etmeleri yani davranışları ile duygularının kaynağını sırrı çözülmemiş bir kaynak olarak ruh kavramında aramış, bedenden çok bugün "*bilinçaltı*" diyebileceğimiz süreçleri dikkate almıştır. Ruh ve beden arasındaki ilişki de üzerinde sıkça durulmuş bir husustur. Ruh ancak bedenle işlev kazanabilmekte, bedenden bağımsız hareket etmemektedir. İnsanda belli bir duygu durumunun belirmesi ve bir düşüncenin insan zihninde oluşabilmesi için gerekli unsur bedendir. Aristoteles duygu ve düşüncenin insan zihninde şekillenmesi ile beden arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklar: "*Öyle görünüyor ki, çoğunlukla, beden olmadan, ruhun etkilendiği veya gerçekleştirdiği öfke, cesaret, istek ve genel olarak duyumlama gibi, hiçbir duygulanım yoktur. Bununla birlikte, her şeyden önce ruha özgü gibi görünen, her şeyden üstün bir iş varsa bu, düşünme eylemidir; fakat bu eylem de imgelemenin bir türüyse, o zaman imgelemeden bağımsız biçimde var olamaz; bir beden olmadan var olamaz.*"⁶

Bilimsel bakış açısının egemen olduğu Aydınlanma Çağı ile birlikte canlı bir mekanizma olan insan ve insan bedeni de makineye benzetilmiş, insan zihninin bir makine gibi çalıştığı fikri

⁵ İsmet Emre, *Edebiyat ve Psikoloji*, s.25.

⁶ Aristoteles, *Ruh Üzerine*, çev.: Zeki Özcan, Alfa Yayınları, İstanbul 2000, s.8-9.

ortaya atılmıştır. Bu dönemde de ruh-beden arasındaki ilişkinin açıklanmasına uğraşmış, devrin önemli isimlerinden Descartes bu soruna bir çözüm getirebilmek maksadıyla insan bedeni üzerinde deney ve gözlemler yaparak ruh-beden ilişkisini değerlendirmeye açmıştır.⁷ Tüm bu çaba ve çalışmalar göstermektedir ki bugün psikolojinin araştırma konusunu oluşturan ruh ve beden arasındaki ilişki, insan zihninin işleyişi ve duygu ve davranışlar üzerinde ekseriyetle durulmuş meselelerden bazılarıdır. İnsan ruhu ve bedeninin işleyişi ile birlikte karmaşık bir yapısal bütünlük olarak tanımlayabileceğimiz insan zihni olgusu üzerinde daha sistemli bir şekilde çalışabilmek üzere 1879 yılında Alman fizyoloji ve psikoloji uzmanı Wilhelm Wundt tarafından Leipzig Üniversitesi'ne bağlı olarak tarihteki ilk psikoloji laboratuvarı kurulmuştur. William James'in katkılarıyla Amerika'da Harvard Üniversitesi'nde de bir psikoloji laboratuvarı kurulmuş, bu sayede Amerika'da da psikoloji bilimi üzerine sürdürülen faaliyetler hız kazanmıştır.

Edebiyatın diğer bilimlerden daha ziyade psikoloji ile yakın ilişki kurması, her iki disiplinin de insanı merkeze alarak insan odaklı inceleme ve çalışmalar ortaya koymalarından ileri gelmektedir. Denilebilir ki söz konusu edilen bu iki disiplin de insan esaslı bir yaklaşımla birlikte insan tabiatını anlama ve anlamlandırma çabasındadırlar. Nitekim bilhassa Freud'la birlikte edebiyat ve psikoloji arasındaki ilişki daha da kaynaştırılmış, Freud psikoloji alanında yaptığı çalışmalara edebî eser ve edebî eserin yaratıcısı bağlamında yazarı, şairi seçmiş, yazar ve sanatçıyı psikanalitik bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Eserin ortaya çıkma süreci, yazarın eseri yaratması, ortaya konan eserin okura ulaşması ve okur üzerindeki etkisi -estetik haz duyma, duygusal olarak arınma vb.- psikolojinin edebiyatla kesiştiği noktada çözümlenmesi gereken sorunlardan bazılarıdır. Freud bu süreçleri açıklayabilmek, yazar-eser, yazar-okur, eser-okur arasındaki ilişkileri çözümleyebilmek için birçok yazar hakkında araştırma yapmış, bu çalışmalarla edebiyat psikolojisinin araştırma konusu olan sorunlara cevap aramıştır. Öyle ki Freud tahliline çalıştığı Sophokles'in *Kral Oidipus*'undan hareketle Oidipus kompleksini ortaya atmış, bir edebî eser kişisinden hareketle bir psikolojik duruma açıklık getirmiştir.⁸ Oidipus kompleksi gibi Elektra kompleksi, Sindrella kompleksi, Othello Sendromu, Madam Bovary Sendromu gibi pek çok psikolojik rahatsızlığın adını bir edebî eserden alması edebiyat ile psikolojinin birbirleriyle olan yakın ilişkilerini kanıtlar niteliktedir.

⁷ İsmet Emre, *Edebiyat ve Psikoloji*, s.34

⁸ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s.153.

İsmet Emre edebiyat ve psikoloji disiplinleri arasındaki yakın ilişki üzerinde durarak bu iki bilim dalının birleştikleri noktaları şöyle sıralamıştır:

1. “*Her ikisi de insanın fiziksel ve psikolojik yapısını ele alırlar.*”⁹ Emre’nin ilk maddede ortaya koyduğu üzere hem edebiyatın hem de psikolojinin odak noktasında insan bulunur. Edebiyat insanın ruhu, bilinci ve bilinçdışı yönleriyle beraber bedeni ve dış görünüşüne de dikkat çekerken psikoloji daha ziyade bilinç ve bilinçaltının keşfedilmemiş yönleri üzerinde durur. Bir özne olarak yazar ve onun yaratma faaliyetleri hem edebiyat hem de psikoloji için ilgi çekici bir süreçtir. Yazarın yaratıcı yönünü tetikleyen merak, hayal gücü ve kendine özgü *beni* hem edebiyat biliminin hem de psikolojinin araştırma alanlarındandır. Aynı zamanda psikoloji biliminin ortaya koydukları edebî eser kaleme alan yazar-şair özne için başvurulacak bir kaynak niteliğindedir. Psikolojinin insanı tanımlayan ve açıklayan bir bilim dalı oluşu onu edebiyatla daha da yakınlaştırır. Psikolojinin insanın iç evreniyle ilgili tespitlerinden bilhassa roman şahıslarının tahlilinde faydalanmak mümkündür.

2. “*Her ikisi de bilinçaltına önem verir ve bir nevi katharsis metodunu uygular.*”¹⁰ Yazar öznenin kaleme aldığı edebî eseri nasıl yazdığı, eserini hangi süreçlerden geçerek oluşturduğu, yazılanların kaynağının nereye dayandığı bir tartışma konusudur. Eski Yunan’da ilham, yazarı etkisi altına alan bir dış kuvvet olarak değerlendirilmiş; yazar adeta cin tutmuş gibi, neredeyse kendinden geçerek trans hâlinde eserini ortaya koyan kişi olarak betimlenmiştir. İlhamın bu sırlı yapısının kökleri Tanrılar katında aranmış, yazabilme gücüne erişebilmek için Tanrılardan medet umulmuştur.¹¹ Sokrates de ozanların yazma ve söyleme eylemlerinde bulunurken aklın kontrolünden çıktıklarını, vecd içinde yazıp söylediklerini ileri sürmüştür. Buradan anlaşılmaktadır ki yazarın yaratma eyleminin ardında eski dönemlerde hep akıl dışı bir yön aranmış, yazarın yaptıkları bilinçli bir eylem gibi görülmemiştir. Freud da hemen hemen bu görüştedir; o da sanatçının yaratıcı eylemleri ve nevroz yani psikolojik rahatsızlıklar arasında sıkı bir ilişki olduğu düşüncesindedir. Bu bağlamdan hareketle söylenebilir ki yazma eylemi ve bilinçdışı süreçler arasında yakın bir ilişki olduğu düşüncesi mevcuttur. Yazar öznenin yazma eylemi süresince transa geçerek bilinçaltına indiği, bilinçaltı ile kurduğu temas sırasında zihninin arka planlarına ittiği duygu, düşünce veya anılarla yeniden ilişki kurarak bunu bir sanat eseri olarak ortaya koyduğu yaygın bir kanaattir. İsmet Emre bilinçaltının bir edebî metin için

⁹ İsmet Emre, *Edebiyat ve Psikoloji*, s.298

¹⁰ İsmet Emre, a.e., s.301

¹¹ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, s.150.

her şey demek olmadığını ancak bir edebî eserin diğer pek çok unsurdan daha kıymetli olduğunu ifade eder.

Yazarın böylesi karmaşık süreçlerden geçerek ortaya koyduğu edebî eserin okurla ilişkisi de edebiyat ve psikolojinin kesişme alanı olan edebiyat psikolojisinin üzerine eğildiği konulardandır. Edebî eserin okur üzerindeki etkisinin ne olduğu ve olması gerektiği üzerinde de dikkatle durulmuştur. Temelde güzel sanatların bir kolu olarak edebiyatın en önemli işlevi okur üzerinde estetik bir haz uyandırmaktır. Fakat edebiyata dolayısıyla yazar ve şairlere, onların ürettikleri edebî eserlere yüklenen bir diğer işlev de ahlâkî bir fonksiyon üstlenerek okuru rahatlatmak, okurun içindeki sıkıntılı duyguların boşalmasını sağlamaktır. Platon'un ideal devletinden uzaklaştırdığı sanat ve sanatçı Aristoteles'e göre toplum için zararlı veya sakıncalı değildir, tam aksine yükleneceği birtakım fonksiyonlarla topluma fayda sağlayabilecek bir potansiyele sahiptir. Aristoteles'e göre trajedi okur veya izleyicide acıma ve korku duygularını uyandırarak okur ya da izleyicinin birtakım kötü duygulardan arınmasına - katharsis-, psikolojik açıdan daha dengeli bir insan olmasına katkı sağlar.¹² Katharsis kavramı arınma, temizlenme demektir. Bu noktada daha geniş anlamıyla sanata, daha dar manada edebiyata yüklenen katharsis işlevi tıpkı Hristiyanlık dininde din mensuplarının ruhanî açıdan arınmak maksadıyla bir din görevlisinin yardımına başvurmasına benzer.

3. “*Her ikisi için de çağrışım metodu önemlidir.*”¹³ İsmet Emre hem edebiyat biliminin hem de psikolojinin çağrışım metodundan yararlandıklarının altını çizer ve yazarların serbest çağrışım adı verilen yöntemden istifade ettiklerini belirtir. Modern edebiyatta sıklıkla başvurulun bilinç akışı tekniği, Freud'un psikanaliz kuramı ve serbest çağrışım metoduna dayanmaktadır.¹⁴ Bilinç akışı tekniğiyle amaçlanan kesintisiz bir şekilde eser kahramanının iç dünyasını okura sunabilmektir. Özlem Kale'ye göre sesli düşünme olarak değerlendirilebilecek olan bilinç akışı tekniği kahramanın zihninden geçenleri doğrudan okura açar. Bilinç akışı tekniği kahramanın zihnini okura açtığından eserin bu bölümlerinde yer yer dilbilgisi kurallarının ihmal edildiği, noktalama işaretlerinin kullanımının aksatıldığı, dağınık ve süzgeçten geçmemiş duygu ve düşüncelerin serbestçe sıralandığı görülür. Böylece okur, eser kahramanın zihninde serbestçe dolaşma imkânı bulup müdahale edilmemiş saf bilinçaltına erişebilmektedir.

¹² İsmail Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2016, s.50.

¹³ İsmet Emre, *Edebiyat ve Psikoloji*, s.302.

¹⁴ Özlem Kale, “Edebiyatın Bilinç Akışı Tekniğine Başvurulma Sebepleri Üzerine Bazı Dikkatler”, *E-Journal of New World Science Academy*, 2015.

4. “*Her ikisi için de hayal gücü önemlidir.*”¹⁵ Türk Dil Kurumunca zihnin hayal yaratma yetisi, muhayyile; imgelem; bir nesneyi, o nesne karşımızda olmaksızın tasarımlama yetisi olarak tanımlanan hayal gücü, hem edebiyatın hem de psikolojinin önem verdiği bir yaratıcı güçtür. Sanatçının, yazarın yaratma eyleminde hayal gücü ciddi bir önem taşır. Yazar yazma eylemini gerçekleştirirken bilinçaltına ittiği duygu, düşünce ve anılara yöneldiği gibi hayal gücünün imkânlarından da yararlanarak yeni deneyim ve duygulanımlara doğru uzanır. Psikolojinin de ilgi alanına giren hayal gücü, kaynağı, imkânları ve sınırları yönünden incelenmesi gereken bir sürece işaret eder.

5. “*Her ikisi de dilden yararlanır ve dile azami önem verirler.*”¹⁶ Dil, temelde insanlar arası anlaşmayı sağlama fonksiyonu ile vardır ve var olmuştur.¹⁷ Edebiyat bir dil sanatıdır ve en önemli malzemesi ve ifade aracı da dildir. Kendini anlatma ve gördüklerini, duyduklarını, bildiklerini, hatta hislerini aktarma ihtiyacı duyan insan için dil eşsiz bir anlatım aracıdır. Dilin imkânlarından ve sözün gücünden hareketle üretilen eser etkileyici bir yapıya kavuşur, etkileşimde tetikleyici bir rol oynar ve kalıcılaşır. Nitekim sözlü dönem ürünlerinin de nesilden nesle aktarılacak toplum hafızasında yer edinmesi bunun kanıtıdır. İnsanlar arasındaki iletişim ve anlaşmayı sağlayan bir araç olarak dil psikolojinin de çözülmesi gereken şifrelerle dolu bir yapı olarak dikkatini çeker. Psikoloji dilin edebiyatla ilişkisini değerlendirmeye aldığı gibi psikanalizde de dilden etkin bir biçimde faydalanılır. Freud’a göre ruhsal hastalıkların sağaltımında söz düşünülebilecek ilk çarelerdendir. Ona göre söz psişik tedavide başvurulacak bir araçtır.¹⁸

6. “*Her ikisi de benzer çözümleme yöntemleri kullanmaktadır.*”¹⁹ Edebiyat, edebî eserler dünyasını ve bir edebî eserin temel yapı unsurlarından olan şahıslar dünyasını psikoloji ve psikanalizin verilerinden hareketle tahlile çalışırken psikoloji ve psikanaliz ise insanın ruh dünyasını birbiriyle örtüşen yöntemler dizisiyle çözümlemeye çalışmaktadır.²⁰ Edebî eserler her zaman doğrudan olmasa da mutlaka dış, gerçek dünya ile ilişki içindedir. Edebî eser ile gerçek dünya arasındaki bu ilişki, edebî eserin çözümlenmesi ve tahlili bakımından psikoloji ve psikoloji biliminin ortaya koyduğu verilere başvurmayı zorunlu kılar. Psikoloji insanın gündelik hayattaki yapıp etmeleri, duygu ve düşünceleri ile birlikte bilinçaltında işlemekte olan süreçleri

¹⁵ İsmet Emre, *Edebiyat ve Psikoloji*, s.303.

¹⁶ İsmet Emre, a.e., s. 304.

¹⁷ İsmail Çetışli, *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, s.20.

¹⁸ Sigmund Freud, *Psikanaliz Üzerine*, çev.: Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul 1998, s.32.

¹⁹ İsmet Emre, a.e., s.307.

²⁰ İsmet Emre, a.e., s.307.

inceler. Bu bakımdan hem edebiyat hem de psikoloji, birbirlerini tamamlayan birer disiplin olmaları bakımından ve insanı odak noktalarına yerleştiren uğraş alanları olmaları açısından benzer çözümleme yöntemlerini kullanırlar.

Odak noktalarına insanı ve insanın duygu, düşünce ve davranışlarını koymaları bakımından benzerlik göstermeleri ve birçok yönden birbirlerini tamamlayan özellikleri olmasına rağmen edebiyat ve psikolojinin birbirlerinden ayrılan temel özelliklere sahip olduklarını da belirtmek lazımdır. Edebiyatın merkezindeki insan en nihayetinde kurmacadır, yazarın ortaya koyduğu insan yazarın imgelem dünyasında şekillenir. Psikoloji yaşayan, hisseden, dolayısıyla gerçek dünyanın bir parçası olan insanı ele alır. Bir edebî eserde yer alan söz konusu şahıs yazarın betimlediği, tasvir ve tahlil edebildiği ölçüde var olur. Gerçek ve kurmaca arasındaki bu ince çizgi, psikoloji ve edebiyatı da birbirinden ayırıcı bir rol üstlenir. Psikoloji eserde yer alan şahıs kadrosunun edebiyat bilimcisi tarafından anlaşılmasını ve tahlilini kolaylaştıracaktır. Psikoloji edebiyatın ortaya koyduğu kurmaca dünyadan hareketle insanı daha iyi tanımaya, insan zihnini ve bilinçaltı ile ilgili süreçleri incelemeye uğraşacaktır.

Benzer çözümleme yöntemlerinden yararlanmalarının yanı sıra hem edebiyatın hem de psikolojinin kullandıkları yöntemlerin farklılığına işaret etmekte de fayda vardır. İsmet Emre'ye göre söz konusu yöntem farkı kendini en belirgin edebî eser incelemesinde göstermektedir.²¹ Bir esere edebiyat bilimcisi farklı bir açıdan yaklaşırken psikolog aynı eseri farklı bir açıdan değerlendirecektir. Bir edebiyat bilimcisinin ilgisine sunulmuş bir edebî esere yaklaşım şekli ile ondan çıkaracağı sonuç bir psikoloğunkinden farklı olacaktır. Bu bakımdan edebiyat ve psikoloji arasındaki sınırların belli olduğunu ancak her iki disiplinin de birbirlerinin ortaya koydukları verilerden istifa ettiklerini söylemek yerinde olacaktır.

Edebiyat ve Psikoloji İlişkisi Bağlamında Psikolojik Roman

Edebiyat ile psikoloji disiplini arasındaki yakın ilişkiden doğan bir tür olarak psikolojik roman türü, edebiyat ile psikoloji arasındaki ilişki bağlamında değerlendirilmelidir. “Tahlil romanı” olarak da adlandırılabilen psikolojik roman, romandaki şahıslar dünyasının ruh çözümlemelerine diğer roman türlerinden daha geniş yer ayıran, karakterlerin iç dünyalarına dikkatle eğilerek onları okura karmaşık yönleriyle tanıtmaya çalışan bir roman türüdür. Psikolojik romanlarda romanın yapı unsurlarından biri olarak vaka veya olay örgüsünden çok şahıslar ve onların psikolojik yapıları dikkati çeker. Psikolojik romanlarda yazar birbirine bağlı olarak gelişen olayları şahısların psikolojilerini net bir biçimde ortaya koymak, karakterlerin

²¹ İsmet Emre, *Edebiyat ve Psikoloji*, s.309.

ruhî kimliklerini belirginleştirmek için kullanır. Bu bakımdan psikolojik romanların odak noktasında şahısların bir birey olarak dış dünya ve toplum ile ilişkileri, ruhsal durumları, iç hesaplaşmaları, bunalımları, kimi cinsî istek ve arzuları yer alır. Yazar romanında bu psikolojik zemini sağlayabilmek ve ele aldığı karakterleri okura tanıtabilmek için iç monolog, bilinç akışı gibi tekniklerden yararlanır.

Şaban Sağlık iç monolog ve bilinç akışı tekniklerinin birbirleriyle karıştırıldığını belirttiikten sonra söz konusu iki terim arasında pek çok ortak nokta bulunduğu gibi önemli farkların da bulunduğu altını çizer.²² Hem iç monolog tekniğinde hem de bilinç akışı tekniğinde amaç roman kişinin duygu ve düşünce dünyasının okura doğrudan doğruya aktarmaktır. İç monolog tekniği ile roman kişinin duygu ve düşünceleri karakterin kendi ağzından belli bir mantık sırasına uygun olarak sıralanır. Bu noktada yazar gramer kurallarına uyar ve cümleleri sentaks kurallarına uygun şekilde oluşturur. Bu teknikle adeta yazar aradan çekilir, aktarma görevini bırakarak okuru roman kişinin zihninde serbestçe dolaştırır.²³ Bilinç akışı tekniğinde ise tüm bu kurallar göz ardı edilir, roman kişinin kafasından geçenler dağınık bir biçimde, mantık kurallarına uygunluk önemsenmeden okura aktarılır. Bu sayede okur bilincin en karanlık, bilinçaltına en yakın kesimine yaklaşma fırsatı bulur.²⁴ Nitekim psikolojik romanla yazarın esas yapmak istediği okuru bilinçaltının gizemli dünyasında dolaştırmak, olayların arkasında yatan psikolojik süreçleri okura göstermektir.

Berna Moran Tanzimat dönemi romancılarından itibaren acemice de olsa iç monolog ve bilinç akışı tekniklerinin kullanıldığına dikkat çeker ve Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası*'nı iç monolog tekniğine yer vermesi ve bilinç akışı tekniğinin Türk edebiyatında ilk kez denendiği roman olması yönünden değerlendirmeye alır. Moran'a göre bu romanda Recaizade Mahmut Ekrem karakterinin yalnız fizikî özellikleri veya onu neredeyse tipleştiren özelliklerinden ziyade onun düşünce dünyası, iç yaşantısı üzerinde durmuştur.²⁵ Karakterinin iç dünyasını okura aktarabilmek için henüz Batı'da bile denenmemiş tekniklerden faydalanması bakımından Recaizade Mahmut Ekrem'in yaptığı roman türü için oldukça önemli bir yeniliktir. Moran'a göre Recaizade Mahmut Ekrem'in bugün iç monolog ve bilinç akışı diye adlandırılan teknikleri kullanması dikkate değer olsa da Recaizade'nin bu tekniklerden faydalanışı bilinçli bir tercih olmasa gerektir. Bilinçli olmasa da bu tekniklerin romanda fazlaca yer tutması Recaizade'yi kendi çağdaşlarından, hatta Batılı yazarlardan ayrı bir noktaya taşır: "*Birçok*

²² Şaban Sağlık, Hikâye/ Anlatı/ Yorum,

²³ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, s.77.

²⁴ Berna Moran, a.e., s.67-68.

²⁵ Berna Moran, a.e., s.s.80.

eleştirmene göre iç konuşma tekniğinin bir anlatım yöntemi olarak sürekli kullanıldığı ilk roman Edouard Dujardin'in 1887'de basılmış olan *Les Lauries sont Coupes*'sidir. Araba Sevdası'nın yazılış tarihi ise 1886. Recaizade her ne kadar romanı baştan sona iç konuşma tekniği ile yazmamışsa da bir anlatım yöntemi sayılacak kadar yaygın bir biçimde kullanmıştır; ara sıra bilinç akımına da yer vererek. Bu durumda Recaizade'nin kullandığı tekniğin taklit olmadığı açık. Kaldı ki, Dujardin'in yaptığı iş Batı'da bile uzun süre farkedilmemişti. Ne var ki Recaizade'nin tekniği de bizde farkedilmedi ve Türk romanına hiçbir etkisi olmadı.”²⁶

İlk psikolojik roman örneğinin hangi yazar tarafından ne zaman ortaya konulduğu üzerine farklı görüşler mevcuttur. Fransız edebiyatının ilk roman örneklerinden biri olarak kabul edilen Madame De Lafayette tarafından 1678'de yayımlanan *Princesse de Cleves*, psikolojik roman örneklerinden biri olarak kabul görmektedir. Yasak aşk teması etrafında şekillenen roman âşık olduğu adamla severek evlenen bir kadının evliliği sırasında bir başka adama gönül vermesini konu edinir. Sevdığı adamın adını vermeden kocasına bir başkasına âşık olduğunu itiraf eden *Princesse de Cleves* her ne kadar âşığına karşı koyamasa da kocasını aldatıyor olmanın üzüntüsüyle karmaşık bir ruh hâline bürünmüş, çareyi her şeyi kocasına itiraf etmekte bulmuştur. Kocasını M. de Cleves karısının itirafı sonrası çok üzüldü yataklara düşer ve en sonunda ölür. Kocasının ölümünden sonra özgür kalan *Princesse de Cleves* eşiyle evli olduğu sırada âşık olduğu Duc de Nemours ile evlenmeyi reddeder ve bir manastıra kapanarak ölmeyi bekler.²⁷ Roman yasak aşk temasını merkezine yerleştirmesi bakımından Mehmet Rauf'un *Eylül* adlı romanıyla benzerlik taşımaktadır. Rifat Günday ile Ahmet Aycan “Mme de Lafayette'nin *Princesse de Cleves* ve Mehmet Rauf'un *Eylül* Adlı Romanlarında Toplumsal Değerlerin Kahramanların Yaşamı ve Psikolojisi Üzerine Etkisi” başlıklı yazılarında söz konusu iki romanın tema ve konu benzerliklerine dikkat çektikten sonra her iki romanda da yazarların roman şahıslarının ruh dünyalarına eğildiklerini belirtirler: “Her iki yazar da romanlarında toplumlarının yapılarını betimleyip toplumsal değerlere önem verirken, aynı zamanda kahramanların duygu dünyalarının sunusu da geniş yer tutmaktadır. Bir başka deyişle kişisel duyguların, toplumsal değerler ile bir arada verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu birliktelik aynı zamanda kahramanların ruh dünyasında yaşanan çatışmaları görme olanağı sunmaktadır. Her iki yazar da romanlarında ele aldıkları konuyu, içinde bulundukları toplumların gelenek,

²⁶ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, s.84-85.

²⁷ Rifat Günday, Ahmet Aycan, “Mme de Lafayette'nin *Princesse de Cleves* ve Mehmet Rauf'un *Eylül* Adlı Romanlarında Toplumsal Değerlerin Kahramanların Yaşamı ve Psikolojisi Üzerine Etkisi”, *Turkish Studies*, Ankara, Yaz 2018, s.483.

görenek, ahlak anlayışı ve dini inançlarını göz önünde bulundurarak kurgulamışlardır.”²⁸ Aynı yazıda *Princesse de Cleves* adlı roman Fransız edebiyatının ilk psikoloji romanı olarak kabul edilmektedir. Yazıldığı tarih göz önünde bulundurulduğunda söz konusu romanın ilk psikolojik roman örneklerinden biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır: “Her iki roman da - *Princesse de Cleves* ve *Eylül*- psikolojik roman türüne aittir. *Princesse de Cleves* Fransız edebiyatının, *Eylül* de Türk edebiyatının ilk psikolojik romanıdır.”²⁹

İngiliz edebiyatının ilk romanlarından sayılan ve Samuel Richardson tarafından 1740 yılında kaleme alınan *Pamela; or Virtue Rewarded* yani *Pamela; ya da Erdemin Ödüllendirilmesi* başlıklı roman mektup roman türünün önemli örneklerinden sayılmasının yanı sıra konusu gereği psikolojik roman özelliklerini de bünyesinde barındırır. Olayların 18. yüzyılda geçtiği romanda ev sahibesi öldükten sonra da aynı evde hizmetçi olarak çalışmaya devam eden ve romana da adını veren Pamela’nın başından geçenler anlatılmaktadır. Henüz on beş yaşında olan Pamela hanımının ölümü üzerine sarsılır ve alt sınıftan bir ailenin kızı olarak geleceği hakkında kaygı duymaya başlar. Evin hanımı ölmeden önce onu oğluna emanet etmiştir. Bay B. Pamela’yı evden göndermez, genç kız aynı evde çalışmaya devam eder fakat Bay B. genç kıza uygunsuz yaklaşımlarda bulunarak cinsel anlamda arzuladığı kıızı elde etmeye çalışır. Namusunu ve erdemini korumak isteyen genç kız adamın isteklerine karşılık vermez ve elinden geldiğince ondan uzak kalmaya çalışır ancak kendinde evi terk etme gücünü de bulamaz. Pamela kendisine olan çirkin yaklaşımı nedeniyle Bay B.’den nefret etmesi gerektiğini düşünür fakat içten içe onu sevmekten de kendini alamaz. Bu noktada yazar 18. yüzyılda ekonomik anlamda özgürlüğe sahip olmayan ve alt sınıftan gelen bir kızın psikolojisini ön plana çıkararak tecrübesiz ve toy bir genç kadının iç dünyasını yansıtmaya çalışmaktadır. Romanın sonunda Bay B. Pamela’nın iffetini korumak için gösterdiği mücadeleye hayran kalarak genç kıza samimi bir sevgiyle yaklaşır ve en sonunda ikili evlenirler. Kadın psikolojisinin dikkatle masaya yatırıldığı bu roman konusu ve konunun işlenişi bakımından psikolojik romana yakın özellikler gösterir. Yazar Pamela’nın Stockholm Sendromuna teşbih edilebilecek aşk macerasını ve genç kızın karmaşık duygularını okura yansıtmaya çalışmış, bir kadının psikolojisini onun ağzından yazılmış mektuplarla ifadeye çalışmıştır.³⁰

Nurullah Çetin ise ilk psikolojik roman olarak Paul Bourget’nin fizyolojik romana karşı 1889’da yayımladığı *Le Disciple* yani *Çömez* adlı romanını kabul eder ve Bourget’nin natüralist

²⁸ Rifat Günday, Ahmet Aycan, a.e., s.485.

²⁹ Rifat Günday, Ahmet Aycan, a.e., s.485.

³⁰ Yusuf Ziyaettin Turan, “Mektup Romanda Kadın Psikolojisi: *Pamela* ve *Handan*, RumeliDE Journal of Language ve Literature Studies, Kasım 2019, s.175.

romana karşı ruh romanını yani psikolojik romanı başlattığını söyler.³¹ Natüralizmin katı ve insan ruhunu ihmal eden yaklaşımına karşı Paul Bourget bilimsel rasyonalizme karşı çıkarak Taine'in görüşlerine dayanarak psikolojik romanın temellerini atmış, natüralizmin insanın iç dünyasını ihmal eden anlayışına karşın insan psikolojini temel alan psikolojik eserler ortaya koymuştur.³² Türk edebiyatında da romanları ve eleştirileri ile tanınan ve bilhassa Halit Ziya Uşaklıgil ile birlikte çağdaşı Mehmet Rauf'u önemli ölçüde etkileyen Paul Bourget, *Çömez* başlıklı romanında Taine'e benzeyen bir öğretmenin genç bir adam üzerindeki zararlı etkisini ele almıştır. Söz konusu romanda natüralizmin olumsuz tesirleri üzerinde duran Bourget bu romanla beraber psikolojik roman türünün önünü açmıştır demek yanlış olmayacaktır.

Gürsel Aytaç'e göre ilk psikolojik roman olarak Jean-Jacques Rousseau'nun Türkçeye *Yeni Heloise* veya *Julie ya da Yeni Heloise* olarak çevrilen *Nouvelle Heloise* başlıklı romanını kabul etmek lazımdır. 1761 yılında yayımlanan bu eser Aytaç'a göre psikolojik roman türünün dünya edebiyatındaki ilk örneğidir.³³ Romantizme zemin hazırlayan romanlardan biri olarak *Nouvelle Heloise*, mektup roman tekniğiyle yazılmış bir duygusal romandır. Roman daha önce samimi duygular beslediği öğretmeni ile değil de bir başka adamla evlenen kadının yasak aşka çekilişini konu edinir. Karısının sadakatine güvenen eşi öğretmeni evlerine davet ettiğinde genç kadının duyguları yeniden alevlenecektir.

Rus edebiyatının en bilinen roman yazarlarından olan Dostoyevski de psikolojik roman türünün en önemli örneklerini vermiştir. Bir yazar olarak Dostoyevski ve onun kendi hayatından izler de bıraktığı romanları Freud'un psikanalitik kuram üzerine yaptığı çalışmalara kaynaklık etmiştir. Leonardo da Vinci'nin resimlerini ve ressamlığını, Shakespeare'in oyun yazarlığını ve tiyatro türünde kaleme aldığı eserleri *-Lady Machbet-* de psikanalitik çalışmaları çevresinde değerlendiren Freud bir yazar olarak Dostoyevski'nin hayatı ve kişiliğinin romanları üzerindeki tesiri üzerinde durmuş, yazar-eser bağlamında Dostoyevski'nin romanlarını değerlendirmeye almıştır. Freud sanatçı kimliği bakımından Shakespeare gibi yetkin bulduğu Dostoyevski'yi yaratıcı bir sanatçı, nevrozlu bir hasta, bir ahlâkçı ve bir günahkâr olmak üzere dört ayrı yönden ele alır.³⁴ Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler*'ini türünün en yetkin örneklerinden biri olarak gösteren Freud yazarın geniş kitlelerce okunan romanlarını çözümlerken

³¹ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Basımevi, Ankara, 2004, s.176.

³² Rahim Tarım, "Paul Bourget'nin *"Bir Aşk Cinayeti"* Romanı Üzerine Bir Mehmet Rauf İncelemesi", *Eren Dergisi*, Cilt 2, Sayı: 2, 2023, s.16-17.

³³ Yunus Ayata, Necati Tonga, "Psikolojik Roman, Romana Yansıyan Yazar ve Türk Edebiyatındaki Bazı Örnekleri Üzerine Bir İnceleme," *İlmî Araştırmalar*, Sayı 25, 2008, s.18.

³⁴ Amar Purevdorj, F.M. Dostoyevski'nin Romanlarındaki Karakter Çerçevelerinin İncelenmesi, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2017, s.2.

Dostoyevski'nin gerçek hayattaki alışkanlıkları, düşünceleri, duygulanımları, bilgi ve birikimlerinden hareketle çözümlemeye çalışmış, yazarın bilhassa çocukluk yıllarında edindiği deneyimleri eserlerindeki ayrıntılardan bulup çıkarmıştır.³⁵ Freud'a göre önemsiz şeylerde başkalarına karşı; önemli şeylerde kendine karşı sadist, yani en nihayetinde bir mazoşist olan Dostoyevski'nin sara hastalığı ile olan mücadelesi, kişiliğinin şekillenmesinde mühim rol oynayan ve çocukluğunu olumsuz yönde etkileyen babası ile olan ilişkisi, kendini cezalandırmak için seçtiği bir yöntem olarak kumar bağımlılığı yazdığı romanlara kimi zaman doğrudan kimi zamansa dolaylı yoldan yansımıştır.³⁶ Freud'un Dostoyevski ve eserleri üzerine yaptığı bu inceleme psikanalitik eleştiri yönteminin edebiyat ve psikoloji araştırmaları üzerindeki etkisini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Türk edebiyatının ilk psikolojik romanının hangi roman olduğu konusunda muhtelif görüşler mevcuttur. Mehmet Kaplan roman kişilerinin ruh hâllerine geniş yer ayrıldığı gerekçesiyle Şemseddin Sami'nin *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat*'ını psikolojik roman örneklerinden biri sayar. 1872 yılında yayımlanan ve Türk edebiyatının ilk roman tecrübesi olma özelliğini taşıyan *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat* diyaloglar aracılığıyla da olsa şahısların iç dünyalarından bahis açması yönünden Kaplan'a göre psikolojik roman denemelerinden biri kabul edilmelidir. Nurullah Çetin ise Türk edebiyatının ilk edebî romanı olarak kabul edilen *İntibah*'ı bir psikolojik roman örneği olarak değerlendirmektedir. Nitekim *İntibah*, adının da karşıladığı üzere Ali Bey'in acı hayat tecrübeleri yaşadktan sonra bir "uyanış" geçirmesini konu edinmektedir. Babasını erken yaşta kaybeden ve babasızlığın verdiği tecrübesizlikle bocalamalar yaşayan Ali Bey'in baba özlemi ve kadınlarla ilişki kurmaktaki beceriksizliği onu psikolojik bakımdan incelemeye değer bir karakter hâline getirir. *İntibah*'ta Ali Bey kadar onun tehlikeli âşığı Mehpeyker de çocukken yaşadığı travmalar ve hayatını sürdürmek için seçtiği yol bakımdan psikolojik açıdan çözümlenmesi gereken bir karakterdir. Namık Kemal bu romanda dikkat çekici karakterler vücuda getirmiş, yaptığı psikolojik tahlillerle modern romanın Türk edebiyatında yerleşmesine zemin hazırlamıştır.

Sözü edilen romanlarda psikolojik tahlillere diğer örneklerinden daha geniş yer ayrılmışsa da modern Türk edebiyatının ilk psikolojik romanının Nabizade Nazım'ın *Zehra*'sı veya Mehmet Rauf'un *Eylül*'ü olduğu konusundaki görüşler daha yaygındır. İsmail Çetişli *Zehra* romanında kıskançlık temasının öne çıktığını belirtir ve söz konusu romanı psikolojik yönü ağır basan bir

³⁵ İsmet Emre, *Edebiyat ve Psikoloji*, s.317.

³⁶ Sigmund Freud, *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*, s.224-225.

roman olarak değerlendirir.³⁷ Zehra adlı bir kadının kayınvalidesi tarafından evlerine getirilen Sırrıcemal adlı bir cariyeyi kocası Suphi'den kıskanmasını konu edinen romanda Zehra karakterinin yaşadığı iç çatışmalar ve bu iç çatışmaların bir sonucu olarak çevresinde meydana getirdiği büyük yıkımlar romana psikolojik bir boyut kazandırmıştır. Ancak edebiyat tarihçilerinin büyük çoğunluğu *Zehra* romanının realist ve natüralist yönleriyle ilgilenmişler, romanda yer alan psikolojik unsurlar üzerinde yeterince durmamışlardır.

Nabizade Nazım'ın *Zehra* adlı romanı ile başlayan psikolojik roman tecrübesi, Mehmet Rauf'un *Eylül* adlı romanı ile gelişimini sürdürmüştür. Edebiyat araştırmacıları arasındaki en yaygın kanı *Eylül*'ün Türk edebiyatının Batılı anlamda ilk psikolojik romanı olduğudur. Servet-i Fünun yazar ve şairlerinde görülen santimentalizme düşkünlük Mehmet Rauf'un eserlerinde de dikkati çeker. Bu bağlamda Rauf'un *Eylül*'ü muhtevası ve şahıs kadrosu bakımından psikolojik roman türünün Türk edebiyatındaki en başarılı örneklerinden biridir. Mustafa Özbalcı *Eylül*'ün psikolojik roman türünün ilk ve en başarılı örneği olduğuna dikkat çeker ve romanda yasak aşk teminin ön plana çıkarıldığını belirtir: *“Türk edebiyatında psikolojik roman tarzının ilk ve en başarılı örneği sayılan ve vak'a özetinde de görüldüğü gibi, 'üçüzlü bir aşk macerası etrafında kahramanların an ve durumlara göre değişen ruh hallerinin geniş ve teferruatlı tahlillerine dayanan' bu roman, bir yasak aşk teması üzerine kurulmuştur. Romanının adı olan Eylül, eserin hâkim duygusunu açıklayan ve sembolize eden bir kelimedir.”*³⁸

Eylül, eşi Süreyya'nın uzaktan akrabası olan Necip'e saf bir sevgi ve şefkatle yaklaşan Suat'ın kocasını aldatmaktan kaçınmak için duygularını bastırmasını, yine aynı duyarlılıkla evli bir kadına âşık olmamak için direnen Necip'in dayanamayarak hislerine teslim olmasını ve bu yasak ilişkinin bilhassa Suat ve Necip üzerindeki tesirini konu edinir. Muhtevası itibarıyla psikolojik bir aşk romanı olarak değerlendirilebilecek olan *Eylül*'de olay örgüsü dar tutulmuş, karakterlerin psikolojileri romandaki esas çatıyı oluşturan vakadan daha ziyade önemsenmiştir. Mehmet Rauf roman şahıslarının can sıkıntılarına, ruhsal bunalımlarına, melankolik yapılarına odaklanarak onları tahlile çalışmış, vakadan çok karakterlerin duygu ve düşünce dünyalarındaki dalgalanmalar üzerinde durmuştur. Mehmet Rauf karakterlerin hisleri, hayal kırıklıkları ve ümitsizliklerini detaylıca okura anlatmış, şahısların ruh dünyalarını uzun paragraflar, hatta sayfalar hâlinde romana yerleştirmiştir.

³⁷ İsmail Çetışli, “Kıskançlığın Romanı ‘Zehra’, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1991, s.46.

³⁸ Mustafa Özbalcı, *Mehmet Rauf ve Eylül Romanı Üzerine*,

Rahim Tarım, *Eylül* romanı ile dünya edebiyatının ilk psikolojik roman örneklerinden biri olarak kabul edilen Paul Bourget imzalı *Bir Cinayet-i Aşk* başlıklı romanı arasında bir ilgi kurar ve Bourget'nin Rauf üzerindeki tesirine dikkatleri çeker.³⁹ Mehmet Rauf'un çağdaşı ve üstadı kabul ettiği Halit Ziya Uşaklıgil aracılığıyla tanımış olması muhtemel olan Paul Bourget'nin etkisinde kalması mümkündür. Beslendiği kaynaklardan hareketle yasak aşk temasının en çarpıcı şekilde işlendiği romanlardan birini kaleme alan Mehmet Rauf benzer tema ve konuları daha sonraki romanlarında işlemiştir ancak hiçbirinde *Eylül*'de olduğu gibi derinleşmemiştir. Nitekim Mehmet Rauf ününü *Eylül* romanıyla kazanmış, "*Eylül* yazarı" olarak ses getirmiştir. Mustafa Özbalcı *Eylül*'ü kendi janrında devir açmış bir eser olarak kabul ederek romana ve yazarına haklarını teslim eder.⁴⁰

Türk romancılığında ilk psikolojik roman denemelerinin ve *Eylül* gibi başarılı bir psikolojik roman örneğinin ardından pek çok yazar da psikolojik roman türünde romanlar kaleme almış, bu romanlarda şahısların duygu ve düşünce dünyalarına, ruh hâllerine ışık tutmuşlar, onları insan psikolojine uygun şekilde tahlile çalışmışlardır. Elbette ki birçok romanda karakterlerin kişilik özellikleri ve iç dünyaları üzerinde durularak karakterlerin detaylı çözümlemeleri yapılmaktadır fakat psikolojik romanı diğer roman türlerinden ayıran yazarın bilinçli bir şekilde eserin merkezine karakterlerin psikolojik dünyalarını koyması ve romanı psikolojik tahlillerle detaylandırmasıdır. Türk romancılığında psikolojik roman türünde eser ortaya koyan yazarlar arasında başta Mehmet Rauf olmak üzere çağdaşı Halit Ziya Uşaklıgil ile birlikte Halide Edip, Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Yusuf Atılgan, Oğuz Atay gibi isimleri saymak lazımdır. Adı anılan romancıların eserleri gerek muhtevaları gerekse de romandaki hareketliliği sağlayan karakterleri bakımından psikolojik tahlile ve psikanalitik eleştiriyle incelenmeye değer romanlardır.

Bütün bu yönleriyle bir disiplin olarak psikolojinin ortaya koyduğu verilerden faydalanan psikolojik roman türü, Jung'a göre sanılanın aksine bir psikolog için üzerinde dikkatle durulması gereken bir kaynak değildir. Jung içinde psikolojik herhangi bir detay veya açıklamanın bulunmadığı, roman kişilerinin huy ve kişilik özelliklerinin detaylıca anlatılmadığı eserleri bir psikolog için daha ilgi çekici olarak değerlendirmiştir. O bu tür romanları

³⁹ Rahim Tarım, "Paul Bourget'nin '*Bir Aşk Cinayeti*' Romanı Üzerine Bir Mehmet Rauf İncelemesi", *Eren Dergisi*, 2023, s.24.

⁴⁰ Mustafa Özbalcı, "Mehmet Rauf ve Eylül Romanı Üzerine", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1994, s.177.

psikologlara bir meydan okuma olarak kabul ederek psikolojik detayların gizlendiği eserleri psikoloji bilimi için daha faydalı bulmuştur.⁴¹

Psikanaliz ve Psikanalitik Çalışmalar

Sigmund Freud ve Psikanaliz

Psikoloji disiplininin bir bilim dalı olarak kabul edilmesinde büyük rol oynayan ve insan bilincinin karmaşık yapısını bilinçaltı kavramını ortaya atarak çözümlemeye çalışarak bu alanda yapılacak çalışmalara öncülük eden Freud, psikoloji biliminin gelişmesine büyük katkılarda bulunmuş bir isimdir. Yaptığı çalışmalar sonucu Freud insan ruhunun/ zihninin tamamen bilinçli olmadığını ifade etmiş, hatta insan ruhunun en büyük kısmının bilinçsiz olduğunu belirterek bilinçaltının insan davranışlarda ne derece önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır.⁴² Nitekim Freud'a göre insan davranışlarının şekillenmesinde bilinçaltı ile birlikte cinsiyet ve cinsî özelliklerin, libido ve libidonun ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ortaya çıkan haz duygusunun önemi vardır. Freud'un bilinçaltına verdiği önem onun psikanalitik kuramında geniş yer kaplar.

Freud rüyaları, ruhsal hastalıkları ve hatta deliliği bilinçten uzaklaştırılmış ve tamamlanma ihtiyacının ortaya çıkardığı heyecanlanma ile yani bilinçaltı ile eşleştirmiştir.⁴³ Bu bakımdan Freud'a göre insanın iradesi dışında sergilediği davranışlar ve ifadesini dil ile bulan sözler bilinçaltının dışavurumudur. Freud günlük hayatta dil sürçmesi olarak değerlendirilen yanlış veya uygunsuz sayılabilecek ifadelerin kaynağını bilinçaltında arar ve asıl gerçekliği burada yakaladığını belirtir. Yani Freud için söz sahibinin esas söylemek istediği lafını düzeltmeden önceki söyledikleridir. Bilinçaltında saklı olan esas niyet dil sürçmesi olarak kendini belli edecek ve çeşitli nedenlerden ötürü saklanmak istenen şeyler veya kişinin farkında bile olmadan edindiği yargılar ortaya çıkacaktır. Bu bakımdan Freud'un bilinçaltına insanın bilinçli davranış ve söylemlerinden daha ziyade önem verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

İnsanın iç dünyasında beliren istek ve arzuları karşılama, giderme ve ortadan kaldırma ihtiyacı kimi zaman engellerle karşılaşmaktadır ve bu engeller sıklıkla dış dünya ile ilgilidir. İnsanın dış dünya ile ilişkisinde ihtiyaçlarını karşılamasına engel teşkil edecek veya ihtiyacın giderilmesini engelleyecek etkenlerin ortaya çıkması yahut bireyin toplum kurallarına uymak, otokontrol sağlamak gibi nedenlerle ihtiyacını giderememesi mümkündür. Böylesi bir durumda kişi ihtiyaç

⁴¹ Car Gustav Jung, *Analitik Psikoloji*, çev.: Ender Gürol, Payel Yayınları, İstanbul 1997, s.329.

⁴² Halis Özgü, *Psikanalizin 3 Büyüklüğü: Freud, Adler, Jung*, Ararat Yayınevi, İstanbul 1976, s.28.

⁴³ Halis Özgü, a.e., s.28.

ve isteklerini gerçekleştiremez veya erteler, bu da bu ihtiyaç ve isteklerin bilinçaltına itilmesi ile sonuçlanır. Freud bu istek ve arzuların bilinçaltına itilmesi durumunu “röfulman” kavramıyla karşılamaktadır. Freud’a göre bu röfulmanlar kimi zaman ego tarafından zapt edilemez ki bu da dil sürçmesi şeklinde kendini gösterir.⁴⁴ Kısacası dil sürçmesi dediğimiz olayın kaynağı bilinçaltına dayanmaktadır ve bilinçaltında gelişen süreçler insanın dış dünya ile kendi iç dünyası arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin doğurduğu ihtiyaç ve arzulardır.

Freud insanın dış dünya ile olan ilişkini açıklamak için “savunma mekanizmaları” teriminden de faydalanır. Freud’a göre insan vücudu dış dünyayla karşılaşır karşılaşmaz hem beden hem de ruhen korunma içgüdüsüyle savunma mekanizması geliştirerek kendini ayakta tutmaya çalışır.⁴⁵ Daha sonraları savunma kavramını terk ederek “bastırma” terimini tercih eden Freud bir süre sonra yeniden savunma kavramına geri dönmüş, savunmayı egonun nevroza dönüşebilecek çatışmalarda kullandığı bütün yöntemler için genel bir tanım olarak değerlendirmiştir.⁴⁶ Freud cinsel arzu ve isteklerin bastırılması dışında toplumsal istek ve beklentilerin bastırılması işlemine ise “yüceltme” mekanizması adını vermiştir.⁴⁷ Bu noktada kişi toplumun geneli tarafından hoş karşılanmayan, onaylanmayan, kabul edilmeyen istekleri karşılamaya yönelik eylemlerde bulunmak yerine toplumca yadırganmayacak, toplum tarafından onay ve kabul görececek eylemlerle kendini doyuma ulaştırmaya çalışır. Bir savunma mekanizması olarak yüceltme, içgüdüsel enerjinin içgüdüsel olmayan davranış şekilleri ile boşalmasına olanak tanır.⁴⁸

Freud kişinin bilinçli algısının dışında gerçekleşen olayları açıklamaya çalışırken bilinçaltı kavramının yanında bilinçdışı kavramına da yer verir ve bilinçdışını bilincin altında kalan tüm süreçlerin şekillendiği alan olarak açıklar.⁴⁹ Bu bağlamda Freud insanın psikolojik yapısını birbirinden kolay bir şekilde ayrılamayan üç katman şeklinde değerlendirir: İd, ego, süperegö. Bu psikişik yapı modelinde her katmanın kendine has özellikleri mevcuttur ki bu özellikler birbirini tamamlar niteliktedir. Bunların denge içinde işlemesi bireyin ruh sağlığını koruması için oldukça önemlidir fakat söz konusu mekanizmaların her zaman dengede olması ve bunu

⁴⁴ İsmet Emre, *Edebiyat ve Psikoloji*, s.40-41.

⁴⁵ İsmet Emre, a.e., s.41.

⁴⁶ İsmet Emre, a.e., s.41.

⁴⁷ İsmet Emre, a.e., s.42.

⁴⁸ Erkan Kalem, “Life Style Index (Yaşam Biçimi Ölçeği) Ego Savunmaları Mekanizmaları Testinin Türkçe Formu Dil Eşdeğerliliği, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları”, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999, s.17.

⁴⁹ İsmet Emre, a.e., s.42.

sürdürmesi pek mümkün değildir. Dengenin bozulması kişinin iç dünyasında çatışma yaratacağı gibi dış dünya ile olan ilişkilerini de etkileyecektir.

İd, söz konusu psişik yapının en karanlık, tanımlanması en güç tarafıdır. İd değer yargılarını önemsemeden, ahlâkî yargılara kulak asmadan kendini tatmin etmek, doyum noktasına ulaşarak hazzı tatmak, dürtüsel boşaltım ihtiyacını karşılamak istemektedir. Kısacası id tüm ihtiyaçların acilen karşılanmasını ister ve bu ilkeyle hareket ederken değer yargılarıyla çatışmaktan çekinmez. Freud’a göre id, insan zihninin çözümü en zor, karmaşık ve karanlık bölgesidir. İd doğuştan gelen içgüdülerin etkisiyle güdülenir ve bu içgüdüsel ihtiyaç ve isteklerin tamamlanmasıyla hazzı erişir. Bu ihtiyaç ve isteklerin karşılanmaması durumunda bir çatışma meydana gelir ve bireyin korumaya çalıştığı doğal denge hasar görür.

Ego ise idden dış dünya ile sağlam ilişkiler kurmaya çalışarak gerçeklikle olan bağı koparmaması, karar verme ve yargı üretme işlevlerini yerine getirmesi bakımından ayrılmaktadır. Ego, idin aceleyle karşılanmasını istediği ihtiyaçlarına gerçekçi bir cevap arayarak idin zorlayıcı istekleri ile dış dünya arasında bir denge kurmaya çabalar. Nasıl ki id haz dürtüsüyle hareket ediyorsa ego da güvenlik kaygısıyla kuşatılmıştır ve kişinin kontrolünü korumasına yardımcı olur. Bu bağlamda egonun en temel görevi id ve süpereo arasında uzlaşma sağlamak ve bu uzlaşmayı korumaktır denilebilir.⁵⁰ Bu uzlaşmayı sağlamak yani dengeyi kontrol altında tutmak için ego iç ve dış tehditleri savuşturmaya çalışır; tehdit ve tehlike olarak algılanabilecek dış uyaranlara karşı ego kaçma stratejisini kullanır ve bastırılması gereken dürtüleri yine bastırma yöntemiyle durdurur. Egonun hem kendisiyle hem de dış dünyayla olan bu mücadelecî ilişkisi zaman zaman bireyin yorulmasına, kaygı duygusuyla baş başa kalmasına sebep olabilir.

Süpereo ahlâkî değerlere verdiği önem ve egoyu yargılayarak yönlendirmesi bakımından adeta bir ebeveyn işlevi görür. Süpereo bireyin dış dünya ve toplumla ilişkisini düzenlemek için bireyde suçluluk duygusunun gelişmesine sebep olacak bir kaygı hissi uyandırır. Bu nedenle birey ihtiyaç ve isteklerini karşılarlarken toplumla ters düşmekten veya cezadan kaçınmak için çaba gösterir. Düzeni sağlama ve düzeni korumak için mücadele eden süpereo bir anlamda insanın vicdanı olarak belirir yani insanın vicdanını karşılayan yönüdür.⁵¹ İdeal olanı yerine getirmek, toplumun değer yargılarına uymak ve yasaklara itaat etmek isteyen süpereo bütün bunları sağlamak için katı, zorlayıcı ve cezalandırıcı olduğundan kimi zaman birey üzerinde

⁵⁰ Merve Karabulut, “Freud ve Jung Işığında Masal ve Psikanaliz”, *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*, Şubat 2022, s.761.

⁵¹ İsmet Emre, a.e., s.53.

yıkıcı bir rol oynayabilmektedir. Kişide yetersizlik ve suçluluk duygusu geliştiği takdirde birey melankoliye sürüklenir, kaygı bozuklukları yaşar ve depresif bir ruh hâline bürünebilir. Bu nedenle birey ego ile süperegö arasındaaki dengeyi korumaya çalışmalı, süperegönün baskılayıcı etkilerinden kaçınmalıdır.

Psikanaliz metodunun kurucusu olarak Freud bilinçaltının bu karmaşık süreçlerini aydınlatılabilmek, ruhsal problemler çeken hastalarını sağaltım yoluyla iyileştirebilmek için hipnoza başvurmuş, simgelerden oluşan bir imgeleme teşbih ettiğı rüyaların yorumuna önem vermiştir. Hipnoz ile amaçlanan hastanın bilinçaltının derinliklerine ulaşmak, geçmişteki deneyimlerini yeniden yaşıyormuşçasına hatırlayan hastanın bu yolla boşalmasına imkân tanımadır. Bu noktada hipnoz tekniğı ile katharsis -arınma, temizlenme- kavramı arasında bir benzerlik ilgisi kurmak yanlış olmayacaktır. Katharsis metodu ile de hedeflenen okurda veya seyircide acıma ve korku duygularını uyandırmak, bu duyguların deneyimlenmesiyle bireyi bu duygulardan arındırmak ve rahatlatmak, bireyde ruhsal dengeyi oluşturmak ve korumaktır. Freud bu katartik metot ile hastanın bilinçaltına ittiğı şeyleri bilinç yüzeyine ulaştırmayı ve bu sayede kişide psikolojik rahatlama etkisi uyandırmayı amaçlamıştır. Daha sonraları hipnoz yönteminin her vakada işe yaramayacağını fark eden Freud hastalarını tamamen uyanık vaziyetteyken konuşturma yoluna gitmiş, bilinçaltına itilmiş anıları veya düşünceleri serbest çağrışım metoduyla ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu yöntemle hastanın geçmişiyile yüzleşmesi sağlanmış, hastanın bilinçdışına ittiğı duygu ve düşünceler açığa çıkarılması suretiyle bilinçaltının rahatlatılması hedeflenmiştir.

Freud bilinçaltının aydınlatılmasında rüyalara da büyük önem vermiş, rüyalar ile bilinçaltı arasında sıkı bir ilişki olduğunu vurgulamıştır. Freud'a göre insanın uyku hâlindeyken gördüğü rüyalar, bilincin karanlık noktalarına yaklaşmak için bir kaynak olarak değerlendirilmelidir. Freud insanın karanlık bir yerde uyuma isteğini anne karnına dönmek, o bilinçsiz yaşantıyla kesilen bağlantıyı yeniden kurmak istemek olarak açıklar.⁵² Bu bağlamda Freud bilinçaltının önemli noktalarından biri olarak gördüğü ve görsel imgeler olarak tanımladığı rüyaları rüya yorumlama yöntemiyle çözümlemeye çabalamış, rüyalardaki sembolleri anlamlandırmaya çalışmıştır. Nitekim Freud rüyalardaki sembolleri insanın açığa vurmadığı duygu ve düşünceleriyle ilişkilendirmekte, bunların rüyalar aracılığıyla görünür olduğuna inanmaktadır.

Freud insan psikolojisinin şekillenmesinde libido ve cinsiyet kavramlarının etkisi olduğuna işaret etmiştir. Freud'a göre her insan temel miktarda kullanılabilir enerjiye sahiptir ve serbestçe

⁵² İsmet Emre, a.e., s.65.

elde edilebilen bu enerji libido olarak adlandırılır.⁵³ İnsan davranışlarının temelinde cinsellik olduğuna vurgu yapan Freud libido kavramını ve cinsiyet, cinsî özellikler ve bu özelliklerin gelişimini de cinsellikle ilişkilendirir. Freud cinsiyet gelişiminin erken yaşlarda, genellikle 1 ile 3 yaş arasında gerçekleştiğine değinerek bu gelişimsel sürecin birbirini izleyen çeşitli dönemlerden geçtiğini belirtir. Bu noktada Freud oral evre, anal evre ve fallik evre olmak üzere toplamda üç evreden söz etmektedir.

Oral evrede bebeğin bütün dünyası ağızıdır.⁵⁴ Libido enerjisi tamamen ağza, dudaklara, dile, deriye ve duyu organlarına yatırılmıştır.⁵⁵ Bebek fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasını ister ki bu temel ihtiyaçların en önemlisi süt emmektir. Kısacası bebeğin tüm hazlarının ve ağrıların sebebi fizyolojiktir.⁵⁶ Bebek doymak ve fizyolojik rahatlama yaşamak için gerçekleştirdiği emme eylemini bir süre sonra ortada ihtiyaç durumu söz konusu değilken de emerken yaşadığı hazzı yaşayabilmek için tekrarlamak ister. Bu noktada emme eylemi tamamen hazza yöneliktir. Söz konusu istek anne tarafından karşılanmadığında bebek baş parmağı başta olmak üzere vücudunun çeşitli yerlerini emer veya etrafındaki nesneleri ağızına sokarak bu isteği doyurmaya çalışır. İhtiyacı karşılanmadığında bebek huzursuz hissedecektir ki bu noktada bebek ile annenin doğru iletişimi yakalamaları oldukça mühimdir. Bu evrede bebek üzerinde bırakılacak güvensizlik hissi bebeğin gelişimini olumsuz yönde etkileyecektir.

Oral evreyi izleyen ana evrede çocuk için hazzın kaynağı boşaltım ve dışkılamadır. Çocuk için tuvaletini tutmak zevk vericidir. Uzun müddet tuvalet ihtiyacını karşılamayan ve tutma eylemini sürdüren çocuk için boşaltım yapmak rahatlatıcıdır. Ancak bu ihtiyacın istendiği anda veya istendiği yerde giderilememesi ve engellenmesi çocukta huzursuzluk yaratacaktır. Çocuk bastırılma veya engellenme yollu dış müdahalelere karşı saldırganlaşıp fiziksel zarar vererek tepki gösterebilir. Bu noktada çocuğun sağlıklı bir gelişim sürecinden geçmesinde anne ve babanın ciddi sorumlulukları vardır. Oral evrede çocuğun gereksinimlerini karşılama konusunda en büyük görev anneye düşerken anal evrede baba da devreye girer ve baba bir otorite figürü olarak çocuğun karşısına çıkar.

⁵³ Merve Karabulut, "Freud ve Jung Işığında Masal ve Psikanaliz", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Şubat 2022, s.761.

⁵⁴ İsmet Emre, a.e., s.58.

⁵⁵ M. Deutsch, R. M. Krauss, "Psikoseksüel Gelişim Evreleri", çev.: Bekir Onur, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1986.

⁵⁶ İsmet Emre, a.e., s.58.

Anal evreyi takip eden fallik evre ise çocuğun cinsî özelliklerini keşfettiği evredir. Bu evrede libido enerjisi genital bölgede yerleşir.⁵⁷ Çocuk bu evrede cinsel organını tanıyıp keşfeder. Bu tanıma ile birlikte çocuk için cinsel organı başlıca haz kaynağı hâline gelir.⁵⁸ Cinsel organının karşı cinsin cinsel organından farkının ayırdına varan çocuk için cinsiyetini keşfetme süreci başlar. Bu keşif ve kendini buluş süreci cinsiyet bakımından farklı olarak gelişir. Erkek çocuğu babanın, kız çocuğu annenin rollerini izleyerek benimser ve çocuklar oynadıkları oyunlarda bu rolleri taklit ederler. Bu evrede erkek çocuğu annesine bağlılık gösterip babanın rolünü ele geçirmeye çalışırken kız çocuğu da babaya yönelerek annenin yerini almaya çalışır. Freud bu durumu Oidipus kompleksi ile açıklar. Freud’a göre erkek çocuğun ilk cinsel istekleri anneye yöneliktir, bu nedenle baba onun için adeta bir rakiptir yani ortadan kaldırılması gereken kişidir. Kız çocuğu da anneyi babası ile arasına giren bir rakip sayarak anneye karşı nefret duyguları beslemeye başlar. Freud Shakespeare’in Hamlet oyunundaki olay örgüsüne ve oyundaki karakterlerin eylemlerinin ardında yatan motive kaynağına dikkati çekerek söz konusu oyunun yardımıyla Oidipus kompleksini açıklar. Oyunun başkişisi Hamlet babasını öldüren, babasının yerini alarak annesi ile evlenen amcasını cezalandırmak, babasının öcünü almak ister ancak önüne gelen hiçbir fırsatı değerlendirip amcasını ortadan kaldıramaz. Freud’a göre Hamlet’i babasının intikamını almaktan men eden şey amcasının esasında kendi istediği ancak bastırmak durumunda kaldığı şeyi gerçekleştirerek babanın rolünü devralmasıdır. Hamlet hiç açığa vurmasa da bilinçaltında babasını öldürmek, onun yerini almak, babası ile annesini ayırmak niyetindedir. İşte bu nedenle kendisinin yapmak isteyip de yapamadığı şeyi yapan amcasında kendi isteklerinin bir yansımasını gördüğünden bir türlü harekete geçemez. Freud bu kompleksin adını Sophokles’in Kral Oidipus oyunundan almıştır. Söz konusu oyunda da kâhinlerin babasını öldürüp annesiyle evleneceğini söyledikleri Oidipus’un sahiden de tüm engellemelere rağmen babasını öldürerek annesiyle evlenmesi anlatılır. Kız çocuğunun anneye düşmanlığı, babaya olan yakınlığı ise Elektra kompleksi ile açıklanır. Adını yine Sophokles’in aynı adlı oyunundan alan sendrom, kız çocuklarının babalarıyla aralarındaki engel olarak tasavvur ettikleri anneyi ortadan kaldırma istekleri olarak açıklanabilir. Bu noktada Freud’un psikoseksüel gelişim süreçlerini açıklama ve insan psikolojisini yorumlama noktasında edebiyattan ve edebî eserlerden faydalandığını, ortaya çıkardığı şeyleri edebî eser kahramanlarından hareketle adlandırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum edebiyat ve psikoloji arasındaki ilişkinin sağlam bir göstergesidir.

⁵⁷M. Deutsch, R.M. Krauss, a.e., çev.:Bekir Onur, 1986.

⁵⁸ İsmet Emre, a.e., s.59.

Alfred Adler ve Bireysel Psikoloji

Çocukluk yıllarında hastalıklara bağlı çeşitli fiziksel yetersizlikle mücadele eden ve bu durumun kendisinde yarattığı yetersizlik duygusundan sıyrılmak için doktor olmayı hedefleyen Alfred Adler, psikoloji alanında yaptığı ilk çalışmalarda Freud'un izinden gitmiş, daha sonraki yıllarda kendi geliştirdiği görüşleriyle Freud'un etkisinden sıyrılarak yeni kuramlar ortaya koymuştur. Freud'un kimi çevrelerce fazlasıyla cinsiyetçi ve cinselliğe dayalı, aşırı görüşleri tenkide uğramıştır. Adler de zamanla Freud'un etkisiyle benimsediği görüşlerden sıyrılmış, Freud'un fikirleriyle çatışan fikirler geliştirmiştir. Freud'un aksine Adler kişiliği id, ego, süperego gibi parçalara bölmemiş, kişiliği bir bütün olarak değerlendirmiştir. Adler "bilinç" ve "bilinçdışı" kavramlarını kullanmayı da uygun bulmaz, ona göre insan davranışlarını şekillendiren bilinç veya bilinçdışı süreçler değil insanı eyleme güdülendiren düşünceler ve amaçlardır. Bu bağlamda Adler'in Freud'un fazlasıyla önem verdiği bilinçdışına herhangi bir anlam yüklediğini, hatta duygu ve davranışların şekillenmesinde bilinçdışı süreçlerin etkisinin olmadığını altını çizdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Freud'un aksine Adler insanların duygu ve davranışlarının şekillenmesinde en önemli payı cinsiyet ve cinselliğe ayırmaz. Adler cinsiyete bağlı özelliklerin birey üzerindeki etkisini göz ardı etmez fakat cinsiyetin birey üzerindeki etkisini Freud kadar ön plana çıkarmaz. Adler'e göre bireyin kendi iç dünyası ve dış dünya ile olan ilişkilerini açıklamak için yalnızca cinsiyet ve cinsellik merkezli bir yaklaşım kullanmak yeterli değildir. Adler bu noktada bireyin kişilik özelliklerini açıklamak için cinsiyet ve cinsellik gibi ölçütlerin yanında soyaçekimi de yeterli bulmaz. Kalıtım kişiliğin oluşumunda bir etkidir fakat kişiliğin oluşumunu açıklamak için çevre şartlarının etkisini de göz ardı etmemek lazımdır. Bu bakımdan Adler bireyin hayatında yalnız geçmiş yaşantıların belirleyici olduğu fikrine de karşı çıkarak şimdiki zamanın ve geleceğin de en az geçmiş kadar önemli olduğunu savunur. Geçmiş kadar şimdi ve gelecek de bireyin kişiliğinin şekillenmesinde pay sahibidir. Bilhassa "şimdi"nin şartları, maddi ve manevi koşullar bireyi ve dolayısıyla bireyin psikolojisini büyük ölçüde etkileyecek ve şekillendirecektir.⁵⁹ Bireyi sosyal bir varlık olarak tanımlayan Adler bireyin yaşadığı toplumdan etkilendiğini belirterek toplum hayatında bireye büyük sorumluluklar yükler. Tüm bu görüşlerinden hareketle Adler, "bireysel psikoloji" adı verilen bir anlayış geliştirmiş, bu anlayışın temeline bireyin yaşadığı toplumun da etkisiyle gelişip değiştiği fikrini yerleştirmiştir.

⁵⁹ İsmet Emre, a.e., s.69.

Adler psikolojisinin en önemli kavramlarından biri de “aşağılık kompleksi”dir. Adler’e göre insan doğumundan itibaren ihtiyaçlarının karşılanmasını ister ve bu ihtiyaçların giderilmesinde yetersiz kalırsa kendisinde aşağılık duygusu gelişebilir. Adler’e göre bireyin kendisinde bulunduğu eksiklikleri gidermeye çalışarak kendini geliştirme çabası sağlıklı bir gelişimin göstergesidir. Nitekim Adler’e göre insan doğasında aşağılık duygusuna kapılmak mevcuttur.⁶⁰ Her bireyde mevcut olan ve bireyi daha iyi olmaya iten aşağılık duygusu ile aşağılık kompleksi arasında fark vardır. Aşağılık duygusu bireyi daha iyi olmaya, eksikliklerini olabildiğince düzgün şekilde gidermeye teşvik eder. Aşağılık kompleksi ise yalnız doğuştan gelen bir eksiklik değildir, birey dış dünya ile ilişki içine girdiğinde yani toplumla olan etkileşim kurduğunda kendini yetersiz görmeye başlarsa bireyde aşağılık kompleksi belirir. Yani insanda aşağılık kompleksinin belirmesine neden olan şeylerin başında sosyal ilişkileri gelir. Adler bireyde aşağılık kompleksinin gelişiminin çocuk yaşta başlayabileceğine işaret eder ve aşağılık kompleksine sebebiyet verecek üç temel durumdan söz eder. Bunlar bireyin çocukken ebeveynleri tarafından şımartılması veya ihmal edilmesi yahut bireyin özgüvenini zedeleyecek olan kusurlu bir organla dünyaya gelmesidir. Bireyin aşağılık kompleksinden kurtulması onun sağlıklı gelişimi için oldukça mühimdir.

Bireyin kendisindeki eksiklikleri fark ederek bu eksiklikleri gidermeye yönelik çaba göstermesi ise “üstünlük kompleksi” olarak değerlendirilmektedir. Birey tüm eksikliklerini kapatmak ister ve bunu çevresinde saygın bir konuma yükselmek için yapar. İnsan olmak tamliğa dönük mücadele etmeyi beraberinde getirmektedir.⁶¹ Nitekim Freud yazarların yazma isteklerini toplumsal statü elde etme yani kendilerini yüceltme arzularıyla ilişkilendirir. İnsan için kendini gerçekleştirme ve başarıma duyguları oldukça önemlidir ki Adler bunu üstünlük duygusu kavramı etrafında açıklar. Ancak kendini sosyal ilişkiler kurduğu diğer insanlardan üstün bir konuma getirmek mücadelesi içinde olan insan bu mücadelede aşırıya kaçmamalıdır. Adler üstünlük kazanabilmek için çevresi ile çatışan ve ilişkilerini kötü etkileyen bireyin en sonunda üstünlük kompleksine tutulacağını belirterek bu komplekse kapılmanın yani aşırılığın birey için zararlı olduğunu altını çizer. Adler bireyde aşağılık kompleksinin belirmesi veya üstünlük kompleksinin gelişmesini bireyin geçmiş yaşantısında arar ve çocukluğa ait bu izlerin rüya değerlendirmeleriyle açığa çıkarılabileceğini belirtir. Hastalarının tedavisinde rüyalarından ve rüyaların yorumlanmasından da faydalanan Adler, sıklıkla rüyaları hastanın çocukluğuyla

⁶⁰ Adler, *Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji*, çev.: Halis Özgü, Hayat Yayınları, İstanbul 2002, s.59.

⁶¹ İsmet Emre, a.e., s.73.

ilişkilendirmiş, rüyaları kişinin geleceğini şekillendirmesi için bir araç olarak değerlendirmiştir.⁶²

Freud'un aksine Adler çocuğun anne babasıyla olan ilişkini ve onlara yönelttiği sevgiyi cinsellikle açıklamaz. Adler'e göre doğduğunda kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar yetersiz ve zayıf olan çocuk, ihtiyaçlarının giderilmesi ve korunma ihtiyacının karşılanabilmesi için anne ve babasına bağlanır. Çocuk büyüdükçe varlığının kabul edilmesi ve anne babasının takdirini kazanabilmek için aile üyeleriyle yakın ilişkiler kurmaya çalışır. Adler çocuğun annenin yanında ayrılmama isteğini cinsel istekler ve güdülerle değil, yalnızlık korkusu ve korunma ihtiyacı ile açıklar. Hayat karşısında tecrübesiz ve temel ihtiyaçlarını karşılayacak gücü henüz edinememiş olan çocuk için anne ve babanın koruması altında olmak oldukça önemlidir. Bu bakımdan Adler'in Freud'un ortaya attığı Oidipus kompleksine bütün hatlarıyla katılmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Adler de erkek çocuğun anneye, kız çocuğun babaya düşkün olduğunu belirtir ancak bunun nedenini cinsel isteklere bağlamaz. Adler'e göre çocuğun temel isteği ihtiyaçlarının karşılanması ve dış etkenlerden korunmaktır. Ancak Adler şımartılarak büyütülen yani bütün ihtiyaçlarının hatta cinsel ihtiyaçlarının bile anneleri tarafından karşılanan çocukların sağlıklı gelişim gösteremeyeceklerinin altını çizer. Adler çocuğun tüm arzularının anne tarafından giderilmesi sonucu çocukluktan yetişkinliğe uzanan süreçte anneye karşı bağımlılık geliştirilmesi durumunu Oidipus kompleksi olarak değerlendirir ki bu değerlendirmede cinsel arzulardan ziyade bağımlılık duygusu ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan Adler çocuk ile ebeveynleri arasında kurulacak ilişkinin sağlıklı olmasının ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır demek mümkündür. Bireysel psikolojiye önem veren ve kişinin gelişiminde aile ile birlikte toplumun tamamının etkisinin olduğunu altını çizen Adler'in psikoloji alanında öne sürdüğü düşünceler edebiyat kuramcıları için oldukça önemlidir. Adler'in görüşleri bilhassa çocuk edebiyatı üzerine yapılacak araştırmalar için sağlam bir kaynak niteliğindedir. Nitekim Adler'in çocukluk ve cinsî özellikler hakkındaki görüşleri Freud'un görüşlerine göre daha az keskin, toplumsal ve dinî değerlere daha uygun görünümündedir.

⁶² Abdulvahit İmamoğlu, "Bazı Psikanalistlere Göre Rüyanın İnsan Hayatındaki Rolü", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı 22, 2010, s.33.

Carl Gustav Jung ve Analitik Psikoloji

Ortaya koyduğu görüşlerle psikoloji alanının en yetkin ve tanınmış isimlerinden biri olan Carl Gustav Jung, psikolojinin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkışının yirminci yüzyılı bulduğunu, bağımsız bir bilim olarak kendini kabul ettirene kadar felsefenin bir alt disiplini sayıldığını belirterek psikolojinin çağdaş insanın bir ihtiyacı olarak gelişimini halen daha sürdürdüğünü ifade etmiştir: *“Psikoloji, doğrudan doğruya çağdaş insanın ruhundaki hastalıktan, manevi tedirginlikten doğmuştur. Batı uygarlığının en derin inançlarının sarsılması doğurmuştur psikanalitik açıdan insan ruhunun incelenmesini.”*⁶³ Psikoloji üzerine çalışmaya başladığı ilk yıllarda Freud’un etkisi altında kalarak Freudien bakış açısını benimseyen Jung daha sonraları Freud’un her şeyin ötesine cinselliği ve libidoyu yerleştiren bakış açısını terk etmiş, Freud’un görüşlerini insan yaratılışına aykırı bularak tesirinden sıyrılmış, hocası kabul ettiği Freud’un görüş ve kuramlarını değiştirmek suretiyle psikoloji bilimine yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Tıpkı Alfred Adler gibi Freud’un aşırı cinsiyetçi yaklaşımına karşı çıkarak insan yaşantısında cinselliğin yerini sorgulamaya açan Jung, cinsellik ve libido kavramlarına yeni bir yaklaşım getirmiş, kendi anlayışını geliştirmeyi başarmıştır. Freud’a göre daha rölativist ve yorumsamacı kabul edebileceğimiz Jung, Adler’in bireysel psikoloji anlayışına da mesafe koymuş, deneysel psikolojiden ayrılarak kuramsal temelini ortaya koyduğu analitik psikoloji anlayışını benimsemiştir.⁶⁴ Psikoloji biliminin araştırma kaynaklarını genişleterek farklı coğrafyaların geleneklerinden, dinî anlayışlarından da beslenen Jung nedensellik ilkesine göre düşünmemiş, insanı bir makine gibi kabul etmeden, onu deney ortamında bir denek gibi incelemeyi keşfetmenin imkânlarını aramıştır.⁶⁵

Jung kendi görüşlerini kuramsallaştırarak yeni bir yol izlemiş, ortaya koyduğu fikirler psikanalizden ayrı bir noktada durduğundan kendi psikolojisini analitik psikoloji olarak adlandırmıştır.⁶⁶ Jung analitik psikolojinin psişenin bütünlüklü yapısını deneysel psikolojiden çok daha doğal bir anlayışla incelemeye tâbi tuttuğunu öne sürmüş, analitik psikoloji anlayışını şu şekilde açıklamıştır:⁶⁷ *“Analitik psikoloji ve daha önceki psikolojiler arasındaki fark; analitik psikolojinin en zor ve karmaşık süreçlerin bile üstesinden gelmekten çekinmiyor olmasıdır. Diğer bir farklılık ise yöntem metodumuzda yatar. Özenle hazırlanmış bir*

⁶³ Jung, *Analitik Psikoloji*, s.84.

⁶⁴ İsmet Emre, a.e., s.87

⁶⁵ İsmet Emre, a.e., s.87.

⁶⁶ Sevgi Kavut, "Carl Gustav Jung: Kavramları, Kuramları ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme", *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, Aralık 2020, s.683.

⁶⁷ Sevgi Kavut, Carl Gustav Jung: Kavramları, Kuramları ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme, a.e., s.683.

*laboratuvar ekipmanımız yoktur; bizim laboratuvarımız dünyadır. Testlerimiz insan yaşamının fiili, günlük oluşları ile ilgilidir, deneklerimiz ise hastalarımız, akrabalarımız, arkadaşlarımız ve sonuncu ama son derece önemli olan kendimizizdir. Kader, deneyi uygulayanın rolünü oynar. Herhangi bir iğne ucu, yapay şok, sürpriz ışık ve laboratuvar deneyi için gereken araç gereç yoktur; bizim materyallerimizi gerçek hayatın umutları ve korkuları, acıları ve neşeleri, hataları ve başarıları sağlar.”*⁶⁸ Bu bağlamda analitik psikolojinin temel amacının insanı doğal hayatın bir parçası olarak gözlemlemek ve çözümlemek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Jung insanı yapay şartlarla hazırlanmış bir deney ortamında tahlile çalışmaktan ziyade kendine özgü tabiatı içerisinde değerlendirmek istemiştir. Bu bakımdan analitik psikolojinin insana yaklaşımında ve yöntem seçiminde kendinden önceki görüşlerden ayrıldığını söylemek mümkündür. Jung’un Freud’un görüşlerine nispeten insan doğasıyla çelişmeyen ve farklı kültürlerle de daha uyumlu sayılan fikirleri daha çok rağbet görmüştür. Jung yalnız Batı düşüncesiyle hareket etmemiş, Doğu’nun, Afrika’nın, Kızıldereli Amerikası’nın dinlerini, geleneklerini, edebiyatlarını da inceleyerek Doğu ile Batı’yı birbirine yaklaştıran bir düşünce tarzı ortaya koymuştur.⁶⁹

Jung Freud’un cinsellik dürtüleriyle dolu ve hazza ulaşmayı hedefleyen bir yapı olarak tanımladığı libidoya farklı bir anlam yüklemiş, libidonun tamamen cinsellik üzerine kurulu olmadığını öne sürmüştür. Ona göre libido yalnız cinsellik ile ilişkilendirilemeyecek kadar mühim bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Bu bakımdan Jung libido kavramını açıklarken yalnız cinsel istek, arzu, güç ve haz gibi kavramlara yer vermemiş, bir tür ruhsal enerji olarak tanımladığı libidoyu cinssizleştirerek insan hayatı için daha önemli bir yere yerleştirmiştir.⁷⁰ Yani Jung cinsî özelliklere ve bu özelliklerin kişide uyandırdığı cinsel isteklere, bu isteklerin tatminiyle ortaya çıkan hazza Freud gibi yaklaşmamış, libidonun açılımını genişletmiştir. İnsanı yalnız mekanik bir bütün olarak algılamayan Jung, Freud’un aksine cinsiyetin kişideki belirleyici rolüne ve cinsel isteklere ağırlık vermemiştir. Jung, insanın karmaşık bir yapıda olduğunu kabul ederek insan davranışlarının altında yatan sebepleri ve insan psikolojisini nedensellik ilkesinden hareketle açıklamaktan yana olmamıştır.⁷¹ Bu bakımdan Jung insan yapıp etmelerinde en büyük payı cinsî özelliklere ve cinsel arzulara ayırmamış; insanın ruh sağlığı üzerinde yaptığı çalışmaların temeline de bunları koymamıştır. Jung’a göre ruhsal bozuklukların ve sinir hastalıklarının insanda belirmesi de yalnız çocukluk çağı ve bu çağda

⁶⁸ Carl Gustav Jung, *Analitik Psikoloji*, çev.: Ender Gürol, Payel Yayınları, İstanbul 1997.

⁶⁹ İsmet Emre, a.e., s.84.

⁷⁰ İsmet Emre, a.e., s.85.

⁷¹ İsmet Emre, a.e., s.87.

yaşanan travmalarla ilişkilendirilmemelidir. Bu bakımdan Jung'un bir bütün olarak insana ve psikolojik hastalara yaklaşımında Freudien bir anlayışla hareket etmediğini, başlangıçta kabul ettiği birtakım Freudien görüşlerden sıyrılarak psikoloji bilimine yeni bir bakış açısı kazandırdığını söylemek yerinde olacaktır.

Bilinç, Bilinçdışı, Kişisel Bilinçdışı ve Kolektif Bilinçdışı

Jung, bilinç ve bilinçdışına dair görüşleriyle de Freud'dan ayrılır ve Freud'un aksine insan ruhunu bilinçli ve bilinçsiz olmak üzere iki süreç ile açıklamaz. Jung "kolektif bilinçaltı" adını verdiği yeni bir kavramdan bahsetmiş, Freud'un bilinç ve bilinçaltı süreçlerine olan yaklaşımını genişletmiştir.

Jung, bireyin çevreye dönük tarafı olarak tanımladığı bilinci, insanın çevresinde olup bitenleri takip ederek algılayıp anlaması için yani hayatını çevresiyle düzenli ilişkiler kurarak sürdürebilmesi için mühim sayar.⁷² Jung'a göre insanın yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmesi için bu derece önemli kabul ettiği bilinç sürekli değildir, aksine kesikli, kopuk kopuktur.⁷³ İnsanın tüm ömrü boyunca tam anlamıyla bilinçli olarak geçirdiği saatler sınırlıdır, öyle ki insan yaşantısı boyunca bilinçaltı bilincin neredeyse üç katından daha fazla devrededir.⁷⁴

Jung bilincin merkezine egoyu yerleştirmiştir ve egonun görevini duygu, düşünce ve davranışları anlayıp anlamlandırma olarak belirlemiştir. Bu bağlamda ego, bilincin seçici bölümüdür; içten gelen uyarıları ve dış dünya ile olan ilişkileri ego düzenler. Bu bakımdan ego, bireyin gerçeklikle bağlantısının kopmamasında önemli bir role sahiptir. Ego bireyin dış dünya olan ilişkisini kontrol ederek bireyin hayal ile gerçeği ayırt edebilmesine olanak sağlar. Tüm bu yönleriyle ego, bireyin bilişsel sağlığını koruması için oldukça mühimdir.

Jung bilincin tüm işlevlerinin bilinçdışında önceden hazır bulunduğunu belirtir ve bilinçaltının sürekli, kesiksiz yapısına dikkati çeker: *"Bilinçaltına gelince, değişmez, dural bir niteliktedir, kesiksizdir. Sürekliliği durmuş oturmuştur. Bilinçten apayrıdır. Kimi zaman bilinç etkinliği, benzetme, sıfırın altına düşer ve bilinçaltında kaybolur. Varlığını bilinçaltı etkinliği biçiminde sürdürür. Bilincimiz her zamanki düzeyinde bulunduğu ya da beklenmedik bir düzeye ulaştığında, bilinçaltı kendi etkinliğini sürdürmeye devam eder. Okuduğumuz, konuştuğumuz, yazdığımız anda bile, hiçbir şey sezmememize karşın, bilinçaltı, işlerliğinden bir şey yitirmez.*

⁷² Sevgi Kavut, "Carl Gustav Jung: Kavramları, Kuramları ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme", *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, s.684

⁷³ İsmet Emre, a.e., s.88.

⁷⁴ İsmet Emre, a.e., s.89.

Özel yöntemlerle bilinçaltının geniş bir düşü, kesiksiz dokuyuşunu ortaya koyabiliriz. Bilincin altında yol alan bu olay, kimi zaman geceleri düş biçiminde, kimi zaman gündüzleri küçük, tuhaf dengesizlikler biçiminde belirir. Güçlü sezgilere ve iç uzantılarını duyma yetisine sahip kişiler, düşlerinin bazı bölümlerini uyanırken de gördüklerini anlatırlar. Gündüzleri, çeşitli belirtiler, dil sürçmeleri, eksik davranışlar biçiminde beliren bu düş artıklarının kendi aralarında, birbirine geçmiş ağaç kökleri gibi, gizli ilişkileri olduğu ortaya çıkabilir.”⁷⁵ Bu bakımdan Jung’un bilinçaltını yalnız insanın bastırdığı duygu, düşünce ve arzular deposu olarak görmediğini, aksine bilinçaltını hayatın birçok noktasıyla ilişkilendirdiğini söylemek yerinde olacaktır.

Jung’a göre bilinçdışında kişisel ve kolektif olmak üzere iki bölüm mevcuttur. Kişisel bilinçdışı bireyin kendi tecrübelerine dayanmaktadır. Yani kişisel bilinçdışında kişinin bastırmaya çalıştığı duygular, unutmaya çalıştığı veya unuttuğu hatıralar, bilinç düzeyine çıkartılmamış dikkat ve izlenimler yer almaktadır. Örneğin kişinin çocukken yaşadığı birtakım olaylar gelecekte unutulur ki bu noktada kazanılan deneyimler ve bastırılmak durumunda kalınan duygular da kişisel bilinçaltının bir parçasıdır. Bu bakımdan kişisel bilinçaltının yaşamın erken dönemlerinden itibaren şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.⁷⁶

Jung’a göre kişisel bilinçdışı temel olarak komplekslerden oluşmaktadır.⁷⁷ Bireyin çocukluk yıllarında yaşadığı birtakım olaylar veya yakın geçmişinde edindiği tecrübeler o kişide bir kompleks gelişmesine sebebiyet verebilmektedir. Bireyde kompleks gelişimi kişinin iradesi dışında olabildiği gibi bu komplekslerin sönerek kaybolması da yine bireyin iradesi dışında gerçekleşmektedir. Kompleksler her zaman insanın kendisiyle ve dış çevresiyle olan ilişkisini kötü anlamda etkilemez ancak bireyde gelişen kompleks bireyin hayatını kişinin kendi iradesi dışında şekillendirmeye ve yönetmeye başlarsa bu durum bireyin psikolojik dengesini sağlamasına engel teşkil edebilmektedir. Bu bakımdan birey komplekslerini kontrol altında tutarak bunları olumlu anlamda değerlendirmesini bilmelidir. Bilinen en yaygın kompleksler anne kompleksi, baba kompleksi ve güç kompleksi gibi komplekslerdir.

Jung insanın “sosyal bir varlık” oluşuna dikkat çekerek bilinçaltı süreçlerini kişisel bilinçaltının yanında kolektif bilinçaltı kavramıyla birlikte açıklar. Bu bakımdan Jung’un bilinçaltına bakışının daha karmaşık, daha katmanlı olduğunu söylemek lazımdır. Jung bireylerin kendi

⁷⁵ Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş*, s.67.

⁷⁶ Sevgi Kavut, “Carl Gustav Jung: Kavramları, Kuramları ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme”, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, s.684.

⁷⁷ Sevgi Kavut, “Carl Gustav Jung: Kavramları, Kuramları ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme, a.e., s.684.

kişisel geçmişlerinin yanında ortak bir geçmişleri daha olduğunu iddia eder. Bugün insanların verdikleri tepkiler, sahip oldukları temel ihtiyaçlar, korku ve dürtüler hep kendilerinden önceki atalarının mirasıdır. İnsanlık tarihinin ortaya çıkışından itibaren insanların yapıp etmeleri ile duygu ve düşünce dünyaları kalıplaşarak sonraki nesillere aktarılmıştır. Nitekim insanların benzer olay ve durumlar karşısında benzer tepkiler vermelerinin temel sebebi de budur. En eski ilkel dönemlerde şekillenen bütün duygu ve davranış kalıpları nesiller sonra bile bireylerin zihinlerinde yaşamaya devam etmekte ve birtakım olay ve durumların gelişmesiyle yeniden belirebilmektedir. İnsanlığın atalarından miras kalan bu duygu ve davranışlar -birtakım dürtü ve arzular, korkular, toplumsal roller- kolektif bilinçdışının kapsamına girmektedir. Jung kolektif bilinçdışını arketip olarak tanımlamış; arketiplerin izlerinin de birbirlerinden farklı dönemlerde yaşamış, farklı coğrafyalarda bulunmuş toplumların dinî inanış ve ritüellerinde, mitolojik anlatılarında, masal gibi edebî yaratmalarında kendini gösterdiğini belirtmiştir.

Arketip Kavramı ve Arketipler

Sanatı sanatta gerçeklik sorunu ekseninde değerlendiren ilk düşünürlerden olan Yunan filozof Platon varlığın iki düzeni olduğunu öne sürer: Fizikî âlem ve fizik ötesi âlem. Platon’a göre asıl ve gerçek olan fizik ötesi âlemdir. Bu âlemi “idealar âlemi” olarak adlandıran Platon’a göre bu âlem duyularla değil, yalnız akılla kavranabilen bir âlemdir. Fizikî âlemdeki her şey söz konusu idealar âleminin bir yansıması niteliğindedir. Yani insanın çevresinde gördüğü ve beş duyu organıyla algılayabildiği her nesne, ideaların bir yansıması veya bir başka deyişle gölgesidir. Bu nedenle Platon bütün dikkatini bir yansımadan ibaret gördüğü nesneler dünyasına değil idealar âlemine yöneltmiş, esas gerçekliği burada aramıştır. “Ana model”, “ilk örnek” gibi anlamlarla karşılayabileceğimiz “arketip”ler de tıpkı Platon’un ideaları gibi evrensel ve genel bir ilk modeldir.⁷⁸ Arketip kavramını ortaya atan Jung, “insanlığın en eski hayalleri” olarak tanımladığı arketipleri Platon’un idealar kavramı etrafında değerlendirerek Platon’un bu gerçekliğe dikkati çeken ilk düşünür olduğunu belirtmiştir. Tıpkı Platon’un asıl gerçekliği, asıl bilgiyi, her varlığın ölümsüz ve hakiki karşılığını idealar dünyasında araması gibi Jung da insanların en eski hayallerini, sürdürülmekte olan yaşantılarını ve birtakım değerlerini belli semboller olarak tanımladığı arketiplerde aramış, bunların kolektif bilinçteki yerini belirlemeye çalışmıştır.

⁷⁸ Ece Serrican, “Carl Gustav Jung’un Analitik Psikoloji Kuramındaki Arketip Kavramının Edebiyata Yansıması”, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2015, s.1206-1207.

Jung'a göre bireylerin ve bireylerden oluşan toplumların bilinçaltı geçmişte yaşayan atalarından iletilen ve nesilden nesle aktarılan miraslarla şekillenmektedir. Jung bunu kolektif bilinçaltı kavramının etrafında açıklamış, insanoğlunun en eski çağlardan beri benzer ihtiyaç ve arzularla güdülendiğini, çeşitli durumlar karşısında birbirine benzer, hatta tipik sayılabilecek tepkiler ortaya koyduklarını dile getirmiştir. Nitekim Jung farklı coğrafyalarda ve farklı şartlar altında, farklı kültür özellikleri çevresinde yetişen insanların benzer davranışlarda bulunmalarını ve benzer duygu durumlarına bürünmelerini arketipler ekseninde açıklamıştır. Ortak bilinçaltının bir sonucu olarak insanlarda korku, nefret, sevgi gibi duygular taşıma, cinsî istek ve bu istek çevresinde şekillenen ilişkiler kurma, belirli toplumsal roller edinme, doğum-ölüm gibi yaşamın doğal akışına uyum gösterme gibi özellikler mevcuttur. Gerek kalıtsal özellikler gerekse insanın geçmişi ile olan ilişkisini sürdürmesi ortak bilinçaltının oluşmasına, dolayısıyla da arketipler kavramı etrafında değerlendirebileceğimiz benzer duygu ve davranış kalıplarının ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bu bakımdan arketiplerin insanın varoluşundan bu yana bulunduğunu ve ortak bilinçaltını oluşturan bu arketiplerin insan yaşamında mühim rolü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İçgüdülerin insanın biyolojik düzlemlerinde ortaya çıktığını belirten Jung, arketiplerin ise insan zihninde ortaya çıktığını ifade etmiş, belli arketiplerin insanlık yaşantısında kalıplaşmış sonuçlar doğurabileceğinin altını çizmiştir.⁷⁹

Jung farklı iklim koşullarına maruz kalan, farklı coğrafyalarda yaşayan ve kapalı toplum yapısı sebebiyle farklı geleneklerle kaynaşmadan kendi yaşam stillerini, kültürlerini yaratan insan topluluklarının arketiplerin bir sonucu olarak sözlü edebiyat döneminden itibaren benzer edebî eserler ortaya koyduklarına işaret etmiştir. Jung'un kabul ettiği ortak bilinçaltının bir sonucu olarak benzer duygu ve düşüncelere sahip insanlar, tamamen farklı koşullarda yaşadıkları hâlde birbirine oldukça benzer muhteva ve kahraman yapılarına sahip edebî ürünler yaratmışlardır. Mitolojik anlatılar, efsaneler ve masallar gibi sözlü dönem ürünlerinde neredeyse birbirinin aynı şahıslara, olay örgülerine ve hatta söylemlere rastlanmaktadır ki Jung'a göre bu ortak bilinçaltının bir sonucudur.

Jung persona, gölge, anima-animus, kendilik-ben, hilebaz, yaşlı bilge, büyükanne gibi temel arketipler üzerinde durmuş, bu arketiplerin belirgin özelliklerini tespit etmiştir.

Persona

Antik Yunan tiyatrosunda persona kavramı, sahnedeki oyuncuların oynadıkları karakterleri belirginleştirmek ve ayırt edilir hâle getirmek için taktıkları maskeleri karşılamaktadır. Jung'un

⁷⁹ Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş*, çev.: Engin Büyükinâl, Say Yayınları, İstanbul 2001, s.12.

analitik psikolojisinde de bu kavram hemen hemen aynı anlamı taşır; Jung'a göre persona, insanın sosyal bir varlık olarak yaşadığı topluma adapte olabilmek, toplumda kabul görüp saygın bir konum elde edebilmek, kendinde bulunan en gözde özellikleri çevresindekilere yansıtabilmek için maksatlı olarak benimsediği özelliklerdir, yani bir nevi dış dünyaya karşı takılan bir maskedir. İçinde bulunduğu toplumun yaşantısına uyum sağlayabilmek çabasında olan bireyin kendisinde olmayan özellikleri kendisine aitmiş gibi benimsemesi ve bunu başkalarına yansıtarak kabul görmeye, saygınlık kazanmaya çalışması persona kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Toplumun geneli tarafından kabul görmeyecek yanlarını dışarıya yansıttığı takdirde parçası olduğu toplumla ilişkilerinin kötü etkileneceğini düşünen birey gerçek doğasını gizlemeye, karşılaması mümkün olmayan istek ve arzuları bastırmaya çalışarak çevresi üzerinde olumlu bir etki bırakmaya, ideal bir imaj çizmeye çalışır. Bu bakımdan persona daha çok bireyin sosyal yaşantısında edindiği ve sürdürdüğü rollerle ilgilidir.

Birey bulunduğu farklı sosyal ortamlarda başka personalar takındığında çevresine farklı özellikler taşıyan bir birey izlenimi verebilecektir. Çocukluk çağından beri her birey kabul edilebilir özellikleri personada biriktirir ve kabul edilemeyecek olanları bastırmak suretiyle gizler. Olgunlaşan kişide toplum tarafından istenmeyen yönlerin kişisel bilinç dışına itildiği görülmektedir.⁸⁰

Gölge

Gölge, bireyin yeterince gelişmemiş özelliklerini yansıtan, içgüdüsel, ilkel, denetimsiz, bir nevi hayvanî yanıdır. İnsanın bastırdığı bütün yönleri kapsayan gölge, karanlık, uyumsuz, vahşidir; bu nedenle Jung'a göre gölge, persona tarafından bastırılmalıdır. Tüm bu özelliklerinin yanında gölge tamamen kötü değildir, sadece aşırı yönleri mevcuttur ve bu aşırılıklar rahatsızlık verici olabilmektedir. Hatta Jung'a göre çocukça ve ilkel özellikleri içeren gölge kişinin var oluşunu canlandırıp süslemektedir. Jung, ego ve gölgenin iş birliği yapması durumunda da bireyin kendini daha iyi, daha dengeli, yaşam dolu hissedeceğini belirterek ego ile uyumlu işleyen gölgenin bireyin ruhsal sağlığı için öneminin altını çizmiştir. Bu bağlamda her bireyde gölge arketipinin aktif olduğunu ancak bu arketipin her bireyde farklı şekilde etkinlik gösterip baskınlık kurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

⁸⁰ Ece Serrican, "Carl Gustav Jung'un Analitik Psikoloji Kuramındaki Arketip Kavramının Edebiyata Yansıması", s.1208.

Anima ve Animus

Jung cinsiyetler arasındaki kesin çizgileri bulanıklaştırmış yani her erkeğin içinde bir kadın arketipi, her kadının içinde de bir erkek arketipinin bulunduğunu ileri sürmüştür. Bu bağlamda Jung erkek birey içindeki kadın arketipini “anima”, kadın içindeki erkek arketipini ise “animus” olarak adlandırmıştır. Jung’a göre kadın-erkek ilişkilerinde bu arketiplerin mühim bir rolü vardır. Erkekler içlerinde bulunan kadın arketipine has özellikleri fark edip yaşatırken kadınlar da erkek arketipine has özellikleri bünyelerinde taşıyıp bu özelliklerin ayırdına varırlar.

Jung anne ve babasının geçici bir süre ayrıldıkları dönemde teyzesi ve onun yardımcıları ile yaşamış, bu dönemde hizmetçi kadının ilgisine maruz kalmış, onunla kurduğu ilişki onu anima kavramına hazırlamıştır. Jung o dönemden şu şekilde bahseder: *“Annemin yokluğunda bana hizmetçimiz baktı. Beni kucağına alıp başımı omzuna koyuşunu hâlâ anımsıyorum. Annemden oldukça farklıydı. Saçları siyahtı, teni de koyu. Bugün bile saçının çizgisini, koyu tenli boynunu ve kulağını görür gibiyim. Tüm bunları, bana hem çok yabancı hem de çok yakınmış gibi algıladım. O bana, ailemden çok bana yakınmış ve her nasılsa, çözemediğim bazı gizemlerle ilgisi varmış gibi gelirdi. Bu tür kızlar daha sonraları anima’nın bir parçası oldular. İlettiği uzaklık duygusuna karşın onu hep tanıdığım duygusuna kapılmam bu türün bir özelliğidir. Bu izlenim daha sonraları benim için kadınlığın tüm özünü belirleyen bir sembole dönüştü.”*⁸¹

Anima arketipinde kadınlığa has özellikler ön plana çıkartılır ve bu özellikler erkek bireylerde de çeşitli duygu ve davranışlarda kendini gösterebilir. Bu bakımdan anima arketipinde duyarlılık, duygusallık, sezgi, özen, anaçlık gibi dişil özellikler daha belirgindir.⁸²

Erkekteki animanın karşılığı olan animus ise eril özellikleri yoğun olarak barındıran bir arketiptir. Animus daha akılcı ve mantıksaldır; fiziksel güç, cesaret ve liderlik gibi özellikler taşır. Bu bağlamda animus arketipinin taşıyıcısı bir kadın bu arketip özelliklerini yansıttığı takdirde duygusal bir tutumdan ziyade daha akılcı bir tutum takınabilmektedir. Aynı durum anima arketipinin belirginleştiği erkek bireyler için de geçerlidir. Bu bakımdan bireyin kendi içinde farklı iki cinsiyete has özellikleri sembolize eden arketipleri dengede tutması ruh sağlığı için oldukça önemlidir. Birey karşıt cinsiyetin arketipinin kendisinde fazlaca belirmesi hâlinde kendi cinsiyetiyle çelişen davranışlar ortaya koyabilmektedir.

⁸¹ Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş*, çev.: Engin Büyükinâl, Say Yayınları, İstanbul 2001.

Ben

Psîşenin merkezinde yer alan ve bilinç ile bilinçdışı olmak üzere her iki alana doğru uzanan bir yapıda olan ben, bilinç ile bilinçdışının senkronize bir şekilde birlikte yürütülmesini sağlamakla birlikte bireyin kişiliğinin bütünleşmesinde önemli rol oynamaktadır.⁸³ Jung'a göre bireyin kendi içinde uyum sağlayabilmesi ve bir parçası olduğu toplumla düzenli ilişkiler kurup bu ilişkileri yürütebilmesi ben arketipiyle ilgilidir. Persona arketipi ile örtülü olan ben, bireyin dışarıya yansıttığı özelliklerini her zaman içinde barındırmayabilmektedir. Bu bağlamda bireyin en saf hâli ben arketipinde aranmalıdır. Bu bakımdan kişinin kendi benine aykırı olmayacak şekilde davranması ruhsal sağlığı açısından mühimdir. Birey kendi benine ters düşecek şekilde davrandığında, yani personasının benini bastırmasına izin verdiğinde bilhassa orta yaşlarda ciddi ruhsal bozukluklarla mücadele edebilmektedir.⁸⁴ Jung bu durumu kişiliğin ancak orta yaşlara gelindiğinde oturmasıyla açıklamıştır. Bireyin kendini gerçekleştirebilmesi, toplumla uyumlu ilişkiler kurabilmesi, orta yaşlara geldiğinde sağlam, sağlıklı, olgun bir yapıya erişebilmesi için kendi benini mutlaka koruması lazımdır.

Hilebaz

Jung'un bir gölge arketip oluşunun altını çizdiği hilebaz arketipi, kökeni oldukça eskiye dayanan, kendine has birçok özelliği bünyesinde barındıran bir arketip olarak dikkati çeker. Jung hilebaz arketipinden şu sözlerle bahseder: *"Hilebaz fantazması muzip anlatılarda, karnaval coşkularında, şifa ve büyü ritüellerinde, dinsel korku ve aydınlanmalarda, kimi zaman açık seçik, kimi zaman da muğlak biçimlerde, tüm zaman ve mekânların mitolojisinde dolanır durur; belli ki bir "psikologem", yani çok eski bir arketipik psişik yapıdır. Zira en belirgin tezahürlerinde, hayvansal düzeyin henüz pek üstüne çıkamamış, ayrılaşmamış insan bilincinin sadık bir yansımasıdır. Nedensel ve tarihsel bir açıdan bakıldığında hilebaz figürünün kökeninin bu olduğunu yadsımak pek mümkün değil herhalde."*⁸⁵

Jung hilebaz arketipine örnek olarak Roma mitolojisi tanrısı Mercurius'u gösterir; Mercurius Yunan mitolojisinde Hermes'tir, hile ve hırsızların tanrısıdır.⁸⁶ Hilebaz arketipinin en belirgin özellikleri çevresini çeşitli manipülasyonlara başvurarak aldatması, çevresini aslında olmadığı biriymiş gibi davranarak kandırması ve tüm bu oyunlardan keyif alarak eğlenmesidir. Hilebaz

⁸³ Cem Gülcan, "Psikolojik Tipler ve Jung Psikolojisi Üzerine Bir Değerlendirme", *KSBD*, Sonbahar 2020, Sayı 23, s.290.

⁸⁴ Cem Gülcan, a.e., s.290.

⁸⁵ Jung,

⁸⁶ Elife Ateş, *Gedizli Azmî'nin Kitâb-ı Hiyel'i ve Jung'un Hilebaz Arketipi Üzerinden İncelenmesi (İnceleme-Metin-Diliçi Çeviri)*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul, 2020

oynadığı bu oyunlarla çevresini şaşırtmak, insanları istediği şekilde yönlendirmek ister ve bu sayede hakir görüp aşağılayabildiği insanlara gülebilmeyi arzular. Hilebaz kendisini zeki, çevresini budala sayar ve bunu herkese kabul ettirebilmek için türlü oyunlar düzenlemekten çekinmez. Tüm bu kötü özelliklerinin yanı sıra Jung hilebaz arketipinde bulunan iyi kabul edilebilecek özelliklere de dikkati çeker ve hilebazların kibrin karşısında duran, yer yer kurtarıcılık görevini üstlenen yanlarını da belirtir.

Hilebaz arketipi bir figür olarak hem Türk edebiyatında hem de dünya edebiyatlarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Hilebazın kötü görünümlü oluşu fakat kimi zaman içinde iyi kabul edilebilecek özellikler barındırması onu edebî eserler için ilgi çekici bir karakter formuna sokmaktadır. Bu şaşırtıcı, oyuncu, bir sonraki hamlesi muhtemelen belirsiz olan arketip, yazarlar için de okurlar için de ilgi çekicidir.

Yaşlı Bilge

Yaşlı bilge arketipi, bilgi ve fikirlerin aktarıcısı, akıl ve sezginin sembolü, tüm iyi özelliklerin taşıyıcısı bir rehberdir. Yaşlı bilge aklın ve mantığın sesi olarak kişiyi doğru yola yönlendirir, başarıya ulaşabilmesi için ona güç verir. O içinden çıkılamayan durumlarda başvurulacak kişidir, bu yönüyle yardımsever bir profil çizmektedir. Yaşlı bilge tecrübenin de bir getirisi olarak kişiyi hedefe götürecek yolları sezer, kolayca eksikliklerin nasıl giderileceğini bilir ve olası tehlikeleri önceden hesaplayarak çıkış yollarını belirler. Tüm bu yönleriyle yaşlı bilge arketipi edebî eserlerde kahramana yol gösteren kişi özelliklerini yansıtmaktadır.

Jung'un Arketip Kuramının Edebiyat ile İlişkisi ve Arketipçi Eleştiri

Jung arketipleri insanlığın ortak mirası olarak tanımlamış, farklı coğrafyalarda, farklı iklim şartlarına bağlı gelişen medeniyetlerde ve kültürlerde yetişen insanların birbirine benzer duygu ve davranış kalıpları geliştirdiklerini belirtmiş, bu durumu arketip kavramıyla açıklamıştır. Kolektif, ortak bilinçaltı kavramıyla açıklanabilecek olan bu durum, yukarıda da değinildiği üzere yaşanan devir, coğrafi konum, ırk, inanış tarzı ve dinî inanç, mensup olunan sınıf, paylaşılan kültürel özellikler fark etmeksizin bütün insanların benzer yaşantılar sürdürmelerine olanak sağlamaktadır. Bu bakımdan insan yaşamının bir dizi arketipik belirleyici ile kolektif bilinç dışında şifrelendiğini söylemek mümkündür.⁸⁷ Bu nedenle insanların anlatma ve kendini ifade etme ihtiyaçlarının bir sonucu olarak dil malzemesiyle üretilen edebî eserlerde de arketiplerin sıkça kullanıldığı görülmektedir. En eski anlatılardan günümüze kadar ulaşan edebî

⁸⁷ Ece Serrican, "Carl Gustav Jung'un Analitik Psikoloji Kuramındaki Arketip Kavramının Edebiyata Yansıması", s.1212.

eserlerde de günümüzde kaleme alınmış modern edebî eserlerde de birbirine benzeyen ve birbirini tamamlayan arketiplere yer verildiği görülmektedir.

Birbirinden uzak yaşayan milletlerde ve bu milletlerin yaşattığı kültürlerde doğan edebî anlatılarda benzer konuların ele alındığı, benzer kahraman tiplerinin çizildiği, ortak insanî duygu ve düşüncelerin vurgulandığı görülmektedir. Bu durumu yalnızca kültürler arası etkileşim ve yayılma gibi kavramlarla açıklamak yeterli gelmeyecektir. Yazarın ortak bilinçdışından getirdiği tüm sembol, simge, duygu ve düşünceler edebî eserde karşılığını bulmaktadır. Sözlü kültür ürünlerinden yazılı eserlerin ortaya çıkışına kadar geçen süreç içerisinde birbiriyle iletişimi kısıtlı kültürlerin edebî eserlerinde dahi benzer noktaların bulunduğu ortadadır. Bu durum evrensel insan kavramına işaret ettiği gibi Jung'un öne sürdüğü üzere kolektif, ortak bilinçaltının varlığını da belirginleştirir. Edebî eserin üreticisi olarak yazar farklı coğrafi şartlarda yaşamak durumunda olan ve farklı inançları, kültürel değerleri benimseyen bir yazarla aynı sembolleri, kodları yani arketipleri kullanır ve bunu eserin muhtevasına yedirerek eser kahramanlarında belirginleştirir.

Jung'un arketip kuramından hareketle geliştirilen arketipçi eleştiri, edebî eserlerdeki ölümsüz arketiplerin tespitine ve bunların eserde ne gibi görünüşlerle belirdiğine odaklanan bir eleştiridir. Berna Moran arketipçi eleştiriye "esere dönük eleştiri" sınıfına yerleştirerek arketipçi eleştirinin edebî eserlerde bulunan arketipleri, kişileri, simgeleri, durumları veya olay örgülerini tespit etmeye çalıştığının altını çizer.⁸⁸

Mitlerde, mitoslarda ve masallarda benzer arketiplerin sıkça tekrarlandığı, belirli bir olay örgüsünün birtakım değişikliklerle yeniden canlandırıldığı görülmektedir. Moran bu kalıplaşmış olaylar dizisinden şu şekilde bahseder: *"Çeşitli ülkelerdeki masallara bakacak olursak bunların bazılarında geniş hatlarıyla aynı olay örgüsüne rastlarız. Bir kralın ya da padişahın oğlu değerli bir nesneyi veya bir kızı bulmak için yola çıkar; birçok engellerle karşılaşır; doğüstü güçlere sahip insanlardan ya da hayvanlardan yardım görür ve sonunda istediğini elde ederek döner. Ana çizgilerini verdiğimiz bu temel örnek bir arama arketipidir. Bu arketipi yalnız masallarda değil mitoslarda, eposlarda, Ortaçağ romanslarında, modern romanlarda da buluruz. W.H. Auden'e göre hatta bir dedektifin katili aradığı polis romanları da bu arketipin değişik bir şeklidir."*⁸⁹

⁸⁸ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s.219.

⁸⁹ Berna Moran, a.e., s.219-220.

Moran arketipçi eleştiri kuramının arketiplerin kökenini eski mitoslarda ve ayinlerde aradığını ifade etmiştir: “Söz konusu eleştiri yöntemi bu arketiplerin kökenini eski mitoslarda ve ilkelerin ayinlerinde bulur. Bu bakımdan arketipçi eleştiri okulunun açısından edebiyat, arketip olan kişilerin, durumların, simgelerin ifadesidir ve eleştirici, yazarın farkında olmadan kullandığı bu mitos dilini çözmek ve eseri daha anlaşılır bir tarzda açıklamakla görevlidir.”⁹⁰ Söz konusu eleştirinin öncüsü arketip kavramını öne atan Jung kabul edilmelidir; onun insan duygu, düşünce ve davranışlarını açıklamak için kullandığı arketip kavramı edebiyatta da yankısını bulmuş, edebî eserlerin tahlilinde bir yöntem olarak benimsenmiştir.

Antropologların kökenini simgesel anlamda doğum ve ölümü canlandıran ayinlerde aradıkları mitoslar da tıpkı masallarda olduğu gibi benzer olay örgüsünü takip etmektedirler. Joseph Campbell bir mitos kahramanının aşamaları belli bir serüven yaşadığını ileri sürer: ayrılma-sınav-dönüş. Kahraman belli bir şeyi, nesneyi aramak için çıktığı yolculuk sırasında onu engelleyebilecek, amacından saptırabilecek çeşitli unsurlarla mücadele eder ve nihayet istediğini elde ettikten sonra geri dönüşe geçer. Bu kalıplaşmış olay örgüsü birçok mitosun temel çatısını oluşturmaktadır. Kahramanın yeraltına inip çıkması ölüp yeniden doğuşunu sembolize etmektedir ki aynı temsile ilkel ayinlerde de rastlamak mümkündür. Kahramanın belli bir amaç doğrultusunda dış güçlerle de mücadele ederek çıktığı yolculuğun belli bir zaferle sonuçlanması romanslarda ve hatta modern romanlarda da konu edinilmektedir. Bu bakımdan arketiplerin çeşitli değişikliklere uğrayarak ve gerçeklikle daha da örtüşerek modern romanı da etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim mitoslarda ve masallarda yer alan arama arketipi modern romanda kendini kimlik bunalımı ve içsel bir yolculuk şeklinde gösterir.⁹¹ Moran benzer arketiplerin günümüz edebiyatçıları tarafından da şekillendirilerek edebî eserlerde kendine yer bulmasını arketiplerin bütün insanlığın ortak mirası oluşunda, ortak duygu ve düşünceleri yansıtmada arar. Arketipler bütün insanlara, onların bilinçaltında yaşayan temel korku, kaygı, istek ve arzulara seslenmektedir. Bu bakımdan evrensel bir yönü olan arketiplerin yazarlar için başvurulabilecek bir kaynak, okurlar içinse rahatlatıcı bir araç olduğunu söylemek lazımdır.

Jung Psikolojisinde Rüya

En basit ifadeyle uykuda görülen şey, düş olarak tanımlanabilecek olan rüya, birçok farklı şekilde tanımlanmış olmakla birlikte çözülmesi gereken şifreler gözüyle bakılmış, mahiyeti

⁹⁰ Berna Moran, a.e., s.220.

⁹¹ Berna Moran, a.e., s.223.

henüz tam anlamıyla belirlenmemiş bir bilinçdışı süreçtir. Selçuk Budak rüyayı şu şekilde tanımlamıştır: “Rüya, REM uykusu sırasında, ancak diğer zamanlarda da gözlenen öykümsü imajlar, hisler, algılar dizisi, ya da uyku sırasındaki zihinsel etkinlikler, uykuda kurulan hayaller, bilinç dışının uyku sırasındaki sembolik dışavurumlarıdır.”⁹² Batılı bilginler rüyaya gün içinde yaşanan olayların imgelem hâlinde yeniden belirmesi olarak bakarak rüya ile gündelik hayat arasında bağlantı kurmuşlardır. Doğu âlimlerine göre ise rüyalar ilahî kaynaklı olup haberci karakterli, uyarıcı niteliklidir. Dinî inanışlarda ve dinî kitaplarda da rüyaya yer ayrılmış, rüya tabirine önem verilmiştir. Bu bakımdan rüyaların dinler ve kültürler için mühim bir yönü olduğunu, rüyaların yorumlanması gereken gizemli semboller dizisi olarak algılandığını söylemek mümkündür. Nörofizyolojik bağlamda da açıklanmaya çalışılan rüyalar psikoloji tarafından da dikkate alınmış, psikanalitik çalışmalarda rüyalardan faydalanılmıştır. Freud da bilinçaltının işlevlerini ve işleyiş süreçlerini açıklayabilmek için rüyalardan yararlanmış, yaptığı araştırmalarla rüyaların karanlık yapısını aydınlatmaya çalışmıştır.

Rüyaları bilinçaltına giden ana yol olarak değerlendiren Freud insanın gündelik vaktinin büyük bir bölümünü uykuda geçirdiğinin altını çizerek rüyaların insan yaşamındaki önemine vurgu yapmış, gerçek hayat ile rüya arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışarak rüyaların kaynağını ve içerdiği mesajları araştırma konusu olarak seçmiştir. Freud rüyalarla gerçekliğin bağlantısı üzerinde durarak rüyada beliren nesne, kişi veya sembollerin gerçekliğin bir yansıması olduğunu ifade eder. İnsanın farkında bile olmadan bilinçaltına itelediği bilgi, deneyim ve yaşantı örnekleri rüyada belirmektedir. Freud’a göre görülen rüyalar hem gündelik yaşamdan imgeler taşır hem de çocukluk yaşantısından kalma izlerle şekillenir. Psikolojik kuramında cinsî özelliklerle birlikte çocukluk çağına büyük önem veren Freud gündelik olaylar kadar çocukluk çağında edinilen deneyimlerin de rüyalara etki ettiğini belirtmektedir. Çocukluk çağına ait anıların bilinçaltında geniş yer kapladığı düşüncesinde olan Freud bu anıların da rüyaları etkilediğinin altını çizmiştir.

Freud uyku esnasında dış uyaranların da rüya sahibinin gördüğü rüyanın içeriğini etkileyebileceğinin üzerinde durmuş, rüyanın asıl konusunu ise kişinin gizil arzu ve isteklerinin oluşturduğunu öne sürerek bireyin rüyaları aracılığıyla çevresinden gizlediği istek ve arzularını gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Bu bakımdan Freud rüyalara gizil arzu ve güdülerin doyurulmasını sağlayıcı bir işlev yüklemiş, bu bağlamda rüyalara rahatlatıcı bir özellik kazandırmıştır. Rüya konusunun daha belirsiz olduğu durumlarda bireyin açıkça belirmeyen

⁹² Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2000, s.622.

arzu ve isteklerinin çeşitli sembol ve simgeler şeklinde açığa çıktığını ileri süren Freud burada bir çarpıtmanın söz konusu olduğunu düşünmektedir. Bu noktada yapılması gereken rüyaların doğru bir şekilde yorumlanmasına çaba göstererek görülen rüyanın esas içeriğini anlamlandırmaya çalışmaktır. Freud tedavisine yardım ettiği hastaların rüyalarıyla da yakından ilgilenmiş, rüya çözümleme yönteminden hareketle bireyin bilinçaltını aydınlatmaya çalışmıştır.

Jung rüyalara bakış açısı ve rüyaların yorumu konusunda da kimi görüşleriyle Freud'dan ayrılır. Jung da rüyanın bilinç ve iradenin büyük ölçüde ortadan kalktığı zamanlarda görüldüğünü belirtmiştir fakat ona göre rüya esnasında bilinç tamamen hareketsiz değildir, hafif ölçüde sürmektedir.⁹³ Jung rüyaların kaynağının belirsiz olduğunu söyleyerek rüyaların kaynağını bilinç dışında aramış, insan ruhunun karanlık yapısıyla rüyaların gizemli dili arasında ilişki kurmuştur. Bilincin en uzak noktasında biriken duygu ve düşünceler rüyalarda bireyin karşısına çıkar, bu bakımdan bilinç dışının belirttiği rüyalar dokunulmamış bir gerçekliği yansıtır, yani objektiflerdir. Rüyalar bireyin bastırdığı duygu ve düşünceleri, arzu ve isteklerini yansıtan birer araç niteliğindedir.

Freud'un aksine Jung görülen rüyaları yorumlarken yalnızca bireysel deneyimlerden faydalanmaz, yani rüyaların yalnız bireysel bilinçaltının ürünü değil aynı zamanda kolektif bilinçaltının bir ürünü olduğunu ileri sürer. Kolektif, ortak bilinçaltının bir sonucu olarak insanların rüyalarında birbirine benzer sembol veya simgeler tekrarlanabilmekte, benzer arketiplere rastlanabilmektedir. Arketipler rüyalarda simgeler aracılığıyla anlam bulmaktadırlar.⁹⁴ Bu bağlamda Jung'un rüyaların kaynağını yalnız bireyin bastırdığı istek ve arzularında veya çocukluk yaşantısında aramadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Jung rüyaların kaynağını bilinçaltının daha derin noktasında aramış, nesilden nesle aktarılan bir miras olarak tanımladığı arketiplerden de hareketle rüyaların çözümüne uğraşmıştır. Jung'un rüyaların yorumlanması noktasındaki görüşleri de dikkat çekicidir. Ona göre tek bir rüyadan hareketle bireyin psikolojisi hakkında yorum yapılamaz, birbirini tekrarlayan rüyalar ve arka arkaya görülen rüyalar üzerinde bir bütün olarak durmak lazımdır. Görülen rüyaların ortak noktasını bulmak, bu rüyaların birbirleriyle bağlantılı noktalarını tespit etmek rüyaların yorumunu kolaylaştıracaktır. Rüyaların yorumlanması sırasında bilinçli varsayımlara

⁹³ İsmet Emre, a.e., s.99.

⁹⁴ Esra Güven, *Rüyaların Dili: Psikolojide Rüya Çalışmaları*, Türk Psikoloji Yazıları, Aralık 2015, s.17.

dayanmak yani akli öncü tutmak da doğru olmayacaktır çünkü rüya akıl dışı bir süreçtir ve Jung'a göre söz konusu bu süreç kendine has bir yöntemle değerlendirilmelidir.⁹⁵

Jung büyük rüyalar, ortak rüyalar ve çocukluk dönemi rüyaları olmak üzere üç çeşit rüya tipinden söz etmiştir.⁹⁶ Büyük rüyalar, yalnızca göreni değil rüya sahibi dışındaki kişileri de ilgilendiren rüyalarlardır. Rüyaların dinî bir yönü olduğunu savunan ve Tanrı'nın rüyalar aracılığıyla uyarıcı veya bildirici mesajlar ilettiğine inanan Jung dinî kitaplarda yer alan Hz. Yusuf'un yedi yıl sürecek bolluğa ve ardından yedi yıl sürecek kıtlığa işaret ettiğini bildirdiği rüyasını bu rüya tipine örnek gösterir. Jung'a göre bu tip rüyalar herkesçe anlaşılmayacak, kolayca çözümlenemeyecek rüyalar; bu ilahî kaynaklı rüyalar yalnız rüya tabirinde özel bir yeteneği bulunan medyumlarca yorumlanabilmektedir.⁹⁷

Ortak rüyalar ise herkesin gördüğü ve herkesin kendi yaşantısıyla ilgili olan rüyalarlardır. Bu rüyalarda anne-baba, şeytan, bilge insan gibi arketipik figürler, doğum-ölüm, ebeveynlerden kopma, vaftiz, evlilik, uçma, mağara keşfi gibi arketipik olaylar, güneş, su, balık, yılan gibi arketipik objeler yer almaktadır.⁹⁸

Jung çocukluk döneminde görülen rüyaların evrensel bir yönü olduğunun altını çizerek farklı kültürlerde yetişen çocukların benzer rüyalar gördüklerini ileri sürer ve bu rüyalarındaki simge ve sembollerin yani arketiplerin genel motifler olduğunu belirtir. Çocukluk dönemi rüyalarında öne çıkan arketipler kahraman, yaşlı bilge, ağaç, balık gibi arketiplerdir. Jung çocukluk dönemi rüyalarının gelecek yaşantılarda gerçeğe dönüşebileceğini söyleyerek bu dönemde görülen rüyaların haberci rüyalar olabileceğini savunmuştur. Jung'a göre çocukluktan ergenliğe geçiş döneminde görülen rüyaların içeriği ve temaları değişecek, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde görülen rüyalar çocukluk çağında görülen rüyalardan elbette ki daha farklı olacaktır.

Jung anlamları bakımından da rüyaları üç gruba ayırır. İlk grupta bilinçli bir duruma bilinçdışının tepkilerinin yansıdığı rüyalar yer almaktadır. Bu tip rüyalar gündelik hayattan izler taşırlar ve gündelik hayata dair izlenimleri yansıtırlar. İkinci grupta yer alan rüyalarda bilinç durumunun uyarısı olmayan, kendisinin doğurduğu düş; bu anın bilinçli durumundan bambaşka bir durum yaratır ve ikisi arasında bir çekişmeye neden olur.⁹⁹ Esas anlamlı rüyalar ise asıl yükselmenin bilinçdışından bilince doğru olduğu rüyalar ki bu tip rüyalar sıklıkla geleceğin

⁹⁵ İsmet Emre, a.e., s.103.

⁹⁶ Özer Çetin, "Jung Psikolojisinde Rüya", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 19, Sayı:2, 2010, s.261.

⁹⁷ Özer Çetin, a.e., s.261.

⁹⁸ Özer Çetin, a.e., s.261.

⁹⁹ İsmet Emre, a.e., s.105.

habercisi, mesaj taşıyan, arketipik sembollerle dolu rüyalar. ¹⁰⁰ Jung’a göre bu tip rüyalar kimi zaman bir akıl hastalığının ya da ciddi bir nevrozun başlangıcında da görülebilmektedir. ¹⁰¹

Jung Psikolojisinde Din ve Tanrı Anlayışı

Jung geleneklerle ve dinlerle yakından ilgilenmiş, Tanrı inancı ve dinin insan yaşantısındaki yeri üzerinde de dikkatle durmuştur. Din ve Tanrı konusundaki görüşlerine *Psikoloji ve Din*, *Eyüp’e Cevap* ve *Ruhunu Arayan Modern İnsan* isimli kitaplarında yer ayıran Jung din ve Tanrı kavramları üzerine düşüncelerini geliştirirken insanların dinî inançlarını sürdürme ve dinî inanışları kapsamında çeşitli ibadetlerini veya dinî ritüellerini yerine getirme süreçlerini gözlemlemiş, bu gözlemlerinden hareketle konuya psikolojik açıdan bir yaklaşım getirmiştir. Jung’un din ve Tanrı konusuna yaklaşımı teolojik boyutlu değildir; o, işin teolojik veya felsefi boyutundan ziyade psikolojik yönüyle ilgilenmiş, bu nedenle kendi gözlemlerine dayanan fenomenolojik bir yaklaşım tercih etmiştir. Ancak elbette ki farklı dinleri ve dinsel yaşantıları da dikkate almış, mitik anlatıları ve kutsal kitapları değerlendirmeye açmıştır.

Freud’un aksine Jung dine daha iyimser bir bakış açısıyla yaklaşır ve Tanrı kavramının varlığını kolektif bilinçte arayarak Tanrısal bir gerçeklikten söz eder. Jung’un Tanrı konusundaki görüşünü özetleyen en önemli ifadesi, “*Bütün insanların, hayvanların, bitkilerin ve bütün kristallerin en içte taşıdıkları öz, Tanrı’dır,*” şeklindeki yargısıdır. Tanrı’nın var olup olmadığından çok Tanrı’nın insanlar ve diğer yaratılmışlar üzerindeki etkisi üzerinde duran Jung Tanrı kavramını da arketip kavramı etrafında değerlendirmiş, Tanrı’nın da bir arketip olduğunu ileri sürmüştür. Bu bağlamda Tanrı tasavvurunu ifade etmek üzere “*imago Dei*” terimini kullanan Jung, Tanrı kavramını da kolektif, ortak bilinçaltı kavramından hareketle açıklamaya çalışmış, Tanrı kavramının evrenselliğine dikkati çekerek insanlık için önemine dikkati çekmiştir. Jung’a göre kolektif bilinçdışından gelen Tanrı imgesi, birtakım sembollerle -teslis, mandala vb.- bilinç alanına ulaşarak insana kendisini kabul ettirmekte ve insanı çeşitli açıdan etkisi altına alarak kontrol etmektedir. ¹⁰²

Jung Tanrı inancının geçerliliği ile kutsallık açısından ilişki kurmamışsa da dinî yaşantıyı bireyi nevrozdan koruyan ve bireyin psikolojik dengesini sağlamlaştıran bir süreç olarak değerlendirmiştir. Freud’un dini hastalıklı bir ruh hâlinin sonucu olarak görmesinin aksine Jung dini bireyin ruhsal sağlığı için etkili bir araç saymıştır: “*Dinler ruhsal tedavi sistemleridir.*

¹⁰⁰ İsmet Emre, a.e., s.105.

¹⁰¹ Jung, *Analitik Psikoloji*, çev.: Ender Gürol, Payel Yayınları, İstanbul 1997, s.61-62.

¹⁰² Ali Köse, Ali Ayten, *Din Psikolojisi*, Timaş Yayınları, 2012, s.35-36.

Hatta psikoterapi sistemlerinin en gelişmişidir.” Jung’un bu ifadesi onun dinî inancı bir sığınak ve güvenli bir alan olarak gördüğünün kanıtıdır. Jung, dinin birey ve toplum açısından önemini vurgulayarak bireysel sağlığın ve toplumsal düzenin dinle sağlanabileceğini belirtmiştir. Bilinçdışı süreçlerin bir getirisi olarak Jung’un adeta zorunlu saydığı Tanrı inancı ve Tanrı’yı kabul, insan yaşantısını ve toplum hayatını düzenleyici bir etkidir. Din, insan hayatına anlam kazandırmakta, anlam arayışına bir cevap vermektedir.

Jung insan hayatını iki ayrı döneme ayırmış, 35-40 yaşlarına kadar olan dönemi bireyin temel ihtiyaçlarını gidererek toplumsal ilişkilerini düzenlediği süreç olarak değerlendirmiştir. Bu dönemde birey yaşamak için ihtiyacı olan şeyleri belirler ve bu ihtiyaçları gidermeye çalışır. Toplumsal rollerini geliştiren ve toplumsal bir statü kazanan birey bu dönemde bir iş sahibi olur, evlenir ve kendine belli bir düzen kurar. 40 yaşından sonra ise insan çevresiyle olan ilişkilerini düzenlediği için iç dünyasına yönelecek ve ruhsal bütünlüğünü korumaya çalışacaktır. Bu noktada birey dinî değerlerle ilişki kurarak inançsal anlamda ideal olanın peşine düşer. Jung’a göre insan Tanrı’nın varlığını kabul konusunda tamamen irade sahibi değildir, kolektif, ortak bilinçdışının etkisiyle insan Tanrı’yı bulacak, Tanrı’nın varlığını zorunlu olarak kabul edecektir. Nitekim Jung’a göre Tanrı inancının doğruluğu veya yanlışlığından çok bu inancın birey üzerindeki etkisi ve işlevi önemlidir. Jung Tanrı inancını ve dinî inançların kabulünü insanı nevrozdan koruyan bir etken olarak değerlendirmiştir. Ona göre bir bireyde gelişen nevrozlar sıklıkla belli bir yaşa kadar dinî bir yaşantının kazanılmamasından ileri gelmektedir: *“Otuz beş yaşını geçen hastalarımın problemlerinin arka planında hayata dini bir bakış açısı bulamamak vardı.”* Bu bağlamda Jung’un ruhsal sağlığın kazanılması ve sürdürülmesinde dinî yaşantıya büyük önem verdiğini söylemek yerinde olacaktır.

Edebiyat Psikolojisi Bağlamında Jung’un Sanat, Sanatçı ve Edebiyat Üzerine Düşünceleri

Bir psikolog olarak Jung’un görüşleri sanat ve edebiyat dünyasının da ilgisini çekmiş; sanat ve edebiyat üzerine yapılan araştırmalarda Jung’un ortaya koyduğu psikolojik kuramlardan beslenilmiştir. Jung’un görüşleri Freud’un görüşlerine nispetle gelenek ve kültürlerle, dinlerle ve sosyal tabularla daha kolay uyuşmaktadır ve Freud’un ortaya koyduğu kuramlara nazaran daha az az sivri, daha ılımlıdır ki bu da Jung’un görüş ve kuramlarının daha kolay kabul edilmesine ve araştırmacılarca kaynak olarak seçilmesine sebebiyet vermiştir. Sanat ve edebiyat üzerine görüşlerini de tıpkı Freud gibi açıklayan Jung, bu konular üzerine ileri sürdüğü fikirler bakımından da Freud’dan ayrılır. Bu nedenle gerek yazar-şair öznesinin yazma nedeni ve edebî eserini ortaya koyarken içinden geçtiği süreç, okur-yazar ilişkisi ve yine bu bağlamda eser-okur ilişkisi üzerine yapılan araştırmalarda edebiyat araştırmacıları Jung’un görüşlerinden istifade

etmişler, onun tespit, çıkarım ve kuramlarından faydalanmışlardır. Bu bakımdan Jung genelde sanat ve sanatçı, özelde ise edebiyat ve yazar-şair özne üzerine yapılan araştırmalar için görüşleri dikkate alınması gereken bir isimdir.

Sanatın ne olduğu ve sanatçının ortaya koyduğu sanat eseri ile olan ilişkisi üzerinde dikkatle durulmuş, araştırmacılar ve eleştirmenlerce çözümlenmeye çalışılmış bir konudur. Yazar ve şair öznenin hangi özelliklere sahip olduğu, yaratılıştan getirdiği birtakım özellikler ve donanımsal özellikleri, bir sanatçı olarak onu diğer insanlardan ayıran noktaların ne olduğu üzerinde durulmuş, yazar-şair öznenin eserini şekillendirme ve ortaya koyma süreci aydınlatılmaya çalışılmış yazar-eser ilişkisinin çözümlenmesine uğraşmıştır. Bu bağlamda yapılan araştırmalar sonucu yazar-şair özneyi diğer insanlardan ayıran birtakım özellikler tespit edilmiş, yazar ve şairlerin kimliği üzerine fikirler yürütülmüştür. Araştırmacılar yazar özne ve şair öznenin birer sanatçı olarak diğer insanlardan farklı olduklarını ileri sürmüşler, onların bireyselliklerine vurgu yaparak toplumun genelinden ayrılma eğiliminde olduklarını belirterek bireysel ölümsüzlüğü yakalama peşinde koştuklarını belirtmişlerdir. Yaratıcı kişi olarak yazar ve şairler kolektif ölümsüzlük fikrinden çok bireysel ölümsüzlük peşinde koşarak daha önce denenip yapılmamış, yeni olanı ortaya koymaya çalışırlar.¹⁰³ Oğuz Cebeci, Barron'un görüşlerinden hareketle yazar ve şair kişilerin ön plana çıkan özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

“1.Bu kişiler ortalamadan daha fazla gözlemcidir.

2.Parça-gerçek'leri algılayıp ifade edebilirler.

3.Nesne ve olguları başkalarının gördüğü gibi görmenin yanı sıra, başkalarının görmediği gibi görmeyi de başarırlar.

4.Bilişsel yetenekleri açısından bağımsızdırlar ve bu yeteneklerine çok değer verirler.

5.Yetenekleri ve değerleriyle motive olurlar.

6.Ortalama kişiye göre daha fazla fikri aynı anda taşıma, karşılaştırma ve sentez yapma yeteneğine sahiptirler.

7.Cinselliğe daha çok yönelirler, fiziksel olarak daha güçlüdürler ve daha duyarlıdırlar.

8.Bilinçdışı yaşamı ve fantezileri daha çok fark ederler.

¹⁰³ İsmet Emre, a.e., s.114-115.

9.Ortalamadan daha karmaşık bir yaşamları vardır ve evreni de ortalama insanın gördüğünden daha karmaşık bir yapı olarak görürler.

10.Psikolojik anlamda gerilemelerine (regresyon) ve tekrar normale dönmelerine olanak veren güçlü egolara sahiptirler.

11.Aşkta ya da mistisizmde rastlandığı gibi nesne (başkası) ile özne (benlik) arasındaki farkın geçici bir süre için ortadan kalkmasına katlanabilirler.

12.Organizmalarının nesnel olarak özgürlüğü azami derecededir ve yaratıcılıkları bu özgürlüğün bir işlevidir.¹⁰⁴

Dünyaya bakma, anlama ve anlamlandırma, sezgisellik, hayal gücü ve hayal kurma, yaratıcılık gibi noktalarda diğer insanlardan ayrılan yazar ve şairlerin ortaya koydukları edebî eserler onların bu yönlerini yansıtmakta, yazardan izler taşımaktadır. Nitekim sanatçıya dönük eleştiri kuramlarında ortaya konulmuş sanat eseri ve edebî eser, ya yazarın hayatından taşıyan izler yönünden ele alınan belgelerdir ya da sanatçı veya yazar ortaya koyduğu eserden hareketle tahlile çalışılacaktır. Jung'a göre bir sanatçının en samimi duyguları, en karanlık bölgelerinden kopup gelen duygularıdır ki bu bizi bilinçdışı kavramına götürmektedir.¹⁰⁵ Bu bakımdan yazar ve şairlerin toplumun diğer üyelerinden daha farklı ve karmaşık bir psikolojik yapıya sahip olduklarını söylemek yerinde olacaktır.

Sanatçı ve yazar, şairlerin yaratıcı yönleri olduğu genel bir kabuldür. Toplumun genelinden farklı özelliklere sahip kimseler olarak değerlendirilen sanatçılar, yazar ve şairlerin dış dünya ile olan farklı ilişkilerini yansıttıkları eserler birer yaratıcılık ürünü sayılmaktadır. Jung sanatçıya has bu yaratıcı yön ve yaratma tutkusunda kadınsı bir nitelik olduğunu ileri sürmüş, yaratma isteği ve yaratma gücünün bilinçaltından, bilincin derinliklerinden hatta anneler katından geldiğini vurgulamıştır.¹⁰⁶ Sanatçının içindeki yaratma sürecini, bir ağacın beslendiği toprakta büyümesine benzeten Jung sanat yapıtını anne karnında şekillenen bir şey olarak tarif eder. Yazarın yaratma eylemini transa geçme hâli ile açıklayan Freud bu eylemi nevrozla ilişkilendirerek bilinçaltının etkisinde olan yazarın yaratma eylemini psikolojik bir rahatsızlık olarak değerlendirmektedir. Freud gibi birçok psikolog yaratma eylemini psikolojik rahatsızlığa sahip olmakla ilişkilendirerek yazarlığın psikolojik bir rahatsızlık sonucu geliştiğini iddia etmişlerdir. Ancak bu görüş genel bir kabul görmemiştir çünkü her psikolojik rahatsızlığa sahip

¹⁰⁴ Oğuz Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İthaki Yayınları, s.114.

¹⁰⁵ İsmet Emre, a.e., s.118.

¹⁰⁶ İsmet Emre, a.e., s.118-119.

bireyde yaratıcı güç ya da sanata yatkınlık, yazarlık yeteneği mevcut değildir. Freud'un aksine Jung yaratma gücü ile ruhsal bozukluklar arasında ilişki kurmamış, sanatçının sahip olduğu bu özelliği toplumu etkileme ve etkisi altına alabilme özelliğiyle bir arada ele almıştır: *"Sanatçı konularını seçip işlerken bilinçdışının derinliklerine başvurur; yeni biçimlendirdiği yapıtlarda, okuyucusunun, dinleyicisinin ya da seyircisinin bilinçdışını harekete geçirir; sanatçı etkinliğinin sırrı da buradadır. Bilinçdışının imgeleri ve figürleri ile yükselir, güçlü bildirileri başkalarına aktarır."*¹⁰⁷ Yaratıcı etkinliğinin bir sonucu olarak toplumla belli bir ilişki kuran ve toplumu etkileme gücüne sahip olan sanatçıya haz verici eserler üretme görevinin verilmesinin yanı sıra eseriyle bilgi verme, ahlâk öğretme görevi de yüklenmiştir. Jung, bu yaratıcı etkinliğin bireyle toplum arasındaki ilişkilerin aksamasıyla ortaya çıkabileceğini söyleyerek ruhsal bozukluk, akıl hastalığı gibi görünen şeyin edebî eser üretiminin bir parçası olduğunu vurgulamıştır.¹⁰⁸

Freud'a göre eserini ortaya çıkarma sürecinde belli bir haz duygusuna erişen yazar, çevresine dikkatle bakabilen kişidir ve nesneleri olduklarından farklı görerek dış dünyaya farklı anlamlar yükleme becerisine sahiptir. Bu bakımdan yazar yalnız olanı görüp olanla ilgilenmez, o bakmanın sınırlarını genişleterek olması mümkün olanı sezer, görünenin ardındaki görünmeyenin sırrına erişir. Bu yetenek sezgi kavramıyla ifade edilmelidir ki bu özellik yazar öznenin vazgeçilmez bir yönüdür. Söz konusu bu sezgisellik, yazarın kalıcılığı yakalama gücü ile de ilişkilidir. Sezgisel yönü ve sezgi gücü kuvvetli olan yazarın üreteceği eser geniş kitlelere yayılarak kalıcı, yazar arzu ettiği ölümsüzlüğe erişerek doyum noktasına ulaşacaktır.

Bir sanatçının sahip olması gereken en önemli özelliklerden birisi de hayal gücüdür. Her insanda belli bir hayal gücü bulunur fakat yazarı diğerlerinden ayıran bu hayal gücünden hareketle yeni, farklı, estetik yanı olan bir sanat eseri ortaya koyabilmesidir. Çevresine farklı bir dikkatle bakan ve hayal gücünün de tesiriyle çevresine, çevresindeki nesnelere ve yaşanan olaylara yeni anlamlar yükleyerek onu yeniden kurgulayan yazar, hayal gücünü yaratma eyleminde bir araç olarak kullanır.

Yazarın edebî eserini kaleme alma süreci de psikolojinin ilgisini çekmiş, psikologlar tarafından yaratıcı yönü kuvvetli olan bu süreç değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Her yazarın yazma süreci, yazarken takındığı tutum ve sergilediği tavırlar farklıdır. Yazma safhasından öncesi ve yazım aşaması her yazar için farklı bir yolculuktur. Yazarların belli yazma alışkanlıkları, farklı

¹⁰⁷ Jung, *Analitik Psikoloji*, s.69.

¹⁰⁸ İsmet Emre, a.e., s.150.

yazma rutinleri mevcuttur. Platon yazma eylemini bir tür transa geçiş olarak görmüş, yazarın yazmak için kullandığı kaynağı yani ilhamı Tanrısal bir güçte aramış, edilgen bir konuma indirgediği yazarların eserlerini bilincin denetimi altında olmadan yazdıklarını öne sürmüştür. Freud'un görüşleri de hemen hemen Platon'un görüşlerine benzer niteliktedir; nitekim o da sanatçıya bir tür ruh hastası gözüyle bakar ve yazma eylemini bilinçsiz bir eylem olarak değerlendirir. Özellikle yazar ve şairlerin ruhsal bozuklukları olduğunu ileri süren Freud, yazma eyleminin arkasındaki nedenleri yine cinsellik, kendini yüceltme arzusu ve çocukluk dönemi ile koparamadığı bağ ile açıklamaya çalışmıştır. Freud sanatçının yaratıcı yanı ile cinsel arzuları arasında ilişki kurarak içedönük, kimi zaman yalnız, doyum noktasına ulaşma isteği ile dolu olan ve kendini yüceltme isteğine sahip kabul ettiği sanatçı kişisinde ün sahibi olmak, ölümsüzlüğü yakalamak, çevresinde önemli bir yer edinmek, zengin olmak gibi arzuların mevcut olduğunu ifade etmiştir. Bu isteklerini gerçek dünyada tam anlamıyla elde edemeyen birey hayal dünyasında yeni bir gerçeklik inşa edecek yani libidosunu bir başka dünyaya yönlendirecek, bu sayede arzuladığı rahatlamayı yaşayabilecektir. Freud'a göre sanatçı kişisini nevroza sürükleyebilecek olan şey de bireyde yoğunlaşan bu arzu ve isteklerin hayal dünyası aracılığıyla tatminine çalışılması, böylece gerçek dünyadan, realiteden uzaklaşmaktır. Sanatçının yaptığı tıpkı bir çocuğun oyun oynayıp, oyunu aracılığıyla yeni bir dünya inşa edişine benzemektedir. Freud yazarların yetişkinlik hâllerinde de çocukluktan gelen özelliklerini sürdürdüklerini belirterek sanat eserini çocuk oyunlarındaki düzen ile karşılaştırır. Freud'a göre çocuğun oyun aracılığı ile yaptığı da tıpkı yazar gibi yeni ve hoşuna giden, kendisinde haz uyandıran bir dünya düzeni inşa etmek, bu düzeni kendi seçtiği ve şekillendirdiği nesnelerle donatmaktır. Jung ise yazarın eserini şekillendiren en önemli şeyin kolektif, ortak bilinçaltı olduğunu söyleyerek yeniden arketip kavramına işaret eder ve bu arketiplerin edebiyatta tekrarlandığını söyleyerek yazarları birleştiren noktayı vurgular. Ona göre de yaratma süreci, yani ortaya bir eser çıkartmak nevrozla ilişkilidir fakat yaratıcılığın bir sonucu olarak yaratma eyleminin gerçekleşmesiyle yazar özne rahatlayacak, zihnini serbest bırakmanın tesiriyle bir sinir hastasından çok dikkatli bir seyirci ve aktarıcı pozisyonuna geçecektir.

Sanat eserinin veya edebî eserlerin dinleyici, seyirci veya okur üzerindeki etkisi de sanat ve sanatçı üzerine yapılan araştırmaların temel meselelerinden biridir. Genelde sanatın, özelde edebiyatın işlevinin ne olduğu sorusu farklı araştırmacılarca farklı şekilde yanıtlanmıştır. Edebiyatın temel işlevi edebî eseri okuyanda haz uyandırma, estetik zevk verme olarak belirlenmişse de çeşitli fikirlerin aşılması, ahlâk öğretisinin yapılması, bilgilendirme veya

öğüt verme gibi işlevler de edebiyatın işlevleri arasında sıralanmıştır. Bilhassa okur merkezli veya okura dönük eleştiri kuramları edebî eserin okur üzerindeki etkisini ve okurun edebî eseri okurken geçirdiği süreci çözümlemeye çalışan kuramlardır. Aristoteles bu konu üzerinde durmuş, sanat aracılığıyla bireylerin duygusal boşalma olarak açıklayabileceğimiz katharsis sürecinden geçtiklerini ileri sürmüştür. Katharsis kavramı, dinleyici, seyirci veya okurda korku, heyecan, coşku gibi duyguların uyandırılması suretiyle bireyde duygusal rahatlamanın sağlanmasını ifade etmektedir. Bu metodu Freud hastalarının tedavisinde kullanmış, katartik metodu psikanalizin merkezine yerleştirerek hastalarında ruhsal dengelenmenin sağlanmasına uğraşmıştır. Her ne kadar Freud sanatçının hastalıklı bir yapısı olduğunu ileri sürse de kuramlarını ortaya koyarken veya çeşitli iyileştirici metotlar geliştirirken sanat ve sanatçının ortaya koyduklarından istifade etmiştir. Jung da sanatçıların ortaya koydukları ürünlerin insan ruhu üzerindeki etkisinden bahsetmiş, sanat eseri ile sanat eserinden etkilenen muhatap arasındaki ilişkiyi değerlendirmiştir. Ona göre yazar öznenin ortaya koyduğu eseri okuyan okur, okuduğu eserden etkilenecek, bu etkilene bireyin iç dünyasında belli duygu ve düşüncelerin gelişmesine sebebiyet vererek belli motivasyonların belirmesini sağlayacaktır.¹⁰⁹ Yazar, okuyucuyu etkileme beceresine sahip kişidir ki bunu ortaya koyduğu edebî metin ile gerçekleştirmektedir. Yazarın edebî gücü okurun eserden etkilene gücünü de belirleyecektir.

Edebî eserlerin tahlil ve çözümlemesinde psikanalizin verilerinden faydalandığı gibi psikoloji bilimi de psikoloji disiplinine ilişkin verileri ortaya koyabilmek için edebiyatın kaynaklarından faydalanmaktadır. Freud çeşitli psikolojik hastalıkları sanatçı kişilerin hayatlarını incelerken keşfetmiş, kimi psikolojik rahatsızlıkları ise edebî eser veya edebî eser kahramanlarından hareketle adlandırmıştır. Psikanaliz sanat ve edebiyat eserlerinin yaratıcılarının yaratma süreçlerini aydınlatmak ve sanatçı kimliğinin neliği üzerine araştırmalar yapmakta, sanatçı öznenin özelliklerini tespiti çabalamaktadır. Bunun yanı sıra edebî eserlerdeki kişilerin, bilhassa roman ve hikâyelerde yer alan şahısların incelenmesinde de psikoloji bilimin imkânlarından faydalanmak lazımdır. Edebî eserlerde yer alan şahısların kişilik özelliklerini tespit etmek, ruhsal dünyalarını tahlile çalışmak için psikolojinin kaynaklarına başvurmak gereklidir. Jung'un kişilik üzerine yaptığı çalışmalar sonucu tespit ettiği kişilik işlevleri ve kişilik tipleri roman ve hikâye şahıslarının tahlilinde başvurulan bir kaynak niteliğindedir. Jung arketipler üzerine yaptığı araştırmalar ve edebî eserlerde tespit ettiği belli arketipler ve tipoloji

¹⁰⁹ İsmet Emre, a.e., s. 128.

kavramı çerçevesinde tespit ettiği sekiz kişilik tipi ile sanat ve edebiyat araştırmacılarının en çok istifade ettikleri psikologlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

JUNG TİPOLOJİSİ

Jung Psikolojisinde Kişiliğin Yapısı, Dinamikleri, Gelişimi ve Mandala

Jung kişiliğin bilinç (ego), kişisel bilinçdışı (gölge) ve kolektif, ortak bilinçdışı olmak üzere üç katmandan oluştuğunu belirlemiş, kişiliğin tümünü ise “psişe” olarak adlandırmıştır. Latince kökenli bir kelime olan “psişe”, ilk önceleri Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi düşünürlerce “ruh” anlamını karşılayacak şekilde kullanılmış, daha sonraları bu terim “zihin” sözcüğünü karşılayacak şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bilinçli ya da bilinçdışı tüm duygu, düşünce ve davranışları içeren psişede dengeyi ego sağlar; egonun görevi bilinçaltı ve bilinçüstü adlı iki katman arasında süzgeç görevi görmektir.

Jung kişiliğin dinamiği noktasında üç temel ilkeden söz eder. Bunlar eşdeğerlik ilkesi, entropi (eş yayılım) ilkesi ve karşıtlıklar ilkesidir. Eşdeğerlik ilkesi, ruhsal yapı yani psişede enerjinin asla kaybolup yok olmayışı ile ilgilidir. Psişede mevcut hâlini koruyan enerji yok olmamakta, kişiliğin bir yönünden başka bir yönüne yani ruhsal bir ögeden diğerine geçerek dönüşüm yaşamaktadır. Bu durumda kişiliğin bir yönüne aktarılan enerji azalırken diğer yönde bir artış gözlemlenmektedir.

Jung entropi ilkesi ile psişede gerçekleşen enerji dağılımının ruhsal yapının farklı ya da karşıt bölümleri arasında dengeyi sağlama ve koruma çabasından bahseder. Bireyin sağlıklı ruhsal yapısının korunması ruhsal yapıda bu dengenin sağlanmasından geçer. Güçlü, yoğun olan bölümden zayıf, baskın olmayana doğru gerçekleşen bu enerji akışı dengeli bir sistemin gelişmesine katkı sağlar. Ancak Jung’a göre hiçbir zaman tam anlamıyla istenilen ve ideal kabul edilen denge durumu sağlanamayacaktır.

Jung karşıtlıklar ilkesi ile çelişen ögelerin ortaya çıkardığı enerjinin psişik enerjiyi oluşturduğunu açıklar. Zıtlıkların uyumlu ilişkisi olarak da açıklayabileceğimiz karşıtlıklar ilkesine göre bireyin ruhsal dengesinin korunması ve sağlıklı bir denge kurabilmesi için zıtlıkların birbiriyle uzlaşma içinde olması gerekmektedir. Bu ilkeye göre kişiliğin tek bir yönü yoktur, karşıtlıklar arasında kurulmuş denge kişiliğin yapısını oluşturacaktır. Jung karşıtlıkların birbirine yaklaşmasını, uyum içinde işlemesini ve bunun birey tarafından farkında olunarak kabul edilmesini “aşkınlık” olarak tanımlamıştır. Aşkınlık bir bireyin mutlaka sahip olması

gereken özelliklerden biri olup bireyin ruhsal sağlığının korunmasında ve bireyin kendisi ve çevresiyle uyum geliştirmesinde önemli bir role sahiptir.

Jung’a göre kişilik gelişimi yaşam boyu süren, dinamik ve evrimsel bir süreçtir. Jung, Freud’un aksine kişiliğin bilhassa çocukluk yıllarında veya geçmiş yaşantılarda şekillendiği görüşüne katılmamış, kişisel gelişimin bireyin hayatının tamamına yayılmış bir süreç olduğu fikrini savunmuştur. Bir bireyin çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, orta yaş, yaşlılık gibi doğal bir gelişim sürecinden geçtiğini belirten Jung insan hayatını bireyleşme ve bütünleşme olmak üzere iki temel bölüme ayırmış, bu iki farklı bölümün insan hayatının ve bireyin kişiliğinin gelişiminde farklı etkileri olduğunu ileri sürmüştür. Bireyleşme bölümünde birey daha çok kendini tanır ve biyolojik, fizyolojik özellikleri bakımından gelişerek toplumla belli ilişkiler kurarak belli roller edinir. Bu süreçte her birey kendine has özellikler kazanarak diğer insanlardan ayrılacak, kendi benliğini geliştirecektir. Bütünleşme bölümünde ise birey için kültürel ve ruhsal süreçler önem kazanacaktır.¹¹⁰ Bu noktada kişiliğin zıt yönleri birbiriyle birleşecek, bu birleşim sonucu ben arketipi oluşacaktır.¹¹¹

Jung psikolojisinde bireyin bilinçli ve bilinçdışı bütünleşme simgesi ise “mandala” olarak adlandırılmıştır. Kişiliğin bütünlüğü olarak ifade edilebilecek olan “mandala” kelimesi Sanskritçe kökenli bir kelime olup daire, yuvarlak, bütünlük, tamamlanma ve ilkel bir ses gibi anlamları karşılamaktadır.¹¹² Mandala terimi enerji, öz anlamına gelen “manda” ve kap anlamına gelen “la” kelimelerinin birleşiminden oluşan bir terim olarak temelde “özü içeren kap” anlamındadır.¹¹³ İçinde karmaşık desenler bulunan yuvarlık biçimli bir yapısı olan mandalalar çeşitli kültür ve inanışların bir parçası olarak evrensel sembollerdir. Jung mandalanın bilinçdışını bilince getirmeye yardımcı bir etkisi olduğuna inanmış, hastalarının tedavisinde mandala çizimi ve bu çizimlerin yorumlanması tekniğinden faydalanmıştır. Bu bağlamda Jung’un mandala çizimlerinin kişinin ruhsal yapısını sembolleştiren ve biçimsel hâle sokan bir yönü bulunduğuna inandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kendisi de mandala çizimleri yapan ve çizimlerini yorumlaması için Freud’a gönderen Jung karmaşık bir yapı olarak ruhun ve kişiliğin mandala çizimleri aracılığıyla tahlil edilebileceği düşüncesini benimsemiştir.

¹¹⁰ M. Uray, *Jung Psikolojisi*, Yason Yayınları, Ankara 2016, s.179.

¹¹¹ Sevgi Kavut, “Carl Gustav Jung: Kavramları, Kuramları ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme”, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, Aralık 2020, s.687.

¹¹² Eda Özçelikbaş, “Mandala Terapisi İle Şifalanma: Jung ve Çok Kültürlü Bir Sanat Terapisi Yaklaşımı”, *Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 2022, Cilt: 4, Sayı 1, s.182.

¹¹³ G. Gönülden, *Mandala Bir Dua Sanatı*, Postiga Yayınları, İstanbul 2015, s.84.

Jung Psikolojisinde Kişilik Tutumları

Jung hastalarıyla yaptığı görüşmeler ve yürüttüğü tıbbî araştırmalar sonucunda belli bir toplumun parçası olan bireyleri ilgilerinin yönü, libidolarının hareketi, toplumun diğer üyeleriyle olan ilişkileri ve olaylara ve durumlara yaklaşımları bakımından iki farklı tip grubu altında incelemiş, bu tipleri dışadönük ve içedönük olarak adlandırmıştır. Jung bu iki farklı tipi birbirinden ayıran temel noktanın nesneye yönelik tutum ve yaklaşımları olduğunu belirtmiş; dışadönüklerin nesneyle olumlu ilişkilerinin altını çizerek nesneye önem verdiğini ileri sürmüştü, içedönüklerin ise nesne ile aralarında mesafe koyarak nesneden uzak kalmayı tercih ettiklerini ve bu sayede daha çok iç benliklerine, kendi özlerine yöneldiklerini vurgulamıştır. Jung dışadönükler ile içedönükler arasındaki bu nesneye yaklaşım farkını şu şekilde ifade etmiştir: *“Bir sınıf insan vardır ki önlerine çıkan bir duruma tepki gösterme anında ilkin sessizce ‘Hayır’ dercesine biraz geri çekilirler ve ancak ondan sonra tepki gösterebilirler. Bir diğer sınıf daha vardır ki aynı durumda anında tepki göstererek ileri çıkarlar ve davranışlarının açıkça doğru olduğundan emin görünürler. Bu yüzden birinci sınıf nesnelere karşı belirli bir olumsuz ilişki ile karakterize olmuştur; ikinci sınıf ise olumlu bir ilişkiyle... Birinci sınıf içedönük davranış biçimini, ikincisi ise dışadönük davranış biçimini temsil eder.”*¹¹⁴ Bu noktada söylenmek istenen açıktır ki dışadönük tip için nesne mutlak surette önemlidir, nesne onu adeta bir mıknaş gibi çeker, bu bağlamda nesnenin özne üzerinde belirleyici bir rolü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İçedönük tip için ise kendi ben’i ve öznel tecrübesi nesneden çok daha değerlidir, içedönük tutum nesnenin kendisi üzerinde bir güç kazanmasından kaçınır. Bunun tam aksine dışadönük bakış açısı özneyi nesneden daha az önemli sayar, nesnenin değerini yüceltir, nesne ilk sıraya yerleşirken özne ikinci sırayı alır. Jung bu belirgin tutum farkından hareketle bireyleri ilk olarak dışadönük yani nesneyle ilişkisi kuvvetli olan ile içedönük yani özneyi ve beni önceleyen olmak üzere iki farklı tip adı altında değerlendirir. Jung’a göre kişinin tutum tipini belirginleştiren dışadönük tutumun veya içedönük tutumun bireyin kişiliğindeki baskınlığıdır; zira Jung’a göre içedönüklük kadar dışadönüklük de herkeste vardır fakat birinin öbürüne göre görece üstünlüğü baskın tipi belirler.¹¹⁵

Jung’a göre söz konusu bu tutum tipleri toplum genelinde belli bir ölçüte göre dağılmış gibi değildir, öyle ki ortak bir geçmiş, paylaşılan ortak bir tecrübe veya kişinin sahip olduğu eğitim düzeyi bireyin tutum tipine doğrudan etki etmemektedir. Bu bakımdan Jung bireyde beliren bu tip özelliklerinin bilinçli bir seçim olmadığının altını çizerek tiplerin daha ziyade rastgele bir

¹¹⁴ Carl Gustav Jung, *İnsan Ruhuna Yöneliş*, çev.: Engin Büyükinall, Say Yayınları, İstanbul 2001, s.98.

¹¹⁵ Carl Gustav Jung, *Psikolojide Tipler*, çev. Nur Nirven, Pinhan Yayınları, İstanbul 2019, s.19.

dağılım gösterdiğini vurgulamıştır: “Şayet mesele tutumun bilinçli ve isteyerek seçimi olsaydı, böylesine geniş dağılım pek ortaya çıkmazdı. Bu durumda, ortak eğitimin ve geçmişin, aynı yerde yaşamının bir araya getirdiği insanların belli bir sınıfında kuşkusuz belli bir tutum görülürdü. Ama hiç de böyle değil; tam tersine, tipler epeyce rastgele dağılım göstermiş gibi. Aynı ailenin bir çocuğu içedönük, diğeri dışadönüktür. Olgular, tutum tipinin görünüşte rastgele dağılım gösteren genel bir fenomen olduğunu gösterdiği için bu, bilinçli yargı ya da bilinçli niyet meselesi olamaz, bilinçdışı içgüdüsel bir nedeni olmalıdır. Bu nedenle, genel bir psikolojik fenomen olarak, tip zıtlığı bir tür biyolojik temele dayanmalıdır.”¹¹⁶ Öyle ki benzer bir tutum tipinin toplumun farklı şartlarında yetişmiş bireylerinde görülmesinin nedeni bilinçdışı süreçlerde aranmalıdır. Jung benzer tutum tipinin eğitilmiş bireylerde de yeterli eğitim görmemiş bireylerde de, yani toplumun genelinde görülebildiğini ifade eder. Aynı durum cinsiyet meselesi için de geçerlidir, toplumun farklı kesimlerinden her kadın birbirine benzer veya zıt özellikler taşıyarak belli bir tutum tipine has bir profil çizebilecektir. Aynı anne ve babanın yetiştirme koşullarına bağlı olarak yetişen çocuklarda da zıt tutum tiplerinin görülmesi bu yüzdendir. Dış etkenler bireyin kişiliğinde bireyin kendi bilinçaltı kadar etkili değildir, bireyin tutum tipini ve kişilik özelliklerini bireyin kendi mizacı belirleyecektir. Jung bunu normal koşullar için geçerli tutar, bireyin ailesinden veya çevresinden uç tepkiler görerek yetişmesi veya baskıya maruz kalması kişilik tutumunda bir değişikliğe sebebiyet verebilecektir: “Dış koşulların istikrarına rağmen çocuğun mensup olacağı tipe karar veren, bireyin mizacı olmalıdır. Haliyle sadece normal vakaları düşünüyorum. Anormal koşullarda, yani annenin tutumu uç noktada olduğunda çocuklar da benzer bir tutuma zorlanabilirler, bu durumda anormal hiçbir dış etki müdahale etmemişse, başka bir tipte karar kılacak bireysel mizaçları ihlal edilir. Aslında, ebeveynin etkisinin sonucunda tip her zaman böyle tahrife uğrasa birey daha sonra nevroitik olur ve ancak doğasıyla uyumlu bir tutum geliştirerek tedavi edilebilir.”¹¹⁷

Bu bağlamda Jung’a göre anormal şartların mevcut olmadığı durumlarda bireyin tutum tipi yani dışadönük veya içedönük oluşu karmaşık bir sürece işaret etmektedir. Dışadönük veya içedönük tutum tipinin bireyde öne çıkışı bireyin bilinçli bir seçimi değildir, fizyolojik sebeplerin veya bilinçaltı süreçlerin tutum tipinin şekillenmesinde rol oynayan faktör olduğu görülmektedir. Jung bireyin yaşamı boyunca belli bir tipe uygun davranışlar sergiledikten sonra zıt tipin belirgin davranışlarını sergilemesini organizmanın sağlıklı bütünlüğü için uygun bulmaz. Jung böylesi bir durumun bireyde tükenmişlik olarak öne çıkabileceğini ileri sürer: “Tecrübe göz

¹¹⁶ Carl Gustav Jung, a.e., s.322.

¹¹⁷ Carl Gustav Jung, a.e., s.323.

önüne alındığında, tipin zıddına dönmesi, organizmanın fizyolojik sağlığı için sıklıkla son derece zararlı olur, genellikle akut tükenmişliğe yol açar, ben bunun ihtimal dışı olduğunu düşünmüyorum.”¹¹⁸

Jung’a göre libidonun dışa yönelimi ve dış faktörlerden etkilenişi ile birlikte bireyin dış dünya ile yani nesneler ve çevresi ile yakın ilişkiler kurmaya yönelik atılımları dışadönük bir tutumun sonucudur: *“Kararlar ve eylemler öznel görüşlerce değil nesnel koşullarca belirleninceye kadar nesne vasıtasıyla yönelim ağır bastığında dışadönük tutumdan söz ederiz. Bir adam nesnel koşullar ve bunların taleplerine doğrudan bağlantılı tarzda düşünür, hisseder, davranır ve aslında böyle yaşarsa dışadönüktür.”¹¹⁹* Elbette ki dışadönüklerin de öznel görüşleri mevcuttur fakat dışadönükleri asıl yönlendiren ve eyleme geçiren dış etkenler, nesneler ve çevreleri ile olan ilişkilerin gelişimidir. Bu bakımdan dışadönük bireyler için dışarıdan gelen etkenler belirleyici bir rol oynamaktadır demek mümkündür. Dışadönüklerin ilgi ve dikkatleri nesnelere yöneliktir ve dışadönükler için şeyler kadar kişiler de önemlidir. Bu bağlamda dışadönüklerin yapıp etmelerinin ardında yatan temel sebebi genellikle nesne ve kişiler, yani dış etkenler karşılar. Çevresinden fazlasıyla etkilenen bir yapıya sahip olan dışadönükler çevreleriyle de iyi ilişkiler kurabilen, yabancı ortamlara kolayca uyum sağlayabilen, sosyal ortamlarda kenara çekilmek yerine insanlarla etkileşime geçerek genel hareketliliğin bir parçası olan, sosyal etkinlikleri seven, faal ve dost canlısı kişiler olarak tanınırlar. Sosyal hayatlarında olduğu kadar çalışma ve iş hayatlarında da işbirlikçi yanları, yardımseverlikleri, iyimser ve coşkulu tutumları, bilginin aktarımı ve paylaşımı gibi süreçlerdeki başarıları ile dikkat çeken dışadönüklerin ilişkileri kısa sürede ve kolaylıkla bozulmaya da meyillidir. Yalnız kalmaktan çekinerek yoğun ilişkiler kurmanın peşinden koşan dışadönükler kimi zaman çevreleri tarafından yüzeysel veya sığ algılanabilirler ki bu da onların ilişkilerinin bozulmasına sebebiyet verebilmektedir.

Dışadönük tiplerin ortaya koydukları yargılar veya inandıkları, sürdürdükleri değerler de çoğunlukla dış dünya ile ilişkilidir. Mevcut koşullara kolay uyum sağlayan ve ortam koşullarına göre eylemlerini geliştiren dışadönükler genellikle geçerli ahlâkî değerleri benimseme eğiliminde olup yaygın inançları kabullenmeyi tercih ederler. Başkalarıyla olmaktan keyif aldıklarından bu imkânı sağlayabilmek için değer yargılarını ve inançlarını bu doğrultuda şekillendiren dışadönükler genellikle çevreleri tarafından aranan, genel işleyiş ve koordineyi kolaylaştıran, topluma faydalı girişimlerde bulunan kimselerdir. Jung onlardaki bu “alışma”

¹¹⁸ Carl Gustav Jung, a.e., s. 323.

¹¹⁹ Carl Gustav Jung, a.e., s.324.

çabasını başkalarının etkisi altına kolayca girebilecek olma durumu çevresinde değerlendirerek dışadönüklerin abartılı tepkilerden ve uyum çabasından uzak durmaları gerektiğini ileri sürer.

İçedönük tipler ise dışadönüklerin aksine nesne ve kişiler ile aralarına bir mesafe koyarlar, yalnız kendi öznel dünyalarını önemserler, libidoları içeriye doğru akar ve onları esas yönlendiren de bu akışın bir sonucu olarak öznel etkenlerdir. Nesnelere ve kişilere karşı güvensiz bir tutumla yaklaşan içedönükler dışarı ile ilişkilerini sınırlı tutarak güvenli alanlarını inşa etmeye çalışarak bu güvenli alanı korumaya özen gösterirler. Bu bakımdan içedönükler dışadönükler gibi kalabalıklar arasında rahat ve özgür hissetmezler, sosyal ilişkileri daha zayıftır. Bu tipler çevreleri tarafından uyum sağlamakta zorlanan, gereğinden fazla sakin, sıkılgan, sosyal ilişkiler konusunda beceriksiz kimseler olarak algılanırlar. Kuşku duymaya, inatlaşmaya, gülünç duruma düşmekten korkarak kaçınan tavırlar sergileyip toplumla yüzeysel ilişkiler kurmaya meyilli olan içedönükler ancak ilgilerini çeken bir konu söz konusu olduğunda sohbete dahil olur ve sözü devralırlar. Vicdan sahibi, aşırı nazik, fazlasıyla dürüst olduklarından bu iletişimlerde sırasında kimi zaman yanlış anlaşılmaları mümkündür. İyi özelliklerini göstermekten kaçınmaları onları hararetli ve coşkulu grupların bir parçası olmaktan alıkoyar. Jung’a göre içedönükler dış dünya ile aralarına bir barikat kurarak nesnelerin bilinmeyen niteliklerinden korunmayı, dış tehlikelerden kaçınmayı hedeflerler.

İçedönükler yalnız olduklarında veya yakın çevreleriyle iletişim kurduklarında kendilerini daha kolay ifade etme imkânı bularak becerilerini daha kolay sergilerler. Kendi düşüncelerini sıradan sohbet ve kitaplardan daha değerli bulurlar, kalabalık etkinliklere katılmaktansa ilgi alanlarına hitap eden daha basit etkinliklerle zaman geçirmekten daha çok keyif alırlar. Yakın çevrelerine karşı sadık ve samimi bir dost olma eğiliminde olan içedönükler toplumun genel yargılarının peşinden gitmektense kendi yargılarını geliştirirler ve popüler ve moda olan şeylerden bilhassa kaçınırlar. Herkesin okuduğu, çok satan bir kitabı okumayı reddetmeleri veya herkesin övdüğü bir şeye değer vermeyişleri bunun bir sonucudur.¹²⁰

Jung’a göre içedönüklerin esas amacı kendi dünyasında güvende olup huzuru yakalamak, yabancı etkenlerin kötü etkisinden kaçınarak bütünlüğünü korumayı başarmaktır. Bu nedenle içedönükler çeşitli savunma mekanizmaları geliştirerek kendilerini dış dünyaya karşı dayanıklı bir hâle getirmeye çabalarlar. Ancak bu çaba sıklıkla bekleneni karşılamaz, içedönük tip kaçtığı şeye adeta daha da çekilir: “...(*İçedönük tip*) kesinlik, titizlik, tutumluluk, tedbirlilik, acı veren bilinç, asık yüzlü dürüstlük, kibarlık ve tetikte güvensizlikten oluşan çok ayrıntılı bir savunma

¹²⁰ Friede Fordham, *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, çev. Aslan Yalçın, Say Yayınları, İstanbul 1983, s.42.

sistemiyle dünyanın karşısına çıkar. Dünya tablosu pembe renklerden yoksundur, aşırı eleştirel davrandığı için her çorbasından saç çıkar. Normal koşullarda kötümser ve endişelidir, çünkü dünya ve insanlar biraz olsun iyi değildir, onu ezer, bu nedenle, kabul edildiğini, kucaklandığını asla hissetmez."¹²¹

Dışadönük tutum tipi ile içedönük tutum tipini birbirinden ayıran en önemli özellik daha önce de belirtildiği üzere nesne ve kişiler ile, kısacası dış çevre ile ilişkilerdir. Dışadönük tipler için nesne, eşya, durum, olay, kişiler, çevre ve toplum önemliken içedönük tipler kendi öznel yargılarını esas alırlar ve yargılarını içsel etkenlerin sonucu olarak şekillendirirler. Bu temel farklılık dışadönükler ile içedönüklerin çevreleriyle olan ilişkilerini etkilemektedir. Jung içedönük tipler ile dışadönük tipler arasındaki farkı şöyle açıklar: *"İçedönüğün eğilimi dışarıdan gelen her talep karşısında kendini savunmak, enerjisini nesnelerden uzak tutarak korumak, böylece kendi konumunu sağlamlaştırmakken, dışadönüğün bu kendine özgü doğası onu kendini her yolla tüketmeye ve çoğaltmaya zorlar."* İsimlerinin de işaret ettiği üzere dışadönük tipler dışarıya doğru açılmaya meyilliysen içedönük tipler kendi içlerine doğru genişlerler. Bunun bir sonucu olarak dışadönük tiplerin uyum sağlama becerileri, toplumla kurdukları ilişkilerin düzey ve yoğunluğu ve temel belirgin kişilik özellikleri bakımından içedönüklerden farklı oldukları görülmektedir.

Davranışta başkalaşma ve tipte belirginleşme genellikle hayatın ilk dönemlerinde, çok erken yaşta başlar, hatta öyle ki Jung'a göre bazı durumlarda bu farklılaşma doğuştan gelebilmektedir. Bu bakımdan kişinin tutum tipi, yani dışadönük veya içedönük oluşu daha çocuk yaşta belirginleşmektedir. Aynı ebeveynlerin yetiştirdiği çocuklarda dahi farklı kişilik tutumlarının ortaya çıkışı Jung'un kişilik tutum tiplerinin doğuştan gelen özelliklerle ilişkili olabileceği düşüncesini güçlendirecek niteliktedir.

Jung'a göre bir çocuğun dışadönük tutum tipine sahip olduğunun en büyük işareti çocuğun dış dünyaya yönelerek çabuk uyum sağlayan yapısı sayesinde nesnelerle ve kişilerle hızlı ve yoğun ilişkiler kurabilme becerisine sahip olmasıdır: *"Çocuğun dışa dönmesinin ilk belirtisi çevresine hemen uyum sağlaması ve nesnelere, özellikle kendisinin nesnelerin üzerindeki etkisine olağanüstü dikkat etmesidir. Nesne korkusu en alt düzeydedir; çocuk nesnelerin arasında güvenle yaşar ve hareket eder. Çabuk ama özensiz anlar. İçedönük çocuktan daha hızlı gelişim gösterir gibidir, çünkü daha az tefekkür eder ve genellikle korkusuzdur. Kendisiyle nesneler arasında hiçbir bariyer bulunmadığını düşünür; nesnelerle özgürce oynar ve onların*

¹²¹ Carl Gustav Jung, a.e., s.512.

aracılığıyla öğrenir. Girişimlerini uç noktaya kadar götürmek hoşuna gider; kendisini riske atar. Bilinmeyen her şey aklını çeler.”¹²²

İçedönük çocuğun nesne ve kişilerle olan ilişkisi ise dışadönük çocuktan çok daha farklıdır, o nesnenin onu bastırabilecek gücünden kaçarak iç dünyasına yönelir, çekingen ve temkinlidir, dış tehlikelerden kaçınma çabasındadır: “Resmi tersine çevirirsek, çocuğun içe döndüğünün ilk belirtilerinden biri utangaçlığı, hatta bilinmeyen nesnelerden korkarak ortaya koyduğu dalgın düşünme davranışdır. Bilinen nesnelere otoritesini kabul ettirme eğilimi çok erkenden ortaya çıkar, onları denetimi altına almak için çaba gösterir. Bilinmeyen her şeye güvensizlikle bakılır; dış etkenleri genellikle şiddetle direniş göstererek karşılar. Çocuk kendi tarzını ister ve anlayamadığı hiçbir yabancı kurala hiçbir koşulda boyun eğmez. Soru sorduğunda meraktan ya da heyecan uyandırma arzusuyla sormaz, adların, anlamların, açıklamaların nesne karşısında kendisine öznel koruma sağlamasını istediği için sorar.”¹²³ İçedönük çocuk genellikle tek başına oynamayı tercih eder, dışadönük çocuğa göre sayıca daha az arkadaşı vardır. İçedönük çocuğun hayal dünyası geniştir, onu esas cezbeden yeteneklerini geliştirebilecek imkânlarla sahip olmaktır. Genellikle dışadönük çocuklara göre uyum sağlamada daha sorunlu, öğrenmede daha yavaş sanılsalar da içedönük çocuklar da yaratıcı ve zekilerdir.

Söz konusu iki zıt tip birbirinden kötü söz etme, birbirini yanlış anlama eğilimindedir. Birbirlerinin zayıf yönlerini görmeye meyilli olduklarından her iki tutum tipi birbirine eleştirel bir gözle yaklaşır. Jung bunu şu şekilde açıklar: “Üzücü olsa da iki tip birbirinden çok kötü söz etme eğilimindedir. Bu olgu, problemi araştıran birinin hemen dikkatini çeker. Bunun nedeni, iki tipin psişik değerlerinin yerinin birbirine taban tabana zıt olmasıdır. İçedönük kendisi için bir şekilde değerli olanı öznedeyse, dışadönükse nesnede bulur. Nesneye bu bağımlılık içedönüğe en büyük yetersizlik belirtisi, dışadönüğeysse zihninin özneyle meşgul olması ancak bebeksi otoerotizm gibi gelir. Bu durumda, iki tipin sık çatışması şaşırtıcı değildir.”¹²⁴ Dışadönük tipler için içedönük tip egoist ve sıkıcı karakterlidir, içedönük ise dışadönük tipin gösterişçi ve sahte tavırlı olduğunu düşünür.¹²⁵ Tüm bu çatışmaya rağmen Jung’a göre bu farklılık karşıt iki tipin birbirleriyle evlenmesine teşkil etmemektedir. Jung birçok erkeğin zıt tipte kadınla evlenmek istediği genellemesini yapar. Bu durum evlilikte sıkıntı ve sorunlara yol açabilmektedir, bunun

¹²² Carl Gustav Jung, a.e., s.480-481.

¹²³ Carl Gustav Jung, a.e., s.481.

¹²⁴ Carl Gustav Jung, a.e., s.481.

¹²⁵ Friede Fordham, a.e., s.43.

üstesinden gelmek için iki zıt tipin dengeyi yakalaması, sorunların üstesinden gelebilmek için çaba göstermesi lazımdır.

Jung Psikolojisinde Kişiliğin İşlevleri

Jung bilinçli psişenin farklı birkaç psişik işlev içerdiğini belirtir ki bu temel işlevler bireyin hem kendi iç dünyasını düzenlemesinde hem de dış dünya ile olan ilişkilerinde önemli rol oynarlar. Jung bunlar arasında dört temel işlevin ayırt edilebilir olduğunu ileri sürer ve bu dört işlevi düşünme (thinking), hissetme (feeling), duyum (sensation) ve sezgi (intuition) olarak sıralar. Jung'a göre bu dört temel işlev çeşitli bilinçli yönelimleri açıklamaya ve temsil etmeye yeterlidir. Her bir işlevin bireyin davranışlarını ve kişiliğini şekillendiren özellikleri mevcuttur ve bunların bireyde belirginleşmesi tip kavramını ortaya çıkartır. Her birey bu dört temel işleve has davranış kalıpları geliştirir ancak birey hangi işlevi daha sık kullanıyor, tekrarlıyorsa o işlev bireyde baskın işlev hâline gelecektir ki bu da bireyin kişilik tipinin belirmesini sağlayacaktır. Jung'a göre bir işlev ön plana çıkarken diğerleri farklılaşmadan geri planda kalacaktır ki bu da bireyin duyum tipinin belirleyicisi olacaktır. Frieda Fordham, *Jung Psikolojisinin Ana Hatları* adlı kitabında bu durumdan şu şekilde bahseder: *“Bir davranış alışkanlık hâline gelmişse bir tipten bahsedilebilir. Örneğin bazı insanlar vardır ki açıkça diğerlerinden daha fazla düşünürlər. İşleri düşünüp taşıyıp halletmekten hoşlanırlar ve düşünceyi insanlığın en önemli niteliği olarak görürler. Bu insanlar dışadönük veya içedönük olabilirler. Hangisi oldukları düşüncelerinin biçimini ve ana fikrini etkileyecektir. Dışadönük düşünürün düşüncesinin yönü dış dünyadır. Gerçeklerle ve maddi şeylerle ilgilenir. Eğer kendisine fikirler gerekiyorsa onları ya geleneklerden ya da günün geçerli inançlarından alacaktır.”*¹²⁶

Rasyonel bir eylem olan düşünme işlevi, bireyin olayları, durumları ve kişileri fark edip algılamasını, anlamasını, değerlendirmesini ve yargılamasını sağlar. Bu bakımdan düşünme işlevi mana ve kavrayışı sağlayan bir işlevdir. Jung düşünme işlevini entelektüel bilme yetisi olarak tanımlar ve düşünme işlevinin mantıklı sonuçlar oluşturma ve sorunlara çözüm üretme noktasında önemli bir rolünün bulunduğu altını çizer. Kişinin öğrenme ve bilme süreçlerini kolaylaştıran, bir yargı geliştirmesini sağlayan ve sorunları çözme yeteneğini geliştiren bir işlev olarak düşünme işlevi aklı bir işlev olarak öne çıkar.

Hissetme işlevi de rasyonel bir işlevdir ve tıpkı düşünme işlevi gibi mantık yürütmeyi gerektirir. Hissetme işlevinin baskın çıktığı kişilik tiplerinde birey çevresini değerlendirirken ve olay ve durumları tartarak değerlendirirken kendi öznel fikirlerine önem verir. Hisseden birey için bir

¹²⁶ Frieda Fordham, a.e., s.45.

şeyin nasıl ve niçin, ne ölçüde önemli veya önemsiz olduğu mutlaka değerlendirilmelidir. Değer anlayışları kuvvetli olan hisseden tipler için bir şeyin iyi veya kötü oluşu, akla, mantığa ve değerlere uygunluğu, hoş olup olmadığı, kabul edilebilirlik derecesi sorgulanmalı ve bu noktada elde edilen izlenimlere göre hareket edilmelidir. Bu noktada hissetme işlevi bireye bir şey, durum veya kişi hakkında öznel değerler çerçevesinde bir yargı üretme imkânı tanıyan bir işlevdir.

Jung duyum işlevi ile duyu yoluyla edinilen bütün algıları kastedir. Duyum işlevi bireyin duyu organları sayesinde elde ettiği veri ve bilgilerle kendisini, çevresini ve dış dünyayı algılamasını sağlar. Bu bakımdan duyum işlevi bir şeyin varlığının algılanması ve varlığı algılanan şeyin esasen ne olduğunun belirlenmesi ile ilgilidir demek mümkündür. Duyum işlevi görme, işitme, tatma gibi duyu organları aracılığıyla elde edilen somut verilen iletilmesi ile ilişkili olduğundan bilinçli duyu izlenimlerinin algılanması olarak değerlendirilmelidir.

Jung sezgi işlevini bilinçdışı yolla algılama ya da bilinçdışı içerikleri algılama olarak açıklar. Sezgi işlevinde mantık ve yargı öncelenmez, sezgisellerin asıl ilgisini çeken fikir ve gerçeklikten çok gelecekle ilgili gizli olasılıklar, ihtimallerdir. Sezgiseller düşünce veya duygularının tesiri altında kalmadan sezgilerine dayanarak değerlendirme yaparlar ve gelecekte olabilecekleri içgüdüsel olarak tahmin etmeye, yorumlamaya çalışırlar. Bu bakımdan sezgiseller için esas olan bulundukları ânın onlar üzerinde bıraktığı izlenim, tesirlerdir. Bu bakımdan sezgi işlevi düşünme ve hissetme işlevleri gibi rasyonel değil irrasyonel bir işlevdir.

Psikolojik Tipler

Kişiliğin yapısı, kişilik tutumları, kişiliğin işlevleri ve kişilik tipleri psikoloji biliminin de üzerinde durduğu bir problem olarak dikkati çeker. Yapılan araştırmalarla temel kişilik tipleri tespit edilmeye çalışılmış, bu sayede insanların birbirine benzer veya birbirinin zıddı özelliklerinin belirlenmesine uğraşılmıştır. Jung kişilik özelliklerinden hareketle kişilik tiplerinin belirlenmeye çalışılması çabasının tarihsel bağlamda çok eskiye, hatta Antik Çağ'a kadar uzandığını söyler. Jung kişilik tiplerinin belirlenmesine yönelik ilk çalışmaların hekimlerce başlatıldığına işaret eder ve bunlar arasında insanları belli kişilik özellikleri bakımından dört temel kategori altında inceleyen Yunan hekim Galenos'a dikkat çeker. Galenos'un fikirlerinin temelinde Hippokrates'in bedenin dört salgısını dört temel elementin - hava, su, ateş, toprak- özellikleriyle eşleştirerek ve bu salgılara ruh hâli adını vererek geliştirdiği model yatar. Hippokrates'e göre insan bedeninde kan, balgam, sarı safra ve kara safra olmak üzere dört madde bulunur ve bunlar söz konusu elementlerin özelliklerini yansıtan yapıdadırlar.

Bu fikirden hareketle Galenos bu maddelerin insan bünyesindeki fazlalık veya azlığını dikkate alarak dört farklı mizaç olduğunu ileri sürmüştür. Galenos bu dört temel mizacı kanlı, sakin, sinirli ve melankolik olarak sıralamış, her mizacın öne çıkan özellikleri olduğunu belirtmiştir. Galenos'a göre kanın ağır bastığı tipler kanlı tip sınıfına girerler ve bunlar genellikle iyimser, neşeli ve güvenilir olma eğilimindedirler. Balgamin ağır bastığı tipler sakin tiplerdir ve bu tiplerin en belirgin özellikleri sessiz, kibar, akılcı, tutarlı, yer yer utangaç olmalarıdır. Sarı safrası bol olanlar sinirli, ateşli, aşırı tepkiler verebilen tiplerdir. Melankolik tiplerde ise kara safra salgısı fazladır, bu tipler genellikle üzgün ve korkulu olurlar ve bu yapıları nedeniyle sanatsal yönleri ağır basar. Galenos gibi günümüze değin birçok araştırmacı insanların kişilik özelliklerini tespiti uğraşmış, çeşitli kişilik tipi kuramları ileri sürmüşlerdir.

Jung da mizaç özellikleri bakımından çeşitli kişilik tipleri olduğunu ileri sürmüş, her kişilik tipinin belirgin özellikleri olduğunu belirterek bu özellikleri sıralamıştır. Jung tipolojisine göre temelde iki temel tutum tipi vardır, bunlar dışadönüklük ve içedönüklüktür. Jung bu iki ana tutumu dört işlevle birleştirerek kendi içinde gruplara ayırmış, toplamda sekiz psikolojik tip olduğunu belirtmiştir. Jung bu sekiz kişilik tipini dışadönük düşünen tip, dışadönük hisseden tip, dışadönük duyum tipi, dışadönük sezgisel tip, içedönük düşünen tip, içedönük hisseden tip, içedönük duyum tipi ve içedönük sezgisel tip olarak adlandırmıştır.

Dışadönük Tipler

Dışadönük Düşünen Tip

Jung düşünme işlevinin baskın olduğu bireylerin düşünen tip olarak adlandırılabilceğini söyleyerek düşünen tiplerin hem dışadönük hem de içedönük tutum özellikleri gösterebileceklerini belirtir: *“Psikolojik işlevler arasında düşünme ilk sırayı aldığında, yani bireyin hayatına daha çok yansıtıcı düşünüş egemen olduğunda, öyle ki her önemli eylem entelektüel açıdan göz önüne alınan saiklerden kaynaklandığında ya da kaynaklandığı düşünüldüğünde, haklı olarak ona düşünen tip diyebiliriz. Böyle bir tip içedönük ya da dışadönük olabilir.”*¹²⁷ Dışadönük düşünen tipler çevrelerindeki objeleri ve olayları dikkate alan, nesnel dünya hakkında bilgi sahibi olmaya önem gösteren, entelektüel yapılarıyla dikkat çeken, nesnel veri, nesnel olgu ve kabul edilmiş fikirlere ilgi duyan, akli ve mantığı önceleyen tiplerdir. Bu tipler için ideal ölçüt bir şeyin gerçekliği veya gerçekliğe uygunluğudur, iyiyi veya kötüyü birbirinden ayıran, güzeli veya çirkini belirleyen nesnel ölçütlerdir. Evrensel geçerliğe sahip bir doğrunun peşinde koşmak dışadönük düşünen tipler için oldukça önemlidir, zira bu

¹²⁷ Carl Gustav Jung, a.e., s.334.

çaba onlar için ideal kabul ettikleri düzenin sağlanması ve dengenin korunması için geçerli ve hatta yeterli şarttır. Problem çözmeyi ve meseleleri açığa kavuşturmayı seven dışadönük tipler idealist oluşlarıyla da ön plana çıkarlar; onların bilgiye ve düzene olan bu tutkuları kimi zaman çevreleri tarafından katı, sert, kendini beğenmiş olarak algılanmalarına neden olabilmektedir.

Jung’a göre düşünme işlevinin baskın olduğu bireylerde hissetme işlevi bastırılacaktır ki bu da tamamen yok edilemeyen hislerin çarpıtılarak yetersiz hâle gelmesine sebebiyet verecektir. Nitekim dışadönük düşünen tiplerde estetik hazza olan ilgi daha azdır, sanata karşı ilgisizlik gelişebilir ve arkadaşlık ilişkilerine karşı kayıtsızlık gözlemlenebilmektedir ki bu da hissetmeye bağlı faaliyetlerin baskılanmasının bir sonucudur. Jung’a göre dışadönük düşünen tipler dinsel tecrübeleri, akıldışı fenomenleri ve hatta acı tecrübeleri de bastırma eğilimindedirler. Dışadönük tipler için kendi iç dünyalarından ziyade dış dünya ile ilgili gelişmeler önemli olduğundan arkadaşlık ilişkilerinin geliştirilmesi isteğinden ziyade insanlığı kurtarma arzusu daha belirgindir. Belli ideallerin peşinden koşmaktan çekinmeyen dışadönük tipler için hisler ne kadar geri plandaysa dışa yönelik gelişim o kadar ön plandadır; bu tipler yeni şeyleri keşfetmekten keyif alan, yaratıcı yönleri gelişmiş, ilerici faaliyetleri geliştiren, üretken tiplerdir. Jung dışadönük tiplerdeki bu aşırı idealist tutumun onları zaman zaman yalana sevk edebileceğini, yeri geldiğinde üçkâğıtçılık yapmaya itebileceğini ileri sürer. Bu insanlar için hedef o kadar mühimdir ki hedefe giden yolun nasıl şekilleneceği üzerinde fazlaca durmak gereksizdir: *“İnsanlığı kurtarma arzularının yiyip bitirdiği dışadönük idealistler vardır; ideallerinin peşinden giderken yalandan ya da üçkâğıtçılıktan çekinmezler. Bilimde hayli saygı gören araştırmacıların üzücü örneği az değildir; kaidelerinin doğruluğuna ve genelde geçerliliğine o kadar inanırlar ki kanıtı kendi lehlerine tahrif etmekte tereddüt etmezler. Dayanakları şudur: Hedefe giden her yol mübahtır. Ancak gizlice bilinçdışı çalışan bir alt his işlevi insanlarda böyle sapmalara yol açabilir; yoksa bu insanlar zaten saygındırlar.”*¹²⁸

Jung düşünen tiplerdeki hissî yetersizliğin dışadönük düşünen tiplerde kendini ihmal etme durumuna kadar varabileceğini de belirtir. Nesneye yönelik aşırı bağlılık kişisel çıkarları zedeleyecek noktaya varabilmektedir ki bu bireyin çevresiyle, bilhassa yakın çevresi ve ailesiyle olan ilişkilerini de bozar: *“Bu tipte hissin yetersizliği kendini başka yollardan da gösterir. Nesnel kaideye uyumlu olarak, bilinçli tutum sıklıkla kişisel çıkarlara zarar verecek kadar az çok gayrişahsi bir hal alır. Tutum uç noktadaysa bütün şahsi mülahazalar, öznenin şahsını etkileyenler bile gözden kaçırılır. Sağlığını ihmal eder, sosyal durumu bozulur, ailesinin*

¹²⁸ Carl Gustav Jung, a.e., s.337.

en hayati çıkarlarını -sağlık, finans, ahlak- bile ideali uğruna çiğner. Başkalarına duyulan kişisel sempati, onlar da aynı ideali desteklemezlerse, her halükârda zarar görür. Ailesinin en yakın üyeleri, kendi çocukları böyle bir babayı genellikle acımasız tiran diye tanırlarken, dış dünyada insanlığının şöhreti yankılanır.”¹²⁹ Dışadönük düşünen tipler tüm dünya için faydalı olmanın peşinde koşarken yakın çevrelerini ve hatta kendilerini ihmal edebilme potansiyelleri yüzünden yakın çevrelerince soğuk, ihmalkâr ve hatta acımasız olarak tanımlanabilirler.

Jung dışadönük tipin düşünüşünün olumlu olduğunun altını çizer ve bu tiplerin üretken, yaratıcı yanlarına, analiz etme yeteneklerine ve analiz ederken inşa edebilme, üretebilme yönlerine dikkat çeker. Dışadönük düşünürlerin düşünceleri geliştirilemez ya da geriye yönelik değildir, bilhassa dışadönük düşünürler akla uygun ve mantıksal fikirler üretebilme, bu fikirleri geliştirebilme ve geliştirdikleri fikirlerden hareketle ürettikleri projelerle insanlığa fayda sağlama potansiyeline sahiptirler. Jung dışadönük düşünen tiplerin genellikle erkekler arasından çıktığını belirtir. Jung’a göre düşünme işlevi kadınlardan çok erkeklerin egemen işlevi olmaya daha sık eğilimlidir: “Benim tecrübeme göre, bu tip daha çok erkeklerin arasından çıkar; çünkü genelde, düşünme kadınlardan çok erkeklerin egemen işlevi olmaya daha sık eğilimlidir. Düşünme kadında egemen olduğunda, genellikle, ağırlıklı olarak sezgisel düşünce tarzıyla bağdaştırılır.”¹³⁰

Dışadönük Hisseden Tip

Dışadönük hisseden tipler, hislerini rehber alan, hislerini birer pusula olarak kullanan, çevreleriyle yakın ve uyumlu ilişkiler kurma çabasında olan bir kişilik profili çizerler. Dışadönük hisseden tipler yalnızlıktan ve depresif ruh hâllerinden korkar ve kaçınırlar, onlar için nesnelerle ve kişilerle dengeli ilişkiler kurmak oldukça önemlidir. Çevreleriyle yoğun bir his ilişkisi kurma isteği ve çabasıyla hareket eden dışadönük hisseden tipler yeteneklerinin farkında olan ve bunları değerlendirmekten çekinmeyen kimselerdir. Çevreleriyle yakalamaya çalıştıkları uyum kendini görüşlerinde de gösterir; dışadönük tipler gelenekleri kabullenir ve geleneklere uygun hareket ederler, dönemin modasını takip eder, gösterişe, lükse, şatafata karşı koyamazlar. Onların en iyi olana sahip olma istekleri itibar kazanma istekleriyle de ilişkilendirilebilir. Ancak böylesi beklentiler ve çevreyle kurulan yakın ilişkiler dışadönük hisseden tiplerin duygularını yoğun yaşamalarına neden olduğundan çoğu zaman düşünme işlevini bastırabilir.

¹²⁹ Carl Gustav Jung, a.e., s.337.

¹³⁰ Carl Gustav Jung, a.e., s.339.

Jung’a göre dışadönük hisseden tipler en çok düşünme işlevini baskırlar. Nitekim Jung’a göre düşünme kadar başka hiçbir şey hissetmeyi bozamayacaktır. Düşünme işlevi hissetme işlevini, hissetme işlevi ise düşünme işlevini bozma ve bastırma etkisine sahiptir. Jung hissetme işlevinin baskın gelmesi durumunda önyargılı çıkarımlarda bulunmanın ve düşünceyi tahrif etme olasılığının artacağından bahseder ve dışadönük hisseden tiplerin kendilerine özgü bir düşünce yapılarının olduğunun altını çizer. Bu düşünüş tarzı çocuksu, arkaik ve olumsuz bir düşünüşdür.

Jung dışadönük hisseden tiplerin genellikle toplum içinde kadınlar arasında görüldüğünü belirtir. Ona göre bu tipin en belirgin tipleri genellikle kadınlar arasından çıkmaktadır: *“Kadın psikolojisinin belirgin özelliği düşünmeden çok, kesinlikle hissetme olduğundan, en bariz hisseden tipler de kadınların arasından çıkar. Dışadönük hissetme egemen olduğunda, dışadönük hisseden tipten söz ederiz. Bu tipin hatırlayabildiğim örnekleri neredeyse istisnasız olarak kadınlardır. Bu tip kadın, ömrü boyunca hissini rehber alarak peşinden gider. Yetişmesinin sonucunda kadınının hissiyatı bilinçli kontrole tabi alışılmış işlev haline gelmiştir.”*¹³¹ Bu tipteki kadınların kişiliğinin dış koşullarla ilişkili olduğunu vurgulayan Jung bu kadınların hissiyatlarının da nesnel durumlarla ve genel değerlerle ahenkli olduğunu belirterek bunun kadınların eş seçimlerinde belirginleştiğini savunur. Jung’a göre bu tip kadınlar kendilerine “uygun” gördükleri erkeği sevmeye eğilimindedirler, bu tipteki kadınlar yaş, boy, konum, gelir, saygınlık gibi kriterlere uyan bir eşi tercih edeceklerdir. Jung böylesi bir evliliği “mantık evliliği” olarak değerlendirirse de bu durumu eleştirmez, bilhassa bu tip kadınların iyi birer eş ve iyi anneler olabileceklerinin altını çizer.

Jung hisseden tiplerin düşünemedikleri iddiasında bulunmaz ancak ona göre dışadönük hisseden birey hissiyatının bozulmasına yol açabilecek düşünceleri kabul etmeye yaklaşmayacak, değerlendirmeden reddedecektir: *“Hissiyatı izin verdiğince kadın çok iyi düşünebilir ama hissiyatın bozulmasına yol açabilen her sonuç ne kadar mantıklı olsa da daha baştan reddedilir. Düpedüz, düşünülmez. Dolayısıyla, nesnel değerlere uygun olan her şey iyidir ve sevilir; başka her şey kadına başka bir dünyadaymış gibi gelir.”*¹³²

Dışadönük Duyum Tipi

Jung dışadönük duyum tipinin en belirgin özelliği olarak gerçeklikle kurulan ilişkilerin kuvvetli oluşunu gösterir ve bu tipi dış dünyayı duyu organlarıyla tanıyıp algılayan, dış dünyadaki nesne ve duyumları önemseyen bir tip olarak tanıtır: *“Başka hiçbir insan tipi gerçekçilikte duyum*

¹³¹ Carl Gustav Jung, a.e., s.343.

¹³² Carl Gustav Jung, a.e., s.343-344.

tipinin dengi olamaz. Onun nesnel olgular duyusu olağanüstü gelişkindir. Hayatı somut nesnelerden edindiği gerçek tecrübelerin birikimidir; tipi ne kadar barizse tecrübesinden o kadar az yararlanır. Bazı vakalarda hayatındaki olaylar “tecrübe” adını pek hak etmez. Tecrübeleri çok çok yeni duyumlara rehberlik eder; ilgi alanına giren yeniliği duyum yoluyla elde eder ve bu yenilik amaca hizmet etmelidir. Hayli gelişmiş gerçeklik duyusuna akliliğin işareti diye bakıldığı için, böyle insanlara çok aklî diye saygı gösterilir.”¹³³ Dış dünyada yaşamaktan, dış dünya ile iç içe olmaktan ve nesnelerle ilişki kurmaktan keyif alan dışadönük duyum tipi en güçlü duyumları arzular, bu durum çoğu zaman hazza düşkünlük olarak da görünebilir. Daha çok erkekler arasında görülen bu tipin en belirgin özellikleri arasında hayatı dolu dolu yaşama isteğine bağlı gelişen güçlü bir duyum isteği, keyfe düşkünlük, pratik becerilere yatkınlık ve tuttuğunu koparma becerisi gibi özellikler sayılabilir.

Jung’a göre bu tipin amacı somut keyiftir ve ahlâkı da buna göre yönlendirilir. Jung böylesi bir keyfe düşkünlüğü tensel arzuları önceleme veya kaba sabalık olarak değerlendirmez, duyumun nasıl yönlendirildiği onun için daha önemlidir: “Bu tipin amacı somut keyiftir ve ahlakı da buna göre yönlendirilir. Aslında doğru keyfin kendine özel ahlakı, ölçülülüğü ve yasallığı, diğerkâmlığı ve özveride bulunma isteği vardır. Bu asla o kişinin tensel ya da kaba olduğu anlamına gelmez, zira duyumları her ne kadar soyut olacak olsa da, somut duyum ilkesinden hiç sapmadan, estetik saflığın en ince perdesine kadar duyumunu farklılaştırabilir.”¹³⁴ Jung bu tiplerin maddî gerçekliğe sevdalı olduklarına dikkati çeker ve bu tipin nesneyle olan ilişkisini keyif almak için başlatılan ve devam ettirilen bir eylem olarak belirler. Dışadönük duyum tipi güzelliğe, estetiğe düşkündür ve onda haz duyusunu uyandıracak nesne veya kişi ile etkileşime karşı isteklidir: “Bu tip daha alt düzeylerde maddi gerçekliğe sevdalıdır; yansıtma eğilimi azdır; egemenlik duygusu yoktur. Nesneyi hissetmek, duyumlar edinmek ve mümkünse duyumlardan keyif almak -onun değişmeyen amacı budur. Hiçbir surette sevimsiz değildir; tam tersine, hayat dolu haz alma kapasitesi onu çok hoş bir arkadaş yapar; genellikle keyifli bir ahbap, kimi zaman da incelikli bir estettir. Hoş bir arkadaş olarak hayatın büyük problemlerini iyi ya da şöyle böyle bir akşam yemeğinde erteler; incelikli bir estet olarak ise her şey bir zevk meselesidir.”¹³⁵ Neşeli, zevke, eğlenceye düşkün, ince estetik zevke sahip bir tip olarak dikkati çeken dışadönük duyum tipi çevresiyle iyi geçinen ve çevresinde iyi bir imaj uyandıran bir kişiliktir: “Ortama uygun tarzda giyinir; arkadaşları için bol içkili iyi bir sofraya kurar; onlara kendilerini çok önemli hissettirir ya da en azından ince zevkinin onlardan birkaç talepte

¹³³ Carl Gustav Jung, a.e., s.348-349.

¹³⁴ Carl Gustav Jung, a.e., s.349.

¹³⁵ Carl Gustav Jung, a.e., s.349.

bulunma hakkını kendisine verdiğini anlamalarını sağlar. Stil için kesinlikle bazı özverilerin değdiğine bile onları ikna edebilir.”¹³⁶

Bu tip içten gelen duyumlardan çok dıştan gelen duyumlara meraklıdır, maddi gerçeklik bu tip için en önemli özelliktir. Jung bu tiplerin içten gelen duyumları hastalıklı sayarak bu tip duyumlara kuşkuyla yaklaştıklarını belirtir ve bu tiplerin belirtilen özellikleri sebebiyle kimi zaman saf bir profil çizebildiklerini ileri sürer: “Nesne onda duyum uyandırdığında geriye bu konuda söyleyecek ya da yapacak bir şey kalmaz. Somut ve gerçek dışında bir şey olamaz bu; somutu aşan varsayımlara ancak duyumu zenginleştirmeleri koşuluyla meydan verilir. Yoğunlaşmanın ille de haz vermesi gerekmez, zira bu tipin adi seks düşkünlüğüne ihtiyacı yoktur; o sadece en güçlü duyumları arzu eder ve doğası gereği bunları ancak dışarıdan alabilir. İçten gelen duyum ona hastalıklı ve kuşkulu görünür. Düşüncelerini ve hislerini her zaman nesnel nedenlere, mantığa en bariz aykırılıkların hiç sorun çıkarmadığı nesnelerden gelen etkilere indirger. Maddi gerçekliği herhangi bir biçimde bir kez geri alabildi mi, yeniden soluk alır. Bu bakımdan, şaşırtacak derecede saf dildir.”¹³⁷ Jung’a göre bu tipte duyum fazlasıyla ağır bastığında ve özne geride kaldığında zevk düşkünlüğü çirkin bir görünüm alacak, birey yozlaşıp ahlaksızlaşacak, estetik bakımdan kuvvetli yapısı verimsizleşecektir. Öyle ki aşırı durumlarda nesneye düşkünlüğü ve zaafı nedeniyle birey sömürülmeye açık, kuşkulu bir hâl alacaktır ki bu da çeşitli zorlantı bozukluklarının ortaya çıkışı ile sonuçlanacaktır: “Yine de duyum, ne kadar ağır basar da özne onun gerisinde kaybolursa bu tip o kadar az hoş olur. Zevk arayan kaba saba birine döner ya da yozlaşıp ahlaksız, verimsiz bir estet haline gelir. Onun için nesne asla vazgeçilmez olmakla birlikte, bizatihi mevcut bir şey olarak yine de değer kaybeder. Acımasızca sömürülür, sıkıp suyu çıkarılır, çünkü artık sadece duyumu uyarmak için kullanılır. Nesneye kölelik en uç sınırına götürülür. Sonuçta, bilinçdışı, telafi edici rolünü bırakıp açık muhalefete zorlanır. Her şeyden önce, bastırılmış sezgiler kendilerini yansıtmalar biçiminde göstermeye başlar. En tuhaf kuşkular ortaya çıkar; nesne cinsel nesneyse kıskanç fantaziler ve kaygı durumları galebe çalar. Daha akut durumlarda her tür fobi, özellikle zorlanım semptomları gelişir. Patolojik içeriklerin sıklıkla ahlaki ve dini özelliğiyle birlikte kayda değer bir gerçekdışı karakteri vardır. Ardından kılı kırk yaran bir titizlik, ya da anlaşılması zor ayınlara başvuru “büyü gibi” ilkel batıl inançlarla birleşmiş anlamsız titizlikte ahlakçılık gelir. Bütün bunları kaynağı bilinçli tutuma sert muhalefet etmeye sürüklenen bastırılmış alt işlevlerdir, bu işlevler bilinçli gerçeklik duyusunun tam tersi olan en

¹³⁶ Carl Gustav Jung, a.e., s.350.

¹³⁷ Carl Gustav Jung, a.e., s.349-350.

saçma varsayımlara dayandığından, çok daha çarpıcı bir kisvede belirir. Bu ikinci kişilikte, düşünmenin ve hissetmenin bütün yağısı patolojik parodiye dönüşmüş gibidir: Akıl kılı kırk yaran titizliğe, ahlakçılık iç karartan ahlaki değerlendirmeye, din gülünç batıla, insanın en soylu armağanı sezgi her köşeye burnunu sokan işgüzar müdahaleciliğe dönüşür; çok uzağa bakmak yerine, insanın basitliğinin en alt seviyesine iner.”¹³⁸

Dışadönük Sezgisel Tip

Jung kişilik tipinde sezgi işlevinin ağır basması durumunda bireyi toplumun genelinden ayıran, kendine özgü olarak nitelendirilebilecek bir psikolojinin ortaya çıkacağına altını çizer. Dışadönük sezgiyi nesne yönlendirir, bu bakımdan dışadönük sezgisel tip dış durumlarla yakından ilgilenir ancak bu ilgi duyum tipinin dış dünya ve nesneler ile olan ilişkisinden çok daha farklıdır. Dışadönük sezgisel tip dış dünya, nesne ve hatta bireylerle daima ilişki içindedir ancak bu ilişkiler yeni şeylerin aranışı ve keşfi uğruna harcanan çaba dolayısıyla bir istikrar göstermez; bu bakımdan dışadönük sezgisel tiplerin istikrarlı olmadıklarını, daha ziyade değişimi arzuladıklarını ve yeniliğin peşinden koştuklarını söylemek mümkündür. Hatta öyle ki Jung’a göre yeni imkânlar peşinde koşmaktan keyif alan dışadönük sezgisel tipler istikrarlı koşulları boğucu bulacaklar, sürekli bir değişim arzusuyla yeninin ve yeniye yönelik ihtimallerin takipçisi bir profil çizeceklerdir. Bu tipler yeni nesne veya durumları ilgiyle karşılayıp keşfetmek, öğrenmek isterler ancak başka bir yeninin ihtimali ortaya çıktığında ilgilerini kolayca bir sonraki nesne veya duruma yöneltebileceklerdir: *“Yeni nesneleri ya da durumları büyük bir güçle, kimi zaman da olağanüstü coşkuyla yakalar, bunların kapsamını öğrenir öğrenmez ve daha başka gelişmeler de tahmin edilemediğinde, vicdan azabı duymadan ve açıkçası hatırlamadan bunları soğukkanlılıkla bırakır. Yeni bir imkân çıkar çıkmaz, sezgisel, ona kaderin prangalarıyla bağlanır. Sanki yeni durumda bütün hayatı aniden kayıplara karışır.”¹³⁹* Yeniliklere böylesi bir soğukkanlılıkla atılan bir tip olarak dışadönük sezgisel tip muhakeme yeteneği zayıf, fazlasıyla cesur, atılgan bir yapıya sahiptir.

Dışadönük sezgisel tiplerin kendilerine has, karakteristik bir ahlâk anlayışları vardır. Yeni imkânların peşinden giderken eski düşünüş ve inanç tarzlarına aykırı davranmaktan çekinmeyen dışadönük sezgisel tipler yeniden korkmak yerine yeniyi hızlıca kabullenme yoluna giderler. Onlar için başkalarının değerleri veya başkalarının iyiliği de pek mühim değildir, dışadönük sezgisel tip başkalarının hayat tarzlarına ve inançlarına aldırmandan kendisi

¹³⁸ Carl Gustav Jung, a.e., s.350.

¹³⁹ Carl Gustav Jung, a.e., s.353.

için yeni, merak uyandırıcı ve heyecanlı olanı önemser: *“Sezgiselin ahlakını ne düşünme ne de hissetme yönetir; kendi karakteristik ahlakı vardır, bu ahlak onun vizyonuna sadakatle bağlıdır, vizyonun otoritesine gönüllü boyun eğer. Başkalarının iyiliğini yeterince göz önüne almaz. Onların psişik esenliği kendisinininkine kadar az anlam ifade eder. Onların inançlarına ve hayat tarzlarına da keza pek aldırılmaz, bu nedenle, sıklıkla ahlaksız ve ilkesiz bir maceraperest yerine konur.”*¹⁴⁰ Fırsatları değerlendirmekten çekinmemeleri ve yeni ihtimalleri şekillendirmekte yetenekli olmaları nedeniyle dışadönük sezgisel tipler birçok mesleğe yatkınlardır. Jung bu tiplerin yatkın olabileceği birçok meslek sıralar, nitekim dışadönük sezgisel tipler arasında tüccar, girişimci, spekülâtör, komisyoncu, politikacı, gazeteci, moda tasarımcısı, iş insanı gibi pek çok meslek grubundan birey yer alır. Jung’a göre bu tip kadınlar arasında daha yaygındır. Jung bu tip kadınların her türlü sosyal fırsattan yararlanabilen, sosyal becerileri gelişmiş, başarılı erkeklerle ilişkiler kurmayı tercih eden kadınlar olduğunu ifade eder ancak bu tip kadınlar tipin belirgin özelliğinin de işaret ettiği üzere eskiyi bırakıp yeniye bulmak için harekete geçebilecek bir yapıdadırlar.

Dışadönük sezgisel tipler sorunlara farklı açılardan bakabilme yetenekleriyle dikkat çekerler. Farklılıkları dışlamak yerine benimsemek arzuları onları gelenek, görenek, örf ve adetlere karşı mesafeli kılar. Onlar genel geçerden çok ihtimallerden hoşlandıklarından gelecek vaadeden şeyleri savunmaktan çekinmezler: *“Böyle bir tipin hem ekonomik hem de kültürel açılardan olağandışı önemli olduğunu söylemek gerekmez. İyi niyetliyse yani tutumu çok benmerkezci değilse yeni girişimleri başlatan ya da destekleyen biri olarak sıra dışı bir hizmet verebilir. Gelecek vadeden her azınlığın doğal savunucusudur. Nesnelerden çok insanlara yöneldiğinde, onların yeteneklerine ve potansiyellerine sezgileriyle tanı koyabildiği için, insanları “yaratabilir” de.”*¹⁴¹ Nitekim bu dışadönük sezgisel tiplerin etkileyici bir yönleri vardır, ikna kabiliyetleri yüksektir, kitleleri kolayca peşlerinden sürüklemeye yeteneğine sahiptirler. Yeni şeylerin keşfi ve ortaya konulması hususundaki çabaları yer yer onları tutarsız gösterse de fırsatları iyi ve yaratıcı bir biçimde değerlendirmede ustadırlar.

Jung bu tipin olumsuz özelliği olarak her şeyi kolayca harcama potansiyellerini gösterir ve bu durumdan en çok da onların etkilendiklerinin altını çizer. Sürdürdükleri bir projeyi bir anda bırakma, hedefe ulaşma noktasında ilerlerken bir anda yeni bir hedefe güdülenme gibi ani kararları hızla verdiklerinden verim alma konusunda sıkıntı yaşayabilirler. Jung bu durumu şu sözlerle açıklar: *“Bu tutum haliyle büyük tehlikeler barındırır, zira sezgisel tip, şeyler ve*

¹⁴⁰ Carl Gustav Jung, a.e., s.353.

¹⁴¹ Carl Gustav Jung, a.e., s.354.

insanlar için hayatını çok kolayca boşa harcayabilir, bolluk içinde yaşadığı kulaktan kulağa yayılır ki o değil, başkaları böyle yaşar. Olduğu yerde kalsaydı, emeklerinin meyvelerini toplardı; ama başkaları toplaşp hasat yaparken o yeni ektiği tarlalarını bırakıp yeni bir imkânın peşinden koşmalıdır hep. Sonunda eli boş, çekip gider.”¹⁴² Dışadönük sezgisel tipte de duyum tipinde olduğu gibi düşünme ve hissetme işlevleri bastırılmaktadır ki bu da sezgisel tipin çocuksu, arkaik düşünce ve hisler üretmesine sebebiyet vermektedir. Bu nedenle cinsel hastalıklar, finansal riskler ve içe doğan hastalık riskleri gibi yarı-gerçeklikle ilgili meseleler bu tipin zihnini devamlı meşgul eder. Bu durumda evhamlı fikirler belirir ve birey çeşitli zorlantı bozuklukları geliştirerek sahip olduğu çeşitli fobileri yenmeye uğraşır.

İçedönük Tipler

İçedönük Düşünen Tip

İçedönük düşünen tipi dışadönük düşünen tipten ayıran düşünme eyleminin yönü ve odak noktasıdır. Tıpkı dışadönük düşünen tip gibi içedönük düşünen tip için de fikirler, entelektüel düşünceler önemlidir ancak dışadönük düşünen tipin aksine içedönük düşünen tipin fikirlerinin kaynağı kendi öznel düşünceleridir. İçedönük düşünen tip dış olgulardan, dış dünyadaki ayrıntılardan çok kendi iç dünyasına yönelir, kendi fikirleri üzerine yoğunlaşır. Dışadönük düşünen tipin tam aksine içedönük düşünen tip nesnelerle ilişki kurmaktansa kendi iç dünyasında yoğunlaşmayı, derin düşünceler üretmeyi, öznel kuramlar geliştirmeyi hedefler. Nesnelere karşı kayıtsız, ilgisiz bir tavrı olan içedönük düşünen tipin yargıları da bu sebepten kaynaklı olarak daha çok özneyle ilgilidir. Bu durum içedönük düşünen tiplerin çevreleri tarafından soğuk, sert, keyfi, acımasız algılanmalarına da neden olabilmektedir. Terbiyeli, dostane, nazik olsalar da kimi zaman çevrelerince yatıştırılması gereken, huzursuz kimseler olarak görülebilirler. Jung içedönük düşünen tiplerin bu yapılarından şöyle bahseder: *“Bu tip terbiyeli, dostane ve nazik olabilir ama art düşünceyi açığa vuran belli bir huzursuzluk da her daim fark edilir -başa bela olmasın diye, her ne pahasına olursa olsun yatıştırılması ve gönlü alınması gereken hasımın silahsızlandırılması. Hiçbir anlamda, kuşkusuz bir hasım değildir ama duyarlıysa kendini reddedilmiş, hatta küçümsenmiş hisseder.”¹⁴³*

İçedönük düşünen tipin fikirlerini dış dünya ile paylaşımı da düşüncesinin yönü gibi dış dünyanın tepkisinden bağımsızdır. İçedönük düşünen tip için mühim olan kendine ait fikrin şekillenmesidir, ortaya çıkan fikrin başkalarınca nasıl değerlendirileceği içedönük düşünen

¹⁴² Carl Gustav Jung, a.e., s.354.

¹⁴³ Carl Gustav Jung, a.e., s.366.

bireyi çok da ilgilendirmez. Bu bakımdan içedönük düşünen tiplerin başkalarının takdirini kazanmayı arzulayan tiplerden çok kendi yolundan dönmeyen, kararlı tipler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İçedönük düşünen tipler çevrelerinin etkisine kapalı, bildiğini okuyan, fikirlerini ürettikleri şekilde sunmaktan çekinmeyen tiplerdir: *“Fikirlerini dünyaya aktardığında, bunları çocuklarına özen gösteren anne gibi belirtmez, düpedüz ortaya atar ve fikirleri kendi kendine gelişme kaydedemediğinde son derece canı sıkılır. Hayret uyandıracak kadar beceriksizliğinin ve reklamdan nefret etmesinin bunda payı vardır. Ürünü gözüne doğru ve hakiki görünürse, o zaman pratikte de böyle olmalıdır ve başkaları onun hakikiliğinin önünde eğilmelidir. Başkasının, özellikle nüfuzlu birinin takdirini kazanmak için kendi yolundan pek dönmez. Bunu yapmayı nefesine yedirse de genellikle o kadar beceriksizce yola koyulur ki niyetinin tam tersi olur. Kendi alanında rakiplerinden genellikle kötü tecrübeler edinmiştir, çünkü onlara nasıl yaltaklanacağını hiç anlamaz; esasında, onlara sadece, kendisi için tamamıyla gereksiz olduklarını göstermeyi başarır. Fikirlerinin peşinden giderken genellikle inatçıdır, bildiğini okur ve etkiye kapalıdır.”*¹⁴⁴

İçedönük düşünen tipler derin ve geniş düşünme eğilimindedirler. Çözümüne uğraştıkları problemi derinlemesine düşünme eğilimleri nedeniyle sık sık vesveseye kapıldıkları gibi işleri de yavaş ve güçlkle yol alır. Nesneden çok özneye dayanan fikirleri dolayısıyla çoğu zaman kendilerini ifade etmekte zorlanırlar ve anlaşılmaları güçtür: *“Problemlerini son haddine kadar düşündüğü için içinden çıkılmaz hale getirir; tereddütlerine ve vesveselerine sürekli sıkışıp kalır. Düşüncelerinin iç yapısı onun için ne kadar net olabilse de bunların gerçekliğin dünyasıyla nerede ya da nasıl bağlantı kurduğunu asla anlamaz. Kendisi için anlaşılır olanın herkes için aynı derecede anlaşılır olamadığını kabul etmeye çok büyük zorlukla ikna olur. Her tür tamamlayıcı, aksesuar, nitelik, tekzip, kurtarma koşulları, kuşku ve benzerleriyle üslubu tıka basa doludur ve bunların hepsi kendi ahlakından kaynaklanır. İş yavaş ve güçlkle yol alır.”*¹⁴⁵

İçedönük düşünen tiplerin çevreleriyle ilişkileri de bir o kadar karmaşıktır. Kişisel ilişkilerinde çok az konuşarak güvenebildikleri küçük, belli bir çevreye bağlı kalırlar. Bu bakımdan ilişki kuracakları kişilerin seçiminde dikkatlidirler. Genellikle belli bir grubun parçası olmalarına ve az konuşmalarına rağmen katıldıkları sosyal etkinliklerde patavatsız davranabilirler, genellikle ilgisiz, çocuksu, naif bir profil çizerler. Savundukları fikirleri cesurca desteklemekten çekinmedikleri için düşüncesiz ve despot algılanmaları da olasıdır. Yakın çevreleri tarafından içten kimseler olarak kabul edilseler de yabancılara karşı kibirli, somurtkan, anti-sosyal bir

¹⁴⁴ Carl Gustav Jung, a.e., s.367.

¹⁴⁵ Carl Gustav Jung, a.e., s.367.

görünüm arz ederler. Tipin iyice belirginleştiği durumlarda düşüncelerinin şiddetli bir savunucusu olurlar, heyecanlı bir yapıya bürünürler ve fikirlerinin eleştirilmesi veya kabul görmemesi durumunda alınganlık gösterebilirler. Bu alınganlık durumu kimi zaman saldırganca tutumlarla pekişebilir ki bu da bu tiplerin çevreleriyle sıkıntılar yaşamalarına neden olur. Onlar için düşünce ve fikirlerinin kabulü oldukça önemlidir, anlaşılmadıklarını düşündüklerinde veya kendilerine elde etmeyi arzuladıkları hak verilmediğinde çevreleriyle kurdukları ilişkiler hasar görmeye meyillidir.

İçedönük Hisseden Tip

Jung içedönük hissetmenin en çok kadınlarda ağır bastığına dikkati çeker ve bu tip kadınları “Durgun sular derin akar” sözüyle açıklamaya çalışır. Jung bu kadınların dışarıdan sessiz, ulaşılmaz, anlaşılması güç, çocuksu, hatta bayağı algılandıklarını belirtir; bu tip kadınlar genellikle bir maskenin arkasına gizlenmiş gibidirler, gerçek yönlerini açmakta zorlanırlar, onların esas kişiliklerini görmek karşısındaki kişinin görevi gibidir. Bu tipin, özellikle bu tipteki kadınların melankoliye yatkın bir mizaçları olduğunun altını çizen Jung bu tip kadınların genel özelliklerinden şu şekilde bahseder: *“Ne ışık saçıyorlar ne kendilerini açık ediyorlar. Ağırlıklı olarak öznel hisleri yol gösterirken hakiki saikleri genellikle gizli kalıyor. Dışarıya yönelik davranışları uyumlu, göze çarpmıyor; başkalarına tesir etme, hayran bırakma, etkileme ya da herhangi bir şekilde değiştirmeyi arzu etmeksizin, hoş bir huzur ya da sempatik bir karşılık izlenimi uyandırıyor. Bu dışarıya yönelik veçhe daha barizse kayıtsızlık ve soğukluk kuşkusu baş gösteriyor; aslında başkalarının rahatına ve esenliğine aldırış etmeme haline gelebiliyor. O zaman kendini nesneden uzak hissetme hareketi bariz fark ediliyor.”*¹⁴⁶

İçedönük hisseden tipler dışarıya karşı genellikle uyumlu, göze batmayan bir profil çizmekle birlikte hislerini ifade etmekte zorluk çekmeleri veya kimi zaman hislerini cimrice ifade etme gibi özellikleri yüzünden çevreleri tarafından kayıtsız, mesafeli, soğuk olarak tanınabilirler. Duygularını dış dünyadan saklama istekleri ve sessiz yapıları onları diğerleriyle yakın ve samimi ilişkiler kurmaktan alıkoyar, bu nedenle çevrelerinde az sayıda kişi vardır ki bu da dostluk kurmakta güçlük çektiklerinin bir işaretidir. Jung onların bu kapalı yapılarını şöyle tahlil eder: *“Beraber huzurlu ve ahenkli olmaya sürekli hazır olmakla birlikte, yabancılara bir nebze dostluk, sıcak bir karşılık verme ısıltısı gösterilmez, yabancılar apaçık kayıtsızlık ya da itici bir soğuklukla karşılaşırlar.”*¹⁴⁷ Bu özellikleri nedeniyle az kişiyle iletişim kurdukları gibi diğer

¹⁴⁶ Carl Gustav Jung, a.e., s.371.

¹⁴⁷ Carl Gustav Jung, a.e., s.371.

insanların da ilişki kurmakta zorluk çektiği tipler olarak dikkat çeken içedönük hisseden tipler, soğuk ve mesafeli duruşları yüzünden çoğu zaman hissiz sanılsalar da aksine bu tip kadınların hisleri oldukça derin ve yoğundur: *“Bu tip epey soğuk ve mesafeli görüldüğünden, yüzeysel bakıldığında böyle kadınlar hissiz gibi gelebilir. Ama bu çok yanıltır; doğrusu, bu kadınların hisleri yaygın olmaksızın yoğundur. Hisler derinlemesine gelişir.”*¹⁴⁸ Çevreleri tarafından duygusuz sanılmalarına karşın yoğun hisler beslemelerinden kaynaklı duygusal patlamalar yaşamaları da olasıdır. Çevrelerine karşı aleni güvensizlikleri onları her türlü hileye, adiliğe, aldatmaya karşı hazırlıklı olmaya zorlar, bu nedenle her zaman tetiktedirler, kendilerini korumak için önlemler almaktan kaçınmazlar.

İçedönük hisseden tipler hislerini ifade etmekte çektikleri güçlük nedeniyle kimi zaman sözlü ifadeden çok yeni ifade yöntemleri ararlar ki bu da sıklıkla sanatın ifade gücüyle kendine yol bulur. Nesnel gerçekliği önemsememe eğilimi de görülen içedönük düşünen tipler sanata, şiire, müziğe ilgi duyarlar ve bu alanlara yönelik yatkınları nedeniyle bu dallarda başarı gösterebilirler. Bu tipin özelliklerini taşıyanlar yaratıcı kimselerdir, ilhamlarını doğa ve çevreden, çevrelerindeki nesne ve kimselerden değil kendi hayal dünyalarından alırlar, içsel görüşlerini sanatları aracılığıyla ifadeye çalışırlar. İçedönük düşünen tiplerin çoğu edebiyatla ilgilenen, şarkı besteleyen veya söz yazarlığı yapan kimseler arasından çıkar.

İçedönük Duyum Tipi

Jung içedönük duyum tipini akıldışı bir tip olarak değerlendirir ve bunun nedenini içedönük duyum tiplerinin aklî yargılardan çok olagelenler tarafından yönlendirilmeleri olarak gösterir. İçedönük duyum tipini taşıyan bireyler nesneden çok nesne ile ilgili algılamalara, görünenden çok görünenin ardındaki anlama önem verirler. Düşünüş ve hissedişleri görece bilinçdışıdır, bu nedenle nesnelerle ilgileri de asgari düzeydedir. Aklî yargıları baskılayan ve bilinçdışını önceleyen yapıları nedeniyle içedönük duyum tipine sahip bireylerin yargıları da aklî değildir, onların yargılarını çevrelerinde olanlar ve bir anlamda içsel, öznel yaşantıları şekillendirir. Öznel yargıların peşinden gitmeleri onları çoğu zaman topluma yabancılaşan bir bireye dönüştürür; nitekim onlar da toplum tarafından sakin, edilgen, kendini ifade etme becerisi zayıf kimseler olarak değerlendirilirler. Bu tipin özelliklerini taşıyan bireyler topluma yabancılaştıkları gibi gerçekliğe karşı da yabancılaşırlar.

Sessiz ve sakin yapıda olmaları ve kendilerine has bir dünyada yaşamaları nedeniyle içedönük duyum tipine sahip bireyler çevreleri tarafından masum bir kimse olarak değerlendirilirler ki

¹⁴⁸ Carl Gustav Jung, a.e., s.371-372.

bu da bu tipin toplum ve çevre baskısına maruz kalmasına sebebiyet verebilir. Jung bu tipin çevre baskısıyla sindirilebileceğine işaret ederek bu tipin bu baskılarla nasıl mücadele edebileceğini şöyle açıklar: *“Tipin masumluluğundan genelde hiç kuşku duyulmadığı için, çevresi için tehdit haline gelir. Bu durumda, başkalarının saldırganlığının ve baskısının kolayca kurbanı olur. Böyle insanlar kötüye kullanılmalarına fırsat verirler, sonra da hiç uygun olmayan durumlarda iki misli hissizlikle öç alırlar.”*¹⁴⁹ Toplumla böylesi sağlıklı ilişkiler kurabilme potansiyelleri yüksek olan içedönük duyum tipi yetiştiği toplumun kültür, gelenek, görenek, önyargı ve kalıplarından sıyrılmış bir yapıya bürünebilir. Bu özellikleri onların yerel kimlik taşıyan kimseler olmaktan çok evrensel yanları ağır basan bir kimse olmalarına sebebiyet verir. Onlar herkesten farklı bakan, herkesten farklı gören, herkesten farklı algılayan tiplerdir. Jung bu bakımdan içedönük duyum tipinin mitolojik bir dünyada yaşadığını söyler: *“Her şeyden önce, tipin gelişimini onu nesnenin gerçekliğine yabancılaştırır; kendi öznel algılarının merhametine bırakır; bilinci arkaik gerçekliğe yöneltir, gerçi kıyaslamalı yargısının yetersizliği bu olguyu onun bilinçdışında tutar. Aslında mitolojik bir dünyada yaşar; burada insanlar, hayvanlar, lokomotifler, evler, ırmaklar ve dağlar ya iyilik yapan tanrılar ya da kötülük yapan iblisler olarak görünür. Bunların kendisine böyle görüldüğü asla kafasına girmez, gerçi yargılarında ve eylemlerinde bu etkiyi yaparlar. Sanki bunların üstesinden gelecek gücü varmış gibi yargılar ve eylemde bulunur; ama duyumlarının gerçeklikten tamamıyla farklı olduğunu anladığında bu, dikkatini çekmeye başlar.”*¹⁵⁰ Jung’a göre tip nesnel akla yatkın olduğunda bu yaşayış tarzının hastalıklı olduğunu fark eder ancak akıl dışılığına sadık kalan birey duyumlarını önemsemeye devam ederek kendi kurguladığı dünyada yaşar ve gerçek dünyayı hayal ürünü gibi algılamaya başlar.

İçedönük duyum tipine sahip bireyler de sanatsal aktiviteler aracılığıyla kendini daha iyi ifade edebilme özelliğine sahiptirler. Edebiyat, müzik ve resim gibi sanat dalları bu tipin kendini ifade edebilmesi için en kıymetli kaynaklardır. Jung’a göre eğer bireyde bu dallara yönelik bir yatkınlık veya beceri yoksa bilinçdışının belirleyici tutumu daha da belirginleşecektir: *“Sanatsal ifade kapasitesi yoksa bütün izlenimler derinlere gömülür, bilinci büyüler, öyle ki izlenimleri bilinçli ifade ederek çekiciliklerinin üstesinden gelmek mümkün değildir. Genellikle, bu tip, izlenimlerini ancak arkaik yollarla örgütleyebilir; çünkü düşünüş ve hissediş görece bilinçdışıdır; bunlar bilinçli olursa ancak gerekli, bayağı, gündelik ifade tarzı onların tasarrufundadır. Düşünüş ve hissediş bilinçli birer işlev olarak tipin öznel algılarını yeterince*

¹⁴⁹ Carl Gustav Jung, a.e., s.377.

¹⁵⁰ Carl Gustav Jung, a.e., s.378.

çoğaltamaz. Dolayısıyla, bu tipin nesnel anlayışa ulaşamaması olağandışıdır; genellikle kendini anlamamanın üstesinden gelmekten de daha iyi değildir.”¹⁵¹

İçedönük Sezgisel Tip

Jung içedönük sezgisel tiplerin toplumun genelinden ayrılan gizemli, mistik, eksantrik yanlarına dikkat çeker ve onların bu farklı yapılarını şu şekilde açıklar: “İçedönük sezginin kendine özgü doğası üstünlük kazanırsa, kendine özgü bir insan tipi yaratır: Bir yandan gizemli hayalci ve kâhin, öte yandan sanatçı ve tuhaf biri. Sanatçıya bu tipin normal temsilcisi diye bakılabilir, kendini sezginin algılayıcı karakteriyle sınırlı tutma eğilimindedir.”¹⁵² Genel itibarıyla bu tiplerin sanatsal ve tuhaf kişiler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dünyayı algılama biçimleri “fantazik” olarak tanımlanabilecek olan içedönük sezgisel tipler, nesnel duyumları önemsemeyen, tecrübelerinden çok bilinçdışının getirdiği öncel bilgilere göre hareket eden, görüşleri ve eylemleri nedeniyle çevreleri tarafından sıklıkla “deli” gözüyle bakılan tiplerdir. İçedönük sezgisel tipler soyut, hayalî, tuhaf konulara ilgi duyarlar ve bunları öznel yargıları çevresinde değerlendirerek alımlarlar. Onlar için deneyimleri ve tecrübelerinden çok belirsizlikler ve içsel sezgileri önemlidir. Sezgilerini bir rehber gibi takip eden içedönük sezgisel tipler gördükleri rüyaları birer kehanet rüyaları olarak değerlendirirler ve kurdukları hayalleri gerçekmiş gibi algılayabilirler. Bu bağlamda gerçeğe uyum yakalamakta oldukça zorlandıkları görülür. Jung bu nedenle bu tipi tanımlamak için “Çölde haykıran ses”tir ifadesini kullanır.¹⁵³

Jung içedönük sezgisel tiplerin sanata olan yatkınlıklarına dikkati çeker ve bu sanatsal ifadenin tuhaflığını, olağanüstü ile olan ilişkisini ve genele yabancılaşmış görünümü şu şekilde açıklar: “Eğer bir sanatçıysa sanatında tuhaf, uzak, şeyleri ortaya koyar; bütün renkler bir anda olağanüstü ve bayağı, güzel ve grotesk, yüce ve tuhaf parıldar. Sanatçı değilse genellikle yanlış anlaşılan bir dâhi, ‘hata yapmış’ büyük bir adam, bir tür safdil bilge, ‘psikolojik’ roman figürüdür.”¹⁵⁴ Sezgilerinin sesini dinleyen ve gelecekte haber getiren kişi vasfını üstlenen kahinler, medyumlar ve kesişler, metafizik düşünürler ve peygamberler de yine bu tipe örnektirler.

Jung içedönük sezgisel tipin nesneyle ilgili duyumlarını bilinçaltı ile bastırma tutumundan ve bu tutuma bağlı olarak gelişen nevrozlardan ve psikolojik duyarlılıklardan şu sözlerle bahseder:

¹⁵¹ Carl Gustav Jung, a.e., s.378.

¹⁵² Carl Gustav Jung, a.e., s.381.

¹⁵³ Carl Gustav Jung, a.e., s.382.

¹⁵⁴ Carl Gustav Jung, a.e., s.381.

“İçedönük sezgisel her şeyden çok nesne duyumunu bastırır ve bu onun bütün bilinçdışı çarpıtır. Arkaik karakterde telafi edici dışadönük duyum işlevine neden olur. Bilinçdışı kişilik, en iyi şekilde, epey alt ve ilkel düzende dışadönük duyum tipi olarak tanımlanabilir. Duyu-izlenimlerine olağanüstü bağlılıkla birleşen bu duyumun vasfı içgüdüsellik ve ölçsüzlüktür. Bu, sezgiselin bilinçli tutumunun mağrur havasını telafi eder, ona belli bir ağırlık verir, öyle ki tam ‘yüceltme’ önlenir. Ama bilinçli tutumun zorla abartılmasıyla iç algılara tam bir bağlılık gelişirse, bilinçdışı zıtlasmaya geçer, nesneye aşırı bağlılığı bilinçli tutumla açıkça çelişen zorlanımlı duyumlara neden olur. Nevrozun biçimi zorlanım nevrozudur; evham semptomları, duyu organlarının aşırı hassasiyeti ve belli kişilere ya da nesnelere zorlanımlı bağlar buna eşlik eder.”¹⁵⁵

¹⁵⁵ Carl Gustav Jung, a.e., s.382.

I.JUNG TİPOLOJİSİ BAĞLAMINDA MEHMET RAUF'UN ROMANLARINDA PSİKOLOJİK TİPLER

GARAM-I ŞEBAB

1896 yılında *İkdam* gazetesinde tefrika edilen ve Mehmet Rauf'un ilk eseri olması bakımından önem arz eden *Garam-ı Şebab*, Mehmet Rauf'un ilk roman denemesi olarak kabul edilse de beş bölümden oluşan ve sayfası sayısı bakımından kısa kabul edilebilecek yapısı bakımından kimi kaynaklarca uzun hikâye olarak da değerlendirilmektedir. *İkdam* gazetesi tarafından tefrika edildikten sonra müstakil olarak basılmayan, *Serap* ve *Âşıkane* adlı eserlerle beraber basımı yapılan ve bu eserlerin içerisinde yer alan *Garam-ı Şebab* 'ta olaylar genç bir şair olan Memduh Bey'in ağzından anlatılır ve olaylar yine Memduh Bey'in etrafında, bilhassa onun aşk macerası ekseninde gelişir. Adını Memduh Bey'in yazmak istediği ve üzerinde dikkatle çalıştığı gençlik eseri *Garam-ı Şebab* 'tan alan eser, uzun yıllar seyahat hâlinde olduğu için uğrayamadığı köyüne dönen genç şair Memduh Bey'in hakkında birtakım dedikodular duyduğu genç bir kadına âşık olmasını fakat aşkıta aradığını bulamayarak yeniden İstanbul'a dönmek üzere yola çıkmaya karar verişini ele alır. Bu bakımdan basit bir vaka kuruluşuna sahip olduğunu söyleyebileceğimiz eser, Memduh Bey'in ağzından anlatılması ve bu sebeple başkahramanın psikolojik derinliklerinde yoğunlaşması bakımından önemlidir.

I. MEMDUH BEY – İÇEDÖNÜK HİSSEDEN TİP

Roman yaklaşık üç senedir köyüne uğramamış olan, bu üç senenin büyük bir kısmını Avrupa seyahatlerinde geçiren yirmi beş yaşındaki Memduh Bey'in büyük gençlik eserini yazabilmek niyetiyle köye dönmesi ile başlar. Seyahat etmeyi çok seven ve gezip gördüğü yerlerin medeniyetlerini tanımaya çalışan, sanata duyduğu ilginin bir sonucu olarak kendini en çok da bu alanda beslemeye özen gösteren Memduh Bey'in en büyük amacı, şairane tabiatının da tesiriyle büyük heves ettiği eseri üzerinde çalışmak, tamamladığı eserini edebiyat dünyasına kazandırmaktır. Büyük manzumesine vereceği isim konusunda kararsızlık yaşamış ve esere verilecek başlık seçeneklerini "*Asr-ı Zerrin*" ile "*Garam-ı Şebab*" olmak üzere ikiye düşürmüştür. Tam bir gençlik eseri olarak tasarladığı bu eserine romanın devamında *Garam-ı Şebab* ismini koymayı uygun gören Memduh Bey'e göre kendisi yoğun ilhamlı, yüksek emelli doğmuş, şairane tabiatlı bir genç adamdır. İnce hisli olacak, yüksek emellerini gerçekleştirecek isteği kendinde bulacak şekilde yetiştirilmiş olan Memduh Bey'in yine kendisine göre en dikkate değer özellikleri arasında güzelliğe karşı olan tutkulu zaafı, ihtirasları karşısındaki zayıf ve iradesiz yapısı sayılmalıdır. Mehmet Rauf'un roman karakterlerinde görmeye alışık olduğumuz güzelliğe karşı düşkünlük ve yüksek arzulara meyilli yapı, Memduh Bey'in

karakterinde de ön plana çıkmaktadır denilebilir. Memduh Bey'i en kuvvetli duyumları arzulayan bu ihtiraslı ve tutkulu karakterlerden ayıran en önemli nokta genç adamın içedönük hisseden tiplere has hassas ve sevdalı, hülyalı, gençlik arzularıyla süslenmiş incelikli yapısıdır: *"Bu şebabın, şiirin, hülyanın, aşkın verdiği buhran-ı ihtirâsât içinde, bazen tebessümleri, müjgânları, aşk-ı penah nigâhları, bütün canfezalıkları, bütün ruhnevazlıkları tahayyül ederdim; bütün, ümitlerim, bütün emellerim, bütün hülyalarım güzellik, safvet, nefâset idi. Kim, şu devre-i humma-yı âşikanemi, kalbimdeki feveranları, ruhumun galeyanlarını kim, kim anlayacak, diye feryat ederdim, hassas, sevdakâr, şair, hikâye-perest, hülyaperver idim: Genç idim."*¹⁵⁶

Duygularında derinleşen ve bilhassa güzel ve sevmeye layık kadınlarla hislerini paylaşabilmek isteyen Memduh Bey, samimi ve saf ilişkilerin peşinden koşan genç bir erkek olarak adi, kirli ilişkiler kurmaktan kaçır, esas niyeti güzel ve asil bir kadınla tanışmak, yüce ve kahraman olma özelliklerini taşıyan bir genç kadınla evlenmektir. Dışarıdan gayet sakin, kolayca anlaşılmaz, karmaşık ve belirsiz duygulara sahip bir kimse olarak anlaşılabilecek olan Memduh Bey, kolayca âşık olabilen, gördüğü bir kadının tebessümünden kolayca etkilenen ancak beslediği masumane hisleri karşısındaki kişiye açmakta zorluk çeken, bu nedenle de duygularını genelde platonik yaşamayı tercih eden bir karakterdir: *"Vakıa hayatım bir temâdî-i vakâyi-i âşikaneden ibaret geçmiş idi; fakat hepsi nihayet derece Eflatuni, masum ve pak birçok revâbıt-ı şairaneden başka bir şey olmamış idi; bunlar şimdi bana mail-i firar, müphem, hayal-âmiz, dağılıverir, çözülüverir, gubar-âmiz birer şekl-i gayr-i mani gibi geliyor idi: Birçok tebessümler, işte bu kadar... Zira her tebessümün günlerce esiri olur kahr idim. Oh bu tebessümler, beni şair eden işte bu tebessümler idi."*¹⁵⁷ Adını Platon'un *Şölen* adlı diyalogundan alan platonik aşk kavramı, günümüzde karşılıksız ve beklenti uyandırmayan bir duygu durumu olarak değerlendirilir ki bu noktada platonik aşk kavramı ile imkânsızlık veya engellenme kavramları bir arada ele alınmalıdır. Platon'a göre temeline istek kavramını yerleştirdiği aşk, güzel şeylere duyulan sevgi anlamına gelir ki Platon bu duygunun karşılanmasından çok bastırılmasından yanadır.¹⁵⁸ Platon'a göre de aşkın temelinde güzel şeylere duyulan ilgi vardır ki Memduh Bey'in hislerini harekete geçiren dürtü de yine güzelliğe karşı koyamayışı ile ilgidir. İçedönük bir karakter olarak ele alacağımız Memduh Bey'in güzellere tutkusu ve güzelliğe düşkünlüğüne rağmen söz konusu kadınlar ve aşk olunca harekete geçemeyişi ve hislerini

¹⁵⁶ Mehmet Rauf, *Âşıkane*, s.127.

¹⁵⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.128.

¹⁵⁸ Mustafa İlboğa, "Platonik Aşk'ın Diyalektiği", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, s.9.

platonik olarak yaşatışı bu içedönüklükle ve hayal kırıklığına uğramaktan kaçınmakla ilgidir. Memduh Bey duygularını içinde büyütür ve hislerini kendi kendine besler, bu bakımdan Memduh Bey için duygularını içinde yaşayan, aşk fikrini bastıran ve bu arzuyu doyurmaya yönelik adım atmayan bir karakterdir demek mümkündür.

Memduh Bey güzellik ihtiyacını doğanın kucağında karşılamaya çalışır; kır köşesinde unutulmuş bir köye çekilerek hayallerini yaşatacağı bir ortam kurmak niyetinde olan Memduh Bey için doğa, ruhunu canlandırıcı bir unsurdur. Çoğu zaman doğa ile duyguları arasında bir ilişki kuran Memduh Bey, köye daha gelir gelmez baharın gelişiyle canlanan doğanın ruhunda yeni birtakım duygular uyandırdığını hissederek: *“Katara bindiğim zaman akşamüstü idi; güneş guruba mütemayil irtifadan süzülüyor, İzmit’in üstünden bir yağmur bulutu kalkıyor idi; bütün yol müddetince seri-i menâzır teraveti, yeşillikler çiçekler arasında, mevc-â-mevc çayır kenarlarında, köşklerin bahçelerinde kır yollarında yeldirmeli muhammel sayfiye hanımlarını katarın tehevvr seriiyle beraber gülüşerek, haykırışarak koşuşan çocukları, bayırlar üstünde rengarenk toplanmış seyirci kadınların erkeklerin kümelerini, elinde bayraklarıyla işaret veren memurları, mendil sallayanları, siperlerin arkasında bazen rast gelinen arabaları, bütün bunların üstünde süratli bir deverân-ı mecnunane ile oynaşan fırlayan evleri, manzaraları, ağaçları, dimağa bir uyuşturuculuk veren bu pervazları görüyor idim; bunlar bende neler uyandırıyor idi! Bütün kışın kasvet-âmez yağmurları, renksiz günleri, bî-necm semaları beni bu şeylere, bu kır güzelliklerine müştak etmiş idi.”*¹⁵⁹ Memduh Bey’in duygularının şekillenmesinde önemli rol oynayan ve şair yaratılışlı bu gencin ilhamını besleyen bir kaynak olarak beliren doğa ve manzara unsurları romanda zaman zaman arka plan olarak zaman zamansa ruh hâlinin bir yansıması şeklinde belirir. Mehmet Rauf, *Garam-ı Şebab*’ta tabiat tasvirlerine geniş yer vermiş, tabiatın değişkenliğinden ve doğal unsurlardan yararlanarak Memduh Bey’in hayatının ve karakterinin derinlerine inmeye çalışmıştır. Memduh Bey köyde konaklayacağı köşke varana kadar çevresini izler ve burada konakladığı zaman boyunca adeta tabiata karışarak yaşar. Kainatın büyüklüğü ve gizemli yönleri, Memduh Bey için onu acizce titreten, haz verici bir yüceliktir: *“Beyaz dumanlar içinde bunalmış ufuk, pür-nevm denizin inikas-ı envarla müneccim sathı, ada kıtalarına müphem, hayal-âmez eb’ad ile müşevveş, zalam-ı saye-rî-iz zulmetler içinde lertzân-ı hutut münakese-i ziyaiye birer lemha gibi açılıp kapanan bu nikat-ı ziyanın bütün şeb-i siyahta yırttığı titrek mütebessim nurlar... Bütün bunları sükût içinde bir temaşa-yı müstağırık ile seyrediyor idim. Birdenbire azamet-i kâinat karşısında soğuk bir terle titredim, hey’et derslerimde fikrime gelen taâli anı beni eyhaş ederdi; şu anda*

¹⁵⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.130.

olanca malumat-ı hey'etim bir anda beni feza-yı bî-pâyân-ı cihana nazar etti, bütün kuvve-i hayaliye-i beşeriye bende temerküz etmişçesine bir noktadan bütün hilkat-i meknuzu görür gibi bir lerziş-i gariple mahzuz oldum.”¹⁶⁰

Memduh Bey’i şehrin şaşaalı hayatından kaçıp köy hayatında yaşamaya iten en önemli sebeplerin başında büyük eserini yazacağı o ilham verici çevreyi bulmak ile beraber sakin mizacına uygun, sade hayata duyduğu özlem gelir. Kültürlü ve entelektüel bir kimse olduğu daha romanın en başında anlaşılan Memduh Bey, zengin yaşantısının gürültüsünden ve görkeminden kaçarak özlemini çektiği süssüz, durağan ve sade köy hayatına sığınır: *“Takip eden günlerim bir sükûn-ı latif-i hayat içinde geçti. Muntazam bir yeknesakîyla işliyordum; şehirlerin şemâtet-i hayatından kaçıp gömüldüğüm bu gûşe-i sahra tabiatımın mail-i sükûn olan inhimakını teskin ediyordu. Artık salonların, bahçelerin, piyasaların dağdağa-engiz şaşaasından bıkmıştım. Burada bir hayat-ı sadegi içinde o velvelelerden uzak yaşamak beni mesut ediyordu.*¹⁶¹”

Memduh Bey’in köydeki yaşantısı belli bir rutine bağlı olarak düzenli geçer; her gün erken kalkar, kahvaltıdan sonra eseri üzerinde titizlikle çalışır, takip ettiği gazete ve dergileri okur, çevresini keşfe çıkar, yardımcılarını ile sohbet ettiği yemek saatlerinden sonra yine manzumesi ile ilgilenerek günü sonlandırır. Edebiyatla yakından ilgilenen Memduh Bey için okumak ve yazmak bir uğraştan çok ihtiyaç gibi görünür ki içedönük hisseden bu karakter için edebiyat bir ifade aracıdır. Şairane tabiatı dolayısıyla edebiyatı kendisine kendi sesini duyurma aracı olarak seçen Memduh Bey, ilhamını kaleminden ayrı kaldığı saatlerde sığındığı doğada, hayallerinin tezahürünü gördüğü tabiatı arar. Memduh Bey için tabiat, uzun uzun düşünebileceği bir mekân, bir gözlemevi gibidir. Jung’a göre içedönük hisseden tipler ilhamlarını doğa ve çevreden değil kendi hayal dünyalarından alsalar da Memduh Bey’in hayallerini besleyen unsur büyük ölçüde tabiat ve tabîi unsurlardır.

Mehmduh Bey, şehrin şaşaasından ve debdebeli hayatından çok kırsalın sadeliğini ve süsten ârî yaşantısını, kalabalıklardansa yalnızlığı, gürültülü bir çevredense sessizliğin dinlendirici etkisini tercih eder. Nitekim hayatını değiştirecek ve kendisinde gençliğinden yadigâr bir tecrübe uyandıracak genç bir kadınla ilk kez karşılaştığında da Memduh Bey’in aklından geçen gürültüden uzak hayatında yalnızlığından ne derece memnun olduğudur: *“Vapur hıncahınç dolu idi; köşkün üstü rengarenk elbiseleriyle yığılmış bu insan kümeleriyle taşmıştı, orada tenemmül eden bu kadın erkek insanların gittikleri gürültülü yerlerden azade, uzak olarak benlik ve yalnızlık içinde bulunduğumdan bir hazz-ı derûnî ile titredim. Bir anda tepeden bir*

¹⁶⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.134.

¹⁶¹ Mehmet Rauf, a.e., s.135.

kadın sesi işittim."¹⁶² Gördüğü genç ve güzel kadının hakkında birçok dedikodu işittiği Nedim Bey'in hanımı olduğunu anlayan Memduh Bey, üzerinde boz bir bornoz, başında gelişigüzel takılmış bir başörtü olan ve elinde bir şemsiye tutan bu genç kadını gördüğü ilk anda ondan etkilenir. Bir kadının sırf yürüyüşünden onun kişiliği hakkında pek çok şey söyleyebileceğini iddia eden Memduh Bey'in bu ifadesi onun güçlü bir gözlemci olduğuna işaret eder. Öyle ki genç adam, romanda adı verilmeyen ve birkaç yerde "Sarı benizli hanımefendi" olarak anılan genç kadın hakkında da daha ilk görüşte, yalnız yürüyüşünden ve vücudunun şeklinden hareketle çıkarımlarda bulunmaya çalışır. Fazlasıyla hayalperest bir yapısı olduğu da anlaşılan Memduh Bey, genç kadının yürüyüşünden hareketle onun sabırsız, kararsız, üzgün, gamlı, durgun bir kadın olduğuna inanır ve bir süre önce ihanet ettiği kocasından ayrıldığı söylenen bu kadına karşı tuhaf bir çekim hissederek: *"Bir kadının yürüyüşünden ahvalini istidlalde hiçbir zaman yanılmadım. Sanki o bir lisan-ı belîğ-i şairane vardır ki bana halavetli bir aheng-i latifle çehresinin, vücudunun mümtaziyetlerinden peygam okur. Vakıa meçhul kadın geniş bir bornoz giymiş idiye de ilk tesir bana narin, nahif bir vücut ihsas ediyordu. Yürüyüşünde bir serbestî, şiddetli bir aheng-i cesurane vardı. Bundan ahlâkına intikal ederdim, o zaman bu meşy-i levendane bana mütehakkim, mütelevvin bir kadın haber veriyordu; bazen hareketlerinde bir nalanî, bir rehavet, bir bilmem ne hissediyordum, bu ara sıra melûl, mağmum, yavaş olduğuna hükmettirdi. Öteki kadın; şüphesiz bir hizmetçi geriden gidiyordu."*¹⁶³ Bu genç kadın hakkında işittiği söylentilerden tanıdığı kadarıyla genç kadının talihsizliğine acıyan ve sevdiği herkesten ayrı, tek başına sürdürmek zorunda kaldığı bir hayata mahkûm olmasına üzülen Memduh Bey'in zihni devamlı olarak sadece bir kez gördüğü bu kadınla meşgul olur. Yalnız bir kez tesadüf edilen bir kadına duyulan bu yoğun ilgi ve onu ısrarla yeniden görme isteği, Memduh Bey'in köyde edineceği hayat tecrübesine dair ilk önemli kırılma noktasıdır: *"Bundan sonra bütün meşguliyetim bu meçhul ve soluk çehreli kadından ibaret oldu. Günlerce, akşamlara kadar tarlaların, bağların arasında, kırlarda, yarların hatar-nâk yollarında dolaşır, ve onu görmek için uğraşırdım. Ve ara sıra görebilirdim."*¹⁶⁴

Her an genç kadını görebilmek, uzaktan da olsa onu seyredebilmek isteğiyle dolup taşan ve genç kadına daha dokunmadan etkilenen, onun yakınlarında bulunurken bile aşkından sarhoş olacak raddeye gelen Memduh Bey, küçük rastlaşmalardan bile mutlu olarak aşkını yine alışkanlığı olduğu üzere platonik bir şekilde yaşar. İlgisini belli etmekteki tereddüdü ve küçük tesadüflerden aldığı zevk kanaatkârlığı, üstelik içedönük ve hassas karakter yapısı Memduh

¹⁶² Mehmet Rauf, a.e., s.143.

¹⁶³ Mehmet Rauf, a.e., s.144.

¹⁶⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.147-148.

Bey'i beğendiği genç kadına karşı hızlı adımlar atmaktan alıkoyar. Hislerini belli etmekten çekinen, daha doğrusu duygularını kendi içinde yoğunlaşarak yaşatan bir karakter olarak Memduh Bey, köye gelme sebebi olarak seçtiği, *Garam-ı Şebab* adını verdiği büyük manzumesini yazmaya ara vererek günlerini sevilen kadına adanmış küçük aşk manzumeleri yazarak geçirir: “*Garam-ı Şebab'ı terk etmiştim. Birinci devre henüz itmam olunmadan onu öyle bırakmış ona hitabeler yazmaya başlamıştım. Ona Marmara'ya Karşı, Ey Sitare-i Aşk, Bir Sen Varsın gibi feverân-ı hissiyat-ı âşıkânenen ibaret küçük manzumeler yazıyordum, bunlar bütün hararet-i şebabımın garam-ı âşıkânem ile seyelanından ibaret ateş-nâk, sevdakâr soneler idi.*”¹⁶⁵ Bu noktada da genelde edebiyat, özelde manzumeler yine Memduh Bey için bir iletişim aracı, duyguların ifade edicisi olma görevini üstlenir. İçedönük hisseden bir tip olarak Memduh Bey, sanata, en çok da edebiyata ilgili, dilin sanatsal işlevini kullanmada başarılı bir karakterdir. Onun edebiyata ve sanata duyduğu bu ilgi romantik mizaçlı, duygulu bir genç olmasıyla da ilişkilidir ki yine bu özellikler de Memduh Bey'i içedönük hisseden bir tip olarak değerlendirmemize imkân tanır.

Tıpkı Memduh Bey gibi, Memduh Bey'in ilk görüşte gönlünü kaptırdığı komşu genç kadın da sanat ve edebiyat ile ilgilidir; kendisine gelen mektup ve gazeteler arasında genç kadının da okuduğu *Nesim-i Edeb* adlı resimli edebiyat dergisini gören Memduh Bey, güzel kadının da edebiyata düşkün olduğunu anlar ve bu duruma çok sevinir. Zira kendisi de şair olan bu genç için edebiyat, duyguların takdimi ve karşılıklı aktarımı için bir vasıta olmak görevini üstlenecektir. Hoşlandığı genç kadının tıpkı kendisi gibi edebiyata karşı bir ilgisi olduğunu öğrenen Memduh Bey, ona kendi şiirlerini okutmak hevesiyle dolar, bu sebeple kaleme aldığı şiirleri yayınlanması umuduyla genç kadının takipçisi olduğunu öğrendiği dergiye gönderir. Tamamlamak üzere geldiği büyük manzumesi *Garam-ı Şebab'ı* aşk sarhoşluğunun tesiriyle yazmayı bırakan ve artık vaktinin çoğunu sevdiği kadın hakkında şiirler yazmaya ayıran Memduh Bey için bu, kendini gösterebilmek için atılmış büyük bir adımdır. Fakat bu adıma rağmen Memduh Bey'in içi rahatlamaz, genç kadının şiirlerini okuduğunu bilmek onun içini garip bir endişeyle kaplar, genç kadını rahatsız etmek, nezaketsizce davranmak korkusu onu fazlasıyla huzursuz eder. İşte bu yüzden Memduh Bey, genç kadına yaklaşımdan kaçınır ve aşkını platonik olarak yaşatmak kararından dönmez. Ona göre onun genç kadına karşı duyduğu aşk sessiz, suskun, gizli, gösterilmeyen fakat yine de samimi hatta şairane bir aşktır. Memduh Bey kendisine şiirler yazdıran, hiçbir zaman sahiden de yaşayamayacağına inanarak bir gençlik macerası saydığı bu aşkı köyden kendisine kalacak bir hatıra olarak kabul eder: “*Bu*

¹⁶⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.149-150.

mukarrerdi, benimki samet, harareti nispetinde sâkit, gizli, görülmekten mütehaşi, göstermekten mütecanip bir aşk-ı samimi-yi şairaneden başka bir şey olmayacaktı. Bana birkaç parça eş'ar bırakarak bir aşk-ı ... bu senemi en Eflatuni bir heyecan-ı ismet içinde geçirecek ve bir hatıra-yı elimeden başka bir şey kalmayacaktı. Buna emindim. Ve bir hazz-ı garip ile mesut idim; zira bütün meşguliyetlerin en latifi en Eflatuni olanıdır."¹⁶⁶ Sevdığı kadına aşkını ilan etmekten çekinen, bu aşkı serbestçe yaşayamayacağını düşündüğü için içinde tutmayı tercih eden Memduh Bey'i kötümser ve melankolik bir karakter olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Memduh Bey hislerinin yoğunluğuna ve derinliğine rağmen harekete geçmek istemez, duygularını yansıtmaktan korkar ve karamsar ruh hâli sebebiyle başına gelebilecek kötülüklerden kaçır.

Bir gün gezintiye çıktığı sırada genç kadını yanında bir hanımefendiyle beraber yürüyüşteyken gören Memduh Bey, genç kadına hızla yaklaşmakta olan öküzleri fark eder. Fazlasıyla korkan genç kadını kurtarmak için hemen harekete geçen ve bir kahramanlık göstererek onu öküzlerin ciddi saldırısından kurtaran Memduh Bey'in bu davranışı aşkının gerçekliğinin ve samimiyetinin kanıtıdır. Bu elim hadiseden sonra genç kadın ortalarda görünmez, onun rahatsız olduğunu düşünen ve dinlenmesi gerektiğine inanan Memduh Bey de tuhaf bir çekingenlikle genç kadının karşısına çıkmayı istemez. Üstelik genç kadının karşısına çıkmanın ondan bir teşekkür beklemek olduğunu göstereceği fikri Memduh Bey'i genç kadından uzak tutmaya yeter. Olayın üstünden birkaç gün geçmesinin ardından Memduh Bey yeniden hayatını kurtardığı, aynı zamanda da hoşlandığı genç kadınla karşılaşır. Birbirlerine yakın mesafede olduklarından genç kadını görmezden gelmenin kabalık etmek olacağını düşünen Memduh Bey, genç kadının minnettar söylemlerine gayet kibar yanıtlarla karşılık verir, kahramanca bir tavır takınmaya, gösterdiği cesareti övmeye çalışmaz. Yine bir gün tekrar karşılaştıklarında genç kadın, Memduh Bey'in dergide yayımlanan aşk şiirlerini okuduğunu anlatmak istercesine onu "Şair Efendi!" hitabıyla selamlar. Memduh Bey'in hayalini bile kurmaya cesaret edemediği bu saadet ânı, onu fazlasıyla mesut eder. Duygularını abartılı ve yoğun yaşamaya meyilli bir adam olan Memduh Bey, bu küçük iltifatın tesiriyle aşkı ve âşık olduğu kadını iyice yüceltir. Sevilen kadından duyulan bir güzel söz, Memduh Bey'in onu yüce, mukaddes, hatta tapılası bir put olarak görmesine, kendisini de onun esiri saymasına yeter: "Evet, demek istiyordu ki: 'Şiirlerinizi okudum. Bunları benim için yazdığınızı da anladım, teşekkür ederim.' Evet, bana bunu söylemek istiyordu, sanki teşekkür ediyordu. O mütebessim çehre, o hafifçe eğilen güzel baş, o mahmur gözler; her şerde tecelli ederek bu guruba mahsus hüzünlere müstağrak kır

¹⁶⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.153.

yollarında artık sararmış çayırları çiğneyerek koşarken, evet, her şey bana 'Bonjour, şair efendi, bonjour, şair efendi!' diye mırıldanıyordu; ah aman ya Rabbi onu ne kadar seviyordum, bütün maneviyat-ı âşıkane min bir avd-i semavi hâlinde ona teveccüh etmek için zannediyordum ki o ..., mukaddes bir putperesttiştir; ve namütenahi asar içinde onun huzur-ı bir kayd-ı esirane ile ona bağlı olarak sürüklenmek... Oh, bu saadet! diyordum.”¹⁶⁷ Genç kadının Memduh Bey’in kendisine olan ilgisinin farkında olduğunu belli etmesinin ardından her karşılaşmada birbirlerini selamlamaya, birbirlerine tebessüm ederek bakışmaya başlarlar ki bu, Memduh Bey için mühim bir gelişmedir.

Memduh Bey her gece sevdiği kadının bazen udundan bazen kanunundan bazen de piyanosundan çıkan büyüleyici sesleri dinler ve musikinin tesiriyle genç kadına daha da âşık olur. Yine bir akşam genç kadının piyanosundan gelen etkileyici müziği dinlediği sırada onun tarafından fark edilen Memduh Bey, o gün ilk kez genç kadınla sohbet edebilme fırsatı yakalar. Onun yakın zamanda köye gelmiş bir yabancı olduğunu fark eden, yalnız ve hatta serseri bir hayat sürdürdüğünü düşünen genç kadın hayatını kurtardığına inandığı Memduh Bey’in şair olduğunu bilmekte, dergide yayımlanan şiirlerini takip etmekte, Avrupa’dan yeni dönen bu genç şairin şairliğini takdire layık bulmaktadır. Bir gün Memduh Bey sandal sefası yaparak martıları seyrettiği sırada yine karşılaşırlar ve bu defa genç kadın Memduh Bey’i kahvaltılık etmek üzere evine davet eder. Uzun zamandır gizli gizli sevdiği, uzaktan da olsa görmeye çalıştığı, aşkının cesaretiyle uğruna kahramanlıklar gösterdiği, gittikçe yoğunlaşan duygularla yücelttiği kadın tarafından böylesi bir davet almak Memduh Bey’i çok heyecanlandırır. Sohbet ettikleri sırada genç kadın, takip ettiği edebiyat dergisinin son sayısında Memduh Bey’in şiirlerine rastlamadığını söyler ve bunun nedenini merak ettiğini belirtir. Biraz tembel yaratılışlı olduğunu itiraf eden Memduh Bey, şiirlerinin sevdiği kadın tarafından takip edilmesinden memnuniyet duyarak her hafta iki şiir yazacağına söz verir. Bu sözün ardından Memduh Bey nihayet içinde büyüttüğü derin hisleri, şiirine ilham veren kadın aşkını ve sevgili ihtiyacını şu sözlerle açıklar: “Bir galeyan-ı istiğrakla ayağa kalkarak: -Sizin için, yalnız sizin için yazdım. Zira sizi ilk gördüğüm zaman bütün güzellikler, bütün bahtiyarlıklar, bütün lütuflar namına yaratılmış bir vücut-ı pür-nur olduğunuza inandım. Her nazarınız, her hareketiniz birer mana, birer şiir, büyüklüktü. Bütün âmâl-i şebabım sizin için bir cünun-ı âşıkane hâline girdi. Sizi gayr-i ihtiyari, bilmeyerek, mecnunane bir aşk ile sevdim. Yemin ederim ki aylarca, siz, vücudunuz bence ilahi bir temenni-i muhal gibi kaldı. Nazarımda maala-ı mağbud gibi gayr-i kâbil-i temas, gayr-i kâbil-i vusul bir ruh-ı ulvî oldunuz. Bütün gecelerimi sizi düşünerek ağlaya

¹⁶⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.157-158.

ağlaya geçirdiğim için severdim... Birçok günler benim şems-i hayatım gibi sızsız kalırsam öleceğime yemin ederdim.”¹⁶⁸ Gayet duygulu, fazlasıyla romantik bir adam olan Memduh Bey, genç kadına duyduğu ilgi ve aşkı da coşkuyla, süslü sözcüklerle, iddialı aşk cümleleriyle itiraf eder. Memduh Bey’in bu romantik mizaçlı, duygulu yapısı onu içedönük hisseden bir tip olarak değerlendirmemize imkân verir. İçedönük bir karakter olarak Memduh Bey, derinlerde şekillendirdiği, kolayca ifadeye yanaşmadığı hislerini de çok sonra, adeta duygusal bir patlama ânında ifade edebilir. Yine bu tepkisellik de Memduh Bey’in içedönük hisseden tip olduğunun bir işaretidir.

İki gün genç kadından haber alamayan ve fazla ileri gidip taşkınlık etmekten, sevdiği kadını darıltmaktan korkan, hislerini açıkça itiraf ettiği için pişman olan Memduh Bey, üçüncü gün genç kadın onu yine evine çağırdığında sevinerek bu daveti kabul eder. Yanında söz verdiği üzere sevdiği kadına okumak üzere iki şiir de getirmiş olan Memduh Bey’in şiirlerinden biri “Ah, Ey Muğber!” başlıklı, hüznün duygusunun tesiriyle yazılmış, acı bir aşk şiiri, diğeri ise “Vuslat Perisi” başlıklı, aşk itirafını konu edinen, gençliğin arzusuyla dolu bir şiirdir. Memduh Bey’in bu şiirleri okuması, uzun süredir içinde büyüttüğü aşkının itirafı gibidir. İlk kez doğrudan hislerini ifade etme şansını bulan Memduh Bey, bütün hayatını sevdiği kadın uğruna harcamaya ve bu aşk için korkusuzca ölmeye hazırdır. Bu iddialı, süslü ve tutkulu itirafın ardından Memduh Bey ve sevdiği kadın her gece düzenli olarak buluşmaya başlarlar. Bu buluşmalar sırasında iki sevgiliyi daha da yakınlaştıran en büyük unsur her ikisinin de edebiyata karşı olan yoğun ilgileridir. Beraber oldukları zamanları şiirler okuyarak, şiir ve edebiyat üzerine derinlikle tartışarak geçiren genç âşıklar için edebiyat ve şiir bir kavuşma noktasıdır. Memduh Bey’i köye döndüren en önemli sebep olan büyük manzumesi *Garam-ı Şebab*’ı bitirmeye teşvik eden de yine Memduh Bey’in adeta tapınırcasına sevdiği sevgilisidir. Sanatsal meselelerle ilgilenmekten, edebiyat ve şiir üzerine düşünmekten, yazmak ve okumaktan keyif alan entelektüel bir kimse olarak Memduh Bey için bu ilişki gayet heyecanlandırıcı, tatmin edicidir. Aynı zaman da genç kadın da tıpkı onun gibi astronomiye ilgilidir ki Memduh Bey’in astronomi hakkında da bilgi ve fikir sahibi olmasından hoşlanarak bu konuyu da sohbetlerine dahil eder. Memduh Bey pek çok konu hakkında bilgi sahibi olan, hayatın sırrına ermek için sanata ve bilime yaslanan bir gençtir.

Memduh Bey genç kadına şiddetli bir ihtirasla, doyurulması gereken bir arzuyla, eşsiz bir tutkuyla bağlıdır. Bu ihtiras, arzu ve tutkunun tesiriyle genç adam zaman zaman ölmeyi

¹⁶⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.170.

isteyecek hâle bile gelir. Mehmet Rauf'un diğer birçok romanında olduğu gibi Memduh Bey de aşkı için yaşayan, aşkın ruhunda uyandırdığı hislerle hareket eden, hemen her şeyi aşkın tesiriyle algılayan bir karakterdir. O böylesi bir sevgi ve hassaslıkla sevdiği kadına bağlıyken genç kadının başkaları tarafından görülmekten, köylülerin bu sebeple hakkında dedikodu etmesinden o kadar korkar ki bu ilişkiyi herkesten gizli tutmaya çalışır. Daha önce köylülerin ağzından genç kadının kocasına ihanet ettiğini ve ihtimal ki çocuklarından ayrı düşmek durumunda kaldığını öğrenmiş olan Memduh Bey için geçmişten gelip bugüne uzanan bu acı gerçek, kıskançlık vericidir. Genç kadının kocası Nedim Bey ile yaşadıkları ve onu çevredeki meraklı gözlerden saklamak istemesi Memduh Bey'i o gece çok sinirlendirir, genç kadına her şeyiyle sahip olmak istediği ve bunu elde edemediği için öfkeli. Ancak kısa süre sonra sakinleşen, yaşadığı duygu patlamasının ardından öfkesi dinen Memduh Bey sevdiği kadını kaybetmemek için mücadele etmesi gerektiğine inanır. O bu heyecanla genç kadını bulmayı arzularken genç kadını kendi evinde bulur. Genç kadın namusunu korumak için uğraştığını, Memduh Bey'i mutlu etmeyi çok istediğini fakat bunu genç adamın istediği şekilde yapamayacağını söyler. Memduh Bey bu bir aldatmaca mıdır yoksa sahiden genç kadının samimi hisleri midir, anlayamaz, yine de genç kadının kendisini sevdiğine inanmak ister. O anda zihninde büyük manzumesinin dördüncü devresi, kendinden vazgeçiş bölümü canlanır. Sevdiği kadını daha fazla mutsuz etmemek, onu istediği gibi yalnız bırakmak için köyden ayrılması gerektiğini düşünür ve genç kadının ona emanet etmek istediği saç tutamını da kabul ederek yola çıkmak üzere hazırlıklara başlar. Roman, Memduh Bey'in bu ani kararıyla son bulur.

Garam-ı Şebab'ın başkahramanı Memduh Bey şair tabiatlı, yüksek ilhamlı, büyük emelleri olan, ince hisli ve derin fikirli, hassas bir genç adamdır. Mehmet Rauf'un romanlarında sıkça karşımıza çıkan güzelliğe ve aşka düşkün karakterlerden biri olan Memduh Bey'in romandaki en önemli motivasyon kaynakları büyük manzumesini yazabilmek ve âşık olduğu genç kadını elde edebilmektir. Sakin mizaçlı, romantik yapılı, melankoliye eğilimli bir genç adam olan Memduh Bey için edebiyat ve dolayısıyla şiir, kendini ifade edebilme aracıdır ki bu bakımdan hayalperest ve duygulu bir karakter olan Memduh Bey'i içedönük hisseden bir tip olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Memduh Bey tıpkı içedönük hisseden tipler gibi duygularında derinleşen, içinde yoğun hisler besleyen fakat bu hisleri çevresiyle paylaşmakta güçlük çeken, duygularını edebiyatın kuvvetiyle şiirler yazarak söze döken, sanatsal eğilimleri olan bir karakter yapısındadır. Romanın en önemli aslî karakteri olarak Memduh Bey romantik

ve şairane mizacı, sakinliğe meyilli tabiatı ve kolay duygulanan, depresif ve kötümser ruh hâli bakımından içedönük hissedilen tip olarak değerlendirilmelidir.

II. HOŞLANILAN KADIN (SARI BENİZLİ HANIMEFENDİ) – DIŞADÖNÜK DUYUM TİPİ

Mehmet Rauf'un romanlarında görmeye alışık olduğumuz âşık olunan, aşkın tesiriyle yüceltilen kadın karakter figürünü *Garam-ı Şebab*'ta Memduh Bey'in görür görmez etkilendiği ve daha sonra derin duygularla bağlandığı, adı romanda anılmayan, yirmi sekiz yaşında olduğu söylenen ve güzelliği dolayısıyla övülen kadın karakter karşılar. Arzulanan ve elde edilmek istenilen bu kadın, okura Memduh Bey'in bakış açısı aracılığıyla tanıtılır ve okur Memduh Bey'in gözlemlerinden hareketle bu gizemli kadın karakteri tahlil etmeye çalışır. Memduh Bey bu genç kadını ilk kez gezintiye çıktığı sırada, hizmetçi olduğunu tahmin ettiği bir hanımefendiyle yürüyüşteyken görür. Bir kadın hakkında sırf yürüyüşüne bakarak fikir sahibi olabileceğine inanan Memduh Bey, üzerine boz bir bornoz giymiş, boynuna başörtüsünü dolayıvermiş, elinde şemsiyeyle dolaşan bu genç kadının narin vücutlu, gayet serbest ve cesur karakterli, sabırsız ve kararsız yapılı, üzgün ve ağlamaklı biri olduğunu düşünür. Memduh Bey daha ilk görüşte etkilendiği bu genç kadının hakkında pek çok dedikodu işittiği kocasını terk ederek âşığıyla sevişen, aşkı uğruna ailesini ardında bırakan, Nedim Bey'in güzel hanımı olarak anılan fakat kocasından ayrıldıktan sonra yalnızlığa mahkûm edilen kadın olduğunu hemen anlar. Genç kadının tutku dolu bir aşkla kocasından başka birine meylettğini, sırf bu nedenle ailesini parçaladığını düşünen Memduh Bey, sırf sevdiği için acı çekmek durumunda kalmış, yalnızlaşmış bu kadına derin bir merhamet duygusuyla yaklaşır. Anlatılanların gerçekliği veya olası gerçeklerin çarpıtılması ihtimali Memduh Bey'in kimsesiz yaşantısıyla ölümü beklediğine inandığı genç kadına karşı bir şefkat beslemesine yol açar. Nitekim bu ilk karşılaşma ânından itibaren Memduh Bey bu genç ve güzel kadını aklından çıkaramaz olur, günlerini onu bir kez daha görebilmek heyecanıyla geçirir.

Memduh Bey'in hakkında işittiği dedikodulardan tanıdığı kadarıyla tarihte büyük aşklarıyla tanınmış âşık kahramanlara teşbih ettiği bu genç kadın, romanda dış görünüşü itibarıyla şöyle tasvir edilir: *“Şimdi iyice tanıyordum, ilk defa bana bir nehâfet-i mutavassıtada görünmüş olan vücudu hemen semin idi; çehresinde daimi, müzeyyen bir tebessüm lemadardı. Gözleri bir menba-ı ... ibtisam gibi pertevler, nurlar, şevklerle memlû gelirdi. Ara sıra lerzan bir amudiyet ile kalkan gözlerde pür-tehaşi bir reng-i mahmuriyet, dudaklarda müphem bir ihtizaz-ı tebessüm, o kadar mail-i firar ki bir gölge zannolunur, bazen bütün simasında öyle bir vakar ki sernigûn-ı azameti eder. Umduğum kadar melal yerine gayr-i me'mul âsar-ı neşve ile*

görüldüğü demler olurdu, çehresinde âsar-ı bî-rahm-ı girye, melûl bir kesel ü taab işmizaz vardı. Fakat bütün heyet-i simasında hepsine hükümran bir saye-i ibtisam-ı şuhî vardı ki heyetine bir kemal-i âşıkane, bir reng-i işvekârâne ile mahlût bir vakar-ı gam-gîn veriyordu.

İşte böyle, ne vakit başladığından bî-haber olarak hayatım için labe bir ihtiyac-ı mübrem şeklini verdiğim bu soluk benizli kadın için günlerimi meşgul ediyordum, yanımda masum, genç bir kız gibi değil muhabbetli bir zevce gibi kalıyordu.”¹⁶⁹

Memduh Bey’in bu gayet cilveli olduğuna kanaat getirdiği kadın hakkında ilk öğrendikleri, genç kadının piyano gibi çalgıları çalmakta maharetli olduğu, *Nesim-i Edeb* gibi edebiyat dergilerini takip ettiğidir. Henüz Memduh Bey’in hakkında pek fazla bir şey bilmediği, aşkının verdiği cesaretle gerçekleştirdiği eylemlerin dikkat çekiciliğiyle tarihe geçmiş karakterlere benzettiği bu genç kadın hakkında okurun da ilk öğrendiği şey, soluk benizli olarak anılan genç kadının sanatsal meselelerle ilgili olduğudur. Romanın devamında bu genç kadını daha yakından tanıma fırsatı bulan ve onunla günlerini, gecelerini paylaşan Memduh Bey, bu genç kadınla yakınlaşırken sanatın, özellikle de edebiyatın ve şiirin etkileyici gücünden faydalanır. Sanat ve edebiyat, özellikle de şiir, Memduh Bey ile sözünü ettiğimiz genç kadını birbirlerine yaklaştıran ve aralarındaki sohbetin gücünü arttıran en önemli unsurdur.

Memduh Bey ile bu genç kadın arasındaki ilk münasebet, Memduh Bey’in sevdiği kadını koşarak üstlerine doğru gelen vahşi bir öküzün saldırısından kurtarması sayesinde olur. Üzerine doğru gelmekte olan hayvanı fark eden ve dehşete düşerek korkuya kapılan, saldırının aniliği nedeniyle ne yapacağını bilemeyen genç kadını yakınlardaki bir kulübeye çekerek kurtaran Memduh Bey olur. Memduh Bey’in gösterdiği bu kahramanlığın üstünden üç gün geçtikten sonra yeniden karşılaştıklarında genç kadın, minnettarlığını ortaya seren bir samimiyetle kendisini kurtaran Memduh Bey’e teşekkür eder. Bu gayet içten edilmiş teşekkürün ardından ertesi gün tekrar karşılaştıklarında genç kadın Memduh Bey’i oldukça nazik bir şekilde, tebessüm ederek, “Şair Efendi!” diye seslenerek selamlar. Seçtiği bu hitap genç kadının Memduh Bey’in şairliğinden ve şiirlerinden haberdar olduğunun bir göstergesidir. İçedönük bir karakter olarak değerlendirdiğimiz Memduh Bey’e karşı gösterdiği yakınlık ve samimiyet dolayısıyla daha dışadönük bir karakter olarak değerlendirebileceğimiz bu genç kadın, cilveli ve ilgisini sakınmayan tavırları bakımından, üstelik ilgisini cezbeden özellik olarak Memduh Bey’in sanatkâr ruhunu, şairliğini seçmesi açısından dışadönük duyum tipine has davranış özellikleri sergilemektedir denilebilir.

¹⁶⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.149.

Tıpkı Memduh Bey gibi sevdiği kadın da sanata karşı ilgi duyan, bilhassa musikiye ve edebiyata meraklı bir kadındır. Piyano, ud, kanun gibi müzik aletlerini çalmakta maharetli olan genç kadın, hem Avrupalı üstatların eserlerini başarıyla icra eder hem de Doğu'nun ağır, keder yüklü parçalarını çalarak hüznünü melodiye döker. Batı müziğine de Doğu musikisine de hâkim olduğunu anladığımız genç kadın, dışadönük duyum tipinde bir karakter olarak sanatı bir uğraş alanı olarak seçmiştir. Yine bir gece evinde piyano çaldığı sırada dışarıda, kimseye görünmemeye özen göstererek onu dinlemeye çalışan Memduh Bey'i fark ettiğinde Memduh Bey'in yanına inen genç kadın, şiirlerini okuduğunu söylediği Memduh Bey'i büyük bir şair olduğu gerekçesiyle över ve genç adamın gelecekte mutlaka başarılı bir şair olarak anılacağını iddia eder. Köye geldiği günden beri uzaktan da olsa Memduh Bey'i izlediğini, onun yalnız bir hayat sürdürdüğünü fark ettiğini itiraf eden ve hakkında gazetelerden okuduğu kadarıyla fikir sahibi olduğunu söylediği Memduh Bey'in "Bir Sen Varsın" gibi duygu yüklü, ince fikirli şiirlerini pek sevdiğini belirten genç kadın, sıcak tavırları, işveli hareketleri, etkileyici ve seri konuşma tarzıyla Memduh Bey'i iyice kendine çeker. Bu, ikilinin ilk gerçek tanışmasıdır ki konuşmanın hemen hemen belkemiğini oluşturan şiirin, ikili arasında bir köprü oluşturma görevini üstleneceğinin sinyalleri verilir.

Memduh Bey ve hayallerinde iyice yücelttiği, aşkıyla süslediği genç kadın yeniden ancak bir hafta sonra görüşürler. Bu karşılaşma sırasında genç kadın evde otururken bunaldığını, tek başına sıkıldığını söyler. Memduh Bey'in aksine genç kadın durağan hayatından memnun değildir, o yalnızlığı sıkıcı bulur, İstanbul'un renkli ve hareketli hayatına özlem duyar. Henüz genç, toy ve bekâr bir adam olan Memduh Bey'in aksine genç kadın, tecrübeli, heyecan dolu, aşkı tatmış ve aşk uğruna darbe almış bir kadındır. Bu sebeple âşık olduğu kadınlara yaklaşılmaya cesaret edemeyen, bu yüzden de platonik aşklar yaşamayı kabullenen Memduh Bey'e de ilgili ve samimi bir tavırla yaklaşan genç kadın olur. Yine bir sabah karşılaştıkları sırada sandal sefasına çıkmış, martıları seyretmekte olan Memduh Bey'i fark eden kadın, genç şairi evine, kahvaltı etmeye davet eder. Sohbetleri sırasında Memduh Bey'den kendisinden ve hayat hikâyesinden bahsetmesini isteyen ve şuh tavırları, incelikli davranışları, anlatılanları ilgiyle dinlediğini belli eden meraklı bakışlarıyla Memduh Bey'i etkileyen genç kadın, tembellik ederek şiir yazmayı boşlayan genç şairi de yüreklendirmeyi ihmal etmez. Genç kadının bu teşvikleri Memduh Bey'i o kadar heyecanlandırır ki genç adam hislerini daha fazla içinde tutamayarak hoşlandığı kadına duygularını itiraf eder. Bu itirafa gücenmediğini, aksine genç şairin ilgisinden memnun olduğunu yüzündeki hoşnut ifadeyle belli eden genç kadın, tekrar görüşmek vaadiyle onu evden gönderir. Memduh Bey'e göre kendisini tavırları ve sözleriyle

iyice kendine çeken, dış görünüşü ve konuşmasındaki güzellikle büyüleyen bu genç kadın, kendi hislerinden açıkça bahsetmediği, yaşı ve karakteri gereği daha olgun yapıda olduğu için genç şaire gençlik duygularının yoğunluğundan faydalanılıyor izlenimi verir. Ancak kadının kendisinde uyandırdığı yoğun tutku ve şiddetli ihtiras Memduh Bey'i ondan koparamaz.

Memduh Bey'in Mecnun'un hislerine denk tuttuğu aşkını itiraflarının üstünden birkaç gün geçtikten sonra genç kadın, Memduh Bey'i yeniden evine kabul eder. Bir önceki görüşmelerinde Memduh Bey'e mutlaka şiir yazmaya vakit ayırmasını tembih eden ve ondan her buluşma için iki şiir sözü alan genç kadın, genç şairin kaleme aldığı aşkın hüznüyle süslenmiş, aşk itiraflarını anımsatan şiirlerini dinler. Şiirlerden birini daha genç, daha arzu dolu, ötekini matemli bulduğunu dile getirdikten sonra nihayet o da kendi hislerini açıkça ifade etmeyi seçerek namuslu olmaya kıymet vermesine rağmen birçokları tarafından öyle görülmediğini, güzel ve gizemli oluşuyla ilgi çektiğini bildiğini, her sözünü itiraz etmeden kabullenecek, kendisini tamamen ona bırakacak bir sevgiliye ihtiyaç duyduğunu söyler. İlk kez bu denli dürüst davranarak serbestçe duygularını ve arzularını ortaya seren genç kadın ile Memduh Bey her gece düzenli olarak buluşmaya başlar. Bu buluşmalar esnasında sık sık sevdikleri şiirleri okuyarak şiirin ahenkli dünyasında bir araya gelen ikili için edebiyat, bir kavuşma, aşkın yoğunluğuyla şiddetlenen tutkuları doyurma aracıdır. Tıpkı şair Memduh Bey gibi genç kadın da edebiyat ve şiirden coşkuyla bahseder, bildiği, ezberlediği şiirleri okur, şiiri insanı daha başka, ruhanî, yüce ve saf duyguların hâkim olduğu âlemlere götürdüğü için sever: *“Bana galeyanlı bir lisanla şiirden, edebiyattan bahseder idi; edebiyatımızın eşar-ı cedide namına nesi varsa hemen cümlesini okumuş, ve en nefislerini ezberine almış idi.*

Birkaç parça var idi ki bunları pek sever, daima okurdu. Gençler arasından birkaç şairi taziz ediyordu. Hele bir tanesini perestîş edercesine severdi. Bunun başlıca şiirlerini daima okurdu.

Bazen doyulmaz bir sefa-yı âşıkane ile saatlerin gûzarından bî-haber olurduk. Ben Musset'lerden, Prudhomme'lardan, Lamartine'lerden, şiirin büyük üstatlarından parçalar okurdum. Bu ulvî şiirleri perestîşlerle dinlerdi.

-Şiiri, derdi, şiiri bütün ruhumu hiçbir şeyin yetiştiremeyeceği yüksekliklere, büyüklüklere îlâ ettiği için severim, zira öyle zamanlar oluyor ki bu meskenetten, bu matem dünyasından çıkıp başka âlemlere, daha saf, daha ulvî avalim-i hissiyeye gitmek bir ihtiyaç-ı kat'î-i ruh oluyor. Ve buna ancak şiirle muvaffak oluyoruz.”¹⁷⁰

¹⁷⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.176-177.

Yine tıpkı Memduh Bey gibi genç kadın da astronomiye ilgi duyar ve Memduh Bey'in astronomi hakkındaki bilgi ve düşüncelerinden istifade etmek ister. Memduh Bey'e göre sevdiği genç kadın gayet dikkatli, iyi bir dinleyicidir, hayal gücü geniş, hafızası kuvvetli olan bu genç kadın, onu ciddiyetle, samimi bir alakayla dinler. O da Memduh Bey'i musikideki başarısıyla büyüler; piyano, kanun, ud gibi müzik aletlerini ustalıkla çalmasının yanı sıra sesi de pek güzel olan genç kadın, tatlı sesiyle en zor şarkıların bile hakkından gelebilmektedir. Genç kadının musikiye olan ilgisi ve yeteneği, Memduh Bey için içinde büyüttüğü ve nihayet dışarıya da yansıtılabildiği duygularını kamçılayıcı bir etkiye sahiptir: *"Handelerinde öyle bir pervaz-ı bûy-ı şûhî vardı ki bana bir musikinin seylan-ı raksı gibi, meskur bir tesir ve garam verirdi.*

*Kâh yavaştan yavaştan şarkılar okuyarak, kâh külliyat-ı eşarı karıştırarak, kâh mübaheselere, meraklara dalarak geziyorduk. Pek halavetli bir sesi vardı. En müşkil besteleri okumakta öyle bir maharet-i üstadane ibraz ediyordu ki musikide bir terbiye-i sanatkârane aldığını gösterirdi; okurken tavırlarındaki bedâlar, sadadaki edalar, simadaki ifadeler, gözlerin kâh mahmur, müstağrak olarak pür-nevm kalması, kâh âfâk-ı hülyaya gömülmüş pür-garam durması, her şeyi insanda başka bir meshûriyet uyandırıyor. Gerçek bir münasebet-i masumanenin doyulmaz lezaizi, ulvî ruhaniyetleri vardı, fakat ihtiras-ı şebab-ı mahbûs, mazik bir buhar gibi beni sarsıyordu."*¹⁷¹

Memduh Bey duygularını ne kadar coşkuyla yaşıyor ve gösteriyorsa, şairlere has tabiatının bir parçası olarak hislerinde derinleşiyorsa, sevdiği genç kadın tecrübesinin bir getirisi olarak kendini mutlu hissettirmek ve tatmin edebilmek arzusu içinde de olsa başkalarının yaşadıkları bu ilişkiden haberdar olmasını istemez. Genç kadın sevmek ve sevilme isteğiyle dolup taşsa da Memduh Bey gibi aşkıdan deliye dönmez; zamanında hakkında çıkan dedikodular ve mahiyeti Memduh Bey tarafından tam olarak bilinmeyen geçmişi sebebiyle Memduh Bey ile yaşadığı ilişkinin gizli kalmasından yanadır. Bir gece dışarıda yürüdükleri vakit civarda dolanan bir köylüye yakalandıkları düşüncesi genç kadını o kadar korkutur ki birkaç gün Memduh Bey'in karşısına çıkmaz. Birkaç gün sonra Memduh Bey'in evine geldiğinde şiddetli bir humma nöbetinin etkisinde olan genç kadın, Memduh Bey'e kendini teslim etmek üzere olduğunu, böyle bir şeyin yaşanması durumunda korumak istediği namusuna leke sürüleceğini bildiğini, bunun için artık kendisinden uzak durması gerektiğini söyler ve kendisinde bulamadığı her şeyden kaçıp uzaklaşma gücünü Memduh Bey'in yerine getirmesini ister. Daha önce işlediği

¹⁷¹ Mehmet Rauf, a.e., s.178-179.

günahların acısını halen çekmekte olduğunu itiraf eden genç kadın, saçlarından bir tutam keserek Memduh Bey'e emanet eder ki bu sahne, ikilinin son görüşmeleridir. Memduh Bey bir an genç kadının sözlerinin yalnızca bir oyunun parçası olduğunu düşünse de diğer an sevdiği kadının aşkına güvenir. Bu ikilemin bir sonucu olarak Memduh Bey, genç kadının istediğini yerine getirerek köyü terk etmek üzere hazırlıklara başlar.

Hakkında ilk olarak Nedim Bey'in karısı sıfatıyla ismi bir ihanet vakasına karışmış olarak çıkan bu genç ve güzel kadın, aşk ve hazzın tetikleyici gücü yüzünden kocası ve ailesinden kopmak zorunda kalmış, bu nedenle hayatını kimsesi olmadan, yalnız geçiren, bu yalnız hayattan nefret eden, bu sebeple ona koşulsuz bir sevgiyle bağlanan Memduh Bey'in ilgisine karşılık vererek yeniden en güçlü duyumları arzulamak hevesine kapılan bir insandır. Sanata, edebiyata ve bilhassa musikiye yoğun bir ilgisi bulunan bu genç kadın, gösterdiği karakter özellikleri bakımından dışadönük duyum tipine has profil çizen bir karakter olarak değerlendirmelidir. Gerek romanın sayfa sayısı bakımından kısa olması, gerekse de olayların Memduh Bey'in bakış açısı aracılığıyla işlenmesi, adı dahi anılmayan bu genç kadının karakter tahlilini yapmayı güçleştirir. Romanda bahsedilen özellikleri bakımından genç kadını dışadönük duyum tipine has özellikler gösteren bir karakter olarak değerlendirmek mümkündür.

FERDÂ-YI GARÂM

Mehmet Rauf'un sayfa sayısı bakımından kısa oluşu nedeniyle kimi eleştirmenlerce "büyük hikâye" olarak değerlendirilen, yazara ününü kazandıran *Eylül*'den sonra, 1913 yılında kitap olarak basılan fakat esasen yazarın ilk roman denemesi sayılabilecek olan eseri *Ferdâ-yı Garâm*, Servet-i Fünûn neslinin melankolik, aşırı duygulu, hatta hastalıklı ruh hâlini başarıyla yansıtan, devrin gençlerinin bunalımına psikolojik bir yaklaşımda bulunan bir romandır. Uzak bir memlekete tayini çıkan babası ve görevi sebebiyle yer değişikliği yapması gerekecek olan eşine eşlik edecek olan annesi tarafından düzgün bir eğitim alabilmesi ve rahat bir yaşam sürdürebilmesi için amcasına emanet edilen Macit, Sermet'in varlığı dolayısıyla oğlunun hiç sıkılmayacağına karısını ikna eden babasının dediklerini işitmiş, işte bu sebeple de amcasının kızı Sermet'i annesiz kalmasının esas sebebi olarak görerek küçük kızıdan hep nefret etmiş, devamlı onunla uğraşarak genç kızı mutsuz etmek istemiştir. Ancak zaman geçip olgunlaştıkça nefret sandığı duyguların aslında güçlü bir aşk olduğunun farkına varan Macit'in Sermet ile arasındaki ilişkiye odaklanan roman, ruhları melale meyilli bu hassas ve karamsar gençlerin nihayet kavuştukları gece hep arzuladıkları gibi intihar etmeye karar vermeleri ile son bulur. Gerçek aşkı bulduğunda gerçek aşkın büyüsunü kaybetmekten, sevmemek ve sevilmemekten korkarak ölümü yeğleyeceğini söyleyen Sermet'in yönlendirmesiyle gelişen bu intihar,

romandaki kasvetli hava göz önünde bulundurulduğunda yerinde bir sonudur. Romandaki karakterlerin psikolojik tahlilleri üzerinde genişçe duran Mehmet Rauf bu sebeple olsa gerek şahıs kadrosunu dar tutmuş, romanın merkezine Macit ile Sermet'in yanında sık sık onlarla bir araya gelen Nevber'i de yerleştirerek bu üç karakter üzerinde derinleşmiştir.

I. MACİT – İÇEDÖNÜK DUYUM TİPİ

Ferdâ-yı Garâm'ın ana karakterlerinden biri olarak Macit, eserde ilk görüldüğünde şık ve özenli giyimiyle göz dolduran, hoş görünümlü, seçkin bir adam olarak tanıtılır. Evlerinin bahçesinde oturmakta olan amcasının kızı Sermet ile yine akrabasının kızı olan Nevber'in yanına yaklaşan Macit, genç hanımları selamlar ve her zaman yaptığı gibi genç ve kırılgan Sermet ile uğraşabilmenin yollarını arar. Kendisine muhtemelen aşk maceraları ile bağlantısı olduğu düşünülen bir telgraf geldiğini haber alan genç adam, ilgisini çekecek herhangi bir kadından gelmediğine emin olduğu telgrafi kabul edip okuduğunda yıllardır İstanbul'dan uzakta yaşayan ve kendisini amcasının yanına emanet eden ailesinin yakın zamanda İstanbul'a döneceklerini öğrenir. Macit'e göre bu yeni gelişme, kendisinin iğneleyici laflarına ve birtakım rahatsız edici tavırlarına yıllardır katlanmak zorunda kalan Sermet'i fazlasıyla memnun edecektir. Macit'in hemen her hareketine kırılgan, söylediği sözlere darılan genç kızın yine aynı şekilde Macit'in imalarına bozularak ortamı terk etmesinin ardından bahçede Nevber ile yalnız kalan Macit, her hareketine fazlasıyla mana yükleyerek darılan, iyi niyetle ve şaka amacıyla söylediği sözleri bile büyüterek sorun hâline getiren Sermet tarafından tamamen yanlış anlaşıldığına inansa da çocukluklarından beri devam eden bu tartışmaları düşündüğünde mevzunun sandığından daha da derin olduğunu fark edecektir.

Henüz küçük bir çocukken memuriyeti dolayısıyla başka bir vilayete yerleşmesi gereken babası ve kocasına eşlik etmek durumunda kalan annesi tarafından eğitiminden geri kalmaması düşüncesiyle amcasına emanet edilen Macit için bilhassa annesinden uzak kalacak olmak düşüncesi ve bu zorunlu ayrılık fikri çok üzücü olmuştur. Oğlunun ısrarlarına ve ağlamasına dayanamayan annesi Macit'i de yanlarında götürmek istediye de babası bu öneriye karşı çıkmış, kuzeni Sermet'in varlığının ve arkadaşlığının Macit'i teselli edeceğini söyleyerek karısını oğullarını yanlarında götürmemeye ikna etmiştir. İşte Macit'in kendisini oyalayacak bir arkadaş olarak sunulan Sermet'e karşı duyduğu nefret ilk olarak burada şekillenmiştir. Babasının annesini ikna etmeye çalışırken söylediği bu sözleri duyan küçük Macit, annesinden ayrılması ile Sermet arasında bir ilişki kurarak Sermet'i annesinden ayrılma gerekçesi olarak kabul etmiş, bu sebeple de çocukluklarından beri genç kıza kötü davranmaktan çekinmemiştir. Macit amcasının yanına yerleştğinde henüz yedi yaşında olan Sermet ile öfkesinin bir

yansıması olarak devamlı uğraşmış, küçük kızı rencide ederek ağlatmaya çalışmış, Sermet'in oyuncaklarına zarar vermiş ve tüm bunlardan çocuksu bir intikam arzusuyla zevk almıştır. Gençler arasındaki kökeni çok eskiye dayanan bu düşmanlık büyüdüklerinde de sürmüş, artık saygısızlık boyutuna ulaşan uğraşmalar aralarındaki huzursuzluğun şiddetini iyice arttırmıştır. Sermet'in her fikrine muhalefet eden ve genç kızın her arzusunu küçümseyen Macit, Miss Morgan adlı bir İngiliz mürebbiye tarafından yetiştirilen Sermet'i kızdırmak için ona "Miss, miss!" diye seslenmiş, zamanla bu isme yeni sıfatlar ekleyerek en sonunda "latif" anlamına gelen "Çarmin" de karar kılarak genç kızı sinirlendirmeyi başarmıştır. Eski bir alışkanlık olarak Sermet ile uğraşmaktan, genç kızla zıtlaşıp onu ağlatmaktan çok keyif aldığını kabul eden Macit, başlangıçta annesinin yokluğuyla ilişkilendirdiği bu anlaşmazlığa olgunluk çağında haklı bir sebep bulamaz. Sermet'e yaşattıklarının ve genç kıza hissettirdiklerinin artık fazlasıyla çocukça ve anlamsız görüldüğünü kabul eden Macit, yakın zamanda Sermet ile ailesinin yanından taşınıp kendi ailesinin yanına yerleşeceği için bu anlaşmazlığa bir son vermenin sırasının geldiğini hisseder. Öyle ki Sermet'i incitmek için türlü planlar yapan ve genç kızın sararıp solarak ağlamalarından keyif alan Macit için sergilediği kaba davranışlar ve sarf ettiği tüm incitici sözler artık bir pişmanlık sebebidir.

Macit'in de Sermet'e duyduğu, zamanla etkisini yitiren öfkenin sebebi olarak işaret ettiği üzere çocuk yaşta annesinden ayrı kalmak ve ondan ayrı büyümek, genç adam için üstesinden gelmesi zor bir süreç olmuştur. Macit'in annesinden uzakta yaşayarak yetişmek durumunda kalması, "anne yoksunluğu" kavramı ile açıklanabilir ki bir çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişiminde anne katkısının ne kadar önemli olduğu düşünüldüğünde bu yoksunluk Macit'in tüm hayatını etkilemiştir demek mümkündür. Bu noktada anne yoksunluğu kavramının üzerinde durmakta fayda vardır. Bowlby'a göre; anne yoksunluğunun çocuğun kişilik gelişimi üzerine direkt etkisi olmaktadır: "Çocuğun yaşamının ilk beş yılındaki annesiyle olan ilişkisi, babası ya da kardeşi ile olan ilişkisinden çok daha önemlidir. Burada annenin varlığı veya yokluğunun önemi kadar, var olan anne veya onun yerine geçen kişinin çocuğa sağladığı bakımın doyurucu olup olmadığı konusu da önem taşımaktadır." (3, 6, 7, 29).

"Bowlby çocuğun "anne yoksunluğu çektiği durumları:

- 1- Anne ya da çocuğa devamlı annelik edecek kimseden ters davranış gören çocuklardaki kısmi mahrumiyet duygusu,
- 2- Annesi veya annesi yerindeki kimseyi ölüm, hastalık veya terk edilme nedenlerinden kaybetmiş ve kendisine bakacak hiç kimsesi olmayan çocuklardaki tam mahrumiyet duygusu,

- 3- Anne veya annenin yerindeki kimseden sosyal veya tıbbî nedenlerle ayrılmış çocuklarda yine tam mahrumiyet duygusu şeklinde sıralamaktadır (6).

Öztürk'e göre anne yoksunluğu 'herhangi bir nedenle çocukluğun ilk yıllarında anne veya baba yerine geçebilecek bir kişinin yokluğu halidir.' Yanbastı'ya göre 'anne yoksunluğu, öz annenin veya onun yerini alan anne figürünün hem fiziksel hem de duygusal yokluğudur.' Özbek'e göre ise 'Anne yoksunluğu, duygusal ve güvenlik verici ilişkilerin bulunmaması halidir.' (6).

Özbek anne yoksunluğunda şu şekilde sınıflama yapmıştır:

- 1- Çocuğun anne veya onun yerine geçen kimseyi bir nedenle kaybettiği ve yerine dolduracak başka kimseyi bulamadığı durumlarda 'tüm yoksunluk' (total karans).
- 2- Aslında fizik varlık olarak bir anne veya onun fonksiyonlarını yerine getiren birisinin bulunmasına rağmen, bu kişinin çocukla gerekli affektif bağları kuramadığı durumlarda 'tam olmayan yoksunluk' (Parsiyel Karans) halinden söz etmiştir (6).

Prugh ve Harlow yaptıkları çalışmalarında edindikleri izlenimlere dayanarak annenin fiziksel yoksunluğundan çok, psikolojik yokluğunun önemini vurgulamışlar ve bu duruma 'maskelenmiş anne yokluğu' demişlerdir (3, 6).¹⁷²

Anne yoksunluğu, çocuğun fiziksel büyümesi ile beraber psikolojik ve ruhsal gelişimini de etkileyen bir sendromdur ki Macit'in küçük yaşta annesinden ayrı büyümeye zorlanarak annesiz kalmasını bu durumda etkisi olmayan bir sebeple, daha doğrusu bir kişi ile bağdaştırması bu sendromun bir etkisi olarak değerlendirilmelidir. Nitekim dünya karşısında kendisini güçsüz ve yetersiz bularak fazlasıyla hassas ve kötümser bir ruh hâline bürünen Macit için annesinin dönüşü kurtuluşu simgeleyen bir teselli ümididir. Çocukluğunda yeterli seviyede anne sevgisi alamamış olan Macit, genç bir adam olarak halen daha annesinin ilgi ve şefkatine özlem duymaktadır: *"Macit bu avdetin hayatında zuhura getireceği tebeddülü düşündü. Bir vakit müfâarakatıyla o kadar mustarip olduğu validesinin nice senelerden sonra avdeti, kalbine o kadar büyük bir sevinç veriyordu ki yaşamaktan mütevellit âlâma medfen-i sükûn ancak sine-i şefkat olduğunu düşünerek bütün kederlerinden âzâde kalacağına inanıyordu."*¹⁷³ Gençliğin verdiği tutkulu emeller ve arzu dolu heyecanlarla kadınlara yaklaşan fakat rast geldiği hiçbir kadında aradığını bulamayan, yaşadığı kötü tecrübelerden sonra içine düştüğü sıkıntılı ruh

¹⁷² Zerrin (Çiğdem) Yıldırım, "İstanbul Bölgesi 0-3 Yaş Grubundaki Çocuklarda Anne Yoksunluğunun Çocuğun Büyüme-Gelimi Üzerine Etkisi", İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1985, s.15-16.

¹⁷³ Mehmet Rauf, *Ferdâ-yı Garâm*, Haz: Oğulcan Karakoç, Özgür Yayınları, İstanbul 2019, s.22.

hâlinin verdiği tesirle kadınlardan ve kendisine bedbinlik veren aşk maceralarından uzaklaşan Macit, aradığı samimi sevgiyi annesinin varlığında bulacağına inanarak annesinin gelişini dört gözle bekler: *“İlk sinîn-i şebâbın kadınlara karşı âmâde-i tayaran bir hülya-pervere açtığı âfâk-ı nilgûn-ı garâmdan sonra muvaffakiyetlerin verdiği hiss-i amîk, melâl-i kalbini harap eden yegâne maraz idi. Hiçbir rabitasını tahattur etmiyordu ki kendisine acı bir nedamet, tedavisi gayr-i kâbil yaralar vermeden geçmiş olsun, bütün mâlik olduğu kadınlarda aradığını bulamamak, nefret ettiği şeylere rast gelmek, gayr-i me’ûl yeni kederlerle mecruh olmak... Bunlar bir zaman o kadar hâr ü pür-şebâb olan kalbine, nâ-mahdûdî âmâline bir yübûset, bir malûliyet, bir bâtabî getirmişti. Hayli zaman vardı ki hiçbir kadına karşı kalbinde yeni lerzeler; o şebâbın leyal-i asumânîsini tenvir eden tebessümlerden mütevellit ra’şeler uyanmıyordu, sanki bütün feyz-i âşıkaneşi mecruh ve nâlân kalmıştı. İşte kalbinin bu yübûsetinden tayaran eden melâl, bin türlü âlâm-ı hayat ile birleşerek ona derin bir bedbinlik vermişti. Fakat şimdi validesinin o kadar ağlanılmış, o kadar aranılmış sinesinde, hiçbir sinede tenessüm edemediği bûy-ı tesliyet ve nisyanı bulacağına emniyetten mütehassıl bir şevk-i hayatla neşedâr idi. Sonra pederi gelince behemehâl karşıya, Beykoz’a geçmek lazım gelecekti. Bu vâkıa, itiyadâtında bir değişiklik olacağından onu biraz ihlal ettiyse de bu Kalender, Tarabya, Büyükdere’de sürülen hayattan kendisine öyle bir gına gelmişti ki burada yine aynı behimiyet ve hamâkât-ı beşeriyeye maruz, aynı soğuk cazibelere, kudretsiz aşk nümâyişlerine kurban olacağını düşününce tebeddül-i menâzırla değişecek, bu yeni ezhâr ü huzârat arasında, validesinin yanında geçecek hayatı şimdiden sevmeye başladı.”*¹⁷⁴

Yakın zamanda İstanbul’a dönecek olan ailesinin yanına taşınması gerekeceğini ve bu nedenle Sermet’ten uzak kalacağını bilen Macit, düne kadar genç kızı kızdırıp üzecek, üzüntüden ağlatacak davranışlarını sürdürdüğü için pişman olarak Sermet ile beraber yaşadıkları evden ayrılışının kesinleştiği o gece genç kızdan özür dilemeye karar verir. Balkonda yalnız başına oturan Sermet’in yanına gelerek, suskun ve gamlı geceye benzettiği genç kızdan samimi bir tavırla af dileyen Macit özrünün kabul edilmesini ister. Genç adamın bu içten affedilme talebini geç kalınmış bir hamle olarak değerlendirmesine rağmen kabul eden Sermet, Macit’in ümit ettiği barışa bir kapı aralamış olur. Nevber’in güzel havadan yararlanmak isteğiyle denize açılma teklifini kabul eden Macit ile Sermet de ona katılırlar. Böylece Macit ile Sermet aralarını düzeltmeye karar verdikleri ilk gece beraber vakit geçirme fırsatı yakalarlar. Sandal vasıtasıyla denizin dalgalı yüzeyinde ilerledikleri sırada içli ve hazin bir Rum şarkısı işitirler ki Macit’e kendisini Venedik’te gibi hissettiren bu şarkı gençlerin hepsini etkisi altına alır. O esnada

¹⁷⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.22-23.

Sermet'in ağladığını fark eden Macit, genç kızı böylesine hüznölendiren şeyin ne olduğuna anlam veremez; Sermet'i ağlatan muhtemelen bir kadının boğuk ve acılı bir sesle okuduğu Rumca parçadır fakat Sermet ağladığını dahi kabul etmeyerek bu mevzuyu geçiştirmeye çalışır. Sermet'in ağladığını inkâr etmesine ve olayı geçiştirmesine rağmen Macit genç kızla içten bir duyarlılıkla ilgilenir fakat Macit gibi belki de Macit'ten daha fazla duygulu ve hassas bir kız olan Sermet'in kendisini Macit'e açması kolay olmayacaktır.

Macit'in ailesinin geri dönüşü, genç adamın sandığı kadar hızlı olmaz. Bu da birbirlerine karşı daha insafli ve samimi davranmaya karar veren Macit ile Sermet'in bu barış şemsiyesi altında daha rahat vakit geçirmelerine sebep olur. Macit ile Sermet'in ortak noktaları arasında sayabileceğimiz güzel giyinmeye düşkünlük ve süslenme merakı, bu sohbetlerden birinde tartışılır. Sermet'in kıyafetlerindeki küçük ayrıntılara dahi dikkat ederek özenle hazırlanmasını ve daimi şıklığını aşırı düşkünlük olarak değerlendirmesine rağmen kendisinde de aşırı düşkünlük hastalığının olduğunu kabul eden Macit, vapurda karşılaştığı bir adamın boyun bağındaki ihmalî bile hemen fark edecek ve bu ihmalî düzeltmek isteyecek kadar detaycıdır. O da tıpkı Sermet gibi güzel kıyafetler seçmeye önem veren, her ayrıntı üzerinde titizlikle duran, sade fakat şık giyimiyle dikkatleri üzerine çeken bir gençtir: *“Macit'te de fevkalade bir itina-yı telebbüs vardı. Öyle bir giyinmek ki bâdî-i nazarda herkesin giyinişi gibi görünür, fakat ilk nazar-ı tetkik onda mebhut-ı nefâisi kalacak ince sanatlar keşfeder. Sade, külfetsiz, basit, o kadar külfetsiz o kadar sade, o kadar basit ki herkes yapmak davasında bulunabilir de sonra, bu sehl-i mümteni huzurunda muhâl ile çarpışmaktan yorularak başını eğer, teslim eder ki bütün gayretlerinden mürettep, mukallit, mükellef bir memzuca çıktığı hâlde öteki yine başka, pek başkadır. Ve o ancak celî bir temeyyüzdür ki taklit ile meydana gelmez. Her şeyde bir mümtâziyet, o kadar rakîk ve nezih ki karşısında en galiz bir numune-i beşere bile aradaki girdap-ı farkı hissettirerek temas ile irtikâb-ı cürm edecekmişçesine bir hiss-i hürmet ve ictinab verir.”*¹⁷⁵ Mehmet Rauf, *Ferdâ-yı Garâm* romanındaki karakterlerin incelikli, hassas, fazla özenli yapılarını belirginleştirmek için giyime olan düşkünlükleri gibi tafsilata geniş yer ayırmış, onların nesnelerle aralarındaki ilişkileri bu tafsilatlı anlatımla yoğunlaştırmıştır. Nesne ve nesnenin somut bilgisinden çok kendi öznel yaşantısında derinleşen bir karakter olarak içedönük duyum tipine has özellikler sergileyen bir şahıs olarak değerlendirebileceğimiz Macit, nesneden çok nesne ile ilgili algılamalara önem verdiğinden giyimindeki ayrıntılara ziyadesiyle dikkat eder.

¹⁷⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.40.

İçerisinden miras aldığı gençlik sıkıntılarıyla dolu olan ve bu sebeple bunalımlı bir ruh hâline bürünen, hayatını adayacak bir emel arayışıyla hareket eden fakat bu emele hiçbir zaman ulaşamayacağına inanan Macit, Sermet ile uzun vakitler geçirmeye başladığı ve genç kızın kendi acılarına benzer acılarla meşgul olduğunu fark ettiği o günlerde Sermet'i tanımak için heves etmeye başlar. Dünyaya bakışlarındaki hüznün ve hastalıklı düşünce hâlleri, Macit ile Sermet'i ummadıkları bir şekilde zamanla yakınlaştırır. Bunu fark etmek Macit'in Sermet'e karşı bir merhamet beslemesine, genç kızın gizemli tüm yönlerini keşfetmek arzusuyla dolmasına neden olur: *“Macit'in şebâbını müteselsil elemelerle doldurmuş olan hayat-ı ezvâk, ruhuna verdiği rikkat-i tahassüsü o dereceye getirmişti ki bütün cihanda vakf-ı ömr edilecek bir emel bulup da imlâ-yı kalp edememekten, hiçbir şeyin şu melâli imha edemeyeceğine kanaatten, bütün unutmak için iltica ettiği sinelerde hüsrân-ı ruhunu teşdîd eden kederlere tesadüf etmekten gelen bir maraz-ı müzminle hasta olmuştu. Fakat Sermet'in kendisine şimdiye kadar gayr-i mekşûf kalmış hayatında gayr-i me'mûl girdaplar onu işgal etmeye başladı. Bu derin bezginliği böylece izâle etmekten mütehasıl bir şevk ile genç kızı merak etti.*

*Ruhlarının suret-i tahassüsünde birçok karabetlere rast geldi, şimdiye kadar bunu anlamamak için ne kadar anûd olmak lazım gelebileceğini düşünerek hayret etti. Sermet'de bu şiddet-i âmâli, bu melâl-i hayatı asla tasavvur edememişti. Fakat ilerledikçe genç kızın ihtirâmâtı ona öyle vartalar gösterdi ki bunlardaki zulmetten bir ra'se-i temas duydu.”*¹⁷⁶

Birlikte zaman geçirdikleri vakitlerde Macit ile Sermet sürdürdükleri hayat karşısındaki usanmışlıklarını, kırgınlık ve yorgunluklarını birbirleriyle paylaşmaya başlarlar. Kendi bunalımları ve ruh sıkıntıları ile Sermet'in melali arasında bir benzerlik bularak kendisini genç kıza açan Macit, aradığı gibi bir kadın bulamayacağından korktuğunu, idealindeki kadının da esasen imkânsız bir hayal mahiyetinde olduğunu, hayal ve hakikat denilen iki kutup arasında daima ezildiğini Sermet'e anlatarak bir anlamda rahatlamaya çalışır. Macit için hemen her şey gibi hasretini çektiği o ideal kadın da gerçek olamayacak hayallerinden biridir: *“-Ben mi diyordu Macit, ben mi... Bütün bu tarz-ı hayattan o kadar usandım ki ne yapacağım da, mahâzâ sarfa mecbur olduğumuz bu günleri nasıl geçireceğimde mütehayyirim. Amîk bir melâl, derin bir keselan... Bir itiyat gibi devam ettiğim âlemlerde, bu altındaki ruhların, emellerin çirkinliğini, bayağılığını, bütün temayüllerin ne kadar iğrenç olacağını hissettiğim tebessümlerin karşısında, belki bana bir katre-i iltifat, bir nigâh-ı davet bahşedenlere başımı çevirmekle cevap veriyorum. Kadın, kadın! Bütün bunlar kadın mı? ben öyle bir kadın istiyorum ki... Aman*

¹⁷⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.40-41.

yarabbi, bana güleceksiniz, öyle bir kadın ki... Bilmem, fakat bildiğim bir şey varsa bütün bu artık bıktığım, nefret, husumet ettiğim kadınlara katiyen, ebediyen benzemesin. Öyle bir kadın ki.... Aman yarabbi, acaba ben bu kadına tesadüf edecek miyim?

İki saniye sükûttan sonra omuzlarını kaldırıp müteesifâne:

-Hayal, dedi, hayal-i muhâl! Muhakkak olan şey sefaletim, ruhumun merâretidir... Zira bütün kadınlardan ikrah ediyorum."¹⁷⁷

Servet-i Fünûn dönemi romanlarında görmeye alışık olduğumuz hayal-hakikat çatışması ve hayat karşısındaki bıkkınlıkla beraber gelişen iradesizlik temi, *Ferdâ-yı Garâm*'da da ön plandadır. Macit, tıpkı neslindeki diğer gençler gibi mai hayallere tutunur fakat bunların aldatıcı olduğunu gerçeklerle yüzleştikten sonra fark ettiğini kabullenerek siyah hakikatlere karşı yenilgisini kabul ederek ölüm fikrine tutunur. Yine de Macit ölmek fikrini eyleme dökmek konusunda dahi kendinde güç bulamaz, hayat karşısında tamamen pasiftir: *"-Evet, hakkınız var, dedi bir gün Macit; hakkınız var, bizim gibi olup da bu zulmete düşmemek kâbil olamaz. Bu her şeyin müteallim etmek için birleştiği iddia edilecek dünyada bu dereceye gelmiş bir hisle yaşamak nasıl mümkün olur? Biz, kalbimiz kâinatın bütün fısıltılarına açıldığı zaman önümüzde bir âsumân-ı hülya görüyoruz. O kadar mâi, o kadar müneccem, o kadar nâümütenâhî ki serbestçe sevk-i hülya ederiz. Zannederiz ki saadet şu parlak zühredir. Bu, emellerimize öyle bir vüsat verir ki bir gün oradan düşüp de herkesin dudaklarındaki mühr-i melâlden başka bir şey bulamayacağımız, kulaklarımız 'Bu muydu?' nâlelerinden başka bir şey işitmeyeceği zaman... Hayat bitmiş demektir. Âh ölmek de saadettir, fakat otururken ölmek mümkün olmuyor! O bile muhâl derecesinde bir şey... İcap ediyor ki kafamızı parçalayalım, beynimizi dağıtalım, ciğerlerimizi delelim... Eğer ölmek için istemek kifayet etseydi hiç yaşamaya lüzum görmeyenlerin birincisi ben olurdum, emin ol!"*¹⁷⁸ Macit'in hayat karşısındaki bu yılgın hareketsizliği, yani pasifliği onu içedönük duyum tipine has özellikler taşıyan bir karakter olarak değerlendirmemize imkân verir. Onun bu yapısı hayalleri için harekete geçmesine engel olur, genç adam için kendi iradesini kullanarak hayallerini gerçeğe dönüştürmek mücadelesi boşa bir çabadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Macit'in hayallerine ulaşması sahiden de imkânsızlaşır çünkü genç adam hayallerinin gerçekleşmesi için çaba sarf etmez. Macit kendi önündeki en büyük engeldir fakat bunun farkında olarak ya da olmayarak kaderi hakkında söz sahibi olmaya çalışmaz, yavaş bir akıntıda durmaksızın sürüklenir.

¹⁷⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.47.

¹⁷⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.49-50.

Macit ile Sermet'in birbirlerini kendilerine en doğal hâllerleriyle açtıkları ve bu sayede yakınlaşmaya başladıkları günlerde Macit'in ailesi gelir. Ailesinin yıllar sonra gittikleri memleketten dönerek İstanbul'a yerleşmesi nedeniyle çocuk yaşta gelip yetişkin bir gence dönüştüğü amcasının evinden taşınmak zorunda kalan Macit için bu yeni gelişme sarsıcı olur. Yıllarca beraber yaşadığı insanlardan ayrı kalmak Macit'i o kadar hüznendirir ki genç adam ailesinin yanına yerleşmesine rağmen kendisini yalnız ve gamlı hisseder: *"Macit Beykoz'da, o rengin tabiatın karşısında yalnız kaldığı zaman gayr-i me'mûl olarak birdenbire o kadar sıkıldı ki ne yapacağını şaşırdı. Yeniköy'de iken bütün gezdiği yerlerden dönünce latif musâhaberlerle geçecek saatleri düşünerek zevk-i tezâuf ederdi, hâlbuki burada birçok senelik bir müfarakatla gayr-i kâbil-i imha gibi bir ciddiyet mevcut olan valide ve pederinin yanında bu musâhabelerin reng-i şebâbını, bûy-ı mahremine bulamıyordu."*¹⁷⁹ Ailesiyle beraber yeni baştan kuracakları hayatında arzuladığı serbestliğe ve alıştığı özgürlüğe ulaşamayacağına inanan Macit, bu hızlı değişikliğin içinde uyandırdığı sıkıntıyı yalnız Sermet'in ve Nevber'in varlığıyla yatıştırabileceğine inanır. Uzun yıllar iyi geçinemediği hatta daha çok mutsuz etmeye uğraştığı amcasının kızı Sermet'in yokluğuna alışmakta güçlük çeken Macit, ateşler içinde kıvranarak uyuduğu gece rüyasında genç kızı görür ve kâbusa benzer bu rüya, Macit'in Sermet'e beslediği yoğun duyguların habercisi gibidir: *"Bu gece Macit için pek uzun, pek mağmum, pek müellim geçti. Bir hummâ-yı şedid vücudunu ateşler içinde yakarak ona Sermet'i, onu muhtelif şekillerle, muhtelif kıyafetlerle, muhtelif yerlerde, gösteriyor; kâh beyaz kanatlarıyla çırpına çırpına uçarak uzaklaştırıyor; sonra şeffaf pembe bir libasın âgûşunda bütün vücudu dalgalanan bir nîm üryanî ile dudaklarına kadar takrib ediyor; sonra dalgalara gömerek onu enînlerle ağlatıyor sonra handelerle güldürerek meserrete müstağrak ediyor; kâh gelin, kâh meyyit, kâh nişanlı gibi göstererek yastan ümide, ümitten emele sevk ediyordu."*¹⁸⁰

Yeni hayatındaki günlük yaşantısına adapte olmakta güçlük çeken Macit, dikkatini dağıtmak için farklı işlerle meşgul olmaya, vakit geçirecek meşgaleler bulmaya çalışsa da kendisini teskin edecek yegâne şeyin Sermet ile Nevber'in varlığı, bilhassa da Sermet olduğunu bilir. Bu farkındalık da Macit'i üzüntülü ruh hâlinde kurtaracak uğraşlarda kaybolmaktan alıkoyar: *"Bütün başladığı işlerde, bağlara, harmanlara, bahçeciliğe, tamirata, mütalaa ve taharriye nihayet imrâr-ı vakit için bulabildiği herhangi bir vesaitle müracaat ettiği hepsinden bir keseli hazin, bir melâl-i amîk duyuyor; bir şey, ancak bir şey istediğini kendi kendisine itiraf ediyordu. Ona öyle geliyordu ki bütün bu melâl yalnızlıktan mütevellitti. Hâlbuki İstanbul'a inmesini de*

¹⁷⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.51.

¹⁸⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.53-54.

sevmiyordu. Eğer refikaları yanında olsaydı hayatının melâlsiz geçeceğinden emindi.”¹⁸¹ Sermet’in varlığına bu denli ihtiyaç duyarak genç kızı özlemesinin arkasında dostça bir sevgiden daha kuvvetli bir ilgi olduğunu kabullenen Macit, bu hislerin korkutucu gerçekliğinden kaçmaya çalışır: “Bütün bu tereddütler, keşmekeşler arasında nihayet, bir an oldu ki bu hayatın lezzetle müruru için Sermet’e muhtaç olduğunu birçok uzun inkârlardan, içtinaplardan sonra kabul etti fakat bu fikir onu o kadar korkutuyordu ki her düşündüğü zaman hemen yürür; düşünmemek düşünmemek ister ve mefkûresini iptal etmeye sebep ara(r)dı.”¹⁸² Her ne kadar inkâr etmeye çalışsa da en sonunda hislerinin yoğunluğu altında ezilerek teslim olmak zorunda kalan Macit, Sermet’in aşkının hayalleriyle özleminin şiddetini bastırmaya çalışırken Sermet’i henüz ikisi de birer çocuk yaştayken sevmeye başladığını fark eder ki ona göre genç kıza karşı takındığı tüm kaba tavırların ve sergilediği kırıcı davranışların sebebi kabul etmekte geç kaldığı bu güçlü sevgidir: “Tamîk-i hatîrât ettikçe bazı ufak renkler, bazı küçük emareler zuhur etmekte idi. O zaman bu ispatlar karşısında bütün muhasamaların, bütün o hârice meyelânların kendi tabiatındaki vahşetten gayr-i kâbil-i zapt şeylerden geldiğine kadar sevk-i fikir ediyordu, ona mütemâyil, ona mağlup görünmemek için bu hareketlerin nasıl vahşi, mağrur bir inhimâkla takip edildiğini düşünerek bunu en ufak noktasına kadar tetkik ediyordu.”¹⁸³ Amcasının yanına emanet edilip ailesinden uzakta yaşamaya zorlandığında annesini ikna eden sebeplerin başında Sermet’in varlığını görerek küçük kızı kendine düşman sayan Macit’in aslında Sermet’i bir düşman gibi görmediğini, ona farklı ve heyecanlı duygularla bağlandığını anlaması, genç adam için öğrenilmemesi gereken bir sırrın ifşasına sebebiyet vermek kadar korkutucudur. Macit’in seneler boyunca tahlil edip isimlendiremediği hassas duygunun aşk olarak belirmesi, genç adam için ürpertici bir gerçektir: “En muhabbetli bir muamelesine karşı Sermet ufak bir aksilik etse pek ziyade mağrur olan Macit’i bu hezimet öyle vahşice anûd bir mukabeleye icbar ederdi ki bütün bu vahşet ve inadın, kalbini kemiren - o zaman bir şekil ve lisân veremediği için- sade elîm, meçhul bir ceriha gibi kanayan bir histen, ancak bu histen tevellüt ettiğini şimdi kabul ediyordu. Bütün bu adâvetin izzet-i nefisle bir meyelân-ı münhemikânenin muhasamasından başka bir şey olmadığını şimdi tayin ederek genç adam birdenbire şu düştüğü vartadan korkuyor, hepsini ret ve inkâr etmek isteyerek ‘Ben çocuğum!’ diye muhakemelerini iskâta çalışıyordu.”¹⁸⁴

¹⁸¹ Mehmet Rauf, a.e., s.54.

¹⁸² Mehmet Rauf, a.e., s.54-55.

¹⁸³ Mehmet Rauf, a.e., s.57.

¹⁸⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.57-58.

O, Sermet'in ve Nevber'in yokluğunda yalnızlık çekip başka hiçbir şey yapmaya takat bulamaz, herhangi bir şeye yeterince dikkatini veremezken genç kızların onu henüz ziyarete gelmemiş olmasını vefasızlık olarak yorumlayan Macit, teselliyi annesinin kutsal saydığı sevgisinde arar. Yaşça büyümesine, olgunlaşmasına rağmen hâlâ küçüklüğündeki anne hasretinin acısını hissetmeye devam eden Macit için bu defa Sermet'in yokluğunda yanında bulduğu annesi yatıştırıcı bir etki uyandırmaktadır. Annesiz kaldığında adeta cansızlaştığını, hayata karşı bağlılık gücünü yitirdiğini halen daha hatırlayan genç adam, kendi acısını içine gömerek oğlunun iyiliği için onu ardında bırakmayı başaran fedakâr annesinin kendisini avutmasını bekler. Macit'in annesinin kollarına sığındığı sahnede yetişkin bir adam olarak halen daha çocukluğunun ve çocukken annesiz kalışının acısını hissettiğini açıkça göstermesi ve bu nedenle annesinden daha ziyade ilgi beklemesi onun şu sözleriyle vurgulanır: *“Âh, senin için ne gözyaşları döktüğümü bilseydin... Artık hayalini bütün bütün kaybedip de zihnimde sana müşkülâtlı bir vücut vermeye çalıştığım zaman gözlerimi yakan yaşlarla yastıkları ne kadar ıslattığımı görseydin... Anneler yalnız anneler... Âh, eğer dünyada siz olmasaydınız başka ne olurdu? Bütün kalbimize ilk hiss-i muhabbeti, o ulvi harareti vahiy ve ilkâ eden sizsiniz... Sensiz kaldığım zaman zannettim ki cansız kalıyorum... Âh, o hâli hiç unutmayacağım. Ayrılırken ne kadar ağlıyordun. Nasıl acımadan beni okusun diye bütün âlâm-ı müfarakata razı oldun? İşte yalnız validelerin aşk-ı mukaddesine mahsus bir ulviyet... Sizin aşkınızın yanında başka iptilalar, başka inhimâklar nedir, ne ehemmiyetleri vardır? Veya yalnız sizde... Fedakârlık yalnız sizde var... Başka hepsi söz... Hepsi nafîle... Yalnız siz... Yaşlar gözlerinizden yavaş yavaş akarak annesinin dizini ıslatıyor, delikanlı, birçok seneler mahrum kaldığı harâret-i maderde sanki bütün asabına, bütün melâline bir menba-ı sükûn buluyordu.”*¹⁸⁵ Sermet'in kendisini ziyarete gelmeyişi vefasızlık olarak görüp genç kıza darılan Macit, yalnızlığın içinde uyandırdığı sıkıntının bir sonucu olarak çevresindeki her şeyi kendisine düşman olarak görmeye, bu öfkeyle de hemen her şeyden nefret etmeye başlar. Onun annesine söylediği şu sözler, dış dünya ile ilişkini koparmak istekliliğini gösteren, her nesne ve varlığı reddeden yapısını kanıtlar niteliktedir: *“-Senden başka bütün kâinattan nefret ediyorum, dedi, hepsi beni mustarip etmek için sanki rekabet ediyorlar, hâlbuki sen, sen... Ve başını annesinin göğsüne bırakarak yaşlarını tekrar salıyordu.”*¹⁸⁶

Macit yalnızlık korkusunun ağırlığıyla mücadele etmeye çalışıp zihninde şekillenen türlü yoğun düşüncelerin altında ezilirken boğazından rahatsızlanır ve yataklara düşer. Hastalığının ağır

¹⁸⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.59.

¹⁸⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.59.

seyretmesine rağmen ameliyat fikrine yanaşmayan Macit, hasta yatağında dinlenirken yaşamak gerçeğinin ölüm fikrinden daha zor olduğuna inanarak bu fikre sarılmakta, yalnız acı çekmeden ölmenin mümkün olmadığını görerek üzülmemektedir: *“İşte şimdi biraz istirahat görüyordu. Fakat Beykoz’a geçtiği zaman hayatının tebeddülü ilk günlerde kendisini bazı emellere, bazı ümitlere, bazı garâmlara mağlub-ı heyecan etmişti, sonra takip eden neşveler, füturlar, ruhunu öyle bir tevâlî-i âlâm ile yormuştu ki bu işkenceye ölümü tercihte bir lezzet buluyordu. Ve kapalı gözleri arasından giren ziyalar ahvâl-i fikriyesine muz’ic şekiller verdikçe bir köşede validesinin âlâmına gömülmüş sükût ettiğini görüyor, ara sıra inlediğini işitiyor, öyle sadece, rahatça ölmenin de ne kadar, ne kadar güç olduğunu düşünerek müteallim oluyordu. Sonra vecâlar, ateşler geliyor, onu yakıyor, hiçbir şey göstermiyor, bir şey işittirmiyor, bîhûş bırakıyordu.”*¹⁸⁷ Macit’in iyileşmek için çaba göstermeyişi ve ölmek fikrini direniş göstermeden hatta memnuniyetle kabul edişi, genç adamın mücadele etmekten çekinen, pasif yapısı ile ilişkilidir. İçedönük duyum tipine has karakterler özellikleri sergileyen Macit, mantıklı kararlar almaktan çok içsel yaşantısının etkisiyle hareket eder, bu nedenle onu sıklıkla akıldışı kararlar verirken görürüz. Sermet’in yokluğunda, hastalığının da tesiriyle günden güne vaziyeti kötüye gitmekte olan Macit’i ölüm fikrinin teselli edici kuvvetinden vazgeçirerek ameliyat olmaya razı eden Sermet’tir. Hasta yatağında baygın hâlde uzanmaktayken Sermet’in geldiğini görerek ilk önce öldüğünü sanan, daha sonra nihayet bunun ölüm sonrası bir sahne olmadığına ikna olarak Sermet’in varlığına sığınan Macit, genç kızın verdiği güvencenin içinde uyandırdığı cesaretle boğazından operasyon geçirmeyi sonunda kabul eder.

Nihayet ameliyat olmaya razı olan ve boğazından gerekli operasyonu geçiren Macit’e nekâhet günlerinde Sermet ile Nevber eşlik ederler. Sermet ile Nevber’in dostluklarına, bilhassa Sermet’in yanında oluşuna pek memnun olan Macit, Sermet’ten daha ziyade yakınlık bekliyorsa da genç kızın soğukluklarına ve çekingen tavırlarına maruz kaldıkça onun bu kendinden adeta kaçmaya çalışan uzak yapısından rahatsızlık duyar. O günlerde edilen sohbetler sırasında hiçbir zaman evlenemeyeceğinden emin olduğunu söyleyen Macit’in bu sözleri kadınlar arasında “Bekâr Bey” diye anılmasına, mutlaka evleneceğinin söylenerek alaya alınmasına sebebiyet verir. Oysa ona göre evlenemeyeceği kesindir, zira ilk gençlik yıllarında tutkularının esiri olarak kadınlara iltifat gösteren ve mutlaka tutkularını doyurmak arzusuyla hareket eden Macit, zamanla kadınlara duyduğu çılgınca düşkünlüğün azalarak bittiğini, aşk fikrinden uzaklaştığını itiraf eder. Kendisinin gerçek arzularını anlayacak bir kadına ihtiyaç duyan fakat böyle bir kadına rast gelemeyeceğine inandığını iddia eden Macit, gitgide Sermet

¹⁸⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.60-61.

ile yakınlaştıkları istirahat günlerinde genç kıza karşı beslediği duyguların şiddetlendiğini hissetmeye, bu yoğun duyguların öfkeli emellere dönüştüğünü fark etmeye başlar: *“Günler böyle bir mahremiyet-i müzayede geçiyordu ve geçerken her gün Macit’e Sermet’in ruhundan yeni bir sahife-i küşâde bırakıyordu. Macit’in bu sahifelerde okuduğu şeyler genç kız hakkındaki irtibatını teşdîd etmekle beraber vahşi, mütehevvir bazı emeller de besleniyordu.”*¹⁸⁸ Her ne kadar Macit fikren kendine eş bulduğu, güzel ve tapılası bulduğu bu genç kıza yakınlaşmak ihtiyacıyla dolsa da Sermet, geçmişten kalma bir alışkanlığın devamını getiriyormuşçasına Macit’e karşı asabi davranmaya, soğuk tavırlarıyla genç adamı kendinden uzak tutmaya, sebebi açıkça anlaşılmayan huysuzluklarını sürdürmeye devam eder. Genç kızdaki bu gayet soğuk ve çekingen duruşa anlam veremeyen, ondaki hüznü ve asabi havaya mana yükleyemeyen Macit, hasta olduğu dönemdeki gibi yeniden Sermet’in ilgisini çekebilmek ve onun şefkatini hissedebilmek için rahatsızlanmayı bile göze alacak kadar mutsuzdur. Üstelik artık Sermet’in gitmesi gerektiğinden yeniden âşık olduğu genç kadından uzak kalacağını bilmek, Macit için daha önce deneyimlediği bir acıyı yeniden deneyimleyecek olmak anlamına gelmektedir ki bu korku verici gelecek sahnesi Macit’in iradesini kırarak, genç adamı Sermet’in ellerini tutkuyla öpmeye itecektir. Fakat genç kızdan beklediği karşılığı görememek Macit için yıkıcı bir tecrübe olacaktır.

Sermet ile Nevber’in kararlaştırıldığı üzere Macit ve ailesinin yanından ayrılarak kendi evlerine dönmelerinin ardından yine yalnızlık saatlerinde acı çeken Macit, bir gün her zamanki titizliğiyle kıyafetine özen göstererek hazırlanır ve Sermet’i görebilmek umuduyla Yeniköy’e gider. Amcasının evine varan Macit, zihnindeki eski anıları canlandıran salona girdiğinde dışarı çıkmak üzere hazırlanmış Nevber’i görür ve bir tanıdıklarını ziyaret etmek üzere yola çıkacaklarını öğrenir. Sermet de genç adamı ayrılmadan önce dudakları ellerine kapanmasına ve buna razı değilmiş gibi davranmasına rağmen oldukça hoş bir biçimde karşılar. Bu karşılama memnun olan Macit, Nevber ile beraber Ada’ya inceklerini söyleyen Sermet’in gece yeniden evine döneceğini umut eder fakat Sermet gidecekleri yerde üç gün kadar kalmayı planladıklarını söyleyince bu haber Macit için bir hayal kırıklığı olur. Sermet’in onu ağırlamak için geri dönmeyi düşünmeyişi, Macit’i o kadar yaralar ki genç adam hemen o anda yeniden tüm dünyaya nefretle bakar, öyle ki bu defa nefret edilenler arasında Sermet de vardır: *“Bütün insanlardan, havadan, semâdan, güneşten nefret ediyordu. Ondandır, Sermet’ten nefret ediyordu.”*¹⁸⁹

¹⁸⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.67-68.

¹⁸⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.95.

Sermet'ten beklediği karşılığı göremeyerek öfkelenen Macit, Sermet'in içinde açtığı yarayı kapatmak, düşünmekten kaçmak, çektiği acıyı hissetmemek, bu acıyı türlü çılgınlıkların tesiriyle bastırmak ümidiyle Büyükdere'ye iner ve kalabalıkların arasına karışarak sevmediği zevklerin uyuşturucu gücünü denemek ister: *"Bir arabaya atladı. Büyükdere'ye kadar gitti. Orada bir iki eve uğradı. Şen, şâtur, pür-zevk görünmek için müellim cehdler ediyordu. Düşünmemek, bu kahr-ı elimden azâde kalmak için gürültülere giriyor, rast geldiğini alıkoyuyor, sevmediği zevzeklerden ayrılmıyor, çılgınlıklar yapıyordu."*¹⁹⁰ O kalabalıklar arasında kaybolmaya, zihnindeki sesi müziğin gürültüsüyle bastırmaya çalışsa da hiçbir teselli aracının onun içindeki acıyı dindiremeyeceğini anlayan Macit o esnada Sermet tarafından yalıdan gönderilen uşağa rastlar ki uşağın ilettiğine göre Sermet evde kalmış, Macit'i üzmemek için Nevber ile beraber dışarıya çıkmamış, kalmayı planladığı evi ziyarete gitmemiştir. Sermet'in bu jesti karşısında fazlasıyla mutlu olarak gözyaşlarına hâkim olamayan Macit, sırf onu görebilmek için evde kalmayı tercih eden, ona ulaşabilmenin yollarını arayarak evin uşağını görevlendiren, onu mesut hissettirebilmek için fedakârlık etmekten çekinmeyen Sermet tarafından sevildiğine nihayet emin olmuştur. Sevdiğinden şüphe etmeyen ve sevdiği kadın tarafından aşkına karşılık bulduğunu anlayan Macit'in şimdi tek korkusu bu zor ancak paha biçilemez birlikteliğin yüceliğini yitirecek olması, zamanın tesiriyle gücünü kaybetmesidir. Tıpkı sevgilisi Sermet gibi Macit de aşklarının bittiğini görmeye dayanamayacağını düşünüp sonsuz mutluluğu yaşatamayacağından korkarak sevgilisiyle beraber ölmek fikrine çekilir: *"Âh, Sermet'in ne kadar hakkı vardı. Bütün hayat böyle bir aşk-ı bahtıyarın yanında neydi? O hâlde bunu kaçırmamak, bunu idâme etmek için bütün hayat feda olunmaz mıydı?"*¹⁹¹ Uzun zaman boyunca arzuladığı kolların arasında erimekteyken bir gün bütün bu aşkın tükeneceği korkusunun altında ezilen Macit, hislerini ebedileştirmek için tek çarenin beraberce ölmek olduğuna inanarak sevgilisi Sermet'i genç kızın da razı olacağına inandığı bu birlikte intihar ederek ölmek, sonsuzluğun birleştirici gücüne kavuşmak fikrine davet etmek ister: *"-Evet, diyecekti, evet, gel beraber ölelim... Bak görüyor musun, seni o kadar seviyorum ki bir gün hayalinde bile bulamadığın adam diye kabul olunmak için seninle ölmek istiyorum. Oh, seninle ölmek, seninle ölmek... Seninle ölmek, bu ebedî, bu mehîb, bu fevka'l-arz-ı ademin içine el ele girmek... Hayat buna müsaade ediyorsa bu kadar azapların ne ehemmiyeti kalır?"*¹⁹² Çocukluğundan beri delice, zalimane bir tutkuyla, neredeyse hastalıklı bir bağla sevdiği Sermet'e kavuştuğu gece ona ölümün kollarına beraber atlamayı teklif eden Macit, duygularının

¹⁹⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.95.

¹⁹¹ Mehmet Rauf, a.e., s.98.

¹⁹² Mehmet Rauf, a.e., s.99.

karşılığını sevgilisinden de alacak, tam da arzuladığı gibi sevgiliyle kavuştuğu geceyi hayatının son gecesi olarak sayarak onunla birlikte intihar edecektir. Servet-i Fünûn romanlarında görmeye alıştığımız bu hayattan korkarak vazgeçme, dolayısıyla intihar ederek hayatına son verme temi, *Ferdâ-yı Garâm*'da da sevgililerin ölümüyle işlenmiş olur. Bu bakımdan romanın genel temine de uygun olarak karamsar bir havanın hâkim olduğu kötümser bir sonla bittiğini söylemek mümkündür.

Henüz küçük bir çocukken ailesinin ardında kalmak, bilhassa anne sevgisinden mahrum kalarak yetişmek zorunda kalan, bu sebeple hayata karşı hassas bir yapıya bürünerek mücadele etme içgüdüsünü yitiren Macit, içsel yaşantısının tesiriyle hareket eden, olaylar karşısında pasif kalarak edilgin bir tutum benimseyen, kendi iç dünyasında şekillendirdiği fikirlerin akıldışı olduğunu düşünmeden seçimler yapan, daha ziyade aşk duygusunun tesiriyle yaşama sevincini yitiren bir karakterdir. Tüm bu özellikleri bakımından *Ferdâ-yı Garâm*'ın başkahramanlarından biri olan Macit'i içedönük duyum tipine has özellikler gösteren bir karakter olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

II. SERMET – İÇEDÖNÜK HİSSEDEN TİP

Ferdâ-yı Garâm'da henüz çocuk yaştayken eğitimi ve yaşantısı düşünülerek ailesi tarafından akrabalarının yanına emanet edilen Macit'in amcasının kızı olarak yer alan, beyaz çehreli, siyah gözlü, ince dudaklı, kırılgan görünümlü bir genç kız olarak tarif edilen, Miss Morgan isimli İngiliz bir mürebbiye tarafından yetiştirilen ve hayata, bilhassa moda ve zevklerini ondan edindiği söylenen, İngiliz zevkine düşkünlüğü sebebiyle Macit tarafından "Miss Çarmin" olarak çağırılan Sermet, romandaki aşk hikâyesinin karamsar ve duygusal kadın kahramanı olarak dikkat çeker. Romanda ilk olarak evlerine misafir olan diğer hanımlarla beraber bir gazetenin başında otururken gördüğümüz Sermet, moda ve edebiyata düşkün, hayatını bu uğraşlar etrafında sürdüren bir genç kızdır. Bilhassa içeriğinde kadın giyimine geniş yer ayıran gazeteleri takip eden Sermet, Fransızların tarzını abartılı ve fazla gösterişli bulduğundan daha ziyade İngiliz zevkini beğenmekte, İngiliz modasıyla ilgilenmektedir. Mürebbiyesi Miss Morgan'ın da tesiriyle İngiliz zevkini yakından tanıyan Sermet'e göre İngiliz kadınları daha sade, şık, seçkin giyinmektedirler ki bu sebeple genç kız da onların tarzını örnek almayı tercih etmektedir. Misafirlerle bu konu üzerine biraz daha sohbet ettikten sonra hanımların gidişiyle bahçede yalnız başına kalarak gazeteleri karıştırmaya devam eden Sermet'i derin düşüncelerinden ayıran sıklıkla anlaşmazlık yaşadığı, bir türlü anlaşılamadığı, çeşitli konular üzerinde tartıştığı, beraber yetiştiği ancak samimi bir yakınlık kuramadığı kuzeni Macit olur. Macit'in gelişyle genç adama kendisine gelen telgrafi ileten Sermet, gelen telgrafta yıllardır

farklı bir memlekette yaşamlarını sürdüren Macit'in ailesinin yakın zamanda İstanbul'a geri dönecekleri haberinin yazdığını öğrenir ki Macit'e göre bu yeni haber, genç adamın imalarından ve genç kızı köşeye sıkıştırmayı hedefleyen kızdırıcı laflarından kolayca rahatsız olan Sermet için sevindirici bir haberdur. Macit'in bu uğraşmalarına katlanamayan Sermet genç adamın sözlerine bozularak sapsarı kesilir ve Macit'e doğru düzgün bir karşılık veremeden hızla ortamı terk eder. Bu defa sarf ettiği sözlerinde daha ziyade iyi niyetli olduğunu savunan Macit'e göre her şeye kolayca darılan, içlenme ve kızma kabiliyetli Sermet'in bu ani hamleleri ve asabi davranışları abartılıdır fakat iki gencin geçmiş yaşantıları ve yetişkinlik süreçleri de düşünüldüğünde Sermet'in tepkisini anlamak kolaylaşacaktır.

Babasının memuriyeti nedeniyle memleket değiştirmek zorunda kalan ailesi tarafından amcasının yanına bırakılan Macit ile yedi yaşından beri birlikte büyüyen Sermet, çocukluğundan beri Macit ile sağlam bir dostluk kuramamış, Macit'in onu kırmayı hedefleyen türlü muamelelerine maruz kalmış, bu nedenle ona karşı öfke besleyerek büyümüş, alt edebilmenin yollarını arayarak onunla yıllar süren bir çatışmanın içine girmiştir. Macit de yıllarca genç kızlık heyecanı ile süsü düşkün, gençlik emelleriyle dolu olan, çevresine olan öfkesinden kaçabilmek için tüm vaktini kitap okuyarak geçiren, okuduğu romanlarla hayal gücünü besleyen bu sessiz ve hırçın genç kıza karşı tavrını hiç değiştirmemiş, bilhassa genç kızın modaya olan ilgisiyle kitap okumaya olan hevesini birer koz olarak değerlendirip genç kızla uğraşmanın yollarını aramıştır. Macit'in onu kızdırma çabasına karşılık verebilmek için türlü sebepler bulan ve kimi zaman genç adama doğrudan saldırmaktan çekinmeyen Sermet, bu çatışmalardan mağlup çıktığı zaman ağlama krizlerine girmekte, kazanmak hırsının ve kaybetmek sıkıntısının tesiriyle huzursuz bir ruh hâliyle hareket etmektedir. Nihayet amcasının evinden ayrılması gereken vaktin geldiğini anlayan Macit, genç kızın gönlünü alabilmek, geçmiş tartışmaların onları halen daha etkileyen hatıralarını yok etmek, aralarında kalıcı bir barış hâli sağlayabilmek için Sermet'ten özür diler ve bu af talebinin kabul görmesini ister. Macit'ten gelen bu talebi geç kalınmış bir özür olarak değerlendirmesine rağmen anlayışla karşılayarak genç adamı affettiğini söyleyen Sermet, yaşananların tekrar etmemesi arzusuyla Macit ile bir anlaşmaya varır. Bu barış, Sermet ile Macit arasında gelişen çeşitli olaylara vesile teşkil edecek bir ilk adım niteliğindedir.

Sermet ile Macit arasındaki bu barış, gençlerin daha ziyade yakınlaşmasına, türlü meseleler üzerine sohbet etmelerine, birbirlerini anlamaya başlamalarına sebebiyet verir. Bu sırada yazar okura hem Sermet'i hem de Macit'i daha yakından tanıtmaya fırsatı bulur. Macit, Sermet'i sık sık bahçede, okuduğu romana dalmış, okuduğu romanın yazarının kurduğu dünyada kaybolmuş

hâlde, hülya dolu bir vaziyette bulur. Dünya edebiyatının kıymetli eserlerini yakından takip ederek kütüphanesini zenginleştiren Sermet artık okuyacak başka bir eser kalmadığından, aynı eserleri birden fazla kez okumak zorunda kaldığından şikâyetçidir. Macit'e göre şiir kadar ince ruhlu, gayet hassas ve ince hatta melankolik olan Sermet'in bu denli duyarlı ve duygulu oluşunun sebebi de yine bu okuma sevdasıdır. Macit'e göre okumak sevdasında olmak ve günlerini yalnız kitap okuyarak, kitapların dünyasında geçirmek Sermet'te birtakım incelikli duygular uyandırmış, genç kızı gerçek hayatın getirdiklerine karşı usandırmıştır. Bir konuşmaları esnasında Macit bu görüşünü genç kıza şöyle açıklar: *“-Lâkin bu nefret sizi pek uzaklara götürecektir. Anlıyorum ki sizin hiç kimseninkine benzemeyen bir ruhunuz var... Sizi bu hâle getiren nedir? Bunun okumak olduğu muhakkak... Gecelerinizi, günlerinizi nefret ettiğiniz yerlerden ziyade kütüphanenize hasretmek sizde öyle bir rikkat-i his hâsıl etmiş ki tecrübe görmeden hayattan usandırmış. Yalnız bu hâlinizde biraz çokça yazıhane, salon kokusu var... Emelleriniz pek nesevî, pek hayal-âmiz... Bir nevi istihdaf ki garip... Fakat bunların ehemmiyeti yok, mesele sizin ruhunuzu zapt eden bu maraz-ı siyahın vücududur. Bir derece-i garâm ve hülya vardır ki oraya kadar yükselmek cinnetini gösterenler kanatlarına bir darbe-i haşin-i kaza yiyerek nazra-i hakareti unutmayan tabakât-ı sefileye düşerler... O kadar yükselemeseydik, belki mesut olacağımız bu tabakaya tenezzül etmek öyle bir ezadır ki insanı sizin hâlinize sevk eder, sizin hâlinize, benim hâlime... Bütün muhât olduğunuz şeyleri ruhunuza, emellerinize muvafık bulamamaktan, ruhunuzun ancak kanaat edeceği şeylerin muhâl olduğunu bilmekten mütehasıl elemlere... Âh bunları anlıyorum... Benim de kalbimi kemiren hastalık bu değil mi?”*¹⁹³

Macit'in Sermet hakkındaki bu değerlendirmesi gayet yerinde bir tahlil olarak kabul edilmelidir. Öyle ki Sermet sahiden de dünya edebiyatında iz bırakmış ünlü roman kahramanları *Don Kişot* ve *Madam Bovary* gibi okuduğu romanlardan fazlasıyla etkilenecek hayatını kitaplardaki karakterler gibi yaşamayı arzulayan, bu sebeple gerçeklikle arasındaki bağı kopararak yaşadığı hayatla ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kuramayan bir şahıstır. Tıpkı ünlü yazar Flaubert'in *Madam Bovary* romanına adını veren Emma karakteri gibi Sermet de okuduğu eserlerin tesirinde kalarak yeni arayışlar peşine düşen, hayalleriyle gerçeklerin örtüşmemesinden dolayı ruhî bir bunalım çeken, mutluluk özlemiyle hareket etse de mutsuzluğun pençesinden kaçmak için akıllıca tercihler yapma iradesini gösteremeyen, hayal-hakikat karmaşasının içinde bir yanılsamaya düşerek en sonunda intihara meylederek hayatına son veren bir karakterdir. Emma'nın bu bunalımını Cervantes'in okuduğu şövalye romanlarının

¹⁹³ Mehmet Rauf, a.e., s.42-43.

etkisiyle kahraman olmak meraklısı çıkarak yel değirmenlerine savaş açan, kısacası okuduklarının hakikati yansıtmadığını düşünemeyecek şekilde gerçeklik algısını yitiren Don Kişot'un bunalımının benzeri bir devamı olarak görmek mümkündür. Bu bakımdan Sermet'in okuduğu romanların tesiriyle hayata karşı karamsar bir bakış açısı kazanmasını ve bu doğrultuda ruhsal bir çöküntü yaşayarak her şeyden nefret edecek, ölüm fikrini arzulayacak bir yapıya bürünmesini, Bovarizmin bir etkisi ve Madam Bovary Sendromu'nun belirginleşmesi olarak değerlendirmek lazımdır. Angelika Arman, "İmge Kavramının Sorunsalı Üzerine Flaubert ve Kafka – "Bovarizm' ve 'Kafkaesklik'" başlıklı yazısında "bovarizm" kavramı üzerinde durmuş, bu kavramın çıkış kaynağı olarak Madam Bovary'nin aslî kahramanı Emma'nın ruhsal değişimindeki ana sebebe işaret ederek okuduğu romanların etkisinde kalan bir okur olarak yanlış seçimler yapan Emma'yı ve genç kadının bu sebeple çıkmaz bir sona sürüklenişini değerlendirmeye almıştır: " 'Bovarizm' kavramını, Flaubert'in 1856/57 yılında yayınlanmış romanının ana kahramanına, varlıklı sayılan Bretonyalı bir çiftlik sahibinin kızı Emma Roualt'a borçluyuz. Genç kızlığında eğitim gördüğü manastır okulunda dünyevi hayattan öylesine uzak yetişmiş, dönemin trivial romanlarını öylesine aşırı bir şekilde tüketmiştir ki Emma, düşünce ve duygu dünyası tamamıyla illüzyonlara ve hayallere saplanıp kalmıştır; hayattan beklediği, hayal edilebilecek en yüce kahramanlıkların, tutku ve teslimiyetlerin gerçekleşmesidir bundan sonra. Gerçek hayatta ise, kendini küçük burjuva günlük hayatının tersine banal ve sıkıcı tek düzeliğinde hapsedilmiş bulur. Ama Emma, her ne kadar hayal kırıklığına uğramış da olsa, gerçekliğe dönmez. Aksine etrafındaki gerçekliği, eksik ve aslında olmaması gereken, romanlarda gördüğü hayatı ise asıl olan ve aslında hak ettiği hayat olarak görmeye devam eder. Ortasında yaşadığı bu burjuva 'düzeni'nin içinde, yalnızca 'hayallerinin dili'yle konuşulduğu anda pek de zorluk çıkarmadan zinaya teşvik edilebilmesi ancak böyle anlaşılabilirlik kazanan bir harekettir. Ancak, ard arda aşık olunan her iki sevgili, kısa bir süre sonra gerçekliğin diline döneceklerdir, evlilik dışı ilişkiler de hayal kırıklığı ile sonuçlanır."¹⁹⁴ Ferhat Korkmaz da "Türk Romanının İlk Bovarist Tipleri" başlıklı yazısında bovarizm etkisinden ve nevrotik bir bozukluk olarak Madam Bovary Sendromu'ndan bahseder ki Korkmaz'ın bu sendrom çerçevesinde sıraladığı duygusal durumlar ve davranışsal sapmalar, roman boyunca Sermet'in kişiliğinde gözlemlenebilmektedir: "Bovarizm, esasında romancılık geleneği içinde, yaşadığı hayatı beğenmeyen ve alternatif yaşam arayışına girip en sonunda kendine zarar veren nevrotik bir durumu izah eder. Bovarizmde mutluluk arayışı içinde olmak; buna karşın mutlu olamamak gibi paradoksal bir durum da mevcuttur. Kendine zarar verme,

¹⁹⁴ Angelika Arman, "İmge Kavramının Sorunsalı Üzerine Flaubert ve Kafka- 'Bovarizm' ve 'Kafkaesklik', Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 2002, s.-201-202.

mazoşist bir eğilimin sonucu olarak intihar şeklinde ortaya çıkar. Madame Bovary'den önce de Dünya romancılık geleneği içinde bu eğilim bulunmaktadır. Richardson'ın Clarissa'sı da bu kategori içinde değerlendirilebilir. Clarissa Harlowe'un trajedisi, Bovary'nin intiharı ile birdir. Don Kişot'u da bu kategoriye alabiliriz. Örnekleri çoğaltmak mümkün. Okuduğu roman ve kitapların etkisiyle yaşadığı hayattan uzaklaşma ve yeni yaşamlar kurma arayışı, romancılık geleneğinin ta başından beri vardır. Bu, bir his yanılmasıdır. Hatta Eliot'a göre, hiç kimse bovarizmi Shakespeare'den ve onun Othello'sundan daha açık bir şekilde ortaya koymamıştır.¹⁹⁵ Macit ile ettikleri sohbet sırasında eskiden daha mutlu, kolayca neşelenen, doğanın nimetlerinden zevk bulan bir kız olduğunu fakat zamanla dertli, mutsuz, acı çeken, her şeyden bıkararak hastalıklı bir ruh hâliyle hareket eden, yaşadığı hayattan bunalarak her şeyden tiksinecek hâle geldiğinden bahseden Sermet, zamanla okumak, yazmak gibi aktivitelerden, musikiden bile nefret edecek seviyeye ulaşmış, artık hiçbir şeyin onu tatmin edemediği bir evreye yerleşmiştir.

Sermet'in en dikkat çeken özelliklerinden biri de genç kızın güzel giyinmeye olan aşırı düşkünlüğü, kıyafetleri konusundaki abartılı özenidir. Doğru kıyafetleri seçmek ve şık görünmek konusunda adeta doğuştan bir yeteneği olan Sermet, zevkli seçimleri ve giysilerinin güzelliğini tamamlayan zarif görünüşüyle etrafındakilerin beğenisini kazanan, herkesi kendine hayran bırakan bir genç kızdır. *"Sermet'te güzel giyinmenin sanatı değil, dehası vardı. Bir düğün, bir ziyaret, bir kabul, her ne vesile ile olursa olsun, odasında bir müddet gaybubetten sonra meydana çıktığı zaman bütün nazarları hayran bırakırdı."*¹⁹⁶ Sermet'teki bu güzel giyinmek arzusunu aşırı bir düşkünlük olarak değerlendiren fakat kendisinin de aynı düşkünlüğü paylaştığını kabul eden Macit'e göre genç kızın bu özenini takdir edecek, giyimindeki şiire teşbih edilebilecek derecedeki inceliği ve zarafeti fark edebilecek hiç kimse yoktur. Macit'in bu sözlerinden giyim kuşam konusundaki hevesini çevresindekilerin beğenisini kazanmak amacıyla taşıdığı imasını çıkaran Sermet, bu iddiaya karşı çıkarak yalnız kendisi için giyimine dikkat ettiğini, kendi zevki ve kendi arzularını önceleyerek kıyafet seçimi yaptığını belirtir ki genç kadının bu cevabı kendinden başka kimseyi önemsemediğini göstermektedir. Macit'in bir külfet olarak değerlendirdiği güzel giyinmek sevdasını yalnız kendi isteklerine cevap veren bir çaba olarak değerlendiren Sermet açıkça kendisinden başka herkesi hiç yerine koyduğunu söyler: *"-Nasıl, dedi, zannediyor musunuz ki ben başkaları için giyiyorum? Hayır, ben başkalarını hiç saymaya çoktan başladım. Ben ancak kendim için, kendi*

¹⁹⁵ Ferhat Korkmaz, "Türk Romanının İlk Bovarist Tipleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, s.322.

¹⁹⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.37.

zevkim, kendi arzum için itina ediyorum... Sade bunun için.”¹⁹⁷ Sermet’in bu sözleri, onun dış dünyaya kapalı, iç dünyasında derinleşen, öznel yaşantısını önemseyen bir karakter yapısında olduğunun kesin bir göstergesidir.

Macit ile yaptıkları sohbetler sırasında kendini genç adama daha ziyade açma fırsatı yakalayan Sermet, bu konuşmalar sırasında ne derece hassas, aşırı duygulu, acı çeken bir ruha ve şiddetli istekler içinde boğulan, yaşama hüznüne sahip bir kız olduğunu itiraf eder. Bazı zamanlar kendi ruhunun karanlıklarından kendisinin bile korktuğunu söyleyen Sermet, dünyaya farklı bakan ve bu nedenle karmaşık görünen, anlaşılması güç bir kız olduğunun farkındadır. İçedönük hisseden bir tip olarak melankoliye yatkın, melale düşkün bir yapıda olan Sermet, ruhunda açılmış yaraların asla tamir olamayacağına, bu sebeple de hayatı boyunca mutluluğu elde edemeyeceğine, hayatının bir daha düzelemeyecek kadar şiddetle mahvolduğuna inanmaktadır. İşte bu sebeple az yaşamak, erken yaşta, yirmi iki yaşındayken ölmek arzusuna tutulan genç kadın, hayalini kurduğu gibi romanın sonunda intihar edecek, öyle ki tam da istediği gibi mutluluğu yakaladığı anda ölmeyi göze alarak aşkının saadetiyle kendi sonunu kendi elleriyle getirecektir. Duygularının gücü altında ezilerek melalini besleyen Sermet, dünyadan kaçmak ve sonsuz mutluluğu elde ederek ebedîleşmek arzusunu şöyle açıklar: “-Oh, bu başka bahis... Buraya gelince bütün gençlik mecruh oluyor... Bunlar ruhun öyle derin yaraları ki gayr-i kâbil-i tedavi olmalarında vahşi bir lezzet var... İltiyâmlarında bir acılık duyulur... Hele ben, bilmem, sizi ne kadar müteaccip edeceğim, fakat itiraf etmek hoşuma gidiyor. Mesela bazı zamanlar olur ki bütün âmâlîme vusulden mütevellit zevklerden mustarip olurum. İsterim ki emellerim benim için muhâl kalsın... Ömrüm bütün bu arzu-yı temasın merâretleriyle geçsin... Bilir misiniz, bazen kendim için nasıl bir hayal tahayyül ediyorum; kısa, kısa bir hayat... Aman yarabbi, o kadar kısa ki arkadan ağlayacaklar bulunacağını farz etsem ‘daha yirmi iki yaşında!’ diye feryada mecbur olsunlar. Fakat bu hayatta ya emelime hırmandan mütevellit bir mevt ile sevinmek yahut mesut iken ölmek... O kadar ki ölüm beni âgûşuna çektiği zaman vücudum el’an bu saadetin ra’şeleriyle tir tir titresin...”¹⁹⁸

Sermet’e göre onun mutluluğunun önündeki en büyük engellerden biri de dünyaya kadın olarak gelmesidir. Yaşadığı toplumda bir kadın olarak edindiği roller gereği belli sorumlulukları olan ve belli kısıtlamalara uyması beklenen Sermet, yalnız cinsiyeti nedeniyle ötekileştirildiğinin, toplumdan ötelendiğinin farkındadır. Ataerkil düzene göre, kadının toplumdaki yeri belli sınırlarla belirginleştirildiğinden Sermet de yalnız bir kadın olmanın onu mutlu olabileceği

¹⁹⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.37.

¹⁹⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.39-40.

şeyleri yapmaktan alıkoyacağını bilmektedir. Abeda Sultana ile Trc. Saadet Altay'ın birlikte kaleme aldıkları “Ataerkillik ve Kadının İkincilliği; Kuramsal Bir Analiz” başlıklı makalede yer alan şu paragraf, Sermet'in düşünce yapısıyla hemen hemen aynı çizgidedir: “*Modern psikolojiye göre, kadınların biyolojisi onun psikolojisini ve bu nedenle de kabiliyetlerini ve rollerini belirler. Örneğin Sigmund Freud ‘kadının anatomisi onun kaderidir’ demiştir ve ona göre normal insan, erkek olmaktır. (Freud 1977)*”¹⁹⁹ Sermet’e göre yaşadığı toplumda bir kadın olarak elde edebileceği en mühim şey bir erkeğin sevgisine nail olabilmektir ki çirkin bir kadın olup bu sevgiyi kazanamamak yahut bir erkek tarafından sevildikten sonra aynı sevgiyi bir daha tadamamak bir kadın için korkunç bir durumdur. Yine bir kadın olarak evlenmesinin zorunlu olduğunu düşünen Sermet için bu zorunlulukla baskılanmayan erkekler için sosyal şartlar çok daha rahattır. Sermet’in bu bakış açısı, evinde oturup romanlar okumaya zorlanan ve yaşadığı dünyanın sıkıcılığından kaçarak hayalî bir dünya çizen bir genç kadın için şaşırtıcı değildir. Bu fikirlerini zamanla yakınlaştığı Macit ile paylaşmaktan çekinmeyen Sermet, nihayet onun tarafından anlaşılabilirdiği için kendini bir parça da olsa rahatlamış hisseder, zira genç kadın için anlaşılılmamak büyük bir işkencedir. Macit kendisi gibi hassas, içli, melankolik, kötümser olan kızla bağ kurarak onu daha iyi tanımaya başlar ki bu yakınlaşma ikisi için de yeni bir buhranın, aşk derdinin başlangıcı olacaktır. İçedönük hisseden bir tip olarak duygularını içinde şekillendiren ve hislerini ifade etmekte güçlük çeken Sermet’in tüm fikir ve hassasiyetlerini Macit ile paylaşması bu anlamda oldukça değerlidir.

Kendisini anlayan yegane varlık, nihayet özlemini çektiği anlaşılma eksiğini gideren kişi, duygu ve düşüncelerinin benzerini eylem ve söylemlerinde bulduğu bir dost olarak gördüğü Macit’in İstanbul’a dönen ailesinin yanına yerleşmesi ve bu ayrılığın beraberinde Macit’in boğazından ameliyat olmasını gerektiren hastalığı Sermet ile Macit’in bir süre uzak kalmalarını gerektirir. Ameliyat olmaya yanaşmayan, yalnızlık korkusunun içinde uyandırdığı üzüntüyle iyileşmek ümidine karşı koyarak ölümü beklemeyi tercih eden Macit’i rahatsızlığından kurtaracak operasyona ikna eden de yine Sermet olacaktır. Ameliyatı başarılı geçen Macit’e iyileşme günlerinde de destek olan Sermet, genç adamın sağlığına yeniden kavuşabilmesi için elinden gelen yardımı göstermeye hazırdır. Sermet’in kendisi hakkında endişelendiğini görmek ve genç kadının şefkatiyle sarmalanarak ondan gelen ilginin de tesiriyle iyileşmek Macit’i fazlasıyla mutlu etse de genç adam iyileşmeye çalıştığı o günlerde tüm vaktini yine arzuladığı gibi Sermet ile geçirirken genç kadının kederle örtülü sessizliğinin altındaki esas sebebi

¹⁹⁹ Abeda Sultana, Trc. Saadet Altay, “Ataerkillik ve Kadının İkincilliği; Kuramsal Bir Analiz”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 2019, s.419.

anlayamaz. Nevber ne kadar neşeli ve geveze ise Sermet onun tam tersi olarak durgun ve suskundur. Nevber'in onlara eşlik etmediği bir gün birlikte vakit geçirdikleri sırada hayata ne kadar derin bir nefret duygusuyla baktığını ve hayatın ezici gücü karşısında ne derece yorgun hissettiğini açıkça Macit'e itiraf eden Sermet'e göre hayatı sevebilmesi için aşk da yeterli bir itici güç olmayacaktır. Hatta öyle ki Sermet için hayattan nefret etmesinin başlıca sebebi de aşk duygusundan başka bir şey değildir. Sevdği adam tarafından duygularına eş bir karşılık bulamamaktan, sevilmemekten ve unutulmaktan korkan Sermet için dünyada *ferdâ-yı garâm* yani aşkın yarını kadar elim bir şey yoktur. Yeterince sevememekten endişe eden ve hak ettiği sevgiyi elde edememek korkusuyla hareket eden Sermet için hayatın saadeti severken ve sevilirken ölmektir. İşte bu nedenle Sermet, mesut olabilmek için kendisi ile birlikte ölmeye razı olacak bir âşık tarafından sevilmek ister. Sermet bu düşüncelerini Macit'e açarken şu ifadeleri kullanır: *"-Bilir misiniz, dedi, bilir misiniz? Hayattan nefretime başlıca sebep yine aşktır. Düşünüyorum ki sevdikten sonra, aşkın kalbimizde söndüğünü görmek, unutulmak, belki istihfâf edilmek ölümün bile teskin edemeyeceği elemeler tevhit eder. Bir gün artık sevmediğimizi, yahut sevilmediğimizi görmek... Oh, bu dudaklar, bu vücutlar bunlara mütehammildir, bugün size söylenen sözleri belki yarın o teknede mütezzî olmaksızın söyler, bugün sizin olan vücut yarın belki gayr-i mahzûniyetle bir başkasının olur... Fakat bugün bu mümkün değil... O hâlde... Ne yapayım bu aşkı? Dünyada bir ferdâ-yı garâm kadar elîm ne vardır acaba? Bana gelince, benim için bir aşk vardır, ölümde aşk! Ancak severken ölürsen ferdanın tahakkümünden kurtulabiliriz... İşte bu! Hayatın saadeti mümkünse severken ölmektedir! Bunu anlayabilecek, bana teşrik-i emel edecek, yani beni o kadar sevecek ki, bakınız, daha mustarip olmadan, mesut ölmek için beraber ölmeye razı olacak, bütün bir hayatın mefrûz bahtiyarlığını bir geceye hasredecek..."*²⁰⁰ Aşkta beklediği fiziksel temas ve hazlardan çok daha derin olan Sermet, bu beklentilerini karşılayacak bir erkek olmadığını da düşünür ve bu nedenle de kendi idealindeki aşkı çocukluğunun getirdiği bir yanılgı olarak yorumlar. Sermet'in aşk ile ölümü birleştiren bu fikirleri onun ne denli kötümser ve melankolik tabiatlı bir genç kız olduğunun en belirgin göstergesidir.

Zamanla Sermet'teki hassasiyet o kadar şiddetlenir ki genç kız nedeni çevresi tarafından anlaşılıp tahlil edilemeyen duygusal kırılmalar yaşar. Bir gün Sermet ile Macit yanlarına Nevber'i de alarak mandıraya doğru yola çıkarlar ki varış noktasına doğru ilerleyene kadar Sermet her zamankinden daha neşeli, daha konuşkan görünür. Ondaki bu değişikliği hemen fark eden Macit, genç kızın öfkesini ve üzüntüsünü bastırmak mücadelesine benzeyen bu yapay

²⁰⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.67.

sevincine bir anlam veremez. Aradığı huzura ve saadete kavuşmak için doğanın yeşil kucağına yerleşmek arzusunda olan Sermet bu noktada tabiatla bütünleşebilmek için kendi mezarını kazılmış bulmayı ister. Genç kızın doğa ve doğal güzellikler ile ölüm ve mezar fikrini bağdaştırması, karamsar yapısının açık bir işaretidir. İçedönük hisseden bir tip olarak Sermet, iç dünyasındaki hüznü manzarayı tabiata da aktarır ve dış dünyayı kendi perspektifiyle renklendirip şekillendirir. Sermet'in her gün belli bir rotaya bağlı kalarak izlediği yolun güzelliği ondaki ölüm fikrinin cazibesini daha da şiddetlendirir gibidir: “-Dün, evvelki gün... Her sabah... Bu yola perestîş ediyorum. Tenha, müsterih... İstiyorum ki bu yolun bir nihayeti olmasın; öyle, yeşillik, beni seven kurbağacıkların arasında, yeni çıkan güneşin altında ebediyen, ebediyen gideyim... Ve nihayette rüzgârın hiç eksik olmadığı bir ağaçlık altında mezarımı kazılmış bulayım...”²⁰¹

Nihayet Veli Baba'nın hayvanlarıyla ilgilendiği mandıraya vardıklarında süt sağabilmek hevesiyle yaşlı adamın yanına yaklaşan Sermet, sağım vaktinin geçtiğini öğrenince daha da hırçınlaşır; genç kızın hızla öfkелendiği, moralinin kolayca bozulduğu görülür. Sermet'te görülen bu duygusal patlamaları, genç kızın içedönük hisseden bir karakter olmasına bağlamak lazımdır. Zira dışarıdan son derece duygusuz ve durgun görünmesine rağmen Sermet son derece hisli, kırılgan ve aniden parlamaya meyilli bir genç kadındır. Etrafındakiler, bilhassa Macit ile Nevber, ondaki bu anlık ruh hâli değişimlerine mana veremezler, öyle ki genç kızın mandıraya varmadan önceki yürüyüşlerindeki taşkınlıkları ve süt sağım vaktinin geçtiğini öğrendikten sonra fazlasıyla üzülmeye ortamdan sessizce ayrılışı onlar için son derece gariptir. Eve dönüş yolunda Macit ile Nevber'e eşlik etmeyen, kendini göstermeden onları arkadan izleyen ve gezintilerinden memnun kalmadığı için onlarla bir daha dışarıya çıkmayacağını söyleyen Sermet'in düşünceli ve endişeli hâli Macit'i daha da meraklandırır. Genç adam, Sermet'i derin düşüncelere daldıran ve asabileştiren şeyin ne olduğunu bilemeyerek genç kızın huzursuzluğunu paylaşmayı kabullenir: “Sabahtan beri yine düşündüğünü görüyor, bârid, müctenib, asabi bulunuşuna bir mana veremiyor, endişe-nâk, me'yus, bu muammâ-yı hâl için kendinde kifâyet-i muhakeme bulamıyordu.”²⁰² Macit, Sermet'i böylesine harap eden hüznü düşüncelere ortak olmak, genç kadının duygu dünyasında dolaşmak isterse de Sermet buna izin vermez; o, kendine has kabul ettiği genç kızlık acılarını ve duygusal hassasiyetlerini kendine saklamak derdindedir. Sermet'in kendisini korumak içgüdüğü olarak açıklanabilecek bu çekingenliği Macit'ten kaçmasına neden olur ki Sermet'in Macit'in ellerine kondurduğu

²⁰¹ Mehmet Rauf, a.e., s.72.

²⁰² Mehmet Rauf, *Ferdâ-yı Garâm*, s.80.

öpücükleri reddetmesinin nedeni de budur. Macit'e karşı bariz bir ilgisi ve hatta yoğun bir sevgisi olmasına rağmen Sermet hislerini kolayca kabullenmez ve hisleriyle mücadele etmektense genç adamdan kaçmak yolunu tercih eder. Bu kaçış, Sermet ile Macit arasındaki gelişmeleri bir süre yavaşlatacaksa da genç adam aşkının peşini kolayca bırakmayacaktır.

Macit'in iyileşmesinin ardından Sermet ile Nevber kendi evlerine dönerler. Bu geri dönüşün hemen öncesinde Macit'in aşkını itirafına şahit olan Sermet genç adamın aşkına karşılık veriyor gibi görünmez fakat Macit nihayet cesaretini toplayıp genç kadının karşısına çıktığında Sermet ona Macit'in tahmininden çok daha hoş, kibar ve samimi davranır. Macit'i görebilmek, onunla biraz olsun vakit geçirebilmek için daha önceden ziyaret sözü verdiği tanıdığının davetine icabet etmez; onun bu fedakâr davranışı Macit'in de fazlasıyla hoşuna gider, genç kız onu kırmamak için evde kalmış, onunla beraber olmayı seçmiştir. Sermet'in söylediğine göre Macit ile birlikte olmak Sermet'i o kadar mutlu eder ki genç kız kendisini dünyanın en mesut insanı sayar. Mutluluğunu gösterebilmek, Macit'e ispat edebilmek için piyanonun başına geçen ve inleyen nağmelerle tüm salonu dolduran Sermet, içedönük hisseden bir tip olarak duygularını söze notaların sesiyle döker: *"-Melûl mü? Bilakis... Bugün o kadar mesudum ki... Hiç kimse bu kadar mesut olamamıştır... O kadar mesudum ki bunu haykırmak, herkese anlatmak istiyorum... Benim gibi uzun müddet bedbaht ve gıryan kalanlara saadet o kadar kıymetli geliyor ki bir gün artık tebessüm ettiği zaman anlaşılmaz incelikleriyle mest ü mahzûz kalırlar... Bakınız, size bütün şevkimi göstereyim... Genç kız piyanoya geçti, bir iki nağme telâtüm ederek sükûtu ihlâl etti, sarı, uzun, ince parmakları dişlerin üzerinde mestâne bir pervaz-ı şevk-â-şevk ile uçuşmaya başladı."*²⁰³ Yine de Sermet mutluluğunu daim kılmak, kaybetmeden korumak için daha önceden de arzuladığı gibi âşık olduğu adamla kavuştuğu akşam ölmek ister ve bunu sevgiliyle beraber yapabilmenin heyecanı ile cesurca ölümün kollarına atlar: *"Evet son geceleri... İşte Sermet bunun için, bu şeb-i visâl için bütün asırlarını âlâm-ı ciğer-sûzuna sîne-i nisyân ve tesliyetini daima küşâde tutan mevtin ebedî kılacağı bu leyle-i zıfâf için saatlerce süren bir itinâ-yı mahz ile, yalnız bunun için müzeyyen, mutarrâ, ra'şedar, Macit'in âgûşuna atılmıştı."*²⁰⁴

Ferdâ-yı Garâm'ın ana karakterlerinden biri olan Sermet duygularında derinleşen, ince hislerinin tesiriyle hassaslaşan, çevresini ve nesneleri içsel dünyasının etkisiyle algılayarak baktığı ve gördüğü her şeyde hüznün bulan, melankolik yapısıyla dikkat çeken, duygularının yoğunluğu altında ezilirken vaktini okumaya adanmış, notalar aracılığıyla iç sesini dışa döken

²⁰³ Mehmet Rauf, a.e., s.101.

²⁰⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.103.

bir karakterdir. Okuduklarından fazlasıyla etkilenerik adeta bir roman kahramanı gibi yaşamaya çalışan Sermet, dışarıdan soğuk ve sessiz görünse de derin duygular besleyen ve duygularına karşılık bulamamak korkusuyla hayatın gerçeklerinden kaçmayı arzulayan bir genç kızdır. Kendini doğrudan ve açıkça ifade etmekten kaçınan Sermet, bu sebeple yer yer duygusal boşalmalar yaşar ki genç kız en sonunda mutluluğun içinde bile korkudan ve kederden izler bulmak endişesiyle sevdiği gençle beraber intihar eder. Tüm bu özellikleri bakımından içedönük hissedenden bir tip olarak değerlendirebileceğimiz Sermet, Servet-i Fünûn melalinin ete kemiğe bürünmüş, mevcut bulmuş hâli olarak ilgi çekici bir karakter görünümündedir.

III. NEVBER – DIŞADÖNÜK DUYUM TİPİ

Rengi kırmızıya çalan sarı saçlı, uzun boylu, siyah elbisesinin içinde vücudu hafif toplu görünen genç bir kadın olan Nevber, romanda Macit ile Sermet'in akrabası olarak tanıtılır. Evlendikten üç yıl sonra kocasını ani bir kaza sonrası kaybeden Nevber eşinin ölümünün ardından yalnız ve çaresiz kalmış, Sermet'in ailesinin yanına sığınarak burada yaşamaya başlamıştır. Romanda ilk olarak Sermet ile beraber evlerine konuk olmuş misafirlerin yanında boy gösteren, bu esnada bir mecmua karıştırmakta olan Nevber'in genç hanımlarla yaptığı sohbetten edebiyatla ilgilendiği, edebiyatla ilgili içeriklere yer veren mecmuaları takip ederek yeni yayımlanan hikâye ve şiirlerden mutlaka haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Konukların evden ayrılmasının ardından Macit eve gelir ki Sermet'in genç adama bir telgraf geldiğini haber vermesiyle birlikte Nevber'in gelen telgrafın içeriği hakkında meraklandığı, gönderilen haberin bir aşk entrikasıyla ilişkili olduğunu ima ettiği görülür. Macit'in farklı bir memlekette yaşayan ailesi tarafından gönderilen telgrafi genç adamın izniyle okuyacağı için fazlasıyla heyecanlanıp sevenen Nevber, dedikoduya meraklı, çevresindeki gelişmeleri yakından takip eden, bilhassa aşk maceralarına ilgi gösteren bir genç kadındır. Macit ile Sermet arasındaki gerilime de fazlasıyla eğlenerek seyirci kalan Nevber, alaycı ve güleçtir. Macit ile Sermet'in çekişmelerini kahkahalarla gülerek seyreden Nevber, sıklıkla eleştirel ve mutsuz görünen Sermet'in taşlamalarına ve iğnelemelerine de hedef olur ki belki de bu sebepten ötürü tartışmalarda genellikle Macit'ten yana görünerek genç adama destek olur. Sermet'in aksine Nevber'in gerçeklikle ilişkisi çok daha kuvvetlidir, Sermet ne kadar asabi, hüznü, ciddi ise Nevber bir o kadar rahat, neşeli, hayat dolu görünür.

Ailecek yenilen yemeğin ardından beraber vakit geçirdikleri sırada Macit, gönlünü almak istediği Sermet'ten piyanonun başına geçmesini rica eder fakat genç kadın kendini pek iyi hissetmediğini söyleyerek bu isteği geri çevirir. Sermet'in Macit'in teklifini geri çevirmesini genç kadının naz etmesine bağlayan Nevber ortamı neşelendirmek için piyanonun başına oturur

ve Strauss'un bir valsini çalar. Edebiyata da ilgi gösterdiği anlaşılan Nevber'in piyano çalmakta becerikli, musiki konusunda bilgi ve yetenek sahibi bir genç kadın olduğu görülür. Dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan bir karakter olarak sanata özel bir ilgisi ve sanatsal becerileri bulunan Nevber, Sermet'in aksine yeteneklerini sergilemekten hoşlanan, ilgi odağı olmaktan kaçınmayan bir genç kadındır. Sermet'in aksine gayet konuşkan ve girişken olan Nevber, kendilerini eğlendirecek aktiviteler bulmayı da sever. Macit'in istediği gibi piyanoda birkaç parça çaldıktan sonra güzel havadan istifade edebilmek için sandal üstünde yolculuk yapmayı teklif eden ve diğerlerinin de onayını alan Nevber, deniz üstünde olmayı seven, denizde dolaşmaktan fazlasıyla keyif alan, dışadönük bir birey olarak çevresiyle ve hayatla yakın, samimi, sıcak ilişkiler kuran bir yapıya sahiptir. Kendisine göre çok daha içedönük bireyler olan Macit ile Sermet'i de kendi eğlencesine ortak eden Nevber, bu yönüyle birleştirici bir rol üstlenmiş gibidir.

Sermet'in kırılganlığını ve incelikli yapısını hafife alarak Macit ile girilen tartışmalarda genç kıızı genellikle nazlı olduğu gerekçesiyle eleştiren Nevber, eserin başlarında ikili arasında gelişen olaylara zemin hazırlayacak sohbetlere aracılık eder. Macit'in çocukluk hatasını fark ederek Sermet'in gönlünü almak için çaba göstermesinden ve gençler arasında bir uzlaşmaya varılmasının ardından Nevber onların bu yakınlığının kardeşlik olarak değerlendirilemeyeceğini öne sürer ki bu bakımdan genç kadının Macit ile Sermet'in evlenebileceğini kast ettiği açıktır. Birbirlerine nikah düşen gençlerin kardeş sayılamayacağını söyleyen Nevber'e göre ileride gençlerin ailelerinin de böyle bir fikirle hareket etmeleri olasıdır: *"-Lâkin çocuklar, siz ne diyorsunuz? Siz nasıl kardeş olabilirsiniz ki birbirinize nikâh düşer? Yarın peder ve valideniz gelince sizi birbirinize vermek fikrinde olmadıkları neden malum? Bana gelince..."*²⁰⁵ Nevber'in bu ifadeleri, yazarın ileride olabileceklere karşı okuru tetikte olmaya davet edişi gibidir, zira romanın devamında Macit ile Sermet birbirlerini bir kardeşten daha farklı olarak, bir âşık gibi sevdiklerine fark edecekler, aşklarını ebedî kılmak isteğiyle beraber olur olmaz intihar etme seçeneğini değerlendireceklerdir.

Çevresindeki her şeyi dikkatle takip eden, her gelişmeden haberdar olmak isteyen, dedikodu yapmaktan da keyif alan Nevber, uzak memleketten gelecek ailesini beklerken halen amcasının evinde kalmakta olan Macit'in çoğu geceyi dışarıda geçirmesini genç adamın hayatında bir kadının var olabileceği fikrine, yani bir aşk macerasına bağlar: *"Şimdi ekser geceleri Macit dışarıda geçiriyordu. Nevber, her şeye bir kisve-i şiiir ü hande ilbas eden hayaliyle bu geç vakit*

²⁰⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.45.

avdetlerin, muayyen gecelerde gaybubetlerin, bûd-ı mestâne hazırlanan azimetlerin esbabını araştırır; altından bir hikâye-i aşk ü iptila çıkarırdı. Ona kalırsa Macit'in orada, o pembe yalıdaki genç, güzel hanıma yahut bir gün beraber rast geldikleri o dilber İtalyan kadınına mecnunâne bir aşkı vardı.”²⁰⁶ Nevber bir aşk macerasına yorduğu bu eve geç vakit dönüşlerin esas nedeni üzerine bilgi sahibi olmak isteyip Sermet ile bu konular üzerine sohbet etmek isterse de Sermet ona eşlik etmez, sorduğu soruları yanıtsız, sohbet çabalarını ise karşılıksız bırakır. Sermet, Nevber'in dış dünyaya yönelttiği ilgisini ciddiye almaz ve genç kadının gündelik meselelere, aşk maceralarına olan düşkünlüğünü paylaşmaz. Sermet'in etrafında gelişen olaylara bigane kalmasına ve hiçbir şeyi merak etmiyor gibi görünmesine şaşırان Nevber, kendi neşesinin ve eğlence arayışının benzerini Sermet'te görememekten dolayı mutsuz, konuşulacak yeni meseleler, dedikodu arayışları konusunda yalnızdır.

Ailesinin yanına yerleşen ve burada bulunduğu sırada boğazından ameliyat geçirmesi gereken Macit'i sağlığının düzelmesi için gerekli operasyona ikna etmeye gelenler arasında Sermet ile Nevber de vardır ki neşeli tavırlarıyla çevresini eğlendirmeyi başaran Nevber, hasta yatağında uzanan ve daha sonrasında uzun bir iyileşme sürecinden geçen Macit için bir destekçi olarak hazır bulunur. Ancak fazlasıyla konuşkan, hatta geveze olan genç kadın kendi hayat neşesinin ve enerjisinin karşılığını bulamadığı Macit ile Sermet'in melankolik hâllerinden bıkarak onlarla eskisi gibi vakit geçirmemektedir. Macit ile Sermet kötümser, karanlık fikirlerle meşgul, hemen her şeyde melale yorulacak izler bulmaya meyilli gençlerdir. Oysa Nevber gayet iyimser, güleç, latife etmekten hoşlanan, çevresindekilere de neşesini bulaştırmayı seven bir genç kadındır: “Nevber bütün mecâlislerden uzak kalırdı. O, esasen o kadar neşedâr ve nikbindi ki bu siyahlıklarla imtizâc edemiyordu. Onun için hayatta her şey vesile-i küşâyış-i hâtır olurdu. O zaman kahkahalar tevâlî eder, latifeler sıralanır; hatta bazen Macit'e, Sermet'e bile mukavemeti muhal olarak bir arzu-yı hande sirayet ederdi.”²⁰⁷ Bu özellikleri bakımından dışadönük duyum tipine has davranışlar sergilediğini söyleyebileceğimiz Nevber, çevresindekileri taklit etmekte, olayların tahlilinde ve hikâye anlatımında da başarılıdır. Genç kadının yaptığı tasvirler ve anlattığı hikâyeler bilhassa Macit'i pek güldürür: “Taklitte pek muvaffak olurdu. Kaba, şâyân-ı temeshur ne varsa hepsi mahfûz-ı dehâsıydı. Hepsinden mükemmel düğün davetlerini tasvir ediyordu. Kadınlarımızın teşkil ettiği numunegâh-ı tezyini en gayr-i mer'i tafsil ve tefferruna kadar bütün kasıtları, bütün delâletleri, esbâb-ı rüçhanlarıyla tarifte misali bulunmaz denilebilirdi. İşte bu Macit'i eğlendirebilen yegâne şey idi.”²⁰⁸ Bütün bu özellikleri bakımından

²⁰⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.46.

²⁰⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.68.

²⁰⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.68.

Nevber’i dışadönük duyum tipine has davranışlar sergileyen bir karakter olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

EYLÜL

Basit bir vaka örgüsüne sahip bir roman olan *Eylül*, esasen üç şahıs arasında gelişen olayları takip eder ve temelde yasak bir aşkın iki genç insanı nasıl tükettiğini konu edinir. Olayların merkezinde Süreyya, Süreyya’nın eşi Suat ve Süreyya’nın halazadesi, aile dostu ve samimi arkadaşı Necip bulunur; Süreyya’nın isteği üzerine Boğaziçi’nde bir yalıya taşınan genç çiftin Necip’i de sakin hayatlarına ortak etmesiyle birlikte bilhassa Suat ve Necip için hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır.

I. SUAT – İÇEDÖNÜK HİSSEDEN TİP

Romanın aslı karakterlerinden biri olan Suat, Türk edebiyatının en tanınmış kadın roman kahramanlarından biridir. Mehmet Rauf’un ideal kabul edilebilecek kişilik özellikleriyle süslediği Suat okura roman boyunca bir erkeğin evlenmeyi arzulayacağı kadar yüce bir kadın olarak takdim edilir ve adeta bir melek gibi sunulur. Kimi araştırmacılara göre Suat, yazarı Mehmet Rauf’un evlenmek istediği ideal kadın tipinin bir örneğidir. Nitekim Suat karakteri romanın yayınlandığı yıllarda da dikkati çekmiş, edebiyat zümreleri ve okurlar tarafından ideal kadın olarak anılmıştır. Servet-i Fünun yazar ve şairlerinde görülen santimentalizme düşkünlük, her şeyde bir kötülük kırıntısı bulmak arzusu roman karakterlerine de yansımıştır; bilhassa kadın kahramanlar arasında Suat taşıdığı özellikler bakımından örnek alınası özellikleri ve yüce şahsiyeti ile dikkati çeker. Yakup Kadri Karaosmanoğlu “latif, zarif, müstesnâ ve mutarrâ” kelimeleriyle tarif ettiği Suat’ı “ıffetli, temkinli bir genç kadın” olarak değerlendirir.²⁰⁹ Suat döneminin bilgili, kültürlü, aydın Türk kadınına temsil eder; nitekim Halit Fahri Ozansoy da Suat’ın “münevver” kadın tipine örnek olduğunun altını çizmiştir.²¹⁰

Suat isminin sözlükte anlamı “mutlu, mutlulukla ilgili”dir. İsim sembolizasyonu bakımından değerlendirildiğinde seçilen bu ismin romanın başındaki, yasak aşka henüz düşmemiş Suat için uygun olduğu görülür. Nitekim Suat sessiz, sakin, hassas ruhlu, ince düşünceli, herkesin içindeki iyiliği görmeye meyilli, çevresindeki herkesi, bilhassa kocasını mutlu etmek için fedakârlıkta bulunmaktan çekinmeyen, yumuşak huylu, yüzünden gülümsemesi eksik olmayan bir kadındır. Hayatta en çok sevdiği ve ilgi gösterdiği kişi olan kocası Süreyya tarafından ihmal edilmek, bir anlamda görmezden gelinmek, hak ettiği ölçüde sevgi ve muhabbetle

²⁰⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, s.16.

²¹⁰ Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Geçiyor*, İstanbul 1967, s.204.

karşılanmamak Suat'ı zamanla yıpratır. Süreyya'dan göreceği en ufak iltifat ve ilgiyi sabırla bekleyen Suat, Süreyya'nın deniz tutkusu ve sandal, kotra sefalarıyla sürüp giden hayatı nedeniyle iyice yalnızlaşır. Kocasını kalbi ağzında, çeşitli işlerle kendini oyalayarak evde bekleyen Suat, Süreyya'nın halazadesi ve dostu Necip ile geçirdiği yalnızlık saatlerinde musikinin gücüne sığınır ve müzik sesiyle doldurulan bu saatlerde genç kadın kalbini Necip'e kaptırır, üstelik bu sevgi karşılıklıdır. Kocasına ruhen de olsa ihanet etmenin acısı ve daha sonraları ihmal edilmişliğin ruhunda açtığı yaralar ve kabaran öfke Suat'ı iyice bedbaht edecek, tüm yaşananlar genç kadını derin bir mutsuzluğa itecektir. Bu açıdan düşünüldüğünde Mehmet Rauf Suat ismini bilhassa seçmiş gibidir.

Genç ve güzel bir kadın olan Suat romanın başında okura Süreyya'nın eşi olarak takdim edilir. Suat ile Süreyya beş yıldır evlidirler ve Süreyya'nın ailesinin yanında yaşamaktadırlar. Eşinin ailesine karşı fazlasıyla saygılı olan Suat eşine de derin bir sevgiyle bağlıdır. Süreyya da bu sessiz, sakın, bütün heyecanlarını içinde yaşayan, ağırbaşlı ve yumuşak huylu kadını çok sevmekte, onunla saadet bulmaktadır. Süreyya'nın kendisine ettiği iltifatlar Suat'ı yeni bir gelin gibi utandırır, kocasının sevgi sözcükleri Suat'ı ifade edemeyeceği kadar çok mutlu eder: *“Suat sakın ve müteheyyiç duruyordu. Zevcinin bu galeyan zamanlarında o daima sakit kalır; söylemek istediklerini böyle söyleyemediğinden nagehanî taştan deraguş arzularıyla boğularak, bütün irtibat-ı âteşinini ancak sükût ile hapsederek ezilirdi; ve hâlâ böyle yeni bir gelin gibi kızarıp hissiyatını ne bir sözle ne bir tavırla göstermediği olurdu. Heyecan ile asıl ruhundan çıkan sayhaları hazmederdi; bu hal kalbini daha ziyade hararetle zevcine rabt ederek ruhu ona karşı böyle zamanlarda, kayalara tehacüm gösterirdi.”*²¹¹ Suat kocasına o kadar kuvvetle bağlıdır ki Süreyya için canını bile feda etmekten çekinmeyeceğini kendine itirafa hazırdır: *“Şimdi yine kendi kendine itiraf ediyordu ki, bu anda Süreyya için hayatını isteseler mesut olarak verirdi.”*²¹² Süreyya'nın duygularını coşkulu bir şekilde itiraf edişinin yanında Suat'ın bu sessizliği, durgunluğu bir tezat çizer fakat bu sakın yaratılışın ve görüntünün altında Suat kocasını kalpten bir sevgiyle, ölümü bile göze alacak kadar sever. Dışarıdan sessiz, kimi zaman anlaşılmaz görünmesine ve hislerini ifade etmede güçlük çekmesine rağmen Suat içinde derin duygular besleyen bir karaktere sahiptir. Suat böylesi derin duyguları içinde yaşar, hislerini dış dünyadan, kalabalıklardan saklar, duygularını sessiz bir biçimde ifadeye çalışır. Tüm bu özellikleri bakımından Suat'ın daha romanın en başında içedönük hissedene tipe has özellikleri yansıttığını söylemek yanlış olmayacaktır.

²¹¹ Mehmet Rauf, *Eylül*, Özgür Yayınları, İstanbul 2018, s.15.

²¹² Mehmet Rauf, a.e., s.15.

Romanda Suat'ın Süreyya ile evlenmeden evvelki hayatı üzerinde yeterince durulmaz, yazar kısaca Suat'ın geçimsiz bir ailede yetiştiğine değinir. Çocukluğunda anne babasının sürekli tartışıklarına şahit olan Suat, Süreyya ile evlendikten sonra evliliğin hiç de tahmin ettiğı gibi olmadığını anlamış, bu sebeple kocası Süreyya'ya adete minnettar kalarak daha da bağlanmışır. Bir kadın olarak Suat kocası ile aralarındaki cinsî münasebetin aradan geçen birkaç yıldan sonra azaldığını fark etmiştir ancak ona göre ikisi arasındaki en kıymetli şey hiç azalmayan hatta artan samimiyetleridir. Suat kocası Süreyya'yı samimi bir sevgiyle sever, kocasının kendisine olan samimiyetinden de şüphe etmez. Tedbirli ve düşünceli bir kadın olan Suat bu samimiyetin kaybolmaması için de elinden geleni yapmaya hazır, güçlü bir eş profili çizer.

Suat kocası Süreyya ile mutluluklarına gölge düşüren tek şeyin çocuklarının ölümü olduğunu düşünür. Roman boyunca anaç yapısıyla ön plana çıkan Suat çocuğunu kaybetmiş bir anne olarak çocuk özlemi çekmektedir. Suat'a göre çocuk bir ailenin saadeti ve daimi neşesi için oldukça mühimdir. Çocuğunu kaybetmiş olmak Suat'ın gönlünde onarılması güç bir yara açmış, genç kadını çaresiz bırakmıştır: *“Ah çocukları sağ olsaydı... Ve bunu düşünür düşünmez her vakitki gibi ta ciğerinden bir şey sızlayarak gözlerini yaşlarla doldurdu. Ah çocuk! Bunu anlıyordu, bir çocuğun bir ailede nasıl bir rabıta olduğunu, gayr-ı kabil-i telafi zannolunan eşvaka muadil bir başkalık, bir yenilikle kalpleri nasıl mahzuz ve mesut ettiğini düşünüyor; düşündükçe çocuğunun zıyına şimdi bunun için de ayrı matem tutuyordu. Ah sağ olsaydı, onların hayatını nasıl daima sıcak, daima genç tutacaktı... bu ziya kendilerinde o kadar derin bir yara açmıştı ki, tekrar doğurmak için azim bir korku, mukavemet edilmez bir içtinap hissediyordu. Ey o halde? Bırakacak mıydı? Saadetlerinin böyle hiç görülmeyen, hissedilmeyen, fakat tesir eden, tahrip eden ve bir gün bir büyük ceriha halinde meydana çıkacak olan bu kurdunu bırakacak mıydı?”*²¹³ Suat'taki bu annelik duygusu ve anaç tavır yaratılıştan getirilmiş bir özellik gibidir. Zehra Zeynep Sadıkoğlu “Yoğun Annelik Algısı: Annelerin Perspektifinden Çağdaş Ebeveynlik Kültürü” başlıklı doktora tezinde pek çok kadının annelik vasfını kadın olmanın fıtratı ile eşleştirdiklerini öne sürmüştür. Annelik, kadına bahşedilmiş önemli ve eşine rastlanmamış bir vasıf olarak kabul görmektedir.²¹⁴ Suat'ta da içten gelen bir çocuk sahibi olma isteğı görülür, Suat için çocuk hayatındaki mutluluk tablosunu tamamlayacak tek eksiktir.

²¹³ Mehmet Rauf, a.e., s.23.

²¹⁴ Zehra Zeynep Sadıkoğlu, “Yoğun Annelik Algısı: Annelerin Perspektifinden Çağdaş Ebeveynlik Kültürü”, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul 2020, s.145.

Suat kocası Süreyya'nın ailesiyle beraber yazın konakladıkları ve bir çöle, kaynayan ocağa benzettiği Bakırköy'deki evden ayrılmak, Boğaziçi'nde veya Adalarda bir ev kiralayarak yaşama arzusuna dayanamaz, Süreyya'yı yeniden mutlu, neşeli görmek için bir şeyler yapması gerektiğini düşünür. Suat kocasını mutlu ve memnun edebilme arzusuyla yanıp tutuşan, bunu gerçekleştirebilmek için de çabalayan bir kadındır. Süreyya eşi Suat ile başka bir evde konaklayacak kadar parası olmadığı için ailesiyle beraber kaldıkları evden kurtulamamaktan o kadar şikâyet eder ki Suat kocasını yatıştırmak için babasına bir mektup yazar ve ondan yazı geçirecekleri bir ev tutabilmek için ihtiyaçları olan parayı ister. Süreyya gezmeyi pek sever, doğaya tutkundur, romanın devamında da Suat'ın babasının gönderdiği parayla tutulan, denize kıyısı olan bu yeni evde çok mutlu olur; deniz onun tutkusudur, günlerini sandal ve kotra üstünde sefa sürerek, balıkçılıkla uğraşarak geçirir. Süreyya'nın doğa ve nesnelerle olan ilişkisi Suat'ın dış dünya ile olan ilişkisinden çok daha güçlüdür, nitekim Suat'ın yazlık bir ev tutabilme isteğinin tek sebebi eşi Süreyya'yı memnun edebilmektir. Nesne ve kişilerle olan ilişkisini asgari düzeyde tutma isteği yönünden Suat içedönük bir kişilik profiline sahiptir.

Mehmet Rauf kocası tarafından bir meleğe teşbih edilen Suat'ın karakterindeki iyiliği vurgulamak için Süreyya'nın hoppa, ateşli, hırçın, şımarık gibi özelliklerle donattığı kardeşi Hacer'den faydalanır. Hacer ne kadar fenaysa Suat o kadar üstündür, Mehmet Rauf düzenlediği sahnelerle Suat'taki iyi özellikleri Hacer aracılığıyla daha açık bir şekilde vurgular. Hacer fizikî anlamda güzeldir fakat onun tek süsü bundan ibarettir, oysa Suat'ın kişiliği onu Hacer'e göre daha tercih edilesi bir kadın kılar. Suat ahlâklı, ağırbaşlı, yumuşak huylu, alçakgönüllü, naziktir: *"Necip, Hacer'in böyle küçüklüklere pek çok kapılarak onları böyle adi adi meydana vurduğunu görmekle beraber ona acıyordu; Suat'ın tefevvuku, güzellikçe belki Hacer galebe ederdi, fakat Suat'ın bütün sair şeylerde ona tefevvuku o kadar göze çarpıyordu ki, bunu Hacer'in de fark etmemesi gayr-ı kabil idi. Ahlâkça, mekânâtçe, hilm ve nezaketçe bu tefevvuk Suat'a öyle bir hâl veriyordu ki, güzelliği bundan zenginleniyordu. Zevcine olan rabıtası, sakın, daima gülümser, daima mütevazı halleri bir sebeb-i teali oluyor, onu yükseltiyordu."*²¹⁵ Hacer abisinin evden ayrılacak olmasına, boğazda bir yalı tutarak eşiyle orada yaşayacak olmasına çok bozulur, bunu da kıskançlığını bastırmak için sarf ettiği alaycı sözlerle ortaya serer. Süreyya ve Necip onun bu şımarık, çocuksu hâllerini eleştirirler ancak herkesin içindeki iyiyi görmeye meyilli olan Suat, Hacer'i savunmaya girişir, ona kötü söz söylenmesine müsaade etmez. Suat Hacer'i küçük kardeşi gibi sever, ondaki aşırılıkları maruz görür, hatta ona acıyarak kendisini idare etmek lazım geldiğine inanır. Suat kimilerine göre aşırı kabul edilebilecek şekilde

²¹⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.28.

hoşgörülü, affedicidir. Bu özelliklerinin yanında yazar onun ciddi, dayanıklı, sabırlı, iyimser, merhametli bir kadın oluşuna da zaman zaman vurgu yapar.

Suat Boğaziçi'nde tutulan evi düzene sokmak, samimi bir aile ortamı yaratmak için var gücüyle çalışır. O evine düşkün, maharetli bir ev kadınıdır; ortada lüzumlu bir iş olmasa bile mutlaka yapılacak bir şeyler icat eder. Eve yerleştiklerinde Suat devamlı evin işlerini halletmek telaşıyla dolup taşar, Süreyya ise gün ışığında, denize karşı, ağaçlar arasında dolaşmak ister. Suat da romantiklere has bir ilgiyle doğaya bağlıdır, ev işlerinden zaman kaldıkça Süreyya'ya eşlik eder. Karı koca Boğaziçi'nde aradıkları saadeti, özledikleri yalnız ancak doğayla bütünleşmiş hayatı bulurlar. Onlar için bu hayatı aile dostları Necip ile paylaşmak da çok mühimdir, genç adam onların ısrarlı davetlerine karşı koyamayacak, günlerini bu küçük aile ile geçirmeye başlayacaktır. Suat bir misafir olarak Necip'i ağırlamak için ona bir oda hazırlar ve odanın bakımı ile de yakından ilgilenir. Suat bütün bu işleri büyük bir istek ve mutlulukla yapar, o çevresini memnun ve mutlu etmekten keyif alan bir insandır. Boğaziçi'ndeki yalıya taşındıktan sonra Süreyya'nın eskisi gibi şen, neşeli, hayatla bütünleşmiş olduğunu görmek Suat'ı çok sevindirir, onu daha da memnun etmek için çabalayarak günlerini geçirir. Yine de Süreyya şikayet edecek bir şeyler bulur, istediği sandalın bir türlü gelmemesinden devamlı yakınır, her şeyden kolayca sıkılır.

Suat için tüm bu sıkıntıların ilacı musikidir. Evde boş zamanlarını şiir, roman, hikâye kitapları okuyarak değerlendiren, yerli ve yabancı gazete yayınlarını takip eden Suat döneminin görgü ve bilgi sahibi, kültürlü kadınlarından. Onun esas ilgisi müzikedir, zira Suat babasının isteği üzerine piyano çalmayı öğrenmiş, bu işte de beceri kazanarak kendini ilerletmiş, Batı musikisine de öğrenerek pek çok yabancı parçayı çalabilme kapasitesine ulaşmıştır. İnce, hassas bir tabiatı olan Suat'ın musikiye düşkünlüğü ve kendini müzik aracılığıyla, notalarla ifade edişi içedönük hissedene tip oluşunun bir başka işaretidir. Nitekim içedönük hissedene tiplerin en belirgin özellikleri arasında sanata, şiire, müziğe büyük ilgi duymaları ve yatkın olmaları, kendilerini bu sayede ifade edebilmeleri gelir. Suat'ın piyanoda çaldığı parçalar Necip'i etkiler, Süreyya müziğe karşı ne kadar kayıtsız ve ilgisizse Necip musikiye o kadar düşkündür. Suat ve Necip dünyadaki en etkili şeyin musiki olduğu görüşünde birleşirler. Bu ortak görüş Suat ile Necip'i yakınlaştıran etkenlerin başında gelir. Süreyya ne zaman kendini denizin dalgalı sularına bırakıp sandal ve kotra ile gezintiler yapsa onlar da evde kalarak piyanonun tadını çıkarırlar. Süreyya karısı Suat'ı evde yalnız bırakıp kendini eğlendirmekten çekinmez, Suat'ın piyanoya ilgisini de anlayışla karşılamaz, müzikten hoşlanmadığını, boş bulduğunu alelade sözlerle dile getirir. Süreyya'nın bu umursamazlığı Suat'ın derin bir yalnızlık duygusuyla

musikiye sarılmasına sebebiyet verir, zamanının çoğunu Necip ile birlikte piyano başında geçiren Suat Necip'in getirdiği notaları sevinçle karşılar ve bütün parçaları çalabilmek için provalar yapmaya devam eder. Müzik, Suat ile Necip birleştiren, ruhen seviştiren bir unsur olarak belirir.

Suat ve Süreyya ile sık sık vakit geçiren Necip karı kocanın birbirlerine duydukları sevgiyi kötülük düşünmeksizin kıskanır, onların muhabbetlerine gıpta eder. Ona göre bu evliliğin sağlamlığında Suat'ın büyük payı vardır. Mehmet Rauf Suat'ı Necip'in gözünden okura tanıtmaya girişir, kadınlara güvenmekte sorun yaşayan ve tüm kadınları aşağı görmeye alışmış olan Necip için Suat eşi benzeri olmayan, namuslu, yumuşak huylu, sakin, iyiliksever, kocasına bağlılığı bakımından örnek bir eş, tertemiz, lekesiz bir kadındır. Suat'ın bu incelikli yapısı roman boyunca sık sık okura hatırlatılır, yazar tarafından düzenlenen bütün sahneler, Necip'in zihninden süzülen bütün düşünceler Suat'ı övgüye layık bir karakter olarak karşımıza çıkarır. Süreyya'nın deniz tutkusuna kendisini deniz tuttuğu için katılamadığından onu evde beklemek zorunda kalan Suat kocasının güvenliğinden endişe eder, anaç bir tutumla ona zarar gelmemesini umarak sabırla dönüş yolunu gözler. Yine de Süreyya'nın sıkılmasından, bunalmasından daha çok korktuğundan onu serbest bırakır, kendini oyalamak için bahaneler yaratır. Suat fedakâr, kendinden çok çevresindekileri önemseyen, özverili biridir. Yine de içten içe Süreyya'nın onu görmesini arzular, ondan da kendisinin yaptığı gibi küçük fedakârlıklar bekler ve bunu göremedikçe yavaşça yıpranmaya başlar. Ancak asla şikâyet etmez, sessizce kocasının küçük heveslerinin sönmesini umar. Suat'ın yalnızlığını Necip ile dindirmekten başka çaresi yoktur, sanki Süreyya onu zorla Necip'in kollarına iter gibidir. Suat farkında olmadan Necip'in yalnızlığını dindiren iyiliğine git gide kapılacaktır. Müzikle süslenen dakikalarsa Necip'i zarif, hoş, ağırbaşlı, iyi huylu bu kadına âşık edecektir.

Süreyya'nın kotra ve sandal hevesiyle kendisini ihmal etmesine başta sabır göstererek kocasının bir umut bu hevesinden caymasını bekleyen Suat zamanla Süreyya'nın bu umursamaz, kayıtsız, onu görmezden gelen tavırlarına kırılmaya başlar. Boğaziçi'ne ilk geldiklerinde Suat kocasının sevgisinden eminken ve daha da mutlu olabilmenin hayaliyle yaşarken şimdi iyice yalnızlaşmış, Necip'in ve Behice adlı dadısının varlığına sığınmıştır. Suat başta kabul edemese de nihayet Süreyya'nın bu düşüncesizliğine kırıldığını kabullenir ve onun başka şeylerle meşgul olup kendisini görmezden gelmesini yavaşça şiddetlenen bir öfkeyle karşılar. Dışarıdan ne kadar canlı, mutlu, rahat görünürse görünsün içten içe kendini çok yalnız, ihmal edilmiş, yorgun, üzgün hissetmektedir ve geçmiş günlerin sıcaklığını ve saadetini aramaktadır. Suat kocasıyla yaşadığı mutlu hayatı temelli kaybetmekten korkarak derin bir üzüntüyle boğulur. Her zamanki

gibi duygularını dışa vuramamakta, acısını içinde yaşamakta, kendini dışarıya açamamanın verdiği sıkıntıyla daha da ezilmekte, harap olmaktadır. Suat kocası Süreyya'ya söylemediği tüm sözleri içinden haykırır: *“Beni mesut ve rahat görüyorsunuz değil mi? Fakat bakınız işte ağlıyorum... Demek ki ne mesut, ne rahatmışım. Oh, rahat değilim; hiç, hem hiç değilim. Saadet nerede!”*²¹⁶ Suat içine yersiz bir üzüntünün yerleştiğini hisseder, onun tabiatında içedönük hisseden tiplere has bir melale yatkınlık vardır. Geri dönemeyeceğini içten içe bildiği eski, basit, Süreyya ile samimi bir şekilde geçirdiği hayatı özlemek onu hüzne, ümitsizliğe sürükler; kalbi korku ve kederle ezilir, karamsarlık tüm benliği kaplar: *“Bütün bu fikirler arasında rakkas gibi kalbini havf ve fütur ile ezen kendi mukayese-i hayatı daima tekrar ediyor, bazen nâmütenahi bir kasvet ve melal, sonra acı bir havf ve telaş, her şeyin, bütün emellerin ümitlerin şebab ve saadetin zalim bir taannütle mutlaka elden kaçacağını, işte elan kaçmakta olduğunu, bir şey yapmak ihtimali olmaksızın artık hayatının bitmiş olduğuna karar vermek lazım geldiğini görerek zebun kalıyordu.”*²¹⁷ Çevresindekiler onun ne kadar kederli, üzgün, acılı olduğunu anlayamazlar fakat ondaki dalgın, bıkkın hâli fark ederler. Suat yine her zamanki gibi kendi içini açmaya yeltenmez, sessizliğini korur, kendini dikiş gibi türlü meşgalelere vererek dikkatini dağıtmaya çalışır: *“Öbürleri, “Ne oluyorsun, dalgınsın?” dedikçe bir cevap bile vermeye lüzum görmeyerek dudaklarını hiç makamında bükmeyi kâfi buluyordu; ve dikiş, düşünmeyi meşgale halinde gösterebildiği için, artık elinden düşmez oldu.”*²¹⁸ Suat'ın hislerini tahlile çalışmaktan ve kendini ifade etmekten kaçınması düşünme işlevini bastırma isteğinin bir sonucudur. Suat derin hisler beslemesine, bu hislerin daha da genişlemesine engel olamaz ancak düşünmemek için büyük çaba sarf eder. Hissetme işlevinin belirgin olduğu bireylerde düşünme işlevinin bastırıldığı Jung tarafından ifade edilmiştir ki Suat'ın yaptığı da hemen hemen budur.

Zaten yaratılışı bakımından hassas, ince ruhlu, melankoliye meyilli bir kadın olan Suat kocasının ihmalkârlığının bir sonucu olarak iyice yalnızlaştığından derin bir bunalıma sürüklenir. Süreyya'ya sorulsa yersiz sayılabilecek olan hüznü yüzünden Suat, acıların kurbanı olur. Artık hiçbir şeyden zevk almamakta, hayatın doğal akışına derin bir karamsarlık ve yorgunlukla mücadele ederek uymaya çalışmaktadır. Süreyya'nın kendisini anlamayacağını düşünmek ve gülünç duruma düşmek korkusu da onun kendini açıkça ifade etmesine engel olur. Öyle ki Suat zamanla her şeye karşı ilgisini yitirir, iyice içine kapanır, yalnız kendi sesini, sese dökemediği çığlıkları dinler.

²¹⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.117.

²¹⁷ Mehmet Rauf, a.e., 2018, s.121.

²¹⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.120.

Necip'in tifoya yakalandığının haberini almak Suat'ı daha da bedbaht eder. Necip'le paylaşılan musiki ve sohbet dolu saatlere özlem onu yer bitirir. Hasta yatağında yatan Necip'e Süreyya'nın ailesi bakmakta, öleceği gözüyle bakılan hastayla bilhassa evin hanımı ve Hacer ilgilenmektedir. Suat da içindeki tüm merhametle Necip'in yanına koşmak, onunla ilgilenmek, hastanın iyileşmesine yardım etmek ister ancak daima kendi keyfini ve fikrini önceleyen Süreyya, Necip iyileşene kadar eve geri dönmeye yanaşmaz. Necip'in hastalanması Suat'ı çok endişelendirir, öyle ki Necip'i kaybetmek korkusu onu rüyalarından korkuyla uyandırır. Suat bu adamı niçin, neden bu kadar çok düşündüğünü anlayamaz. Nihayet hastayı ziyaret ettiğinde uzun zamandır kayıp olan eldiveninin Necip'in yatağının altında bulunduğunu öğrenir. Hacer'e göre Suat'ın eldiveni hasta yatağında yatan Necip'in iyileşmesinde rol oynayan bir faktördür, öyle ki bu eldiven Necip'in cebinde bulunmuştur. Evdekiler eldivenin kime ait olduğunu bilmezler fakat Suat eşi kendinde bulunan kayıp eldivenini tanır ve Necip'in ona karşı hisler beslediğinin nihayet farkına varır. O da zamanla Necip'e karşı boş olmadığını, yalnızlığını varlığıyla teskin eden bu adamı sevdiğini anlar fakat bu aşkın kabulü Suat'ı daha da bedbaht edecektir. Suat, Necip'in aşkını alenen göstermesine rağmen kendinde ondan uzak durma cesaretini bulamaz. Aşkın yasak bir aşk olduğunu bilir ve Süreyya'ya ne kadar kızgın olsa da ona ihanet etmekten çekinir ancak hislerinin şiddetlenmesine de engel olamaz.

Eylül ayının gelişiyle Suat mevsim değişikliğinin getirdiği bir sıkıntıyla yaza özlem duyar; sonbaharın gelişiyle tabiat değişecektir, sonbaharın gelişiyle beraber yapraklar sararır, yağmurlar yağar, toprak çamurlaşır, her şey çürür. Doğadaki bu değişimin bir benzerini Suat kendi ruhunda bulur, onun da kaderi çürümektir. Süreyya tarafından belki de hiç sevilmemiş olmak ve dolayısıyla bu hayatta kimse tarafından gerçekten sevilmemiş olmak korkusu ve hiçbir zaman mesut olamayacağını anlamak Suat'ı çürüten şeydir. Hayatının eylülüne, kadınlığının eylül sayılabilecek evresine ulaşmak Suat için sonun başlangıcı gibidir. Eylül nasıl hüznün ve matem ayıysa Suat için de ömrünün hüznün ve matem ayı yani eylülü gelip çatmıştır.

Necip'in aşkını açıkça itirafının ardından Suat da hislerine iyice teslim olur, Süreyya'nın olmadığı her ânı Necip'le duygularının esiri olarak geçirir. Bir zamanlar çok sevdiği, uğruna türlü fedakârlıklarda bulunduğu, bir çocuk gibi üstüne titrediği kocası Süreyya onun için artık bir yabancı, belki de bir düşmandır. Ancak Suat namuslu ve sadakatli bir kadın olarak kocasının halasının oğluna, bundan da öte dostuna âşık olmanın verdiği perişanlıkla ihanete yanaşmaz. Suat'ın elinden Necip'i uzaktan sevmekten başka bir şey gelmez. Bu uzaklık Süreyya'nın Suat'ın tüm ısrarlarını görmezden gelerek yeniden ailesinin evine dönme isteği ile daha da

belirginleşir. Suat tüm meraklı gözlerden, bilhassa imalarıyla onu tedirgin eden dedikoducu Hacer'in hismından korunmak için Necip ile arasına bir mesafe koyar. Bu mesafe Necip kadar Suat'ın da canını yakar ancak genç kadın için iffetini korumak mühim bir meseledir. O aşkın ateşiyle yanıp tutuşur ancak sarhoş olup da hata etmez. Onda Mehmet Rauf'un *Eylül* romanını da ithaf ettiği üstadı Halid Ziya Uşaklıgil'in *Aşk-ı Memnu* romanındaki Bihter gibi bir zayıflık gözlenmez. Bihter yasak aşkını fiziken de yaşamaktan çekinmezken Suat ruhen olmasa da bedenlen Necip'ten kaçır. Necip ise onu görebilmek için bile olsa Süreyya'nın ailesinin evine gelip gider, Suat'ı görmemeye tahammül edemez. Bu ziyaretler sırasında Necip'i evin kızı Hacer ile yakın görmek Suat'ı kıskançlığa sürükler. Süreyya'nın sevgisinden emin olamadıktan sonra Necip'in de gerçekten onu sevmediğini düşünmek Suat için katlanılmaz olur, öyle ki neredeyse ölmeyi isteyecek hâle gelir.

Sevmek ve sevilme arzusuyla yanıp tutuşan ve bunu hiçbir zaman elde edemeyecek olmaktan korkan Suat kendini sevilmeyle layık da bulmaz. Ona göre tıpkı Süreyya gibi Necip'in de bir zaman sonra ona olan ilgisini yitirmesi doğaldır. Suat kendini acımasızca eleştirir, kendisini ve bedenini güzel bulmadığından sevilmeyle de hak etmediğini düşünmeye başlamıştır: *"Hem niçin sevillecekti? Kendine bakıp siyahlanmış kapakları içinde gözlerini donuk, çehresini sararmış bularak şimdiye kadar hatta o derece teveccüh gördüğüne taaccüp ediyordu. Hiçbir vakitte kendinin bir güzel olduğuna inanmamıştı. Fakat herkeste hususî bir cazibe bulunur fikrindeydi; halbuki kendinin işte bir sene bile bir aşkı idame edemediğini görüyor, hiçbir şeye muvaffak olamayışı önünde zelil ve hakir kalıyordu."*²¹⁹ Oysa Necip için Suat başka hiçbir kadına benzemeyecek kadar güzeldir. Necip bilhassa Suat'ın gözlerini ve ellerini takıntılı sayılabilecek şekilde sever. Onun gözünde Suat eşine belki çizme resimlerde, tablolarla rastlanacak kadar güzel bir kadındır. Bunu açıkça sözlere dökemeyen Necip Suat'ın içinde kopan fırtınaları da bilmez ve Suat'ın ondan kaçışını aşkına karşılık vermemek olarak algılayarak onu ümitlendirdiği için suçlar. Oysa bu büsbütün bir yanlış anlamadır; Suat da Necip'i sadakatsizlikle suçlamakta, onu Hacer'le eğlenip gülerken gördükçe kahrolmakta, hüznü onu intiharı düşleyecek kadar harap etmektedir. En sonunda Suat da Necip de aşklarının bir yalan olmadığını birbirlerine itiraf ederler fakat bu itirafın bir yardımı yoktur, her ikisi de Süreyya'yı üzmemek, ona ihanet etmemek için kendilerini yalnız ölümü bekleyerek yaşamakla cezalandırırlar. Suat böyle acı çekmektense Necip ile ölmeyi arzular, elindense yalnızca

²¹⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.252-253.

ağlamak gelir. Yazar onları bu işkenceden kurtarmak ister gibi ikisini de çıkan bir yangında öldürür, aşklarının ateşi arzuladıkları gibi ölüm alevlerine dönüşür.

Mehmet Rauf'un hoşgörülü, merhametli, iyi niyetli, ince, hassas ruhlu, sessiz, sakın, mütevazı, iradeli, itaatkâr, sadık, samimi oluşu bakımından iyi özelliklerle bezediğini söyleyebileceğimiz Suat aynı zamanda elinden her iş gelen, bilgili, kültürlü, sanata ve musikiye düşkün, piyano çalmada maharetli bir kadındır. Roman boyunca Suat'ın gerçekleştirdiği bütün eylemler onun iyi yürekliliğine gölge düşürmez, bilhassa okur Suat'ın gittikçe yalnızlaşmasına ve bunalıma sürüklenmesine acır. Suat mizacı gereği içe kapanık, kendini ifade etmekte kimi zaman zorluk çeken, hislerini kendi içine saklayan, hislerinde derinleşen, melankolik bir kadındır. Tüm bu özellikleri bakımından Suat'ın genelde kadınlar arasında görülen bir tip olan içedönük hissedenden tip özelliklerini taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Suat içedönük hissedenden tiplerin sessiz, anlaşılması güç, melankoliye yatkın olma, hislerini ifadede güçlük çekme, derin hisler besleme ve bu hislerde kaybolma, hayatta bir gaye olarak huzuru arama gibi özelliklerini bünyesinde taşır. Kendisini piyanosu aracılığıyla ifade eden Suat sanata, müziğe ve edebiyata düşkünlüğü bakımından da içedönük hissedenden bir tip görünümündedir.

II. NECİP – İÇEDÖNÜK HİSSEDEN TİP

Necip, Suat ve Süreyya ile beraber şahıs kadrosu dar tutulmuş Eylül romanının aslı karakterlerinden biridir. Necip romanda ilk olarak Süreyya'nın halazadesi sıfatıyla sık sık Süreyya ve ailesini ziyarete gelen bir aile dostu olarak tanıtılır, ardından Suat ve Süreyya'nın Boğaziçi'ndeki evlerinde bir konuk olarak sık sık belirmeye başlar ve böylece romandaki esas tema olan yasak aşk Necip'in kişiliğinde Suat'a duyduğu saf sevgi bağı ile belirir. Mustafa Özbacı'ya göre Necip'in romandaki hikâyesi Suat'ın yolculuğu ile paralellik gösterir, Suat ve Süreyya'nın yazı geçirmek için taşındıkları yalıda Suat ile uzun saatler geçiren ve elinde olmadan bu kadına âşık olan Necip'in karakteri Suat'a duyduğu aşk ile şekillenir, okur Necip'i bir ölçüde Necip'in Suat ile geçirdiği vakitler aracılığıyla tanır. Bu bakımdan Özbacı'ya göre Necip'in mizacına ait özelliklerin ortaya çıkmasında rol oynayan faktörleri Suat'ın çevresi dışında aramak ve düşünmek mümkün değildir.²²⁰ Necip'in asıl incelikli yapısı ve melankoliye meyilli hassas ruhu Suat'ın Necip'in hayatında önemli bir rol oynamasıyla ortaya çıkar, Necip için Suat esasen asıl kimliğini ortaya çıkaran bir vasıta gibidir. Necip, Servet-i Fünun dönemi yazar ve şairlerinde de var olan, onların kaleminden çıkmış şahsiyetlere de sirayet eden melale düşkünlüğü sırtında bir yük gibi taşır, kendinden önceki nesilden miras aldığı yorgunluk ve

²²⁰ Mustafa Özbacı, Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu, MEB Yayınları, İstanbul, 1997, s.41.

bıkkınlık, santimantal hisler Necip'in kişiliğinde açıkça belirir. Necip, Servet-i Fünun döneminin mühim kalemlerinden olan Mehmet Rauf'un elinden çıkmış bir karakter olarak yazıldığı dönemin ruhunu yaşatır. Bu bakımdan Necip yaşatıldığı dönemin gençlerinin tipik bir örneğidir, yaşadığı bireysel acılar koca bir neslin sıkıntılarıyla benzerlik gösterir, Necip onlar arasından çıkıp vücut bulmuş gibidir.

Arapça kökenli bir isim olarak Necip ismi, “soylu, asil” anlamlarına gelmektedir. Nasıl ki yazar Suat'ın tüm iyi yönlerini daha da belirgin kılmak için Hacer'den faydalanmışsa Necip'in asaletini yansıtabilmek içinse Süreyya'dan faydalanmıştır. Suat evliliğinin ilk yıllarında kocası Süreyya'yı gerçek yönleriyle tanıyamadığını zamanla, onun varlığında yalnızlığı pekiştikçe anlayacak, bu sayede benzer tutku ve zevkleri paylaştığı Necip'in her yönden kendini tamamlamış oluşuna hayran kalacaktır. Necip roman boyunca okumuş, kültürlü, bilhassa musikiden anlayan ve bu konuda geniş bilgi sahibi olan bir şahsiyet olarak okurun karşısına çıkar ve okur Süreyya'nın geveze, her şeye kayıtsız, sanattan anlamayan bencil yapısına karşılık ondaki bu görgülü, hayatın içinden ve bir kadının gözlerinden şiiri bulup çıkaran adamı düştüğü yanlışa rağmen anlayışla karşılar. Necip bir karakter olarak isim sembolizasyonu bakımından değerlendirildiğinde adının anlamına yakışır bir kişilik yapısına sahiptir denilebilir.

Otuzlu yaşlarında, bekar bir genç olan Necip, Süreyya'nın halazadesi ve aynı zamanda yakın arkadaşıdır. Necip, Süreyya'nın anne babası, evli kız kardeşi ve eşi Suat ile beraber yaşadıkları evi sık sık ziyaret eder, bu evde özenli bir konuk olarak karşılanır. Yazar romanın daha en başında Necip'i Süreyya'nın gözünden genç, güzel, zarif bir adam olarak tanıtır. Okurun Necip hakkında öğrendiği ilk şey onun evlenmeyi ölmekle eş tuttuğu, evlenmekten ölümden kaçır gibi kaçtığıdır. Süreyya'ya göre Necip serbest yaşantıya, gezmeye, eğlenmeye, kısacası bekar hayatına alışmıştır, bu nedenle evlenmek ona cazip bir fikir gibi gelmemektedir. Necip onu evlilik fikrine ikna edecek, ona bu fikri sevdirecek bir kadınla tanışmadığını ve tanışamayacağını düşündüğünden kadınlarla arasına belli bir mesafe koymuş, evlenme fikrini rafa kaldırmıştır.

Roman boyunca yer yer kendisini “kadın düşmanı” olarak gösterecek söylemlerde bulunan Necip özünde temiz kalpli, yapısı gereği sakin, öfke nedir bilmeyen, intikam duygusunu hiç tatmamış, kimseye düşmanlıkla yaklaşmayan, duygusal biridir. Romanda Necip'in kendi ile ilgili söylediği ilk şey genç adamın intikamdan anlamadığı, kendi canını yakan bir kimsenin bile intikamını arzulayamadığı, hatta kendisini döven bir adama bile merhamet edeceğidir. Suat ile evin içini ısıtmak için soba yaktıkları sırada Necip bu durumu şu sözlerle dile getirir: “*Benim intikamımı mı? dedi; dünyada intikam kadar tanımadığım bir his yoktur. Bugün beni döven*

birini yarın biri döverken görsem ağlayacağım gelir."²²¹ Necip hassas kalpli birisidir, kötülük nedir bilmez, yaratılışı gereği fazla hassas, fazla duyguludur. Bu romantik mizacın onu büyük yangınlarda yakacağını yazar Suat ve Necip'in birlikte yaktıkları sobadan çıkan alevlerle adeta önceden okura haber verir. Bu küçük detay Necip'in ve Suat'ın romandaki sonlarına özenle yapılmış bir gönderme gibidir.

Bekârlığın verdiği rahatlıkla gezip tozmayı, zamanla bir parçası gibi hissetmediğini anladığı eğlence âlemlerine katılmayı çok seven Necip de tıpkı Süreyya gibi Bakırköy'deki hayatı pek sıkıcı bulur, Süreyya ve ailesini ziyaret etmek üzere buraya gelmişse de daha fazla bu sıkıcı, cehenneme teşbih ettiği hayata katlanamayacağını anlar. Süreyya'nın istediği Boğaziçi'ne veya Heybeli'ye, Burgazada'ya gitmek, doğayla iç içe bir yaşam sürmektir. Necip ise böyle sessiz sakin yerleri kendine uygun bulmaz, ne de olsa o Süreyya gibi mutlu bir evlilik sürdürmemektedir; Necip kendisini yalnız bulur, Süreyya gibi küçük bir ailesi yoktur, bu da onu tutunacak başka dallar aramaya sevk eder. Suat'ın biraz olsun Süreyya'yı memnun edebilmek için babasından Boğaziçi'nde bir ev tutacak kadar para istemesi, evin düzeninin sağlanması için gösterdiği çaba ve fedakârlıklar bu yalnız adamı çok şaşırtacaktır. Necip başta Süreyya ile Suat'ın evliliğinin de kısa süreceğine inanmıştır fakat ikili arasındaki muhabbetin giderek şiddetlenmesi onu şaşırtmış, kalbine ilk sorgu tohumlarını düşürmüştür. Necip Suat'ın ricası üzerine Boğaziçi'nde tutulacak yalı ile ilgili işlerde onlara yardım eder, karı koca onun yardımına ve ilgisine içten bir samimiyetle teşekkür ederler ve gelecek planlarına hep onu da dahil ederler. Bu mutlu ve sevgi dolu çift ile beraber geçirdiği saatler Necip'i ölümden kaçır gibi kaçtığı evlilik fikrini yeniden düşünmeye iter. Necip uzun yıllar boyunca evliliğin onu mutlu edemeyeceğini, daha da kötüsü mutsuzluğa sürükleyeceğini düşünmüş, devamlı bir yalnızlığa mahkûm olduğuna kendini inandırmıştır. Oysa Suat ile Süreyya'yı birlikte ve mutlu, geleceğe ümitle bakar, gelecek için planlar yaparken görmek onu yeniden yalnızlık korkusu ile doldurmuştur. Evlenmeyeceğine kendi adı kadar emin olan Necip bu çifti gördükçe iradesinin zayıfladığını, kararının sarsıldığını, bastırdığı duygu ve belki de arzuların coştüğünü hisseder. Fazlasıyla karamsar, ümitsiz bir kişiliği olan Necip bu yaşa gelene kadar hep zevklerine bağımlı, maceraya eğilimli yaşamıştır ancak artık şefkate ve sevgiye özlem duymaya başlamış, bu boşluğu doldurulamayan hisleri kararsız bir istekle duyumsamaya başlamıştır: *"Onun hay u huy-ı ezvaka müptela olan, sergüzeştlere meyyal olan tabiatı bunlarla itilaf ettiği için artık tabiat-ı saniye olmuş, şimdi kendisinde sükûn ve şefkate, gölgeye, azamet ve şiire müştak bir tabiat uyanmaya başlamıştı. En memnun olduğu an-ı hayatında bile ruhundaki natamamlık*

²²¹ Mehmet Rauf, a.e., s.20.

hissi bir başka ihtiyaç ile, şimdi zannediyordu ki ancak böyle bir sıcak muhabbetle, böyle dostane, haherane bir vefa ile tatmin edilecek..."²²² Necip akrabası ve yakın dostu Süreyya ile karısı Suat arasındaki aşka gıptayla bakar, yürütmekte oldukları birlikteliği ideal bir evlilik olarak görür ve onların arasındaki bu bağlılığa sahip olmayı içten içe arzular fakat kendisini böylesi bir ilişkiye ne layık ne de hazır bulmaz. Özlemini çektiği tüm o şefkate rağmen Necip kendisine karşı merhametsiz, acımasızdır. Ona göre mutluluğu ancak Süreyya ve Suat gibiler, yani onu hak edenler elde edecektir, o ise seyircisi olduğu mutluluğa asla erişemeyecektir çünkü bunu hak etmemektedir.

Necip, Suat'ın babasının verdiği parayla yalı tutulan Boğaziçi'ne Suat ve Süreyya'nın yoğun ısrarlarına daha fazla dayanamayarak misafir olur. Günlerini aradığı huzur ve mutluluğu bulmak umuduyla belli belirsiz bir arayış hâlinde geçiren Necip içine hapsoldüğü sıkıntılı ruh hâlinden kurtulmak için Süreyya'nın teklifini kabul ederek Boğaziçi'ne gelir. Necip içindeki sıkıntının sebebini ayıklayıp tam anlamıyla tahlil edemez, ona göre kendisi hiçbir şeyden memnun olmamak nasibi ile doğmuştur. Bunu itiraf edışıyle Necip kendisini talihsiz bulunduğunu hiç gizlemez; o tabiatı gereği melale yatkındır, kolayca hüznlenir, hemen sıkılıp her şeyden bunalmaya hazırdır. İçedönük hissedeni tiplere has bir melankoli, Necip'in kişiliğinin en belirgin ve temel parçasıdır. Yine de Suat ve Süreyya tarafından hevesle karşılanmak ve güzelce ağırılanmak Necip'in içinde yüzdüğü kasveti bir süreliğine de olsa dağıtmaya yeter. Yine de şahidi olduğu örnek aile tablosu onu içine düşmekten kurtulamadığı içsel sorgulamalara iter. Necip Süreyya'yı ve Süreyya'nın Suat aracılığıyla elde ettiği saadeti kıskanır ancak bu kıskançlık yakıcı veya yırtıcı bir kıskançlık değildir. Suat olmasa öleceğine dair yeminler eden Süreyya'yı dinlemek Necip'e kendi yalnızlığını acı verici bir şekilde yeniden ve yeniden hatırlatır, Necip asla elde edemeyeceğine emin olduğu bu mutlu ailenin yaşantısını gıptayla seyreder. Necip, Süreyya ve Suat ile geçirdiği saatlerde daha çok gidecek başka bir yeri olmayan, yalnızlığını dindirmek için oradan oraya savrulan bir seyirci gibidir.

Hayatı bir kadınla paylaşamıyor olmanın verdiği yalnızlığa ve yalnızlığın üzerinde uyandırdığı tedirginliğe rağmen Necip aşinası olduğu kalabalık Beyoğlu âlemlerini, eğlence hayatını da özler. Bu iki zıt özlemin aynı anda içinde samimi hislerle uyanması onu şaşırtır; Necip'in düşünceleri hızla değişir, arzuları ve özlemleri sürekli biçim değiştirir. Bir an oturmuş bir düzeni arayıp bir kadınla birlikte nihayet yerleşik bir hayat kurmayı isterken kısa süre sonra eğlenceye, gürültüye, sersemliğe doğru meyledişi bunun bir kanıtıdır. Necip kendisindeki bu karmaşık

²²² Mehmet Rauf, a.e., s.37.

yapının nedenini açıklayamaz, kendisini çözümü güç bir muamma olarak değerlendirir. Yaşadığı hayat bomboş, serapsız bir çöldür adeta, bunu kendisi de çok iyi bilir ancak bu çölden nasıl kurtulacağını bilmemek Necip'in esas sorunudur. Bu noktada Necip'in kendisini tahlile çalışırken seçtiği kelimeler dikkat çekicidir: Kararsız, arzusuz, boş. Necip kendi yörüngesinde dolanıp duran, uydusu bile olmayan bir gezegene benzer, ne yapacağını bilmez hâldedir, bu düzensizlik fikirlerini de karmaşık hâle getirir, plansız bir hayat sürer, anlık isteklerinin peşinden koşar, kimi zaman bu fikirlerin onu götürdüğü noktadan da şikâyet eder.

Necip alışkanlık üzere sık sık Süreyya ile Suat'ı yeni hayatlarında ziyaret etmeye başlar. Necip birbirlerinden başka kimseleri, bir çocukları olmayan bu ailenin neşe kaynağına dönüşür. Süreyya yeni taşındıkları bu yerde devamlı doğayla bir arada olmak, deniz üstünde dolaşmak istemektedir. Onun bu hareketli hayatına eşlik etmekte güçlük çeken Suat ise evin içini piyanosundan çıkan notalarla süsler. Necip de müziğe karşı yeteneği olan Suat gibi musikiye düşkündür. Yazar bu konuyu detaylandırmadıysa da Necip'in eğitim almış, kültürlü bir genç olduğu anlaşılmaktadır. Edebiyata karşı da ilgisi bulunan Necip'in esas tutkusu musikidir. Entelektüel bir genç adam olan Necip müzik kültürü gelişmiş birisidir, bilhassa Batı musikisini çok sever, tanınmış besteler ve bestekârlar hakkında geniş bilgi sahibidir. Sanata olan ilgisi ve sanatsal eğilimleri bakımından Necip'in içedönük hisseden bir tip olduğu söylenebilir. Nitekim Necip için ömrünün en tatlı zamanları musiki ile sarhoş olabildiği zamanlardır. Suat'ın piyano çalarak öncülük ettiği bu sanat dolu saatler Necip ile Suat arasında daha sonra yaşanacakların esas sahnesidir. Piyano bir dekor olmaktan öteye geçerek Necip ile Suat'ın aşkını pekiştiren bir unsura dönüşecektir. Necip Suat'ın musikiye ilgisini fark ederek genç kadındaki eksik notaları tamamlar ve yaptığı bu sürprizle onları yakınlaştıran esas unsuru zenginleştirir.

Necip yer yer kadınlara karşı düşmanca bir tutum takınmasına ve kadınları güvenilmez varlıklar olarak değerlendirmesine rağmen hayatında bir kadının varlığına ihtiyaç duymadan da edemez. Suat ile geçirdiği saatler Necip'i kadınsı her şeye karşı daha da hassaslaştırır; Suat'ın kadınlığın tüm zarafetini ortaya seren eşyaları ondaki kadın ihtiyacını daha da derinleştirir. Suat'ın piyano çalan küçük elleri bu defa bir şemsiyenin sapında ortaya çıkar. Romantik mizacı gereği Necip bir kadının ellerinde, onun şemsiye tutan parmaklarında kimsenin göremeyeceği bir “şiir” görür. Kadın ile şiir arasında kurulan ilgi Necip'in hassas duyguları ile şekillenir: *“Necip şemsiyeye, çarşafa, peçeye, eldivene, bu kadın şeylerinde zarafet ve nehafete umk-ı ruhunda iştiyaklarla titreyen bir mefuniyetle bakıyor; sonra Suat'ın küçük, bir kuş denilecek ellerinin*

şemsiyeyi tutuşundaki şiire hayran olarak perişan oluyordu.”²²³ Necip henüz Suat’a çok yoğun hislerle bağlanmazken de ona karşı, ondaki bu küçük ve güzel detaylara karşı kayıtsız değildir. Süreyya’nın Suat’ın bedeninde gördüğü ve görmezden geldiği tüm o ufak detaylar Necip’in dikkatinde büyür ve daha da güzelleşir. Bu derin dikkat onun ruhunu ezip hastalandırır, öyle ki doğayla bütünleşerek geçirilen tüm o güzel zamanlar Necip’i dinlendirmek yerine daha da yorar. O hayatı başkaları gibi, olduğu hâliyle, sade ve renkli görme yetisine sahip değildir; Necip’e göre hayat onu ezip parçalayan, paralayan bir güçtür. Hayata karşı takındığı bu kırılgan ve öfkeli tutum Necip’i mutlu insanlar arasında acı çeken bir aykırı kimliğe büründürür: *“Necip, onlar galeyandan galeyena, inşirahtan inşiraha geçip neşelerinden kuşlar gibi cıvıladıkça, birçok zaman kendisini pür-gû eden yeis ve melalinin ara sıra yaptığı gibi muzlim ve sükûtî, ruhunu ezen o elîm melal içinde bedbaht “Ya ben?...” diye şikâyet etmek istiyordu: “Ya ben? Ben ne yapayım?...” Niçin o daima böyle idi? Dünyada sükûn ve rahatın hep zâde-i vehm olduğunu görüp kendini teellüm eden şeylerin de hep kendi muhayyilesinin, kendi ihtiyarının icatları olduğunu düşünerek kendine, ruhuna karşı bir şey yapmadığından, kendini şifa-yâb etmek için bir çare bulamadığından deliren bir gazap ve tehevür hissediyordu.”*²²⁴

Necip kendisini devamlı eleştirmekten vazgeçmez, kendisini diğerlerinden farklı görmek ve bu farklılığın ortaya serilmesi ihtimali Necip’i çok korkutur. Ruhundan geçenlerin açığa çıkacağını düşünmek bile Necip’i tedirgin eder. Aklından ve kalbinden geçenlerin bilinmesi hâlinde herkesin onu “iğrenç” bulacağını sanmak Necip’i huzursuz eder, üstelik kendisi de kendini iğrenç bulduğundan bu düşünceye daha da çok kapılır. İçedönük hisseden tiplerin düşüncelerini ve hislerini dış dünyadan saklama istekleri Necip’te de mevcuttur. Dışarıdan ne kadar sakin ve mutlu görünürse görünsün Necip’in içinde derin fırtınalar kopar ve Necip’i bu fırtınalardan çok bu fırtınaya başkalarının da kapılacağı düşüncesi korkutur: *“Ah eğer Suat ve Süreyya arkalarında bastonuyla otları kırbaçlayarak gelen, ara sıra birkaç sözle muhaverelerine iştirak yahut gördükleri şeyler hakkında bir mülahaza beyan eden, mücahedelerle şen görünen Necip’in ruhundan neler geçtiğini şüphe etselerdi onu ne kadar iğrenç bulurlardı. Ve Necip işte kendisi de kendinden iğreniyor ve asıl onu bu muazzep ediyordu.”*²²⁵ Necip kendisini ortada bir sebep olmaksızın kötü, kirli, eksik sayar, hatta o kadar ileri gider ki kendisine “canavar” sıfatını layık görür. Onda kendisini olduğundan aşağı görme eğilimi vardır ki bu özellik onu en huzurlu zamanlarda bile alaşağı etme potansiyeline sahiptir: *“Fakat onu öldüren herkesten ziyade kendisinin fenalığı idi. Kendine hürmet edememek kadar onu muazzep eden hal yoktu.*

²²³ Mehmet Rauf, a.e., s.68.

²²⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.71.

²²⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.73.

Kendinden korktuğu, zulmet-i ruhundan bir tehaşi-i istikrâh duyduğu zamanlar, “Ah ne mülevves bir muammayım!” diyerek kendindeki bu iki ruhu, bu bazen hep mavi ve saf, fakat ekseriye böyle hûn-alud, murdar maneviyetleri düşünür; daimî bir ses olmak üzere içinde kendine “Canavar!” diye hitap eden bir vicdan bulurdu.”²²⁶

Necip kadınlığın ideal özünü bulduğuna inandığı Suat’a yavaşça ve zamanla ancak kuvvetli bir bağla çekilir. Necip’in her şey üzerinde, bilhassa korkakça Suat üzerinde gezdirdiği dikkatli gözleri Suat’ın ellerinde takılı kalır. Önceki ilişki tecrübelerinde, kadınlarla girdiği münasebetlerde umduğunu bulamamış olan Necip, Suat’ın ruhani güzelliğine çekildiği kadar bedensel güzelliklerine de çekilir. Bilhassa Suat’ın elleri Necip için masumane bir teselli, bir arzu simgesidir. Necip’in Suat’ın ellerine ve yer yer de gözlerine olan bu düşkünlüğü abartılı bir duygululuktur. Suat’ın küçük, bir kuşa teşbih edilen elleri Necip’i ağlatacak kadar kıymetli bir varlığa dönüşür: *“Karı koca tekrar yan yana geldiler; Necip onların söylediklerine artık dikkat etmeyerek kendi kendine, “Evet sizin elleriniz!” diyordu. “Ben de onun için mi böyle vahşiyim acaba?” Sonra başını sallayarak “Beni bu hale getiren sizin elleriniz, o sizin nescinizdeki nezakete, kadınlığa bakarak insanın ağlamak istediği güzel kadın elleri değil mi?” diye düşünüyordu. Fakat acaba harap eden eller olduğu gibi şifa, hayat veren eller de var mıydı?”²²⁷* Necip’in kadın ellerine olan bu düşkünlüğü, daha doğrusu arzuladığı ancak elde edemeyeceğini bildiği, kendisine yasak edilmiş olan Suat’ın ellerine olan bu düşkünlüğü fetişist bir eğilimle ilişkilidir. Romanın devamında Necip kendine engel olamayarak bedenlen elde edemediği Suat’tan bir parçayı, genç kadının eldivenini çalacak, bu eldiven vasıtasıyla duygularını bastırmaya çalışacaktır. Söz konusu eldiven, hasta yatağında yatan Necip’in sığınağı olacaktır. Suat, Necip’i dünyaya egemen olduğuna inandığı kötülüğün içindeki temiz kalmış parçalara da nihayet inandırarak onun kalbinde yer edinmeyi başarmıştır.

Suat ile piyano başında geçen kıymetli vakitlerin ve doğayla paylaşılan rahatlatıcı, ruha tesir eden günlerin ardından Necip artık hayatında onun gibi bir kadın istediğinin farkına varmıştır. Necip Suat’ın en çok iffetli oluşuna, kocasına olan sadakatine hayrandır fakat bir gün bu bağlılıktan emin olamamak Necip’i adeta çıldırtır. Necip bir yanlış anlama sonucu Suat’ın komşu evden bir gençle ilişkisi olabileceği ihtimaline kendini inandırır. Suat, Necip’in içindeki o inançsız, ümitsiz, karamsar yanı yumuşaklığı, inceliği ve zarafeti ile törpülemiş, yumuşatmıştır ancak Suat’ın da diğerleri gibi olduğuna inanmak Necip’in içindeki karanlığı yeniden tetikler. Suat’ın bir başka erkekle birlikte olması, herkesi iyiliği ile büyülerken kocasını

²²⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.73.

²²⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.77.

aldatıyor oluşu henüz bir ihtimalken bile Necip'i mahveder: *“Bir anda, o zaman bir saniyede eski Necip, şüpheli, asabî, muzlim Necip tekrar uyandı. Kadınlardan öyle hıyanetlerle öyle aldatılmış, bazıları o kadar istihfafla aldatmıştı ki, şimdi kalbine bir yılan girmiş, Suat'tan başka hangi kadın olsa şüphe edecek kabiliyet kesp etmişti.”*²²⁸ Necip Suat'ın bir başka erkekle birlikte olarak ihanete bulaşmış olması ihtimaline o kadar inanır ki emin olmadığı birtakım varsayımlarla kendini dolduruşa getirir. Necip sanki kendi yalanlarına kendisi inanır gibidir, öyle ki bu yalanlar onu Suat'a güvenmekten bile vazgeçirecek kadar kuvvetli hâle gelmişlerdir. Bir şüpheden öteye geçemeyen ihtimaller Necip için yakıcı gerçekler gibidir, genç adam şüphelerine saplanıp kalır: *“Bunlar öyle şeylerdi ki dinledikçe düşündürüyor, şüphe etmek mecburî oluyordu. Ve şüphe gelir gelmez sade bir ihtimal ile takarrür eden bu faraziye ile bir azab-ı ateşin içinde yanmaya başlıyordu. Suat'ın bir başka birini sevmesi ihtimalinin, onun safvet ve ismetinde hâsıl olan bu şüphenin zehirli turnakları vardı ve bunlar dokundukları yeri ateş gibi yakıyorlardı. “Ya öyle ise, Yarabbim, ya bu sahih ise” diyordu. Bu ihtimal onu sahih imiş gibi mustarip etmeye başlayınca Suat hakkındaki emniyetinden bilmeyerek uzaklaşmış oluyordu.”*²²⁹

Yazar detaylıca üzerinde durmasa da Necip'in geçmiş tecrübelerinin onda bir kadın düşmanlığı olarak belirdiğini okura devamlı hissettirir. Necip için kadınlar güvenilirmez, aldatmaya meyilli, entrika çevirmeye istekli varlıklardır. Ona göre bir kadının aldatması, eşine ihanet etmesi, bu ihaneti de türlü yalanlarla saklaması şaşırtıcı değildir. Üstelik ona göre “kadın” kelimesi ile saçma, hain, kuş beyinli gibi kelimeler eş anlamlıdır; Necip bir erkek olarak kadınları aşağı ve kadınların tümünü hakir gördüğünü hiç gizlemez. Yalnız o Suat'ı bu genellemeden ayrı tutmuş, ona yüce sıfatlar yüklemiş, onu herkesten temiz, masum saymıştır; işte Suat'ın da diğer kadınlar gibi olması ihtimali onu en çok yaralayan şey olmuştur: *“Birçok zaman kendisi için “kadın” kelimesi sade saçma, hain, kuşbeyinli manalarına gelmişti; ve şimdi tekrar kadın kelimesini o manada kullanınca bunu o kadar zaman hayran-ı ismeti olduğu Suat'a tatbik etmek ona pek acı geldi. “Kabil mi Suat, sen, sen de böyle şey yapar mısın? sen de mi çamursun, Yarabbim, sen de mi Suat diye sormak istiyordu. Ve bunun böyle olmaması için sebep bulamayışı, kendini temin edemeyişi pek fena geliyordu. Ah ne kadar yazıktı, bu kadar güzel, temiz, büyük bir ruhun da esir-i hevesat kalıp düşmesi, çirkinleşmesi, kirlenmesi ihtimali ... Ah ne kadar yazıktı. Niçin böyle oluyordu? İnsanın hayatını temizliği, safveti, ismeti için feda edebileceği bir kadın bulmak ne kadar güç olduğunu düşündükçe kalbi ağlayacak kadar derin bir acı ile*

²²⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.98.

²²⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.99.

sızlıyordu.”²³⁰ Necip’in kadınları bu aşağılayan, hor gören, küçümseyen davranışı bizi “mizojini” kavramına götürmektedir. Yunanca kökenli bir terim olarak “mizojini”, “kadın düşmanlığı”, “kadından nefret etme” anlamlarını karşılamaktadır. Mizojini kavramı kadının kadın kimliği taşımasından dolayı nefret edilmesi, ötekileştirilmesini ifade eder. Kadının ikinci sınıf bir vatandaş olarak görülerek aşağılanması, çeşitli toplumsal meselelerde ayrımcılığa uğraması, cinsel ve cinsî kimliği bakımından engellenmesi olarak değerlendirilebilecek olan mizojini, erkek egemen toplumlarda yaygın şekilde görülür.²³¹ Necip de alt sebebi yeterince açıklanmasa da kadınlara böyle bir tutumla yaklaşır, kadınları sırf kadın oldukları için aşağılanmaya layık görür. Necip’in kadınlık kavramı ile eş değer tuttuğu sıfatlar ve özellikler onun bir kadın düşmanı oluşunu kanıtlar niteliktedir. Ancak Necip’in Suat hakkındaki endişeleri yersiz çıkar, Suat kocasını aldatmayı hiç düşünmemiş, Süreyya’ya ihanet etmemiştir. Necip bunu öğrendiğinde Suat’a haksızlık ettiği için çok üzülür fakat bir yandan da Suat’ın böylesi bir pislige bulaşmamış olmasına sevinir. Onun toz konduramadığı kadınlık değil, Suat’ın kadınlığı, kişiliğidir. Bu tatsız şüphe Necip’in Suat’a duyduğu aşkı anlamasına bir vesile teşkil eder ancak okurun onu bir kadın düşmanı olarak etiketlemesine de fırsat verir. Aynı zamanda bir şüpheyi tutularak üzülmeye, düşüncelerinde boğularak içinde bulunduğu güzelliklerin arasında bile melal bulması onun ne kadar evhamlı, kuruntucu olduğunu ortaya serer. Necip dile dökemediği hislerin ve kafasında büyüttüğü asılsız düşüncelerin altında ezilen bir adamdır.

Suat’a duyduğu aşkın farkına varmak Necip’in ruhundaki melali daha da şiddetlendirir. Suat ile musikinin vasıtasıyla kavuşabildiği saatler Necip’in ömrünün en kıymetli vakitleridir. Suat’ı tanımadan evvel evliliğe kesin bir kararlılıkla karşı duran Necip için Suat gibi bir kadınla evlenme ihtimali oldukça heyecan vericidir. Necip karşısına Suat gibi bir kadının çıkabilmesi ihtimalini düşünürken kendi yolunun daha önce Suat ile kesişmiş olmasını arzuladığını fark eder. Bu ilginç fikir onun ruhuna o kadar tesir eder ki genç adam tutku ve aşkla ölümü yan yana getirir; Necip için saadet Suat’a kavuşmak ve ölmek şeklinde tezahür eder: *“Ah, Süreyya’yı ne kadar bahtiyar buluyordu; ve buna mukabil kendine kimbilir nasıl bir kadın rast gelecekti. Lâkin evlenecek miydi? Bu artık iyice mukarrer miydi? Onun gibi birini bulmak muhal olunca niçin evlenmeliydi? Ve onun gibi olsa diye düşünürken bir an oldu ki “Ya o rast gelseydi...” diye düşündü. Bu o kadar şedid ve elîm bir heyecan oldu ki, “Ah, o benim olsa öldürdüm!” diye inledi.*”²³² Necip kendisi için tasavvur ettiği güzel gelecek planlarını bile olmamış ihtimallerin gölgesiyle kirletir. Necip için aşk gibi bir duygu bile ölüm gibi kasvetli bir sonla bütünleşir,

²³⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.100.

²³¹ Veysi Baydar, “Popüler Kültürde Mizojini”, *Turkish Studies*, Ankara 2013, s.153.

²³² Mehmet Rauf, a.e., s.109.

gerçi Necip'in aşkı yasak bir aşktır fakat bu yasak aşkı harlayan da yine kendi düşünceleri, kendi hayalleri, kendi içsel dalgalanmalarıdır. Suat'ı zihninden atmamak veya atamamak Necip'i köşeye sıkıştırmaktan, her gün daha da yıpratmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Öyle ki Necip de olmayacak hayalleri zihninde düşleyip bu hayaller gerçekleşmedikçe bitap düşmekten yorulur hâle gelir, girdiği çıkmaz ve karanlık yol onu korkutmaya başlar. Necip düştüğü bu çaresiz durumdan kurtulmanın tek yolunun Suat'ı düşünmemek, onunla ilgili tatlı hayaller kurmaktan kaçınmak olduğunu bilir fakat düşlerinde yaşattığı o yasak aşkın verdiği zevkten de kopamaz. Hislerinin esiri hâline gelen Necip'te kendini dizginleme gücü yoktur, o adeta ruhunun oyuncağı gibidir: *“Sonra birden korktu; nasıl bir giriveye girdiğini, bunun bir cinayet olduğunu gördü. “Son günlerde çok meşgul oldum... Onun tesiri... Geçer...” demekle beraber yine bunun ne kadar ehemmiyetli olduğunu inkâr edemiyordu. Fakat fikrinin elinde o kadar esir; bîtap idi ki, bu zevkenden mahrum kalmaya tahammül edemiyordu. Bunda onu mest edip ihtiyarını bayıltan bir cazibe, bir saadet vardı. Kendi eliyle saadetini reddedecek kadar faaliyeti, ruhuna o kadar tahakkümü yoktu. O ruhuna hiçbir zaman tahakküm edememiş, her zaman onun elinde bir oyuncak olmuştı; böyle birçok mahmum iştiaf zamanlarını tahattur ettiğinden “Bu da onlar gibi geçer” ümidinde idi.”*²³³ Düşlememesi gereken hayalleri düşleyecek, sevmemesi gereken kadına aşkla bağlanacak kadar iradesiz bir tutum sergileyen Necip için yazarın tespiti onun mutlaka bir şeylere düşkün olma temayülünde olduğudur. Necip sevme ve sevilme arzusu içindedir, değişken duyguları belli zamanlarda belli bir şeye takılıp kalma eğilimindedir. Necip Suat'a duyduğu ilginin de önceki aşkları gibi gelip geçici olacağını sanır, doğrusu bu kendisini teskin etmek için tercih ettiği bir tesellidir ancak henüz bilmediği Suat'ın onun kalbinde sandığından daha fazla yer edineceğidir: *“Ona şiir ve sevda, daima, daima bir iptila lazımdı; hiçbir kadını sevmeyi sever, bunun için daima kadınlığa müptela bulunurdu. Birçok kadınlara böyle namus ve iffetin yahut adem-i imkânın iskât ve nihayet mahvettiği temayüllerle haftalarca mahmum kalmıştı.”*²³⁴

Necip yakın bir dost gibi sevdiği Süreyya'nın karısına, Suat'a farklı bir gözle bakmaktan utanır, kendi iradesizliğine çok kızar fakat Suat'ı düşlemekten, onunla paylaşabildiği tek şeyi, musiki saatlerini paylaşmaktan da vazgeçemez. Bir noktada Necip'in ahlâkî ilkeler ve aşkı arasında kaldığı, bu iki zıt kutup arasında bocaladığı görülür. Mehmet Rauf Necip'in bu sınavını, Necip'in içindeki kimlik karmaşasını şu şekilde, çarpıcı bir dille anlatılır: *“Bir iradesizlikten bak ne oldu?” diye, şimdiye kadar böyle olunca vakit geçtikçe bunun nasıl dehşetli bir hal*

²³³ Mehmet Rauf, a.e., s.110.

²³⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.110.

*alacağını düşünerek tehevür ediyordu; “Lâkin bu sade bir hıyanet, en büyük alçaklık...” demek istiyordu. Fakat ondaki muhtelif Neciplerden biri bunu söylerken bir diğeri gülerek “Bey tiyatroy oynuyor!” derdi. Bir diğeri ikisine de bigâne kalarak muhalif davranır, sade onu, saadetini, Suat’ı düşünürdü. Ve kendisi bu muhtelif şahsiyetlerin elinde oyuncak, sefil, şimdi buna, şimdi ötekine münkad ve ram olarak, iradesiz, bir şey yapmak ihtimali olmaksızın, gidiyordu.”*²³⁵ Suat’la olmak ancak onunla olması durumunda Süreyya’ya ve onun dostluğuna ihanet edeceğini bilmek Necip’in içinde çeşitli Necipler doğurur, bu Necipler kendi aralarında kavgaya tutuşurlar, bir olup Necip’e saldırıp onu huzursuz ederler. Suat’ı sevmesinin büyük bir suç, bir günah olduğunu bilmek Necip’in kendi kendisini hedef alan bir düşmana dönüşmesine sebep olur, kendi kendine saldırarak yıpratın Necip adeta çıldırmış gibidir.

Suat’ın yakınında bulunmak ancak onunla istediğı gibi bir birliktelik yaşayamamak Necip’te yazarın duygu saçmalamaları olarak adlandırdığı tuhaf bir ruh hâli meydana getirir. Bir gün geç vakitte uyandıktan sonra deniz hamamına giren Necip suların arasında adeta Suat’ın vücudunu hissettiğı vehmine kapılır, genç kadının kokusunun suların içinden geldiğine inanarak sersemle, birden ölecek olmaktan korkar. Duygularının tesiri Necip’in bedeninde görülür hâle gelir: *“Nihayet bu bir hezeyan-ı havass haline geldi: Bir gün geç kalkmış, deniz hamamına geçmişti; çırpına çırpına koşuşan, çarpışan dalgalar, hamamın içinde büyüyen, akseden sesleriyle gayr-ı muntazam bir hava çalıyordu. Vücut zevk-i memulün sevkıyla şimdiden bir rehavet-i latife içinde, uyanır uyanmaz tekrar fikrini işgale başlamış endişelerinin dalğınlığı ile soyunurken, serin deniz havasının içinde birden öliyorum zannetti. Etrafını onun rayıhası sarmıştı.”*²³⁶ Necip Suat’ı esasen ince yaratılışlı oluşu, temiz kişiliğı, örnek kadınlığı dolayısıyla sever ancak zamanla onu bedenlen de elde etmeyi ister. Bu isteğın hiçbir zaman doyurulamayacak oluşu Necip’i birtakım aldatmacalara sürükler, Suat’ın Necip tarafından elde edilemeyen teni ve teninin kokusu suya sirayet ederek Necip’e kutsal bir vasıta aracılığıyla ulaşır: *“Bu nereden geliyordu? Ondandır evvel denize girmiş olduğu için mi kalmıştı? Denizin, rüzgârın telatumu bunu nasıl dağıtmamıştı? Ve suyun içine girdiğı zaman, şimdiye kadar bunu düşünmediğıne istigrap ederek, onun da burada, bu su içinde yıkandığını düşünmek bütün ihtiyarını helak ve zebun eden bir zaaf-ı rehavete sevk ediyordu. Bulutlar içinde, sermest ve bîhuş, kendini suyun içine bırakarak, nihayetsiz bir mestî-yi havas içinde onu burada, suyun arasında, deniz elbisesinin nim sakladığı omuzu, kolları, gerdaniyla görerek, bayılır gibi kalıyordu; bu hissini idame için gözlerini kapayarak, suyun kendini nevaşileriyle sebh ettiren*

²³⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.115.

²³⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.124.

kuvvetinin üstünde sallanarak, mahmum, hayatından bihaber, medhuş kalıyor, onu öyle görmeyi tasavvur ettikçe, kokusunu hissettikçe denizin içinde nihayetsiz amaka uçuyorum zannını veren bir sarhoşluk ile sersemleşiyordu.”²³⁷

Girdiği deniz hamamında adeta Suat’ın bedeniyle birleşmiş kadar zevk alan ve Suat’ı tüm kadınlığıyla arzuladığını itirafa zorlanan Necip Suat’a ulaşamadıkça düşkünlüğünü tatmin etmede de bir o kadar zorluk çeker. Bu hadiseden sonra Suat’a duyduğu derin tutkuyu bastırmakta güçlük çeken Necip’in gözleri Suat’ın parmaklarının ucuyla dokunduğu piyanonun üzerine bıraktığı eldivenlere ilişir. Suat’a ilgi duymaya başladığı andan itibaren onun ellerine özel bir merakı bulunan Necip deniz hamamında duyduğunu sandığı kokuyu, Suat’ın kokusunu bu eldivenlerden de alır ve kendini engelleyemeden eldivenlerden birini alarak cebine saklar:

*“Bu akşam üstü Tarabya’ya kadar gidip dönmek için çıkıyorlardı. Necip yalnızca inerken piyanonun üstünde Suat’ın şemsiyesiyle eldivenlerini gördü; bir anda bu eldivenlerde onu koklamak emeline tahakküm edemedi ve titreyerek eğildi, bunları ağzına götürdü. Oh, her zaman havada olan bu rayiha işte şimdi elinde idi; ve eldivenlerin nesci o kadar onun eli gibi nerm ve rakik idi ki sahihten onun ellerini kokluyormuş gibi geliyordu. Bir an oldu ki bunları alıp saklamak ne büyük saadet olduğunu acı bir hasretle düşündü ve bir cinayet yapıyor gibi titreyerek, sapsarı, bunların birini cebine soktu.”*²³⁸

Necip’in Suat’ın daha öncesinde de kuşa teşbih ettiği ellerine karşı farklı, fetişizme kayan bir ilgisi vardır ki bu ilgi en son genç adamı Suat’ın ellerine değen ve onun kokusunu alan bir eldiven tekini adeta çalmaya iter. Necip’in kadın ellerine, bilhassa Suat’ın ellerine yönelttiği tutku, fetişist bir tutum olarak değerlendirilmelidir. Fetişizm kelimesi, kelime anlamı itibarıyla “saplantılı bir büyülenme” olarak açıklanabilecek Portekizce bir kelime olan “feticio” kelimesinden türetilmiştir. Fetişizm bir kişinin cansız nesneler ya da geleneksel olarak seksüel bir arzusun nesnesi görülmeyen çeşitli beden parçalarına dönük haz elde etme amacıyla duyduğu ilgiden kaynaklanan bir sorundur.²³⁹ Kısacası fetişistlerin toplum geneline haz uyandırıcı bir imajı olmayan nesne veya beden parçalarına ilgi duydukları söylenebilir. Freud’a göre bir kişide bir nesne veya beden parçasına karşı geliştirilecek fetişin kaynağı çocukluk yaşantısında aranmalıdır. Necip’in kadın eline karşı geliştirdiği bu fetişin sebebini bulabilecek kadar Necip’in çocukluk ve gençlik yıllarına, yetiştirilme tarzına dair bilgi romanda geçmediğinden bu konu ile ilgili bir yargıya

²³⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.125.

²³⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.126.

²³⁹ Mikail Boz, Rifat Becerikli, “‘Aşkın Gören Gözlere İhtiyacı Yok’ Filminde Fetişizm ve Erkeklik”, *SineFilozofi Dergisi*, 2020, s.554.

varmak zordur ancak Necip'in kadın eline karşı bir fetiş geliştirdiği romandaki belli düşünce ve eylemlerinden, bilhassa eldiven çalma hadisesinden anlaşılmaktadır.

Romanın başında da belirtildiği üzere bekâr yaşantısı süren genç bir adam olarak Necip zevklerine düşkün, doyum noktasına çeşitli hazların peşinden koşmakla erişileceğine inanan bir adamdır ancak Suat'ın aşkının derdine düştükten ve onu bedenlen elde edememekten dolayı hiçbir şeyden zevk alamaz hâle gelmiştir. Suat'ı düşüncelerinde dahi yaşatmak Necip için tehlikelidir, yine de kendini teselli etmek için hayallere, rüyalara sarılmış vaziyettedir. Yine de bu hazların teskin ediciliği geçicidir, Necip artık hayattan, yaşamaktan usanmış, her şeyden bunalmış vaziyettedir: *“Bu esnada bir gün Necip gelmişti, fakat o da rahatsızlığından şikâyet ediyordu. Hiçbir şeyden zevk almadığını söyleyip hayat hakkında pek bedbin görünüyordu. Artık usandığını, bunun ölünceye kadar böyle sürükleneceğini bile bile yaşamaktan artık bulantı geldiğini anlatıyordu.”*²⁴⁰ Aşka ve kadınlara genel bir düşkünlüğü olan Necip'in en çok arzuladığı bu iki şeye ulaşamaması onu mahvetmektedir. Müptelası olduğu ve hayatındaki boşlukları doldurmak için sığındığı bu iki şey Necip için artık adeta yasaklanmış gibidir. Hayata karşı olan bağlılığını erişemediği şeyler dolayısıyla zamanla yitirmeye başlayan ve ruhanî dengesini koruyamayan Necip iyice güçten düşer ve en sonunda tifoya yakalanır. O kadar ağır hastadır ki kendini bilmez şekilde baygın yatarken onunla Süreyya'nın annesi ve Hacer ilgilenirler. Necip'in hastalığı çok ağırdır ancak genç adam bir süre hasta yatağında yattıktan sonra nihayet kendine gelir. Hacer'e göre Necip'i hayatta tutan, ona en zor anında güç veren şey cebinden çıkan ve yastığının altına bırakılan eldivendir. Necip'in hastalandığını, durumunun vahim olduğunu öğrendiğinde çok üzülen ve bu samimi üzüntünün nedenini bir türlü anlamlandıramayan Suat Necip'i hayatta tuttuğu söylenen eldivenin kendisine ait olduğunu anlar. Necip'e göre bir arzu nesnesi olarak adlandırabilecek olan eldiven, Suat'ın Necip'in aşkından haberdar olmasını sağlayan bir unsura dönüşür. Necip küçük sırrının ortaya çıkmasından korkar ancak bir daha hiçbir zaman bir araya gelemeyecek olmanın verdiği korku hem Necip'i hem de Suat'ı susturur, ortada bulunan gerçeği en çok da kendilerinden gizleyerek eski yaşantılarına devam ederler. Necip ile Suat'ı buluşturan tek şey yine musiki olur, bu vasıta ile yine bir araya gelirler, Süreyya'dan bu şekilde uzaklaşıp yalnız kalmanın tadını çıkarırlar. Musikiyi dünyanın birinci ve en yüksek zevki sayan Necip için piyano başında geçen saatler yatıştırıcı bir etkiye sahiptir.

²⁴⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.134.

Roman boyunca yer yer Necip'in intihara meyilli olduğuna vurgu yapılır. Suat'a yakın olmak ancak onun olamamak ve bunun yıprattığı bir bedenle tifoya tutulmak Necip'i ölüm fikrine iyice yaklaştırır. Kendini öldürme yani intihara kalkışma fikri Necip için yeni bir fikir değil gibidir, zira yazara göre Necip mutlaka bir gün intihar edeceğine inanarak yaşamıştır: *“Birden hayatını uzun bir çöl gördü. Yaşamaktan azim bir yorgunluk hissetti ve “Acaba vakti geldi mi?” diye düşündü; zira o kendini mutlaka intihara mahkûm görürdü.*”²⁴¹ Necip düşüncelerinde boğulmaktan o kadar yıpranmış, yaşamaktan o kadar yorulmuştur ki tifodan ölmüş olmayı dileyen vaziyete düşmüştür. Kışın yaklaşmakta oluşunu bilmek ve kışın gelişiyle artık Suat'ı daha az göreceğini düşünmek de Necip'i gelecek karşısında ümitsiz, karamsar hâle getirir, işte bu nedenledir ki yaşamak Necip için zor bir uğraşa dönüşmüştür. Artık kalabalıkların arasına karışmaya da eskisi gibi istekli olmadığından gelecek Necip'e kendi yalnız, hazin sonunun bir emaresi gibi görünür. İşte bu yüzden Suat'ın sırf elleri, gözleri, hatta elbisesinin bir düğmesi için bile ölmek fikri Necip'e tatlı görünür, ona göre Suat'ın olmadığı bir hayatı sürdürmektense ölmek ideal olandır. Tüm bu detaylar Necip'in ne derece melankolik, karmaşık bir adam olduğunun kanıtıdır; Suat'ı sevmeye başladıktan sonra eski, eğlence düşkünü, kadın tutkunu, müzmin bir bekar olmak niyetinde olan Necip gitmiş yerine karamsar, ümitsiz, düşünmekten çıldıracak seviyeye gelmiş, her şeyden bezmiş, mutsuz, hastalıklı bir Necip gelmiştir. Duygularının esiri bir adam olan Necip ona ölümü arzulatacak bir bunalımın içine düşmüş, hayatın çarkları arasında ezile ezile yaşamaktadır.

Suat'ın da kendisine kayıtsız olmadığını anlamak Necip'in ruhunu iyice dalgalandırır. Onunkisi imkânsız, platonik bir aşktır fakat tüm yasaklara rağmen aşkına karşılık almak Necip için son bir dayanaktır. Suat'ın bir lafıyla sevincinden çılgına dönen Necip için sevmeden ve sevilmeden yaşamak imkansızdır, öyle ki genç adam bunca zaman nasıl yaşadığına, bir çöle benzettiği hayatına nasıl olup da katlandığına anlam veremez. Aşkına karşılık bulmak ve bunu dünyada tadacak kadar şanslı olmak Necip için bir mutluluk kaynağıdır ancak esas acı olan bu aşkın yaşanması durumunda bir çirkinliğe batacak olmak, kirlenmektir. İşte bu nedenle Necip günlerini onu alaşağı eden duygularına teslim olarak geçirir, bir an aşkın sarhoş edici gücünün tesiriyle mutlu iken bir an yine heyecanlı, endişelidir: *“O gün akşama kadar bu halet-i ruhiye devam etti. Bazen yalnız sakın, mesudane sakın, sonra tekrar müteheyyiç, ikbalini düşünerek müteheyyiç kalıyor, o hoplama, her saniye onu sevdiğini bilirken tekrar her saniye bunu unutup yeniden hatırlamak hoplaması yüreğini ihya ediyordu.*”²⁴² Suat'ın sevgisinden emin olmanın

²⁴¹ Mehmet Rauf, a.e., s.154.

²⁴² Mehmet Rauf, a.e., s.173.

verdiği cesaretle duygularını ona da açmaktan çekinmeyen Necip'in mutluluğu da yine fazla uzun sürmez, Süreyya'nın isteği üzerine Suat ve Süreyya yeniden Süreyya'nın ailesinin yanına taşınacaklardır ki bu da meraklı gözlerin onları izlemesi anlamına geleceğinden artık yalnız kalmaları, birlikte samimi saatler geçirmeleri imkânsızlaşacaktır. Üstelik Necip'in içsel sorgulamaları da hiç kesilmez, Suat'ı kadınlığın mükemmel bir timsali saymasına rağmen onun sevgisinin gerçekliğine bile inanamaz hâle gelir. Süreyya'yı da bir zamanlar gerçekten sevmiş olan Suat'ın yaptığını bir ihanet gibi görmek Necip'i Suat'ın kendisine gösterdiği sevgiye karşı şüpheye düşürür. Bu şüphe Süreyya'nın ailesinin evinde Hacer'in ve Fatin'in imalı sözlerinden ve dikkatli gözlerinden kaçmak isteyen Suat'ın ona karşı uzak durmasıyla daha da şiddetlenir. Oysa Suat'ın sevgisi sahte veya kandırmaca değildir, genç kadın Necip'i sahici bir aşkla sever ancak her şeyin ortaya çıkmasıyla beraber yaşanacakları düşünmek Suat'ı Necip'ten uzaklaştırmaya yeter. Ancak Suat kaçtıkça Necip onu kovalar gibidir, Suat'ı bir an bile görecektir olmanın verdiği heyecan Necip'i bu eve gelip gitmekten alıkoyamaz. Necip aşkının ve korkunç ihanet fikrinin arasında bocalar. Oadaki şüphe Suat'a da sirayet eder, Necip'i Hacer ile fazlasıyla samimi görmek Suat'ı o kadar kıskandırır ki o da Necip'in aşkının gerçekliğinden şüphe etmeye başlar. Bu karşılıklı yanlış anlaşılmalara ikisini de yiyip bitirir.

Necip içine düştüğü ikileme daha fazla dayanamayarak adeta çıldırır, hislerini yatıştırmak için alkole sığınmaktan başka çaresi kalmadığını düşünerek körkütük sarhoş olana, ağzından ne çıktığını bilemeyecek duruma gelene kadar içer. Artık çıldırmaktan da korkar hâle gelmiş, ölümü daha yoğun bir şekilde isteyecek kadar kendini kaybetmiştir. Ölüm onun için her şeyin bitişi yani bir nevi kurtuluş olacaktır. Hislerini daha fazla içinde tutma gücünü gösteremeyen Necip dayanamayarak aşkını ve aşkına karşılık görememiş olmanın onu nasıl yıprattığını Suat'a açıkça anlatılır. O zaman her ikisi de birbirlerine haksızlık ettiklerini, birbirlerini gerçekten de sevdiklerini anlarlar ancak bu da ikisi için geçici bir rahatlama değil, fazlasına yaramaz. Kaçıp her şeyi geride bırakmak istemelerine rağmen bir çocuk gibi her şeyden habersiz yaşayıp giden Süreyya'yı üzme korkusuyla bu fikirden de vazgeçerek ömürlerinin sonuna kadar bu acı aşkı içlerinde yaşatmaya söz verirler. Geriye tek bir arzuları kalmıştır ki o da beraber ölmektir. Yazar Necip'e bu arzusunu gerçekleştirme imkânını tanır, köşkte çıkan yangında alevlerin arasında kalan Suat'ı kurtarmak amacıyla alevlerin arasına dalmaktan çekinmeyen Necip sevdiği kadınla, yani Suat ile beraber yanarak ölecektir. Su gibi kutsal bir vasıta aracılığıyla Suat'ın bedenine sahip olma vehmine kapılan Necip bu defa yakıcı alevler sayesinde arzularının ateşini harlamış, onun uğruna ölere arzulanmış sona kavuşmuştur. Karısı alevler içinde yanarken içeri girip onu kurtarmak konusunda tereddüt eden Süreyya yerine Suat ile beraber yanmayı göze

alan Necip olmuştur, yazar bu yangınla onu hem arzularından hem de günahlarından arındırmış gibidir.

Necip, Eylül romanının en kompleks, en derin karakteri görünümündedir; romanın başında müzmin bir bekar olarak eğlence düşkünü, kendine dikkat ederek havai bir hayat sürdüren, evlilikten ölümden kaçır gibi korkan bir kimse olarak tanıtılan Necip daha sonra Suat'ın aşkını tadacak, bir kadın düşmanından beklenmeyecek şekilde bir kadın tarafından kurtarılmaya, onun yalnız bir iltifatına muhtaç hâle gelecektir. Necip romantik mizaçlı, iyi huylu, duygusal bir adamdır, hayata karşı dayanıksız bir profil çizer. Nitekim Suat'a âşık olur olmaz Necip için hayatın bütün güzel ve parlak yönleri sönüp kaybolur, genç adam aşkının yakıcılığı ile sersemeler, derin bir bunalıma sürüklenir. Necip'in bu yapısı onu içedönük hisseden tip profiline uygun bir görünüme büründürür. Sanata ve edebiyata, bilhassa musikiye ilgili olan ve kendini bu alanda geliştirmiş, bilgilendirmiş bir genç olan Necip kültürlü, aydın bir kimse olarak dikkati çeker. İçedönük hisseden tiplere has bir özellik olarak sanatı kendine bir ifade aracı olarak seçme yöntemi Necip'in kişiliğinde de dikkati çeker. Necip duygulu, hassas ruhlu, incelikli bir adam olarak hislerinin esiri birine dönüşecektir ki bu da onun sonunu getirecektir. Tüm bu kişilik özellikleri bakımından Necip'in içedönük hisseden tipe has bir profil çizdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

III. SÜREYYA – DIŞADÖNÜK DUYUM TİPİ

Süreyya, Eylül romanında bütün olayları birleştirici bir karakter işlevi görür. Romanda asıl olaylar Süreyya ve onun ailesinin, bilhassa Süreyya ile Suat'ın evliliklerinin etrafında şekillenir. Nitekim romandaki yasak aşk temasını birbirlerine duydukları kuvvetli bağla yaşatan Suat ile Necip'in tanışmalarına vesile olan da yine Süreyya'dır. Roman daha çok Süreyya ile Suat'ın beş yılın ardından eski neşesi kalmamış evliliklerini canlandırmak için Boğaziçi'ne taşınmaları ile gelişen olayları konu edinir, Süreyya'nın halazadesi ve yakın dostu olarak Boğaziçi'ndeki bu eve sık sık konuk olan Necip'in Süreyya'nın karısı Suat'a âşık olması romanın esas çatısını oluşturur. Bu bakımdan romandaki kilit karakterin Süreyya olduğunu söylemek mümkündür, nitekim Süreyya romandaki diğer karakterleri de bir araya getiren bir birleştirici kimse olma rolünü üstlenir.

Süreyya, “gökyüzünün kuzey yarımküresindeki Boğa burcunda yer alan ve yedi yıldızdan oluşan bir yıldız takımı”nın adıdır. Ülker ve Pervin isimleri de Süreyya ismi ile eş anlamlıdır. Mahfuz Zariç “Akademik Eleştiri Bağlamında Mehmet Rauf'un Eylül Adlı Romanı” başlıklı yazısında seçilen bu ismin anlamı itibariyle Tevfik Fikret'in “Süha ile Pervin” başlıklı şiirini ve

bu şiirdeki birbirine zıt karakterleri hatırlattığını dile getirir. Zariç'e göre sonsuz gökyüzüne hayranlıkla bakan Süha ile doğaya, doğadaki yaşama, deniz sefalarına ilgi duyan Süreyya arasında bir benzerlik ilişki kurmak mümkündür: *"Süreyya karakteri de kalabalıklar içinde yaşamayı sevmesi, kalabalıkları sevmemesi, deniz tutkusu ve yalı hayaliyle; Suat'ın "bir küçük kuş denecek elleri" ile Süha ve Pervin şiirindeki gözlerini "kirli bir şahika gibi görünen bulut parçasına dikmiş", sevgilisinin pembe nazik ellerinin ucunu öpen, muhabbeti semavî olan, mavi gözlü ve sarışın Süha'sını hatırlatır."*²⁴³ Süreyya'nın doğayla bir arada olma arzusuyla dolu, kolayca sıkılıp bunalan, çareyi doğaya ve denize karışmakta bulan, tembel ve havai yapısı onu Servet-i Fünun gençlerinin bir örneği olarak değerlendirmemize yol açar. Gerçi Süreyya romantik mizaçlı, aşırı duygulu, ince ruhlu, doğanın güzelliklerinde melal arayan, hemen her şeyde şiiri ve melankoliyi gören bir adam değildir ancak dışadönük bir kişilik olarak doğayla iç içe olma ve doğaya karışma arzusu içindedir ki bu tutkusu onu çoğu zaman diğer her şeye kayıtsız bırakır.

Eylül romanında okurun karşısına ilk çıkan karakter, canı sıkıldığı vurgulanan Süreyya'dır. Süreyya babasının zoruyla bütün aile bir arada kaldıkları, bir taş ocağına, çöle benzettği Bakırköy'de yaşamaktan sıkıldığını hiç gizlemez, bu durağan hayat onun için fazlasıyla bunaltıcıdır. Süreyya bütün kış sıcak yaz mevsimini Boğaziçi'nde, karısı Suat ile beraber geçirmenin hayalini kurmuşsa da roman boyunca aksi ve dediğim dedik karakteri ön plana çıkartılan babasını böyle bir hayata ikna edememiştir. Belirtildiği üzere Süreyya gündelik hayatında oldukça neşeli, şen bir adamdır ancak "Allah'ın kırı" diye tarif ettiği Bakırköy'de geçirdiği vakitler onun tüm neşesini alıp götürmüş gibidir, kendi rahatına ve keyfine pek düşkün olan Süreyya birbirinin tekrarı gibi geçip giden günleri isyanla, şikâyet ederek karşılar. Karısı Suat da bu durumun bir seyircisidir, Süreyya'nın sıkıldığını, iyice keyifsizlendiğini görmek onu çok üzer. Süreyya da bu sıkıntısını, bıkkınlığını ondan hiç gizlemez; Suat'ın ilgili yaklaşımını da aynı huysuzlukla karşılar: *"-Evet sorma... Patlıyorum... Burası zaten yaşanılacak bir yer mi? Allah'ın kırı... Hele bu yemekten sonraki saatler... Sabahleyin yemeğe kadar, akşam üstü... Hasılı her zaman... İnsan boğuluyor... Herkes böyle birer köşede eziliyor... Kendimi bostan kuyusunda zannediyorum."*²⁴⁴ Süreyya'ya göre kendisinin böyle bir hayata mahkûm olmasının tek nedeni babasıdır, babası sırf kendisi Süreyya'nın arzuladığı gibi Boğaziçi'nde yaşamayı istemediğinden çevresindeki diğer insanları da onunla beraber Bakırköy'deki sıkıcı, bunaltıcı hayatı yaşamaya zorlamaktadır: *"-Fakat işte mümkün olmuyor, babam razı değil... Çünkü,*

²⁴³ Mahfuz Zariç, "Akademik Eleştiri Bağlamında Mehmet Rauf'un Eylül Adlı Romanı", *Turkish Studies*, Ankara 2017, s.546.

²⁴⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.12.

çünkü istemiyor, sevmiyor, hepsi işte ondan. Eğer o istese biz mesut olacağız... Bak, saadetimize ne kadar ehemmiyetsiz bir manî var...”²⁴⁵ Süreyya’ya göre babası karısı ile beraber geçireceği daha mutlu bir hayatın önündeki engeldir, babasının sözüyle şekillenen bir hayatı yaşamak zorunda kalmak ve elinden bir şey gelmemesi Süreyya’yı babasına karşı öfkelenendirir; bu pasif, şiddetlenmeyen bir öfkedir, öyle ki Süreyya öfkesini muhatabına bile yansıtamaz, devamlı çevresindekilere babasını ve babasının onu mahkûm ettiği hayatı şikayet edip durur. Romanda Süreyya’nın çalıştığı söylenir, hatta Boğaziçi’ndeki evlerine yerleştiklerinde Süreyya’nın sık sık iş için dışarı çıktığı, bu nedenle Suat’ı ihmal etmek durumunda kaldığı belirtilir. Yine de buna rağmen Süreyya’nın babasının sözüne karşı çıkıp kendisi ve karısı için bir ev kiralamaya maddi gücünün yetmeyeceği anlaşılır, Süreyya karısı karşısında hayallerini gerçekleştirecek kadar parası olmadığını itirafa zorlandığı için hayıflanır: “Süreyya tekrar parasızlıktan şikâyet ederek: -Bak, dedi, bak Suat, elli lira insanı nelerden mahrum ediyor? Sonra biz de adamız değil mi? Zevcesini mesut etmek için elli lira bulamayan bir erkek...”²⁴⁶

Süreyya’ya göre Suat ile beraber Boğaziçi’ne veya Adalar’a taşınmaları, yazı orada geçirmeleri durumunda daha mutlu olacaklardır. Süreyya’nın hareketli bir hayatı, kalabalıkları, doğanın kucağında geçirilecek bir yaşantıyı tercih ettiği ortadadır. Yine de buna rağmen o kendi hayalini Suat’ın iyiliği için kovalanan bir fırsat olarak sunmaktan çekinmez, kendi ideal dünyasını Suat’ı mutlu edecek bir hayat tarzı olarak betimler. Bu noktada yazar Süreyya’nın esasen kendi hayal ve isteklerini önemseyen, karısını ise bu hayal ve isteklere dahil eden, bencil bir kimse olduğunu okura daha en baştan gösterir. Süreyya karısı Suat’ın aksine hareketli, değişken, hayat dolu bir kişiliktir. Onun çevreye bakışında daima bir güzellik arayışı vardır, o kalabalıklar içindeki yalnızlığı arar, dış dünya ile sağlam ilişkiler kurmanın peşindedir. Bu bakımdan Süreyya’nın dışadönük bir yapısı olduğunu söylemek mümkündür zira onun doğa, nesne ve kişilerle yakın ilişkiler kurma isteğinde olduğu anlaşılmaktadır: “Ne mesut olurduk Suat, ne mesut olurduk... Hem asıl senin için, vallahi bütün senin için istiyorum... Sen söylemiyorsun, fakat ben fark ediyorum ki, gelip burada kapanmak seni fena ediyor. Bir kere havasızlık... Sıkıntı... Biz papaz değiliz ki bu manastırda yaşayalım... Hayat kalabalık, güzel hava içinde olur. Kalabalık içinde yalnız yaşamak, kalabalık içinde gezip beraber bir köşeye kaçmak; işte asıl zevk budur.”²⁴⁷

Süreyya’nın genel itibariyle çevresiyle güçlü ilişkileri vardır, neşeli ve konuşkan yapısı onun yakınındakilerle iyi ilişkiler kurmasını kolaylaştırır. Ancak arzuladığı hayatın karşısındaki tek

²⁴⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.14.

²⁴⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.16.

²⁴⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.14.

engel olarak gördüğü babası ile ilişkisi zayıftır. Süreyya babasının sözünün üstüne söz söyleyemez gibidir, onun oturtmaya çalıştığı düzene boyun eğmekle yetinir. Romanda adı anılmayan, yalnız Beyefendi olarak çağırılan baba, romanda otorite figürü olarak belirir. Baba-oğul arasındaki mücadele, genelde ilk insandan itibaren, özelde çekirdek aile içerisinde varlığını koruyan bir durumdur. Genellikle baba bir aile içinde üstünlük bildiren, otorite kuran kimse konumundadır. Oğulun bu baskıya karşı çıkışı yahut direniş gösterişi baba ile oğul arasında bir çatışmaya sebep olur.²⁴⁸ Yaptığı tez çalışmasında bu çatışmaya sebebiyet verecek çeşitli nedenleri sıralayan Yaren Mutlu kuşak çatışmalarının da baba-oğul çatışmalarında bir etken teşkil ettiğini belirtmiştir. Yenileşen dünya ve modernleşmenin bir sonucu olarak yeni kültürel değerlerin ortaya çıkışı veya eski kültürel değerlerin terk edilişi kuşaklar arasında belirgin farklar yaratır ki bu da farklı nesillerde yetişmiş bireylerin benimsedikleri görüşlerde bariz zıtlıklar yaratır. Süreyya ile babası arasındaki mücadelenin, daha doğrusu anlaşmazlığın temelinde de böylesi bir kuşak çatışması yatar. Romanda Beyefendi sıfatıyla anılan baba figürü kendi otoritesine boyun eğilmesini, kendi sözünün dinlenmesini ister ve evdeki hakim gücünü korumak için daima sert ve katı görünümünü korur, gerektiği yerde bilhassa damadı Fatin'i aşağılamaktan, eşini de yerli yersiz azarlamaktan, ona çeşitli işler buyurmaktan çekinmez. Süreyya da babasının bu huylarını iyi bildiğinden onun sözünün üstüne söz söyleyemez, kararlarına karşı çıkamaz, ondan bir iyilik istemeye dahi çekinir. Baskı Süreyya'yı görünürde engeller gibi görünse de Süreyya içten içe arzuladığı hayata erişebilmek için ümitsizce farklı yollar arar.

Suat kocası Süreyya'yı çok sever, onun çocuksu şımarıklıklarına, hiçbir şeyden memnun olmayan kişiliğine tahammül eder, hatta öyle ki ondaki bu aşırılıkları fedakârca davranışlarıyla, anaç bir tavırla karşılar. Süreyya da durgun, sakin, içinde fırtınalar kopsa da göstermeyen, sevgisini sözleriyle değil davranışlarıyla kanıtlayan bu kadını çok sever, ona olan ilgisini abartılı sözlerle, süslü ifadelerle anlatmaktan geri durmaz. İlişkilerinin dinamiğinde Suat sessizliğini koruyan, dengeyi sağlayan kişidir, Süreyya ise duygularını ve düşüncelerini açıkça dışa vurur, heyecanlı ve kimi zaman tam bir gevezedir. Romanın daha en başında Süreyya'nın hislerini ifade etmekte hiç zorlanmadığını görürüz, Süreyya öfkesini de sevgisini de çok yoğun yaşar. Beş yıldır evli olduğu Suat'a duyduğu aşkını itiraf ettiği şu satırlar onun dışadönük, atılgan yapısının bir göstergesidir: *“-İnsan, kalpleri birbirine bağlayan bu rabitaları o zaman anlar. Ben seni ne kadar sevdiğimi başka kadınları gördüğüm zaman anlıyorum. Bazen rast*

²⁴⁸ Yaren Mutlu, “Yaprak Dökümü, Eskici ve Oğulları, Tutunamayanlar, Kendi Gecesinde, Kırmızı Saçlı Kadın, Dünyadan Aşağı Romanlarında Baba-Oğul Çatışması Bağlamında Bir Anlamlandırma ve Yorumlama Çalışması”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021, s.25.

gelip senden güzel bulduğum kadınlara bakıyorum da kendi kendime hiçbirisini senin kadar; senin gibi sevemeyeceğime yemin ediyorum. Sende bir şey var, öyle bir şey ki, hiçbirinde rast gelmiyorum... öyle bir şey ki bütün endişelerim senin yanında mahvoluyor. Ruhuma bir şifa, bir sükûn geliyor; dudaklarını gözlerime dokundurduğun zaman bütün canımın koşa koşa gelip gözlerime toplandığını, orada sana mülaki olmaktan mesut olarak kaldığını hissediyorum. Bahusus şimdi bana öyle geliyor ki, ben dünyada senden başka hangi kadını alsaydım hiçbirisiyle senin gibi olamayacaktım; senin gibi böyle samimi, ruhuma kadar, böyle canıma kadar samimi... ”²⁴⁹

Suat sevgisinden bu derece emin olduğu, çocuk ruhlu, hayalperest, coşkulu kocasını memnun edebilmek için Boğaziçi’nde ev tutmaya yetecek kadar lazım gelen parayı babasından ister ve yaptığı bu fedakârlık Süreyya’yı tahmin ettiğinden daha fazla mutlu eder. Tutulacak evin hayali bile Süreyya’yı heyecanlandırmaya, eskisi gibi neşelendirmeye yeter, kendisini özlemini çektiği hayatın muhtemel yaşantısını tasarlarken bulur: *“Dörde kadar konuştular; Süreyya bir ibzal-i hayal ile yaz hayatını bin türlü sözler içinde şimdiden tertip ediyor; bazı ufak tefek mülahazalarla Suat buna başka tertipler ilave ediyordu. Süreyya bir sandal bulacaktı; gülerek “Bir de araba...” diyordu. Suat mahzunane başını sallarken, “Bu uzun olur, değil mi?... Asıl o zaman aç kalırsız işte...” diye içini çekiyordu. Yalıda sürülecek zevkleri şimdiden itiraf ederek mahzuz olurlarken birdenbire, “Lâkin bu söylediklerimizi yapmak için bütün yaz yetişmeyecek...” diye gülüşüyorlardı.”²⁵⁰* Süreyya için taşınılacak yeni ev, yeni evin sunduğu imkânlar çok kıymetlidir, onun eşyaya ve dış dünyadaki tüm varlıklara bakışında daimi bir elde etme arzusu vardır. Tabiatla bütünleşmek ve tabiatın içinde, fildişi bir yuvaya teşbih edilen evde yaşamak, bu evin içindeki tüm eşyalara sahip olmak Süreyya için paha biçilemez bir mutluluktur: *“Süreyya methettikçe Suat, Necip’e dönüyor; sahîh mi Allah aşkına, sahîh mi? diye soruyordu. Evet, hep sahihti, bu fildişinden yuva Boğaz’ın üstünde Kavaklar’ın yanında, Yeni Mahalle’nin bir köşesinde, heyet-i mecmuası fildişinden yapılmış kadar temiz, parlak Pazarbaşı’nda idi. Otuz yedi liraya tutmuşlardı. İçerisi nim döşeli idi. Süreyya, “Suat piyano da var” diyordu. Bunlar hepsi Suat için şetaret oluyordu. Süreyya oranın sükûnundan, gölgeliğinden, manzarasından galeyanla bahsediyor; söyleyeceği şeylerin çokluğundan eksik anlatarak, “Deniz kapısının önüne kadar geliyor Suat, bilsen...” diye sevincinden taşıyordu.”²⁵¹*

²⁴⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.14-15.

²⁵⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.35-36.

²⁵¹ Mehmet Rauf, a.e., s.40-41.

Dış dünyayla bütünleşmek, kalabalıklarla etkileşime geçmek arzusu, dışadönük bir karakter olarak Süreyya'nın en belirgin özelliklerindendir. Süreyya bakmayı, izlemeyi, gözlemlemeyi, gördüğü güzel şeylerdeki güzellikleri takdir etmeyi pek sever; gezmek ve görmek Süreyya'nın en sevdiği aktivitelerdendir. Boğaziçi'ne taşındıktan sonra Suat ile geçirdikleri hayat, bu hayatın büyük parçasını oluşturan gezi aktiveleri ve izlenen manzaralar Süreyya'yı çok mutlu eder. Süreyya, evin tutulmasında eşi Suat'a ve kendisine büyük yardımları dokunan Necip'i bir gün tesadüf eseri gördüğünde yaşadığı hayatın üzerindeki tesirini şöyle anlatır: *"-Ama gelsen de bir görsen... Ha, sahih, ne vakit geleceksin? Bekleyip duruyoruz... Ah Necip, biz bağda meğer cehennemde imişiz. Ne yer, ne yer! Ben ilk baktığımız gün bu kadar güzel bulmadımdı. Sabahları, ya akşamları... Hele öğleden sonraki letafet... Akşam üstü Suat'la beraber çıkıyoruz; orada bir yol var; tepenin kenarında, Kavak'a kadar gidiyor. Ne manzara, ne manzara! Bir kere Büyükdere'ye gittik... Daha istediğimiz gibi gezemiyoruz ki, iyice yerleşemedik. Ev tamam olsun da uzun seferlere çıkacağız... Sen de gelirsin... Etraf hep gezilecek, keşfolunacak... Beykoz var, Kavaklar var, Yuşa, Bentler..."*²⁵² Bakırköy'de baba evinde yaşadığı vakit sıkıntılı, bıkkın, mutsuz bir yapıda olan Süreyya karısı Suat ile beraber Boğaziçi'ne taşındıktan sonra yeniden eskisi gibi neşelenmiş, rahatlamıştır. Yaşadığı hayat ve bu hayatın vazgeçilmez unsurları, Süreyya'nın kişiliğinde belirleyici rol oynamaktadır. Doğanın sunduğu eşsiz manzara, mevsimlerin geçişi ve mevsimlere has başkalaşım ve hatta esen rüzgâr, solunan hava bile Süreyya'ya yaşama arzusu aşılır gibidir: *"-Mayıs, Boğaziçi mevsimidir, azizim, Boğaziçi! Sade mayıs değil, bütün sene... Zannedirim ki oraları kışın bile latiftir. Bir rüzgârı var, aman yarabbi bir rüzgârı var, Necip! O temiz rüzgâr başka nerede bulunulabilir? Sizin adanıza gelen rüzgâr bütün Boğaz'ın üstünden geçip kirlendikten sonra size gelir. Beni mübalağa ediyor zannediyorsun, ama geldiğin vakit göreceksin ki hakkım var. Oraya gittiğimizden beri ne kadar fark ettiğimi ben bilirim. Suat bile bambaşka oldu. Bir neşe geldi, bir hayat geldi... Sabahları demir gibi kalkıyoruz. Sonra, sana bir şey söyleyeyim mi, en sevdiğim hali rahatlığı... Ne Fatin var, ne Hacer var... Yapayalnız..."*²⁵³ Süreyya bu paha biçilemez hayata katılması için Necip'i de ısrarla Boğaziçi'ne davet eder. O hayat dolu, keyfine düşkün, dış dünyadaki nesne ve duyuları önemseyen ve bunları etrafıyla paylaşmaktan mutluluk duyan, sevdikleriyle bir masanın etrafında toplanıp vakit geçirmekten, sohbet etmekten keyif alan bir adamdır. Bütün bu özellikleri bakımından Süreyya'nın okurun karşısına

²⁵² Mehmet Rauf, a.e., s.44.

²⁵³ Mehmet Rauf, a.e., s.44-45.

ilk çıktığı andan itibaren dışadönük duyum tipine has özellikleri temsil ettiğini söylemek lazımdır.

Süreyya ile Suat'ın Boğaziçi'nde doğayla iç içe geçen yaşantılarına bir zaman sonra aile dostları olarak Necip de katılır. Üçü günlerini bir arada, mütemadiyen kırlarda, korularda, ormanlık alanlarda gezerek, uzun doğa yürüyüşleri yaparak geçirirler. Bu yaşantıdan en büyük keyfi Süreyya alır, o doğaya, tabiatın sunduğu bütün güzelliklere ve nimetlere hayrandır. Onun esas tutkusu ise denizedir, yüzmek, deniz üstünde gezinmek, sandal ve kotra sefalarına çıkmak, balıkçılıkla ilgilenmek ona büyük keyif verir. Sipariş ettiği sandalın gelişini gözü yollarda bekler, sabırsızlığı ve heyecanı kendini açıkça gösterir: *“Yemekten sonra vakit sandal bahsi ile, bâhusus Süreyya'nın intizarıyla geçti. Uzun uzun yelkenden bahsederek ezvakını methediyor, “Deniz köpükler içinde... Rüzgâr etrafta fişek gibi çatlar... Yelkenler çırpınır... Sandal dalgaların göğsüne mestane yaslanmış... Uçmak değil, yüzmek de değil.. Bir hal ki...” diye bitiremiyor, sonra dürbünü gözüne koyup Paşabahçesi koyuna doğru araştırıyordu.”*²⁵⁴ Süreyya'nın deniz üstünde, sandalı ve kotrasıyla ilgilenerek geçirdiği vakitler o kadar artar ki genç adam artık karısını ve çevresindekileri, kendi uğraşları dışındaki hemen her şeyi ihmal edecek duruma gelir. O günlerini her şeye kayıtsız bir biçimde, eğlencesine kapılarak, yalnız kendi meşguliyetlerine kıymet vererek geçirir. Suat ise onu evde, çoğu zaman yalnız, kocasına bir şey olmasından korkarak endişeyle bekler. Süreyya'nın evde bulunmadığı, denizle bütünleşerek geçirdiği saatler Suat'ı derin bir yalnızlığa sürüklemektedir ki bu sürüklenişin sonucu olarak genç kadının kalbini Süreyya'nın akrabası ve yakın dostu Necip'e kaptırmasına neden olacaktır. Süreyya ise bütün bunların farkında değil gibidir, karısını evde, bir başka adamla yalnız bırakmaktan hiç endişe etmez. Bu noktada Süreyya'nın umursamaz, her şeyi boş vermiş bir eş mi yoksa gerçekten çocuksu ve saf mı olduğu anlaşılmamaktadır: *“O, Süreyya, her türlü fikir ve şüpheden azade idi. Zevcesine son derece emniyetle Necip hakkındaki muhabbeti birleşerek onu temin ediyordu. O sandalıyla, yelkeniyle, yarışıyla meşguldü. Rüzgâra rabt-ı hayat etmiş yaşıyordu. Dalgın mı, ciddi mi, havaî mi olduğu fark edilemeyecek bir hâli vardı. Evde kaldıkça Behice Dadı ile şakalaşarak, Suat'ı öfkelerendirerek, Necip'in piyano çılgınlığı ile eğlenerek tembel bir ömür sürüyordu. Şimdi bir de balık merakı da gelmişti; “Ah bir ay daha geçse, ağustos da bir atlatsak...” diyor, o zaman geceleri lüferciliğin doyulmaz bir eğlence olduğunu anlatarak şimdiden seviniyordu.”*²⁵⁵ Süreyya yaşadığı tembel ve keyif dolu hayata kendini o kadar kaptırmıştır ki adeta körleşmiş, hiçbir şeyi göremez, tahlil

²⁵⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.64.

²⁵⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.116.

edemez hâle gelmiştir. Öyle ki herkes Süreyya'nın ilgisizliğine daha fazla dayanamayarak gitgide içine kapanan, hissizleşen, yalnızlığın ruhunda uyandırdığı acıyla yıpranan Suat'ın bu hâline dikkat ederken o karısındaki bu ruh hâli değişikliğini fark edemez. Mehmet Rauf'a göre Süreyya düz, dikkatsiz bir adamdır, kendi kendisini mutlu etmeye o kadar kapılmıştır ki bu bencilliğinden ötürü Suat'ın ellerinden kayıp gittiğini göremeyecek hâle gelmiştir.

Suat'ın dalgınlığı, yalnızlaştıkça, kocası tarafından ihmal edildikçe içine kapanışı Süreyya'dan çok Necip'in dikkatini çeker, Necip piyanosu başında en sevdiği notaları büyük bir titizlikle çalan bu kadını çok sever ve ondaki ruhsal çöküşü hisseder. Suat'taki bu değişimi, bu bıkkınlığı görmeyen bir tek Süreyya'dır, Necip ondaki bu kayıtsız, sakın yapıyı kıskanarak keşfeder. Süreyya karmaşık bir adam değildir, gayet düz tabiatlıdır, duyguları ve düşünceleri derin ve ateşli değildir, samimi bir kişiliği vardır ancak yalnız kendisine karşı yönelttiği dikkati ve düşünceleri onu çevresine karşı ilgisiz, bencil bir adama dönüştürür. Saf, iyi niyetli, çocuksu yanı onu çevresindeki olayları anlamaktan, yaklaşan muhtemel belaları sezmekten alıkoyar. Süreyya etrafındaki her şeye karşı ilgisiz, yalnız kendi fikri ile meşgul, elini attığı her şeyden bir süre sonra kolayca sıkılabilen bir adamdır. Suat ile Süreyya'yı ve onların evliliklerini uzaktan bir göz olarak izleyen Necip, Süreyya'nın kişiliğinin temel taşlarını oluşturan bu yanları tahlil edebilmiştir: *“Bazen Suat'ı böyle ezilmiş tutan sebab-i meçhule karşı gayz-alud bir kıskançlıkla yoruluyordu. Bu kendisini her şeyden çok yıkıyor, ateşin bir kin ile zehirleyerek ihtizar içinde bırakıyordu. Bazen de Süreyya'ya bakarak ona sade Suat'ın zevci olduğu için değil, derin ve ateşin olmayan tabiatı için de haset ediyordu. O her halinde düz, samimî idi; fenalık düşünemeyecek hatta birbirini nakz eden bazı şeylerinde samimiyet ve muhalesetle davranarak, yaptığı şey fena olsa bile etrafta hâsıl etmek ihtimali olan tesirleri uzaktan evvelden göremeyerek, endişesiz, belasız yaşıyordu. Mutlaka faaliyeti bir şeye sarf etmek istenilen bir sinne gelmiş olduğu için o zamana kadar çoğu bir şey yapmayarak geçen saatlerin biriken temayülüti birden tezahür ederek onu böyle sandal gibi şeylere meftun tutuyordu. Ona şimdi de bir kotra merakı gelmişti. Sandal artık kendine miskin görünüyordu. Tarabya'da olacak yarıştan bahsederken İngiltere'den gelme birkaç kotra sayıyor, bunları uzun uzun tarif ederek, “Ah insanın öyle bir kotrası olmalı ki...” diyordu.”*²⁵⁶ Süreyya denize, sandalına, kotrasına çok düşkündür, zamanla balıkçılığa da merak salar ve lüfercilikle ilgilenir. Bütün bu uğraşlar hep kendini memnun hissettirmeye yöneliktir; adeta kendinden ve kendisini oyalayan uğraşlardan başka her şeye sırtını dönmüş gibi, kendi yörüngesinde döne döne yaşar.

²⁵⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.-122-123.

Suat ve Necip evde geçen vakitlerinin çoğunu piyano başında geçirirler, müzik dinlemek onlar için ruhlarını birleştiren bir eyleme dönüşmüştür. Her ikisi de sanata, bilhassa musikiye yatkın, estetik zevk almayı seven, sanatçı ruhlu insanlardır. Süreyya ise boş vakitlerini daha ziyade tek başına, dışarıda, gezerek değerlendirmeyi tercih eder ve Suat ile Necip'in musiki saatlerine iştirak etmez. Kendisi müziğe karşı bir ilgi duymadığı gibi Suat ile Necip'in müziği her şeyin üstünde tutan görüşlerine saygı da göstermez, onların bu tutkularını alaycı bir tutumla değerlendirir. Bir gün Suat çaldığı bestenin ne kadar güzel olduğunu dile getirdiğinde Süreyya gayet lakayt bir tavırla nasıl olup da bu parçaları güzel bulduklarını sorar: *"-Hayret! Bu nasıl oluyor; şaşıyorum? dedi; bunun nesini o kadar güzel buluyorsunuz, Allah aşkınıza?"*²⁵⁷ Süreyya'ya göre musiki severler ve sanata fazlasıyla ilgi duyanlar bunu sanki bir zorunlulukmuşçasına yaparlar, bir bakıma Süreyya'nın söylemeye çalıştığı şey musiki severlerin gerçekten musiki aleti çalmaktan ve müzik dinlemekten hoşlanmadıkları, bunu olması gereken şeymişçesine kabullenerek müziği seviyormuş gibi görünmeyi tercih ettikleridir: *"-Oo, sen birdenbire pek mübalağa ettin; ben sadece zannediyorum ki bunu o kadar güzel olduğu için değil, sevmek icap ettiği için, meşhur olduğu için seviyorsun..."*²⁵⁸ Süreyya yalnız kendi ilgi alanlarını kıymete değer bulur, çevresindeki insanların eğilim ve yeteneklerine saygı göstermeye bile çalışmaz, kendisini mutlu ve memnun etmeyen her şeyi göz ardı ederek yaşamaya alışmıştır. Necip'e göre Süreyya'nın mizacı balıkçılığa yatkındır, bu sebeple de musiki Süreyya'nın ilgisini Suat ve Necip kadar çekmez. Bu bir bakıma doğru bir çıkarımdır çünkü Süreyya'nın da kendince uğraşları vardır, öyle ki bu uğraşlar Süreyya'yı diğer herkese, her şeye karşı ilgisiz duruma getirecek kadar Süreyya için önem arz ederler. Süreyya'nın bu yapısı onu dışadönük duyum tipine örnek bir karakter hâline getirir.

Yaz mevsimini istediği gibi Boğaziçi'nde, yalnız kendi uğraşlarıyla ilgilenecek, gezip dolaşarak geçiren Süreyya kışın yaklaşmasını bahane ederek İstanbul'a dönmek niyetinde olduğunu bir anda karısı Suat'a açıklar. Süreyya'nın iletlediği bu haber Suat'ı çok şaşırtır, Suat kış mevsimini de Boğaziçi'nde geçireceklerini sanmaktadır, nitekim bunu en başta isteyen de Süreyya'dır. Neden olduğu açıkça belli olmasa da Süreyya karısı Suat'a hiç danışmadan yeniden aile evine dönme kararı almış, bunu da Suat'a adeta bir buyruk gibi dayatmıştır. Suat kocasına karşı çıkmaya, onu Boğaziçi'nde kalmaya ikna etmeye çalışır çünkü Süreyya'nın ailesinin evine döndüklerinde artık eskisi gibi Necip ile yakın olamayacağını bilmektedir. Süreyya'yı da bu kararı vermeye iten temel sebep bu mudur, romanda açıkça belirtilmez fakat Süreyya'nın kaba

²⁵⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.156.

²⁵⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.156.

ve sert tutumundan da anlaşılır ki Süreyya ailesinin yanına dönmeye, Suat'ın hislerini ve taleplerini hiçe saymaya karardır. Konuşkan, neşeli, hislerini dile getirmekten çekinmeyen ve çok zaman anlayışlı bir koca profili çizen, çocuksu yapısı nedeniyle karısı tarafından daima maruz görülen Süreyya'nın mesele kendi istekleri olduğunda ne kadar soğuk ve kararlı olabileceği bu hadise sonucu anlaşılır. Suat isteseler kışı da Boğaziçi'nde, kurdukları yeni düzene bağlı kalarak geçirebileceklerini bilir fakat Süreyya kararından geri dönmez, bu davranışı onun bencilliğinin en belirgin göstergesidir. Süreyya karısı Suat'ı yalnız bırakarak ona ne kadar büyük kötülük ettiğini anlayamadığı gibi aldığı bu ani ve bencil kararla onu daha da bedbaht etmekte olduğunu da sezemez.

Nihayet yeniden Süreyya'nın ailesinin yanına taşındıklarında Süreyya ile Suat arasındaki uçurum daha da derinleşir. Suat kocasına karşı iyice düşman kesilmiş, kendini anlatamadıkça ve anlaşılmadıkça ona karşı daha da öfkelenerek iyice Necip'e yaklaşmıştır. Bütün bunların farkında olmayan veya farkında değilmiş gibi davranmak kolayına gelen Süreyya ömrünü yine aynı tembellikle, aynı kayıtsızlıkla, aynı boşlukta dolanarak geçirmeye devam eder. Romanın sonunda Süreyya yaşadıkları ev yanarken yanında Suat'ın olmadığını, genç kadının evde, alevler arasında kaldığını fark eder ancak içeri girip karısını kurtarmaya cesaret edemez yahut onunla beraber ölmeyi göze alamaz. Suat'ı yanıp kül olmakta olan evden çıkarmak için alevlerin arasına korkusuzca dalan Suat'ın kocası değil yasak âşığı Necip olmuştur. Bu cesur ve yalnız bir sevene yakışacak davranışa diğerlerinin, bilhassa Süreyya'nın nasıl tepki verdiği romanda anlatılmaz ancak Necip'in bu hareketiyle herkese karşı Suat'a olan aşkını itiraf ettiği ve ölüme yürüdüğü açıktır.

Romanın aslî karakterlerinden biri olarak Süreyya, neşeli ve konuşkan, kolayca sıkılmaya meyilli, devamlı şikâyet eden, çocuksu, havai bir kişiliğe sahiptir. Babasıyla ilişkisinin pek de sağlıklı olmadığı anlaşılan Süreyya babasının otoritesine boyun eğmiş, yaşça büyümüşse de kendi ayakları üzerinde durma olgunluğuna erişememiş bir adamdır. Gerçi Süreyya kendi ayakları üzerinde durmaya da çalışmaz, tembelliğe alışmıştır, yaşamını hep onun için başkaları, bilhassa karısı Suat kolaylaştırır. O hayatı dolu dolu yaşamak isteyen, keyfine düşkün birisi olarak devamlı onu mutlu edecek, eğlendirecek uğraşların ve dış dünyayla bütünleşmiş bir yaşantının peşinden koşar. Doğaya ve eşyaya duyduğu yoğun ilgi, nesnelere duyduğu bağlılık ve insanlarla genelde iyi ilişkiler kurma becerisi onun dışadönük bir birey olduğunun kanıtıdır. En güçlü duyumları arzulaması ve bunun için ona haz verecek şeylerin peşinden koşması, dış dünyayla bu bağlamda ilişkiler kurma çabası Süreyya'yı dışadönük duyum tipi olarak

değerlendirmemize imkân verir. Jung'un daha ziyade erkekler arasından çıktığını ileri sürdüğü bu kişilik tipi Süreyya'nın sayılan özellikleri ile eşleşmektedir.

IV. DİĞERLERİ

Eylül romanında olaylar bilhassa Necip ile Suat'ın ve onların buluşmasında istemsiz bir vasıta olma rolünü üstlenen Süreyya'nın etrafında gelişir. Bu aslî karakterlerin yanında romanda olayların gelişmesine katkı sağlayan sayıca az tutulmuş yan karakterler de vardır ki bunlar evin kızı Hacer, Hacer'in eşi Fatin, Süreyya'nın adları anılmayan, Hanımefendi ve Beyefendi olarak seslenilen anne ve babası ile birlikte Suat'ın dadısı Behice Hanım'dır.

Süreyya'nın kız kardeşi, Suat'ın görümcesi olan Hacer okura ilk olarak şen, ince ve hoppa gibi sıfatlarla tanıtılır. Süreyya kız kardeşi Hacer'den "Çılgın kız!" diye bahseder ve onun deli dolu ve şımarık hâllerini eleştirir gibi görünür. Süreyya'ya göre Hacer babasının isteği üzerine Fatin'le evlenmiştir ancak evliliklerinin daha ilk senesinde Hacer ile Fatin birbirlerinden uzaklaşmışlardır. Hacer kocası Fatin'i hiç sevmez, Fatin'in aşırılıkları, cimrilikleri, para için her şeye boyun eğişi, kayınpederine yalakalık derecesinde bağlı oluşu Hacer'i ondan soğutmaya yetmiştir. Süreyya'ya göre Hacer'in akrabaları ve yakın aile dostları olan Necip ile evlenmesi uygun olurdu ancak böylesi bir aile içi evliliğe babaları karşı çıkınca Hacer'in babasının isteği üzerine Fatin ile evlenmekten başka çaresi kalmamıştır. Roman boyunca davranışları ve sözleriyle Necip'e ilgi duyduğunu pek de gizlemeye uğraşmayan Hacer de Necip ile evlenmek istemiştir ve bu isteğinin gerçekleşmemesi, üstüne de sevmediği bir adamla evlenmesi sebebiyle iyice şımarık bir kıza dönüşmüş, hırçınlaşmıştır. Süreyya'ya göre Hacer çocukluğundan beri afacandır, onda halen daha mektepten kaçmış, komşu evinde oynayan çocuklara özgü bir hâl ve tavır vardır. Süreyya bunu Hacer'in doğru yetiştirilememiş olmasına bağlar, yaptığı yanlış ve isteksiz evlilik de ondaki bu aşırılıkları pekiştirmiştir. Bu hırçın ve titiz kadın abisi Süreyya ve yengesi Suat'ın evliliklerini de kıskanır, onların Suat'ın babası tarafından verilen parayla Boğaziçi'nde bir ev tutacak olmalarına çok bozulur ve söylediği alaycı laflarla onları üzmeye, ümitlerini kırmaya uğraşır. Kendi elde edemediklerini başkalarının yaşadığını görmek ve istemediği hayata mahkûm edilerek yaşamak zorunda bırakılmak Hacer'deki kötü huyları daha da keskinleştirmiştir. Suat gibi ağırbaşlı, yumuşak, nazik ve ideal bir eşin karşısında Hacer hırçınlığı, ateşli yapısı, titizliği ve kocasına karşı ilgisiz oluşu ile herkesçe tenkit edilen bir karakter yapısındadır. Suat'ın tüm iyi yönleri ve üstünlüğü karşısında Hacer daima eleştirilen, küçük görülen, büyümemiş, çocuk kalmış sayılan bir kadındır.

Hacer meraklı gözlerini çevresi üzerinde dolaştırır ve herkesi iğneleyici, alaycı sözleriyle rahatsız eder. Elde edemediği hayatı yaşarken gördüğünden daima Suat'ı kıskanan ve onun açığını kollayan Hacer bilgisi olmadığı konular hakkında konuşmaktan, malumatı olmayan şeyler hakkında atıp tutmaktan da çekinmez. Suat onu ziyarete gelen dadısından Hacer'in Necip'in onları devamlı ziyaret etmesini manalı bulduğu haberini öğrenir. Hacer'in iması çok açıktır, ona göre Necip ile Suat arasında gizli ve yasak bir aşk başlamıştır, ilgisiz ve vurdumduymaz bir koca olarak Süreyya da bunun farkında bile değildir. Suat böylesi bir imayı çok haince, kirli bir iftira olarak değerlendirir. Nitekim Hacer'in imaları çok da asılsız değildir, baş başa geçirilen saatler Necip ile Suat'ı sahiden de yakınlaştırmıştır ancak Hacer'in ima ettiği gibi bir yakınlaşma ve aldatma durumu söz konusu değildir. Ancak Hacer yalnız sezgilerine dayanarak iftira atan, yoktan manalar çıkaran bir tiptir. Hacer'in her sözünün altında sinsi bir mana gizlidir, herkesin açığını, bilhassa Suat'ın açıklarını arar ve bunları ortaya sermek için çabalamaktan büyük haz alır. Oysa gördüğü her erkeğe yüzeysel de olsa ilgi duyan, kocasını ruhen, hatta bedenlen bile aldatmaktan çekinmeyen Hacer'den başkası değildir. O sanki evli bir kadın değilmiş, her gördüğü ile ilişki yaşaması serbestmiş gibi bütün gününü pencere başında, gelip geçenleri gözleyerek, gördüğü erkeklerle kısa süreli ilişkiler kurarak geçirir. Evlerine sık sık uğrayan Necip de onun bu ateşli ilgisinden nasibini alır, Hacer kocası Fatin'den göremediği ilgi ve alakayı başka erkeklerde arar. Yazar Hacer'in fiziksel bakımdan güzel olduğunu belirtir fakat kişiliğindeki bu eksik yönler onu herkesin gözünde Suat karşısında çirkinleştirmeye yeter.

Hacer'de dışadönük sezgisel tiplere özgü bir istikrarsızlık görülür; romanda ateşli, hoppa, titiz, rahat ve hırçın gibi sıfatlarla tarif edilen Hacer dışadönük sezgisel tiplerin genel özelliklerini yansıtır. Hacer dış durumlara bağlı, devamlı yeni imkanlar peşinde koşan, kocasını aldatmak gibi çirkin işlere vicdanı sızlamadan, çekinmeden atılan, kendine has, karakteristik bir ahlâk anlayışına bağlı olarak hareket eden bir kadındır. O başkalarının iyiliğini hiç düşünmeden yalnız kendini tatmin edebilmek ümidiyle yaşar, bu nedenle iftira atmaktan ve kocası dışındaki erkeklerle yüzeysel ve günübürlük ilişkiler yaşamaktan çekinmez. Ona göre kocasını aldatmak veya gönül eğlendirmek yalnızca onu tatmin eden küçük maceralardır. Hacer bir bakıma zorla, sevmediği biriyle evlendirildiği için kocasını aldatıyor olmaktan dolayı vicdan azabı duymaz, Suat gibi hıyanete düşme korkusuyla yanıp tutuşmaz. Üstelik kocası Fatin de onu maddi anlamda baskılamaktadır ve Hacer'in anne olma hayalinin önünde bir engel olarak durmaktadır. Bütün bunlar göz önüne alındığında Hacer'in dışadönük sezgisel tiplere özgü bir profil çizdiği söylenebilir.

Hacer ve kocası Fatin de tıpkı Suat ve Süreyya gibi, Süreyya ile Hacer'in ailesinin evinde yaşarlar. Süreyya bu evlilikte kız kardeşi Hacer'in kabahatleri olduğunu da kabul eder ancak onun gözünde Fatin oldukça çirkin, hatta iğrenç bir adamdır. Süreyya'ya göre Hacer'e en uygun eş halazadesi ve yakın arkadaşı Necip'tir, bu nedenle Süreyya Fatin'i Necip ile kıyaslamaktan kendini alamaz. Necip'in gençliği, güzelliği ve zarafeti karşısında Fatin oldukça çirkin, çıkarıcı kimliği ile belirir: *“Ve Süreyya genç, güzel, zarif Necip'i düşünerek eniştesi Fatin Bey'i görüyor; onun yağlı imiş gibi parlayan ensesi, yüzü, daima bir istifade ümidiyle bakan küçük hilekâr gözleri, biraz yüksek omzunun üstünde yemek yerken bir hayvan şekli veren öne eğilmiş büyük başıyla nasıl iğrenç bir sima olduğunu kabul ederek Hacer'e hak vermek istiyordu. Fatin Bey ötede gayur bir mülazemetle beyefendiye hulul edip evde esas-yâb olmak için her şeyi yaparak temellük ederken ateşin, titiz Hacer'in, Necip'i yeisine bir vasıta-i intikam etmesinden ürkiyordu.”*²⁵⁹ Mehmet Rauf roman boyunca karakterlerin kişiliklerini belirginleştirmek için zıtlıkların kuvvetinden yararlanır; Suat'ın üstün kişiliğinin ve örnek kadınlığının en önemli göstergesi şımarık hâlleri ve sadakatsizliği ile dikkati çeken Hacer'dir, Suat'ın Süreyya'nın bir eş olarak eksik yönlerini tahlil etmesinde Necip'in kibarlığının ve ilgili oluşunun payı büyüktür, Fatin'i de bedenlen ve kişilik özellikleri bakımından aşağı göstermek için Süreyya'nın onu Necip ile kıyas ettiği görülür.

Fatin fiziken de çirkin olarak tasvir edilir ancak onun çevresi tarafından sevilmemesindeki asıl neden karakterinin zayıflığı, hatta neredeyse şahsiyetsiz oluşudur. Fatin için hayattaki en kıymetli şey paradır, paraya ulaşmak ve eline geçen parayı saklamak için Fatin'in yapamayacağı şey yoktur. Fatin ile Hacer'in evliliğine vesile olan kişi Hacer'in babasıdır, Süreyya'ya göre bu tembel adam çalıştığı kalemde yaşlılarla vakit geçire geçire ihtiyarlamış, genç bir kocadan beklenenleri karşılayamayacak seviyede bir eştir. Fatin'in her hareketi planlı gibidir; çıkarlarını her şeyden üstün tutan Fatin, evinde yaşadığı kayınpederine yaranmayı ve bu sayede bu evde kalıcı olmayı planlar. Bu miskin, tembel adam kayınpederinin onu aşağılayan tavırlarına hiç ses çıkarmaz, dalkavuşun, yalakanın tekidir; evdeki yerini sağlama almak için hiçbir haksızlığa karşı çıkmaz, kendi haklarını korumaya çalışmaz. Fatin yalnız kayınpederine değil evdeki herkese yalandan iyi davranır, herkese karşı takındığı dostane tavırsa bir numaradan fazlası değildir. Hacer de kocasının bu tavırlarının farkındadır, öyle ki kocasının gıyabında ondan “aptal”, “onursuz” gibi kelimelerle bahsetmekten çekinmez. Paragöz ve cimri

²⁵⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.17-18.

bir adam olarak Fatin çevresindeki herkesin kendisini böyle gördüğünü bilse de yaşadığı hayatın rahatından vazgeçemeyeceği için suskun kalır.

Fatin aynı zamanda hiç iyi bir koca da değildir. Hayatını daima parasal hesaplar yaparak geçiren Fatin hâlâ damatlık günlerinden kalma giysileri giyen, masraf olacağı düşüncesiyle bir gazete almaya bile yanaşmayan, eve alınacak bir mala bedelinden daha fazlasını ödediğini söyleyerek eşinin ailesini kandıran bir adamdır. Hacer'i asıl üzen Fatin'in parası olmadığı bahanesiyle çocuk sahibi olma fikrine yanaşmamasıdır. Hacer kocasının bu huylarından Suat'a şu şekilde dert yanar: *"-Para için neler yaptığını bilsen... dedi; sonra gülerek, Bilmem, sana söyleyeyim mi? Gece gündüz parasızlık şikayeti ile beraber para biriktiriyor, vallahi biriktiriyor. Benden saklıyor, ama eminim, bir şeye harcadığı yok ki... O kadar parayı ne yapacak?.. Zavallı Perizat esvaplarını süpüre süpüre, lekeleri çıkaracağım diye uğraşa uğraşa ne hallere giriyor, bilsen... "Aman hanımcığım, ille yaka... Siliyorum, siliyorum, bembeyaz oluyor..." diyordu; hâlâ güveylik gömleklerini giyer, "Ne zararı var, ne yapalım? Parasızlık bu..." diyor... Daha, daha... Söylenmekle biter tükenir şey değil... Ara sıra çocuğumuz olsa diyorum da gözleri fal taşı gibi açılıyor, "Sen çıldırdıysan kendini okut, hanımefendi... Benim daha o kadar param yok" diye beni def ediyor. Çocuk, çocuk... Halbuki bilsen ne kadar istiyorum kardeşim..."²⁶⁰*

Hacer gibi Fatin'in de dışadönük sezgisel tipe has karakter özellikleri taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Roman boyunca yemeğe, paraya düşkünlüğü, çıkarıcılığı, pintiliği, yağcılığı, görgüsüzlüğü vurgulanan Fatin'in tek niyeti rahatının bozulmamasıdır ki bu uğurda bütün değerlerini çığnemeye hazırdır. Gerçi Fatin'in değer algısı pek kuvvetli değil gibidir, kendisini ezdirecek kadar alçalmış, şahsiyetsizleşmiştir. Dışadönük sezgisel tiplerde görülen muhakeme yeteneği zayıflığı, karakteristik ve yer yer yadırganacak ahlâkî değerlere bağlılık, toplum tarafından sıklıkla ahlâksız, ilkesiz bir kimse olarak algılanma gibi özellikler Fatin'de de görülür.

Süreyya ve Hacer'in babaları olan ve romanda adı anılmayan beyefendi romanda olayların içinde pek görülme de soğuk ve sert, otoriter bir baba figürü olarak dikkati çeker. Romanın daha en başında Süreyya babasının her şeye engel olan, sözünden geri dönmeyen, kendi fikirlerini zorla kabul ettiren yapısını eleştirir. Kızı Hacer'i istemediği bir adamla evlendiren ve bu konuda başka kimseden fikir almayan bu baba Süreyya'nın da istediği gibi bir hayat yaşamasına müsaade etmez, koyduğu kurallara göre hareket edilmesini bekler ve Süreyya'yı da karısı ile beraber hakimiyetini sağladığı evde yaşamaya mecbur bırakır. Beyefendinin yersiz

²⁶⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.235-236.

çıkışları olduğu, çevresindekileri ezmekten ve aşağılamaktan çekinmediği görülür. Evin gelini olarak Suat kocası Süreyya'nın da ilgisini yitirdikten sonra aynı evde yaşadığı insanlardan yalnızca kayınvalidesini sever. Ona göre beyefendi hemen her şeye gürleyen, hırsını ve öfkesini karşısındaki masum insanlardan çıkarmaktan çekinmeyen, ağzına gelen acı sözleri kalp kırarım endişesiyle içinde tutmaya çalışmayan, bencil bir adamdır. Suat hanımefendinin nasıl olup da bu kaba saba adama katlandığını anlayamaz, onun bu sabrına hayran kalır.

Beyefendi evdeki otoriteyi sağlayan, kendisine duyulan saygıyı zorla elde etmeye çalışan, ortamda bulunduğu her zaman çevresindekileri huzursuz etmekten başka bir işe yaramayan bir adamdır. Suat bu gergin aile ortamında yaşamaktan her geçen saniye daha da nefret eder ve Necip ile birlikte Boğaziçi'nde yaşadıkları günleri büyük bir özlemle anar: *“Beyefendi!” dediler, hep ayağa kalkıldı; Suat tekrar o haşin, beyaz sakallı adamın huzurunda bulunuşuna sıkıldı, Bey şöyle yan bakarak, etekleyenlere lâkaydane “Ooo maşallah...” diye mırıldandıktan sonra karısına dönüp “Hemen yemek yiyiverelim de... Olmaz mı?” dedi; öbürleri sakit duruyorlardı, hanımefendi, “Peki, peki...” diye aldı çıkardı. Ve Suat, bundan sonra, her gün hayatı böyle geçeceğini görerek acı bir tahatturla yalıdaki ömrünü, bu yazın geçen o güzel hayatı, o saf ve serbest; şimdi endişeli zamanlarını bile arzıyla gördüğü o latif hayatı tahassürle düşündü.*²⁶¹ Beyefendinin soğuk, sert, keyfi, acımasız, daima yatıştırılması gereken sinirli yapısı onu içedönük düşünen tip olarak değerlendirmemize olanak sağlar. Bildiğini okumaktan çekinmeyen, çevresindekilerin etkisine kapalı olan, kibirli ve ciddi adam öfkesini en çok da karısından ve damadı Fatin'den çıkarır. Olur olmadık zamanlarda yerli yersiz öfkelenmek onun en belirgin huyudur. Evdeki herkes onu alttan almaya çalışır, bunu bilhassa Fatin yapar çünkü Fatin'e göre yaşamlarının bile sebebi kayınpederidir, zira evin büyük ölçüde geçimini sağlayan odur. Tüm bu alttan almalara rağmen beyefendi yine de her zaman gergin ve sinirlidir, etrafındaki herkesi huzursuz eder ve daima asıl huzuru bozulanın, mutsuz edilenin kendisi olduğuna inanır: *“Gerçekten beyefendinin böyle rastgele ateş püskürmelerine tahammül etmek için insanın böyle bir mecburiyeti olmak lazım gelirdi. Bir akşam tavlada yenilerek hiç lüzumu yokken hanımefendiye dönüp hışımla, “Canım sen de elinden bırak şu... Allah aşkına...” diye bir çıkmıştı ki, Suat haykırarak şikâyet etmemek için kendini güç zaptetmişti. Bazen odasında haykırdığı işitilirdi. Mesela sürahisini boş bulduğu için karısına söylemedik söz bırakmaz, otuz senelik hayatlarını, bir yük olmak üzere, lanetle tahammül edilmiş bir şey göstererek “Öldüm, aranızda kurudum... Allah sizi de kurutsun..” diye haykırır; sonra “Ama kabahat hep bende... İyilikten kim anlamış... Enselerinde boza pişirmeli ki iş*

²⁶¹ Mehmet Rauf, a.e., s.215.

görülsün... Aksi herifin biri olaydım görürdünüz...” dediği işitilirdi. Hanımefendi buna karşı sakin, hakim, susmasını rica ederse, “Niçin susacaktım? Hem yap, hem öldür hem de sustur... Artık öldürüyorsunuz... Son günlerimde beni hortlatıyorsunuz... Akşama kadar sizin için ter döküyorum, bir suyumu vermiyorsunuz... Hem sizden mi korkacağım? Kendi evimde niçin susayım? İstemeyen defolsun.” diye bir sürü şikâyet ve hakaret ederdi.”²⁶²

Beyefendinin eşi, Süreyya ve Hacer’in annesi olan hanımefendi de romanda pek ön plana çıkmaz. Onun yegane görevi evdeki düzeni sağlamak, herkesi memnun etmeye çalışmak, bilhassa beyefendinin bütün ihtiyaçlarını gidererek herkesi ve kendisini onun gazabından korumaya çabalamaktır. Suat’ın hanımefendi diye seslendiği bu kadın çalışkan, fedakâr, sabırlı, her türlü sıkıntıya katlanan yapısı ile tam bir anne profili çizer. Suat aynı evi paylaştığı Süreyya’nın ailesini; Süreyya’nın kız kardeşi Hacer’i, Hacer’in kocası Fatin’i ve kayınpederini hiç sevmez, zamanla Süreyya’nın da sevgisinden emin olamayarak içine düştüğü yalnızlık korkusu ile Süreyya’ya karşı da öfke besleyecek, onu da eskisi gibi sevmemeye başlayacaktır. Suat yaşadığı evdekiler arasından yalnız hanımefendiyi sevgi ve hürmete layık görür. Hanımefendinin kocasına ve çevresindeki diğer herkese karşı gösterdiği sabrı takdir eder ve onda gördüğü bu örnek özelliği kendisi de yerine getirmeye çalışır. Bu açıdan hanımefendi içtenliği, sakinliği, yardımseverliği, yatıştırıcı ve hatta affedici yönüyle Suat gibi herkesçe ideal kadın olarak görülen bir kadına bile örnek olacak kadar iyi bir kimse olarak tarif edilmiştir. Hanımefendi hakkında romanda onu tahlil edebilecek kadar net bilgi verilmemiştir yalnız onun kendini savunmayan, her şeyi sineye çeken yapısı onu içedönük bir karakter olarak değerlendirmemize imkân verir. Hanımefendinin sessiz, sakin, uyumlu, duyarlı, huzuru korumaya önem veren yapısı onu içedönük hisseden tip olarak tanımlayabilmemize olanak sağlar.

SERAP

Mehmet Rauf’un 1909 yılında, Resimli Roman dergisinin beşinci sayısında tek parça hâlinde tefrika edilerek yayımlanan *Serap* başlıklı, uzun hikâye olarak da değerlendirilebilecek olan romanı, aynı yıl Hilal Matbaası tarafından basılan *Âşıkane* adlı kitabın içinde, yazarın diğer hikâyeleri ile beraber okuyucuyla buluşturulmuştur. Adı anılmayan ve İstibdat devrinde yetişmenin tesirini ruhunun en derinlerinde hisseden, bu sebeple gençlik emellerini yitiren ve artık ruhen olduğu kadar beden de yaşlandığını düşünerek orta yaş bunalımı geçiren bir karakterin duygusal ve düşünsel dalgalanmalarına odaklanan roman, politik meseleleri de

²⁶² Mehmet Rauf, a.e., s.227-228.

değerlendirmeye alarak devrinin siyasi arka planını okura yansıtan, yazarın yaptığı psikolojik tahlillerle derinleşen bir eserdir. Roman otuz beş yaşına varmış bir adamın vapur yolculuğu sırasında rastladığı genç bir Rum güzelinden etkilenmesi sonrası yaşadığı devrin ve yaşamaya mecbur bırakıldığı hayatın sorgulamasını yaparak nihayet yaşlandığını ve süslü emellerinin geride kaldığını fark etmesini, bu nedenle de ruhsal bir buhrana düşerek hayatın ve gençliğin herkes için yalnız bir seraptan ibaret olduğu fikrini kabullenmesini konu edinmektedir. İsmi olayların çevresinde geliştiği başkahramanın bu yoğun ve derin sorgulama sonrası beliren çıkarımından alan roman, İstibdat döneminin siyasi ve sosyal şartlarını bir birey olarak deneyimleyen kahramanın bir vatandaş ve birey olarak düştüğü çıkmaza odaklanmaktadır.

I. ADI ANILMAYAN BAŞKAHRAMAN – İÇEDÖNÜK DÜŞÜNEN TİP

Roman, daha önce de belirtildiği üzere eserde adına yer verilmeyen, otuz beş yaşında olduğu belirtilen başkahramanın çalıştığı kaleminden ayrıldıktan sonra eve dönmek üzere yola çıkışı, düzenli olarak takip ettiği *Stamboul* adlı Fransızca günlük gazeteyi satın alarak vapura binışı ile başlar. Yabancı gazeteleri takip edebilecek kadar Fransızcaya hâkim olduğu anlaşılan ve dönemin en çok okunan *Tanin*, *Yeni Gazete*, *İkdam* ve *Sabah* gibi gazetelerini de mutlaka okuyan karakter vapura binmek için yanlarından geçtiği insan kalabalığına bakan ve tesadüf ettiği ve haklarında hiçbir şey bilmediği bu insanları alışlagelmiş düzenin âciz bir parçası, zayıf bir üyesi, isyansız bir esiri olarak yargılar. Bu eleştirel bakış açısı, daha romanın en başında başkahramanın toplumla uyum sağlamakta güçlük çeken, kendini bir parçası olduğu topluma ait hissetmeyen, yaşadığı toplumun genel düzeninden hoşlanmayan bir kimse olduğuna işaretler: “*Her akşam kaleminden avdette vapura binerken artık âdet olduğu üzere aynı gazetecinin eline sıkıştırdığı Sitambul’u alarak vapura girdi; izdiham arasında, iskele üstünde yürürken insanların âdetin elinde ne zebun bir oyuncak, ne mukavemetsiz, hatta isyansız bir esir olduğunu düşünerek gülüyordu.*”²⁶³ Romanın daha en başında söz konusu başkahramanın aklından ilk geçenler, siyasi meseleler, gündelik hayatın bu siyasi meselelerle ilişkisi ve bu ilişki bağlamında bireylerin mahkûmu olduğu hayatın ne kadar gaddar ve zalim olduğudur: “*Çünkü mesela, işte kendisi, ilan-ı hürriyetten beri, nasılsa geçen Temmuz’un o faal ve hararetli günlerinde bir iki defa rastgele almış olduğu bu gazeteden badi-i emirde birdenbire hoşlanarak her gün bu gazeteyi okumayı âdet etmiş olduğundan bugün artık onu okumaksızın rahat edemeyecek ve onun yerine diğer Fransızca gazeteleri okumaya razı olamayacak bir hale gelmişti. Bu âdet Türkçe gazeteler için de aynıyla hükmünü icra ediyordu; her gün Tanin, Yeni*

²⁶³ Mehmet Rauf, *Serap*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2019, s.101.

Gazete, İkdam ve Sabah gazetelerini okumasa rahat etmek ihtimali olmadığını itiraf ediyordu. Ve en adi hareketlerimizde hükmünü bu kadar kuvvet ve tahakkümle icra eden bu âdetin anasırı hayatımıza müteallik mesail-i mühime ve mehibede ne kadar gaddar ve zulümkâr bir saik-i hayat olduğunu düşüne düşüne kamaraya girdi ve bir yer bularak oturdu.”²⁶⁴

Vapura bindiği sırada alışkanlık olduğu üzere *Stamboul*’un önce baş makalesine göz gezdiren, ardından da gazetenin “Tiyatro ve Konserler” başlıklı sütununu inceleyen başkahramanın dikkati, karşısında oturan yirmi beş yaşlarındaki genç bir Rum güzelini fark etmesiyle birlikte dağılır. Daha ilk bakışta ilgisini çeken bu genç kadın, uzun zamandır dokunulmamış hissiyatını ele geçirir ve içindeki en yoğun arzuları birden uyandırır. İclal adlı, kendisinden beş yaş küçük bu genç kadınla on yıldır evli olan bu adam, evlendiğinden beri evlilik hayatının kendisine yüklediği sorumluluklara sadık kalmış, hayatın çeşitli zevklerinden evliliği dolayısıyla uzak kalmayı tercih etmişse de içinde ilk kez yasak bir aşka meyiletme, tutkuyla sevilme, en güçlü arzuları duyumsama isteğinin belirdiğini hisseder. Genç ve güzel kadınlar tarafından sevilerek saadet bulan, büyük emellerini gerçekleştiren ve en şiddetli arzularını doyuran erkeklere karşı bir kıskançlık hisseden bu adam, bu anlık ruh hâli değişimiyle beraber kolayca karamsar bir havaya bürünür ve kendisini bugün olduğu kişi hâline getiren geçmişinin izlerini takip ederek çocukluğuna uzanır.

Çocukluğunda baba sevgisi görmediğini, yalnız annesinin sevgisini alarak yetiştiğini hatırlayan bu adam için çocukluk evresinin sancılı geçtiği söylenebilir. Dünyaya gereksinimlerini karşılama yetisinden yoksun gelen bebekler ve ihtiyaçlarını karşılayacak becerileri kazanıp yetişkin bireyler olana kadar çocuklar, anne ve babanın yoğun ilgisine, korumasına muhtaçtırlar. Türk toplumunda babanın rolü güvenli ortamı sağlamak ve temel gereksinimleri karşılamak olarak belirlenmiş, baba güçlü ve saygı duyulması gereken bir figür olarak değerlendirilmiştir. Çocuğun ihtiyaçlarını karşılayan, ona sevgi ve şefkat veren kişi olarak annenin yanı sıra babanın da belirmesinin önemi araştırmalarca ortaya konmuştur. Bu bakımdan çocuğun bedensel ve zihinsel açıdan sağlıklı gelişebilmesi için en az anneler kadar babaların da çocuğun ihtiyaçlarıyla yakından alâkadar olması gerekmektedir. Nitekim çocukluk çağında baba ile doğru iletişim kuramayan ve yeterli baba sevgisi görmeyen çocukların sonraki hayatlarında yeterli derecede baba sevgisi gören ve babayla yeterli etkileşim kurabilen çocuklara nazaran çeşitli sorunlarla karşılaşabilecekleri vurgulanmıştır. “Çocukluktan Yetişkinliğe Baba Kavramı” başlıklı makalede bu konu üzerinde şöyle durulmaktadır:

²⁶⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.101-102.

“Babalarla ilgili yapılan çalışmaların, anne ve babanın çocuk gelişimi üzerindeki farklı etkilerinin karşılaştırılmasından, baba yoksunluğunun olumsuz etkilerine kadar geniş bir yelpazede olduğu gözlemlenmekle birlikte son yıllarda yapılan çalışmaların, baba katılımı ve baba-çocuk iletişiminin çocuk gelişimi üzerindeki etkilerine yoğunlaştığı görülmektedir (Fagan ve Iglesias, 1999). Yapılan araştırmalar baba katılımının çocuğun zihinsel ve sosyal gelişimi ile pozitif bir ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Diğer birçok araştırmaların sonuçları da baba-çocuk ilişkisinin, çocuğun psikolojik uyum (Veneziano ve Rohner, 1998), akademik başarı (Evans ve MC Carter, 1997), ve sağlıklı çocuk gelişimi üzerinde önemli etkileri olduğunu (McBride, 1989) ortaya koymuştur.”²⁶⁵

Romanda babasından beklediği ilgiyi göremeyen ve babası tarafından sevilmediğine inanan başkahraman, annesinin sevgisine sığınır ve annesinin gözbebeği olarak büyüdüğünü anımsar. Çocuğun hayatındaki baba figürü boşluğunu ve baba sevgisinin yokluğunu kapatmaya çalışan annenin ölümü, anneyi kaybeden on üç yaşındaki çocuk için büyük bir yıkımdır. Henüz on üç yaşındayken annesini veremden dolayı kaybeden söz konusu kahraman, ebeveyn kaybı gibi bir travmanın sonucuyla yetişkinlik hayatında da ortaya çıkacak bir yalnızlaşma ve sevilmemek korkusuna kapılacaktır ki bu sevilmemek korkusu onda bir kompleks hâlini alacaktır. Annenin ölümünden altı ay sonra yeniden evlenen baba, yeni karısının yani üvey annenin ısrarı üzerine oğlunu yatılı mektebe gönderir ve böylece onu evden uzaklaştırır. Annenin kaybı ve evden uzaklaştırılmak, başkahraman için hayatında maruz kaldığı ilk sarsıcı, büyük ve zalim tekmedir. Başlarda ağlayıp sızlansa da çocukluğa mahsus bir unutabilme gücüyle zamanla yatışmış, annesinin acısını uzak bir hatıra gibi sahiplenerek yeni yaşamına alışmaya çalışmıştır. Otuz beş yaşındaki bu başkahraman için gayet eskide kalmış bu zorlu geçmiş deneyimleri halen daha üzücü ve yıpratıcıdır. Olumsuz çocukluk çağı deneyimlerinin çocuk üzerindeki etkisi bu denli kuvvetlidir ki söz konusu karakter, çocukluk dönemi sıkıntılarını hatırlayarak şimdiki yaşantısı ile bunlar arasında bir bağ kurar ve adeta kader kavramına bir gönderme yapar.

Yatılı mektepte geçirdiği beş yıl boyunca kendisini mutlu eden, çiçekli, sonsuz ve güneşli olarak sıfatlandığı emellerine sarılan bu şairane ruhlu, güzelliğe düşkün genç adam, yirmi yaşında mektepten ayrıldığında gerçeklerin sert yüzüyle karşılaşır ve büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Servet-i Fünun dönemi roman ve şiirlerinin en temel konularından biri olan hayal-hakikat çatışması *Serap*’ta başkahramanın mektepten çıkınca mutlu olacağına dair hevesinin ve gençlik emellerinin zorlu hayat şartlarının bir neticesi olarak gerçekleşmemesi şeklinde işlenmiştir. Son

²⁶⁵ Emine Durmuş, Ezgi Sumbas, Rüstem Göktürk Haylı, Ramazan Çok, “Çocukluktan Yetişkinliğe Baba Kavramı”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021, s.176.

derece mahcup ve gururlu olan, bu nedenle kendisinden beklenen atılganlığı gösteremeyerek hedeflediği başarıya ulaşamayan, nihayet Dahiliye Mektubi Kalemi'nde iki yüz elli kuruşluk maaş karşılığında işe giren, babasından da türlü aşağılamalara maruz kalmasına rağmen bir o kadar para alabilen genç adam bu kısıtlı gelir dolayısıyla istediği gibi yaşayıp istediği gibi giyinip kuşanamaz. İmkânlarının azlığına ve toplam gelirin yetersizliğine rağmen eline geçen parayı dengeli harcayamayan, gençliğin verdiği hafiflikle parasını doğru idare edemeyen bu savurgan adam, yaşlıları mesire alanlarında dolaşıp genç ve güzel hanımlarla diledikleri gibi vakit geçirirken böylesi maddi sıkıntılar yaşamamanın ve hayatın tadını çıkaramamanın acısını yaşar. Ruhu gençliğin tutkulu emelleriyle dolu, ihtiraslı, arzuya meyilli, güzellik düşkün bir genç olarak istediği hiçbir şeyi elde edememenin sıkıntısıyla karamsarlığa sürüklenir ki bu ilkgençlikten kalma ruh hâli, genç adamın yetişkinlik hayatına da tesir edecektir. Nitekim gençlik yıllarında kadınlarla istediği gibi yakınlık kuramayan ve bunu dert edinen genç adam, otuz beş yaşına gelip gençlik yıllarının geride kaldığını idrak ettiğinde henüz tam anlamıyla doyuramadığı tutkularının altında ezilir.

Serap'ın başkahramanına göre gençlik yıllarının bu denli kötü tecrübelerle dolu olmasının ana sebebi bu yılların aynı zamanda II. Abdülhamit'in hüküm sürdüğü, otuz yıllık İstibdat devrinin en hareketli, en zalim, en baskıcı dönemine denk gelmesidir: *"Ah ya Rabbi, şimdi nispeten büyük bir refah içinde geçen hayatında, bu yirmi ile yirmi beş yaş arasındaki beş senelik sefalet-i elimeyi düşündükçe kalbi hâlâ bakiye-i teellümatla sızlamaktan bir an hâli kalmazdı; ömrünün yalnız saadet için halk olunmuş en müsait, en hassas, en bahtiyar olmaya layık bu en güzel seneleri en zelil bir mahrumiyet içinde nasıl harap olmuştu; bütün mahrumiyetlerini şimdi uzun uzun düşündükçe bu hassasiyet ve bu kabiliyet-i iştiaak ile bu mahrumiyetin sokaklarda aç ve serseri sürünen bir köpek hayatından yüz bin kere daha ziyade elim olduğunu kabul ediyordu; bahusus kendini en çok telim eden şey, Devr-i İstibdat'ın en faal ve en zalim ve en mütehakim bir zamanına rastgelen bu senelerde şebab-ı münevverinin sevk ve meyliyle, bütün emel-i mevcudiyetini teşkil eden saadetlerin beş, on hain ve gaddar köpeğin murdar keyiflerine, mülevves hodgâmlıklarına kurban olmakta olduğunu bilmesi, adilane bir idarede, elbette kendi iktidarına göre tatyip ve terhifiyle muvazzaf olması lazım gelen bir hükûmet-i müşfikada bu sefaletlerin vücuda gelmeyeceği meseleleriydi."*²⁶⁶ Padişahın baskı ve sindirme politikasıyla hareket ettiği İstibdat devrinde halk arasında iyice artan huzursuzluk ve hoşnutsuzluk bireyleri de etkilemiş, diktatör bir yöneticinin baskısı altında ezilen bireylerin kendilerini ifade etme ve özgür yaşama hakları sınırlandırılmış, kısıtlanmıştır. Bu baskı ve kısıtlamalara boyun eğen halkı

²⁶⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.109.

da son derece emelsiz, arzusuz, miskin ve hatta alçak bulan bu adam, birçok defa yaşadığı dönemin bu sıkıntılı yaşam şartlarından kurtulabilmek için intiharı düşünmüş, intihar teşebbüslerine kalkışmıştır. Servet-i Fünun dönemi yazarlarında da dönemin baskısından kaçıp kurtulmak istedikleri, bu nedenle farklı kaçış planları yaptıkları, hatta intiharı bir çare olarak değerlendirdikleri bilinmektedir ki bu bakımdan roman, Servet-i Fünun yazarlarının önde gelen isimlerinden biri olan Mehmet Rauf'un kendi tecrübelerinden parçalar taşımakta, muhtevasını yazarının yaşadığı devrin şartlarından almaktadır denilebilir. Devrin yazarları, basın ve edebiyata, dolayısıyla sanatçılara uygulanan kısıtlamalar ve sansürün varlığı sebebiyle genel itibarıyla siyasi meselelerden uzak durmuşlarsa da *Serap* romanında Mehmet Rauf, başkahramanın yaşantısı ve fikirleri etrafında açıkça döneminin şartlarını ele alır ve bu şartları sert bir üslûpla eleştirir.

Yaşadığı devrin siyasi ve sosyal şartlarından genç bir birey olarak etkilenen ve doğuştan getirilen kişilik özellikleriyle maddî imkânsızlıklar bakımından çocukluğundan itibaren hayalini kurduğu geleceğe kavuşamayan, hayatını aşktan ve tutkudan ibaret gören bu adam halen daha sevmek ve sevilme arzusuyla dolup taşmasına rağmen genç yaşlarındayken vapur iskelesindeyken fark ettiği, görür görmez etkilendiği ve hatta âşık olduğu, aynı köyde yaşadıklarını fark ederek son derece mutlu olduğu, daha önceden de tanıdığı Nurettin Bey'in kızı İclal olduğunu anladıktan sonra elde etmek için çaba gösterdiği hanımla evlenmiş, onunla tam on yılını geçirmiştir. İclal Hanım'ın genç adamdan gördüğü ilgiye memnun olduğunu ifade eden mektubunun ardından onun rızasını alabildiğine sevinen ve bu mektuba gayet içten, aşk dolu bir mektupla karşılık veren bu adam için İclal Hanım'ın varlığı hayatı için yeni bir maksat, kökleşme isteğine cevap veren bir yaşama sebebidir: *"Hemen oturarak lazım geldiği gibi, hatta lüzumundan da fazla âteşin ve pür-iştiyak bir mektup yazdı; bunda şimdiye kadar kendine bir taarruz bulamayan, bir cihet-i tesis tayin edememekle muzdarip olan hayatına artık tayin ve maksada muvaffak olmuş olduğundan bahsederek bu muazzez emelinin lütfen reddedilmemesini istirham ediyordu."*²⁶⁷ İclal Hanım'ın da bu ilişkiye gönlünün olduğunun ortaya çıkmasının ardından karşılıklı mektuplaşmaya başlarlar ki bu genç adam için büyük bir saadet sebebidir. İclal Hanım'dan gördüğü en ufak ilgi karşısında bile mest olan bu romantik, duygulu genç, on gün kadar süren şiddetli yağmurun görüşmelerine ve mektuplaşmalarına engel olmasının ardından genç kızın kendisini odasına davetini kabul eder. Ancak bu soğuk ve uzun kış gecesinde birlikte aynı odada kalmalarının tehlikeli olduğunu düşünen genç adam hem kendi namusunu hem de ileride eşi olacak genç kadının namusunu korumak isteğiyle gizlice girdiği

²⁶⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.120.

evden yine gizlice ayrılmayı düşünür. Genç adamın bu isteği İclal Hanım'ın babası tarafından hırsızlara geçit vermemek için kilitlenen kapı dolayısıyla gerçekleşemez ve bu nedenle iki âşık geceyi birlikte geçirmek zorunda kalırlar. O gece genç adam arzularına yenilerek âşık olduğu genç kızla birlikte olmak gafletine düşer ki bu plansız birliktelik, ikilinin arasındaki ilişkinin seyrini değiştirecektir. Ertesi sabah uyandıklarında birlikteliklerinden dolayı pişmanlık duyan İclal Hanım'ı teselli etmeye çalışan ve niyetinin ciddiliğini ona ispata uğraşan genç adam evlilik sözünü tutarak sevdiği kadınla iki ay içinde evlenir. Bütün saadetlerin kısa bir süre sonra yok olacağına inanan bu adam için sevdiği kadınla yaptığı evlilik de yalnız kısa süreli bir mutluluğun sebebi olabilmıştır. İşte bu nedenle bu defa otuz beş yaşındayken yine bir vapurda tesadüf ettiği güzel bir kadına karşı heyecanla şiddetli duygular beslemesine rağmen onunla bir ilişki yaşamak şansını elde etse de ilk başta duyumsayacakları mutluluğun kısa sürede kaybolacağına inanarak kendini teselli etmeye çalışır. Fakat içindeki bu yeterince güçlü, bastırılmamış tutku onu umduğu kadar kolayca rahat bırakmayacaktır.

O bu düşüncelerle eve vardığında eşinin rahatsızlandığını, baygınlık geçiren karısı için eve doktor çağırıldığını öğrenir ve aniden gelen fenalık nedeniyle yataklara düştüğünü öğrendiği eşine karşı sahici bir merhamet ve şefkat duygusuyla yaklaşır. Zayıf düşerek bayılan karısına samimi bir ilgiyle hitap eden bu adam, odayı aydınlatan lambanın ışığının altında karısının yüzüne dikkatle baktığında eşinin bütün yüzünün, bilhassa göz çevresinin kırışıklıklarla kaplandığını, yaşlılığın alameti olan buruşuklukların bütün yüzüne yayıldığını fark eder. Ona göre bu kırışıklıklar gençliğin geçip gittiğinin, ömrün yaşlılık evresine geçildiğinin işaretidir ki karısının gençliğindeki güzelliğinden eser kalmamış, yaşlandığı gibi çirkinleşmiştir: *“Aman ya Rabbi, bu yüz, on sene evvel rikkat ve nezaketle peyda ettiği meftuniyeti bugüne kadar hâlâ aynı kuvvetle devam eden bu bir vakit o kadar nefis ve şiiir-nâk, nerm ve latîf olan bu zavallı yüz, birçok buruşukluklarla, ötesinde berisinde teraküm edip birer hat-ı esasi-i şeyhuhet peyda etmiş olan binlerce küçük hutut ile eski letafet ve şebab âdeta elim bir enkaz haline gelmişti; gözler bir kere kendini zapt ve ihata etmiş olan buruşukluklarla harap ve barid bir hisle kalbini üşüten ve kendinden tebid eden bir ihtiyarlıkla maluldü; sonra burnun ve ağzın etrafı, eski taravet ve renk yerine, ne bet bir renksizlik peyda etmiş ne ağlatacak bir letafetsizlikte bozulmuştu!”*²⁶⁸

Karısındaki bu belki de hastalığa bağlı çöküntüyü, fiziksel değişimi acımaya değer bulan adam, beğenerek ve severek evlendiği bu kadının böylesi bir değişimle çirkinleşmesinin esas kendisi için bir acıma sebebi olacağına inanır: *“İçinden, derin, pek derin bir seda-i elem ile ‘Vah zavallı kadın vah!’ sözlerinin sızladığını işitiyordu; demek dün o kadar şen ve pür-şebab olan bu kadın*

²⁶⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.137.

bugün o kadar harap olmuştu, öyle mi? Ve kendisi sevk-i âdetle zevcesini hemen hemen ilk günler kadar latif ve nazar-rüba bulmaktayken böyle gayet hafif bir tagayyür-i sıhhat sebebiyle tezahür eden bu âlaim-i harabi huzurunda hakikati teslime mecbur kalmıştı.

Şimdi içinden, derin bir merhamet hissediyordu, artık layık-ı muhabbet olmamaya mahkûm kalmasını karısı için en büyük bir meziyet olmak üzere telakki ederek bundan dolayı ona son derece acımak lazım geldiğini itiraf ediyordu; lakin bu meselede, asıl acımacak, şayan-ı merhamet olan kendisinden başka birisi miydi? ”²⁶⁹

Siyasi meselelerle bu meselelerin toplum ve birey üzerindeki etkisi üzerine sık sık düşünen bu adama göre henüz otuz yaşına yeni varmış karısının bu denli yaşlılık belirtileri göstermesinin ve buna bağlı olarak çirkinleşmesinin sebebini yaşadığı memleketin yaşam standartlarında aramak lazımdır. Yaşadığı memlekette kimsenin sağlığını korumak ve cildine özen göstermek için yeterli imkânlara sahip olmadığını düşünen bu adam, bilhassa Osmanlı toplumunda kadınların evlere kapandığını, bu nedenle temiz hava almadan, güneş ışığı görmeden yaşadıklarını, yeterli beslenemediklerini, bunun bir sonucu olarak da erkenden yaşlanmaya mecbur olduklarını da kabullenmektedir: “*Halbuki bu kadın, ancak otuz yaşında bir kadındı; o zaman, hayatımızı, hayatımızın hıfz-ı sıhhat ve takayyüdat-ı cildiyeye ne kadar mugayir; bhusus kadınlarımızın günlerce evlerde kapalı kalmaktan, havasız, güneşsiz geçen hayatlarında, âdât-ı seyyiemizin semeresi olmak üzere zengin ailelerde bile tagaddisizlikten ne tahribat mümkün olduğunu, elhasıl, bütün milletin hayatının nasıl yalnız cehl ü gafletin kurban-ı seyyiati kaldığını düşünerek tasdike mecbur oluyordu.*”²⁷⁰

Mehmet Rauf’un diğer romanlarında da görmeye aşına olduğumuz roman şahısları gibi *Serap*’ın başkahramanı da gençliğe, güzelliğe, tutkuya düşkün, hayatın anlamını yoğun arzularını tatmin etmeye çalışmakta bulan, en güçlü duyumların peşinden koşan bir karakterdir. Bu nedenle karısı İclal Hanım’ın hastalanarak solgunlaşmasını, geçen yılların ardından gençliğini kaybederek yaşlanmasını, güzelliğini yitirerek çirkinleşmesini kendi mutluluğu için bir darbe sayar. Romanın daha en başında, karısının yaş alarak kırıştığını fark etmeden önce de kendisinden ve hatta karısından daha genç bir Rum güzelinden hemen ilk görüşte etkilenen bu adam için artık karısının kendisini gençliği ve güzelliği ile memnun edemeyeceğini düşünmek adeta bir felakettir: “*Ve her gün, sokakta, temadi eden tesadüflerde, genç ve nefis mevcutları görüp ruhun en elim iştiyaklarıyla bunlar hakkında acı emellerle sızlayarak eve avdette,*

²⁶⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.137-138.

²⁷⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.139.

bunlardaki letafet ve taravete bedel buruşmuş, ihtiyar bir enkaz-ı hayata kâni ve razı olmak mecburiyetinin meraretiyle ruhu şimdiden muazzep olmaya başlamıştı; bir erkek için bütün bu mahrum tesadüflerin meftun-ı hüsn ve nefaseti kaldığı kadınlar kadar olmazsa bile, onlara yakın bir hazine-i Melahat ve sadakatin evinde kendine vakfolunmuş vücud-ı latifiyle kendisine muntazır olduğunu düşünüp müteselli olamamak kadar elim ve zehirli bir hayat olmayacağını tasdik ediyordu; bütün şaşaa ve şiir-i şebablarıyla bizi meftun-ı reng-i letafetini, sermest-i nükhet-i mevcudiyeti[ni] bırakarak ruhumuzun en derin köşelerine kadar ilka ettikleri en âteşin iştihakların izdihamına bedel, mecbur-ı avdet olduğu evinde mürur-ı zamanla şiiriyet ve zevkiyeti zail olmuş, ülfet seyyiesiyle bi-hat bir temastan başka bir meziyeti kalmamış olduğu halde de kanaate mail bulunurken harap ve tebah olmuş bir vücut ile malul bir zevce bulmak felaketini hayatın en gayrikabil-i tahammül bir musibeti olmak üzere telakki ediyordu. Demek kendisi artık bu hayat-ı âlâma mahkûmdu, öyle mi?”²⁷¹ Gençliğin tükenmesi ve güzelliğin solması için yalnız bir hastalığın kâfi olduğunu fark etmek, bu zevk ve güzellik düşkünü adamı hayatın merhametsiz olduğunu düşünmeye iter; ona göre hayat zalim, hain ve murdardır. Hayatın bir insan için en kıymetli servet olan gençlik ve güzelliği ansızın bozuvermesi ona göre dünyaya aşk ve kadın aşkı için gelmiş kendisi için en büyük cezadır: “Lakin dünyada bundan daha sefil bir felaket, daha acı bir musibet bulunamaz gibi geliyordu; insan için en büyük servet demek olan gençliğin, sıhhat ve taravetin birdenbire bu derece mahv ve nabut olup yerine ihtiyarlığın bütün iraz-ı zıstisinin kaim olmasını en tahammülsüz bir felaket olmak üzere telakki ediyordu; demek ki artık her şey bitmişti, artık hayattan hiçbir hakk-ı istifadesi kalmamıştı.”²⁷²

Bir süre sonra karısından beş yaş kadar büyük olan bu adamın içini kendisinin de yaşlanmış, çirkinleşmiş olma ihtimalinin korkusu sarar. Üstelik karısının da artık gençlik yıllarında olmadıklarını, birlikte yaşlandıklarını ima etmesinin üzerine aynaya bakmak, kendi yüzünü de karısının yüzünü incelediği gibi detaylı bir şekilde incelemek isteğiyle dolan bu adam, karısının yanında kendi mahremiyetini korumak içgüdüsüyle bunu yapamaz fakat yalnız kaldığı ilk vakitte kendi çehresine de uzun uzun bakmaya niyet eder. O bu düşüncelerle kıvranmaktayken evin hizmetçisi selamlıkta kendisini bekleyen bir misafir olduğunu haber verir ki gelen kişi başkahramanın samimi bir dostudur. Dostunun elini sıktıktan sonra ona fark etmeden yüzünü şöyle hızlıca incelemek isterse de heyecandan hiçbir şeyin ayırdına varamayan bu adam, dostuyla sohbete dalar ve en sonunda arkadaşı konuyu yaş aldıkça insanların huylarında birtakım değişiklikler olduğuna getirir. Dostunun yaşlandıkça kaba saba, adi zevklere bile

²⁷¹ Mehmet Rauf, a.e., s. 139.

²⁷² Mehmet Rauf, a.e., s.141.

minnet eden, maddiyat düşkünü bir adam olduğunu kabul etmesinin ardından o da yaşlanıp buruşmanın, hiçbir şey hissedemeyecek ve hatta hiçbir şeyden zevk alamayacak kadar yıpranmış, arzusuz ihtiyaçlara dönüşmenin, en sonunda da her canlı gibi ölümü tatmanın ne kadar acı olduğundan bahseder. Gençliği dünyanın en büyük saadeti sayarak otuz ile kırk yaş aralığının en acı yaş aralığı olduğunu iddia eden, otuz yaşından sonra hayat kuvvetinin azaldığına inanan ve ölümü korkutucu bir son olarak değerlendiren bu adamın bir orta yaş bunalımı geçirdiğini söylemek yerinde olacaktır. Yetişkin bir birey olarak hayatının yeni bir evresine doğru ilerlemekte olduğunu bir gün ansızın fark etmek zorunda olan *Serap* romanının başkahramanı, yaştan ilerlemesiyle birlikte doğal olarak gelişen fiziksel değişimleri kabul etmekte güçlük çekmekte, artık daha az çekici görüldüğüne inanarak arzularını terk etmeye zorlandığını düşünmekte, ölüm fikrini yakın bir son olarak görmeye başlamaktadır ki bütün bu belirtiler orta yaş bunalımına işaret etmektedir denilebilir.

Serap'ın başkahramanı neslinin ve dolayısıyla kendisinin gençliklerini başka memleketlerdeki gençler gibi yaşayamamalarının sebebini “uğursuz”, “zorba” ve “lanet” sıfatlarıyla nitelendirdiği hükümetin umurun, bilhassa da gençlerin hayatını zehirlemesine bağlar. İstibdat devrinin kendisi gibi birçok genci gençlik emellerinden mahrum ettiğini düşünen bu adam, neslinin ve kendisinin bu devirde yaşamının bir sonucu olarak sefil ve sersem kaldıklarını inanır. İstibdat devrinin bir sonucu olarak yaşadığı şehirde insanca yaşanacak bir hayat olmadığını savunan söz konusu başkahraman, zevkten, sanattan, aşktan zorla arındırılmış bu dönemi adeta zindanda yaşatılmakla eş değer tutarak senelerce özlenen ve çok geç kavuşulan hürriyetin bugün yalnız ileride yetişkin olacak çocuklar için kıymetli olduğuna inanmaktadır. Ülkede hiçbir değişim ve ilerleme olmayışını da zorbalık devrinin etkilerinin halen sürdüğü bir hürriyet zamanında yaşanmasına bağlayan bu adama göre zindanda çürütülmüş gençliği ve bu esnada tükenmiş gençlik emelleri için bir geri dönüş imkânı yoktur ki bu da bir bıkkınlık, isyan sebebidir.

Dostu ile yitirmiş oldukları gençlikleri üzerine derin bir sohbet ettikten sonra onu uğurlayan ve henüz uyumamış olduğu eşinin yanına dönen adam, eşinin hemen uyuması dileğiyle karısının yanına uzanır. Bir an önce ayna karşısında kendisine dikkatle bakarak henüz tam anlamıyla gençliğini yitirmediğine ikna olmak isteyen adam, bu dikkatli incelemenin ardından uzun zamandır uyanamadığı uyuşukluk uykusundan kalkarak miskin ve hareketsiz bulunduğu hayatına bir son vermek, böylece hayatına yeni bir yön tayin etmek arzusuyla doludur. Ona göre gençlik yıllarının en büyük hatası verdiği evlilik kararıdır. Evlenerek güzellik tutkusuna ve kadın düşkünlüğüne veda etmek zorunda kalan bu adam, ziyan ettiğine inandığı yıllarının acısını

yeniden zevk ve sefa âlemlerine dalarak çıkarmak niyetindedir: “Ah, biraz sonra aynaya bakıp kendisini celladâne bir dikkat ve teftiş ile muayeneden salim ve mutmain, pür-şebap ve muzaffer çıkabilseydi ne kadar bir iştiyak-ı âteşin ile tekrar hayata sarılacaktı; kendisini bugüne kadar dalmış olduğu hâb-ı ataletten dolayı tahtie ediyor, miskin ve gayrifaal buluyordu; düşündü ki hatta münhezim-i ihtiyarlığa ve çürümeye meyyal ve tarik-i harabide mahkûm bulsa bile, bugünden itibaren hayata sarılıp yaşamak, birkaç sene içinde bütün ataletle geçmiş senelerin acısını çıkarmak lazım gelmez miydi? En büyük kabahati şimdi biraz geç olmak üzere görüyordu: İzdivacına, bunun verdiği rahata dalıp hibbandan başka bir şey istemeye lüzum görmemiş, miskin ve zelil sürdüğü bu hayatı bir ömrün bütün âmal ve mutalebatına kâfi bulacak kadar pest davranmıştı. O güzel ve pür-şebap olarak ziyan edilmiş olan senelerin acısını çıkarmak için yarından itibaren tekrar zevküsefa âlemine dalacaktı.”²⁷³ Karısı ile evliliğini bu zevk ve sefa âlemlerine katılmak isteğine mani olarak değerlendirmeyen bu adama göre önündeki en büyük engel “Köpekler!” diyerek aşağıladığı, kendi meselelerinden çok başkalarının meselelerini umursayan ve eleştiren insanlardır. O, bu insan topluluğunu şerefli bulmaz ve sağa sola saldıran köpek sürüsüne benzetir: “Ve sanki her birisi ayrı ayrı bütün başkalarına buldukları kusurlara belki benzememekle beraber onlardan daha seni kusurlardan kâmilten muarraymışlar gibi sağına sollarına savurdıkları zem ve kadhlarla hükümferma olurlarken umumun vukufundan kemal-i itina ile gizlemeye lüzum gördükleri seyyiat-ı elime ve zelileye masdar değillermiş gibi bu tahakküm ve teferrüt davalarını göz önüne getirerek tekrar ‘Köpekler!’ diyordu. Sade salmasını, sade havlamasını bilen bu güruh-ı mahlukata bundan daha muvafık bir isim bulamıyordu; herkes yalnız mesul olduğu nefesine karışsaydı da diğerlerini şerrinden ve tecavüzünden olsun masun bulundursaydı işte o vakit heyet-i içtimaiye bir insaniyet-i müşerreffe olabilirdi; yoksa bu cidal ve ihtiras-ı sefil içinde, her biri sağına soluna diş salan bir köpek sürüsünden başka bir şey olamıyorlardı.

Hem öyle bir köpek sürüsü ki birbirlerine karşı izharından haya etmedikleri gayz ve kin-i menfaat-perestâne ve şahsiyet-perestâne ile her gün daha muzlim bir girdab-ı süfliyete sukut etmekten bir çirkab-ı mezellet içinde galten olmaktan hâli kalmıyorlardı ve ‘Ah başkalarını pür-kusur görenler; asıl kendi şu hareketlerinin en büyük bir kusur olduğunu olsun teslim ve itiraf etselerdi...’ diye düşündü.”²⁷⁴

Hayatın ve gençliğin gelip geçiciliğine, köpek sürüsüne benzettiği toplumun baskısına, bu sürünün bir parçası olan insanların ikiyüzlülüğüne derin bir öfkeyle dolan bu adam kendisini

²⁷³ Mehmet Rauf, a.e., s.156-157.

²⁷⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.157-158.

bayağı ve aşağı zevk sahiplerinden üstün görür fakat yüksek zümre kibarlarından da aşağı bulur, bu nedenle de kendisini arafta kalmış kabul eder. Bu arafta kalmışlığın sebebinin hürriyetin ilanı ile birlikte içtimai hayatta beklenen değişikliklerin yaşanmayışına bağlayan ve İstanbul hayatını eğlence ve zevkten yoksun olarak değerlendiren *Serap*'ın başkahramanı için hayal-hakikat çatışması eser boyunca sürer ve hayaller daima hüsrarla sonuçlanır: *"Huzurunda mağlup ve sakit kalmaya mecbur olduğu diğer mâniyse bu hayat-ı ezvaka hasr-ı hayat etmek kararının bu şehirde gayrikabil-i icra olduğuydu. Ve burada, sadmesiyle başını sersem eden mühim bir mâni karşısında bulunurdu. Bu mâniyse, şehrimizin belli başlı bir hayat-ı ezvakı olmamasıydı, ya tenezzül edemeyeceğimiz kadar süflî ezvak-ı sehiyle yahut erkânı arasına giremeyeceğimiz kadar yüksek olan hayat-ı kibarâne arasında arafta kalmış gibi bir hal-i hüsrân içinde bulunmaktan başka bir çare olmadığını kabule mecbur bulunuyordu, şehrin hayatında, hürriyetin ilanından beri yegâne tebeddül, her fazla ötede beride verilen manasız konferanslarla heveskâran istilasına maruz kalmış muhtelif sahnelerde peşi sıra vaaz-ı mevki temaşa edilen daha manasız millî oyunlardan başka bir şey değildi; demek ki bu cihetten de hüsrân muhakkaktı."*²⁷⁵

Otuz beş yaşına varmış ve evli bir adam olarak *Serap*'ın başkahramanının en büyük hayali yirmi dört, yirmi beş yaşlarındaki genç ve güzel bir kadınla ciddi, süslü ve seçilmiş bir aşk yaşamaktır. Bu hayalinin tıpkı diğer istekleri gibi imkânsız bir arzu olduğunu düşünerek çaresizlik içinde kıvranan bu adam çareyi gerçeklerin kısıtlayıcı, hatta engelleyici sınırlarından kaçarak hayal dünyasına sığınmakta bulur; gerçekleşmesi istenen ancak gerçekleşmesi mümkün olmayan istekler hayaller aracılığıyla doyurulmaya çalışılır: *"O zaman sevk-i hülyaya teslim-i nefis ederek istediği gibi bir kâşâne-i hayal bina ediyordu. Yirmi dört, yirmi beş yaşlarında, genç ve latif bir kadın tasavvur ediyor, hayattan beklediği bütün âmâl ve temenniyât-ı saadetinden nasılsa mahrum kaldığından, bu âmâl ve temenniyatı yalnız bir aşkta bulmaya karar vermiş olmak üzere tahayyül ettiği böyle bir kadınla bir muaşaka tertip ediyordu ve bu kadının, mahrumiyet-i elimesi içinde kesb-i rikât etmiş o kadar nazik ve nefis bir ruh-i müstesnası vardı ki bu nezaket ve nefasetin bu derecesine karşı müncezip ve hayran kalmaktan başka bir şey yapamıyordu."*²⁷⁶ Ancak yazar bu noktada yine hayalleri gerçekliğin sert mevcudiyetiyle baltalar, hayallerin bittiği noktada hakikat başlar ve bu noktada ana karakter, kendisinin de tıpkı karısı gibi yıpranıp yaşlanmadığını kontrol etmek istemesi üzerine aynanın karşısına geçer. Aynada kendisini daha önce hiç incelemediği kadar dikkatle inceleyen ve yaş almanın getirdiği

²⁷⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.158.

²⁷⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.159.

değişiklikleri ilk kez bu kadar çarpıcı bir şekilde fark eden bu yaşlanmaktan fazlasıyla korkan karakter için aynada gördüğü yaşlılık alameti olan çizgiler ve kırışıklıklar büyük bir yıkım olur: *“En evvel nazarıdikkati gözlerinin etrafına havale etmişti; henüz pembe olan ve oldukça terütaze yanaklarının üzerinde, gözlerinin etrafında, ilk nazarda gayrimekşufken dikkat üzerine tezahür eden gayet belirsiz binlerce hududun kazmış olduğu lakayt çizgiler yüreğini parçalayarak bütün mevcudiyetini hercümerç etti; gözleri açık ve âdeta dururken pek belli olmayan bu çizgiler, biraz büzmeye teşebbüs eder etmez o kadar peyda-yı kesret ve ayaniyet ediyordu ki bunları belli etmemek, hiç olmazsa bu derece izhar etmemek için gözlerini asla büzmemek lazım olduğunu meraret[l]e kabule mecbur oldu. Sonra asıl [g]özlerinin köşelerini ve oradan alınının sağ ve sol cephelerini, bu kısım-ı çehresinde cildini o kadar harap olmuş, o kadar sarkmış, elastikiyeti mahvolarak buruşmuş ve mekruh bir ihtiyar derisi halini almış bulduğu gibi kaşlarının üzerinde, birbiriyle telahuk etmek üzere derin birer hat peyda olmuş olduğunu da fark edince ‘Eyvah!’ feryadı en derin kûşe-i mevcudiyetinde bu meraretin ruhuna açtığı yarayı unutamayacağına inandı.”*²⁷⁷ Kendisini yaşına göre çok daha yıpranmış, adeta harap olmuş, fazlasıyla çirkinleşmiş bulan, ihtiyarladığına kanaat getirerek gençlik emellerinden ve tutkulu heveslerinden vazgeçmek zorunda olduğunu düşünmeye başlayan otuz beş yaşındaki bu adam için sevmenin ve sevilmenin de yegâne şartı genç olmaktır ki aynada kendisine dikkatle baktıktan sonra zihninde beliren düşünceler artık sevmeye ve seilmeye layık olmadığı fikrini benimsemesine sebep olmuştur.

Gençliğinde kendisini çevresindeki herkesten yüce, temiz bulan, sanata, güzelliğe ve yüceliğe düşkün, büyük emellerine sıkı sıkı sarılmış bir genç iken artık çirkin bir mahalle beyine dönüştüğünü fark etmek ve bu durumu hayatın insanın gücünü bastıran kuvveti, zulmü ile bağdaştıran bu adam için hayat zehirli dişleriyle tüm mevcudiyeti kemirmekten zevk alan, uğursuz, sessiz ve hunhar bir canavar, zalim bir güçtür. Gençliğinde kurduğu parlak, süslü, ihtişamlı hayalleri yaşatamadığını, renksiz ve manasız bir yaşam sürdürdüğünü düşünen ve bu noktada kader kavramını da sorgulamaya başlayan Serap’ın başkahramanı, hayat kavramı ile tesadüf ve âdet kavramlarını bir araya getirerek insan yaşantısında istek ve iradenin yokluğunu irdeler: *“Hayat mı? Lakin bu tesadüf ve âdet gibi iki kör kuvvetin zincir-i esaretiyle pâbent ve sefil, lain ve zelil bir kuvvetten başka bir şey miydi? Âdetin seyyiatından kurtulursak mutlaka tesadüfün daire-i mezalimine gireriz ve tesadüfün seyyiatından ise âdetin daire-i mezalimine girmek için nefsimizi tahlis ederiz ve bu iki kör kuvvetin arasında, meram, irade ne kadar adi,*

²⁷⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.161-162.

ne kadar manasız bir sözden ibaret kalmaz mı?”²⁷⁸ İşte bu noktada başkahraman, hayatın zulmü ve zorbalığı karşısında gençliğin bütün nurlu rüyalarını, bütün duygulu ve büyük emellerini, güzel ve yüce düşlerini seraba benzetir ki roman da adını buradan alır: “*Demek, hayatın bu zulüm ve istibdadı yüzünden şebabın bütün nurlu rubaları, bütün müşemmes emelleri, bütün mehasin-i âmal, bütün maaliyet sade bir seraptan başka bir şey değildi ve bütün bunların adı bir serap olduğunu kabul edecek bir sinne gelmek, sefaletlerin en eliminden başka bir şey değildi.*”²⁷⁹ Bu noktada yazar, çöl veya çorak arazi gibi yerlerde ışık kırılması ve sıcaklık sebebiyle ortaya çıkan su birikintisi görüntüsü olarak tanımlanan serap kavramının aldaticılığına gönderme yaparak mecazen gerçekleşmesi mümkün olmayan şey, hayal anlamını karşılayan kelimeyi vurgulayarak romandaki hayal-hakikat çatışmasını iyice belirginleştirir: “*O zaman boynunu bükerek bütün bu parlak hülyaların, bütün muhteşem emelleri tevlit eden şebabın sırf bir yalandan ibaret olduğunu tasdik ediyordu: Serap, serap... Bütün mehasin-i âmal-i şebab, bütün imtiyâzatt-ı mevude ve muntazire sırf seraptan başka bir şey miydi? Hem feci hem hunin bir seraptan başka bir şey miydi? Hayat miskin kollarında en parlak ömürleri, en müzehhep kaderleri bile nasıl meskenet ve mezellele alıştırarak mahvediyor; nasıl herkes, en sefiller en ulviler ile birleşip yığılarak doldurdıkları o büyük ami[k] çukuruna sevk ediyor, sürüklüyor, bilamerhamet, bilatefrik, nasıl hepsini birden o hufre-i süfliyete tekmeliyor, böylece atıyor, atıyordu.*”²⁸⁰

İçsel sorgulaması devam ettikçe kendisini sefaletle alışmış, her şeye kanaat eden koca bir hayvan gibi görerek hayatını miskince, alçakça, sersemce geçirdiğini kabullenen *Serap*’ın başkahramanı, gençlik heyecanının verdiği heyecanla düşülen bir hatanın sonucu yaptığı evlilikten, tek bir kadına bağlanarak ömrünü sürdürmekten pişman olduğu kadar şahsiyetinin büyüklüğünü gösteren bir eser ortaya koyamadığı için de pişmandır. Hayatını böyle iradesizce geçirmeseydi neler yapabileceğini düşünmek *Serap*’ın başkahramanı için adeta bir kimlik problemine dönüşür. Olunan ve olmak istenilen kişi arasındaki çatışma hayal-hakikat çatışmasının bir devamı gibidir ki *Serap* kahramanına göre bu ezeli mücadele arasında insanın ezilip yenilmekten başka çaresi yoktur: “*Ve böylece, meskenet-i ruhu önünde aciz, zelil bir tazallümle dururken ruhu miskin olmasaydı başka ne yapmak ihtimali mevcut olduğunu düşünmeye başladı; etrafında muktedir-i faaliyet-i ruh sahibi arkadaşları vardı, bunların hepsini de pekiyi tanımaktaydı ve bunların cümlesi hükûmet-i müstebidenin devam ve taannüd eden zulüm ve gaddarına kendi gibi kurban olmamış mıydı? Şurası da muhakkak değil midir ki*

²⁷⁸ Mehmet Rauf, a.e., S.163-164.

²⁷⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.165.

²⁸⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.169.

bugün burada hükûmet-i müstebidenin zulümkârlığı namı altında tecelli eden kuvve-i kahire-i hayatiye başka yerde başka bir isim alıp başka bir renge girerek daima aynı zulüm ve teadi ile icra-yı hüküm ve nüfuz etmekten hali kalmamaktaydı. Ve güya her cihetçe şahsiyatın bütün kuvvet ve istidadıyla tezahürüne senelerden beri müsait olan Avrupa'da en mühim dimağlarına hayatın fenalığından, ömürlerinin müncer-i hiçi ve iflas olmasından başka daha tazallümle neden şikâyet etmekteydiler?

Hayır, daimi ve baki olan şey, her yerde, hür Avrupa'da olduğu gibi müstebid-i Şark'ta, müstebid-i Şark'ta olduğu gibi hür İstanbul'da da her yerde de hayatta emel ile hakikatin mücadelesi hunhar, kahırkâr, müfteris, arada yalnız insanları ezen, kahhar ve kurban eden müsademesiydi; evet, yalnız o bakiydi ve yalnız o ve her vakit o galebe ediyordu.”²⁸¹

Çocukluk ve gençlik yıllarında sıkı sıkı tutunduğu büyük emellerin hiçbirine yetişkinliğinde ulaşamamış olmak, aşk ve kadın tutkusu içinde kıvranırken yoğun arzularını doyuracak bir kadını sevmek ve onun tarafından sevilmeğe istegine erişememek, pek de memnun olmadığı bir işte çalışmaya zorlanmak Serap'ın başkahramanını ömrü boyunca hiç büyük bir saadet tatmadığı fikrine inandırır ki saadetin de gelip geçici bir süreç olduğu düşüncesine kapılması hiç de zor olmaz. Genel itibariyle hayattan memnun olmamak ve yaşamının yetişkinlik evresinde artık gençlik emellerinden ve arzularından kopması gerektiği kanaatine varmak, otuz beş yaşındaki bu evli adam için yaşlanmak gerçeği ve bu gerçeklikten kaçılmayacağı bilinci, büyük bir içsel krize neden olur: “*Ve sonra, saadetlerimiz mi? Oh, nasıl bunların hepsine birden tükürmek, nasıl hepsini birden telin etmek arzusuyla ruhu yanıyordu; bunların en parlağını düşünecek olsa hırsından titriyordu. Saadet, bu da neydi? Evet, bu nasıl bir şeydi? Bu devamını istediğimiz, değişmemesini temenni ettiğimiz bir hâl-i hayattan başka bir şey miydi? Halbuki âdetin elinde saadet manasını verdiğimiz ahvalde revnakını, letafetini kaybettiği halde fark olunmuyordu. Zaten saadetin en parlağı, en can-suzı bile mürurundan sonra ispat-ı letafet eden esna-yı mürurundaysa, günlerin tevalisi arasında, fark ve taziz imkânı bulunmayan firari, mail-i zeval, solmaya, uçmaya meyyal, letafeti ele geçmemesiyle gayrikabil-i inkâr yahut geçmiş yahut tekrarı muhal bulunmuş olmasıyla kaim olan bir hâletiruhiyeden başka bir şey miydi?*

Halbuki kendisinin bu şerait dairesinde bile büyük bir saadeti yoktu; o halde hayatından bu kadar miknetle memnun olacak neler vardı? Hangi bir emeline nail veyahut muvaffak olmuştu; büyük ve parlak, her halde, bâdi-i şan ve şeref bir iş mi yapmıştı? Bilakis köpekçe bir meskenet içinde sabah ve akşam kalemine gidip avdetten başka bir harekette bulunmamış, behimane bir

²⁸¹ Mehmet Rauf, a.e., s.165-166.

mezelletle yaşamaya mecbur olduğu hayatını, geldiği, olduğu gibi, onu tebdil ihtiyacını bile hissetmeksizin kanaatinden mütevellit bir âdetle hayatını güzel ve hemen hemen şayan-ı gıpta bulmuş gibi değil miydi? Bunda bir hakkı mı vardı? ”²⁸²

Serap’ın başkahramanı gençliğin yitip gitmişliğini vurgulamak için “dün” kelimesini kullanır ve kurduğu bu ilgi sebebiyle dünün daha parlak, daha tantanalı, daha yüce olduğunu düşünür; ona göre daha dün gençliğin verdiği kuvvetle dinamik ve ateşli, kalbi sonsuz saadet emelleri ile doluyken bugün her şey geçmişte kalmış, baskıcı bir yönetimin egemenliği altında zulme maruz kalan gençlik solmuş, dünden geriye yalnızca gençliğin çekici cazibesinden, insanı oyalayan güzellik duygusu ve şiddetli ümitlerinden hatıra izi olacak şekilde acı tecrübeler kalmıştır. Bu noktada yazar, ana karakter aracılığıyla dün-bugün zıtlığı ile gençlik ve yetişkinlik-yaşlılık, gençlik emelleri ve hayatın gerçekleri arasında bir ilişki kurar: “*Dün, elbette daha parlak, daha mutantan ve daha muazzездir, çünkü dün şebaptır, dün cevval ve âteş-nâktık, dün kalbimizde pür-daraban bir nefha-i hayat, ruhumuzda namütenahi âmal, saadet hissetmekteydik; fakat bugün, bugün artık emele sevk-i cesaret etmeye muktedir olamıyoruz; çünkü üzerimizden otuz beş sene geçmiştir ve bizi çiğneyerek zalim adımlarının cebr ve tazyikiyle bizi hun-âlud bırakarak geçmiş, gitmiştir; bugün, artık öğrendin, artık aldanmayacak kadar meraretle öğrendin ki hayatın bütün güzelliği, o ümitler, emeller tevlit eden haşmeti, bizi istikbalimiz hakkında cazip yalanlarla aldatan şebabın birkaç münevver gününün mevaid-i kâzibesinden başka bir şey değildir. Ah şüphe yok ki bugün de hâlâ, hâlâ aldanma ihtiyacıyla nalan ve giryanız, fakat o otuz beş senelik hayatın kütle-i tecaribi bizi hakikat-i müthişesiyle merhamet etmeksizin tokatlıyor; sanki ‘Sefil, hâlâ mı aldanacaksın?’ diyor ve yine hâlâ bu râh-ı elim-i emelde, hun-âlûd, sürünmekten başka bir şey istemediğimiz halde, bu tokatların altında eziliyoruz ve utanarak hıçkırıklarımızı zulmet-i sefaletimizde gizlemeye çalışıyoruz.*”²⁸³

O kendi içinde böyle bir çatışma yaşayarak adeta çıkmaza girmişken hasta yatağında uzanmakta olan karısı uyanır ve ona odanın diğer ucunda ne yapmakta olduğunu sorar. Bu noktada adamın karısına verdiği cevap onun düşüncelerinde yeni bir boyut açacak niteliktedir; nitekim yaptığı şeyin ne olduğu sorusunun cevabı kısaca “hiç”tir. Bu cevap başkahramanı bu kez de hiçlik kavramını sorgulamaya iter ki bu sorgulama onu kainatın karşısında hiç olan dünyaya kıyasla insanın hiç oluşudur. Ancak yine ona göre insanın emelleri ve fikirleri o kadar sonsuzdur ki bu emel ve fikirlerin sonsuzluğu karşısında dünyayı hiç saydıracak olan kâinat hiç değerinde olacaktır. Bu düşünce tarzı *Serap* kahramanının halen daha gençlik emellerine tutunduğunun,

²⁸² Mehmet Rauf, a.e., s.167.

²⁸³ Mehmet Rauf, a.e., s.170.

bu emelleri her şeyden üstün tuttuğunun bir işaretidir: “Zavallı hiç! Bazen ne belîğ olarak zıddını ifade ve tefsir için kullanılır ve bir noktainazara göre hiç olan bütün şeyler, diğer bir noktainazara göre ne mehip, ne kahhar bir rehber! Mesela, içinde bir cüz-i naçizi olduğumuz dünya, kâinata kıyas edilirse kendisi nasıl aciz bir hiçse, biz de bu dünyaya nazaran adı bir hiçten başka bir şey değiliz. Ve sonra bizdeki âmal ve efkârın namütehaniliği meyanında, bütün kâinat sefil bir hiçten başka bir şey midir?”²⁸⁴ Ancak hakikatin yüceliği karşısında güçsüz kalan bu adam için artık her şey hiçlikten ibarettir: “Evet, hiç... Bütün hayat, bütün şebap, bütün terakkubat, bütün medeniyet, bütün içtihadat-ı beşeriye, her şey, her şey, sade ve bu kelimedede delalet-i hakikiye ile ifade-i mana etmiş olmaz mı? Hiç, hiç, her şey yalnız hiç değil midir?”²⁸⁵ Bu ifadeler hayalleri ile içinde yaşamaya zorlandığı realite arasında sıkışan otuz beş yaşındaki bu adam için zoraki ve gayet kırılgan bir kabulleniş gibidir.

Son olarak hiçlikle de hesaplaşan *Serap*’ın başkahramanı bir an için kendisini iki adam, yani iki kişilik arasında kalmış olarak görür. Bu adamlardan ilki hayatını miskince sürdürmüş olan ve sürdürmeye kararlı, karısına bağlı mahalle beyidir, diğeri ise ondaki bu miskinliğe isyan eden, gençlik emellerini henüz yitirmemiş, güzellik tutkusuna ve ihtiraslarına sahip çıkan yanıdır. Bu kısa kararsızlık anında karısının istediği gibi lambayı söndürmek ve yanına uzanarak bu zamana kadar sürdürdüğü her türlü heyecandan uzak, sıradan hayatına mahkûm olduğunu kabullenerek gençliğine sahiden de veda etmek zorunda kalan adam, rehin tutulduğu karanlıktan sonsuza kadar kurtulamayacağına inanarak mücadele etmekten vazgeçer. Bu vazgeçiş *Serap* kahramanının iradesiz ve kolayca teslim olan yönünün bir göstergesidir: “Ayağa kalktı, kendisini iki âdemin arasında gördü, biri miskin ve karısına muti biraz evvel o kadar tahkir etmekte olduğu mahalle beyiydi ki bir saatten beri ruhunu zirûzeber eden bütün bu mülâhazata kemal-i meskenetle yüzünü çevirip tembel tembel zevcesinin aguşuna şıtap ederek meskenet-i zelilesine gömülmek arzusundaydı; diğeri ise bütün bu mezellete pür-tuğyan, bir saattir kendini hareket ve faaliyete sevk ve teşvik eden müştak-ı şebab ve faal mevcuduydu ki kaptıyı şu kadının yüzüne çarpıp hayata, yeniliğe, maceralara koşmak, muzdarip olacaksa da hiç olmazsa lazıme-i beşeriyet olan heyecanlardan, sadmelerden geçeceği bedihi olan hayat-ı pür-şevk ve şebaba şıtap etmek istiyordu ve karısının kendini celp ve davet eden sözleri bunların birini kızdırıyor, diğerini okşuyordu, birkaç saniye, bütün bir hayata hükmetmek üzere, bu iki maneviyat arasında dehşetli, merhametsiz bir mücadele oldu. Ve nihayet ruhu ne kadar faal ve cidalkâr olursa olsun hayatın seyl-i vukuatına inkıyattan başka bir şeye muktedir

²⁸⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.171.

²⁸⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.171.

olamayacağını telkin ederek kendini zayıf noktasından zapt eden mahalle beyine mağlup olduğunu, iradatını evvela yavaş yavaş fakat sonra tahakküm ve istidat ile o adi ve miskin şahsının istila ettiğini gördü. Kendi kendine tükürürcesine bir zilletle ‘Evet gömül, koş gömül, süfliyete, mezellete tekrar gömül...’ diye kendini tahkir ederek fakat on senelik âdetin sevk-i zaruriyetiyle başka türlü bir harekete muktedir olamayacağını teslim ederek mazlum bir meskenetle gitti yine karısının yanına uzandı. Karısı ‘A, bey lambayı söndürmedin ayol, kalk söndür de öyle yat Allah aşkına!’ demeye, bu kadar fedakârlıkla bile yine rahat bırakmayacağını görüp tekrar hiddetle kalkarak ‘Mademki başka türlü ihtimali yoktur ve mademki ben herkes gibi hayatın seyl-i vukuatına muti ve münkat olmaktan başka bir şey yapamayacağım, demek ki kaviyi de zebun gibi itaate mecbur eden kanun-ı umumi-i hayata tabiyetten başka bir şey yapmamış oluyorum[“] diye tesliyet-i zaruriyeye ilticaya muztar kalkarak lambayı söndürdü ve etrafını birden istila eden kesif zulmet gibi biraz evvelki faaliyetinin; hayatının da müebbetten rehin-i zulmet olduğunu ve şu hareket-i münhezime ile adi bir yatağa değil, artık ne yaparsa yapsın çıkmaya asla muvaffak ve muktedir olamayacağı müebbet bir mezar-ı meskenete girdiğini acı acı itiraf etti.’”²⁸⁶

II. DİĞERLERİ

Şahıs kadrosunun dar tutulduğu *Serap* romanında romanın adı anılmayan başkahramanı dışında ana karakterin eşi İclal Hanım ve yine romanda adına yer verilmemiş olan, ana karakterin dostu olarak tanıtılan, otuz bir yaşında olduğu söylenen genç adam öne çıkan diğer karakterlerdir. Romanın başında işten eve dönmek amacıyla vapura binen, burada karşılaştığı genç ve güzel bir Rum kızından daha ilk görüşte etkilenen başkahraman, bu kısa karşılaşma anından sonra kendi gençliği üzerine düşüncelere dalar ve eşi ile ilk tanıştığı, onunla evlendiği günleri anımsar. On yıldır evli olduğu karısına, onu gençlik yıllarına döndüren ve içindeki ihtiraslı duyguları canlandıran Rum kızına tesadüf ettiği gibi bir vapurda tesadüf eden ve genç kadından daha onun adını bilmeden, yüzünü tam anlamıyla görmeden hoşlanan bu adam, vapurdan indikten sonra yakalanmamaya özen göstererek genç kadını takip etmiş, genç hanımın daha önceden de tanıdığı Nurettin Beyefendi’nin yalısından içeri girdiğini görmüştür. Daha sonra yaptığı araştırmalarla on sekiz, yirmi yaşlarında olduğunu tahmin ettiği genç kızın Nurettin Beyefendi’nin İclal adındaki evlilik çağına gelmiş, ailesi tarafından gayet özenle, terbiyeli ve namuslu yetiştirilmiş kızı olduğunu öğrenmiştir. On beş gün boyunca âşık olduğu genç kadına ulaşmanın yollarını arayan genç adam sonunda hoşlandığı kadından bir karşılık mektubu almış,

²⁸⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.171-172-173.

toplumdaki imajına leke sürülmemesini isteyen ve namusunu korumayı arzulayan İclal Hanım'ın da bu ilgiye razı olduğunu anlamıştır. Genç adamın kendisini takip etmemesini rica eden, hakkında çıkacak dedikodulardan çekinen İclal Hanım, söylentilere sebebiyet vermeden görüşebilecekleri bir plan yapmış, birbirlerine yazacakları aşk dolu ve duygulu mektupları birbirlerine nasıl iletebileceklerini detaylıca anlatmıştır. Sevdığı kadın tarafından kabul görmek ve ilgisine hoş bir karşılık almak, *Serap*'ın başkahramanını çok mutlu eder ve böylece düzenli olarak mektuplaşmaya başlarlar.

Mektupları aracılığıyla tanıdığı ve zamanla iyice bağlandığı genç adamın görüşmek isteğine karşı koyamayan ve onu Kanlıca tepesinde buluşmaya çağıran İclal Hanım, âşık olduğu genci görebilmenin bir yolunu bularak hem kendini hem de sevgilisini mutlu etmiş, hoş edası ve cilveli tebessümüyle genç adamı bir kez daha etkilemiştir. Karşılaşma anında bir süredir mektuplaşıyor olmalarına rağmen ilk kez yüz yüze gelmenin heyecanını yaşayan sevgililer zamanla rahatlarlar ve sık sık buluşmaya başlarlar. Şiddetle yağan yağmur nedeniyle on gün boyunca hiç görüşemeyen âşıklar, birbirlerinden ayrı kalmaya dayanamayarak genç kızın odasında buluşmaya karar verirler ve hislerinin yoğunluğundan gözü dönen İclal Hanım genç âşığını evine almakta tereddüt etmez. İyi yetirilmiş ve içinde yetiştiği toplumun geleneklerine uyum sağlamaya özen gösteren bir genç kız olarak İclal Hanım'ın gösterdiği bu cesaret dikkat çekicidir. Yaşadığı çevrede kazandığı itibarını korumakla toplumsal normların yasakladığı ölçüde aşk yaşamak arasında bocalayan İclal Hanım, sevdiği genç adama karşı şiddetli duygular beslemesi ve bu duyguların tesiriyle hareket etmesi bakımından dışadönük hisseden bir tip olarak değerlendirilmelidir.

Eserin devamında İclal Hanım'ın eşi olacağını öğrendiğimiz genç adam, toplum baskısı nedeniyle gizlice buluştuğu genç kadını ilk kez birlikte geçirdikleri o gece yakından tanıma fırsatı bulur. Âşığını kimseye haber vermeden evine, hatta odasına alan genç kadın odasını sevdiği adam ile paylaştığı o gece pek neşeli, pek hareketlidir. Genç adama göre sevdiği bu genç kadın da en az kendisi kadar aşkından sarhoşa dönmüş, aşka susamış ve tutkuludur. Geceyi aynı odada, beraber geçirecek olmalarının doğuracağı tehlikelerden habersizmişçesine neşeli, güleç ve lakayt olan genç kadın, mantıklı davranmak isteyen ve bu sebeple de acilen evden ayrılması gerektiğini düşünen sevgilisine hak verir. Tıpkı genç âşığı gibi tehlikeli yakınlaşmalara ihtimal vermemek isteyen İclal Hanım gizlice eve aldığı sevgilisini yine gizlice evden göndermek ister. Fakat babası tarafından eve hırsız giremesin diye kilitlenen kapılar genç âşıkların planlarına engel olur. Bu defa geceyi zorunlu olarak aynı odada geçirmek zorunda

kalan sevgililer öngördükleri tehlikenin tuzağına düşerek birlikte olurlar ki bu birliktelik ilişkileri hakkında ciddi bir karar vermelerine neden olacaktır.

Ertesi sabah aynı yatakta uyandıklarında sevdiği adam ile birlikte olmalarını bir hata olarak değerlendiren ve yaptığı hatadan son derece pişman olarak gözyaşı döken İclal Hanım, genç sevgilisinin evlilik vaatleri sonrası nihayet sakinleşir. Genç adam sözünü tutarak evlilik yolundaki ilk adımları atar ki on yıl sonra *Serap*'ın başkahramanını bir vapurda bulduğumuzda çiftin o zamandan beri evli olduklarını öğreniriz. Yolculuğun ardından eve varan adam, karısı İclal Hanım'ı hasta yatağında uzanır vaziyette bulur. Fenalaşarak baygınlık geçiren genç kadın ciddi bir şeyi olmadığı konusunda eşini teselli etmeye çalışır fakat kocasından gördüğü ilgiden de memnun olduğunu gizlemez. Bu kocasından göreceği ilgi ve alakaya düşkün, nazlı ve kırılgan kadının kocasına nazaran yaşlanmak gerçeğini doğal bir süreç olarak kabul ettiği görülür. İclal Hanım kocası ile bugünlere varana kadar geçirdikleri güzel günleri samimi bir mutlulukla anarak artık hayatlarında yeni bir evreye doğru ilerlediklerini dile getirir: *"O esnada yemek için haber vermek üzere gelmiş olan bir hizmetçi yemeğin nerede yenileneceğini sormakla karı koca yemeklerinin odalarına getirilmesini emrettiler; yine yalnız kaldıkları vakit öteden beriden konuşurlarken cereyan-ı kelam kendilerini münasebat-ı evveliye-i âşıkanelerine irca etmekle ikisi de yavaş yavaş ikisinin de melalini defedip yerine kaim olmaya başlayan bir zevk ve neşe ile hatıralarını belki bininci defa olmak üzere yâd ve tadada başladılar; ve bir şetaret-i sariye ile hayat-ı âşıkanelerinin tafsilatını serd ederlerken zevcesi bir söz arasında 'Ne delilik etmişim ya Rabbi, gençlik bu ya...' kelimelerini söylemekle o nim müsehziyâne, nim acı acı 'O, şimdi genç değil misin sanki?' sözlerini söyledi; o zaman kadın yüzünde bir hatt-ı elemle 'O, elbette henüz ihtiyar değilim, fakat şimdi o zamanki gençlik nerede ya?' dedi ve biraz sonra ilave etti: 'Hepimiz de öyle değil miyiz ya? Mesela sen de o zamanki gibi misin? Nerede?' ve bu sözlerle zevcinin en elim bir yarasını dağlamış oldu."*²⁸⁷ Artık gençlik günlerinden uzaklaştığını kabul eden ve gençlik günlerini yad edecek noktaya geldiğini sözleriyle belli eden İclal Hanım, gençliğini kaybetmekten ve yaşlanmaktan korkan kocasının yaşadığı orta yaş bunalımını ve içsel krizini de anlayamamış gibi görünür. Gerçi kocası içine düştüğü buhranı ve içinde yaptığı hesaplaşmaları karısına anlatmaz fakat İclal Hanım da ayna karşısında kendisini izleyen kocasının ne yaptığı hakkında fikir yürütmeye bile çalışmıyor gibidir.

Eserde adına yer verilmeyen başkahramanın İstibdat devrinin baskıcı ve zulüm dolu yıllarına rastgelen gençlik yıllarında verdiği ani bir kararla evlendiği eşi İclal Hanım, eşine karşı yoğun

²⁸⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.142-143.

ve samimi duygular besleyen, bu duyguları yansıtmaktan da çekinmeyen, eşinden göreceği ilgi ve şefkati arzulayan, hassas yapılı bir kadındır. Romanda esas olayların yaşandığı sırada otuz yaşında olan İclal Hanım, iyi yetiştirilmiş, geleneklere uyum sağlamaya çalışan ve hakkında söylenti çıkmaması için çaba gösteren genç bir kız olduğu dönemde duygularına yenik düşerek sevgiliyle birlikte olmuş, bu birlikteliğin bir hata olduğunu fark ederek fazlasıyla üzölmüş, bu hatanın ancak evlilik yoluyla çözüleceğine inanarak sevdiği adamla evlenmiştir. Hisli yapısı ve geleneklere uyum sağlama isteği bakımından dışadönük hissedenden bir tip olarak değerdendirebileceğimiz İclal Hanım romanda pek fazla görünmez, yazar onu sanki eserin başkahramanı gençlik yıllarında verdiği hataları sorgulasın ve yaşlanmak gerçeğini fark etsin diye romana yerleştirmiş gibidir. Bu bakımdan karakteri hakkında detaylı bilgiye yer verilmemiş olan İclal Hanım, gösterdiği birtakım kişilik özellikleri bakımından dışadönük hissedenden bir tip görünümündedir denilebilir.

Serap romanında, eserin başkahramanı haricinde en dikkat çekici karakter yine romanın başkahramanı gibi ismi anılmayan, ana karakterin dostu olarak tanıtılan, otuz bir yaşındaki genç adamdır. Uzun zamandır samimi olduğu, hemen her şeyini paylaştığı dostunu ziyarete gelen genç adam bir süre genel hadiselerden sohbet ettikten sonra konuyu yaş almak ve yaşlandıkça insan karakterinin değışmesi meselesine getirir. Gençliğinde son derece hayalci, dış görünüşe ve güzelliğe büyük önem veren, bir kadınla güzelliği derecesinde ilişki kuran biriyken yaş aldıkça kabalaşarak yalnız maddiyata ve bedensel zevklere düşkün bir adama dönüştüğünü itiraf eden bu adam zevk ve ihtiras düşkün, kadınları yalnız vücutları için arzulayan bir kimsedir. Eskiden şairane düşüncelerle süslenmiş aşk ilişkilerinin, temiz aşkların peşinden koşarken bugün kadınlara birer obje gözüyle bakan, gördüğü her kadını elde etmek isteyen, güzellikle yetinmeyip hep daha fazlasını, maddi zevklerin en güçlüsünü arzulayan doyumsuz bir çapkına dönüşen bu adamı bu özellikleri bakımından dışadönük duyum tipine has davranışlar sergileyen bir karakter olarak değerdendirmek mümkündür. Hazza düşkün, son derece ihtiraslı, en güçlü duyumları arzulayan, doyumsuz, zevk arayışında yozlaşmış bir bireye dönüşen söz konusu karakter için bu kişilik tipi yerinde bir tercih olacaktır.

Tıpkı yakın arkadaşı gibi gençlik yıllarına özlem duyan bu adam için de gençlik yıllarını doya doya, olması gerektiği gibi yaşayamamasının sebebi gençlik yıllarının “uğursuz, lanet” gibi sıfatlarla sözünü ettiği İstibdat devri yıllarına denk düşmesidir. Gençlik emellerine ulaşmasının önündeki engel olarak gördüğü İstibdat devri, zorba hükümetin etkisiyle onu ve diğer tüm gençleri miskinliğe, kötümserliğe itmiş, gençliğin vaat ettiği saadetlerden onları uzaklaştırmıştır. Bu nedenle hürriyet aşığı bir genç olarak anlamının unutturulduğu hürriyete

kavuşmayı geç kalınmış bir hareket olarak kabul eden genç adam ahlâkındaki değişimin sebebini de yaşadığı hayat şartlarına bağlayarak kendisini teselli etmeye çalışır ve hayvanileştiğini bilmesine rağmen yolundan dönmeye kararlı görünür. Dünyayı algılayış ve düşünüş tarzı bakımından dostuna yakın bir çizgide duran ancak içine düştüğü bunalımı aç olduğu duyguların tatminiyle tamamlamaya çalışmasıyla ondan ayrılan bu karakter için dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan ve davranışlar sergileyen bir karakterdir demek lazımdır.

BİR AŞKIN TARİHİ

Mehmet Rauf'un 1915 yılında basılan *Bir Aşkın Tarihi* adlı, sayfa sayısı bakımından kısa olması açısından uzun hikâye olarak da değerlendirilebilecek olan romanı, genç bir adamın âşık olduğu kadından beklediği karşılığı göremeyip hayal kırıklığına uğramasını konu edinen, aşk teması etrafında şekillenerek derinleşen bir eserdir. Romanın başkahramanı Macit'in yakın dostu olarak tanıtılan ve Macit'in yaşadığı aşk macerası ve ilişki tecrübesi sonrası hayatına yeni bir yön tayin etmesine yardımcı olan Necip'in bakış açısından anlatılan bir girişle başlayan eser, Macit ile Güzin arasında gelişen olaylara odaklanır ki bu noktada hikâyenin esas anlatıcısı olarak Macit ön plana çıkar.

I. MACİT – İÇEDÖNÜK HİSSEDEN TİP

Roman on beş yıldır dostluk ettiği, sık sık görüştüğü, gayet temiz kalpli, derin fikirli, hoş sohbet bir adam olan arkadaşı Macit'i bir süredir görmeyerek merak eden ve onu ziyaret etmek amacıyla yola çıkan Necip'in bütün kış hiç sokağa çıkmadığı anlatılan, inzivaya çekildiği söylenen Macit'in evine konuk edilmesiyle başlar. Bir araya geldikleri vakitler onlara eşlik eden Nuri adlı bir gencin anlattığına göre uzun zamandır insan içine karışmayan, evine gelenleri misafir olarak kabul etmeyen, eski neşesini kaybederek insanlardan ve hatta hayatın kendisinden uzaklaşan Macit, sebebi kimse tarafından bilinmeyen bir durumdan ötürü gitgide içine kapanmış, büyük bir başkalaşım geçirmiş, hayattan koparak adeta yaşamaz olmuştur. Macit'in evvelden beri insan içine karışmaktan hoşlanmayan, kötümser, her hâlini, hatta aşklarını bile gizli yaşadığını okura romanın daha ilk sayfalarında anlatan ve böylece okuru romanın başkahramanı Macit ile tanıştırma görevini üstlenen Nuri, yazar tarafından romana sanki bu amaçla yerleştirilmiş gibidir. Babasından kendisine kalan büyük bir servetin geliriyle geçinen ve mal varlığını gayet düzgün idare edişi, savurgan veya israfçı olmayışıyla tanınan Macit, yaklaşık yedi aydır kimse ile görüşmemektedir, nitekim evin hizmetçisi yaşlı kadın başta Necip ile Nuri'yi de eve almamak için Macit'in evde olmadığı, dışarı çıktığı yalanını söyler

fakat evin penceresinden dostu Necip'i gören Macit uzun yoldan gelen dostunu evine buyur etmeden göndermek istemeyerek ziyaretçilerini eve buyur eder. Necip ve Nuri'nin ardından evine gelen diğer konukları da kabul etmek durumunda kalan Macit, bu vesileyle uzunca bir süredir görüşmediği arkadaş ortamıyla yeniden bir araya gelmiş olur. Bu toplanmanın isteksiz bir parçası olarak münasebetini herkesten gizlediği Güzin adlı bir kadın hakkında açılan bahse dahil olmak zorunda kalan Macit'in uzun zamandır neden ortadan kaybolduğunun ve bir başkalaşım yaşadığının açıklanması, adı geçen bu genç kadınla beraber gelecektir. Nitekim konuklardan biri Beyrut'tan geldiği söylenen Güzin adlı genç kadın hakkında bahis açıldığında Necip dostu Macit'in yüzünün solduğunu, gözlerinin karardığını görecek, Macit'i sırf adının anılmasıyla bu denli etkileyen kadının kim olduğunu arkadaşından öğrenmeye çalışacaktır.

Nihayet kalabalık arkadaş grubu dağılıp Necip yalnız kaldıklarında erkekler arasında konuşulan mevzuların çirkinliğinden şikayet eden Macit, modernleşmenin bir sonucu olarak alışılmaya çalışılan yeni hayat şartlarının ve bu hayata adapte olmayan çalışan insanların ne kadar bayağı, aşağı olduklarını dile getirir. Eskiden son derece çapkın olduğunu itiraf eden fakat artık güzellik ve cazibenin etkisinden kurtularak kadın sevdasından uzaklaştığını söyleyen Macit, Güzin hakkında dolaşan dedikodulara bozulmuş, genç kadın hakkında söylenen türlü lafların gerçekleri yansıtmadığı iddiasıyla ayrı bir ilgisinin olduğunu gizlemediği Güzin'i savunmaya geçmiştir. Necip, bir süredir görüşmediği dostunu bu denli heyecanlandıran kadının kim olduğunu merak edince Macit geçirdiği buhranın, içine düştüğü mutsuzluk girdabının sebebi olarak da yoğun duygularla, samimi bir aşkla bağlandığı Güzin'i göstererek genç kadınla arasında geçen ilişkiden söz etmeye başlar. Macit'in anlattığına göre bütün bir yazı, hatta altmış günden kısa bir süreyi beraber geçirmiş olduğu Güzin, genç adamı fazlasıyla etkilemiş, ruhunda aradan geçen yedi aya rağmen üstesinden gelemeyeceği kadar derin bir iz bırakmıştır. Romanın daha en başında son derece duygulu, hassas ve romantik mizaçlı olduğunu anladığımız Macit halen daha Güzin'le geçen günlerin hatırasının tesiri altında olduğundan evden dışarı adımını bile atamayacak hâle düşmüş, yaşadıkları kısa aşk macerasının ardından Beyrut'a giden Güzin'in ardından ayrılık acısının etkisiyle bedbaht olmuştur. Macit, Saint-Beuve'ün Madam Viktor Hugo'yu, Lamartine'in şiirlerinde Elvire diye seslendiği Julia Charles'ı sevdiği gibi uzaktan, dokunmadan sevdiğini ilan ettiği Güzin'i yüce bir aşkla sevdiği için genç kadınla birlikte olmamış, ona masum duygularla, tapınırcasına bir yönelişle bağlanmıştır. Macit'in hislerinde derinleşerek ruhunda bıraktığı derin izlerle beraber bu izlere sebebiyet veren melankolik ve duygusal yapısı, onu içedönük hisseden bir karakter olarak değerlendirmemize imkan verir. Romanın daha en başında aşırı duygulu ve hassas yapısıyla dikkat çeken Macit'in

içedönük hisseden bir karakter olduğu ile ilgili diğer belirtiler, romanın tamamına serpiştirilmiştir.

Necip'in de pek garip ve heyecan verici bularak dinlemek istediği, Macit'te derin izler bırakan bu aşk hikâyesi Güzin'in haziran ayının ortalarına doğru Büyükada'ya gelişiyle başlar. Sırrı Paşa'nın kızı olduğu söylenen ve geçirdiği şiddetli hastalık dolayısıyla hava değişikliği olsun diye Beyrut'tan Büyükada'ya gönderilen bu genç kız hemen ilk görüşte Macit'in dikkatini çeker. Güzelliği ve lakayt tavırları ile ada halkının ilgisini cezbeden bu genç kızdaki fazlasıyla etkilenen, onda aşk ve şiire dair emellerini giderecek hoşluğu ve zarafeti gördüğüne inanan Macit sık sık karşılaştığı ve hakkında türlü söylentiler işittiği bu genç kadına nihayet açılmaya, bir mektup yazarak hislerini itiraf etmeye karar verir. İskelede çikolata satan bir çocukla anlaşarak, gayet içten, âşıkane bir üslûpla yazdığı mektubu Güzin'e ulaştıran Macit için mektubunun kabulü, zafere giden yolda attığı ilk adımdır. Okuyan her kadını etkileyeceğine, bilhassa yüksek iltifatlarla süslenmiş, genç kadını yücelten bu mektubun Güzin'i memnun edeceğine inanan Macit, genç kadının dikkatini çekebilmek ve onu merakta bırakabilmek için mektupta kimliğini belli etmemiş, ilk mektubunu imzasız olarak göndermiştir. Söz konusu bu ilk mektupta kibirli ve şımarık bir paşa kızı olduğunu tahmin ettiği Güzin'i överek genç kadını heyecanlandırmak isteyen Macit, ikinci mektubunda daha çok kendisinden bahseder ve kendisini böylesi yüksek gördüğü bir kadına layık bir erkek olarak sunar. Üçüncü mektubu ile kimliğini açık eden ve Güzin'den görebileceği muhtemel sert tavırdan çekinerek adeta merhamet dilenen genç adam, dördüncü mektubu aracılığıyla Güzin'i görüşmek üzere belirlediği buluşma noktasına çağırır ki genç kadının gelmeyeceğinden ne kadar emin olsa da gelmesi ihtimali bile onu heyecan içinde kıvrandırır. Ancak hiç tahmin etmediği şekilde Güzin'in ortaya çıkışı ve ona bir mektup bırakışı Macit'i çok mutlu eder. Güzin'den gelen bu ilk mektup, Macit'i genç kadına daha büyük bir kuvvetle bağlayacaktır.

İlk mektubunda Güzin, hasta bir genç kadın olarak nasıl olup da Macit'in dikkatini çektiğine anlam veremediğini, ölmeye mahkûm bir kimse olduğundan kendisinin ilgisine istediği gibi karşılık veremeyeceğini, yalnız bir edebî eserden alınmış parçalara benzeyen mektupların devamını arzuladığını yazmıştır. Sevddiği genç kadının ölümcül olduğunu belirttiği bir hastalıkla mücadele ettiğini öğrenmek Macit'i çok üzer, bu yeni bilgi genç adam için fazlasıyla yıkıcı olmuştur. Öyle ki genç kadının bir an önce iyileşmesini dilemesine rağmen eğer olur da bu mümkün olmazsa onunla beraber ölmeyi tercih edeceğini anlar. İnce duygulu ve hassas bir karakter olarak Macit, romanın devamında da sevdiği kadından ayrı kalmaktansa ölmeyi, hatta intihar etmeyi göze alacak, saadet bulamadığı hayattan kopmayı isteyecek hâle düşecektir. İşte

bu karamsar fikir Macit'in zihninde ilk olarak Güzin'in hastalık haberinin alınışıyla belirir: *"Hemen deli oldum, hemen dehşetli bir humma-yı taablarla harap ve perişan kaldım. Çünkü ben geleceğini bile memul etmezken gelmiş ve bana hiç tasavvur edemeyeceğim kadar acı bir mektup vermiş ve bunda beni hiç tasavvur edemeyeceğim bir şeref ve saadetle memnun etmiş, yani mektuplarımı okumaktan mahzuz olduğunu itiraf etmişti. Fakat bu matemnameyi okuyunca işte ilk, en evvel, orada kendisine rabt-ı mevcudiyet ettim. Bu kadar müstesna bir mevcudun mahkûm-ı fena olması ve bunu kendisinin bu kadar derin bir meraretle bilip itiraf etmesi... Şimdi anlıyordum, dünyaya lakayt, bir heyula gibi hissiz gezmesinin sebebini şimdi takdir ediyordum. İnsan veda edeceği güzel şeylere acı bir intikam hissiyle bigâne kalmak ister. 'Ah kendisine yakın bir adam, bir akraba yahut bir kardeş olsam, onu alıp tedavi için arzın şefik ve Mihriban ufuklarına götürsem, orada onu iyi etmek için çalışsam ve iyi olmazsa, onunla beraber ölsem,' emeli şedit bir tahakkümle mevcudiyetimi işte o gün zapt ve istila etti."*²⁸⁸

Güzin'in ölümcül olduğundan söz ettiği hastalığını öne sürerek Macit'ten uzak kalmak istemesine rağmen Macit yeni bir mektup daha yazar ve yeniden buluşma talebinde bulunur. Macit'e göre aşkın insanı sürüklediği bu ilk heyecanlar, ruhu yakıp kavurucudur. Güzin'e duyduğu aşkın heyecanıyla böylesi bir yanıp tutuşmanın içine düşen Macit, Güzin'i elde edebilmenin hayaliyle titrer: *"Ah yeni başlayan münasebat-ı âşıkane'nin bu heyecanları... Bu daha bir rabıtabır fakat o kadar, o kadar lerzan, daha o kadar bir darbe-i nesimle kırılıp kopacak zannolunan o kadar ince bir rabıtabır ki bunu tahkim etmek emeli ruhu yakar, kavurur... Her gün 'Acaba kopacak mı, koptu mu, dün nail olduğum saadet bir rüya değil mi?' diye yürek çırpınır. Bir gün evvel mevcut olan ve sizi o kadar mesut eden bu rabıtanın bir gün sonra vücudundan daima şüphe edersiniz... Her yeni mülakata titreye titreye, acaba her şey mahv mı oldu diye mahmum ve pür-raşe gidersiniz... Ah bu heyecanlar, bu ateşin raşeler, işte aşk da zaten bunlar değil midir? İnsanı helak eden fakat her an bir büyük muharebe kazanmış bir serdar saadetiyle sermest bırakarak tevali eden ilk muvaffakiyat, korkuyla lerzan, hiçbir vakit emin olmayan bir zevk-i muzafferiyetle devam eden ilk anât-ı aşk... Sonra bir an da olur ki muvaffakiyet tamam olur; günlerden beri bin endişe, bin ızdırıp, bin helecanla devamından emin olamayarak kıvrandığınız saat tahakkuk eder: Kadın, size teslim olur..."*²⁸⁹ Hissettiği bu yoğun hisler ve içine düştüğü derin telaşlar bakımından içedönük hisseden bir tip olarak değerlendirebileceğimiz Macit, Güzin ile görüşmek için belirlediği ilk buluşma noktasında genç kadını gelmeyeceğini bile bile bekler ve nihayet ikinci buluşma yerinde genç kadınla karşılaşır.

²⁸⁸ Mehmet Rauf, *Bir Aşkın Tarihi*, Turkuvaz Kitap, 2021, s.34.

²⁸⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.36.

Meraklı gözlerden uzak kalmak ve haklarında çıkacak dedikodulara müsaade etmemek isteyen Güzin, Macit'e bir mektup daha verir ki bu mektupta hastalığına bir çare olmadığını yazmasına rağmen genç adamla görüşmeye daha sıcak baktığını belli etmiştir. Rahatça görüşmelerini sağlayacak bir yer belirleyen ve uygun bir zaman seçen Güzin'in bu hamlesi, Macit için yepyeni bir ümittir.

Güzin'in görüşmelerine sıcak bakmasının ve bunu kolaylaştıracak bir mekân belirlemesinin ardından hemen aynı gece buluşma noktasına varan ancak umduğu gibi genç kadını orada bulamayan Macit, genç kadın tarafından kandırılmaktan endişe eder ve içi aldatılmak şüphesiyle dolar. Güveni kolayca sarsılan ve hemen karamsar düşüncelere kapılan Macit, kendisinin aşka yatkın olduğu kadar şüphe etmeye de yatkın olduğunu itiraf eder: *"O mektubu aldığımın gecesi yemekten sonra kendimi hemen Nizam Yolu'na attım. İki saat dolaştım, baktım, aradım. Birçok kadınlar gördüm fakat o yoktu. Beni bilirsin ya, aşka olan istidadım kadar belki daha fazla olarak şüpheyeye istidadım vardır. Hemen 'Beni aldattı, benimle eğlendi,' demeye başladım."*²⁹⁰ Ertesi gün yine oraya gittiğinde Güzin'in de sözleştikleri yere geldiğini görerek sevinen Macit, genç kadınla beraber yürümek ister. Güzin birileri tarafından görülmek korkusuyla önce bu teklife sıcak bakmasa da genç adamla birkaç adım yürüdükten sonra Macit'e teslim etmek üzere getirdiği mektubu bırakarak oradan hızla ayrılır. Bu kısa süren birliktelik, hislerini yoğun yaşayan, romantik mizaçlı bir genç olan Macit için son derece kıymetlidir. O gecedan sonra Macit ile Güzin her gece devamlı olarak bir araya geleceklerdir ki alışkanlık hâlini alan bu buluşmalar, Macit'i fazlasıyla memnun eder: *"Beş on adım yürüdük, bu müşkül mevkide münasip bir söz bulup söylemek o kadar büyük bir maharete mütevakkıftı. Dört beş cümle teati etmemiştik ki havf ve itirazla müsaade istedi, kaçtı gitti. Ah sevdiğimiz kadının [hu]zur-ı muazzezinde bulunduğumuz bu ilk saniyeler... O bir memba-i nur ve hayat gibi bize şiir ve şagaf isar eylerken biz, saadetten, hüsünden uyuşmuş, kamaşmış, bitab-ı emel kalırız... O kadar ki ondan ayrılırız da hâlâ mesammatımıza kadar meşbu olduğumuzu bu nur-ı şagafın tesiri baki kalır. Öbür geceye kadar ben bitap ve medhuştum. Öbür gece, daha öbür gece, artık her gece mutlaka buluşmaya başladık. Beni görünce artık o takarrüp eder, yine aynı lahn-ı nevazişle 'Bonsuvar,' der ve artık ayrılırken 'Yarın gece yine burada değil mi?' diye ayrılırdı."*²⁹¹

Macit için Güzin ile birlikte olmak, onunla saatlerini paylaşmak oldukça kıymetlidir fakat aynı hislerin Güzin için geçerli olmadığını fark etmek Macit'i pek üzer. İçedönük hisseden bir

²⁹⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.39.

²⁹¹ Mehmet Rauf, a.e., s.40.

karakter olarak derin duygulara sahip olan ve bu duyguların derinliğinde kaybolarak hareket eden Macit'in kısa sürede âşık olduğu Güzin, yalnız Macit'in aşkına değil, aşk denen duygunun varlığına dahi inanmamakta, aşkın yalnız kadınları aldatmak için kurulmuş bir tuzağa benzediğini düşünmektedir. Güzin'in bu şüphesi, karamsar bakış açısından çekinen, ondaki soğukluğu ve aksiliği fark eden Macit, belirsizliğin baskın etkisinden kurtulmak, düşüncelerinin tesiriyle deli olmamak için Güzin'e kendisini sevip sevmediğini sorar ve genç kadından tam bir dürüstlük bekler. Ancak Güzin'in cevabı Macit'in beklediğinden ağır olacaktır zira genç kadın onu Macit'in kendisini sevdiği gibi sevmemekte, genç adama dostane bir sempatiyle yaklaşmaktadır. Kadın tutkusuna ve aşka fazlasıyla önem veren bir adam olarak Güzin tarafından aşkına karşılık alamadığını öğrenmek Macit için büyük bir hüsrana, ciddi bir kayıp, şiddetli bir acı sebebi olur. Yine de bu bilgi, kendisinin kaderinin yönlendirdiği bir çare olarak açıkladığı kendini sevdirmek arzusu için de bir anlamda kamçılayıcı bir işlev görür. Bu anlamda romanın devamında Güzin'in sevgisini ve aşkını kazanmak, Macit'in yegane emeli olarak belirir: *"Fakat eyvah Necip, ne cevap! Ne cevap! Hiçbir kadın bir erkeğe dünyada bu kadar acı bir söz söylememiştir. Beni sevmiyordu ve hiç sevmeyecekti. Bana sade bir dost sempatisi vardı; bu gece tenezzühleri kendisini eğlendirmiyor değildi o kadar... Kendisinden daha başka hiçbir şey beklememeliydim. O beni bir tenezzüh arkadaşı olmak üzere telakki ediyordu. Eğer bu şarta razıysam kabul edebilirdim; öyle her gece aşkımdan bahsetmek de kendisini pek sıktığı için artık aşk bahsi de olmayacaktı!*

*Ah Necip, tasavvur et, rica ederim; bu hezimet, bu sukutu tasavvur et... O kadar uğraşıp, o kadar rabt-ı emel edip nihayet muvaffak oldum, muvaffak oluyorum, diye muzafferiyetle mâlâmâl iken bu hüsrana, bu mahrumiyeti düşün... Fakat nasıl oldu bilmem, bu azap ve meraret içinde sevk-i kaderle olacak, iyi muhakeme ettim, 'Beni daha iyi tanımıyor, hele bir tanısın ve o kadar vakte sabır ve sükûtle bekleyim...' dedim."*²⁹²

Aşkına karşılık bulamamanın verdiği sıkıntıyla bunalan Macit için kendini tanıtarak Güzin'in sevgisini kazanma planı, genç kadının kabalıklarından dolayı af dileyerek genç adama ilk kez elini uzatması ile işlemeye başlamıştır. Üstelik ada halkının meraklı bakışlarından kaçmak, söylentilere mahal vermemek için gece buluşmak zorunda kalan Macit ile Güzin, Güzin'in teklifi üzerine İstanbul'un farklı yerlerinde buluşmaya başlarlar ki böylece gün içinde de birbirlerini görme fırsatı bulurlar. Dedikodu çıkaracak kalabalıklardan uzakta, özgürce geçirilen günler, Macit'i mesut hissettirmeye yeter. Güzin'i gerek güzelliği gerekse de hâl ve tavırları

²⁹² Mehmet Rauf, a.e., s.42.

bakımından diğer kadınlardan üstün tutan, ondaki asalete hayran kalarak onun yalnız varlığından bile saadet duygusunu tatmak imkânını bulan Macit için Güzin’i tanımak bile bir mutluluk sebebidir: *“Sana ne diyeyim Necip... Mesuttum. Hem öyle bir saadet ki... Zira öyle kadınlar vardır ki onların yalnız muarefelerine nail olmak bile saadettir... Şüphesiz Güzin de bu kadınlardandı. Bu saadetin kalbimde kabil değil olmayan muvaffakiyet ümitleriyle lerzişdâr-ı nevaziş olmasıysa beni şimdiden medhuş ediyordu. Beni kendisini şimdiye kadar tanımayarak, bilmeyerek sevmiştim; bugünse onun bu muhit için ne nadir, ne müstesna bir mevcut olduğunu iyice takdir ederek taziz ediyordum.”*²⁹³

Macit, Güzin’e karşı beslediği yoğun duyguları süslü cümlelerle ve şık jestlerle gösterse de onun aşkının en belirgin kanıtı ince ayrıntılara da dikkat eden bir adam olmasıdır. İstanbul’un farklı semtlerinde, dışarıda buluştukları sırada, sokaktan alınan hiçbir şeyi yiyemeyen Güzin için yanında bisküvi ve çay getirişi, Macit’in sevdiği kadınla ilgili küçük detaylara bile dikkat eden, gayet düşünceli bir âşık olduğunun kanıtıdır. Daha önce hiçbir kadını Güzin gibi sevmediğini itiraf eden ve Güzin’i sevmeye layık bir kadın olarak takdir edip kazanmaya çalıştığını dostu Necip’e tüm samimiyetiyle anlatan Macit, istikbalinin mezarla sonlanacağını her fırsatta dile getiren Güzin’in hastalığına sahici bir şefkatle yaklaşarak genç kadına yardım edebilmek, her ne olursa olsun onun yanında olabilmek için fırsat kollar. Genç kadının ölümcül bir hastalıkla mücadele ettiğini bilmesine rağmen Güzin’in ellerini, sonra bileklerini, hatta yüzünün her bir köşesini ve boynunu da öpen Macit’in içinde bu buselerin verdiği zevk dışında hiçbir ölüm korkusu yoktur. Genç adam gerekirse Güzin’in hastalığına yakalanarak ölmeyi bile bir saadet sebebi sayacak kadar genç kadına âşıktır: *“Nihayet geceleri arabalarla tur yapmaya başladık. Ancak o zaman elini aldım. Çekmediğini görerek o zaman dudaklarıma götürdüm ve ancak o zaman öptüm. Ah yarabbi! O zaman başlayan buse hayatı... Dünyada busenin zevkini benim kadar tatmış hiç kimse yoktur diyebilirim. Ah bu el, acaba bu elin dudaklarımla takdis edilmemiş bir tek mesamî kalmış mıdır? Uzun uzun, evvela parmakları, sırayla derin bir ibadet-i ruhla bir buse kasidesine müstağrak bırakırdım. Buselerim bazen mütevazı, hâşi olurlardı, sonra birdenbire nagehanî bir gunyanla har ve muhteris bir eda alırlar; müsterhim, niyazkâr, yalvarırlar; perestîşkâr, şeyda, aşkımın bütün maânî-yi vecdiyle onun cildinde hafif, mugşî temaslarla dolaşırlardı.”*²⁹⁴

Nihayet Güzin’in de Macit’in buselerine istekle karşılık verdiği günlerde eylül ayının gelişi, şiddetle yağan yağmurlar ve Güzin’in Beyrut’a bir gün muhakkak geri döneceği ve bu sebeple

²⁹³ Mehmet Rauf, a.e., s.45.

²⁹⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.50-51.

hiç görüşemeyecek durumda kalmaları ihtimali Macit'in mutluluğuna gölge düşürür. Havaların kötü olduğu, mevsim şartlarının görüşmelerine engel teşkil ettiği günlerde bile Güzin'den uzak kalmaya dayanamayan Macit için Güzin'in memleket değiştirerek onu geride bırakacak olması derin bir çaresizlik sebebidir ki genç adam ayrılığın acısına dayanamayacağı düşüncesiyle intihar fikrini kabullenmiş, sevdiği kadınsız nefes almaktansa ölmeyi göze alır olmuştur. O aşkının bir sonucu olarak ateşli fikirler arasında kıvranırken Güzin bu fikirleri paylaşmak şöyle dursun lakayt duruşuyla Macit'in üzüntüsünü kuvvetlendirmektedir: *“Eylül sonlarıydı. Havalar ekseriya bozuk, yağmurlu olmaya başladı. Tabii yağmurlu günlerde buluşamıyorduk. Böyle kendisinden mahrum kaldığım bir iki gün o geçmez, yürümez, boğan, kahhar saatlerin işkenceleri içinde onsuz kalmanın benim için ne müthiş bir badire olacağını görmüş, anlamıştım. Artık her sabah erken erken uyanarak ilk işim, perdeyi açıp semanın halini, rengini muayene etmek oluyordu. O kadar gün onunla beraber yaşadktan sonra onsuz kalacağım bu günler neler çektiğimi bir ben bilirim. O saatleri, o sürüklenen, katil saatleri nasıl geçirmeli? Halbuki hava iyi olsa kendisiyle beraber olmak imkânı muhakkak... Evet, şimdi bu imkân var; halbuki bir gün gelecek ki bu imkân da kaçacak... O gidecek... O vakit ne olacağım? Ben o vakit ne yapacağım? Bu o kadar mahûf bir haldi ki tasavvur ettikçe benim için intihardan başka bir çare kalmadığına hükmetmemek mümkün olmazdı. Onsuz nefes almak bile muhaldti. Bu rabitanın bütün mehabetiyle ezilmekteydim. Havanın müsait olduğu vakitlerde onunla buluştukça onun bu hallerden benim kadar muzdarip olmadığını görerek harap oluyordum. Tamam, zapt ettim derken şimdi tekrar yine elimden kaçıyor; aşır gidiyordu. Hiç unutmam; böyle günlerce onsuz kalıp harap ve perişan inledikten sonra onunla bir gün Haydarpaşa Korusu'na gitmiştik; orada ben bu hallerden şikâyet ediyordum. O da lakayt bir tebessümle beni dinliyordu. Sanki havalarla beraber onun harareti de soğumuştur.”*²⁹⁵

Ayrılık gerçeğinin yaklaşmakta olduğunu bilmek ve sevilen kadından duygularına benzeri bir coşkuyla karşılık bulamamak Macit'i o kadar yıpratır ki hislerinin tesiriyle kolayca alaşağı olan ve hatta yalnız kalmaktansa ölüm fikrine tutunarak kuvvet bulan genç adam, kalbi aynı ayrılık korkusuyla titremeyen Güzin'in karşısında bir çocuk gibi ağlamasına engel olamaz. Sonu ayrılıkla bitecek bir aşk macerasının kahramanı olarak geride kalmak zorunluluğuyla içi sızlayan Macit, Güzin'den göreceği en ufak ilgiye muhtaç, teselliye açtır: *“Ben feryat ve figana müheyya, bir şey yapmayacağımdan kudurmaya meyyal, şikâyet ederken onun ne kadar lakayt olduğunu görerek daha helak oluyordum; ruhumu öyle bir tuğyan-ı infial imla ediyordu ki onsuz ne olacağımı, nasıl yaşayacağımı anlatırken hücum eden yaşlara mukavemet edemedim; onun*

²⁹⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.52-53.

önünde bir çocuk gibi ağlamaya başladım... O vakit, benim bu halime pür-hayret ve merhamet, bir an şaşaladı ve sonra kendisine karşı bu merbutiyetime minnettar gibi oldu... Ah, onu işte hâlâ işitiyor, hâlâ görüyorum... Beni nasıl teselli etti. Nasıl şefkatlerle, lütfkârlıklarla susturmak için çalıştı, ne vaatler etti... ”²⁹⁶ Duygularının derinliği ve yoğunluğu karşısında zayıf ve aciz kalan Macit, aşkına umduğu gibi karşılık bulamamanın bunalımı ve ayrılık günlerinin yaklaştığını bilmenin sıkıntısı içinde birbirinin kopyası görünümlü günler geçirir, doğru dürüst uyku uyuyamaz, aşk acısının tesiriyle şekillenmiş düşüncelerinden rahat bulamaz, saadet dolu günlerinin hatırasıyla dahi ferahlayamaz olur: “Ah o cehennem günleri... Her sabah, daha karanlıkken ruhumda derin bir zucretle uyanır ve tekrar uyuyamayarak, saatlerce hatıratımın en zehirnâk kıvrımlarını karıştırarak, eski saadetlerden bile şimdi zehirlenerek, azap ve eza içinde pür-ateş ve iltihap kalırdım.”²⁹⁷ Aşkın ezici ızdıraplarından kurtulabilmek için Macit’e tek çare gibi görünen ölüm, genç adam için neredeyse hakiki bir son tasarısı hâlini alır ki bu ona bir çılgınlık kararından çok doğal bir seçim olarak görünür: “Bu hummalar içinde bu azaplarla boğuşurken burada başlayan bu lakaydinin İstanbul’dan gidince daha çoğalacağını ve o vakit tabii beni kâmilten unutacağını düşündükçe kuduruyordum. Ve o vakit artık ölmekten başka bir çare kalmayacağını katiyen teslim ediyordum. Ah bir adamın intihar ettiğini işitince ona güler yahut hayret ederiz; halbuki o zavallı, herkes gibi tatlı olan hayatını feda etmek için ne kadar azap, ızdırap çekmiş olduğunu düşünür müyüz? Elbette o da yaşamak, o da mesut olmak ister... Halbuki düşünmelidir ki bir kere tatmış olduğu saadeti feda edemediği için, saadeti çok sevdiği için hayatını feda ediyor...”²⁹⁸

Romanda Macit’in düşünce yapısını ve kişilik özelliklerini yansıtan en dikkate değer sahnelerden bir tanesi, hiç şüphesiz genç adamın Güzin’in aşkı ve aşırı sahiplenme içgüdüsünün tesiriyle, genç kadını kaybetmektense kendisiyle beraber onu da öldürebileceğini, bundan da emsalsiz bir zevk alacağını açıkça itiraf ettiği sahnedir. Bu noktada Macit, aşk üzüntüsünün ve ümitsiz aşkın insanı sevilen kişiyi öldürme taşkınlığına sevk edebileceği iddiasındadır. Sevdği kadının kendisinden ayrıldıktan sonra bir başkasıyla beraber olması hayaline bile tahammül edemeyen Macit için onu öldürmek en rahatlatıcı eylemdir ki bu hastalıklı düşünce yapısı romanda şu sözlerle belirginleşir: “O kadar kanlı bir tehevvürle mahmumdum ki yanımda bir silah olsa onu da, kendimi de bir kurşunla oracıkta tepeleyip gebertmek ne zevk olacaktı... Hani ya bezen gazetelerde okuruz; herifin biri bir yeis-i âşıkane neticesinde sevdiği karyı da, kendini de öldürür... Ah bu ne vahşi, ne müfteris bir zevk olacak! Bir kadın ki seni rabt ve bent için

²⁹⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.53-54.

²⁹⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.54-55.

²⁹⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.55.

günlerce türlü hokkabazlıkla, türlü işvelerle çalışmış... Zevk duyduğu müddetçe seni kendine esir etmek için her türlü müsaadede bulunmuş... Artık şimdi bir zevk duymaya başladığı için bugün senin kahır ve elemine lakayt, şimdi başka zevklere, başka aşklara müteveccih, kendisini kurtarmak istiyor... Müfarakatı seni kahır ve helak ettiği halde kendisi lakayt... Ne hakla?... Evet, hangi hakla lakayt? Bu kadın artık lakayt olamaz çünkü senin hayatını aldı ve kendi hayatını verdi... Bugün seni o cehennem ateşlerine terk ederek, senin ölmek ihtimaline karşı lakayt olan bu kadının cabbar, kanlı bir kurşunla beynini parçalayıp kanlara bulayarak, ayaklarının altında can çekiştğini, artık senden başka bir erkeğin olmayacağını görerek ölmek kadar emsalsiz bir zevk olamaz! Bu zevk onun bir zamanlar bayıldığımız vücudunun üzerinde gaşy-ı visalle titrerken duyduğumuz zevki bile bin kere geçer!’’²⁹⁹

Macit'teki bu aşırı sahiplenme ve yoğun kıskançlık duygusu, isminin kaynağı Shakepeare'in Mağripli komutan Othello ile karısı Desdemona arasında geçen, türlü entrikalar sonucu kocasını aldatıyor gibi görünen Desdemona'nın Othello tarafından boğularak öldürülmesini konu edinen, kıskançlık teması etrafında şekillenen, adını oyunun başkahramanından alan Othello adlı eserinden gelen "Othello Sendromu" ile açıklanmalıdır. "Patolojik Kıskançlık" olarak da isimlendirilen bu sendrom, sahiplenme içgüdüleriyle hareket eden bireyin âşık olduğu kişiyi veya partnerini kısıtlaması veya çeşitli davranış veya şiddet olarak adlandırılabilen eylemlerle baskılama çabası olarak değerlendirilmelidir: "*Othello Sendromu, İngiliz psikiyatrist John Todd (1914-1987) tarafından K. Dewhurst ile birlikte yayınladığı 'The Othello Syndrome: A Study in the Psychopatology of Sexual Jealousy' adlı makalesinde ilk kez isim olarak teklif edilmiştir. Todd makalesinde, Othello Sendromu olarak adlandırılabilen tehlikeli bir psikoz vardır. Çünkü eserin ana teması eşin sadakatsizliğine duyulan sanrısız bir inançtır diyerek sendromu eserle birlikte temellendirmiştir (1955: 367-374). Psikiyatrik açıdan kıskançlık, kişinin benlik saygısına karşılık oluşun bilinçaltı tehdide karşı bir reaksiyon olarak tanımlanmaktadır (Tezcan ve Ülkeröğlu, 1955: 15).*

Othello psikozu, hastalıklı kıskançlık veya cinsel kıskançlık olarak da tanımlanan bu sendrom erkeklerde daha fazla görülür (Enoch ve Ball, 2013: 100-102). Sendromda kişi bir rakip sanrısıyla yüklüdür ve gerçekten karşısında bu sanrıya sebep olacak rakibin olup olmaması önemli değildir. Yani kontrolden çıkan baskın düşmanlık duygusu cinsel sadakatsizlikle ilgili herhangi bir kanıt olmadan da ortaya çıkabilir. Sağlıklı insanlarda sadakatsizlikle ilgili şüpheler, temeli olan bulgulara dayanırken hastalıklı kişi öyle bir paranoya içerisinde ki

²⁹⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.56-57.

sadakatsizlikle suçlanan partnerin sunduğu karşı kanıtlar mantıksız gelir (Kingham ve Gordon, 2004: 207-215). ”³⁰⁰

Macit’in yaklaşımakta olan ayrılık tehlikesiyle yüzleşerek yaşadığı bunalım ve Güzin’i bir başka erkekle hayal etmekten duyduğu öfke, onu değişik sanrılar içinde boğar ki genç adamın zihninden geçen fikirler ve kolayca eyleme dökülebileceği sezilen vaatler, Othello Sendromu’nun belirtileri ile uyushmaktadır. Bu bakımdan Macit’in aşırı sevgi ve paylaşmama isteği kisvesine büründürdüğü bu hastalıklı kıskançlık, sahiplenme ve hatta büyük takıntı romantizmden uzak, korkunç bir görünümüdür. Romanın devamında Güzin’in gidişiyile yalnız kalan, yedi ay boyunca genç kadının adaya dönerek yeniden kendisiyle birlikte olmasını bekleyen Macit’in genç kadının bir başkasıyla evlendiğini öğrendiğinde daha sakin tepkiler verdiğini, hatta türlü üstün özelliklerle bezediği Güzin’den soğuyarak genç kadından vazgeçtiğini okuruz. Kısacası Macit, yapmaktan çekinmeyeceğini iddia ettiği sevilen kadını öldürme eylemini gerçekleştirmez fakat içinde bulunduğu ruh hâliyle böylesi şiddetli emellere sığmır. Bu emellerin kökeni de yukarıda belirtildiği üzere Othello Sendromu ve bu sendromun belirtileri kapsamında değerlendirilmelidir.

Genç kadın Beyrut’a dönmeden evvel son defa Güzin ile buluşan ve sevdiği kadından yeniden görüşeceklerinin, yeniden bir araya geleceklerinin vaadini alan Macit, bu sözlere ve bu vaatlere tutunarak yaşamaya çalışacaktır. Âşık olunca insanda geriye yalnız hislerin kaldığına, insanda akıl yürütme ve fikir üretme becerisinin yok olduğuna, mantık ve muhakemenin ortadan kalktığına inanan, aşırı duygulu bir adam olan Macit, Güzin’in gidişiyile nasıl yaşayacağını bilemez hâle gelerek adeta acıya ve yokluğa teslim olur. İçedönük hisseden bir tip olarak Macit, melankolik yapısının da tesiriyle Güzin’in gidişinin ardından her şeye karşı ilgisini yitirir, hayata küserek hiçbir şeyden zevk alamaz hâle gelir. Genç adama göre sanki Güzin yalnız kendisi gitmemiş, Macit’in iradesini, arzusunu, fikirlerini de yanında götürerek, onu mutsuzluğun kollarına bırakıp avuntusu olmayan bir acıyla yaralayarak gitmiştir: *“O zaman tufan-ı sirişk geldi ve Yeniköy’e kadar dostuma hem anlattım hem ağladım... Ah o gece, öbür gün ve diğer takip eden günler... Bilhassa o gece, o gece... Ne elem, ne matem gecesi... En muazzaz mevcudunu mezara gömmüş nineler bile benim gibi harap ve muzmahil olamazlardı. Çünkü bu yalnız bir iftirak değildi, Güzin o kadar vahşi, o kadar müfteris ayrılmıştı ki artık her şey bitmiş; bu aşkı, bu saadet hatırasını gömmek lazım gelmiş gibiydi.*

³⁰⁰ Baki Bora Hança, “Türkülerde Othello Sendromu”, *folklor/edebiyat Dergisi*, 2022, s.274-275.

Dostum öbür gün beni eğlendirmek, meşgul etmek için ava götürmek istedi; artık ben iradesiz, arzusuz, fıkirsiz, yalnız itaat ediyordum. Sade dalıp kalmak, sade hiçbir şey düşünmeyerek öylece dalmak istiyordum. Bir arabaya bindik. Fakat ben arabaya oturur oturmaz onunla araba seferleri aklıma geldi ve tekrar yaşlar hücum etti, tekrar saatlerce ağladım.”³⁰¹

Beyrut’a doğru yola çıkmak üzere vapura binen Güzin’in gözlerinde kendi üzüntüsünün yansımaları göremeyen ve onun tarafından samimi bir vedayla avutulmayan Macit, Güzin’in ardından nasıl hayatta kalabildiğine şaşırarak kendisini yazı yazarak, kitap okuyarak oyalamaya çalışır fakat bu aktiviteler bile genç adamı umduğu ölçüde yatıştırılmaz. Güzin’in hayaliyle karşılaşacağını bilerek sokağa dahi çıkamayan genç adam için geçmişten kendisine uzanan gölgelere benzeyen hatıralar, kısıtlayıcı ve ezicidir. Bu duygu dalgalanmalarının, başka bir mevcuda bağlı olarak yaşayışların ve hatta sürüklenişlerin bir tesellisi olarak Macit, Güzin’in mutlaka geri döneceği fikrine sarılır. Nihayet, tam yedi ay sonra, Necip’in Macit’e uğradığı akşamdan bir gün öncesinde Güzin geri dönmüştür ki bu geri dönüş, ruhu sevmek ve sevilme arzusuyla yanıp tutuşan Macit için bir kavuşma ümididir. İçedönük hisseden tiplere mahsus bir yapı olarak, fazlasıyla hisli, son derece duygusal, hassas ve zayıf bir adam olan Macit, Necip’in şımarık ve hissiz olarak nitelendirdiği Güzin’in yüceliğinden şüphe etmeyerek onu yeniden elde etmenin yollarını arayacağını söyler. Ancak en sonunda Macit de anlar ki gayet masum ve temiz, asil bulunduğu Güzin, Necip’in de teşhis ettiği üzere hissiz, kalpsiz, Macit’in ne kendisine ne de hislerine ehemmiyet vermeyen bir kadındır. Romanın sonunda Güzin’i asıl kimliğiyle görerek yanılgısından dönen Macit, büyük aşkıdan vazgeçerek genç kadına saf bir nefretle bakmaya başlar.

Bir Aşkın Tarihi, kendisine aynı ince ve samimi duygularla yaklaşmayan bir kadına âşık olarak içine kapanan, kalabalıklardan ve hatta dostlarından uzaklaşan, sevmek ve sevilme arzusuyla hareket ederken derin bir bunalıma sürüklenen, melankolik yapısı, hassas, fazla duygulu yapısıyla dikkat çeken Macit karakterinin başından geçenlere odaklanan bir eserdir. Romanın başkahramanı olarak Macit’in en belirgin kişilik özellikleri arasında hayata karamsar bir perspektiften bakan, romantik mizaçlı, melankoliye meyilli bir ruh hâliyle hareket eden, yaşadığı aşk tecrübesinden fazlasıyla etkilenecek kendini hemen her şeyden soyutlayan bir karaktere sahip olması sayılmalıdır. Genç Macit’in hayatı, Güzin’e olan aşkı, bu aşka karşılık bulamayışı ve bu aşkın ruhunda bıraktığı yaralardan ibarettir demek yanlış olmayacaktır. Duygularının tesiriyle hareket eden ve hislerinde derinleşen, bu derin hisleri içinde büyütür

³⁰¹ Mehmet Rauf, a.e., s.63.

en sonunda bu hislerin altında ezilen Macit'i bu özellikleri bakımından içedönük hisseden bir karakter olarak değerlendirmek lazımdır.

II. GÜZİN – DIŞADÖNÜK SEZGİSEL TİP

Bir Aşkın Tarihi'nde Macit'in kalp kırıklığına sebep olan büyük aşk olarak değerlendirdiği ancak genç adamın ruhuna tesir eden ciddi bir hüsrarla son bulan aşk macerasının diğer kutbunda, sevilen kadın ve nazlı bir sevgili olarak Güzin yer alır. Romanın başında yedi aydır hiçbir dostuyla görüşmediği söylenen Macit'in evinde toplanan Macit ve arkadaşları arasında Beyrut'tan döndüğü söylenen Güzin hakkında bir bahis açılır, romanın devamında ise Sırrı Paşa'nın güzel ancak müsrif, gösterişi seven, kendini herkesten üstün görerek başkalarına son derece lakayt davranan, şımarık kızı Güzin'in Macit'in yedi aydır kendisini evine kapatmasındaki esas sebep olduğu anlaşılır. Hakkında dolaşan dedikodulara göre makyaj yaparak, elbisesinin içine pamuk doldurup vücudunu daha biçimli göstererek, takma saç kullanarak kendisini güzelleştiren, sonradan elde ettiği güzelliğiyle çevresindekilere kur yapan ancak asla tam anlamıyla onlara yüz vermeyen Güzin'i yine Macit'in arkadaşlarından Nuri savunur ve verem hastası genç kadın hakkında çıkan bu söylentilere inanılmaması gerektiği yönünde ısrar eder. Okurun ilk olarak hasta fakat güzel, güzelliğinin farkında bir genç kadın olarak kendini yüksekte gören, bu özellikleri nedeniyle hakkında türlü söylentiler çıkan bir hanım olarak tanıdığı Güzin bir karakter olarak tüm yönleriyle Macit'in dostu Necip'e aralarında geçen aşk macerasını anlatmasıyla şekillenecektir.

Macit'in anlattığına göre Sırrı Paşa'nın kızı olan bu genç kadın ciddi bir hastalığa yakalanınca tedavi olması ve hava değişikliği ile rahatlaması için ailesi tarafından Beyrut'tan Büyükkada'ya gönderilmiştir. Geldiği yerdeki hayatı, yaşantısı hakkında pek çok rivayet ortaya çıkan, güzelliği, ciddi ve lakayt tavırlarıyla dikkat çeken, bu nedenle de herkesin ilgisini cezbeden Güzin, ada kadınlarının iddia ettiklerinin aksine kendisine gösterilen abartılı alakaya da karşılık vermemekte, bu ısrarlı iltifatları asilce bir soğuklukla reddetmektedir. Macit'in aşk için doğduğuna inandığı bu genç kadın arzuladığı hâlde sevmemekte, sevmeye layık bir adam bulamadığından olsa gerek kendisine aşk ümidiyle yaklaşanlara yüz vermemektedir. Bu güzel fakat güzelliğinin farkında olan kibirli ve şımarık genç kadını elde etmeye karar veren Macit, onun gururunu okşayacağına inandığı, onu türlü iltifatlarla yücelten, meziyetleri bakımından öven bir mektup yazar ve bu mektup aracılığıyla genç kadına yaklaştırmaya çalışır. İlk mektubunda Güzin'i meraklandırabilmek, genç kadını heyecanlandırabilmek için kimliğini gizleyen Macit, nihayet üçüncü mektubunda imzasına yer vererek kim olduğunu belli eder ve genç kadına bir randevu yeri ile saati vererek yüz yüze görüşmeye çağırır. Macit'i şaşırtarak

buluşma yerine gelen ve orada genç adama yazdığı karşılık mektubunu teslim eden Güzin'in mektubu onun gibi herkesçe gösteriş meraklısı, kibir timsali genç kadından beklenmeyecek kadar açık, samimi ve hatta üzücüdür. Yazdığı mektupta uzun uzun tehlikeli hastalığından bahseden, hastalığına ve görece yetersiz bulduğunu iddia ettiği dış görünüşüne rağmen nasıl olup da genç adamın ilgisini çektiğine anlam veremediğini öne süren, kendisini güzel bulmadığını vurgulayarak bunca iltifata nasıl olup da layık bulunduğunu anlayamadığını belirten Güzin, ölmeye mahkûm bir genç kadın olarak Macit'ten yalnız merhamet ister. Genç kadının tek dileği, Macit'in edebî metinlere teşbih edilecek mahiyetteki mektuplarını göndermeye devam etmesidir ki bu küçük rica da Macit'i çok etkileyecektir: *"Ben onun geleceğini memul etmezken ilk mektubunu orada aldım. Ah bu mektup, işte benim esaretim bu mektubun mahsulüdür. Beni işte o mektup mahvetti. Şimdi böyle bir kızın mektubunu nasıl tasavvur edersin sen? Hayır, her türlü tasavvurun fevkinde acı, ciddi, pür-enîn bir mektup... Uzun uzun hastalığından bahsediyor, hasta ve muhtac-ı tedavi bir kızın böyle nazarıdikkat celbedebilmesine taaccüp ediyor, bir yanlışlık olmasın gibi ihtiyat-ı ihtirazla 'Ben öyle güzel bir kadın değilim, bu derece teveccühün manası ne? Ben ölmeye mahkûmum, bunun için kimseye fenalığım dokunmasını istemem. Merhamet ediniz, beni kendime bırakınız. Yalnız bana bir eser-i edebî okuyormuşum zannı veren mektuplarınızdan mahrum bırakmayınız,' diyordu."*³⁰²

Böylesi genç ve güzel bir kadının ciddi bir hastalığa yakalandığını, öleceğini düşünerek her şeye bigane kalmaya zorlandığını öğrenen Macit, genç kadının hastalığı ile yakından ilgilenmek istediğini, samimi bir üzüntüyle yardıma hazır olduğunu haber veren bir mektup yazarak yeniden Güzin'i görüşmeye çağırır. İkinci buluşma noktasında nihayet yeniden ortaya çıkan Güzin, Macit'in mektubuna hastalığına gösterdiği ilgiye memnun kaldığını ve müteşekkir olduğunu belirten ancak hastalığının tedavisinin mümkün olmadığını açıkça dile getiren, ölmeye mahkûm olduğunu kabullendiğini ifade eden bir mektupla karşılık verir. Yine bu mektubuyla artık rahatça görüşebileceklerini söyleyerek bu buluşmalar için ada halkının dikkatini çekmeyecek bir yol bulduğunu da ilave eder. İlk buluşma sırasında hakkında kötü dedikodular çıkmasından korkarak tereddüt içinde kalmış, utangaç ve heyecanlı görünen Güzin, sonraki birliktelik anlarında daha rahat, her şeye, hatta Macit'e karşı bile kayıtsız, serbest ve ilgiye aç fakat aşka isteksiz bir kadın olarak dikkati çekecektir.

³⁰² Mehmet Rauf, a.e., s.33-34.

Güzin'in görüşmelerine açıkça onay vermesinin ardından Macit ile genç kadın her gece buluşmaya başlarlar. Bu görüşmeler sırasında Macit, genç kadının artan bir asabiyetle hareket ettiğini, kaba davranışlar sergilediğini fark eder. Aşk duygusuna ve hatta fikrine karşı şüpheyile yaklaşan Güzin, aşkı zavallı kadınları aldatmak için kurulmuş bir tuzak olarak değerlendirir. İşte bu nedenle olacak Macit'in aşkını beyan eden ısrarlı iltifatlarından kaçan genç kadın, bir âşık yahut sevgili olarak kendini bir erkeğe açmaktan korkarak adeta kaçır: *"Öbür geceye kadar ben bitap ve medhuştum. Öbür gece, daha öbür gece, artık her gece mutlaka buluşmaya başladık. Beni görünce artık o takarrüp eder, yine ayn-ı lahn-ı nevazişle 'Bonsuvar,' der ve artık ayrılırken 'Yarın gece yine burada değil mi?' diye ayrılırdı. Fakat bu geceler zarfında kendisinde, her an tezayüt eden bir asabiyet, bir huşunet fark etmeye başladım. Evvela uzattığım mektubu alır, ben kendisi niçin bir şey yazmadığını sorunca asabiyetle cevap verirdi. Yalnız benim aşkımdan değil, bizzat aşktan şüphe eder, onu inkâr ederdi. 'Aşk mı, zavallı kadınları aldatmak için kurulmuş bir tuzak!' derdi. Ben aşkı bilhassa benim aşkıma ispat için teminatımı ısrarla tekrar ettikçe daha ziyade asabileşir, geldiğine nadim olmuş gibi ya hemen kaçır gider yahut 'Rica ederim başka şeylerden bahsediniz...' der; kararsız, muzlim vaadededer etmez içtinap eder, bazen zulme varacak kadar huşunetini tezyit ederdi."*³⁰³

Güzin'i çok seven fakat genç kadından umduğu gibi aşkına karşılık bulamayan, üstelik genç kadının sürekli sorun, sıkıntı çıkarmaya istekli davranışlarından bunalan Macit, genç kadına kendisini sahiden sevip sevmediğini sorarak bu soruya dürüstçe yanıt vermesini ister. Güzin'in bu soruya cevabı çok nettir, Macit'e âşık olmadığını itiraf eden genç kadın ona yalnız bir dost olarak yaklaşmaktadır. Macit'e umduğu gibi yaklaşamayacağından emin olan Güzin, sıkıldığı gerekçesiyle aşk bahsi üzerinde konuşmak istemediğini, eğer bu şartlara Macit de uyarsa ancak bu koşullara uyarak görüşebileceklerini söyler. Güzin'in bu cevabı Macit'i çok üzecektir fakat genç kadın kararlarından emin görünür: *"Fakat eyvah Necip, ne cevap! Ne cevap! Hiçbir kadın bir erkeğe dünyada bu kadar acı bir söz söylememiştir. Beni sevmiyordu ve hiç sevmeyecekti. Bana sade bir dost sempatisi vardı; bu gece tenezzühleri kendisini eğlendirmiyor değildi fakat o kadar... Kendisinden daha başka hiçbir şey beklememeliydim. O beni bir tenezzüh arkadaşı olmak üzere telakki ediyordu. Eğer bu şarta razıysam kabul edebilirdim; öyle her gece aşkımdan bahsetmek de kendisini pek sıkıttığı için artık aşk bahsi de olmayacaktı!"*³⁰⁴ Dışadönük sezgisel tipte bir karakter olarak Güzin, Macit'in hislerine önem vermez görünür, genç kadın için önemli olan yalnız kendi duygu ve düşünceleridir, kendinden başka hiç kimsenin his ve

³⁰³ Mehmet Rauf, a.e., s.40-41.

³⁰⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.42.

fikirlerine kıymet vermez. Bu nedenle Güzin ile Macit arasında Macit'in istediği gibi bir ilişki kurulmaz, Güzin zaman zaman genç adama teslim oluyormuş gibi görünse de bu yalnızca kendisinde zevk uyandıracak fırsatlara atılmak istemesiyle ilişkilendirilebilir ki bu da Güzin'i dışadönük sezgisel bir tip olarak değerlendirmemize imkân verir.

Güzin'in Macit'e Macit'in ona duyduğu tutkulu hislerle bağlanamayacağını itiraf etmesinin ardından da genç kadın ile genç adam düzenli olarak görüşmeye devam ederler. Güzin'in kendisini sevmediğini bilmesine rağmen bu genç ve güzel, gayet şık giyimli, asil tavırlı kadından ümidini kesemeyen ve onu etkilemeye kararlı olan Macit, Güzin'in gözünde yükselebilenin yollarını arar. Macit'in kendisini hemen karşısındaki erkeğe teslim etmeyen, bayağı sözlerle konuşmayan, görünüşü kadar sohbeti de tatlı olan, yalanlar söyleyerek kendisini kandırmayan bu kadına karşı duyduğu şiddetli duygular, Güzin tarafından fazla iddialı, neredeyse inanılmaz, mübalağalı bulunur. Dışadönük sezgisel bir tip olarak Güzin iyi bir empat değildir, Macit'in duygularını yeterince ciddiye almaz ve genç adamın düştüğü aşk acısına aldırmaz. Yine de onun bu lakayt ve neredeyse aşkı ve kendisine duyulan aşkı hakir gören tavırlarına rağmen Macit, genç kadını niçin sevdiğine dair birçok neden ileri sürer. Macit'e göre Güzin yaşadığı muhitin genel düşünce kalıplarına ve geleneksel çizgilerine uyum sağlamakta zorlanan, ince fikirli ve modern düşünceli, dürüst, ateşli ve hararetle bir genç kadındır. Arkadaşı Necip'e Güzin'den bahsederken Macit, şu sıfatları tercih eder ve şu cümleleri kullanır: *"Niçin mi sevdim? Onun da bu meselelerde benimle hem-ruh yeni fikirli bir kız ve benim başka erkeklere benzemediğimi anlayacak kadar ince bir kız olduğu için... O da benim gibi muhitine kâmilten yabancı, budalaca bulduğu kaideleri hakaretle kırıcı, akaide, bigâne, har ve ateşin, sonra da şen ve handeperver bir kız olduğu için! Ağzından bir kere yalan çıkmadı Necip, bir gün verdiği sözü tutmadığı olmadı; bilsen ne kadar lütufkâr, nasıl samimi, şen, sadık, rahîm ve müşfikti. En hiçleriyle ne saadetler tattırır, bazen ne mihribanlıkları, ne nenelikleri olurdu. O günlerde bende bir öksürük peyda olmuştu; bunu uzun uzun merak eder, cereyan-ı havada oturmaklığıma mâni olur, muhafaza için üşenmeden kalkar, yerini değiştirir, bana sıhhatime itina için tavsiyeler ederdi."*³⁰⁵ Macit, Güzin'in geleneksel kısıtlamalara ve toplumsal engellere karşı tepkisel bir tutumunun olmasını da övgüye layık görür. Dışadönük sezgisel tiplerin gelenek, görenek, örf ve adetlerden hoşlanmayarak bunlara uyum sağlama çabası göstermeme tutumları, dışadönük sezgisel bir tip olarak Güzin'in kişiliğinde de belirgindir. Bu yönüyle Güzin'i asi ve benmerkezci bir karakter olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

³⁰⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.49.

Zaman geçtikçe ruhen ve bedenlen daha ziyade yakınlaşmalarına rağmen Güzin hiçbir zaman Macit'e Macit'in duygularıyla karşılık vermez. Genç adam bozulan havaların görüşmelerine engel olmasına, Güzin'in Beyrut'a döneceği fikrine fazlasıyla üzülürken Güzin tüm olanlara ve Macit'e karşı yine lakayt, yine soğuk kalmaktadır. Aralarında adı tam olarak konulmayan bu ilişkiye kendisini Macit kadar kaptırmayan Güzin, Macit'e kıyasla neredeyse hissiz, duygusuz bir kadındır. Bu bakımdan hislerinin tesiriyle hareket etmeyen yahut bu hisleri bastırmasını iyi bilen bir karakter olarak değerlendirebileceğimiz Güzin, Beyrut'a gitmesi gerektiği gerçeğine de aynı soğukkanlılıkla, aynı rahatlıkla yaklaşır. Öyle ki bu zorunlu ayrılığa katlanamayan, ayrılık düşüncesiyle bile harap olan, sevdiği kadının arkasında kalmak fikriyle kahrolan Macit'in üzüntüsü, Güzin'e fazlasıyla abartılı, neredeyse anlamsız görünür. Genç adamı teselli etmek istercesine temelli ayrılmadıklarını söyleyen, genç adama mektuplar yazacağını vaat eden ve mutlaka görüşeceklerinin sözünü veren Güzin, bu vaatlerin ve sözlerin hiçbirini yerine getirmez. Onun bu samimi ve yreктen inanılarak verilmiş sözler kılığındaki tüm vaatleri esasen teselli etmeye yarayan birer süslü yalandır. Nitekim bu yatıştırıcı vaatlerinin ardından birlikte geçirdikleri son gecede Güzin yine Macit'e karşı soğuktur, onu yine asabi, haşın, yırtıcı davranışlarıyla karşılar. Beyrut'a doğru yola çıkan vapura bindiğinde de kendisiyle vedalaşmak için orada hazır bulunan Macit'e zoraki bir tebessümden fazlasını sunmayan Güzin'in geleceğe yönelik planlarmış gibi duran teselli ifadeleri gemi daha harekete geçmeden anlamını yitirmiş gibidir.

Yedi aydır gittiği yerden geri dönmeyen, Büyükada'da görülmeyen Güzin'in gelişi, genç kadının gidişiyle büyük bir bunalımın içine düşen Macit'i çok sevindirmiştir. Yedi ay boyunca genç kadının dönüşünü beklemiş olan Macit, genç kadının karşısına çıkmak için, yeniden onunla beraber olmak için sabırsızlanmaktadır. O, kavuşma heyecanıyla dolup taşarken hikâyenin dinleyicisi Necip yakın dostuna söz konusu genç kadını hiç de anlattığı gibi asil ve özel bulmadığını itiraf eder. Necip'e göre Macit'in öylesine nadir ve müstesna bulduğu ve tanıtırken türlü güzel iltifatlarla süslediği Güzin şımarık, hissiz, duygularının tesiriyle değil ihtiyaını duyduğu maddi zevklerin itici gücüyle hareket eden bir kadındır. Macit sevdiği kadını tarif etmek için kullanılan bu çirkin sıfatları kabullenmek istemez, ona göre Güzin gibi üstün nitelikleri olan bir genç kadını elde edemediği için suçlu olan kendisidir. Ancak romanın sonunda Macit kendisiyle özel bir birliktelik yaşayan Güzin'in evlendiğini öğrenir ve saf, temiz, masum, benzersiz sandığı bu genç kadının aslında değersiz, hissiz, kalpsiz, kötü niyetli bir kadın olduğuna kanaat getirmiştir. Elbette ki bu noktada okur olaylara Güzin'in bakış açısından bakma fırsatı bulamaz ve genç kadını yalnız Macit'in deneyimler ve onun hakkında verdiği

hükümler çerçevesinde tanır fakat Güzin'in de Macit'e verdiği kıymetli sözlere sadık kalmadığı açıktır.

Genç ve güzel bir kadın olarak çevresinde ilgi uyandıran Güzin, sevilen kişi imajıyla değerlendirildiğinde aşka ve sevgiye kıymet vermeyen, kendinden başka hiç kimsenin duygularına iltifat göstermeyen bir karakterdir. Bu bakımdan dışadönük sezgisel tiplere has bir karakter profili çizdiğini söyleyebileceğimiz Güzin, toplumsal kurallara ve geleneksel kalıplara uymak istemeyişi, dostane ilişkiler kurmakta güçlük çekişi ve aşk duygusuna kayıtsız kalarak Macit'ten kaçtıktan sonra başka bir adamla evlenme kararı alışı bakımından da dışadönük sezgisel tip olarak değerlendirilmelidir.

III. DİĞERLERİ

Bir Aşkın Tarihi'nde romanın esas karakterleri Macit ile Güzin dışında olay akışında pek fazla etkileri olmayan, Güzin bahsinin açılması konusunda işlev gören, Macit'in arkadaşları sıfatıyla romanda görünen yan karakterler de bulunmaktadır. Yine romanda Macit dışında olayların anlatıcısı rolünde Macit'in yakın dostu Necip'i görürüz. Roman eskiden sık sık görüştüğü, mutlaka bir araya gelerek dertleştiği ancak bütün bir kış kendisinden haber alamayarak merak ettiği arkadaşı Macit'i görmek üzere Büyükkada'ya inen Necip'in vapurdan indikten sonra Macit ile görüşmeleri sırasında kendilerine eşlik eden Nuri ile karşılaşması ve Macit'in evine doğru yola çıkması ile başlar. On beş senedir yakından tanıdığı Macit'in bir süredir ortalarda görünmediğini, çevresindeki tüm dostlarını ihmal ettiğini öğrenen Necip, bu ziyareti ile Macit'in hayatında neler olup bittiğini öğrenmek, genç adamın başından geçenlere vâkıf olmak ister. Necip'in samimi bir merakla Macit'in neden uzun bir süredir kalabalıklar arasına karışmadığının peşine düşmesi ve genç dostunun başından geçen sonu kötü bitmiş aşk macerasını ilgiyle dinlemesi, onun dostluğa sahiden kıymet veren, iyi bir arkadaş olduğunun göstergesidir. Bu bakımdan Necip'in dışadönük duyum tipine mahsus karakterlere has bir özellik olarak arkadaş canlısı ve samimi bir dost olduğunu söylemek mümkündür.

Macit'in yedi aydır ortalarda görünmemesi hakkında çıkan türlü söylentilere iltifat eden, genç adamın evinde toplandıkları sırada dedikodu etmekten büyük keyif alan genç adamlar evden ayrıldıktan sonra Güzin ismi geçtiği sırada yakın arkadaşının yüzünün adeta sarardığını fark eden Necip, bu kadının kim olduğunu sorar ve romanın esas konusuna böylece geçilmiş olunur. Necip, dostu Macit ile kuvvetli bir aşk ve ince duygularla bağlandığı Güzin arasında geçen kısa fakat Macit için etkisi gayet sağlam olan ilişkiye dair hikâyeyi ilgiyle dinler ve bu esnada hikâyeyi anlatırken adeta yeniden yaşayan Macit'i genç kızlara mahsus masum roman

kahramanlarına benzeterek dostunun bu âşıkane yapısını ahmaklık olarak yorumlar. Yaptığı yorumlara bakıldığında kadın meselelerinde tecrübeli olduğu ve tensel zevklere önem verdiği anlaşılan Necip, arkadaşı Macit'in aksine dışadönük duyum tipine has özellikler gösteren bir karakter olarak ikili ilişkilerde en çok maddi hazlara önem verdiğini ortaya serer. Ona göre neredeyse kendisini Macit'e tamamen teslim edecek olan Güzin ile birlikte olmaması Macit'in büyük bir kabahatidir. Bu söylemleriyle Necip, duygusal temaslardan çok fiziksel bağlarla ilgilendiğini ortaya koyar.

Macit'in tüm anlattıklarını dinledikten sonra tecrübeli ve tahlil kabiliyeti yüksek bir karakter olarak Necip, dostunun hayran kalarak âşık olduğu Güzin'i gayet şımarık, hissiz, sözleri doğru olmayan, sahtekâr, maddi zevklere meyilli, hissiz ve hatta şahsiyetsiz bir kadın olarak değerlendirir. Nitekim romanın sonunda Güzin'in evlendiğini öğrenerek hiç de umduğu gibi bir kadın olmadığını anlayan Macit de Necip'in sözüne gelecek, dostuna söyledikleri konusunda hak verecektir. Macit'in tüm gerçeklerin farkında vararak Güzin'den vazgeçtiğini gören Necip, bütün büyük aşkların en sonunda kin ve nefretle son bulacağını bu örnek ile de görmüştür. Macit'in sonunu Necip şöyle değerlendirir: *"Pek az evvel o kadar pür-iltihap olan Macit'in bu haline bakarak bu büyük aşkın da beşeri aşkların ekserisi gibi nihayet kin ve nefrete munkalib olduğunu esef ve meraretle gördüm."*³⁰⁶ Macit'in aşka bakış açısındaki bu katı önyargı, onun duygularında derinleşen değil zevk ve haz ihtiyacına yönelik itici güçlerin tesiriyle hareket eden bir karakter olduğunun bir göstergesidir. Bu bakımdan Necip'i dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan bir roman karakteri olarak değerlendirmek gerekir.

Romanda Macit'in arkadaş çevresinden olan karakterlerden biri de vapurdan inen Necip'e Macit'in evinin yolunda eşlik eden, daha sonra Macit'in evinde toplanan gençler arasına katılan Nuri'dir. Vapurdan iner inmez kalabalık arasında hemen Necip'i fark eden Nuri genç adamın yanına koşar ve onun Macit için adaya geldiğini anlayarak uzun süredir sokağa çıkmayan, kimseyle görüşmeyen, inzivaya çekildiği söylenen Macit hakkında bildiklerini anlatmaya başlar. Gayet konuşkan bir adam olan Nuri'ye göre Macit'in neden inzivaya çekildiği bilinmemektedir fakat aşkın bir insanı yedi ay kadar meşgul edecek güçte bir duygu olmadığını söyleyen Nuri, meselenin bu olmadığına inanmaktadır. Nuri'nin aşk konusundaki fikirleri çok nettir; genç adam aşkı insanı beş on gün kadar eğlendiren, ayrılığın ardından da kişide en fazla bir buçuk ay kadar etki bırakan gelip geçici bir meşguliyet olarak değerlendirir. Yani Nuri'ye göre aşk en fazla iki ay kadar sürecektir bir hastalık evresinden fazlası değildir. Nitekim romanın

³⁰⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.72.

devamında Macit'in anlattığına göre pek çok genç erkek gibi Güzin'den hoşlandığını itiraf eden Nuri, maddi zevklere düşkün, bayağı bir adamdır. Macit'in arkadaş grubundaki gençler arasında en neşeli, en konuşkan, en hâlden anlayan, nezih görünümlü bir adam olan Nuri de esasında diğerlerinden çok da farklı değildir. Bu bakımdan neşeli ve dost canlısı, keyif düşkünü ve haz kovalayıcısı bir karakter olarak Nuri'yi de dışadönük duyum tipine has özellikler sergileyen bir roman kahramanı olarak değerlendirmek lazımdır.

Macit'i ziyarete gelen dostları arasında Sabri Bey isimli bir süvari zabiti daha vardır. Diğer pek çok arkadaşı gibi Macit'in niçin ortadan kaybolduğunu, ortadan kaybolduğu sırada nelerle meşgul olduğunu merak ettiğini gizlemeyen Sabri Bey, cüretkâr tavırları, iddialı laflarıyla dikkat çeken bir adamdır. Güzin hakkında bahis açıldığında Macit'e imalı bakışlar yönelten, bu bakımdan mesele hakkında biraz da olsa bir fikri olduğu anlaşılan Sabri Bey, dedikodu etmeyi sevmeyen, tüm dedikodulardan muhakkak haberdar olan birisidir. Güzin'in güzelleşmek için makyaj yaptığını, takma saç taktığını, kıyafetinin içini daha biçimli görünebilmek için pamukla doldurduğunu iddia eden Sabri Bey'e göre yine duyduğu kadarıyla Güzin çeşitli erkeklerle flört etmekte, onlarla herkesten gizli ilişki kurmaktadır. Dedikodu yaparak eğlenmeye çalışan, sürekli konuşup kakhaha atarak hayattan keyif almaya bakan Sabri Bey'i de Macit'in arkadaş ortamındaki diğer karakterler gibi dışadönük duyum tipine has davranışlar sergileyen bir yan karakter olarak kabul etmek mümkündür.

Macit'in evinde toplanan arkadaş grubuna son katılan kişi olan Cemil kalabalık odaya abartılı davranışlar sergileyerek, reverans yaparak girer. En büyük merakı şık giyinmek olan Cemil, giyeceği kıyafetlere son derece özen gösteren, hoş ve parlak eşyalar giyerek çevresindekilerden iltifat alabilmeyi uman bir adamdır. Necip'in tahliline göre kıyafet seçmekte ne kadar başarılıysa söz söylemekte bir o kadar başarısız olan Cemil'in hayatta en çok kıymet verdiği şeyler elbiseleri, boyun bağları, gömlekleri ve potinleridir. Macit'in diğer arkadaşları gibi dışadönük duyum tipine has davranış özellikleri gösteren Cemil, dış görünüşüne fazlasıyla önem veren, keyfine düşkün, içindeki zevk duygusunu tatmine uğraşan bir gençtir. Cemil, zevke ve sefahate düşkünlüğü bakımından kendisini yaşadığı memleketin insanı olarak görmez; o dünyaya yalnız eğlence ve israf için geldiğine inanır. İsteddiği hayatı yaşayabilmek için para harcamaktan, savurganlık etmekten çekinmeyen Cemil'in aşka karşı bakış açısı da dostlarından farklı değildir. Onun ilgisini asıl olarak şarkıcı kadınlar, hafifmeşrep güzeller çekmektedir. Bu bakımdan Cemil'i de dostları gibi dışadönük duyum tipinde bir karakter saymak gerekmektedir.

MENEKŞE

İlk olarak 1913 yılında Servet-i Fünun dergisinde tefrika edilen, daha sonra 1915 yılında kitap olarak basılarak okuyucu ile buluşturulan *Menekşe*, dört bölümden oluşan, sayfa sayısı açısından kısa olarak değerlendirilebilecek bir eserdir. Konusu ve ana teması bakımından Mehmet Rauf'un diğer romanlarında olduğu gibi genel itibariyle aşkın ön plana çıkarıldığı bu eserin bir uzun hikâye mi yoksa bir roman mı olduğu hususunda çeşitli araştırmacılarca farklı görüşler ortaya atılmıştır. Elif Paliçko, "Mehmet Rauf'un *Menekşe*'sinde Servet-i Fünun Nesli" başlıklı yazısında Cevdet Kudret ile Enci Enginün'ün söz konusu eseri hikâye olarak kabul ettiğini belirtirken Cahit Kavcar, Rahim Tarım, Mustafa Özbalcı, Selçuk Çıkla gibi isimlerinse eseri roman kategorisinde değerlendirdiklerini ifade eder.³⁰⁷ Eserlerinde genellikle aşk ve hayal kırıklığı temalarına yer veren ve bu konularda derinleşen Mehmet Rauf bizim de roman olarak kabul edeceğimiz *Menekşe* başlıklı eserinde de yine aynı yoldan gider ve temel mesele olarak aşkı seçer. Mehmet Rauf söz konusu temayı Servet-i Fünun nesline mensup bir yazar etrafında yorumlar ve bu yorumlamayı da kendi kişiliği ve hayat hikâyesinden etkilerle tamamlar. Bilhassa mensur şiirlerini topladığı *Siyah İnciler* başlıklı eserinden de anlaşılacağı üzere Mehmet Rauf aşk düşkünü bir adamdır, belki de bunun doğal bir sonucu olarak kaleme aldığı romanların karakterleri de sıklıkla aşk duygusunun peşinde koşan ve bu duygunun uyandırdığı hislerle terbiye bulan, karakterleri şekillenen şahıslardır. *Menekşe* başlıklı romanın merkezinde de aşka âşık olarak tanımlanabilecek bir kahraman, Hüseyin Bülend yer alır. Yazar bu karakterin düşünceleri çevresinde o dönemde henüz yeni sayılabilecek tarihlerde edebiyat sahnesine atılan Fecr-i Âti gençlerini ve onların sanatlarını eleştirir, Bülend'in fikirleri sanki yazar Mehmet Rauf'un izahına uğraştığı görüşleridir. Yazar, Bülend'in girip çıktığı, içinde bulunduğu ortamlardan da hareketle Türk-Ermeni ilişkileri üzerine de bir değerlendirme yapma imkânı bulur. Bu bakımdan roman, Servet-i Fünun estetiğini yaşatan ancak edebiyat sahnesine çıkarak büyük ses getiren Fecr-i Âti edebiyatına dair fikirlere yer ayırarak edebiyat tarihine ilişkin değerlendirmelerde bulunan, aynı zamanda Türk-Ermeni ilişkilerine dair bir kesit de sunan bir eserdir.

I. HÜSEYİN BÜLEND – DIŞADÖNÜK DUYUM TİPİ

Menekşe romanında şahıs kadrosu oldukça dar tutulmuştur. Romanın aslî kahramanı Hüseyin Bülend'dir, okur diğer karakterleri de onun aracılığıyla tanır. Bülend'in kişiliğini tahlile imkân

³⁰⁷ Elif Paliçko, "Mehmet Rauf'un *Menekşe*'sinde Servet-i Fünun Nesli", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2021, s.153.

yaratan çeşitli hadiseler, yan karakterler olarak ifade edebileceğimiz Madam Saryan, Matmazel Suzan, Matmazel Violet, Bülend'in adı anılmayan eşi ve dört aylık kızı Cemile, İclâl Hanımefendi ve Münevver Hanımefendi gibi şahısların etkisiyle gelişirler. Bu bakımdan Bülend olayların merkezinde yer alan, birleştirici bir karakter olma işlevini görmektedir. Sözlük anlamı “yüksek, yüce, ulu” olan Bülend ismi, okuru sanat, edebiyat ve musiki gibi derin ve entelektüel konularda edilen sohbetlere eşlik etmeye teşvik eden roman yazarı bir kahraman için ilgi çekici bir addır.

Roman, edebiyat camiasında ismini duyurmuş, eserleriyle dikkatleri üzerine çekmiş olduğu söylenen Hüseyin Bülend'in bir şubat günü, ansızın aldığı bir kararla Türklere ve Türkçeye ilgileri bulunan, kültürlü bir Ermeni ailesini ziyaret etmek üzere yola çıkışı ile başlar:

“Edebiyatımızın en şuh, en asîl simâlarından biri olan Hüseyin Bülend en nevâziş-kâr bahar günleri kadar samimi bir letâfetle herkesi tenezzühe davet ederek Beyoğlu Caddesi'ni böyle kış günleri için fevkâlâde addolunacak bir halk ile doldurmuş olan bu şubat gününün akşamına doğru, Tokatlıyan'ın kapısının önüne çıktığı vakit, evvela, nereye gideceğinde, ne yapacağında mütereddit olanlara mahsus perîşân bir kararsızlıkla iki adım aşağı, üç adım yukarı attı; fakat, akabinde, birdenbire aklına bir şey gelmiş ve nâgehân bir karar vermiş gibi orada bir arabaya işaret etti, ve arabanın takarrübü üzerine içine atlayarak, eliyle Taksim tarafını gösterdi.”³⁰⁸

Yazdığı romanlarla geniş bir okuyucu kitlesine ulaşarak toplumda tanınırlık ve saygınlık kazanmış olan Bülend'in son basılan romanı “Güzide” adlı eseridir; kısa zaman önce okurla buluşturulan bu roman okurlar ve eleştirmenler tarafından ilgiyle karşılanmıştır, Bülend son romanı hakkında yazılan inceleme yazılarını gazetelerden takip eder. Roman üzerine yazılmış eleştirilerin kimi olumlu değerlendirmelerken kimisi de olumsuz tenkitlerdir. Bülend bu eleştirileri gayet soğukkanlı bir şekilde karşılar, hatta ortada hiçbir sebep olmadığı hâlde kendisini gayet mutlu hisseder. Bilhassa havanın güzelliği ve kalabalık, sonra onu bir yazar olarak takdir eden ve sayan bir Ermeni ailesini ziyaret etme fikri onu mesut hissettirmeye yeter: *“Bugün, sabahtan beri son eseri olan, ‘Güzide’ romanı hakkında haftalık edebî risalelerden sonra evrâk-ı yevmiyyeye kadar sirâyet ederek sahâif-i matbuatta leh ve aleyhinde işgâl-i sütun eden mübâhasâtın verdiği asabiyetle bu en müzehher bahar günlerine mahsus lütuf-kâr güneş, nazar-nevâz sema, nihayet, her nefeste meşâmm-ı ruhu taltif ederek derin bir zevk-i hayat bahşeden muattar havâ-yı nesîmi ile duyduğu mestî-i hayatın tesâdüminden bir faaliyet, bir cidâl arzusu hissetmekteydi. Mesud olmak için bir sebep olmadığı halde, kendisinde bir inşirah buluyor, ve şimdi, dört beş seneden beri tanıdığı ve Türklere muhabbetleri ve Türkçe'ye*

³⁰⁸ Mehmet Rauf, *Menekşe*, Palet Yayınları, Konya 2012, s.15.

vukufları sebebiyle kendi eserlerine ve hayatına alâkadâr olan ve gazetelerde eseri hakkında münteşir makaleleri okuduklarından kendileriyle müdâvele-i fikirden zevk duyacağı tabii bulunan Şişli’de mukîm bir Ermeni ailesini ziyarete gittiği halde, bir telâki-i aşka gidiyormuş gibi tehâlûk ve şitâb hissediyordu.”³⁰⁹ Bülend’in kalabalıklar içinde hayata karışırken havanın güzelliği ile mutlu oluşu ve son romanı üzerine yazılan eleştiri yazılarını tartışmak üzere fikirlerini önemsediği bir aileyle görüşmeye gidişi onun dışadönük bir karakter yapısına sahip olduğunun romandaki ilk işaretidir. Bir yazar olarak farkında olunmak ve takdir görmek arzusu da okurun Bülend’in kişiliği hakkında öğrendiği ilk bilgilerdir.

Yolculuk sırasında Bülend sık sık zihnine çöreklenen ve kendisi için bir türlü istediği ölçüde karşılanmamış aşk ihtiyacı üzerine düşünür. Müdavimi olmadığı Beyoğlu âlemlerini ve bu âlemlere iştirak edenleri yol boyunca izleyen Bülend aşk emeliyle yanıp tutuşması ve gerçekten de aşk duygusunu yaşamak için ruhunda bir istek bulunması bakımından kendisini diğer erkeklerden farklı görür. Âşık olmak isteği, gerçekten seveceği bir kadın bulma ümidi onun zihnini devamlı meşgul eder. Ruhundaki bu romantik eğilim Bülend’in kişiliğinin en belirgin özelliğidir: “*Fakat hepsi öyle miydi? Bâ-husûs kendisi de birçok başka adamlar gibi miydi? O, ruhunun bu şevk ve iştîyâk-ı âteşini ile, aşkı yoktan icad edecek, aşk olmasa dünyada o ihtiyacı hissederek mutlak sevecek mehâsin-perver pür-şîir ruhuyla bütün bu başkalarından kâmilten ayrılmıyor muydu? Bâ-husûs, bütün aşkları böyle değilse de, bazıları nasıl çâresiz, nasıl mukavemet mümkün olmayacak bir ihtiyac-ı lerzân-ı garâm ile husûl bulmamış mıydı? Hele bugünlerde ruhunu böyle bir aşk emeli nasıl târümâr ediyordu? Baktığı her köşede bir sehâb-ı hayal içinde ziya-dâr bir rüyâ-yı aşk, levend bir kadın nuru görür gibi oluyor, ve bütün rast geldiği, tanıdığı kadınların hangisinin bu sene hayatını böyle taltif ve ta’tir edecek şükûfe-dilber olacağını kendine soruyordu.*”³¹⁰ Bülend aşk üzerine düşünmeyi, hayal kurmayı, gönlünü bir kadına kaptırmayı çok sever ancak bu arzularını kirlî ve samimiyetsiz bulduğu Beyoğlu hayatına has eğlencelerle tatmin etmeye çalışmaz. Romanın devamında evli ve bir çocuk babası olduğunu öğrendiğimiz Bülend’in yaşadığı aşk maceraları sıklıkla kendisine okurları tarafından gönderilen, ilan-ı aşk niteliğindeki mektuplara nezaketen cevap vermekten ibarettir. Bülend okurlarının mektuplarına karşılık olarak kaleme aldığı bu mektupları bir roman yazarı üslûbuyla, yalan sözlerle doldurur. Onunla ilişkiye girmek, evlenmek isteyen kadınları süslü sözlerle kandırmak ve böylece karısından gizli aşk maceraları yaşamak Bülend’e çok masum

³⁰⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.15.

³¹⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.16.

gelir, o gerçekte yaşayamadığı aşkları ve tadamadığı duyguları bu mektuplar aracılığıyla elde etmeye çalışır.

Otuz sekiz yaşında bir adam olan Bülend esasen evlidir fakat yine de kendisini heyecanlandıracak aşk maceralarına atılmaktan ve sevecek bir kadın aramaktan vazgeçmez. Eşiyle anlaşamadığı için ondan ayrı ve yalnız yaşayan İclal Hânım'ı beğenir ve onu kendisine layık bulur fakat hem iki kadının eşi olmak fikrinden hoşlanmadığı hem de karısından ayrılmayı düşünmediğinden İclâl Hanım ile arzuladığı gibi bir ilişki yaşayamamaktan korkar. Pek çok kadına ilgi duyan ve belki de hepsiyle gönlünün istediği gibi aşk maceraları yaşamak isteyen Bülend tek bir kadına, karısına bağlanmak fikrine de bir türlü yanaşamaz, karısına aşkla değilse de hürmetle ve saygıyla bağlı olan bu adam evli ve bir çocuk babası olmasının da kendisini aşktan ve kadın ihtiyacından alıkoyamamasına çok şaşırır. Yaşı otuz sekize varmış bir eş ve bir baba olarak artık uslanması gerektiğini yani aşk ve kadın peşinde koşmanın yersiz olduğunu kabullenmesinin vaktinin geldiğini bilse de farkında olduğu gerçeklere göre yaşamak Bülend için oldukça zordur. Bülend aşka özlem ve arzu duymasının nedenini ateşli duygularla bezenmiş kalbinde, coşkulu ve doymak bilmeyen ruhunda, şiirden ve güzellikten vazgeçemeyen, iradesiz ve emel hastası benliğinde arar: *“Fakat uslanmak, onun için aşka, kadınlara veda etmek ne derece, ne kadar muhâldi! Ve kendisinde bu ateşin kalb, bu muhteris ruh mevcut oldukça uslanmak, şiir ve hüsenden keff-i emel etme muhâline karşı boynunu bükerek hatta doksanlık bir ihtiyar olsa, genç, şen ve şuh bir hazine-i hüsnâ karşı daima bî-irade, daima haste-i emel kalacağını itiraf ediyordu. Ah ya Rabbi, neydi kalbindeki bu lâyemut iştihak-ı garâm, neydi ruhundaki bu la-yezâl suhâf-ı emel ki, kendisini daima esîr-i mahasin, daima lertzân-ı şiir ve şebâb bırakıyordu?..”*³¹¹ Bülend ateşli, duygu dolu, zevke düşkün bir adamdır, onun en büyük tutkusu da âşık olabileceği unsurlarla süslü kadınlardır. Bu uslanmaz, ıslah olmaz derecede kadın düşkünü olan adam kendisini tek bir aşka, tek bir kadına adanmak ister ancak karşısına buna degecek bir kadın çıkmamasından yakını: *“Halbuki kendisinde hevâliğine rağmen bir kadına, tek bir kadına esir olmak, ve ona rabt-ı hayat edip ölünceye kadar bütün hazâin-i ruh ve hayatını o muazzez kadına vakf ve fedâ etmek ihtiyacı en şedîd ihtiyaç idi, ve bugün, kendini böyle, her çiçeğe karşı pür-şitâb olan bir kelebek gibi, bütün tesadüf ettiği mahasine karşı zayıf ve bî-irade buluyorsa, o da, şimdiye kadar ruhunu ve vücudunu hüsn ve ruhuyla memnun mesud edecek bir kadına, o kadına, o bedîa-i emele tesadüf etmemiş olduğu için değil miydi?..”*³¹²

³¹¹ Mehmet Rauf, *Menekşe*, s.18.

³¹² Mehmet Rauf, *Menekşe*, s.19.

Bülend'in hayalindeki kadın onu hem vücuduyla hem de ruhuyla büyüleyecek güzellikte bir kadındır. Bu aşırı duygulu, rüya âleminde yaşıyor gibi yaşayan ve karamsar bir ümitle geleceği düşleyen adamın idealindeki kadın romanda şöyle tarif edilir: *“Bir kadın ki kendisini vücuduyla ne kadar meftûn ederse ruhuyla da o kadar meshûr edebilsin; vücudu ne kadar latîf ve müstesna ise, ruhu da o kadar celîl ve güzîn olsun... Bir kadın ki, hayat kendisi için yaşadığı tahassüs-i amîkini verebilsin... Şiir ve aşka karşı mevcudiyetini bu kadar iltihâb ile zabt ve teshîr etmiş olan meftûniyet ancak tahayyül-i hüsn ve şiiriyyetiyle vücud bulmuş denilecek kadar yalnız perestîş olunmak için dünyaya gelmiş bir çiçek, bir inci, bir yıldız kadın olsun...”*³¹³ Romanın devamında Bülend, Ermeni dostlarının evinde tanıştığı Matmazel Violet'i tanıdığına da yine zihninden ideal kadın fikrini geçirir ve bu kadında olması gereken özellikler arasında zekiliği, ateşli bir ruhu ve elbette ki fizikî güzelliği sayar. Bülend hemen her şeyde, bilhassa kadınlarda güzelliği zorunlu ve kıymetli bir şartmışçasına arar ve istediği, zihninde şekillendirdiği gibi bir kadına hiç rastlayamayacak olmaktan korkar. Bülend için kadınlık ve güzellik kelimeleri birbirini tamamlayan, adeta eş anlamlı kelimeler gibidirler ve bunlara sahip olmak hevesi ve hazzı Bülend'in hayatını kuşatmış gibidir. Bu nedenle Bülend'in romandaki en büyük motivesi aradığı ve özlemine duyduğu, güzelliklerle süslü, şiir gibi bir kadına sahip olmak arzusudur denebilir. Romandaki hayal-hakikat çatışmasını sağlayan bir unsur olarak kadın arzusu ve bu arzunun doyurulamaması, romanın temel meselesi sayılmalıdır.

Romanın devamında Bülend derin düşüncelerinden sıyrılır ve ziyaretlerine geldiği Ermeni ailesinin evine girer. Bülend burada bilhassa otuz beş yaşlarındaki Madam Saryan tarafından gayet hoş karşılanır. Madam Saryan, Bülend'i daha önce hiç görmediği genç ve güzel bir kadına şu şekilde tanıtır: *“-Oo, gerçek birbirinizi tanımazsınız... Öyle ise, merasimi kaldıralım da gayet sade surette resm-i takdimi ifâ edelim... En muktedir ve en sevgili edîblerimizden Bülend Bey... Sonra, Matmazel'i göstererek, sadece: Matmazel Violet, dedi.”*³¹⁴ Basında ses getirmiş, geniş bir okur kitlesi edinmiş bir yazar olarak Ermeni bir okur tarafından da takdir edilmek ve övülmek, onlar tarafından da “edibimiz” denilerek sahiplenilmek Bülend'i çok memnun eder. Sanatçı kimliğinin kendisine yöneltilen iltifatlara vesile olması Bülend için bir gurur kaynağıdır. Madam Saryan onun özellikle son romanı *Güzide* ile basında ses getirdiğini ifade eder ve Ermeni gazetelerinin de ondan övgüyle bahsettiklerini dile getirir. Bu noktada açılan sohbet sırasında Bülend hem edebiyat ve musiki konusunda ne derece bilgi sahibi bir estet, entelektüel kimse olduğunu açık eden konuşmalar yapar hem de siyasî ve sosyal anlamda

³¹³ Mehmet Rauf, a.e., s.19.

³¹⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.20.

döneminin tenkidini yaparak medeniyet ve hürriyet konuları üzerine düşüncelerini açıklar. Ona göre yaşadığı devirde sanki refah seviyesi yüksek bir ülkede yaşıyormuşçasına sağlam eserler ortaya koymak pek güç bir şeydir, Bülend bu sözleri ile kendisini takdire layık gördüğünü ortaya koyar. Ona göre ülkede aydınların dilediği gibi bir gelişme yaşanmamış, arzu edilen ilerleme kaydedilememiştir. Ona göre gereğince düzenlenememiş sokaklar, dar arabalar, tramvaylar ve vapurlar Adalar'ın ve Boğaziçi'nin doğal güzelliğini bozmaktan başka bir işe yaramamaktadırlar. Güzellik unsuruna ayrı bir önem verdiği anlaşılan Bülend, beklediği güzelliğin ve medeniyetin henüz yaşatılamadığını ifade eder: *“Biz istibdatta ne zannederdik? Hürriyet ilân edilir edilmez hemen değilse de herhalde bir sene sonra, İstanbul'un hayatı değilse de hiç olmazsa manzarası olsun değişecek... Şu vapurlar, tramvaylar, evet, hiç olmazsa, onlar bir tebeddül irâe etseydi... Halbuki işte, hâlâ o menhus dar arabalar ile tramvay, hala berbat vapurlarla Adalar ve Boğaziçi... Sebebi... Sebebi, çünkü daha bu işler için kâfi derecede pişmedik... Çünkü ta re's-i kârda oturan ricâle varıncaya kadar kimsede bir insanın nasıl vapurlarla, nasıl tramvaylarla, ne gibi konforla yaşaması lazım geldiğini, beşeriyetin bu ihtiyacını takdîr edecek adamlar o kadar nâdir ki... Daha istidat kâfi derecede neşv ü nemâ bulmadı, bulamadı... Hürriyet her şeyi bahşedecek bir tılsım bile olsaydı, bu istidadı veremezdi...”*³¹⁵ Bülend her anlamda Batıyı ve Batı kültürünü kendi kültüründen üstün tutar. Bunun sebebi olarak ise Batılıların bugün ulaştıkları medeniyet seviyesine erişmek için asırlardır çaba göstermekte oluşlarını gösterir. Onların seviyesine erişmek, onlardaki fennî bilgiye ve sanat düzeyine ulaşmak için çok çalışmak, çabalamak gerekeceğini ileri süren Bülend hürriyetin ilanının böylesi bir ilerleme için yeterli gelmeyeceğine inanır. Bülend'e göre “biz” diye ifade ettiği üzere kendi halkı, küflü emellerin, paslı fikirlerin peşinde koştukça Batı'nın yakaladığı medeniyet seviyesine erişemeyecek, arzu edilen ilerlemeyi gösteremeyecek, değişmemeye mahkûm kalacaktır: *“Avrupa'da ale-d-devam ortaya konulan masnuât-ı nefiseyi görüp tedkik eden bir adam oradaki adamların herhalde bize benzemekle beraber, pek büyük esaslı farklarla bizden başka adamlar olduğunu tasdike mecbur olur; biz ise, hâlâ kendimizi onlarla hem-ayâr tutmaktayız; asırlardan beri ilim ve fenle, hırfet ve zanaatle cilalanmış bir heyet-i içtimâiyyeyle cehl ve zulmet içinde pıhtılanmış bir heyet arasında mukayese mümkün müdür? Fen ve sanat burada da terakki edip kendine mahsus erbâb yetiştirmek için daha bir seneler var, ve bu seneler zarfında, biz, zavallılar, mahrum, her şeyden mahrum... Sanattan, fikirden, zevkten, rahattan mahrum bekleyeceğiz... Daha, belki ricâlimiz var ki, sanayi-i nefise hakkında bir fikirden mahrumdur; Avrupa'da en âdi bir ferdin bile fikri, ruhu her günkü dilek*

³¹⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.22.

ve temasıyla sanat hakkında bir incilâya maliktir; bizde ise, en münevver fikirlilerimizin fikri bile asırlık akâmetle, asırlık atâletle, küflenmiş, paslanmış... İşte farkımız... Küflü ruhların emelleri de küflü, paslı fikirlerin icraatı da paslı olur... İşte yalnız bunun için, daha çok seneler; İstanbul ve hayatımız değişmeyecek, değişmeyecektir; bu mukadder ve zaruridir!.. ”³¹⁶

Mustafa Özbalcı’ya göre Batı’ya körü körüne bir hayranlıkla bağlı olan Bülend, aşağılık duygusu içinde kıvranmaktadır. Bu hayranlık onu kendi değerlerini inkâra ve hatta neredeyse aşağılamaya kadar götürür. Okumuş ve bilgili bir kimse olarak kendi değerlerini aşağı bulması bakımından Bülend, Türk romanında sıkça ele alınan yanlış batılılaşan tiplerin bir örneğidir. Bu bakımdan Özbalcı, Bülend’i “dejenere aydın tipi”nin bir temsilcisi kabul eder: *“Bülend, gerçekten tam bir aşağılık duygusu içinde kıvranmaktadır. Bize ait olan hiçbir şeyi beğenmez. Ele alınacak hiçbir yönümüz, değerimiz yoktur. Ona göre bizde “hüsn yok, zarâfet yok, irfan yok, sanat, hiç, hiçbir şey yok”tur. Böyle bir durumda o, genç Türkiye’nin saadetinden hiç söz edilemeyeceği inancını taşır. Bülend, Tanzimat’tan beri toplum hayatımızda örneklerine çok rastlanan, hem batılılaşmayı iyi anlayamamış, hem de kendi kültür dünyamızdan kopmuş dejenere aydın tipinin temsilcisidir.”*³¹⁷ Tanzimat’ın ilanı ile beraber hız kazanan batılılaşma hareketi gerek toplum hayatında, gerek kültürel yaşantıda, gerekse de edebiyat sahnesinde büyük yeniliklerin yaşanmasına olanak sağlamıştır. Batılı değerlerle tanışan Türk insanı için modernleşmek, yüzünü Batı’ya dönmek, Avrupalılaşmak anlamına gelmektedir. Cahit Kavcar’a göre batılılaşma yolunda adımlar atan Türk insanı duygu ve düşünce değişimine uğramış, gerçeklikle daha yoğun ilişkiler kurma çabasına girişmiştir. Kavcar’a göre bu çabaların en yoğun şekilde hissedildiği dönem Servet-i Fünun dönemidir. Yeni bir dünya kurmak, hayat-ı muhayyele erişmek arzusunda olan Servet-i Fünun yazar ve şairlerinin çaba ve tesirleriyle batılılaşmaya yönelik atılan atılımlar halka da sirayet etmiştir ancak elbette ki batılılaşmanın esas izleri aydın çevre ve yüksek zümre arasında görülmüştür. Kavcar böylesi bir değişimin Türk toplum hayatı için olumlu ve olumsuz yönlerinin bulunduğunun şu şekilde altını çizer: *“Batılılaşma hareketleri, kültür, sanat ve edebiyat hayatı bakımından ise en ileri noktaya Servet-i Fünun döneminde (1896-1901) ulaşır. Ve bu dönemin sonunda Türk edebiyatının bütün edebî türlerde tam bir batılı edebiyat kimliğine, görüşüne, tekniğine kavuştuğu görülür. Bu dönem, Batı’ya karşı kapıların ardına kadar açıldığı ve hemen her şeyde Batı modelinin örnek alındığı, bize aktarılmaya çalışıldığı dönemdir. Daha çok yukarıda, aydınlar ve yüksek zümre*

³¹⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.22-23.

³¹⁷ Mustafa Özbalcı, Mehmet Rauf’un Romanlarında Şahıslar Kadrosu, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s.92.

çevresinde kendini gösteren ve Türk hayatını derinden etkileyen batılı yaşayış unsurlarının, kuşkusuz ki olumlu ve olumsuz yanları vardır.”³¹⁸

Toplumsal bir dönüşümün edebiyata sirayet etmesi de şaşırtıcı bir durum değildir. Toplumun bir parçası ve doğrudan gözlemcisi konumunda olan yazar ve şairler, toplumsal meselelere, toplumun genelini etkileyen sosyal ve siyasî gelişmelere elbette ki bigâne kalmazlar. Servet-i Fünun yazar ve şairleri de devrin etkisinin bir sonucu olarak yüzlerini Batı’ya çevirerek örnek aldıkları Fransız edebiyatının da tesiriyle modernleşme yolunda kendi görüş ve ideallerini yansıtan eserler kaleme almışlardır. Batı ve Batı’nın ilim ve sanattaki seviyeye üstünlüğü, Servet-i Fünun yazar ve şairlerince takip edilmesi gereken bir unsura dönüşmüştür ve bu da edebî eserlerin temel meselesi hâline gelmiştir. Yazar ve şairler için edebiyat sahnesine sundukları eserler birer fikir belirtme, toplumu modern görüşlerle tanıştırma, bir örnek model sunma işlevini almıştır. Kavcar bu dönem gençlerini aynı çatı altında buluşturan temel nedenin Batı hayranlığı ve ortak sanatsal zevk olduğunu ifade eder: *“Edebiyatımızda köklü bir modernleşme hareketini gerçekleştirmek üzere bir araya gelen Servet-i Fünuncular, işin teorisini yapmakla kalmayarak, görüşleri ve estetik zevkleri doğrultusunda çağdaş eserler verdiler. Çocukluk yılları, Türkçe eserler ve Tanzimat devri yazarlarını okumakla geçmişti. Fakat yaptıkları düzenli okul öğrenimi ve öğrendikleri Fransızca sayesinde, kendilerini batılı eserlerin büyüleyici etkilerine kaptırmakta gecikmediler. Avrupa’ya ait ellerine ne geçtiyse okumak, ne duydularsa öğrenmek, onlar için biricik amaç oldu.*

Batı hayranlığı bu dönemde alabildiğine genişler ve Tanzimat devrinde bazı yazarlarla şairlerin Batı uygarlığını getirişte koymaya çalıştıkları sınırlar ortadan kalkar. Böylece Servet-i Fünuncuların, ideal bir örnek olarak başta Fransız Edebiyatı olmak üzere Batı’yı aldıkları, estetik ve düşünsel gıdalarını hep oradan sağlamağa çalıştıkları görülür. Zaten onları bir araya getiren temel nokta, edebiyatı anlayış tarzındaki zevk ortaklığıdır.”³¹⁹

Cahit Kavcar, Batılı değerleri, Batı’ya has kültürel unsurları, Batı’nın ilmini ve sanatını öğrenen yazar ve şairlerin Batı’ya aşırı bir hayranlıkla yöneldiklerini belirtir ve bu hayranlığın söz konusu yazar ve şairlerin eserlerinde de belirgin bir şekilde hissedildiğinin altını çizer. Kavcar’a göre istibdat baskısı altında yetişmiş bir nesil olarak Servet-i Fünuncular, Batı’dan gelen değerleri hiçbir ayırıştırma yapmadan, düzenlemeye veya iyileştirmeye çalışmadan kabul etmişler, ideal düzenlerinin bir kopyasını gördüklerine inandıkları Batı’ya ve batılı tüm

³¹⁸ Cahit Kavcar, “Batı Uygarlığı Karşısında Servet-i Fünun Romancıları”, *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 1982, s.387.

³¹⁹ Cahit Kavcar, a.e., s.388.

değerlere bir kurtuluş ümidi gibi tutunmuşlardır: “Zaten yazarları Batıya yönelten en büyük etken de, bu beğenme ve hayranlık duygusu olmuştur. Onlar için Batı’ya ve batılı bir şeye karşı “Acaba?” diye sormak, bir kuşku duymak yok, inanmak vardı. Çünkü Servet-i Fünunculara göre her şeyin en iyisi Avrupa’da bulunuyordu. Bundan dolayı, dağınık, düzensiz ve plansız olarak giren batılı unsurlar arasında bir ayıklama yapmayı onlar da düşünmemiş, daha doğrusu düşünememişlerdir. Belki de Batı, baskı rejimi altındaki Servet-i Fünun döneminde olduğu kadar hiç bir zaman idealleştirilmemiştir. Genellikle o dönem aydınları için Avrupa, özgürlüğün, insan onurunun, dürüstlüğün, konforun, güzelliğin ve sanatın dünyasıydı. Onlara göre içinde yaşadıkları çevrede sevicecek şey pek yoktu. Avrupanın maddi hayatını, konforunu, hür ve modern yaşayışını hayal güçlerinde güzelleştiriyorlardı. Ve Avrupa onlar için tam bir ‘Hayat-ı Muhayyel’ dünyasıydı.”³²⁰ Kavcar bu Batı hayranlığının, Batı’ya yönelik hayranlık sonrasında kendi değerlerini yitirip yanlış batılılaşmış bir birey imajı çizmenin roman kahramanlarında da sıkça rastlanan bir durum olduğunu ileri sürer. Kavcar, Servet-i Fünun dönemi roman kahramanlarının genelinin Batılı değerlere ve Batı’nın sanatına hayranlık duyduğunun altını çizer ve bu karakterlerin genellikle okumuş, iyi eğitim almış, modernleşmek niyetiyle yüzünü Batıya çevirmiş kimseler olduklarını belirtir: “Güzel şeylerden hoşlanırlar; başta Batı musikisi olmak üzere güzel sanatlara yakın ilgileri vardır. Çoğu tahsillidir; yabancı dil bilir ve okumayı sever. Erkek kahramanların genellikle bütün davranışlarında kadınlara özgü bir incelik, zarıflık görülür. Hele Mehmet Rauf’un karakterleri hep aşk için yaşarlar. Silik, yılgın ve pasif bir görünüş içindedirler.”³²¹ Giyim kuşamları, ev yaşantıları, eğlence anlayışları, eğitim düzeyleri, sanatsal ilgileri bakımından Batı’yı yakından izlediklerini ortaya seren karakterler içerisinde batılılaşmayı doğru anlayan, kendi değerlerini göz ardı etmeden modernleşen bireyler varsa da modernleşme yolunda aşırıya kaçanlar da vardır ki, Mehmet Rauf’un *Menekşe*’sinin Bülend’i böyle bir karakterdir. Kavcar yanlış batılılaşan ve kendi değerlerini yitirerek yozlaşan roman karakterleri arasında onun da ismini sayar: “Fakat bazı kahramanlar modernleşme yolunda ölçüyü kaçıırırlar, bizden koparlar. Gerçek hayatta örneklerine çok rastlanan, batılılaşmayı yanlış anlayan ve bu uğurda yozlaşarak gülünç durumlara düşen tipler, romanlarda önemli yer tutar (*Aşk-ı Memnu*’da Melih Bey Takımı, *Behlül*; *Kırık Hayatlar*’da Veli Beyin Kızları, *Menekşe*’de Bülent, *Böğürtlen*’de üç kız kardeşle *Nihat ve Pertev*, *Karanfil* ve *Yasemin*’de Samim’le *Sacide Hanım*, *Son Yıldız*’da Perran, ... gibi).”³²²

³²⁰ Cahit Kavcar, a.e., s.396.

³²¹ Cahit Kavcar, a.e., s.400.

³²² Cahit Kavcar, a.e., s.397.

Romanın ilk bölümünde Mehmet Rauf, Bülend'in siyasî, sosyal, edebî ve sanatsal meseleler üzerindeki görüşlerine uzun uzadıya yer vermiştir. Bu satırlar başarılı bir yazar olduğu vurgulanan Bülend'in sanatçı kimliğini tahlil edebilmek için dikkatle okunması gereken satırlardır. Bülend, ziyaret ettiği Ermeni dostları ile önce modernleşme ve batılılaşma meselesini tartıştıktan sonra konu Fecr-i Âti dönemi edebiyatı yazar ve şairlerine gelir. Bu noktada Mehmet Rauf'un kendi sesini Bülend'e verdiğini, onun aracılığıyla fikirlerini beyana kalkıştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bülend, Matmazel Suzan'ın Fecr-i Âti hakkında yaptığı bir yorum üzerine edebiyat sahnesine atılan ve yeni bir ses getirmek isteyen Fecr-i Âti yazar ve şairlerini şu sözlerle savunur: *"-Yoo, dedi, buna hiçbir vakitte müsaade edemem... Bu gençleri, hiç kimse lâıyk oldukları derecede takdir edemez, nitekim işte edemiyorlar... Bence hepsi aşk-ı edebiyatla dolu, muktedir, gayretli çocuklar... Hatta, içlerinde, sizin mahbubunuz olan dünkülerden daha mümtâz olanlar da nâdir değil..."*³²³ Burada Bülend'in dünküler diyerek kastettiği Servet-i Fünun yazar ve şairleridir. Matmazel Saryan, Bülend'in Servet-i Fünun'a mensup bir yazar olarak nasıl olup da Fecr-i Âticileri savunduğuna, onları takdire layık gördüğüne anlam veremez. Madam Saryan'a göre Bülend'in bu yaptığı kendi dostlarına karşı bir vefasızlıktır. Fecr-i Âticilerin Servet-i Fünun dergisinde yayımlanan yazılarla kendilerinden önceki edebî topluluğa, yani Servet-i Fünunculara yönelttikleri sert eleştirilere karşı Bülend'in bu gençleri edebiyat aşkıyla dolu, gayretli bulması Madam Saryan'a çok tuhaf gelir. Nitekim bir araya toplanarak Servet-i Fünun adlı yayın organı aracılığıyla kendilerini kamuoyuna ve edebiyat dünyasına bir beyanname yayınlarak tanıtan Fecr-i Âtici gençlerin amacı ilk başta Servet-i Fünun dönemi edebiyat anlayışını yıkmak, yerine daha nitelikli bir edebiyat anlayışı getirmektir ki bu iddialı çıkış Servet-i Fünuncular ile Fecr-i Âticiler arasında bir zıtlasmaya sebebiyet vermiştir. Bu noktada Servet-i Fünun dönemi yazarlarından Halit Ziya ile birlikte en çok ses getirmiş iki yazardan biri olarak Mehmet Rauf'un Fecr-i Âticileri hoş karşılayan tavrı Bülend'in ifadeleri aracılığıyla okura sunulur. Bülend, Servet-i Fünunculara yöneltile eleştirilerin bir kısmını haklı bulur ve Fecr-i Âticilerin atılımlarına destek vermekte olduğunu ifade eder. Ona göre Fecr-i Âti'ye mensup isimler arasında yetenekli gençler de mevcuttur ki onları göz ardı etmemek lazımdır: *"Bülend zarıf bir tebessümle cevap verdi: -Bir kere refiklerim dediğiniz adamlar kendilerine karşı en evvel kendileri vefâsızlık gösterdiler, ve daha geçen gün Servet-i Fünûn'da hepimiz hakkında yazılan sözlerinde hepsi insafsız, haksız değildi... Velev ki, haksız, insafsız add edelim, bunların insafsız ve haksız olması bugünkü gençlerin, şu hepinizin "çocuklar, şâkirdleriniz..." diye istihfâf ettiğiniz gençlerin arasında dünkülerden daha müstaid,*

³²³ Mehmet Rauf, a.e., s.24-25.

daha muktedir ateşin tabiatların bulunmasını men' edemez; bana kalırsa, bunların şayân-ı itiraz yalnız bir halleri var; kendilerinde hissettikleri iktidarın sevk-i emniyetiyle dünü defn etmeye me'zûn olsalar bile bugünü bu kadar süratle i'lâda pek acele ediyorlar. İşte benim itirazım bundan ibarettir!”³²⁴

Edebiyat üzerine konuşurken ve yorum yaparken tarafsız olmak gerektiğine inanan Bülend'in Fecr-i Âticilere yönelttiği tek eleştiri, söz konusu gençlerin henüz ortaya nitelikli eserler koymadan fazla iddialı laflar söylemeleri, aceleci davranmalarıdır. Bülend, dünküler diye nitelendirdiği Servet-i Fünuncuları eleştirmekten geri kalmasa da henüz onların ortaya koydukları eserleri geçebilecek nitelikte bir eserin Fecr-i Âticilerle yazılamadığı konusunda da kararı kesindir. Ona göre Fecr-i Âticiler arasındaki güçlü kalemler gelecekte bunu da başarmaya muktedir olacaklardır: *“Elbette dünküler bugün bu mânâlı sükûtlarıyla birer ehvâl şeklinden başka bir şey irâe etmiyorlar, fakat, şurası da inkâr olunmaz ki henüz ortada dünküleri unutturacak kadar bir eser yok, ve mevcut eserler yalnız vaaddan ibaret şeylerdir. Halbuki yalnız vaadle, biz şöyle yapacağız, böyle yapacağız demek boşça bir fikirdir; sabrediniz, istikbâl madem ki sizindir, değil mi efendim, emin hatvelerle o yapacağız diye gururlandığınız şeyleri, hiç olmazsa bunlardan bir ikisini ortaya koyunuz... Elinizde bir hüccet-i iğtirâr olsun bulunsun... Daha, henüz mevcudiyetinizi isbât için encümeninizin bir isminden başka bir şey yok iken, bu kadar gürültü biraz gülünç oluyor, ve bu arada o cidden muktedir olanların hakkı da zayi' oluyor... Halbuki, lâyük-ı takdir bir eserleri neşr olunsun, mânâsız, muannid sükûtlarında ısrar eden dünkü silah arkadaşlarımı terk ederek en evvel kendilerini ben alkışlamazsam en âdi bir adamım. Sizi temin ederim ki bu da pek yakında olacaktır; zira içlerinde öyle kuvvetli, öyle kuvvetli kalemler var ki, dünküler arasında bu kadar muktedirleri yoktur desem mübalağa etmiş olamam... Ben de Eflatun'u severim, fakat hakikati Eflatun'dan ziyade severim... Evet, o kadar bî-taraf olabilirim...”³²⁵* Bu satırlar, edebiyat tarihi açısından da değerlendirmeye açık satırlardır. Bir Servet-i Fünun dönemi yazarı olarak Mehmet Rauf, Fecr-i Âticilerin gelişini bu romanıyla adeta duyurur, bir anlamda onları desteklediğini ifade eder ve Bülend'in ifadeleriyle yeniliklere açık olunması gerektiğini vurgular.

Sohbetin devamında konu bu defa Bülend'in en sevdiği şaire, “benim şairim” dediği Shelley'e gelir. Elif Paliçko'ya göre Bülend ile yazarı Mehmet Rauf arasındaki benzerliklerden birisi de her ikisinin de Shelley'e olan hayranlıklarıdır. Paliçko, Rauf'un *Eylül*'ü kaleme aldığı sıralarda sık sık Shelley'den satırlar okuduğunu hatırlatarak Bülend ile Mehmet Rauf arasındaki bu

³²⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.25.

³²⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.25-26.

bağlantıyı şöyle açıklar: “Bülend, Shelley’den ‘benim şairim’ diye söz eder. Mehmet Rauf ve Hüseyin Bülend arasındaki benzerlik bu konuda da karşımıza çıkmaktadır. Mehmet Rauf bir röportajında Eylül’ü nasıl bir ruh haliyle yazdığından bahsederken, “Ekseriya Şeley’in [Shelley] yahut Sali Prodom [Sully Proudhomme]’un bir cildini alır, bir sandala atlar ve yelkeni açınca Beykoz’a geçerdim. Orada, saatlerce, çayırın içinde uzanarak, mütâlaa” ettiğini söyler. Mehmet Rauf ve Hüseyin Bülend arasındaki bağ, edebiyat hususundaki beğenileri açısından da kuvvetlenmektedir.”³²⁶ Bülend, Shelley’nin eserlerini derin, felsefi ve şairane bulduğu için pek sever ve takdire şayan bulur. Ona göre bir şair olarak Shelley, Goethe, Heine, Leopardi, Puşkin, Lamartine, Musset, Vigny gibi isimlerden çok daha kıymetli bir sanatçıdır. Bülend’in Shelley’i karşılaştırdığı isimleri okuduğu ve bu isimlerin eserleri hakkında fikir sahibi olduğu düşünülürse onun edebiyatla sahiden de ilgili olduğu anlaşılır. Sözlerinden ne kadar eğitilmiş, kültürlü, sanatçı ruhlu olduğu anlaşılan Bülend yalnız edebiyat hakkında değil musiki hakkında da fikir sahibidir. Matmazel Violet, bestekâr ve yazar Wagner’in bahsini açtığına bu konu üzerinde de konuşabilecek düzeyde bilgi ve fikir sahibi olduğu ortaya çıkar. Nitekim daha sonra asıl adını öğrenmediğimiz ancak bir Türk kızı olduğu açığa çıkan Matmazel Violet’in de Bülend’den bu kadar etkilenmesinin sebebi Bülend’in bu kültürlü, aydın fikirli, entelektüel yapısıdır. Dünyada en mutlu olduğu, zevk almış hissettiği saatlerin musiki ile hemhal olduğu saatler olduğunu söyleyen Bülend’in Wagner’in musiki âleminde niçin bu denli kıymetli olduğunu ifadeye çalıştığı satırlar da dikkat çekicidir. Bülend bilgili, aydın bir adamdır ve duygu ve düşüncelerini ifade etmede de bir o kadar başarılı, etkileyicidir. Kendini ifade kuvveti Bülend’in dışadönük kişiliğinin bir işaretidir. Bu dışadönük adamın hislerini samimi şekilde ortaya döküşü, sanat ve estetikten zevk alışı ve güzelliğe düşkünlüğü şu sözleriyle daha da belirginleştirilmiştir: “-Wagner’in ehemmiyeti musikisinin yeniliğinde olduğu kadar kendi tarafından tertîb olunan eserlerinin derin efkâr-ı felsefiyesinde, ve mânâ-yı timsâlinde; mesela, Beethoven yalnız bir üstâd-ı musikidir; fakat, Wagner, musikide yapmaya muvaffak olduğu ihtilali, eserlerinin mânâ-yı amîki, delâlet-i felsefesiyesiyle edebiyatta yaptı; fakat acaba musiki mânâ-yı şiirini ifade etmek, tesîr için kendi kendine kâfi değil midir ve acaba edebiyata muhtaç mıdır... Asla... İşte, misal olarak, Beethoven’ın eserleri.. Ah o sonatlar... O piyanoyu bir tek âlet-i musikîye olmaktan çıkarıp bir orkestra gibi hezar savt bir alet yapan sonatlar... Kalbin, ruhun en şiir-engîz, en fırtınalı heyecanlarını, en masum, en vecd-âmez hislerini ifadede yegâne olan sonatlar... Sonra, o senfoniler... Hele bu senfoniler bir cihân, bir cihân-ı şiir ve sanattır!.. Onları ilk defa işitenler, Amerika’yi keşf eden Kolomb’dan daha

³²⁶ Elif Paliçko, “Mehmet Rauf’un Menekşe’sinde Servet-i Fünun Nesli”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2021, s.155.

mesuddurlar; çünkü, hiçbir kâşifin önünde bu kadar hazine-i bedayi' dökülemeyecektir ve dökülemez... Bir cihân-ı şiir ve sanat... Hiç mübalağasız.. Bazen bir sarsar-ı ruûd zannedersiniz, vahşi bir aheng-i tehevür ve tufanla, Beethoven'ın kâinata muğber olan ruh-ı münfâilinin lisanıymış da asümânın bütün fırtınaları inliyor gibi gelir; sonra, öyle olur ki, birdenbire, bütün kaba sert âletler susar; keman, yalnız flütün refakâtiyle, dünyanın en nâzik, en âşıkâne, en müştâk ve şeydâ bir enîn-i perestişini inler gibi birkaç lahn-ı şiir ve elem mırıldanır; sonra, yine birdenbire, bütün o kalın âletlerin ra'd-ı heyâ-hâyı... Daha sonra yine bir sükûn, ve bu sefer, yalnız elimizde bir sînenin feryâd-ı can-sûzu gibi viyolenselin boğuk matem-i nâliş-i amîki inler. Ah, yemin ederim ki insan ölüyorum zanneder; bu o kadar ilahî, o kadar lahûtidir... Burada Union Française'de İstanbul Sosyete Müzikali tarafından verilen konserlerde bir iki defa bu senfonileri dinledim; dünyada zevk-i hakikîye temas ettiğim yegâne saniyeler bunlardır zannederim..."³²⁷

Bülend romantik mizaçlı bir adamdır, çevresindeki güzellikleri görme ve bu güzellikleri elde etme arzusu onun en belirgin özellikleri arasındadır. Musiki ve kadını dünyada en çok zevk veren iki şey sayan Bülend bunu şu sözleriyle ifade eder: “-Zaten bu dünyada bu zevk-i amîki bahşedecek iki kuvvet var: biri musîkî... Diğeriyse aşk, yani kadın... Yani sizler... Musîkî de bize sizden, sizin vereceğiniz saadetten, sizin hüsünlerinizden bahsettiği için bu kadar muazzездir...”³²⁸ Bu şen ve şuh adam, sohbet ilerledikçe fikirlerini daha net ifadelerle çevresindeki kadınlarla paylaşır. Beraber bulunduğu kadınlar arasında utangaç tavırları ve zarif güzelliği ile Matmazel Violet onun ilgisini çektiğinden bilhassa onu sanatla zenginleştirilmiş sohbe dahil etmeye çalışır. Onunla doğrudan konuşmaya çekinen bu kızın onu münevver fikirli bir Türk genci bularak övgüye layık görmesi Bülend'i çok memnun eder. Bülend, bilgisi ve görgüsü ile Türkleri pek sevmediği anlaşılan ancak çok akıcı bir şekilde, asil bir Türk kadını gibi Türkçe konuşan bu kadının iltifatını kazanmıştır. Romanın devamında Matmazel Violet'in sahiden de bir Türk kızı olduğu ortaya çıkacaktır ki bu da onun neden Bülend'i gördüğü ilk andan itibaren büyük bir utangaçlıkla kızardığının, sessiz kaldığının açıklamasıdır. Matmazel Violet'in masumiyeti ve sanata karşı duyduğu ilgi, Bülend'i fazlasıyla etkileyecektir. Nitekim romanın devamında mutluluğu bir kadının varlığında ve onun aşkında arayan Bülend'i kararsız bırakan, sersemleten kadın o olacaktır. Aşk yaşamak, bir kadına bağlanmak arzusuyla yaşasa da içten içe böylesi bir tutkuya düşmekten korkan Bülend için bir Ermeni kızı sandığı Matmazel Violet masumiyetin ve gerçekçi bir sevginin timsali hâline gelecektir.

³²⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.29.

³²⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.30.

Bülend evli bir adam olmasına rağmen daha ilk görüşte Matmazel Violet'e karşı bir şeyler hissetmekten kendini alamaz. Aşk peşinde koşmak, âşık olunacak bir kadın aramak isteği onu çocuğunun annesi, eşi olan kadına karşı sadakatsizliğe sürükler. Bülend adı anılmayan, saf ve ciddi kalpli, iyi bir eş ve iyi bir anne olduğu söylenen bu kadınla kendisi yirmi altı yaşındayken tanışmıştır ve onunla on iki yıldır birlikte. Buna rağmen o, eşini ateşli duygularla sevmez, aradığı aşkı onda tadamamaktan yakını, onun sadakatine ve ilgisine muhtaçtır ancak bu sabırlı, vefakâr, şefkatli kadınla daha fazlasını paylaşamayacağına inanır. İşte bu nedenle karısında bulamadıklarını başkasında aramak gerektiği düşüncesiyle karısına sadık kalmaya çalışmaz. O kendisini aşka, şiire, nefasete muhtaç bir ruh olarak sayar ve bu nedenle karısını evde çocuğuyla bir başına bırakıp başka kadınların iltifatına mazhar olmak için mücadele etmekten vazgeçmez. O kadar ki evinde, karısının yanında bile başka kadınlarla mutlu olduğu günlerin hayalini kurar, kendini gelecekte yaşayabileceği aşkların ihtimaliyle teselliye uğraşır. Karısının son romanı *Güzide*'yi okuyan bir okurunun otuz sekiz yaşında bir adam olarak artık aşk temi ve kadın meselesinden uzaklaşması gerektiğini söylediğinden bahsetmesi üzerine Bülend hayallerinin karşısına çıkan gerçeklerle uyuşamamanın verdiği sıkıntıyı yaşar. Genç, güzel, zarif bir kadınla birlikte olma, onunla aşk yaşama arzusunun karşısına yaşlanmanın, evli ve çocuklu bir erkek olmanın verdiği umutsuzluk, karamsarlık çıkarır. Duygu ve haz düşkün bir adam olarak Bülend için bu yıpratıcı bir düşüncedir. Dışadönük duyum tipine sahip bir karakter olarak Bülend dış dünya ile bağlarını koparmak istemez, hayatı dolu dolu, güzellikler içinde yaşamak ister ancak bunları elde edemeyişi ve önüne çıkan engeller onu huzursuz eder. Onun kendisini teselli ediş yöntemi eserlerinde hep aşktan ve kadından bahsetmektir ki bunun da artık eleştirilmesi, üstelik sıradan bir okur tarafından alaya alınması Bülend'i tedirgin eder. Yaşadığı kararsızlıklar ve içine düştüğü ümitsizlikler, yaşadığı karamsarlıkla Bülend, Servet-i Fünun dönemi romanlarında görmeye alışık olduğumuz karakter tipine çoğunlukla uyar fakat onun melankolisi çok da şiddetli değildir; dışadönük yapısı Bülend'i dış dünya ile daha hızlı ve akıcı ilişkiler kurmaya ittiğinden Bülend'in neredeyse yıkılıp acı çekmeye vakti yoktur ancak yer yer onun da neslinin taşıdığı benzer korkulara kapıldığı görülür.

Romanın esas konusunu hayatının kadını arayan Bülend'in kendisine layık bulduğu hanımlar arasından kimi seçeceği oluşturur. Gerçekten birine samimi hislerle bağlanmaktan, ona âşık olmaktan korkmasına rağmen aşk ihtiyacıyla yanıp tutuştuğundan kendisine layık kadını aramaktan da vazgeçemeyen Bülend özellikle iki kadın arasında kalır. Bunlardan ilki kocasıyla yaşadığı geçimsizliklerden dolayı ondan ayrı yaşayan, sosyete de güzelliği ve kültürlü, modern bir kimse oluşuyla adını duyuran İclâl Hanımefendi'dir. Diğer ise serbest yaşantısıyla dikkat

eken, bir kadın olarak hayatını özgürce yaşamak isteyen, gerçek aşkı bulamayacağından korkan ancak toplum baskısı nedeniyle dilediği gibi aşk maceraları yaşayamamaktan yakının Münevver Hanım'dır. Bülend her iki kadına da yakınlaşmak niyetini açıkça belli eden samimi mektuplar gönderir ve onlardan gelecek karşılığı sabırsızlıkla beklemeye başlar. Aynı anda iki kadına birden mektup yazması ve her ikisinden de samimi cevaplar beklemesi Bülend'in ne derece iradesiz ve kararsız olduğunun kanıtıdır. O çevresinde bulunan her kadına karşı bir şeyler hissetmeye meyilli gibidir, hepsini elde etmek ister ancak evli oluşu ve rezil ilişkiler yaşamaktan kaınışı onu bu isteğinden alıkoyar.

Okurlarından da sık sık övgü ve tebrik mektupları alan Bülend'e İzmir'den gönderildiği anlaşılan bir mektup daha gelir ki bu isimsiz mektup Bülend'in kafasını daha da karıştırır. Mektubu yazan kişi onu bir sohbet sırasında gördüğünü iddia etmekte, onun fikirlerinden ve eserlerinden fazlasıyla etkilendiğini dile getirmektedir. Bülend bu iddialı ve coşkulu mektubu genç bir kadının değil bir erkeğin sırf onunla dalga geçmek için yazdığı düşüncesine kapılsa da daha sonra mektup sahibinin Bülend'in Ermeni dostlarının evinde tesadüf ederek tanıştığı Matmazel Violet olduğu anlaşılır. Bülend'in ülkenin siyasî meseleleri ve yaşanan edebî gelişmeler üzerine yaptığı değerlendirmeler ile Batılı yazarlar ve musiki üzerine ortaya koyduğu fikirler genç kadını çok etkilemiştir. Yazdığı mektupla Bülend'in Matmazel Violet olarak tanıdığı genç kız kendisinin bir Ermeni kızı değil bir Türk kızı olduğunu itiraf eder ve menekşeleri çok sevdiği için çevresindekilerin ona bu adla seslendiğinden bahseder. Bu genç kadın Bülend'in ileri görüşlü, entelektüel, sanatçı ruhlu yapısından çok etkilenmiş, onun sayesinde Türkleri artık aşağı ve hakir görmemeye başlamıştır. Bülend genç kız üzerinde byleyi büyük bir tesir bıraktığı ve onu etkilediği için çok heyecanlanır. Genç bir Türk kızının bu derece akıllı, tahlil yeteneği kuvvetli, sanattan anlayan bir kimse oluşuna hayret eder ve ondan gördüğü iltifat karşısında çok mutlu olur. Öyle ki artık kendisini  kadının arasında kalmış gibi hissetmektedir. Yazdığı mektupla ona olan ilgisini açıkça belli eden İll Hanımefendi'yi de daha soğuk mizaçlı, mesafeli bir yapısı olan Münevver Hanım'ı da bu kızın mektubuyla unutmuş gibidir. Tam da istediği gibi üç kadından da aynı anda ilgi görmek ve onların ateşli duygularına hitap edebilmek başarısına nail olan Bülend artık hepsine karşı ilgisini kaybetmiş gibidir, onun aradığı kişi ne İll Hanımefendi ne de Münevver Hanım'dır, aradığı Matmazel Violet olarak tanıdığı ancak bir daha bir araya gelme ihtimalinin bile olup olmadığını bilmediği genç kızdır. Kendisi gibi bakan, kendisi gibi gören, kendisiyle aynı hassasiyetleri paylaşan, sanatla saadet bulan Matmazel Violet'i tanımak Bülend'in içindeki kadın ihtiyaını söndürmüş gibidir: *“Artık “acaba hangisi?” diye düşünmeye bile lzm*

görmüyordu; işte o olacaktı, o, hatta, ayda yılda bir resmî mektubuna nâil olmaya bile kani' olacaktı; hatta, hiç cevap vermeye tenezzül etmese bile yine o olacaktı... Madem ki, dünyada kendi bedia-i emeli bu kadar haşmet ve saltanatla mevcuttu, evet, madem ki, bu nâdide ve nâdir çiçek bugün dünyayı renk ve rayihasıyla tenvir, ta'tîr ediyordu, demek ki, o artık hayatına, yâbis ve akîm hayatına bir cephe-i emel bulmuş değil miydi?..”³²⁹ Roman, Bülend'in aradığı esas kadının takma adını menekşe çiçeğinden alan genç bir kadın olduğunu anlayışı ve artık çirkin ve samimi duygulardan uzak aşkların peşinde koşmamaya karar verışı ile son bulur: “O tenezzül etmesin, o hatta hiç cevap vermesin; uzak, uzak semanın nilgün a'mâkından münevver ve rahşende bir necm-i hüsin ve şebâb gibi, ona hayalen perestîş edecekti. Onun mevcud olduğunu bilmek de en büyük, en latîf bir saadet değil miydi?.. O müzeyyenât-ı ruhiyeyle kainâta bahş-ı şeref ve ziynet eden o genç kızlık mevcudiyet-i harîrîyesi ve masumesi için feda-yı can edecek kadar bir galeyân-ı hârr hissediyordu; ve bu galeyânın taht-ı tazyikinde, Münevver ve İclâl Hanımların, masanın üzerinde, alışmadıkları bu kabul-i bâriden mütehayyir durmakta olan mektuplarını lakaydâne alıp asabiyetle çekmecesinin bir gözüne kilitleyerek, aylardan beri vücudunu celb ve cezbeden, ve en harâretli bir takible peşinde koştuğu emel-i hayatını artık bulmuş olduğundan onlarla meşgul olmaya tenezzül etmiyordu. Evet, artık takarrür ve tahakkuk etmişti. Onlar gibi mülevves aşklarıyla hem yalnız bir baharını değil, şuh ve rengîn mevcudiyet-i masumesiyle bütün hayatını bu asîl ve bülend menekşe tezyin ve ta'tîr edecekti...”³³⁰

Menekşe romanının başkahramanı Bülend'i daha romanın en başında kalabalık bir sokakta, Ermeni dostlarını ziyarete giderken buluruz. Havanın güzelliği ve kalabalıktan garip bir mutluluk bulan Bülend, eserleri ile geniş bir okur kitlesine ulaşmış, takdir toplamış bir adam olarak çevresindekilerle bilhassa sanat, edebiyat ve musiki ile ilgili konulardan konuşmaktan keyif alan bir adamdır. Sanata ilgi duyan, gazete okuyan, ülke meseleleri üzerine düşünen ve fikirlerini çevresindekilerle paylaşmaktan çekinmeyen entelektüel bir kimse olarak Bülend tam anlamıyla dışadönük bir karakter profili çizer. Kendisi de ne kadar ateşli, arzulu, güzellik düşkününü bir adam olduğunun farkındadır; Bülend'in kendini mutlu hissetmek için kadın ve aşk peşinde koştuğu, en güçlü duygu ve duyumları arzuladığı görülür. Aşka duyduğu özlem ve kadınlara karşı beslediği doyumsuz istek, Bülend'in en zayıf yönleri olarak değerlendirilebilir. Çevresi geniş bir adam olan ve çevresindekileri estetik ve sanat üzerine yaptığı konuşmalarla etkileyen Bülend, hazza olan doyumsuz düşkünlüğü ve güzele olan yoğun ilgisi nedeniyle sadakatsizlik etmekten bile çekinmediğinden duyumlarını her şeyden çok önceleyen, ahlâkî

³²⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.61-62.

³³⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.62.

ilkelere ters düşecek şekilde davranan bir adam olarak dışadönük duyum tipine has karakter özelliklerine sahiptir denilebilir. Erkekler arasında daha sık görülen bir kişilik tipi olarak dışadönük duyum tipi, çevresiyle ilişkileri kuvvetli, sanatçı ruhlu, konuşkan ve konuşmalarıyla ilgi çeken, zevk düşkün bir adam olan Bülend'in karakter özelliklerine en çok uyum sağlayan kişilik tipidir.

II. MATMAZEL VIOLET – İÇEDÖNÜK DÜŞÜNEN TİP

Romanın devamında kültürlü ve modern fikirli bir Türk kızı olduğu anlaşılan ancak Müslüman bir Türk kızı olduğundan bir erkeğin karşısına açık başıyla, serbestçe çıkamayacağından yazar Hüseyin Bülend'e bir Ermeni kızı olarak Matmazel Violet adıyla tanıştırılan genç kadın, romanın sonunda Bülend'in gönlünü vereceği, ona sadık kalmaya yemin edeceği kişidir. Ermeni arkadaşlarına konuk olduğu sırada onları ziyarete gelen Bülend ile tanışan genç kadın bu ünlü yazara "Matmazel Violet" olarak takdim edilir. Bülend burada öncelikle istibdat ve hürriyet meselesi üzerine düşüncelerinden bahseder, siyasî ve sosyal konuları tartışmaya açarak medeniyet fikrine dair görüşlerini ortaya koyar. Ardından konu Türk edebiyatına, Servet-i Fünun dönemi yazar ve şairlerinden sonra edebiyat sahnesine atılan Fecr-i Âti gençlerine gelir. Bülend'in kendi nesli ve kendinden sonra gelen genç edipler üzerine yaptığı yorumlar kadar Batı edebiyatı ve musikisi hakkındaki bilgisi de dikkati çeker; Bülend, Batılı birçok yazar ve şairi okumuş, onlar hakkında araştırma yapıp bilgi sahibi olmuş bir adamdır. Kendisi de bir yazar olan ve yazdığı son romanı Güzide ile de dikkatleri yeniden üzerine çeken Bülend, musikiden de anlamakta, bu konu üzerinde uzun tartışmalara girecek kadar da kendine güvenmektedir. Matmazel Violet hemen her konuda bilgi ve fikir sahibi olduğu anlaşılan Bülend'i ilgiyle dinler. Onun konuya olan alâkasını fark eden Bülend genç kızın güzelliğine, zarafetine hayran kalır. Göz göze geldikleri sırada Matmazel Violet utanıp kızarak başını hemen önüne eğdi, Bülend ondaki bu utangaçlığa anlam veremese de onu sohbete dahil etmeye, ona olan ilgisini belli etmeye çalışır. Matmazel Violet romanda ilk olarak Bülend'i dikkatle dinlediği ve onunla göz göze geldiği sırada bakışlarını ondan çektiği satırlarda okura tanıtılır: *"Bu sözleri fevkalâde bir merak ve alakâyla vakf-ı gûş etmiş olan Matmazel Violet'e bakarak, bitirdi; fakat, bu merak ve alakâsı keşf olunup nazar-ı dikkati celb ettiği için genç kız Bülend'in nazar-ı mütecessisinin kendisinde sebâtını fark edince hafifçe kızarak gözlerini latîf bir hicâbla yere eğdi; bu, gayet tatlı ve masum bir ifâde-i nazarla müzeyyen latîf simâ-yı şebâbı, ve bunu zengin kümesiyle tetvic eden kestane saçlarının şekli-zarîfiyle, mütenâsib vücudundan tereşşuh eden mânâ-yı rikkat ve asâletle gayet cazibe-dâr bir genç kızdı; cildinin, kirpiklerle, ve saçlarının şekliyle gölgelendiği zann olunacak kadar şeffaf beyazlığı, kaşlarının inhinâ-yı*

vekarı altında kâh derin bir mânâ-yı safvet ve inbisâtla nem-nâk, kâh pür-şevk ve hande emvâc-ı şûhuyla lem'a-dâr gözleri, rengîn dudaklarının perîşân bir ihtizâz-ı ibtisamla mahmur reng-i incizâbı, her şey, kendisinin müstesna bir bedia-i hilkat olduğunu ifşâ ediyordu.”³³¹ Okurun Matmazel Violet hakkında ilk öğrendikleri onun masum yüzlü, güzel, asil, çekici ve utangaç bir kız olduğudur. Yeni tanıdığı Bülend’e karşı koruduğu mesafe Matmazel Violet’in içedönük bir kişilik yapısına sahip olduğunun bir işaretidir.

Sohbetin devamında Bülend, “benim şairim” dediği Shelley’den bahseder; onun aktardıklarını büyülenmişçesine dinleyen Matmazel Violet kendini tutamayarak söze karışır ve Bülend’in bestekâr Wagner hakkındaki fikirlerini sorar. Bülend onun konuşmasındaki tereddütlü, heyecanlı üslûbu hemen fark eder. Onu daha fazla konuşturmak, dinlemek isteyen Bülend, Matmazel Violet’e Wagner’den en sevdiği parçayı sorduğunda kız bu soruyu cevapsız bırakmaz. Matmazel Violet’in cevabından onun da musiki konusunda bilgi ve fikir sahibi, kültürlü bir kız olduğu anlaşılır: “Genç kız buna nihayet söz söylemesine karar verince, gayr-i mem’ûl bir suhûlet-i kelâmla cevap verdi, artık burada buzlar iyice kırılmış, o da meshûr olmuş gibiydi; o en çok Wagner’in operalarından Kramer’in tertîb ettiği potpurilerle, Liszt’in Tannhaeuser uvertürü için yaptığı parafrazı, ve bir de bizzat Wagner’in piyano için tertîb ettiği albümünü çalmıştı, fakat genç kızın söylediği Türkçe o kadar selîs, o kadar ahenk-dârdı ki en asil bir Türk hanımı da bu kadar söyleyebilirdi...”³³² Bülend, genç kızın Türkçesine o kadar hayran kalır ki ona iltifat etmekten kendini alamaz: “Bülend, meftûn bir tavırla dinleyip nihayet dedi ki: -Fakat müsaade ederseniz Wagner’in biraz gürültülü musikîsine sizin Türkçenizi tercih ettiğimi söylemekten kendimi men’ edemeyeceğim... Ne selîs, ne latif bir Türkçeniz var; Matmazel...”³³³ Bülend’in düzgün ve temiz Türkçesine hayran kaldığını itiraf ettiği Matmazel bu iltifat karşısında yine utanarak kızarır, bu defa imdadına Madam Saryan yetişir. Matmazel Saryan genç kızın Türklerle yakın ilişkiler kurmuş ve Türkçe tahsil etmiş bir genç kız olduğunu söyleyerek kızın Türkçeye nasıl bu kadar hâkim olduğunu açıklamaya çalışır. Madam Saryan’ın söylediklerinin doğru olmadığı daha sonra kendisini Bülend’e Matmazel Violet olarak tanıtan genç kızın bir okur olarak Bülend’e gönderdiği mektuplar aracılığıyla ortaya çıkar. Matmazel Violet esas adını Bülend’e açıklamayan genç bir Türk kızıdır fakat Bülend’in sohbetine rahatça katılabilmek için dostlarının kendisini bir Ermeni kızı olarak tanıtmalarına izin vermiştir. İyi eğitim almış, kültürlü ve modern bir kız olduğu anlaşılan genç kızın yetiştirilmesi gereği Türkçeyi doğru ve güzel konuşması şaşırtıcı değildir. Nitekim daha sonra Bülend’e yazdığı

³³¹ Mehmet Rauf, a.e., s.23.

³³² Mehmet Rauf, a.e., s.28.

³³³ Mehmet Rauf, a.e., s.28.

mektupları da Fransızca kaleme alan bu genç kızın eğitimli bir Türk kızı olduğu söz ve davranışlarından bellidir. O Bülend'i ne kadar etkilemişse Bülend de ondan bir o kadar etkilenmiştir. Genç kızın onu serbest, açık fikirli bir Türk genci olarak değerlendirmesi Bülend'i çok mutlu edecektir. Kızı gördüğü ilk andan itibaren ondan etkilenen Bülend, genç kızın bilgisi ve görgüsünden de hoşlanmış, onun tarafından takdir edildiği için iyice heyecanlanmıştır.

Ermeni dostlarının yanından ayrıldıktan sonra Bülend bir daha hiçbir zaman Matmazel Violet diye tanıdığı genç kızı görmez. Fransızca yazılmış, isimsiz bir okur mektubu alan Bülend başta bunun Matmazel Violet tarafından yazıldığını da bilmeden gelen mektubu okur. Matmazel Violet daha sonra kaleme aldığı bir başka mektupta kimliğini açık edecek, esas adını söylemese de Bülend'in Matmazel Violet olarak tanıdığı kişinin kendisi olduğunu açıklayacaktır. Mektubun başında genç kız edebiyatla yakından ilgilendiğini, Avrupalı yazar ve şairleri takip ettiğini, bilhassa Fransız edebiyatını çok sevdiğini belirtir. Batı'ya ve Batılı yazar ve şairlere hayran olduğunu gizlemeyen bu genç kız Ermeni dostlarının evinde tanıştığı Bülend'i tanıdıktan sonra onun eserlerini de okumaya karar vermiş, bu vesile ile arasına mesafe koyduğu Türk edebiyatına karşı bir ilgi duymaya başlamıştır. Tesadüf eseri tanıdığını belirttiği Bülend'i okumak genç kızın ufkunu açmış, yeni bir edebiyat dünyasıyla tanıştırmıştır. Genç kız, bir yazar olarak Bülend'i takdir eder ve Abdülhamid'in baskıcı yönetiminde ortaya böyle güzel eserler koyabildiği için onu saygıya layık gördüğünü hiç gizlemez. Türk kültür, yaşantı ve edebiyatına karşı Batı'yı, Batılı değerleri ve Batı edebiyatını savunan bir genç kadın olarak Bülend'in eserlerini okumak genç kızın Türklere ve Türk yazarlarına karşı olan önyargısını kırmıştır. Kız bunu mektubunda şu sözlerle ifade eder: *"Abdülhamid'in her irfânı daha rüşeym halinde ezen, her zekâyı söndürmek için elinden geleni yapmaya çalışan o devr-i zulüm ve zulmetinde siz ve arkadaşlarınız Türklere zengin, kıymet-dâr bir edebiyat hazırlamış olduğunuzu kendiniz unutsanız bile milletimin kadir-şinâsları hiçbir zaman unutmayacaklardır; zira bu affı gayr-ı kabil bir küfrân olur; ne kadar şayân-ı tebriksiniz, muvaffakiyetiniz, herhalde, şa'şaalrı pek çabuk unutulacak olan en mutantan siyasî muvaffakiyetlerden daha parlak, daha mühim, ve daha şayân-ı teşekkürdür, Paris halkını nutuklarıyla Bastille kalesine hücum ettiren Camille Desmoulins'le, parlamentodan 16. Louis'nin adamını def' eden Mirabeau bugün tarih sahifelerinde uyuyor; fakat, Musset, Lamatine, Hugo, bütün milletin yalnız hâtırasında değil, kalbinde, ruhunda saye-dârdır!"*³³⁴ Bülend adını gizleyen bu okurun kim olduğunu merak eder çünkü bir genç kız olduğunu iddia eden kişinin mektubu derin düşüncelerle ve fikirlerle doludur. Asıl adına romanda yer verilmeyen bu genç kızın mektuplarından sanat ve edebiyat

³³⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.45.

meseleleri üzerine derin düşünceleri olan, bu konular üzerinde kendine has fikirler geliştirme becerisine sahip, tahlil yeteneği kuvvetli bir kız olduğu anlaşılır. Matmazel Violet adıyla tanıdığımız bu genç kız derin ve detaylı düşünmesi, kendi yargılarını ortaya koyma becerisine sahip olması dolayısıyla içedönük düşünen tipe has bir profil çizer. Nitekim Matmazel Violet yeni fikirleri de kolayca benimsemeyen, kendisi okuyan, araştıran, öğrenen ve fikir üretmeye uğraşan bir genç kızdır. İçedönük bir tutum tipinde olan genç kızda düşünme işlevi baskındır demek yanlış olmayacaktır; düşünmek ve yargı geliştirmek hevesi Matmazel Violet'in sahip olduğu baskın özelliklerdir.

Genç kız ikinci mektubunda düşüncelerini daha da detaylandırır. Bu mektupta genç kız Bülend'in son romanı Güzide'yi okuduğundan bahseder ve Bülend'in romanını ithaf ettiği Shelley'e bu ithaf dolayısıyla merak saldiğını söyler. Eserlerinden fazlasıyla etkilendiği yazarın "benim şairim" dediği şairi tanımak isteyen genç kız, ikinci mektubunu bu niyetinden ötürü yazmıştır. İlk mektubu cevapsız bırakan Bülend ikinci mektuba bir karşılık yazmaya karar verir ve bu mektupta genç kızdan kimliğini açık etmesini rica eder. Zira Bülend'e göre Türk toplumunda Shelley'i okumak isteyecek, onu merak edecek bir hanımın mevcut olması fikri çok ilginçtir. Öyle ki Bülend mektup sahibinin bir erkek olabileceği düşüncesine de kapılmıştır fakat Shelley'i merak edecek bir Türk beyinin olmasını bile mutluluk verici bulur. Bunun üzerine genç kız Bülend'e üçüncü ve son bir mektup yazar. Bu mektup ile kim olduğunu açık eder. O, Bülend'le Madam Saryan ve kız kardeşini ziyaret ettiği gün tanıştırılan ve Matmazel Violet olarak takdim edilen genç hanımdan başkası değildir. Bülend'in yanında bulunabilmek için kendisini ecnebi bir kız olarak tanıtmış, seçtiği ismi de menekşeleri çok sevdiği için tercih etmiştir. Genç kız bu durumdan mektupta şu sözlerle bahseder: *"O gün ben de sizin gibi, gayet sevdiğim ve hürmet-i mahsusam olan Madam Saryan'la hemşiresini ziyaret için evlerine gitmiştim; daha oturalı on dakika olmamıştı ki; pencerenin önünde duran Madam Saryan sizin vürudünüzü haber verdi; ben hemen kaçmak için kalkmışım, fakat, Madam ve Matmazel, beni bir Matmazel olarak takdim edeceklerini söyleyerek, sizi tanıtmak için, cebren oturtular... Ben her ne kadar kabul etmemek istedimse de siz o esnada kapının önüne gelmiştiniz... Daha ziyade taannüd ve ısrar, hiç sevmediğim bir fazla hareket, bir küstahlık olacaktı; ve işte böylece, erkekten kaçmaya başladığım altı seneden beri, ilk defa olarak, sizin huzurunuzda, çıplak olarak arz-ı vücuda mecbur oldum... Beni menekşeyi fevkalâde sevdiğim için refikalarım arasında meşhur olan ismimle size 'Matmazel Violet' diye takdim ettiler. Fakat sizden saklamayacağım ki, nihayet Madam ve Matmazel'in beni iknâ edememeksizin o kadar medh ve*

senâsında bulundukları şu Türk şair ve edîbini gözlerimle görüp kulaklarımla işiteceğimden gayr-i memnun da değildim..."³³⁵

Esasen kim olduğunu itiraf edişinin ardından genç kız konuyu bir Türk yazar olarak Bülend'i tanıyana kadar Türklerden ne kadar nefret ettiğine getirir. Mensubu olduğu ve dilini layıkıyla konuştuğu Türk milletini ve Türkleri sevmeyen genç kız hemen her konuda Batı'yı üstün tutmaktadır. Türklerin kahramanlıklarını takdir eder fakat Türklerin manen ve medeniyetçe geri kalmış olduklarını iddia eder. Genç kıza göre Türkler bilim, sanat, kültür bakımından çağın gerisinde kalmışlardır ki bu durum da genç kızın bir Türk olmaktan utandırmaktadır. İşte bu utanç ve Türk insanına karşı duyulan inançsızlık, genç kızın Bülend'i tanınması ile yıkılmıştır. Sanata ve edebiyata yoğun bir ilgisi bulunan genç kız, Bülend'in eserlerini okumuş, bilhassa yazarın son eseri *Güzide*'den fazlasıyla etkilenmiştir ki bu da onun sert düşüncelerini yumuşatmıştır. Kız, Türkleri niçin sevmediğini, hangi bakımdan Türklerin geri kalmış olduğuna inandığını şu sözlerle açıklar: *"Hemen itiraf edeyim ki, sizin yanınızda sözlerinizi dinleyerek geçirdiğim dakikalara ve bu itiraf cesaretine müsaade eden bugün İzmir'de bulunuşuma da aynı derecede minnettarım. İlk mektubumda arz etmiş olduğum vecihle, bugün nâdim olduğum bir inâd-ı gafilâneyle, nasılsa mektepte peydâ olmuş olan bir fikre tebean, Türklerden o kadar nefret ediyordum ki inkılapta maddeten gösterdikleri kahramanlıkla beraber ma'nen onların daha asırlarca terbiye ve maarife muhtaç olduğunu görerek niçin ma'nen ve medeniyetçe bu kadar geri kalmış âtil ve miskin bir millete mensup olduğumu kendi kendime kemal-i teellümle düşünürdüm. İşte, bu buhranların en şedîdi içindeydim ki, size tesadüfüm beni ihyâ etti, çünkü hemen size itiraf etmek benim için büyük bir saadet olacak: bana bir cihan bahşettiniz, herhalde, sizin gibi bir tane muharriri bile olsa bu millet iftihar etmelidir, çünkü kabiliyyet-i fevkalâdesini isbât için siz en muhteşem misal olursunuz... Ve çünkü o gün Madamların yanında beyan ettiğiniz efkâr o kadar benimkilerin aynıydı ki size beht ve hayretle nazar ediyordum; bir Türk gencinin bu kadar bî-taraf bu kadar âlî ve necîb ve aynı zamanda vâsi' fikirlere mâlik olmasını zannetmiyordum."*³³⁶ Eğitime kıymet veren ve öğrendiklerini hayatına uyarlayarak derin fikirlerin içinde kaybolan genç kız, bir fikir sahibi ve yazar olarak Bülend'i tanıdıktan sonra önünde yeni ufukların açıldığını kabul eder. Asıl adı anılmayan bu genç kadının eğitim almış, aydın görüşlü bir kimse olduğu anlaşılmaktadır. Uzun uzun düşünülerek geçirilen saatler, yapılan detaylı araştırmalar ve dikkatli okumalar genç kızın sert düşüncelerini törpülemiş, onu

³³⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.55.

³³⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.55-56.

yeni fikirlere yöneltmiştir. Düşünmek ve anlamlandırmak çabası, genç kızın içedönük düşünen bir tip olduğunun kanıtıdır.

Romanın sonunda Bülend asıl adını bilmediği, Matmazel Violet diye tanıdığı genç kızın kendisiyle aynı fikirleri taşıyan yapısından, aydın kişiliğinden etkilenecek ve onu sevgiye layık bularak kadın meselesinde bir aydınlanmaya yaşayacaktır. Ömrünü ideal kadını bulmak için harcamaya hazır olan Bülend, mektupları aracılığıyla tanıdığı genç kıza bir daha göremeyeceğini bilmesine, ondan bir daha haber alamayacağını düşünmesine rağmen hayallerindeki kişi olarak seçer ve artık başka kadınların peşinden koşmamaya karar verir. Bülend'in bu kararı romandaki esas çatışma unsurunun çözülmesi demektir. Bülend'in ruhen bağlandığı bu genç kız, utangaç fakat öğrenmeye meraklı, olgun, fikir sahibi, düşünmeyi seven, sanat ve edebiyata meraklı, aydın bir genç kızdır. Tüm bu özellikleri bakımından söz konusu genç kızın içedönük düşünen tiplere has karakter özellikleri taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

III. DİĞERLERİ

Menekşe romanında şahıs kadrosu dar tutulmuştur, nitekim bütün olaylar Hüseyin Bülend'in çevresinde teşekkül etmektedir; romanda olay örgüsü de dar tutulmuştur ki romanın esas konusunu Bülend'in idealindeki kadını bulma isteği ve bu yolda bir karar vermesi oluşturur. Romanın esas karakterleri Bülend ve Bülend'in aradığı güzellik ve aşkı bulduğuna inandığı Matmazel Violet'tir. Romanda Matmazel Saryan, Matmazel Suzan, esas adı anılmayan Bülend'in eşi ve henüz dört aylık kızı Cemile, İclâl Hanımefendi ve Münevver Hanımefendi olmak üzere yan karakterler de bulunurlar ki bunların romandaki işlevleri daha çok Bülend'in kişiliğini belirginleştirmeye yöneliktir. Sayılan karakterlere dair romanda detaylı bilgi mevcut değildir, bu karakterler yalnızca söylem ve eylemleriyle Bülend'in bir sonraki davranışına yön çecek olayları tayin ederler. Bu bakımdan romanda yer alan yan karakterlerin romanın bütünlüğü açısından pek fazla önem arz etmediklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Mehmet Rauf onları romana Bülend'i okura daha kolay tanıtmak, söylemeden göstermek için yerleştirmiş gibidir.

Romanda Bülend'den sonra beliren ilk kişi Madam Saryan'dır. Otuz beş yaşlarında olduğu söylenen bu Ermeni kadın, aydın görüşlü ve modern fikirli bir kadın olarak yazar Bülend'in dostudur. Romanın ilk bölümünde *Güzide* adlı yeni romanı yayınlanan ve bu romanıyla büyük yankı uyandıran Bülend Madam Saryan'ı ziyarete gider. Madam Saryan evine gelen Bülend'i gayet samimi bir şekilde karşılar ve onu evine buyur eder, ardından onu evindeki bir diğer

konuk olan Matmazel Violet ile tanıştırır. Ermeni kökenli bir kadın olarak Madam Saryan, Bülend'i konuğuna çok şık bir biçimde tanıtır ve Türk bir yazar olan Bülend'i benimsediğini gösterircesine şu sözleri sarf eder: *"-Oo, gerçek birbirinizi tanımazsınız... Öyle ise, merasimi kaldıralım da gayet sade surette resm-i takdimi ifâ edelim.. En muktedir ve en sevgili edîblerimizden Bülend Bey... Sonra, Matmazel'i göstererek, sadece: Matmazel Violet, dedi."*³³⁷ Ermeni bir kadın tarafından bir başka Ermeni kızına "edibimiz" diyerek tanıştırılmak Bülend'in çok hoşuna gider, ona göre bu başarısının bir kanıtıdır. Nitekim gazete okuduğu, Türk edebiyatını ve edebî meseleleri yakından takip ettiği anlaşılan Madam Saryan'ın iyi tahsil görmüş, edebiyat bilgisi kuvvetli bir kadın olduğu anlaşılmaktadır. Sohbet sırasında konu yakın zamanda edebiyat sahnesine atılarak gündemi meşgul eden Fecr-i Âticilere geldiğinde de Madam Saryan bu konu hakkında da malumatı olduğunu gösterir. Madam Saryan çevresindekilerle edebiyat ve musiki üzerinde tartışabilecek kadar bilgi ve fikir sahibi, kültürlü, modern bir kadındır. Madam Saryan söyledikleri ve sorduğu sorularla Bülend'in düşüncelerini daha net açıklayacağı sahneler zemin hazırlaması bakımından da önemli bir karakter işlevi görür. Kendisini rahatça ifade edebilmesi bakımından dışadönük tutum tipine has özellikler taşıdığı söylenebilecek olan Madam Saryan, sıralanan özellikleri sebebiyle dışadönük duyum tipindedir demek mümkündür.

Bülend'in konuk edildiği evde evin hanımı, Madam Saryan, Matmazel Violet ile birlikte Bülend ile sohbet edenler arasında Matmazel Suzan da vardır. Matmazel Suzan da tıpkı Madam Saryan gibi iyi tahsil gördüğü hâl, hareket ve sözlerinden anlaşılan, edebiyata ilgi duyan, modern fikirli bir kadındır. Sanat, edebiyat ve musiki üzerine edilen derin sohbet sırasında Matmazel Suzan da fikirlerini öne sürmekten çekinmez, kendisini serbestçe ifade eder, bu bakımdan Matmazel Suzan'ın da dışadönük bir tip olduğunu söylemek lazımdır. Fecr-i Âti üzerine açılan bahis sırasında Matmazel Suzan da bu edebiyat tartışmasında Fecr-i Âticileri desteklemediğini açık eder. Servet-i Fünun dönemi yazarlarından biri olarak Bülend'in Fecr-i Âticileri hoşgörüyü karşılmasına, onları destekler gibi cümleler kurmasına anlam veremez. Matmazel Suzan da devrinin olaylarına kayıtsız kalmayan, sanatla ilgilenen, edebiyatla ilgili gelişmeleri takip eden, entelektüel bir kadın olması bakımından dışadönük duyum tipine has bir profil çizer.

Ermeni dostlarıyla edebiyat ve musiki üzerine yaptıkları derin sohbetin ardından Bülend evine döner. Evli ve çocuklu bir adam olmasına rağmen çapkınlık etmekten, kadın peşinde koşmaktan, eşine sadakatsizlik etmekten vazgeçemeyen ve asla uslanamayacağına inanan

³³⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.20.

Bülend saf ve temiz kalpli, kendisine bağlı olduğu her hâlimden ve tavrından anlaşılan karısına da kıyamaz, onu üzmemekten, onu ağlatmaktan çekinir. Bülend yirmi altı yaşında iken evlendiği kadın on dokuz yaşındadır, evlilikleri de tam on iki senedir Bülend'in eşini aldatmaya meyilli yapısına rağmen sürmektedir. Romanda adına yer verilmeyen, yapılan bu tercihle de kocası tarafından ne derece görmezden gelindiği iyice vurgulanan genç kadın saf, temiz kalpli, fedakâr, şefkatli, samimi, sadık, sadakatli, vefakâr, kısacası iyi karakterli bir kadın olarak tanıtılır. Bülend ruhundaki güzelliğe ve şiire muhtaç yanı dolduracak ve doyuracak kişinin bu kadın olmadığını bilir, belki de onu kendine yeterince layık görmez fakat ondaki iyi huyları takdir ederek ayrılmayı da düşünmez. Kimsesiz, öksüz bir kız olduğu söylenen bu genç kadın sefalet yıllarında, zor dönemlerde bile eşini yalnız bırakmamış, ne kadar dayanıklı, çalışkan ve sabırlı bir kadın olduğunu kocası Bülend'e gösterebilmiştir. Bu genç kadın okura ilk olarak, Bülend'in karısı sıfatıyla, şu sözlerle tanıtılır: *“Bülend'in, kendi gibi, aşk peşinde imrâr-ı hayat eden birçok erkeklerden müstesna olarak, bir hâlet-i mümeyyîzesi vardı; onda, izdivâcî hakkında, bütün hıyânetlerine, bütün sadakatsizliklerine rağmen payidâr bir hürmet, ciddî bir meyl-i übüvvet mevcuttu; ve dünyada hiçbir şey için zevcesinin üzülmüne, göz yaşı dökmesine razı olamazdı.*

*Çünkü zevcesi o saf ve ciddî kalplerdendi ki, hayatının bütün emellerini, zevcinin lütuf ve muhabbetine bağlayarak, onun için ne hayatını, ne de rahatını esirgemeyerek, yalnız zevçleri için yaşamakla mesud olurlar... Kendi saadet ve rahatını zevcinin lütûf ve şefkatinden bekleyen bu fedakâr kalpli, bu hâlis, bu samimî, bu mukaddes kadını, âşıkâne değilse bile, pederâne, biraderâne, hatta, bazı günler evlatça bir muhabbetle, hârr ve pür-hulûs bir râbitayla ta'zîz ederdi. Bâ-husûs, kendisi hiçbir kadının sadakat ve ciddiyetine inanamayacak kadar meyyâl-i şüphe ve sû-i zann iken, tamamıyla, hiç, hiçbir gölgesiz emin olduğu zevcesinin şefkat ve vefakârlığı o kadar muazzez bir hazineydi ki ne olsa bu hazinenin yalnız kendisi için, yalnız kendisinin en küçük bir kederine siper olmak için, teehhür ve tereddütsüz sarf ve istihlâk olunacağını, ve minnetle en muazzez saadetlerin fedâ olunacağını bilmekten derin bir şükranla meşbû' olduğunu hissedirdi.”*³³⁸

Bülend, konuk olduğu Madam Saryan'ın evinden ayrılıp kendi evine dönerken yolda dört aylık kızı Cemile için patik ve çorap almıştır, bu küçük hediye Bülend'in eşini de çok mutlu eder. Çocuğuyla dikkatle, büyük bir sevgiyle ilgilenen ve en ufak hediyeyle bile sevinen bu kadın yıllar önce bir evladını kaybetmiş olmanın acısını yaşar. Bülend ve eşi, yıllar önce on bir

³³⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.33.

yaşındaki kızlarını elim bir hastalığa yakalandığı için kaybetmişlerdir ki bu acı hadise onları bir arada tutan, birbirlerine bağlayan bir başka sebeptir. Bu talihsiz olaydan sonra Bülend ve eşi yeniden anne baba olmuşlardır ve küçük kızları Cemile henüz dört aylıktır. Cemile'nin varlığı da Bülend'i eşine yakınlaştıran, onları bir arada tutup mutlu eden bir etkidir. Bülend eşine sadık değilse de hem eşini hem de kızını sever ve onları bir çatı altında tutmak için özen gösterir. Anne olmanın saadetiyle her şeye göğüs gererken genç kadın da eşinin onu görmezden gelen tavırlarına boyun eğer ve onun aşka olan çılgınca düşkünlüğünü mazur görmeye çalışır. Kızları Cemile'yi biraz sevdikten sonra karı koca birlikte akşam yemeği yerler ve bu esnada genç kadın gün içinde kocasının neler yapıp ettiğini öğrenmeye çalışır. O da kocasının sadakatsizliğinin farkında gibidir, nitekim kocasına gün içinde yaşadığı bir hadiseyi açıkça anlattığında sözleri Bülend'in kötü hissetmesine neden olacaktır. Eşinin anlattığına göre Bülend'in son romanını okuyan bir okuru, yaşını başını almış bir adam olarak Bülend'in artık aşk temasını işlemeyi ve daima kadın bahsini açmayı bırakması gerektiğini söylemiştir. Bülend, bu sözlerin aslında karısının kendi fikri olabileceği hissine kapılır ve kendini savunmak zorunda kaldığı için sıkılır ancak artık otuz sekiz yaşında bir adam olarak aşktan ve kadınlardan uzak kalmasının söylenmesine bozulmuştur. Karısının sözleri onu bir süre huzursuz etse de Bülend yine kadın hayali ve aşk maceralarının peşinde koşmak niyetiyle arayışına devam edecektir. Genç kadın da kocası Bülend'in yaşaması mümkün olan ilişkilerinden şüphelenerek her şeyden habersiz gibi yaşamaya devam edecektir. Romanda kadının kişiliğini tahlile imkan verecek, kişilik tipini net bir biçimde belirlemeyi kolaylaştıracak kadar detaylı bilgi verilmesi de anaç kişiliği, saf, temiz, duygusal yapısı nedeniyle genç kadını içedönük hisseden tip olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

Matmazel Violet'i Ermeni dostu Madam Saryan'ın evinde ilk gördüğü andan itibaren beğenen ancak yalnızca bir kadına bağlanma cesaretini gösteremeyen Bülend, roman boyunca esasen üç kadın arasında kalır: İclâl Hanımefendi, Münevver Hanım ve Matmazel Violet ismiyle tanıdığı genç kız. İclâl Hanımefendi, Bülend'in tesadüfen gördüğü, görür görmez hayran kaldığı, genç ve güzel bir kadındır. Eşiyle yaşadığı anlaşmazlıklar nedeniyle, ondan ayrı, yalnız, serbest bir yaşantı sürdüren İclâl Hanımefendi, Bülend'e yeni çıkan ve çok beğenilen son romanı Güzide dolayısıyla onu tebrik eden bir mektup gönderir. Özgür yaşamak arzusuyla dolu olan ve güzelliği ile çevresinde dikkat çeken İclâl, Bülend'in ilgisinin farkındadır ve yazdığı samimi mektuplarla o da Bülend'e karşı kayıtsız olmadığını göstermektedir. Bülend onu güzelliği ve modern yaşantısı dolayısıyla beğenir fakat onun tam anlamıyla hayalindeki kadın olup olmadığına karar veremez. İclâl Hanımefendi ve onun kişiliği hakkında romanda detaylı bilgi

verilmemiştir fakat evli olduğu hâlde başka erkeklerle mektuplaşarak onlarla samimi ilişkiler kurmaktan çekinmeyen, duygu ve hislerini bir kadın olarak rahatça yaşayabilmek isteyen bir kadın olarak İclâl Hanımefendi'nin dışadönük hissedilen tip olduğu düşünülebilir.

Bülend, tıpkı İclâl Hanımefendi gibi serbest yaşantısıyla bilinen, kadın haklarını savunan, bu konudaki fikirlerini açıkça dile getirmekten çekinmeyen, kadın hakları üzerine kaleme aldığı bir yazısı gazetede yayımlanmış bir kadına daha, yani Münevver Hanım'a da ilgi duyar. Bülend bu ileri görüşlü, modern fikirli kadınla, onun yazdığı makale sayesinde tanışmış, ona da hem çağdaş fikirleri hem de güzelliği dolayısıyla ilgi duymaya başlamıştır. Bülend ile Münevver Hanım mektuplaşırlar ve bu mektuplaşmalar Bülend'i aradığı kadının Münevver Hanım olabileceğine inandırır. İclâl Hanımefendi'nin mektuplarına yanıt verdiği sırada iki genç kadın arasında karar veremeyerek Münevver Hanım'a da mektup yazan Bülend ondan hızlı bir karşılık alamayınca da bunu gururuna yediremez. Ancak nihayet Münevver Hanım da Bülend'in mektubuna karşılık verir fakat verdiği karşılık Bülend'in istediği gibi bir karşılık değildir. Yazdığı satırlardan gayet ciddi, kesin fikirli bir kadın olduğu anlaşılan Münevver Hanım yaşadığı memlekette bir kadın olarak özgürce, gönlünün istediği gibi ilişkiler kuramamaktan yakınmaktadır. Ona göre yaşadığı memlekette birbirini seven kadın ve erkeğin sevişmesi bir yana bir araya gelmeleri bile mümkün değildir. Münevver Hanım'ın bu sözlerinden onun bu duruma karşı çıktığı, bu durumu eleştirdiği anlaşılmaktadır. Münevver Hanım tüm bu sözlere kulak tıkamasını sağlayacak kadar büyük bir istekle kendisine bağlayacak bir erkek aramakta ancak böyle birisi ile tanışacağına pek ihtimal vermemektedir. Münevver Hanım, Bülend'e yazdığı mektupta kendisini şu sözlerle anlatır: *“Bu mektubu, henüz yazmış, daha zarflamamıştı ki, odacı bir mektup getirdi; daha zarfı onun elinde görür görmez renginden ve yazısından tanıyarak dudaklarında bir tebessüm peydâ oldu; demek, Münevver Hanımefendi de nihayet, sükût ve istiğnayı terk ederek, o da cevaba tenezzül etmişti; bu azametli hanımefendinin ne yolda bir cevap verdiğini merak ederek hemen zarfı yırttı, içinden mektubunu çıkararak, erkek yazısı gibi iri yazıları okumaya başladı; Münevver Hanımefendi “dört beş gün fâsılayla lütuf buyrulan iltifatnâmelerinizi aldım...” diye başlayarak, bunların mucîb-i hayreti olduğunu gizlemiyor, ve aşk hakkında müşkilpesend bir felsefe serdinden sonra daima bâlâ-pervaz olan ruhuna lâıyk bir aşka veda etmiş olduğunu itiraf ediyordu. “Bu muhîtte bir erkek ile bir kadının görüşmesi, konuşması, mümkün olamıyor, nasıl olur da sevişmesi mümkün olabilsin?” suâlini sorduktan sonra, kendisi anlayarak bu aradığı aşkı verebilecek bir erkeğe rast gelse kalbini, hissiyâtını ayaklarının altına atacağını te'mîn ediyor ve mektubunu “heyhat, acaba bu tesadüf mümkün müdür? Evet, söyleyiniz, beyefendi bu saadet mümkün*

mü?” sözleriyle bitiriyordu.”³³⁹ Münevver Hanım’ın gönderdiği mektubu okuyup bitirdikten sonra Bülend onun ne kadar hazır ve muntazır³⁴⁰ olduğunu düşünür. Kadın haklarını savunan bir makale kaleme alan ve gündelik ilişkilerinde de kadınlarla ilgili meselelere kafa yorarak bir erkekle arasında geçecek münasebeti kadın-erkek ilişkileri bağlamında değerlendiren Münevver Hanım’ın dışadönük düşünen tip olduğu söylenebilir. Tıpkı İclâl Hanımefendi gibi Münevver Hanım hakkında da romanda detaylı bilgi geçmez fakat genç kadında düşünme işlevinin baskın olduğu ortadadır.

Romanın sonunda Bülend aradığı kadının ne İclâl Hanımefendi ne de Münevver Hanım olmadığına kanaat getirir. Onun aradığı kadın yine esas münasebetini mektup aracılığıyla kurduğu, asıl adını bilmeden Matmazel Violet olarak tanıdığı aydın bir Türk kadınıdır. Bülend bir daha onu görmeyeceğini, onunla görüşüp serbestçe ilişki yaşayamayacağını bilse de en sonunda ona bağlanma kararı alarak İclâl Hanımefendi’den de Münevver Hanım’dan da uzaklaşır. Roman Bülend’in verdiği bu nihai kararla son bulur.

GENÇ KIZ KALBI

İlk olarak 1912 yılında Servet-i Fünun dergisinde tefrikasına başlanan ve tamamlandıktan sonra kitap olarak basılarak okurlarla buluşturulan *Genç Kız Kalbi*, Mehmet Rauf’un ele aldığı karakterleri psikolojik anlamda detaylıca tahlil ettiği, devrinin sosyal meselelerini tartışmaya açarak değerlendirdiği, erken bir feminist duyarlılığı ile şekillenmiş bir romandır. Romanın başkahramanı Pervin’in tuttuğu günlük olarak kaleme alınan roman, on dokuz yaşında iyi eğitim almış, gayet modern fikirli bir genç kız olan Pervin’in hayaller kurarak, ümitler besleyerek gittiği İstanbul’da edindiği tecrübeler sonrası yaşadığı hayal kırıklıklarını ve bu hayal kırıklıkları sonrası aldığı yeni kararlarla yeniden İzmir’e, ailesinin yanına geri dönüşünü konu edinir ki romanda bütün bu olaylar Pervin’in tuttuğu günlükte belirtilen tarihlere de bakıldığında hemen hemen üç aya yakın bir zaman diliminde gerçekleşir. Pervin’in hayalleri ile hakikatler arasında kalarak bocalaması ve genç bir kız olarak kendini tanıma ve yetiştirme serüveni şeklinde değerlendirilebilecek olan eserin şahıs kadrosu dar tutulmuştur ve Pervin’in tanıyarak değerlendirdiği, kimi zaman da eleştirdiği bu şahıslar hep onun bakış açısı ve fikir süzgecinden geçerek okurla buluşmuştur. İstanbul’a gelerek amcasının yanında konaklayan Pervin burada amcası, amcasının üçüncü eşi Hediye Hanım ve amcasının çocukları, kuzenleri Nigar ve Abdi ile yaşar; Hediye Hanım’ın akrabalarından şair bir genç olan Mehmet Behiç Bey

³³⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.59.

³⁴⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.59

ve eve gelip giden genç kızlar Nimet Hanım, Hacer Hanım, Mediha Hanım ve Nerime de Pervin'in İstanbul'da iken tanıştığı, fikirlerinin şekillenmesinde payları olan şahıslardır.

I. PERVİN – İÇEDÖNÜK HİSSEDEN TİP

Modern ve kültürlü bir Türk kızı olarak yetişmesinde büyük payları olan devlet memuru babası ve annesi ile birlikte İzmir'de yaşayan Pervin'in en büyük hayali ve biricik emeli hakkında türlü havadisler işittiği İstanbul'u yakından görmek, kültür ve sanat bakımından ileri bir memleket olarak bilinen İstanbul'un sosyal hayatına karışmak, güzelliğe ve zarafete tutkun ruhunu burada doyurmaktır. Babasının memuriyeti dolayısıyla pek küçük ve gelişmemiş bulunduğu İzmir'de yaşamak zorunda kalan Pervin'e göre mutlu olabilmek için yegane şart hayatını İstanbul'da sürdürmesi, İstanbul'un havasını solumasıdır: *“Şimdiye kadar beni en çok işgal eden şey, babamın memuriyeti yüzünden uzak yaşamaya mecbur olduğumuz İstanbul hayatıydı. Muhibbelerimle en birinci zemin-i mübâhasem, yalnız kaldıkça en muazzez esas tahayyülüm, hep ve yalnız, buydu. Bana göre, saadet, zevk, yani şâyân-ı gıpta hayat ancak İstanbul'da bulunabilir; zarafet, hüsn, şıklık ancak orada tezehhür ve inkişaf edebilirdi. İzmir, olsa olsa, ikinci derecede bir şehir olduğu gibi, pek dûn olan seviye-i medenîyesi onu belki dördüncü ve hatta beşinci dereceye tenzil ediyordu. Fikrimce, yaşanılacak, mesut olunacak şehir ancak İstanbul olmak lazım geliyordu.”*³⁴¹ Hiç görmediği İstanbul'un özlemiyle yanıp tutuşan Pervin, nihayet babasının müsaadesiyle yazı geçirmek için babasının da pek sık görüşmediği amcasının yanında konaklamak üzere İstanbul'a doğru yola çıkar. Oldukça hayalperest, ince yaratılışlı bir kız olan Pervin yol boyunca fazlasıyla heyecanlıdır, yıllardır hayallerini süsleyen bir cennete benzettiği İstanbul'a gidecek olmak kalbini mutluluk ve hevesle doldurmuştur. Ancak Pervin'in türlü güzellikler atfederek bezediği, bir medeniyet başkenti kabul ettiği İstanbul hiç de umduğu gibi değildir, onun süslü hayalleri gözlerinin önünde uzanan gerçekliğin şiddetiyle adeta yıkılır, genç kızın kalbi büyük bir hayal kırıklığıyla ezilir. Pervin'in vapurdan adım atar atmaz gördüğü ilk manzara onu bedbaht etmeye yeter, rıhtım dar, siyah ve boğucudur, tıpkı rıhtım gibi İstanbul'da genel hatlarıyla kötü ve çirkindir. Pervin'in hakkında çok şey duyduğu, İstanbul'un en işlek ticaret merkezi Galata'da Pervin için umduğu manzaradan çok uzaktır. O, muntazam, parlak, geniş bir şehrin hasretiyle heyecanlıyken İstanbul'u gayet biçimsiz, küçük bulur ki umduğunun tam tersi bir manzarayla karşılaşmak çevresinde daima bir güzellik bulmak niyetinde olan ve hayalleri, emelleri için yaşayan Pervin için büyük bir yıkım anlamına gelmektedir: *“Sağda bu mayıs sabahının sisleri arasında Adalar; hâb-âlûd bir rehavet içinde*

³⁴¹ Mehmet Rauf, *Genç Kız Kalbi*, s.5.

gunüdeydiler; sonra onların arkasından ince bir sahil uzanarak Fenerbahçe ve Moda, Kadıköy ile İstanbul'a mülâki oluyordu; ben Adalar'a, Fenerbahçe'ye bakarak bütün buralarda yaşanan hayatın letafetini mübalağa ile tasavvur ediyordum.

Fakat o kadar... Maa't-teessüf o kadarcık... Yani, yalnız uzaktan ve tasavvurda olarak... Çünkü, hakikat o kadar bet, o kadar çirkin, o kadar muharrib ki... Evvela o insanın ilk ayak attığı yer, rıhtım... İzmir'in Avrupa şehirlerini andıran muhteşem Kordon'una bedel, buranın rıhtımı dar, siyah, muhnik bir yer. Vapurlardan çıkarılan un çuvallarıyla sâir eşya ile yüklü, bir tarafı en adi, hatta en sefil gazinolarla ve kahvehanelerle kapalı, birkaç arşın eninde bir rıhtımcık. Sonra yük arabaları, kira faytonları arasında ezilmeden nasıl gezdiklerine hayret edilecek karma karışık bir halk, yani bir şark şehri.

Bizi karşılamaya gelmiş olan amcazadelerim Nigar ile kardeşi Abdi, ben, hizmetçim Reftar, dördümüz rıhtımdan yürüdük; dar bir sokağa çıkmıştık. Meğer burası Galata'ymış... İstanbul'un en memerr-i ticaret-gâhı burası mıydı?

İşte İstanbul'un her hâline, her şeyine karşı bu aynı muharrib tesiri duydum. Yani her şeyde hayal kıran bir biçimsizlik, bir küçüklük var. Muntazam, parlak, geniş bir yer göreceğim diye beklerken muhnik, sönük, miskin bir şey karşısında bulunmak hüsrânı insanı harap ediyor.”³⁴²

Okumayı pek seven, hayal dünyasının şekillenmesinde edebiyatın tesiri büyük olan, güzellik ve zarafet ile ilgili fikirlerini edebiyatın etkisiyle şekillendiren Pervin, çevresine dikkatle bakan, tahlil yeteneği güçlü bir gözlemci olarak İstanbul'u izler ve şehri yalnız hayallerinin büyüklüğü ve zor beğenir zevkine uzak kalışı dolayısıyla değil, sahiden de güzellikçe düşük bulduğu ve içinde yaşayan halkın yetişmemişliği, geri kalmışlığı nedeniyle eleştirir. Genç Pervin'e göre İstanbul'da yaşayan halk gaflet içinde, tembel ve uyuşukça yaşamakta, hatta yaşamamaktadır; bu insanlar eğlenmek nedir, bir ömrü nasıl harcamak gerekir onu bile bilmezler: “İşte bir aydır bu halk içinde, bu şehrin her tarafını gezmek şartıyla söylüyorum: İstanbul'da hayat yok. Diyebilirim ki oradaki halk yaşamıyor, gaflet ve meskenet içinde uyuşmuş yalnız tenebbüt ediyor. İşin mudhik ciheti eğer İstanbul halkı hayattan ve eğlenceden mahrum olduklarını bilseler, şikâyet etseler, insan tahammül eder; halbuki orada herkeste yaşıyoruz ve eğleniyoruz fikri mevcut ki işte beni ağlatacak kadar güldüren de budur!”³⁴³ İstanbul'un en beğenilen yerlerini, fazlasıyla methedilen muhitlerini de ziyaret eden Pervin, bilhassa amcasının karısı Hediye Hanım'ın övgüyle söz ettiği Göksu seyranını da hiç beğenmez, burada gezintiye çıkmış,

³⁴² Mehmet Rauf, a.e., s.6-7.

³⁴³ Mehmet Rauf, a.e., s.8.

dolaşan insanları gayet zevksiz, görgüsüz, kaba bulur, burada tesadüf ettiği cilveleşmeler de ona fazlasıyla uygunsuz, uygunsuz görünür: *“Rast gelen kayıkların, sandalların hepsi kıyafetsiz, zevk ve rikkatten mahrum olduklarına insanın emin olduğu erkeklerle kadınlarla dolu. Nadiren, pek nadiren zarif bir sandalda zarif bir iki çift... Fakat yine mesela, bunlar da mutlaka bugün pek güzel eğlendiklerine zahib olacak kadar mahrum-ı zevk ve ızan şeyler. İki taraf çayırlarda, o ma’hûd rengarenk çuval yeldirmelerle karıncalanan bir sürü kadın, çoluk çocuk. Ah o erkeklerin, o kadınların atfettikleri baygın nazarlar ve o kadınların, o beylere karşı aldıkları tavr-ı naz u cilve... İnsanın naz ve cilveden, muaşakadan hatta insanlıktan iğreneceği geliyor.”*³⁴⁴

Kendisini şiir ve aşk arzusuyla dolu, güzelliğe ve zarafete düşkün bir kız olarak tanımlayan, hassas, kalbi hayallerle dolu, ince ruhlu bir genç kız olan Pervin de her genç kız gibi sevmek ve sevilme isteğini kalbinde taşır, ona göre hayattaki en kıymetli ve kutsal şey aşktır. Aldanmaktan ve yanlış bir erkeğe âşık olarak mutsuzluğa sürüklenmekten fazlasıyla korkarak temkinli davranan, zor beğenen ve en büyük zaafı fazlasıyla gururlu yapısı olan Pervin, kendisini anlayacak ve kendisine layık görecek erkek ile de tüm hayallerinin yansımını bulacağını inandığı İstanbul’da tanışacağını sanmaktadır fakat İstanbul’un asıl çehresini gördükten ve buradaki insanları tanıdıktan sonra bu konudaki ümidini de yitirmiş gibidir. Yaşadığı toplumda yapılan evliliklerin genellikle görücü usulü olduğunu bilen ve evleneceği erkeği tanımadan, onu incelikleriyle tahlil etmeden sevmeyeceğine inanan Pervin kendisini büyüleyecek ve mesut edecek güzellikler gibi tüm kalbiyle âşık olacağı bir sevgili arar: *“Elbette, benim gibi şebabı derin bir iştiyâk-ı şiir u garâm ile meşbu, ruhu hüsn ve zarafete karşı bî-tâb-ı irade olan bir genç kızın hülya ve emeli başka ne olabilir? Hassas, hülya-kâr, şiir-perver her genç kız gibi ben de dünyada en büyük saadetin yalnız sevmek ve sevimde olduğuna inanırım, indimde hayatımda en büyük, en mukaddes şey aşktır fakat hoppalık edip deli gibi rast gele bir adamı sevip de iki gün sonra ya aldandığımı anlayıp yahut bıkıp dönme dolap oynar gibi sefil ve murdar tecrübelerde sürünmek izzet-i nefsimin tahammül edemeyeceği bir zillettir. Evet ben de sevmek ve sevim isterim ki seveceğim adam, aşkıma ve bana layık olsun ve daha isterim ki o sevdiğim adama, esefsiz, nedametsiz hayatımı ölünceye kadar geri almamak üzere vereyim.*

İşte bunun içindir ki beni anlayacak ve bana layık bir zevci ancak burada, İstanbul’da bulacağımı zannediyordum. Çünkü aşkı, beni anladığım kadar ciddi telakki eden her kalp gibi

³⁴⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.9.

bu adam her yerde bulunması o kadar kolay olmayan bir tılsımdır. Ben ne kadar müştak-ı garâm isem, o kadar da müşkülpesent ve mağrur bir kızım; halbuki bu muhitte insan ne kadar az müşkülpesent olursa olsun, sevilecek ve rabt-ı hayat edilecek bir erkek bulmak o kadar güç, o kadar güç ki... Bir kere benim ayarımda, yani kendi kıymetini takdir eden bütün kızların da lanetle reddedecekleri bedihi olan o görücü maskaralığını bir tarafa bırakalım. Bizim bu hayatımızda benim gibi bir genç kız kendine layık bir refik-i hayatı nasıl ve nerede intihab edebilir? Göksular'da, Fenerbahçeleri'nde mi? Sevmek için en evvel lazım olan şey, ruhların mukarenetidir; bu ise ne görücülerin ne kadar mücerreb, ne kadar müdekkik olursa olsun delaletleriyle ne de karşıdan sersemlikle belki hoşça bulunan bir erkekle yapılan muaşaka ile kabildir. Bunun için uzun mükâlemeler, müşâfeheler, arız ve amîk tetkikler lazımdır. Doğrusu hayatım ve kalbim, şebabım indimde o kadar kıymetdâr bir hazinedir ki bunu öyle rast gele, rüzgârın keyfine sarf ve helak ederim?"³⁴⁵

Pervin'e göre amcası ve amcasının ailesi de İstanbul halkının küçük bir numunesidir; amcası, kendisinin yetişmesine önem vermiş, modern fikirli ve ileri görüşlü babasına hiç benzemez, amcasının çocukları da babalarından aldıkları terbiye ile büyüdüklerinden kendilerini yetiştirememişler, yeni hayat tarzına ve batılı yaşantıya layıkıyla adapte olamamışlardır. Pervin, İstanbul'da bulunduğu sıralarda amcasının karısı Hediye Hanım, kuzenleri Nigar ve Abdi ile beraber tiyatroya gider. Sanata düşkün, edebiyatla yakından alâkadar olan, tiyatroya gitmeyi pek seven bir genç kız olarak Pervin, gittikleri tiyatro binasını hiç beğenmediği gibi izledikleri oyunu da söylenen kantoları da hiç zevkine uygun bulmaz; ona göre şarkılar adeta bir böğürtü, sergilenen tavırlar fazlasıyla rezil ve berbattır. O oynanan oyunu sertçe eleştirir ve oyundan adeta nefret ederken diğer seyircilerin oyuncularını heyecanla alkışlayarak takip etmesi, kendisi somurtmuş otururken Nigar'ın oyunu kahkahalarla gülerek seyretmesi Pervin'e pek tuhaf gelir, kalabalıklar içinde düşünceleri ve hisleri dolayısıyla yalnız kalan Pervin kendisini adeta çöle düşmüş, yolunu kaybetmiş bir seyyah gibi görür: *"Bütün bu kalabalık içinde çölde garip ve avare kalmış gümrâh bir seyyah gibiyim. O kadar yalnızım, o kadar kendimi herkesten ayrı, herkesten başka buluyorum ki yavaş yavaş kalbimi bir korku, acı, büyük bir korku, "Ne yapacağım, nasıl yaşayacağım?" korkusu harap ediyor. İzmir'deyken küçükten beri yaşadığım hayat içinde bütün emel-i saadetimi İstanbul'a atf u hamlederek vâsi bir hayal içinde ümit ile müzeyyen bir ömür sürüyordum. Buraya geldim, bütün bu ümitler, bu emeller hepsi, ayrı ayrı darbe-i rüzgârın kahriyle kırıldı, döküldü, savruldu... Bitti... Hepsi bitti..."*³⁴⁶ Ruhunu edebiyat

³⁴⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.9-10.

³⁴⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.19.

ve şiirin tesiriyle besleyerek derinleşen, hassas bir genç kız olan Pervin hayallerinde yücelttiği güzelliklere yaşadığı hayatın gerçekliğinde ulaşamadığı için mutsuz olmaya, ideal kabul ettiği yaşantıya çevresinde rastlayamadığı için acı çekmeye mahkûmdur. Çevresindeki kadınlar bir şehirli insana yakışacak şekilde kibar ve zarif olmadıkları gibi yalnız dedikodu ederler, fikirce zayıf, ahlâkça düşüktürler, bu nedenle Pervin onların arasına uyum sağlayamaz ve bu farklılık onun yaşantısından zevk almasına mani olur. Onun bu hiçbir şeyi beğenmeyen, her şeyi aşağı görerek eleştiren, başkaları gibi basit zevk ve eğlencelerle tatmin olmayan yapısı, çevresi tarafından şımarıklık, kendini beğenmişlik, uçarı bir serbestlik olarak değerlendirilir. Oysa Pervin’e göre hakkında yapılan bu değerlendirmeler ve öne sürülen yargılar gerçeği yansıtmamaktadır, Pervin kendisini fazlasıyla alçakgönüllü, mahcup, kendini sertçe eleştirmekten çekinmeyen, kendinden bile memnun kalamayan bir genç kız olarak görür. Onun artık gerçekleşmesini umduğu tek emeli vardır, o da kendisini anlayıp sevebilecek, ciddi, şefkatli, sadık bir erkekle evlenmektir.

Pervin’e göre yaşadığı hayattan memnun olmayışının sebebi anne ve babası tarafından muntazam terbiye görerek, iyi eğitim alarak yetiştirilmesi, kendisini okuduğu kitaplarla ruhen besleyip hayata karşı incelikli bir yapı kazanmıştır. Pervin’in ailesi onu çocuklarıyla gıpta edebilmek niyetiyle özenle büyötmüşler, kızlarının terbiye ve tahsiline önem vererek dil öğrenmesine, piyano çalabilme becerisi kazanmasına itina göstermişlerdir. Pervin’e göre işte bu sebeple, bir süs bebeği gibi yetiştirilmesi nedeniyle farklı bir hayatın hayallerine kapılmış, gerçeklerle yüzleştğinde ve imkânlar hayallerinin inşasında yetersiz geldiğinde mutsuzluğa sürüklenmiştir. Bu noktada çocuk yetiştirme meselesini tartışmaya açan ve görücü usulü evliliklerin gençleri mutlu ve memnun edemeyeceği üzerinde duran Pervin, sosyal ve toplumsal meseleleri günlüğünde eleştiriye tabi tutar. Pervin gençlerin birbirlerini görmeden, sevmeden evlenmelerini sakıncalı ve saçma bulur: *“Bu itinalı terbiye ile büyüdük, gelinlik bir kız olduk, o zaman zevc olarak bizi, kime verirler? Ekseriyetle görücü denilen usulle, yani başkasının fikir ve muhakemesiyle, başkasının gözüyle bizi beğenmeyi kâfi bir ihtiyat olarak telakki edecek kadar hayat hakkında fikri az bir delikanlıya... Hemen her izdivaç bizde ekseriyetle kizb ve hileyle yapıldığı ve beş on gün geçer geçmez iki taraftan birden şikâyet başladığı malumken, hâlâ, hâlâ babalarımız bu hayatın en mühim meselesini âdetlerimize tebean, gafletle, kör körüne icra ederler. Mesela damatlarını bize göstermedikleri gibi, kendileri de olsa olsa iki üç defa o da belki tesadüfen görmüş tanışmıştırlar, gariptir ki ölünceye kadar beraber yaşayacak bu adamlar, bu mühim işe başkalarının delaletiyle, başkalarının tavassutuyla girerler. Sonra mesela, bir kayınpeder damadını düğünden sonra görüp bir şeye benzemediğini artık hata gayr-*

i kabil-i tamir olduktan sonra anlar ve teslim eder. Mesela, evimizi kiraya vereceğimiz zaman meraklı olanlarımız bizzat teşebbüs eder, gider, kiracıları görür, konuşur da sonra muazzez, kıymetli evladını kocaya vereceği zaman ekseriyetle yalan olduğu bedihi olan başkalarının şehadeti, başkalarının tahkikatı, başkalarının delaletiyle kâni olur.”³⁴⁷ Pervin terbiye ve ahlâklarına önem verilerek çağın gereksinimlerine uygun olarak yetiştirilen genç kızların, hayata kendi hassas ve incelikli pencerelerinden bakmayan, modern fikirlerini paylaşmayan gençlerle evlenmelerine adeta isyan eder. O da ziyadesiyle romantik tabiatlı, hayallere, şiire ve aşka tutkun, okumuş ve okuduklarını sindirmiş bir genç kız olarak evleneceği erkekle aynı değerleri paylaşmak ister fakat bunun gerçekleşmeme ihtimali onu tedirgin eder. Ona göre aldığı eğitim ve gördüğü terbiye, onu hayata karşı bedbaht etmekten başka işe yaramamıştır. Fazlasıyla narin ve hassas bir yapısı olan, kolayca hüznlenen, melankoliye meyilli bir kız olarak Pervin, içedönük düşünen bir tip olarak değerlendirilmelidir. Kendisini sanatla ifade edebilen ve ince, çağının ötesinde fikirleri olan bu genç kız, hislerinde derinleşen ve derin fikirlerinin altında ezilen bir karaktere sahiptir.

Pervin’in İstanbul’da iken tanıştığı kimseler arasında fikir ve düşünceleri bakımından en beğendiği yirmi beş, yirmi altı yaşlarında bir şair olan Mehmet Behiç Bey isimli gençtir. Amcasının üçüncü eşi Hediye Hanım’ın akrabası olan bu genç, ailenin evine yaptığı bir ziyaret sırasında konuşmaları ve tavırları ile Pervin’in takdirini kazanır. Mehmet Behiç Bey de tıpkı Pervin gibi kadın haklarına kıymet veren, kadınların özgürce sosyal hayatın bir parçası olması gerektiğine inanan bir gençtir ki kendi fikirlerine benzer fikirler taşıyan bu genç daha ilk görüşte Pervin’in dikkatini çekmiştir. Modern fikirli bir genç kız olarak Pervin kadınların yalnız kıyafetlerine bakılarak eleştirilmesinden, kadınlara toplumda kıymet verilmemesinden, toplumsal hayatta kadının tek rolünün kocasının eşlikçisi olarak seyir yerlerinde dolanmak olarak kabul edilmesinden son derece rahatsızdır. Mehmet Behiç Bey de kadınların namusunun yalnız kıyafetleri ile ölçülemeyeceğini düşünmekte, kadınlı erkekli gezinti yerlerinin kibar hayatın kaidelerine uygun olmadığına inanmakta, tıpkı Pervin gibi bu mesire alanlarından keyif almamaktadır. Onun fikirlerini kendi fikirlerine denk bulan Pervin, Mehmet Behiç Bey’e kapılmaktan alıkoyamaz, kibar ve şık bulduğu bu genç adamı pek adi bulduğu Abdi ile kıyas ederek Mehmet Behiç’i fazlasıyla yüceltir: *“Bir erkeğin hüsnü, zekâsından ibarettir sözü ne kadar doğru bir söz. İşte bu gece Behiç Bey bütün söylediği sözlerle nazarımda bir mümtaziyet kesbetmiş oldu. Onun evvelden dikkat etmediğim her hâlinde sonradan bir başkalık his ve keşf ediyorum. Boyun bağının rengine varıncaya kadar müstesna bir zarafeti var. Mesela kabil-i*

³⁴⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.22-23.

kıyas değil ya, Abdi nerede? Birisi senelerce ihtimam ve itinayla inkişaf etmiş asil ve rengin bir çiçek, diğeri ise adi bir tarla otu... Birisi en ince, en şuh, en nazan renkler ve kokularla celb-i ruh ve nazar ediyor; öteki ise, renksizliği, manasızlığı, yavanlığı ile emsali arasında kaybolan yabani bir nebat... Ne farklar, nasıl farklar var ya Rabbi'm! Bakışına, gülüşüne kadar hatta fesinin şekline, rengine kadar, o kadar, o kadar başka ki..."³⁴⁸ Hislerinde derinleşen, sevmeye ve sevmeye büyük arzu duyan, bu yönüyle içedönük hisseden bir tip olarak değerlendirebileceğimiz Pervin, Mehmet Behiç'i tanıdığı daha ilk gecede ondan etkilenir ve onu daha yakından tanımak ihtiyacıyla dolar. Evleneceği erkeği önce tanımak, sonra onu sevmek isteyen bir genç kız olarak Pervin için Mehmet Behiç'i tanımak arzusu oldukça mühimdir.

On dokuz yaşındaki Pervin bu yaşa gelinceye kadar hiçbir erkeği sevmemiş, hiç âşık olmamıştır. Bu sebeple henüz ilk aşkını tatmamış, başından ilk aşk macerası denilebilecek heyecanlı bir hadise geçmemiştir. Bunun bir sonucu olarak Pervin, sevmek ve sevmek arzusuyla tutuşarak merakla âşık olacağı erkeği bekler: *"Ah, ne pak bir hayatım vardır... Bu yaşa kadar hiç kimseyi sevmedim. Eğer bundan sonra seversem ilk aşkın vecd ve şiiriyle seveceğim. Hâlbuki ruhum, bu yaşa kadar mahbûs olduğu için olacak ki şimdi nasıl derin bir iştiyakla sevmek ve sevmek için ihtizaz ediyor."*³⁴⁹ Hiçbir şeyi kolayca beğenmeyen, şiirin tesiriyle şekillenmiş bir güzellik anlayışı olan, fikir ve hisçe kendisine denk kimseye rast gelemeyeceğine inanan Pervin, henüz kendisine layık bulacağı bir gençle tanışmamış, aldanmak ve yanılmak, yanlış bir seçim yapmak korkusuyla hareket ederek kalbini bir erkeğe teslim etmekten çekinmiştir. Namusuna düşkün bir kız olarak evleneceği erkekten başkasına gönül vermemek niyetinde olan Pervin için aşk, izdivaçtan ibarettir: *"Sevmedim, çünkü şimdiye kadar kendime layık bir adam bulunacağına ihtimal veremiyordum. Ve çünkü bence aşk, izdivaçtan ibarettir, zevcesi olamayacağım bir adamı sevmek benim için rezalettir. Eğer onlar gibi aramış olsaydım ben de buldum zannıyla böyle murdar maceralarla kirlenirdim. Ah bütün saffet ve bîkr-i ruhıyla ilk defa olarak sevdiği erkeğin zevcesi olmak ne saadet... Ne derin ne vecd-engiz bir saadet olmak lazım gelir."*³⁵⁰ Mehmet Rauf'un pek çok roman kahramanı gibi Pervin de aşkı ziyadesiyle yüceltir; o, kendisini bütünüyle ve ebediyen mutlu edecek bir aşk ister ancak böyle bir aşkı hiç tadamayacak olmaktan korkar. Ruhunu ele geçirecek karanlık bir kuvvetle değilse de büyük ölçüde karamsar kabul edebileceğimiz Pervin, hislerinde derinleşmek, derinleşen hisleriyle dünyasını süslemek arzusunu taşır: *"Ruhumun iştiyakı*

³⁴⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.34-35.

³⁴⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.40.

³⁵⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.40.

galeyan ettikçe aldanmak korkusu, yanılmak tehlikesiyle kendime cebrederdim. Sonra da nasıl anlatayım bilmem ki... Bence aşk için daima daha pek erken gibi bir fikir mevcuttu; mademki sevdiğim adamla mutlak tehhül etmek istiyordum, tehhül sinnine gelinceye kadar beklemek lazım gelmez miydi? İşte bu muhtelif sebeplerle bu cebr ve intizar içinde bütün şebabım masumane geçti; şimdi, artık şimdiki intizar elimde değil, şimdi de kendime layık bir kimse bulamamak elemiyle sızlıyorum, ben de sevmek, sevilme, sevdiğimin nevazışıyla, onun hitabıyla titremek istiyorum. Kalbimin bütün şiir ve iştiağıyla semalarda pervaz etmek, yıldızlar arasında cevelanlar yapmak, kimseyi titretmemiş heyecanlarla lerzan, hiçbir vücudu gaşyetmemiş zevklerle bî-huş olmak istiyorum. Öyle zevkler, öyle saadetler ki yalnız benim için tezehhür etmiş olsun, öyle aşklar ki genç kızlığın bütün zerrin hülyalarıyla pür-nur-ı garâm olsun... Öyle aşklar ki... Aşklar mı? Hayır, aşk, bir tek aşk... Bir tek vücut için bir tek aşk ki kalbimin bütün ezhar-ı mukmiresiyle müzeyyen ve murassa olsun. Bütün mevcudiyetim, senelerden beri galeyan eden kalbimin bütün garâmı, bekâret-i ezeliyesiyle onun, yalnız onun olacaktır. Yalnız onun ve ebediyen... Fakat kim ve nerede? Acaba yaşıyor mu? Yaşıyorsa bu tesadüf, bu celil, ilahi tesadüf bir gün mümkün olacak mı?

Yoksa bazı تنها bahçelerde vahdet ve meçhuliyet içinde inkişaf ederek bütün tehâlük-i ruhuyla titrediği nevazışten mahrum kalıp hasret içinde solan, harap ve perişan, yerlere serilen öksüz ve bî-baht çiçekler gibi mahkûm-ı fena mıyım? ”³⁵¹

Pervin aşkına layık göreceği bu kişinin amcasının evine girip çıkan, dış görünüşüyle olduğu kadar hâl ve hareketleriyle kendisini büyüleyen Mehmet Behiç Bey olabileceğine inanmaya, bu hayalin gerçekleşmesi durumunda çok sevineceği düşüncesiyle umutlanmaya başlar. Pervin de farkındadır ki onu konuşmalarıyla etkileyen Mehmet Behiç’e karşı daha ilk görüşünde şekillenen bir zaafı vardır. Hiç tanımadığı, bilmediği, sevmediği veya sevemeyeceği bir erkekle beraber olmaksızın ruhunu mesut edecek bir erkeğe âşık olarak evlenmek ümidinde olan Pervin için Mehmet Behiç’in o kişi olabilmesi ihtimali fazlasıyla heyecan vericidir. Hele ki Hediye Hanım’ın isteğiyle Mehmet Behiç’in önünde piyano çalacak olmak Pervin için bambaşka bir heyecan vesilesidir. Fransız bestecileri tanıyan ve onların bestelerine hâkim olan, kulağa aşk nağmeleri gibi gelen notaları piyanosuyla icra eden Pervin, musiki aracılığıyla duygularını dışa döker; musiki, Pervin için kendisini sarhoş eden aşkın bir ifade vasıtasıdır. İçedönük hisseden bir tip olarak Pervin’in bir ifade aracı olarak musikiyi tercih etmesi şaşırtıcı değildir, nitekim Pervin’inki gibi gittikçe yoğunlaşarak kabaran duygular ancak musikinin gücüyle dile

³⁵¹ Mehmet Rauf, a.e., s.40-41.

getirilebilecektir. Pervin, Mehmet Behiç'e gitgide çekilip onun aradığı erkek olduğunu düşünmeye başlarken İzmir'den, annesi tarafından gönderilmiş bir mektup alır. Bu mektupta annesi Pervin'in bir jandarma kumandanı tarafından istendiğini haber vermekte, kendisini isteyen jandarma kumandanının pek münasip bir talip olduğunu yazmaktadır. Annesine göre bu yaşa gelene kadar kendisine talip olan birçok genci reddetmekte haklı tarafları olan Pervin artık evlilik yaşı geldiği için bu teklifi iyice değerlendirmeli ve hatta kabul etmelidir. Pervin yaşadığı memlekette belli bir yaşa gelen genç kızların mutlaka evlenmesi gerektiğinin düşünüldüğünü ve geri çevrilen birçok teklifin ardından çevre baskısı nedeniyle yaşının geçtiğini düşünen kızların en sonunda pek de sevmedikleri, hatta tanımadıkları bir gençle evlenmek zorunda kaldıklarını bilir. Pervin'in annesi de böyle bir düşünce tarzıyla hareket ederek kızını eşiyle beraber münasip buldukları bir gençle evlendirmek niyetindedir. Pervin yetiştirilmesinde büyük emekleri olan anne ve babasının da onu anlamamalarına, kendisini istemediği bir evliliğe yönlendirmelerine çok içerler. Oysa Pervin'in emeli yakışıklı, saygın bir işi olan, parlak bir kismete varmak değil kendisini anlayacak, kendisiyle aynı heyecanları paylaşacak, ruhu aynı heyecanlarla titreyecek bir gençle evlenmektir: *"Ah Ya Rabbi'm, insana en yakın mevcutlar; hatta anası babası bile ne kadar uzak ne kadar ne kadar yabancı ki... Bunlar anlamıyorlar; bilmiyorlar; düşünmüyorlar ki ben böyle parlak denilen kismetleri gözüüm bağlı olarak kabul edip teslim-i hayat edemem; bu bey annemin teminine nazaran en müşkülpesent kızları bile memnun edecek kadar yakışıklı ve bahusus mevki ve istikbali gayet parlak bir zabıtmış. Evet, düşünmüyorlar ki ben yakışıklı, parlak erkek değil yalnız beni anlayacak hassas, ince bir kalp sahibi bir erkek istiyorum; bilmiyorlar ki benim aradığım, istediğim servet ve güzellik değil, yalnız, yalnız ruhtur."*³⁵²

Genç Kız Kalbi romanının temelinde bir hayal-hakikat çatışması yatar ki, bu hayal-hakikat çatışması en çok Pervin ve onun gerçeklerin ezici tesiri altında yıkılan hayalleri ile belirginleşir. Pervin'e göre genç kızlık, hayatın baharıdır ki bu bahar en saf ve temiz ümitlerle, emellerle süslüdür. Ancak bu şiirsel dokunuşlarla bezenmiş ümit ve emellerin belli bir zaman sonra karanlığa mahkûm kaldığı, bozulduğu, yıprandığı görülür. Pervin için kendi genç kızlığı ve evlenecek yaşa geldikten sonra sürükleneceği hayatın mahiyeti hemen hemen böyledir, iyi eğitim alarak hayata hazırlanan, sağlam fikirlerle benliğini besleyen, bilgi ve görgüsüyle kendini süsleyen Pervin genç kızlık emellerinin solup gideceğinden korkar: *"Genç kızlık... Hayatın baharı demektir, bir bahar ki, en rengin, en şuh, en latif çiçeklerle müzeyyen, en müskir, en naz-perver, en ruh-feza rayihalarla muattardır; bir bahar ki, orada tabiatın yalnız enfas-ı*

³⁵² Mehmet Rauf, a.e., s.43.a

nevazişi, yalnız elvan-ı vecd ve garâmı cevelan eder; bir bahar, bir bahar ki onda en saf ve zerrin ümitler, en pak ve simin emeller pervazkârdır; bütün şiir, bütün hüsn, yalnız şiir ve hüsn... Yalnız neşe ve hande, yalnız renk ve nur... Fakat sonra, o zamana kadar bir bulut görmemiş olan bu sema-yı bahar, akur ve zalim bir hücumla alude-i zulmet kalır. Ondan sonra, hiç eksilmeyen bir yağmur, merhametsiz, insafsız, o senelerce taziz dilerek büyütülmüş ezhar-ı emele, o nazlı, ipek kelebeklere karşı muannid, kakhâr bir sukutla devam eder. Bir baran-ı ateş ki ölünceye kadar lâ-yenkati devam eder.”³⁵³ Bu noktada Pervin çocuk yetiştirme meselesi üzerinde de durur ve bilhassa genç kızların hayatın belli değerleriyle tanıştırdıktan sonra eskimiş geleneklere göre evlendirilmelerine isyan eder. Ona göre her meselede olduğu gibi evlilik meselesinde de körü körüne hareket etmemek, gençlerin birbirlerini tanımalarına izin vererek onları mutlu edecek evliliklerin önünü açmak lazımdır. Her genç kız gibi âşık olmak, evleneceği adamı sevmek isteyen Pervin’e göre onun en büyük şanssızlığı dünyaya bir kadın olarak gelmek, yaşadığı memlekette bir kadın olarak var olmaya çalışmaktır. Pervin’in yaşadığı devirde bir erkek istediği vakit istediği yere gidebilmekte, beğendiği bir kadına âşık olabilmekte, öyle ki beğendiği bir kimseyi bulana kadar isterse evlenmemekte, kısacası hayatını dilediği gibi sürdürebilmektedir. Oysa Pervin gibi genç kızlar için durum böyle değildir, kadınların serbestçe sokağa çıkması engellenmiş, herhangi bir erkeğe âşık olmaları adeta yasak edilmiştir. Üstelik belli bir yaşa gelen kızların da mutlaka evlenmesi beklenmekte, kendisine uygun bir eş bulamayan kızların evde kaldığı söylenmektedir. Pervin yaşadığı devirde bir kadın olmanın acısını çeker ve kadın-erkek eşitsizliğine ancak günlüğünün satırlarında isyan eder: “Bazen düşünüyorum da dünyaya gelmek bir afetken sonra bu memlekette bhusus kadın olarak doğmak azab-ı tahammül-sûzuna nasıl tahammül ettiğime hayret ediyorum. Mesela yalnız erkek olsaydım, bugün beni tazyik ve harap eden bu elemelerin birçoğundan bî-haber olacaktım. Kadın olmak yani erkeklerin ihtiyacat-ı ruhiyyelerine fazla fazla zebun olduğumuz hâlde bir muzıyk ızdırapta, bir esir hayatı sürmeye mecbur olmak...

Mesela Behiç Bey, şimdi istediğini yapmakta, istediğini görmekte, istediğini sevmekte muhtardır; arzu ettiği vakit istediği yere gider, istediği adamlarla görüşür, istediği şeylerle meşgul olur. Bizim bu esir hayatımıza nazaran ne kadar şâyân-ı gıpta bir hayat!.. İşte, ben, ne istediğim vakit sokağa çıkabilirim ne istediğim şeyi yapabilirim ne istediğim yere gidebilirim... Çünkü kadını... Yani iradesiz, arzusuz, kudretsiz bir âciz, bir esir... Hayat yalnız onlara müsait, yalnız onlara lütfetmiş, biz her şeyde mağlup, her hâlde makhur ve mağdur... Erkekler istedikleri vakit evlenirler, isterlerse hiç evlenmezler, eğer fikirlerine muvafık bir kadına tesadüf

³⁵³ Mehmet Rauf, a.e., s.45.

etmezlerse, tesadüf edinceye kadar, yahut hiç tehhül etmeyebilirler; yahut kırk, hatta elli yaşına kadar bekar duran erkekler vardır; hâlbuki, biz, zavallı kızlar... Yirmi, yirmi iki yaşımıza geldik de kocaya varmadık mı artık turfa oluruz. Hem sonra, talep mutlak erkek tarafından olacak! Nasıl her şeyde ellerimizi bağlamışlar, nasıl bizden her ihtiyarı selb etmişler!... Ben her serbestiyi feda etmeye hazırım, hatta sokağa çıkmak hakkımı bile kolaylıkla feda ederim, yalnız evimde müsterih ve bahtiyar bir hayat sürmek mümkün olmalı... Yani, hiç olmazsa beraber yaşayacağım adamı mümkün olduğu kadar tanımak ve sevmek kabil olmalı... Fakat mümkün değil, bu bile mümkün değil!...”³⁵⁴

Gazete okuyan ve gazetede çıkan edebiyat haberlerini ilgiyle takip eden Pervin burada *Elhan-ı Nücum* adlı yeni bir şiir kitabının çıktığını görür. Mehmet Behiç Bey’in kaleme aldığı şiirlerden oluşan bu eseri heyecanla edinen ve eline geçer geçmez heyecanla okuyan Pervin, okuduğu şiirlerden o kadar etkilenir ki duygularının yoğunluğuyla adeta sarhoş olur: “*Sarhoşum... Nurla, renkle, rayihayla sermestim. Ne eser ne eser... Hayır, yemin ederim ki hiç kimse benim kadar böyle sermest olamaz ve olmamıştır; diyebilirim ki bu eser yalnız benim okumaklığım, benim anlamaklığım, benim meftun olup ebediyen sahibine hasr-ı hayat etmekliğim için yazılmış bir kitap... Ne rakik, ne derin ne vecd-engiz şiirler Ya Rabbi’m!.. Nasıl bu hislerin sahibi yalnız benim kalbimi anlamak, benim rikkatimi taziz etmek ve beni celb ve teshir etmek için dünyaya gelmek....*”³⁵⁵ Fazla duygulu, aşırı romantik bir genç kız olarak Pervin, önce fiziken ve fikren etkilendiği Mehmet Behiç’ten şimdi ruhen de etkilenmiş, genç adamı sevmenin saadetiyle dolmuş, onun tarafından sevilme arzusuyla titremektedir. Sevmek, âşık olmak için önce karşısındaki erkekle fikirleri ve hisleri bakımından da uyduğundan emin olmak isteyen Pervin için bu oldukça heyecan verici bir gelişmedir. Pervin için dünyadaki en kıymetli iki şey aşk ve şiirdir, Mehmet Behiç onun bu iki ihtiyacını da doyuracak gibidir. İşte bu sebeple içedönük hisseden bir tip olarak değerlendirebileceğimiz Pervin ona derin bir tutkuyla bağlanmıştır. Genç kız okuduğu şiirleri pek beğendiğini, *Elhan-ı Nücum*’daki şiirlerin hepsinden fazlasıyla etkilendiğini Mehmet Behiç’e de söyler, Mehmet Behiç de Pervin’in takdirini kazandığı için memnun görünmektedir. Bu ilk özel etkileşim Pervin için mutluluktan ağlamasını istetecek kadar tesir edicidir. Daha sonraları Pervin, Mehmet Behiç’i daha yakından tanımak fırsatını bulur, genç adamdan sevdiği bestecileri ve şairleri öğrenir, onunla ince ve hassas konular üzerine uzun uzun sohbet ederler. Pervin de Mehmet Behiç’in kendisine karşı hisleri olduğunu sezer fakat onun tavırlarını yanlış yorumlamaktan, her şeyi yanlış anlayıp

³⁵⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.48.

³⁵⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.49.

mutluluğundan da endişe eder. Sevilmemek korkusu, sevmeyi ve sevilmeyi dünyadaki en kıymetli şey sayan Pervin için çok ciddi bir korkudur. Buna rağmen Pervin kendisini Mehmet Behiç'in eşi olarak hayal etmekten, kendini onunla geçirecekleri hayatı düşlemekten men edemez; o, artık Mehmet Behiç de isterse bu genç delikanlıyla bir ömür geçirebileceğinden emindir.

Pervin bu duygu ve düşünceler içinde kıvrılırken bir gün nihayet Mehmet Behiç ile yalnız kalırlar ve bu sırada birbirlerine yakınlık gösterme fırsatı yakalarlar. Mehmet Behiç, Pervin'i duymak için can attığı şairane iltifatlarla memnun eder, aldığı iltifatlara aynı şiddetle karşılık vermek isteyen ancak heyecandan adeta dili tutulan Pervin de Mehmet Behiç'e elini uzatarak karşılık verir. Pervin şimdi artık Mehmet Behiç'in de onu sevdiğinden emin, aşkına karşılık bulmanın saadetiyle adeta sarhoştur. Sevmek ve sevilmek saadeti Pervin'in tabiata bakışını bile değiştirir, genç kız için artık gökyüzü bile daha başka daha güzeldir, hatta tüm zerrecikleriyle kainat artık daha güzel, daha büyüleyicidir: *"Oh, Ya Rabbi'm, dün ile bugün... Hayat o hayat, manzara o manzara, güneş yine eski güneş, sema yine çünkü sema... Fakat her taraf bugün nasıl nur ve zeheb, her taraf nasıl renk ve rayiha, her taraf nasıl pür-hande, her şey, her taraf nasıl pür-neşe... Çünkü, ah Ya Rabbi'm, çünkü dün yalnız seviyordum... Bugün biliyorum ki seviliorum..."*

*Kâinat bütün servetleri, bütün saltanatlarıyla hayat, bütün neşeleri, bütün handeleriyle mevcuttur. Fakat bütün bu yıldızlar, mehtaplar, çiçekler, bütün neşeler, handeler, rayihalar nirsuz, lezzetsizdir ve sizi mesut edemez... Çünkü kalbiniz, çünkü ruhunuz titremiyor; çünkü sevmiyorsunuz... Ve sonra yalnız seviniz. O zaman her şey sizin için başka bir iltima'-ı müzehheble, her şey başka bir incila-yı şegaf ile sermest-i nur olur! Parlar, her şeyin yalnız sizin saadetinizi tenvir için vücut bulduğunu anlarsınız..."*³⁵⁶

Aşkıyla tabiatın güzellikleri arasında bir ilgi kuran ve mutluluğunun tesiriyle dünyayı belki olduğu gibi, belki de olduğundan daha güzel gören Pervin aşk duygusunu o kadar yüceltir ki aşkla tüm varlıklar arasında bir bağlantı kurarak varlıkların yaratılma sebebi olarak aşkı sebep gösterir. Pervin için Yaratıcı'nın ve yaratılmış her şeyin tek sebebi vardır, o da aşktır: *"Bugün dünyanın niçin yaratıldığını, bu semaların, bu yıldızların, bu insanların, hatta Allah'ın bile sebep-i vücudunu anlıyorum. Hep aşk, yalnız, yalnız aşk için... Aşk olmasa hiçbir şey olmazdı; bütün mevcudat, bütün zerrat yalnız aşk teneffüs ediyor ve yalnız aşk için yaşıyor. Çiçekler renk*

³⁵⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.73.

ve rayihalarını, yıldızlar tebessümlerini, kuşlar nağmelerini, deniz dalgalarını, sema bulutlarını, rüzgâr ihtizazatını hep aşk için işar ediyor.

Niçin çalışıldığını, niçin terakki edilmek istenildiğini, hatta niçin, niçin yaşanıldığını onun dudaklarının temasıyla ruhum mest ve meşgûf kaldığı bugün anlıyorum: Aşk, hep aşk için... Yalnız onun için...”³⁵⁷

Ancak Pervin’in mutluluğu fazla uzun sürmez, genç kızın hayalleri yine yıkıcı gerçeklerin karanlığıyla gölgelenir. Mehmet Behiç’in aşkına nail olacağını, onunla evlenebileceğini sanan Pervin, Hediye Hanım’dan Mehmet Behiç’in hayatın anlamı olarak maddî gücü gösterdiğini, yaşamak için paraya muhtaç olduğuna inandığını öğrenir. Yine kuzeni Nigar’ın anlattığına göre Mehmet Behiç güzel ve kültürlü bir kız olan Pervin’i beğenmektedir fakat zengin olmadığı gerekçesiyle genç kız ile bir geleceklerinin olamayacağını düşünmektedir. Mehmet Behiç gibi kendisiyle aynı değerleri paylaşan, aynı idealler uğruna mücadele etmeye hazır görünen, aşk kokan şiirler yazan genç bir erkeğin yalnız para ve servet meraklısı olması Pervin’i hayal kırıklığına uğratar ki bu kırıklık, Pervin için bir yol ayrılığı anlamına gelir. Bir daha asla aldanmamak, aldatılmamak, kanmamak, yanlış bir erkeğe gönül vererek kirlenmemek isteyen Pervin, İzmir’e dönecek, anne babasının uygun gördüğü bir gençle evlenecektir. Uğratıldığı hayal kırıklığı Pervin’e hiç sevmediği bir adamla evlenmek kararı verir çünkü Pervin’e göre kendisi aşka önem verdiğinden daha ziyade gururlu, namusuna düşkün bir kızdır. Romanın başında on dokuz yaşında, hayallerine ve hislerine tutunarak geleceğe dair planlar kuran Pervin, romanın sonunda bütünüyle karamsarlığa düşmüş, ezici gerçeklerin karşısında sarsılmış hayallerini yitirmiş, gururuna sahip çıkmak, namusunu korumak niyetiyle yeni kararlar almıştır.

Gayet incelikli, hassas, aşırı duygulu bir genç kız olan Pervin, hissettikçe yücelttiği, yücelterek derinleştiği duygularını günlüğüne yazan, yoğunlaşarak benliğini ele geçiren hislerinin tesiriyle düşüncelerini kelimelere döken birisidir. Hayalperest yapısı ve sanatla, şiirle yoğrulmuş ruh hâli onu içedönük hisseden bir karakter olarak değerlendirmemize imkân verir. Sevmek ve sevilme arzusuyla dolup taşan ancak bu arzularının asla doyurulamayacağı endişesinden hiç kurtulamayan, melankolik ve karamsar bir ruhu bedeninde taşıyan Pervin, hislerini de sözlerden ziyade notalarla yansıtan bir genç kızdır. Pervin iyi eğitim almış, kültürlü, modern görüşlü bir kızdır ve bu onun günlüğüne aktardığı, çevresiyle paylaştığı fikirlerinde de görülür fakat Pervin için düşüncelerinden ziyade duyguları daha ön planda gibidir. Nitekim duygu ve düşünce bakımından kendisine denk bulduğu Mehmet Behiç’i sevdiğinde tüm her şeyi, bütün kainatı

³⁵⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.73.

daha güzel ve kıymetli görmeye başlayan Pervin, umduğu aşkı bulamadığını anladığında kolayca yıkılır ve hayal kırıklığına uğramış olmanın acısıyla romanın bütününe yayılmış fikirlerine zıt kararlar alarak her şeyi geride bırakır. Romanın başında kalbinde hayalleriyle İstanbul'a gelmiş olan Pervin romanın sonunda cebine gerçek dünyanın hakikatlerini doldurarak İzmir'e döner. Bu açıdan bakıldığında Pervin, içedönük hisseden tiplere has bir kişilik profili çizer.

II. MEHMET BEHİÇ BEY – DIŞADÖNÜK DUYUM TİPİ

Pervin'in yazı İstanbul'da geçirmek üzere misafir edildiği eve gelen konuklar arasında Pervin'in amcasının eşi Hediye Hanım'ın akrabası, genç şair Mehmet Behiç Bey de vardır. İstanbul'da tesadüf ettiği, tanıştığı hiç kimseyi beğenmeyen, zarif ve kibar olmasını umduğu insanların fazlasıyla geri kafalı, dedikoducu ve tembel olduklarına kanaat getiren Pervin, yirmi beş yirmi altı yaşlarındaki bu yakışıklı, uzun boylu, ince delikanlıyı pek beğenir. Mehmet Behiç'in ziyaretine ilk başta kayıtsız kalan fakat genç adamın toplumsal meseleler üzerine dile getirdiği fikirleri duyduktan sonra onu yakından tanımak isteğine karşı koyamayan Pervin, genç şairin görüş ve düşüncelerini kendi fikirlerine denk bulur. Tıpkı Pervin gibi Mehmet Behiç de kadınların toplum hayatındaki yeri ve rolleri üzerine düşünür, bu konu üzerine yazdığı bir makale gazetede yayınlanmış, genç adam fikirleri dolayısıyla eleştiri oklarını üzerine çekmiştir. Bu yazısında Mehmet Behiç toplum ve aile hayatı için fazlasıyla kıymetli bulduğu kadınların maruz bırakıldıkları hayat tarzını eleştirmiş, Avrupa'da kadınlar seçme ve çalışma hürriyetleri için mücadele ederken kendi memleketindeki kadınların sokağa çıkma, istedikleri gibi serbestçe giyinme haklarının dahi olmadığına altını çizmiştir. Kadınların kılık kıyafetleri meselesi üzerine de fikirlerini beyan eden Mehmet Behiç temiz ve şık giyinmiş kadınların kalabalıklar arasında rahat bırakılmadığını ifade eder ve yalnız kapalı giyinmiş kadınların değil bütün kadınların bedenlerini koruma hakları olduğunu savunarak ahlâkın tercih edilen elbise ile ölçülemeyeceğini vurgular. Mehmet Behiç'in kadınların kılık kıyafetleri üzerine fikirleri gayet moderndir; genç adam kapalı giyinmiş hanımlar arasında da kötü kimseler olabileceğini, bu nedenle hiçbir kadının yalnız kıyafetine bakılarak yargılanmaması gerektiğinin altını çizer. Pervin'in fikirleriyle birebir örtüşen bu ifadeler, Mehmet Behiç'in feminist görüşleri olan aydın fikirli bir genç olduğuna işarettir.

Tıpkı Pervin gibi Mehmet Behiç de İstanbul'daki halkın eğlence anlayışını beğenmez ve gezinti yerlerindeki görece çirkinlikleri ve ziyaretçilerin hâl ve hareketlerindeki bayağılıkları aşağılar. Mehmet Behiç'e göre dönemin meşhur mesire yerlerinden olan Göksu, insanı mest edecek güzel manzarasına rağmen baştan başa mısır tarlası olduğundan ve bilhassa nezaketsizce mısır

yiyan hanımların kalabalığından ötürü kendi zevkine hitap etmemektedir. Yine tıpkı Pervin gibi Mehmet Behiç de dönemin ünlü tiyatrolarından Abdi'nin tiyatrosunu da pek fazla beğenmez, yüzeysel bulur. Kendisi de bir şair olan ve edebiyatla yakından ilgilenen Mehmet Behiç, sanat dalları, bilhassa musiki konusunda da bilgi ve fikir sahibi bir gençtir. Batılı değerleri yakından takip eden ve Batı'nın kültür ve medeniyetine hayran olan Mehmet Behiç, piyanoda ancak alafranga parçalar çalınırsa icra edilen müziğin keyifli olacağını düşünür. Chopin, Schumann, Beethoven gibi bestekârları tanıyan, bu bestekârların bestelerine hâkim olduğu kadar hayat hikâyeleri hakkında da fikir sahibi olduğu anlaşılan Mehmet Behiç, entelektüel bir karakter olarak dikkati çeker. Pervin, görür görmez beğendiğini, fikren kendisine uygun ve denk bulduğu Mehmet Behiç'in bestekârlar ve besteleri üzerine açtığı sohbetten de büyük keyif alır: *“Ya neler bilmiyor Ya Rabbi'm! Akşama kadar bizi ne bahislerle minnettar etmedi; bir kere bilmediği şey yok... Sonra, o tatlı, o müskir eda-yı beyan bilhassa her cümleyi ruh-nevaz bir mana-yı letafetle tezyin eden o belagat, hepimiz mest ve medhuş kaldık. Eğer Nigar bugün hâlâ kendi itikadınca her erkeğin birbirine benzediği hakkındaki fikrinde sebat ediyorsa pek kör, pek muannid bir kız olduğunu ispat etmiş olur.*

Ne vâsi ne müntahab malumatı var; bana bestekârlara dair öyle malumat verdi ki hayran oldum. Şopen, Şuman, Betofen hakkında bilmediği yok. Onların hayatlarına, münasebetlerine, hususiyetlerine dair pek derin malumatı var. İstanbul'da her şey gibi musiki hayatı da mefkud olduğundan garbın o harika-engiz âsâr-ı nefisesini dinlemek fırsatından mahrum kalmamak için ne fedakârlıklar yaptığını anlattı. Hususi, umumi bütün konserleri kaçırmadığı gibi şehrimizden geçen bütün meşahiri de dinlemiş olduğunu da nakletti.”³⁵⁸

Pervin'in pek keyif aldığı bu sohbet sırasında Mehmet Behiç hayranı olduğu bestekârlardan ve kalemini pek beğendiği şairlerden de söz eder ve bu kıymetli sanatkârların eserleri hakkındaki görüşlerini Pervin'e aktarır. Pervin de Mehmet Behiç gibi sanatla yakından ilgilenen, güzellik anlayışını şiir ve edebiyatın tesiriyle şekillendiren bir kız olduğundan aralarındaki bu sohbeti ruhlarının buluşması olarak kabul eder ve Mehmet Behiç'e daha da hayran kalır: *“Biz bu bahse girdiğimiz zaman hanımla Nigar ikisi de bî-gâne oldukları için bana öyle geldi ki ikimizin ruhu ilk defa olarak bir mahremiyet-i hissiyat içinde birbiriyle muanaka ediyor. Sevdığımız şiirlerden ve musikiden bahsetmek kadar iki ruhu birbirine takrib eden başka bir şey olamaz. Musiki bahsi bitince bestekârlardan, şairlere geçmiştik; taziz ettiği bestekârlar bilhassa büyük Betofen ile Şuman, Şopen ve Şuber, Çaykovski ve Brahms, en çok sevdiği şairler ise Bodler, Svinbarn,*

³⁵⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.60.

Hayne, Leopardi, Danonçyo imiş. Bunlar ve bunların eserleri hakkında uzun uzun naklettiği şeylerle beni bütün bütün meftun etti.”³⁵⁹ Tıpkı Pervin gibi Mehmet Behiç de sanata ve güzelliğe düşkün, bu meseleler üzerine tartışmayı ve fikir alışverişinde bulunmayı seven bir gençtir. Bilhassa Mehmet Behiç bu konular üzerine bahis açmayı, edindiği bilgileri çevresindekilere aktarmayı sever ve bu yönüyle dışadönük duyum tipine has bir karakter profili çizer. O da kendisini sanat aracılığıyla, yani şiirler yazarak ifade eder ki *Elhan-ı Nücum* adını verdiği kitabında bir araya topladığı şiirler, hayata şiirsel bir incelikle bakan Pervin’in büyük beğenisini kazanır. Öyle ki Pervin’in Mehmet Behiç’e büyük ve samimi bir aşkla bağlanmasındaki en büyük sebeplerden biri de genç adamın incelikli hislerini kelimeler aracılığıyla ustaca kâğıda dökebilme yeteneğidir. Mehmet Behiç’in bu duyumsama gücü ve sanatkâr yapısı onu dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan bir karakter olarak değerlendirmemize imkân sağlar.

Musiki ve edebiyat ile ilgili meseleleri yakından takip eden, okuyup araştıran, kendisi de kalem sahibi bir genç olan Mehmet Behiç, bir aydın olarak kendi memleketinde sanatın, edebiyatın, hatta sanat ve ticaretin, siyaset ve idarenin, fennî ilimlerin de gelişmediğini düşünür. Batı’nın hemen her konuda Türklerden ileri olduğuna inanan Mehmet Behiç, çağın gerekliliklerini tartarak kendi memleketindeki eksikleri dile getirmekten çekinmez: “-Başka milletlere benzemek için neyimiz var? Bir edebiyatımız mı? Bir sanatımız, bir ticaretimiz, bir sînâatımız mı var? Bir siyasetimiz, idaremiz var mı? Âlem-i ilim ve fende bir keşifte mi bulunduk; altı yüz bu kadar senedir ne keşfettik? Daha doğrusu, başkalarının keşiflerini taklit edeceğiz diye, bozmaktan başka ne yaptık?”³⁶⁰ Batı’daki müspet gelişmeleri yakından takip ettiği anlaşılan ve kendi değerlerine sahip çıkmak gayesiyle hareket ederken geçmişe bağlı kalmadan esas önemi bugüne ve geleceğe vermek gerektiğine inanan Mehmet Behiç için modernleşme yolunda adım atmak oldukça mühimdir. Ancak ona göre Türkler çağdaşlaşma yolunda geri kalmışlar, hatta insanca yaşamaktan bile aciz kalmışlardır. Mehmet Behiç’in Türk toplum hayatındaki düzeni ve bariz geri kalmışlığı eleştirdiği satırlarda oldukça serttir: “-Bunlar bunlardan sarf-ı nazar acaba yaşıyor muyuz? Bugünkü yaşayışımız bir insan yaşayışı mıdır? Buna mana-yı hakikisiyle bir hayat demek doğru mudur? Böyle zevk namına yalnız hayvaniyete taalluk edenlere kanaat etmek için bir insan ne kadar ibtidai olmalıdır... Yalnız ye, iç, uyu... Ne bir endişe-i sanat ne bir heyecan-ı bedüi... Ne bir emel-i terakki ve inkişaf... Yalnız horultulu bir uyku... Hem siz şurasını iyice aklınıza koyunuz ki medeniyet yıkmak değil, yapmaktır ve insaniyeti tenvir edecek

³⁵⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.60-61.

³⁶⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.51.

bir mühim keşifte bulunan bir milleti yüz büyük muharebe kazanmış millete bin kere tercih ederim.”³⁶¹

Nasıl ki Pervin batılı değerleri sindirmiş, modern düşünceleri benimseyerek entelektüel bir yapıya bürünmüş, yenilik taraftarı bu gence birtakım duygular beslemeye başladıysa Mehmet Behiç de kendisi gibi düşünen, bilgi ve görgü sahibi bir genç kız olan Pervin’den hoşlanmıştı. Duygularının yoğunluğuna yenildikleri bir akşam her ikisi de birbirlerine aşklarını ilan ederler. Mehmet Behiç de tıpkı Pervin gibi romantik mizaçlı, duygulu bir gençtir; genç Pervin, Mehmet Behiç’in oldukça iddialı iltifatları karşısında adeta erir. Pervin’in şiir kitabını beğenmesine çok sevindiğini ve onu tüm genç kızlardan ayırdığını söyleyen Mehmet Behiç, Pervin’in bunun sebebini sorması üzerine genç kıza şöyle yanıt verir: *“-Ne farkınız var mı? dedi. Siz semaları tezyin eden namütenahi yıldızlar arasında, şaşaasıyla bilâ-ihiyar cezb-i ruh eden büyük seyyareler gibi nadir tesadüf olunur bir şeysiniz... Siz değil tesadüf, yalnız uzaktan, hatta hayal olarak rü’yeti bile bütün bir hayatı tenvire kâfi bir zühre-i hüsn olduğunuz hâlde, eserim hakkındaki iltifatınız bizi nasıl bahtiyar etmez... Ve sizi görüp tanıyıp da meftun olmamak nasıl mümkün olur?”*³⁶² Mehmet Behiç’in böylesi iddialı iltifatlarına mazhar olmak Pervin’i çok mutlu ederse de söz konusu mutluluk fazla uzun sürmez, öyle ki Pervin hayatının en büyük yıkımına uğrayacak, hayatıyla ilgili ciddi ve geri dönülmez kararlar alacaktır. Pervin, amcasının eşi Hediye Hanım’dan ve kuzeni Nigar’dan öğrenir ki kendisine gayet içten aşk cümleleri sarf eden, ruhunu açtığını iddia eden Mehmet Behiç, Pervin’i beğenmesine, onu hoş bulmasına rağmen onunla evlenemeyeceğini söylemiş, buna gerekçe olarak da genç kızın zengin olmayışını göstermiştir. Ortaya çıkar ki Mehmet Behiç için para, birçok şeyden kıymetlidir, öyle ki genç adam para olmadan saadet olmayacağına, yaşamak için mutlak surette paraya ihtiyaç duyulacağına inanmaktadır: *“Ve o zaman anlattı ki meğer Behiç’in son günlerde evvelkine nazaran sık sık gelmesi amca beyin nazar-ı dikkatini celbetmiş, bunun benim için olduğunu zannederek hanıma bir daha geldiği vakit beni almak fikrinde olup olmadığını sormasını tembih etmiş. Ve o gece, hanım misafirler gittikten sonra Behiç’le görüştüğü vakit kendisine bunu sormuş, Behiç babamın mevkisi ve serveti hakkından kendisinden malumat istemiş ve benim istediği kadar zengin bir kız olmadığımı öğrenince ‘Zengin olsaydı belki alırdım, kız fena değil, hoşuma gidiyor... Fakat, yaşamak için insana hayat lazımdır, hayal değil...’ sözlerini söylemiş.*”³⁶³

³⁶¹ Mehmet Rauf, a.e., s.51-52.

³⁶² Mehmet Rauf, a.e., s.72.

³⁶³ Mehmet Rauf, a.e., s.75.

Pervin yüksek fikirli, şair bir gencin nasıl olup da bu derece sık düşünebildiğine, hayatta yalnız maddiyatı öncelediğine anlam veremez. Nitekim Mehmet Behiç'in roman boyunca dile getirdiği görüşlere ve savunduğu fikirlere bakıldığında yalnız para mevzusu nedeniyle sevdiği kızıdan vazgeçmesi, bu romantik tabiatlı gençten beklenmeyecek bir davranıştır. Pervin nasıl olup da Mehmet Behiç'in sözlerine aldandığına, onun sevgisine kandığına anlam veremez, büyük bir hayal kırıklığı yaşar: *"Demek ki İstanbul'un en maddi, en galiz adamları için nasılsa en mümtaz, en ulvî şairleri için de hayatta lazım olan şey yalnız servet, yalnız para öyle mi? Demek ki bütün bu beylerin nazarında paranın karşısında rikkat ve ulviyetin, asalet ve nezahetin hiç, hiç ehemmiyeti yok!... Hayat yalnız, yalnız para.... Öyle mi? Ama siz, buna mukabil bugün pek nadir rast gelinen bakir bir ruhla, masum bir vücuda ve münevver bir dimağa malikmişsiniz, değil mi ki zengin değilsiniz, şâyân-ı kabul olamazsınız. Öbür tarafta namus ve ismetlerini daha küçücükken sarf ve heba eden adi, murdar kızlar, servetleri uğruna makbul, mükerrem zevceler olurlar. Çünkü bu beylere para, yalnız para, hüsn, namus ve terbiye yerine yalnız, yalnız para lazım... Babalarının bin güçlükle kazandıkları paraları için ne hayvan ne cahil ne terbiyesiz kızlar muazzam zevceler oluyorlar da kocaları, kayınpederlerinin bu murdar servetleri için karılarının bin türlü rezaletine tahammül ediyorlar..."*

*Herkes için bu olabilsin fakat Ya Rabbi'm, Behiç için, Elhan-ı Nücum mübdi'i, rakik ve müstesna Behiç için bu nasıl mümkün olur! Nasıl inanılabilir ki onun gibi yüksek bir mahluk da bunlardan olsun... Ah, şairleri bu kadar maddi, bu kadar adi olan zavallı, zavallı millet!.."*³⁶⁴

Mustafa Özbalcı'ya göre göre Pervin ile şiir ve musiki üzerine sohbetler ettikleri sıralarda Pervin'e samimi duygularla yaklaşan Mehmet Behiç, *materyalist* dünya görüşüne sahip bir gençtir ve parayı her şeyin önünde sayan Mehmet Behiç için hayatında aşka ve sevgiye yer yoktur: *"Ancak materyalist bir dünya görüşüne sâhip olan Mehmet Behiç'in hayatında sevgiye ve aşka pek yer yoktur. Onun bütün hayatı para, yeme içme ve eğlenmeden ibârettir. O tam bir epiküryendir. Ona göre ne varsa bu dünyada vardır. Hayata son derece bağlıdır. Bu dünyada tam anlamı ile yaşamayı, hayatın tadını çıkarmayı, mutlu olmaya bakmayı tek gâye ve hedef olarak kabul eder. O yüzden de, fizikî güzelliğinden hoşlanmakla beraber, Pervin'in aşkına karşılık vermez."*³⁶⁵ Özbalcı'nın da işaret ettiği üzere Mehmet Behiç haz ve mutluluk elde etmek amacıyla yaşayan, aradığı mutluluğa ancak para sayesinde kavuşabileceğine inanan, maddi çıkarlarına göre hareket eden bir gençtir. Bu özellikleri bakımından Özbalcı'nın

³⁶⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.75-76.

³⁶⁵ Mustafa Özbalcı, *Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s.80.

materyalist ve epiküryen olarak değerlendirdiği Mehmet Behiç'i Jung'un tipolojisi bakımından incelediğimizde dışadönük duyum tipine has bir karakter olarak değerlendirmemiz mümkündür. Zira Jung'un tipolojisine göre dışadönük duyum tipine has bireyler hayatı dolu dolu yaşama arzusuyla dolu olan, keyiflerine düşkün, haz elde etmek, en güçlü duyumlamak isteği ile hareket eden bireylerdir ki Mehmet Behiç de para ve para ile elde edeceğini umduğu mutluluğu sevebileceği ve fikren uyuşabileceği bir kıza tercih eder. Dışadönük duyum tiplerinin sanata ve estetiğe düşkünlüğünü de musiki ve şiire olan tutkusunda gördüğümüz Mehmet Behiç, batılı değerleri doğru anlamış ve sindirmiş, fikir sahibi bir genç olmasına rağmen ince ve hassas yapısına aykırı olarak hareket eder ve verdiği kararla Pervin'i büyük bir hayal kırıklığına uğratır.

III. DİĞERLERİ

Romanda İstanbul hayaliyle yaşayan ve aradığı hayatı ve sevgiliyi İstanbul'da bulacağına inanarak yola çıkan Pervin yazı geçirmek için İstinye'de üçüncü eşi ve çocukları ile beraber yaşayan amcasının yanına yerleşir. Pervin'e göre uzun boylu, görece şık giyimli, kibirli görünüşüyle görenleri bilgili ve görgülü olduğuna inandıracak olan amca bey, esasen hiç kendini yetiştirip geliştirmemiş, sık görüşlü, geri kafalı bir adamdır. Pervin'in babası tahsiline önem veren, kızının eğitimine ve terbiyesine de dikkat eden, modern fikirli, kültürlü bir adamdır, oysa Pervin'in amcası kaba saba ve cahil hâllerıyla ona hiç benzemez. Pervin'e göre annesinin kötü rehberliğinde büyüüp yetişmiş olan, ortaokulu bitirmeden okuldan ayrılarak bir kaleme giren, kendini geliştirmek için hiç çaba göstermeyen, tembel ve bağınaz bir adam olan amcası ile babası gerek şeklen gerek ahlaken gerekse de tavırları bakımından birbirlerine hiç benzemezler: *"İşte mesela amcam... Bir kere babama hiç ama katiyen benzemiyor. Babacağım ara sıra bahsederdi de ben anlamazdım; hatta kendisiyle pek nadiren muhabere ederlerdi; bir gün bunun sebebini sormuştum da bana istemeye istemeye münasebetsiz hâlleri olduğundan bahsetmişti. Bu münasebetsiz hâllerin neler olduğunu buraya geldim geleli iyice öğrendim ve babama tamamıyla hak verdim. Bir kere ne şeklen ne ahlaken ne de tavren birbirlerine hiç benzemiyorlar. Babam ilk yaştan beri kendisinde mevcut olan istidad-ı terakki ve heves-i tahsil ile çalışmış, âdeta sinnine göre iyice terakkiperver, iyice medeni bir adam olmuşken; kardeşi anasının su-i delaleti sayesinde tenemmüv etmiş, atâlete terk-i iradat ederek rüştiye tahsilini ikmal etmeden mektepten çıkıp bir kaleme tabir-i mahsus ile çerağ buyrulmuş ve yirmi yaşına kadar nüsha boynunda, en'am-ı şerif cebinde, tespih elinde, yegâne meziyet olarak kalın ve derin bir softa taassubuyla mücehhez olmaya ehemmiyet vermiş ve senelerce gide gele nasılsa kaleminin mümeyyizlik mevkiine irtikâ' edebilmiş. Sermaye-i medeniyyesi*

yevmî gazetelerin şöyle yalan yanlış mütalaasıyla hasıl olma malûmat-ı müteressibeden ibaret bir adam...”³⁶⁶

Pervin’in anlattığına göre amcası kendisini tanımayanlar tarafından şık ve kibar algılanmasına yol açacak giyim tarzını ikinci eşi sayesinde öğrenmiş, zavallı kadın vefat edince eski ile yeni arasında bocalama yaşayan amca bey, dış görünüşü bakımından bilgili ve çağa uyum sağlamayı başarmış bir kimse gibi görünse de aslında hiçbir şeyden anlamayan, okuduğu gazetelerdeki bilgileri doğru yorulmayıp anlamlandıramayan, adeta kof cevizden farksız bir adamdır: “*Evvela cismaniyeti: Uzun boylu, kalıplı kıyafetli, tabir-i marufumuz vechle kelli felli, efendiden bir adam... Beyazı daha çok çember sakalıyla kendisini uzaktan görenler vaz’-ı müteazzımânesiyle bir şeye benzetebilirler; hâlbuki zavallı adam, dimağiyyeti itibarıyla kof cevizden hiç farkı yok ise de bu zahir hâli de nasılsa tesadüfen gayet mükemmel, gayet kuzursuz, her cihetçe mümtaz bir kadın[a] rast gelmiş olan ikinci karısının irşâdatıyla kazanmış olduğunu kendini bilenler hep temin ediyor. Bu kadın sayesinde evvela o eski mürdar âdetleri, bunları terk eder gibi olmuş fakat sonra kadıncık bir gün vefat edince yine rehbersiz kalarak ne eski ne yeni tarza dönülememiş. İkisi arasında şaşırmış. Hatta bugün ancak bu kadın sayesinde biraz kıyafetini yoluna koyabildiği için karşıdan, uzaktan nasılsa evvela bir şeye benzer gibiyken ev hâlinde o kadar o eski en’amlı, tespihli küçük beye benziyor ki hayret etmemek kabil değildir.*”³⁶⁷ Dışarıda gayet şık, modaya uygun giyinmesine rağmen evde gayet özensiz giyinen amca bey, yaz kış sırtına attığı kürk ile dolaşır. Bu ilginç alışkanlığı da yazın giyilen kürklerin daha serin tuttuğu saçmalığı ile açıklar ve İstanbul’daki bütün kibarların böyle giyindiklerini iddia eder. Bu hadiseden de anlaşılacağı üzere amca bey, cahil olmasına, hiçbir şeyi araştırıp öğrenmeye gayret etmemesine rağmen her şeyi bildiğini sanan, inatçı ve kibirli bir adamdır. Her zaman en ucuz ancak en şık, güzel, lazım eşyaları kendisinin aldığını düşünür ve bu başarısıyla övünmeyi pek sever. Çevresinden takdir toplamak ve bu sayede kendini kıymetli, yetkin bir kimse gibi hissetmek amca bey için oldukça mühimdir. Çok konuşan, konuştuğu vakit herkesin kendisini dinlemesini isteyen amca beyin sözleri de oldukça alaycıdır, Pervin onun aynı anlama gelen Türkçe ve Arapça kelimeleri birlikte ve arka arkaya kullanmasını da garipsemektedir. Tüm bu davranışlarıyla amca bey, nevi şahsına münhasır bir kişiliktir.

Amca beyin en büyük keyfi enfiyesini çekmek, bu esnada gün içinde yaptıklarından söz ederek mütemadiyen kendisinden bahsetmek, kendisini övmektir. Evde sağlam bir otorite kurmaya ve herkesi kendisine itaat etmeye zorlayan amca bey, yalnız kendi isteklerinin yerine getirilmesine

³⁶⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.11-12.

³⁶⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.12.

önem verir ve ancak kendi mutluluğunu, kendi eğlencesini önemser. Karısının ve çocuklarının isteklerine kulak asmayan, yalnız kendi arzuladığı gibi yaşanılmasına izin veren amca bey, bencil ve hükmedici bir karakterdir. Pervin’e göre bu mantıksız adam için kendisinden hariç kimsenin isteklerinin, fikirlerinin bir önemi yoktur: *“Bazen gramofon çalınır; her şeyde yalnız kendi arzusunun icra olunmasına ehemmiyet veren amca bey, evde keyif ve irade yalnız onun olduğu için kilitli bir dolaba sakladığı gramofonu, yalnız kendisi istediği vakit ortaya çıkararak yalnız kendi beğendiği havaları çalmakla ve kalın sadasıyla “Oh, oh!” çekerek dem-gîr olmakla mahzuz olur. Bilhassa son günlerde Karakaşlı Pembe kantosuna son derece iptila peyda ettiği için her gece bunu tekrar tekrar dinlemeye mecbur kalıyoruz.*

Her şeyde kullandığı âcizane kelimesine muhalif olarak son derece mütekebbir ve muannid, nihayet derece mütehakkim olduğundan yalnız kendi sözünün, kendi keyfinin olmasına ehemmiyet verir; mesela, sabahleyin kendi uyanınca herkesin kapısını tekmeleyerek ve “Ulan kalkın be...” diye haykırarak hanenin bütün halkını zorla uyandırır da sonra kendisi koltukla şöyle kendi tabirince şekerleme yaptığı zaman birisi kazara aksırsa kıyameti kopararak saygısızlıkla itham eder. Onun indinde kendi şahane keyfinden başka hiçbir şeyin ehemmiyeti yoktur. Başkalarının arzusu, hatırı, emeli hiçtir.”³⁶⁸

Amca bey her konuda olduğu gibi kılık kıyafet konusunda da hem karısı Hediye Hanım’a hem de kızı Nigar’a karışır, onların kendisinin uygunsuz kabul ettiği kıyafetleri giymelerine izin vermez. Ona göre kadınların mutlaka kapalı giyinmeleri, giyilecek elbiselerin ise modaya uygunluktan ziyade dikkat çekmeyecek özellikte olmaları şarttır. Pervin’e göre amca beye kalsa kadınların Orta Çağ’dan kalma kıyafetler giymeleri gerekecektir. Kızı Nigar’ın dilediği kitapları okumasına karşı çıkan, okuduğu kitapların tesiriyle kızının karakterinin bozulacağına inanan amca bey, kızının saçlarını da istediği gibi şekillendirmesine izin vermez. Hatta genç kız, Pervin’in giyimine kuşamına özenerek kendisini ona benzetmeye çalıştığında onu gayet kaba ve sert tavırlarla aşağılayıp azarlar. Pervin’e göre amcasının çocuklarını rencide eden bu tavırlarını bilhassa ortamda yabancılar varken dahi sürdürmesi son derece şaşırtıcı ve çocuk eğitimi meselesi bağlamında değerlendirildiğinde son derece sakıncalıdır. Ancak amca bey çağın meselelerine kayıtsız, geri kafalı bir kimse olduğundan sergilediği davranışları uygunsuz görmez. Kadınları eleştirip aşağılamak yerine eğitmek lazım geldiğini söylemesine rağmen buna uygun davranmaz ve karısı ile kızını kendi fikir ve görüşlerine göre şekillendirmeye çalışmaktan çekinmez. Buna rağmen amca bey, kızının üstüne başına bir şey almaz, ona gereken

³⁶⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.15-16.

önemi vermez, Nigar'ın pasaklılığını bahane ederek genç kızı ihmal eder: *“Evladı için baba hayırsız, zalim, anud, kendilerini çıplak ve aç bırakan, hiç babalık etmemiş bir adam... Filhakika amca bey, mesela kızının elbiselerine, levazımına, gramofon plakları kadar ehemmiyet vermiyor; Nigar'ın ayağına giyecek ne çorabı ne de terliği var... Babasına sorsan kabahat yalnız onundur. Tutmasını bilmiyor, kaybediyor, sonra murdar ayakları çok terlediği için iki kere bir çorabı giyer giymez çürütüyor, parçalıyor, çıkarıp bir tarafa atıyor; buna ise kendisinin aldığı iki bin kuruş maaş değil Bank Ottoman bile dayanamaz.”*³⁶⁹ Kendinden başka kimsenin iyiliğine ve menfaatine ilgi göstermemesi bakımından amca beyi dışadönük sezgisel tip olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

Eve uğradığı sıralarda karısının akrabalarından genç şair Mehmet Behiç ile sık sık sohbet eden fakat sohbet sırasında körü körüne bağlandığı çağ dışı fikirleri savunmaktan geri durmayan amca bey, millî ve manevî değerlere saygılı, bağlı görünür. Mehmet Behiç'e göre Türk milletin övüneceği ne edebiyatı ne sanatı ne ticareti ne siyaseti ne de fennî bir başarısı vardır. Oysa amca beye göre Türk milletin mazisi övgüye değerdir. Mehmet Behiç'in bu iddialarına amca bey şöyle yanıt verir: *“-Neyimiz mi var? Koskoca şanlı bir mazimiz, bu mefahir sayesinde büyük bir mevcudiyet-i milliyyemiz var...”*³⁷⁰ Milletin geçmişiyle gurur duyan ve iftihar eden amca beyin savunuculuğunu yaptığı değerlere tam anlamıyla hâkim olduğu söylenemez fakat görünüşte öyle bir imaj çizmek gayretindedir. Bu bakımdan amca beyi kendi düşünceleri olmayan, yalnız duyduğu birtakım düşünce ve fikirlere körü körüne bağlanan bir kimse olarak kabul etmemiz lazımdır. Tüm bu karakter özellikleri göz önünde bulundurulduğunda amca beyin dışadönük sezgisel bir tip olduğu söylenebilir.

Pervin'in amcasının eşi, Nigar ile Abdi'nin üvey annesi olan Hediye Hanım, anlatılana göre gayr-i meşru bir çocuk olup bir halayık tarafından dünyaya getirilmiş, babasının esas eşi tarafından evde kötü muamele gördüğünden kırk yaşına kadar amcasının yanında bir sığıntı gibi yaşamış, bir kısmeti çıkmadığı için senelerce kaderine razı olmuş, en sonunda amca bey ikinci eşini de kaybettikten sonra ona talip olunca nihayet evlenmiştir. Pervin'in tarifine göre ufak tefek, son derece kısa boylu, esmer ve zayıf bir kadın olan Hediye Hanım'ın amca bey ile evlenmesinden önceki yaşantısından Pervin'in günlüğünde şöyle bahsedilir: *“Bir kere hanım, amcamın iki evvelkisi vakitsiz öldüğü için üçüncü defa tehhülünde kırk, kırk iki yaşlarında bakire olarak aldığı İstanbul'un kibarca bir ailesine mensup bir hanımcık... Bu hanım, babasının ahir-i ömrüne doğru, evde bulunan bir halayıktan nasılsa peyda olmuş ve sabâvetini,*

³⁶⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.29.

³⁷⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.51.

babasının asıl zevcesi tarafından nefret ve tehevvrler, türlü su-i muameleyle geçirmeye mecbur olmuş, sonra babası ölünce, amcasının cenah-ı lütfuna iltica etmiş ve bu adam da kardeşinin böyle adi bir halayık mahsulüne hiç ehemmiyet vermediği için kırk yaşına, yani amcama gelinceye kadar burada bir sığıntı gibi vakit geçirmiş. Bu yaşa gelinceye kadar her nedense kısmeti birbirine nasip olmuş. Kendisi ufak tefek, uzun boylu olan amcamın omzuna müşkülâtla yetişecek bir kamette, son derece esmer ve son derece zayıf bir yapıda, saçları beyazı siyahına müsavi bir derecede ve kalın telli olup bu cismaniyete renksiz, manasız bir de maneviyat ilave edilirse hasıl olacak hâlde bir kadındır.”³⁷¹ Nigar’ın anlattığına göre gelin geldiği günlerde kılığına kıyafetine çok özen gösteren, dış görünüşüne ve süsüne önem veren bir kadın olan Hediye Hanım, yine aynı şekilde şıklığına dikkat etmekte, açık kıyafetler giymekten çekinmemektedir. Pervin bu renkli ve acayip giyimli kadının şık olup olmadığına, Fransızca konuştuğunu işittiği hanım sahiden de dil bilip bilmediğine karar veremez. Bu nedenle Hediye Hanım’ın şık ve kültürlü bir hanım olmadığı tartışmalı bir meseledir.

Pervin’e göre Hediye Hanım kocasına karşı ne kadar sakın, pasifse başkalarına karşı alaycı, nazik görüntüsüne rağmen gayet bilmiş tavırlı, adeta iki yüzlü bir kadındır. Özellikle Hediye Hanım ile Nigar bir türlü anlaşamazlar, araları daima büyük bir kavga nedeniyle bozuktur. Nigar’a göre ancak kırk yaşında evlenebildiği için aşağılanmaya layık olan Hediye Hanım, kendini beğenmiş, beceriksiz, ahlâkça düşük, huysuz bir kadındır; Hediye Hanım da Nigar’dan bahsederken onu ne derece pis, zevksiz, tembel bulduğunu her zaman dile getirir. Hediye Hanım hakkında ileri geri konuşmaktan çekinmeyen Nigar, üvey annesinin evlilik dışı bir ilişkiden, ehemmiyet verilmemiş bir halayıktan dünyaya gelişini de diline dolamıştır. Pervin, Hediye Hanım ile Nigar arasında kalmaktan, onların devamlı birbirleri hakkında yakınmalarından oldukça rahatsızdır: *“Elhasıl Nigar için anası, bir kere üvey ana olduğu için sonra da kendisine karşı muamelesinden dolayı dünyanın en fena, en adi kadınıdır; her fırsatla birbirlerini küçük düşürtmekten çekinmeyen bu iki düşman arasında ne fena bir hayatım var... Nigar ona göre pasaklı, tabiatsız, tembel, miskin bir kız; Nigar’a göre o, kart, kendisini beğenmiş, beceriksiz, kırk yaşına kadar kocasız kalmış, kendi gibi kadınlarla ahlaksız münasebetler perverde etmeye alışmış, huysuz bir halayık piçinden başka bir şey değil, ekseriya hiddetlendiği vakitler ‘Ne olacak efendim, halayıktan olmuş, kırk sene sığıntı gibi yaşamış bir kadının hanımlığı elbette bu kadar olur!’ der. Hepsi beni yalnız buldukça derdini döküyor ve kendini mazur, zavallı, şâyân-ı merhamet göstermek için çalışıyor.”³⁷² Pervin’e göre Hediye Hanım’ın Nigar ile*

³⁷¹ Mehmet Rauf, a.e., s.25.

³⁷² Mehmet Rauf, a.e., s.30.

anlaşamaması, kıza sevgi veya merhamet göstermeyişi gayet doğaldır çünkü Hediye Hanım, çevresi tarafından aşağılanma sebebi olarak değerlendirilen, babası ile yasak bir ilişkiye girerek kendisini dünyaya getiren annesiyle de görüşmemekte, yaşlı kadını annesi olarak kabul edip yanına yaklaştırmamaktadır. Pervin bu durumu yadırgar ve Hediye Hanım'ın bu davranışını onaylıyor görünmez.

Gezmeyi ve güzel vakit geçirmeyi pek seven, eğlenceye düşkün bir kadın olan Hediye Hanım piyano çalmasını da bilir. Bu bakımdan Pervin'in de düşündüğü üzere Hediye Hanım nispeten de olsa kendisini geliştirmeye çalışmış, pratik yapmadığından unutmasına rağmen dil öğrenmiş, musikiyle ilgilenmiştir. Yine de Hediye Hanım'ın zevk ve alışkanlık gereği alaturka müziğe yatkındır, piyanoda alaturka şarkılar, kanto parçaları çalar. Kocasını piyanoyu sevmediği için kendisini geliştirmeye pek de fırsat bulamayan Hediye Hanım mesire alanlarında dolaşmayı, gezintiye çıkmayı da pek sever; Göksu, onun İstanbul'da en sevdiği seyir yeridir. Bu bakımdan onu dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan bir karakter olarak değerlendirmemiz mümkündür zira, romanda Hediye Hanım'ın öne çıkan özellikleri arasında keyfe ve eğlenceye düşkünlüğü gelmektedir.

Hediye Hanım aynı zamanda oldukça alaycı, patavatsız, üzerine vazife olmayan her şeye karışan, çok bilmiş bir kadındır. Nigar'ın arkadaşlarından Nerime Hanım'ın severek yaptığı evliliği eleştiren ve kocasının daha önce evli iken karısını aldattığından mütevellit güvenilmeyecek karakterde bir adam olduğunu ima eden Hediye Hanım, aynı zamanda bütün evliliklerin yalnız maddiyatla alakalı olduğunu düşünen, evlenmeyi düşünen gençlerin yalnız maddi çıkarlarını gözeterek evlilik kararları aldıklarına inanan birisidir. Kendisi gibi düşünen ve hayattaki en önemli değer para olduğunu savunan Mehmet Behiç ile bu noktada bir benzerlik gösteren Hediye Hanım, onlar gibi düşünmediği, evliliğin temelinde aşk ve sevginin yer aldığına inanan Pervin'i de söz konusu fikirleri nedeniyle çocuksu olmakla eleştirir. Bu açıdan bakıldığında Hediye Hanım'ın zevke ve maddiyata önem veren, çıkarlarını önceleyen bir karakter olduğunu, bu yapısı nedeniyle dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan bir karakter olarak değerlendirilebileceğini söylemek mümkündür.

Pervin'in amcasının kızı, Abdi'nin kız kardeşi Nigar ise yirmi iki yaşlarında, zayıf, çakır renge çalan gözleri olan, seyrek saçlı bir kızdır. Pervin'e göre amcası tarafından iyi eğitim aldırılmamış, düzgünce yetiştirilmemiş olan Nigar, kendini yetiştirmek için çaba göstermediği gibi vaktinin çoğunu dedikodu ederek geçiren, inatçı, tembel bir kızdır. Ancak Pervin'in Nigar hakkında dikkatini çeken en önemli şey, genç kızın beden temizliğine gereğince önem vermeyen, gayet pasaklı, pis bir kız oluşu, öz bakımına dikkat etmediği gibi odasının

temizliğine de ehemmiyet vermeyişidir: *“Nigar Hanım’a gelince, amcamın bugün yirmi iki yaşında bulunan kerimesi tamam kendisinin yetiştireceği bir duhter-i asalet ve nezahettir; bu gayet zayıf, renksiz, çakıra bakar, hıyanetle parlar gözlere malik, göğüssüz, saçları az bir kızdır. İnatçı, bütün İstanbul kızları gibi son derece dedikoduya müptela, anasız geçen çocukluğunun ve babasının garaibiyle muhtell olmuş şebabının bütün seyyiatıyla âlûde terbiyesi, devamsızlık, tembellik, istidatsızlık yüzünden esassız, tertipsiz tahsiliyle, bugünkü genç kızlarımızın bir kısmının parlak bir numunesidir; sabahleyin uyanıp da yatağından kalkmak aklına gelince, yüzünü yıkayıp yıkamadığını bilemem fakat saçlarının günlerce tarak görmediğine eminim. Akşamlara kadar, saçları düğüm içinde, darmadağınık, taranmamaktan keçe gibi olmuş, aralarında bir iki gün evvel taktığı çiçeklerin kuruları kalmış bir hâlde gezer; fevkalade terlediği için, ter kokuları ve müteaddid taaffünatla mâlâmal olan yatağının kokularıyla meşbu olan odasının pencere ve perdeleri sıkı sıkı kapalı durur, burası haftalarca süpürge görmez. Hatta geçende odası süpürülürken tavanın dört köşesini işgal etmiş örümceklerin cibinliğinin içine bile ağ kurmuş olduğu meydana çıktı.”*³⁷³ Nigar’ın babası amca bey, kızının örnek alınmaması gereken birtakım davranışları öğrenmemesi için kitap okumasını yasaklayarak eğitimine kıymet vermediği açık ettiği gibi Nigar’ın dış görünüşüne ve kıyafetlerine de gereken özeni göstermez. Yine Pervin’in gözlemlerine göre Nigar’ın sokağa çıkacakları zaman giyebileceği düzgün elbiseleri, şık kıyafetleri yoktur. Amca bey kızına düzgün ve modaya uygun eşyalar almadığı gibi Nigar da elindekilerin kıymetini bilmeyen, fazlasıyla özensiz, eşyalarını hor kullanan veya kaybeden bir kızdır. Pervin’in yazı geçirmek için evlerine konuk olarak gelmesinden sonra Nigar ona özenmeye başlamış, saçlarını onun gibi şekillendirmeyi denemişse de her zaman olduğu gibi yine babasından azar ve hakaret işitmiştir.

Nigar fazlasıyla geçimsiz bir kızdır, hiç kimsenin birbiriyle anlaşılamadığı bu evde o da babasına saygı göstermez, babasının anlattıklarını dinlemek şöyle dursun amca bey konuşurken uykuya dalar. Genç kızın evde arası en çok Hediye Hanım ile kötüdür, Hediye Hanım’a göre Nigar elinden iş gelmeyen, gayet beceriksiz, zevksiz, eşyalarına kıymet vermeyen, pasaklı, tembel bir kızdır. Evin oğlu Abdi de kız kardeşi Nigar’ın utanmaz, rezil ve ahlâksız olduğunu düşünür. Pervin de Nigar’ın pis, görgüsüz, kötü huylu bir kız olduğuna kanaat getirmiş, akşama kadar hiçbir şey yapmadan, sadece dürbünle yoldan gelip geçenleri seyrederek vakit geçirmesine şaşırılmış, genç kızın sersemce bir hayat sürdürdüğünü fark etmiştir. Tüm bu özellikleriyle Nigar, eğitime ve imajına önem veren, akıllı ve çalışkan bir Türk kızı olan Pervin’den son derece farklıdır. Örneğin Pervin edebiyata düşkün, şiir okumayı çok seven, yeni çıkan şiir kitaplarını

³⁷³ Mehmet Rauf, a.e., s.26-27.

takip eden, ince duygulu, hassas ve romantik mizaçlı bir genç kızdır. Oysa Nigar babasının yasaklamasıyla hiç roman okumamakta, şiire ve sanatsal meselelere ilgi duymamaktadır; bu nedenle Pervin Nigar'ı lakayt, cahil ve hissiz bir kız olarak değerlendirir. Kendisi musiki ya da edebiyatla ilgilenmediği gibi piyano çalan Hediye Hanım'ı ve Mehmet Behiç'le edebî meseleler üzerine derin sohbetler eden Pervin'i de kıskanmaktan geri durmayan Nigar, kendini yetiştirme çabasından ve amaç yoksunluğundan ötürü dışadönük sezgisel bir tip olarak değerlendirilmelidir. Kendinden başka kimsenin mutluluğunu ve iyiliğini önemsemeyen Nigar, kuzeni Pervin'in Mehmet Behiç tarafından zengin olmadığı gerekçesiyle adeta evlenmeye değer görülmeşiğine pek sevinir ve bunu da genç kıza yansıtmaktan çekinmez.

Pervin'in amcasının oğlu, Nigar'ın ağabeyi olan Abdi, yirmi beş yaşlarında, ince, uzun boylu, yüksek boyunlu, kemikli yüzlü, sivri burunlu, çakır renk gözlü, keskin bakışlı bir gençtir. Pervin'e göre dış görünüşü itibariyle tıpkı amcası gibi bilgi ve görgü sahibi bir kimse gibi görünse de Abdi de konuşmaya başladığı zaman ne kadar sığ kafalı, cahil bir genç olduğunu ortaya serer. On sekiz yaşına kadar gittiği hiçbir okuldan şehâdetnâme almaya muktedir olamayan Abdi, eğitimine önem vermeyerek kendini yetiştirmeye gayret göstermemiş, babasının ön ayak olmasıyla işe kabul edildiği gümrükte üç yüz elli kuruş maaşla çalışmaya başlamıştır. Romanda, Pervin'in günlüğünden alınan şu kısımda, Abdi'nin dış görünüşü ve boş, miskin kişiliğinden şöyle bahsedilir: *“Abdi Bey ince, uzun, deve boynu gibi yüksek boynu, kemikli yüzü, yumurta başı, sivri burnuyla ve bidâyetten insana bir zekâvet vadediyor gibi keskin bakışlı, çakır gözleriyle insana oldukça bir mahiyet sahibi görünür fakat üç çift söz söyler söylemez mevcudiyetinin babası gibi boş ve beyhude olduğu hemen tezahür eder; on sekiz yaşına kadar devam ettiği mekteplerin hiçbirisinden bir şehâdetnâme almaya muvaffak olamamış ve ağrebü'l-garâibden olmak üzere dört sene leyli devam ettiği Fransız mektebindeki tahsilinden ve evde hususi hocalardan aldığı Fransızca derslerinden sermaye olarak yüze kadar dürüst saymadığı gibi zannedirim alfabeyi de doğruca tahattur edemez; nihayet son mektepten de galiba kovulduğu vakit babasının rica ve istirhamlarıyla gümrüğe kabul olunmuş, bugün oraya devam eder, galiba da üç yüz elli kuruş kadar bir maaşı var.”*³⁷⁴

Pervin'in gözlemlerine göre Abdi de tıpkı babası gibi kendini övmekten, anlattığı fıkralarla kendini olduğundan daha iyi, zeki ve fikir sahibi göstermekten hoşlanan, kendini beğenmiş bir tiptir fakat esasen o da fazlasıyla tembel, beceriksiz, haddinden fazla cüretkâr, son derece yalancı birisidir. Abdi söylediği yalanlarla çevresindekileri mühim bir kimse olduğuna

³⁷⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.27-28.

inandırmak, saygın bir kimse konumuna yükselmek ister: *“Ve sonra bu beyefendi bugün çenesinin yorulmak bilmeyen kuvveti sayesinde bulunduğu yerlerde sesini öttüre öttüre kendisini etrafındaki cahil adamlara bir şey olarak gösterir; tembel, beceriksiz olmakla beraber cüretkârlığı sayesinde faal görünür, hatta köyün İttihat Kulübü azası arasında mühim bir mevki ve itibarı olduğunu kendisi temin ediyor. En ziyade tenemmüv etmiş hasleti yalancılıktır; bu cüretle yalancılığı sayesinde herkesi sözlerine inandırabilir; bu yalanlar sayesinde her türlü manadan ârî, gayet ebleh-firibâne iddialarla mâlî şeylerdir. İsteddiği şey kendisini bir şey gibi göstermekten ibaret olduğu için mutlak kendisinin methiyle başlar ve kendisinin methiyle biter.”*³⁷⁵ Kimsenin birbiriyle anlaşılamadığı, herkesin birbiriyle mutlaka düşmanca mücadele ettiği bir evde yetişen Abdi için kardeşi Nigar utanmaz, rezil ve ahlâksızken Nigar’a göre de ağabeyi Abdi hayvan, dolandırıcı ve ahlâksız bir oğlandır. Amaçsızlığı ve istikrarsızlığı ile bilinen, çevresinde en yakınları tarafından bile ahlâksız olarak etiketlenen Abdi’nin dışadönük sezgisel tiplere has özellikler taşıdığı söylenebilir. Nitekim Abdi çevresinde faal yapısı ve ikna kabiliyetinin yüksekliği ile tanınmışsa da belli bir hedefin peşinde gitmek için fazla tembel oluşu ve beceriksizliği ile dikkat çeker.

Romanda Abdi’nin fikirce eksik, zevkçe düşük yapısı Pervin’in onu Mehmet Behiç ile kıyaslaması ile daha da belirginleştirilmiştir. Mehmet Rauf, diğer romanlarında olduğu gibi *Genç Kız Kalbi*’nde de karakterlerin kıymetli niteliklerini vurgulayabilmek için farklı karakter özellikleriyle donatılmış karakterleri bir araya getirir ve zıtlıkların ifade gücünden faydalanır. Abdi de eğitimsizliği ve kültürsüzlüğü, giyim kuşamındaki zevksizliği ile Mehmet Behiç’in tam tersi bir görüntü sunar ve bu hâliyle Pervin’in Mehmet Behiç’i takdir etmesinin arkasındaki motivasyon daha da sağlamlaştırılır. Pervin, Mehmet Behiç ile tanıştığı ilk akşam genç adamı renksiz, manasız ve yavan bulduğu Abdi ile karşılaştırmaktan kendini alamaz: *“Bir erkeğin hüsnü, zekâsından ibarettir sözü ne kadar doğru bir söz. İşte bu gece Behiç Bey bütün söylediği sözlerle nazarımda bir mümtaziyet kesbetmiş oldu. Onun evvelden dikkat etmediğim her hâlinde sonradan bir başkalık his ve keşf ediyorum. Boyun bağının rengine varıncaya kadar müstesna bir zarafeti var. Mesela kabil-i kıyas değil ya, Abdi nerede Birisi senelerce ihtimam ve itinayla inkişaf etmiş asil ve rengin bir çiçek, diğeri ise adi bir tarla otu... Birisi en ince, en şuh, en nazan renkler ve kokularla celb-i ruh ve nazar ediyor, öteki ise, renksizliği, manasızlığı, yavanlığı ile emsali arasında kaybolan yabani bir nebat... Ne farklar, nasıl farklar var Ya Rabbi’ m! Bakışına, gülüşüne kadar hatta fesinin şekline, rengine kadar, o kadar, o kadar başka*

³⁷⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.28.

ki...³⁷⁶ Pervin, Abdi'nin giyiminden de hiç haz etmez, ona göre Abdi'nin fesi ve seçtiği elbiseler de fazlasıyla çirkindir, bunun da ötesinde sığ düşünceli, boş beyinli, kendine has değerleri olmayan, fesat biridir. Abdi'nin bu adi ve çirkin yönleri şık ve modaya uygun giyinmeye özen gösteren, fikir ve görüşleriyle çevresinde kendini dinleten ve saydıran bir kimse olan, şair tabiatıyla Pervin'i büyüleyen Mehmet Behiç'in varlığı ile daha da göze çarpar: *"Şimdi kemer, semt-i re'se yaklaşmış, malikâne-i nurunda naz-perver cilvelerle şuh ve şadan hıram eden bir melike-i sema gibi pür-zib ve saltanat idi. Bakarken kendimi bu nihayetsiz, mai semada bu haşmet-i müzehhebeyle yegâne olarak hükümran olan bu melike-i nur kadar mesut ve münevver buldum. Eğer mümkün olsaydı ruhumu sermest eden bu saadetle, ben de dünyayı onun kadar tenvir edebilirdim. Ve bana, şurada, karşımda saadetimi tezyin eden bu manzaraya bakıp hiçbirinin hissedemediği derin ve vecd-engiz şiirleri temsil edebilecek kadar ince ve müstesna olan şu adam sayesinde muktedir olabiliyordum. O esnada gözüm Abdi'ye teveccüh etti. Başındaki bed-şekl fesi, bunun içindeki boş ve küflü dimağı, bilhassa müfsid kalbi, manasız, değersiz mevcudiyetiyle Behiç'ten ne kadar ne kadar farklıydı. Biri, insanların yetişmeleri mümkün ve mukadder olan zirve-i mükemmeliyette şehper-küşa, diğeri ise beşeriyetin en ibtidai hâlet-i ruhiyyesinde bulunan iki numune-i hilkat karşımdayım."*³⁷⁷

Romanda dönemin genç kızlarına ışık tutmak ve onların hayata bakışlarını aydınlatmak amacıyla Pervin'in Nigar aracılığıyla tanıştığı arkadaşlarına da yer verilmiştir. Bunlar arasında Nimet Hanım, Hacer ve Mediha Hanımlar ile Nerime Hanım vardır. Pervin'in tarifine göre yaşları on sekiz ile yirmi arasında değişen, hepsi güzel, hepsi münevver olan bu genç kızlar bir araya gelerek giyim-kuşam, evlilik ve erkek meseleleri üzerine sohbet ederler. Bu genç hanımlar arasında kırmızıya çalan sarı saçları olan, beyaz tenli, kumral karşı dış görünüşüyle güzel bir kız olduğu vurgulanan Nimet Hanım, konuşmayı, dedikodu etmeyi, dikkatleri üzerine çekmeyi seven, son havadisleri arkadaşlarına aktarmaktan hoşlanan bir genç kızdır. Kadınların istedikleri gibi, serbestçe giyinmelerine imkân tanınması gerektiğine inanan, modern görüşlü bir genç kız olan Nermin, bu meseleler üzerine fikir beyan eden ve genç kızların tartışacakları konulara öncülük eden, Pervin'e göre güzel konuşma becerisine sahip bir kızdır. Nermin de tıpkı Pervin gibi gençlerin birbirlerini tanıyarak ve severek evlenmeleri gerektiğine inanır, tüm bu fikirleriyle çağdaş bir genç kız olduğu ortadadır. Batılı değerlere göre yetiştirildiği ve bu değerleri sindirerek devrine göre aydın sayılabilecek bir profil çizdiği için Nermin'i bir ölçüde Pervin' benzetmek mümkündür. Ayrıca Nermin, Pervin'in aksine dedikodu etmekten,

³⁷⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.35.

³⁷⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.67.

eğlenmekten hoşlanan bir genç kızdır ki bu yönleri bakımından onu dışadönük duyum tipine has davranışlar sergileyen bir karakter olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

Hacer ve Mediha Hanımlar hakkında romanda pek fazla bilgi yoktur, bu karakterler Pervin'in yeni çevrelerle tanışmasını, genç kızların fikirleri hakkında haberdar olmasını, kadının toplumdaki yeri, giyimi kuşamı ve evlilik meseleleri üzerine tartışarak fikirlerini belirtmesini kolaylaştırmak için romana yerleştirilmiş gibidirler. Romanda esmer, yuvarlak yüzlü, şişmanca bir kız olduğu söylenen Hacer'in ciddi meseleler üzerine konuşmaktan ziyade dedikodu yapmaya can attığı, eğlenmek hevesiyle öğrendiği son havadisleri arkadaşlarına aktardığı anlatılır. Haklarında yeterince bilgi verilmeyen bu karakterlerin kişilik tiplerini tespit etmek mümkün değildir.

Romanda severek evlenmek mevzusunun etrafında şekillendiği bir karakter olarak dikkat çeken Nerime ise, uzun boylu, güzel ve zarif vücutlu, nazik ve sessiz bir genç kadın olarak tanıtılır. Etrafta dönen dedikodulara kulak asmadan, daha önce evlenmiş boşanmış, evliliği sırasında karısını başka kadınlarla aldattığı söylenen Cemil adlı gençle evlenen Nerime, bu evliliğin yanlışlığı ve sakıncaları üzerinde fikir beyan edenlere asil bir tavırla karşılık verir ve hem kendini hem eşini hem de sevişerek yaptığı evliliği savunur. Eşi Cemil Beyi olduğu gibi, geçmişindeki hataları ve yanlışlarıyla beraber kabullenen ve sevdiği adam için fedakârlık etmekten çekinmeyen Nerime, bu özellikleriyle romanda tartışma konusu edilen evlilik meselesinde kadının yeri ve rolüne dair bir örnek teşkil eder. Nerime, duygularıyla hareket etmekten çekinmemiş, yapılacak evliliklerde sevgi ve saygının ne derece önemli taşıdığının bilincinde olarak bir tercih yapmış, seçimini ciddiyetle savunmaktan geri durmamıştır. Duygularıyla hareket etmesi, hislerini rehber alarak cesurca aşkını yaşaması bakımından Nerime'yi dışadönük hisseden bir karakter olarak değerlendirmek lazımdır.

KARANFİL VE YASEMİN

1923 yılında *Tanin* gazetesinde tefrika edilerek okurlarla buluşturulan, 1924 yılında ise kitaplaştırılan *Karanfil ve Yasemin* adlı roman, Mehmet Rauf'un şahıs tasvirlerine ve psikolojik tahlillere detaylıca yer verdiği, tematik zenginliği ile dikkat çeken bir eserdir. Esas olarak bir adamın iki kadının aşkı arasında kalmasını, sevdiği kadınlar arasında tercih yapmakta zorlanmasını ele alan ve bir aşk üçgeni etrafında şekillenen *Karanfil ve Yasemin*, yasak aşk ve aldatma temlerinin ekseninde döneminin sosyal hayatını, batılılaşma ve medenileşme süreçlerinin hem erkeklerin hem de kadınların üzerindeki tesirini, yaşanan gelişmelerin aile yaşantısı ve gündelik yaşantı üzerindeki etkilerini de değerlendirmeye açan, yanlış batılılaşma

ve medenileşme yolunda izlenmesi gereken uygun yolu tartışan bir romandır. Bilhassa alafranga yaşantısının Türk toplumundaki etkilerini ve kadınların yeni kabul edilen rejim ve modern hayat ile gelen düzene uyum sağlama çabalarını sayıca fazla tutulmuş roman karakterleri çevresinde okura sunan Mehmet Rauf, Servet-i Fünun neslinden gelme bir yazar olarak bu romanında da hayal-hakikat çatışması, melankoli ve karamsarlık, ölüm gibi temleri romanın geneline bir arka plan olarak yerleştirmiştir. “*Kadri Paşaların Çayında*”, “*İlk Temaslar*”, “*İtiraf ve Mülakat*”, “*Fırtına Kuşu*”, “*Güvercin*”, “*İki Ateş Arasında*” başlıklı altı kısımdan oluşan roman, danslı müzikli çay partileri ve davetlerde bir araya gelen, çoğu zengin ve özentili, yozlaşmış kalabalık bir şahıs kadrosunun başından geçenleri konu edinir. Romanın esas kahramanı Nevhiz ve Pervin adlı, iki zıt kadın arasında seçim yapamayıp hataya düşen Samim’dir, roman boyunca onun girip çıktığı mekânlarda tesadüf ederek tanıştığı kimseler romandaki şahıs kadrosunu oluştururlar ki çoğunlukla bir dekor olmaktan öteye gidemeyen, olayların gelişmesi ve şekillenmesinde katkıları bulunan bu karakterleriyle *Karanfil ve Yasemin*, yazar Mehmet Rauf’un şahıs kadrosu en yoğun romanlarından biridir. Romanın aslı karakterleri yukarıda da belirtildiği üzere aşka olan bağımlılığı ve cinselliğe düşkünlüğü nedeniyle evli iki kadınla yasak aşk yaşamaktan çekinmeyen ve hangisini seçeceği konusunda büyük bunalımlara düşen ve en sonunda kendisini sevmediği için âşık olduğuna kanaat getirdiği Nevhiz’i seçmesine rağmen büyük bir hayal kırıklığı yaşayarak her iki kadını da kaybeden Samim ve Samim’in büyük bir aşkla bağlandığı, şuh bir kadın olan Nevhiz ile Nevhiz’e zıt olarak romanda sık sık bir meleğe teşbih edilen Pervin’dir. Romanın adının nereden geldiği açıkça belirtilmemişse de Mustafa Özbalcı’ya göre seçilen isim romanın başkahramanı Samim’in âşık olduğu kadınlarla özdeşleştirdiği çiçeklerle ilişkilidir. Özbalcı yazarın bu seçimini şu şekilde açıklar: “*Romanda Karanfil ve Yasemin adının nereden geldiği açıkça belirtilmiş değildir. Fakat bu adın, Samim’in zaman zaman Nevhiz’i bir karanfil demeti olarak tahayyül etmesi, Pervin’i ise ince, narin ve beyaz yaseminler gibi düşünmesi ile ilgili olabileceğini akla getiren ipuçları vardır.*”³⁷⁸ Selda Gürel de “*Servet-i Fünûn Romancılarının Romanlarında Tasvir*” başlıklı doktora tezinde romanın ismini şu şekilde atıfta bulunur: “*Nevhiz gider, Pervin ölür. Samim’in hayatında Karanfil ve Yasemin solar.*”³⁷⁹

³⁷⁸ Mustafa Özbalcı, Mehmet Rauf’un Romanlarında Şahıslar Kadrosu, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s.102.

³⁷⁹ Selda Gürel, “Servet-i Fünûn Romancılarının Romanlarında Tasvir”, Sakarya Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013, s.176.

I. SAMİM – DIŞADÖNÜK DUYUM TİPİ

Roman, Birinci Dünya Savaşı'nın son yıllarından beri İsviçre'de yaşamış, yakın zaman önce İstanbul'a dönmüş olan Samim'in çocukluğundan beri yakın arkadaşı Pertev ile karşılaşması, onun öve öve bitiremediği çay partisi davetine icabet ederek henüz yeni döndüğü ve alışmaya çalıştığı bir muhite ilk adımını atmış ile başlar. Gayet şık ve modaya uygun döşenmiş salonda müzik eşliğinde kadınlı erkekli bir grup insanın dans ettiklerini gören Samim, İstanbul'u hiç de bıraktığı gibi bulmamıştır; bu modern tablo onu pek şaşırtır, adeta rüya gördüğünü zannederek arkadaşı Pertev'e gördüğü bu süslü ve kibar hanımların hepsinin sahiden de Türk olup olmadıklarını sorar. Serbest ve şık giyimli hanımların erkeklerle aynı ortamda bulunmaları, müzik eşliğinde dans etmeleri ve kadınlarla erkeklerin bir arada eğlenmeleri Samim'in görmeye alışık olmadığı bir manzaradır. Çeşitli ülkeleri gezmiş, Batı kültürünü yakından tanımış ve batılı değerleri benimsemiş bir genç olarak Samim Türk toplumunun da böylesi bir hayata uyum sağlama çabasını takdire şayan bulmaktadır. Kadının toplumdaki rolünün daha da belirginleşmesi gerektiğine inanan ve arzu edilen toplumsal ilerleme ve gelişmelerin ancak kadınların da katkısıyla mümkün olacağını düşünen Samim, Türk milletindeki içtimai hayatın noksanlarını eleştirir ve tüm milli felaketlerin nedenini hep kadının toplumdan dışlanması ve ötekileştirilmesinde arar. Samim bu düşüncesini Pertev'in ileri görüşlü, modern fikirli babası Kadri Paşa ve Doktor Cevdet Kerim ile medenileşme ve modernleşme üzerinde ettikleri sohbet sırasında dile getirir. Samim de içtimai hayatı olmayan bir milletin boğulmaya mahkûm olduğu düşüncesine katılarak bu görüşü şu sözlerle destekler: *“Samim cevap verdi: “Evet, ben de bu fikirdeyim Paşa Hazretleri... Hatta demin Pertev Bey'e söylediğim gibi, ben bu hususta bütün milli felaketlerimizi hep kadınsız hayata hamledecek kadar ileri gidiyorum.”*³⁸⁰ Tam anlamıyla batılılaşmaktaN yana olan ve batılılaşmayı modernleşme ve medenileşme yolunda mühim bir kriter olarak sayan Samim romanın daha en başında Batı'yı yakından görüp tanımış, İsviçre'de yaşayıp batılı değerleri benimsemiş, zengin ve batılı değerleri yakından izleyen kimselerle yakın ilişkiler kuran bir kimse olarak görünür ve uzun yıllar sonra geri döndüğü ülkesinde, İstanbul'da katıldığı bir çay partisi davetini düzenleyen beyefendi ve ailesini ve davete iştirak edenleri modernleşme yolunda gösterdikleri çaba ve yeni, çağa uygun bir kimlik kazanma uğraşları bakımından takdire layık görür. Servet-i Fünun romanlarında görmeye alışık olduğumuz üzere Samim de romantik mizaçlı, ince fikirli, güzelliğe zaafı olan bir karakterdir; Pertev'in ailesinin düzenlediği çay davetinde evin dekorasyonunu pek beğenerek evi süsleyen eşyaların şıklığını şu sözlerle över: *“Hanımefendinin gösterdiği pek nazik pek mültefit kabule*

³⁸⁰ Mehmet Rauf, *Karanfil ve Yasemin*, haz.:Esin Hamamcı, Uğur Erden, Can Yayınları, İstanbul 2021, s.22.

*Samim teşekkür ederken: “Vakıa İstanbul’da böyle bir âlemde ilk defa bulunuyorsam da bunun bizim hayatımız için pek emsalsiz bir muvaffakiyet olduğunu anlamak hiç güç değil hanımefendi... Bundan dolayı son derece tebrik ederim. Bundan dolayı son derece tebrik ederim... Bilhassa salonunuzun tertibatı, tefrişatı bir harika-i sanattır; pek belli ki buna rasgele bir mefruşat çırağı değil, ince ve yüksek bir zevk nezaret etmiş...”*³⁸¹ Medenileşmenin kadınları geri plana itmekle gerçekleşmesinin mümkün olmadığını savunan Samim, odanın dekorasyonunda Pertev’in kız kardeşi Pervin’in payının büyük olduğunu öğrenince onu takdir eder ve genç kadını seçimleri dolayısıyla yüceltir: *“Bir kere binanın üslubu İstanbul için fevkaladedir; tam en son İngiliz tarzı... Fakat beni asıl meftun eden şey tefrişteki zevkin ahengidir; eşyanın resimlerin intihabı, taliki, heykellerin, bibloların tevzii pek ince bir zevke delalet ediyor. Bilhassa resimler olsun heykeller olsun nasıl belli ki rasgele alınmamış, uzun ve vukufu bir intihapla seçilmiş şeyler... En manalı, en kıymetli, en güzellerinden... Bunun sizin tarafınızdan yapıldığını öğrenmek beni derin bir iftiharla mesut etti... Çünkü hanımlarımızın bilhassa böyle ince sanatlarda bu kadar terakki ettiğini görmek benim için en büyük saadettir.”*³⁸² Çevresine dikkatle bakan ve çevresinde gördüğü güzelliklere kayıtsız kalamayan Samim ince düşünceli, zevk sahibi, güzellik tutkunu bir adamdır. Samim gerek rahat ve havai yaşantısı, gerek kılığı kıyafeti, gerekse de batılı yaşayış tarzını yakından takip eden yapısı nedeniyle yanlış batılılaşan, daha doğrusu batılı değerleri takip etmek uğruna kendi değerlerini yitirerek kendi değerlerine yabancılaşıp yozlaşan, dejenere aydın profili çizer. Cahit Kavcar da “Batı Uygarlığı Karşısında Servet-i Fünun” başlıklı makalesinde Samim’i batılılaşmayı yanlış anlayan ve bu nedenle zor, sıkıntılı, hatta gülünç durumlara düşen roman karakterleri arasında sayar.³⁸³ Samim batılılaşmayı yalnız güzel giyinip kuşanmak, yaşanılan evi ve sık bulunulan mekanları batılı zevke göre süslemek, en yeni ve tanınmış sanat eserlerini takip etmek sanır. Ona göre medeni insanlar gibi yaşamadan medeni olmak mümkün değildir fakat Samim’in medeni kabul ettiği hayat tarzı üzerine düşünülmüş, değerleri tartılmış, belli ölçütler çevresinde şekillenmiş bir hayat tarzı değildir. Bu bakımdan Samim yalnız şeklen modernleşmiş, batılı değerleri sindirip kendi değerlerine adapte etmeyi becerememiş bir kimse olması nedeniyle bocalar ve çoğu zaman bu nedenle yanlış kararlar alarak hayatına doğru bir gidişat tayin edemez.

³⁸¹ Mehmet Rauf, a.e., s.18.

³⁸² Mehmet Rauf, *Karanfil ve Yasemin*, s.19.

³⁸³ Cahit Kavcar, “Batı Uygarlığı Karşısında Servet-i Fünun Romancıları”, *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 1980, s.397.

Mehmet Rauf'un diğer romanlarındaki birçok karakter gibi Samim de adeta aşka âşık, sevmeyi ve sevilmeyi arzu eden, gözü aşktan ve sevillecek kadından başka hiçbir şeyi görmeyen bir adamdır. Samim daha sonra tutkuyla bağlanacağı, bedenlen ve zihnen arzuladığı ve elde etmek uğruna büyük çaba harcadığı Nevhiz'i ilk olarak Pertev'in davetiyle katıldığı çay partisinde görür. Samim ilk olarak Nevhiz'e Beyoğlu sokaklarında tesadüf etmiş, görür görmez genç kadının güzelliğinden ve cazibesinden etkilenmiştir. İlk görüşte etkilendiği ve hayallerini süsleyen genç kadını katıldığı çay partisinde görmek Samim'i çok heyecanlandırır: *"Biraz sonra orkestra sustu, dans eden çiftler tevakkuf ettiler; bir anda kalabalık karıştı, ayakta duranlar dansa yer vermek için salonda kenara çekilmiş sandalyelere, koltuklara koştular. O esnada Samim terasın camlı kapısının önünde güldüre güldüre iki hanıma bir şeyler anlatan Pertev'i gördü, hemen o tarafa şıtab etti fakat salonda üç adım atmamıştı ki, yaşlıca bir beyin kolunda kendine doğru gelen genç bir kadının karşısında bulundu ve rengi kül gibi olarak gayriihtiyari tevakkuf etti. Bu bir hanımdı ki İstanbul'a geldiği on beş günden beri Beyoğlu'nda tesadüflerinde hüsnü ve nefasetiyle kendini son derece cezbetmiş, adeta hayatını uzak bir güzellik hayali gibi ateşin bir iştiyak içinde mahmumane işgal ediyordu. Şimdi hiç beklemezken burada da böyle tesadüf etmek, şüphesiz takdim olunarak daha yakından tanıyacağını düşünmek onu sarhoş eden pek şedit bir tahassüs oldu, kalbi nihayetsiz bir emel tufanı ile şişti."*³⁸⁴ Samim henüz adını bile bilmediği ancak güzelliği karşısında mest olduğu kadını görür görmez onun âşığı olmanın nasıl bir şey olacağını düşünür. Uzaktan gördüğü, henüz tanımadığı bir kadına karşı hemen aşk olarak tanımlanabilecek hisler beslemeye başlayan Samim, güzellik, güzel kadınlar ve aşk karşısında zayıf, iradesiz bir adamdır: *"Pertev önde, o arkada şimdi terasa çıkmışlardı. Orada tekrar deminki hanımla karşılaştı; o, kendi gibi iki genç kadının arasında, onlara neşeli neşeli bir şeyler söylüyordu. Ve Samim bir lemhada onun söz söyleyişindeki edayı, dudaklarının ifadesini, mevcudiyetinin en gayr-i mahsus tezahüratındaki ahengi o kadar cazip ve pür-füsün buldu ki evvelce yalnız uzaktan görerek meftun olduğu bu kadının bilhassa mahremiyetindeki şiiriyeti tahayyül ederek, 'İnce bir âşığa ne emsalsiz zevkler verebilir!' diye düşündü ve recüliyetinin en derin köşelerine kadar aşk ve ihtirasla titredi."*³⁸⁵ Davet boyunca yüz yüze gelmeyi, yakından görmeyi ve tanımayı arzuladığı kadını ona ilk olarak çay partilerinin ve davetlerin vazgeçilmez ismi olan ve herkes hakkında malumatı bulunan Saraylı Hanım tanıtır. İnsanları anlamakta ve onların zaaflarını keşfetmekte hiç zorluk çekmeyen Saraylı Hanım, Samim'in adının Nevhiz olduğunu söylediği kadına ilgisini Samim'in genç kadından bahsederken sesinin titreyişinden hemen anlar. Samim de bu neşeli, dedikoducu

³⁸⁴ Mehmet Rauf, a.e, s.16.

³⁸⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.20.

kadına Nevhiz'e karşı hisler beslediğini, hatta onunla evlenirse çok mutlu olacağını, ona talip olmaya çoktan hazır olduğunu itiraf eder. Ancak Saraylı Hanım'ın anlattığına göre Nevhiz, ailenin gelinidir, Sadri Bey isminde bir adamla evlidir. Beğendiği ve hemen evlenmeyi düşlediği genç kadının evli bir kadın olduğunu öğrenmesine rağmen Samim genç kadınla tanışmayı çok ister, hatta Saraylı Hanım onu Nevhiz'e takdim edeceği sırada heyecanlanıp titremeye başlar: *“Saraylı aceleyle biraz önden yürüdü. Samim arkasında, ne zamandan beri uzaktan o kadar meftun olduğu genç kadının huzuruna nihayet çıkacağını görünce yine titremeye başlamıştı. Hiçbir kadın hakkında şimdiye kadar bu derece zaaf hissetmemişti. Daha tanımadan uzaktan görmekle bu kadar muhrup bir tesir altında çırpınmak onu korkutuyordu.”*³⁸⁶ Samim o gün Nevhiz ile tanışmak için ne kadar sabırsızlansa da bir türlü genç kadına yaklaşıp kendini ona tanıtamaz ve onunla istediği gibi iletişim kuramaz. Saraylı Hanım'a göre Samim bu şanssızlığı Nevhiz ile yaşayacağı başka hadiselerle giderecektir, kadın bu sözleriyle adeta gelecekte haber veriyor gibidir; bir noktada yazar Saraylı Hanım aracılığıyla okuru Samim ile Nevhiz arasında olacaklara hazırlar ve ikili arasındaki ilişkiye heyecanlı bir zemin kurarak heyecan unsurunu artırır.

Samim davette vaktinin çoğunu Saraylı Hanım ile geçirir, oldukça konuşkan ve girişken bir kadın olan Saraylı Hanım ona davettekiler hakkında bilgi verir. Kadın Samim'e ailenin genç kızı Pervin'in evlenmek niyetinde olduğundan, ailenin ona uygun bir eş aradığından bahseder ve genç adama Pervin gibi zengin bir ailenin kızı ile evlenme fırsatını kaçırmaması gerektiğini söyler. Roman boyunca zaman zaman Nevhiz ile Pervin arasında kalarak bocalayan fakat Nevhiz'e daha farklı bir tutkuyla bağlanan Samim, aynı çay partisinde evin dekorasyonu ile da ilgilendiğini öğrendiği Pervin'i de gözlemlene imkânı bulur. Hissetme işlevinin baskın olduğu bir kişilik tipine sahip olduğunu söyleyebileceğimiz Samim kişiler hakkındaki yargılarını da bu nedenle ilk izlenimleri ve hislerine dayanarak yapar. Onun Pervin hakkındaki ilk fikirleri de genç kadının sıcak, samimi, zarif bir kimse olduğu, etrafına sakinlik ve huzur yaydığıdır. Dış görünüşüyle onu büyüleyen ve onda adeta haz uyandıran, keşfetmeyi arzuladığı Nevhiz'in aksine Pervin sade ve kibar tavırlarıyla Samim'in dikkatini çeker: *“Samim, şimdi Pervin'i tetkik ediyordu; ondan sıcak, samimi, pür-emel bir hava intişar ediyor; basmıyor, uçuyor denilecek bir hıffetle oynuyordu. Nevhiz'e bakarken insan derin ihtiras galeyanlarına boğuluyor fakat Pervin'den şifa veren bir sükûn intişar ediyordu.”*³⁸⁷ Samim davetteki ilk dansını da Pervin ile eder, dans sırasında Pervin'in duru güzelliği ve inceliğinden çok fazla etkilenen Samim bütün

³⁸⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.27.

³⁸⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.28.

kadınların Pervin gibi olması gerektiğini düşünür. Davet boyunca evli olduğunu öğrenmesine rağmen Nevhiz'i düşünmekten kendini alıkoyamayan ve onunla tanışmak için sabırsızlanan Samim'in dansları sırasında Pervin'den de etkilenir, bu genç kadını da güzelliği ve zarafeti dolayısıyla beğenir, hatta bir an için Saraylı Hanım'ın da tavsiyesini dikkate alarak Pervin ile evlenme fikrini değerlendirmeye karar verir: *"Samim bu latif genç kızı kollarının arasında döndürürken, evvelce birçok kere işitmiş olduğu bu one step'ten hiç duymadığı nefis bir galeyanla sermest oluyordu. Kendisinden biraz kısa olan Pervin'in tam dudaklarının yanında ilahî bir demet gibi arz-ı vücut eden kısa kesilmiş saçlarına bakıyor; sonra gözleri yavaşça kayarak boynuna, omuzlarına, göğsüne iniyordu.*

Sıcak, tatlı ve kumral saçlar düzken bazı hareketlerle dalgalanarak onu en can-suz bir kadın rayihasıyla taltif ediyor gibiydi. Boynunun, omuzlarının, göğsünün rengi, şekli ve nesci o kadar harirî, o kadar nermindi ki, temaslarının gayr-i mahsusiyetine rağmen -tıpkı kendi gibi- titrediğini hissettiği bu nefis mahlukun kollarının arasında eriyip uçacağından korkuyordu.

Kendi kendine, "Böyle bir mahluka sahip olmak ve onunla beraber yaşamak saadeti!" diye ah etti. Saraylı Hanım'ın tavsiyesini tahattur ederek meseleyi sonra ciddiyetle düşünmeye karar verdi."³⁸⁸ Pervin ile dans ederken ve onunla sohbet ederken genç kadını yakından tanımaya fırsat bulan Samim, Pervin'i tanıdıkça daha zarif, daha cazip bulmaya başlar. Bu noktada hislerinde derinleşen bir kimse olarak değerlendirilebilecek olan Samim'in zaaflarıyla hareket eden, duygularının esiri olarak bocalayan, kararsız kalan, aynı anda iki farklı kadına ilgi duyabilen bir adam olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim *Karanfil ve Yasemin* romanının başlıca gerilim unsurunu Samim'in iki kadın arasında kalması ve kimi seçeceği konusunda kararsızlık yaşaması oluşturur. Nevhiz de Pervin de romanda ilk göründükleri andan itibaren Samim'in dikkatini güzellikleri ve cazibeleri ile celp ederler; Samim'in asıl ilgisi çay daveti sırasında bir türlü yakınına yaklaşp tanışmadığı Nevhiz'edir fakat genç adam yer yer Pervin'in masumiyeti ve kendisine karşı yönelttiği koşulsuz sevgiden de vazgeçemez. Samim de Saraylı Hanım'ın tavsiyesine uyarak zengin, güzel ve samimi bir kadın olan Pervin ile evlenmenin kendisi için en makul seçenek olduğunu farkındadır ancak Nevhiz'in kendisini çeken cazibesine ve kendisinde uyandırdığı tehlikeli ancak pek cazip hislere de karşı koyamaz.

Samim yine Pertev'in ailesi tarafından yazı geçirmek üzere yerleşecekleri Beykoz Akbaba'ya davet edilir ve genç adam büyük heyecanla bu davete icabet eder. Nihayet burada Nevhiz ile birebir tanışma fırsatı yakalayan Samim'in Nevhiz'e karşı hissettikleri daha da yoğunlaşır, onu

³⁸⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.46-47.

her şeyiyle, sevdiği veya sevmediği türlü şeyleri de bilerek, ruhunu ezberleyerek, kalbine sahip olarak tanımak ister. Saraylı Hanım’a göre Nevhiz gayet ağırbaşlı, mağrur, evliliği boyunca hiç yanlışa düşmemiş, çevresinde ağır ve ölçülü tavırlarıyla dikkat çeken bir kadındır, bu sebeple Samim, Nevhiz’in duygularına karşılık vermemesinden endişe eder ancak ona âşık olduğunu da itiraf etmekten kendini alamaz. Samim’in Nevhiz’e âşık olması için günler, aylar geçmesi gerekmez, Nevhiz’in aşkı onu tesirinden kaçamadığı bir büyü gibi yakalar. Aşkı ve aşk fikrini içinde iyice yücelten Samim, Nevhiz’e karşı beslemeye başladığı taze aşk duygusuyla buhranlar içinde kaynamaya başlar: *“Galeyana boğularak içini çekiyor; ‘Ah, emellerime iştirak etse, hayatıma iştirak etse’ diyor; buraya gelince gayriihtiyari yine aşka kadar yükseldiğini görerek meysus oluyor; sonra bir avdetle, bu aşkı niçin o kadar muhal addettiğini anlamadığı oluyordu.*

Vücudunun zerrelere kadar sevmek ve sevilmek için halk olunmuş olan bu kadar nefis bir kadın, aşk için, zevk için vücut bulmuş ilahî bir mevcut... Niçin sevmeyecekti? Böyle bir kadını kalbinin mabedinde taziz ve tebcil etmek, hayatı böyle bir yüksek hayal ile tezyin etmek, bu kadar mukaddes bir emele bağlanmak, bu bile emsalsiz bir saadet değil miydi? Ama onun haberi olmayacaktı... Evet, korkunç bir surette mağrur ve yüksek bir hanım olduğu için bunu hiçbir vakit ona izhara cesaret edemeyecekti. Ama ne beis vardı? Adi bir adam olmadı için bu ince ve gizli zevkten daha mesut olmaz mıydı?

Bütün bu esnada, buhranlar içinde kaynamaktayken etrafındaki sözleri dinliyor; hatta bunlara iştirak ediyor; onların suallerine cevaplar veriyor; fakat bütün mevcudiyeti bu muazzaz emel etrafında esir ve bi-irade, mütemadiyen, mütemadiyen çırpınıyordu.”³⁸⁹

Samim, konuğu olduğu Kadri Paşa’nın köşkünde iken diğer konuklarla birlikte köşkün terasına çıkar ve doğayla baş başa kaldığı vakit ne kadar yalnız, ne kadar boş bir hayat sürdürdüğü düşüncesiyle sarsılır. Güneşin batışı onun ruhunda dalgalanmalar meydana getirir, doğanın bir parçası olan bu değişim Samim’in kimsesiz olma, yalnız kalma, bomboş bir hayat sürdürme korkusunu daha da derinleştirir. Tabiatın tesiri Samim’in ruhuna, en gizli, dokunulmamış korkularına kadar işler: *“Samim bu muhteşem levhanın karşısında, meftun ve meclup kalmış, gurubun inhilal ânatını takip ediyordu. Güneş ufka indikçe, dumanlar silinir; sisler erir gibi oldu; şimdi bütün kâinat altın bir rüya içinde yüzüyor denilebilirdi. Mevcudat nur içinde sanki hakikatlerini kaybetmişler; sanki bir rüya, sanki bir gölge olmuşlardı. Bu manzaranın verdiği derin bir galeyana içinde birdenbire elim bir kimsesizlik, derin bir boşluk, hazin bir tahassür hissetti. Kendisinden başka herkesin hayatında bir hedef, kalbini fetih ve zapt etmiş bir emel*

³⁸⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.62.

vardı; o ise ne yapacağından gafil, kararsız, serseri sürünüyordu.”³⁹⁰ O kimseye ait olmamanın veya olamayacak olmanın endişesiyle dolup taşarken Nevhiz tarafından gördüğü en ufak yakınlık, samimiyet onu genç kadına iyice bağlar. Samim kalbinde sıkıntılı hisler, aklında endişeli düşünceler sararıp bitmekte olan günü seyrederken Pervin evin içini piyanosunun sesiyle süsler, şarkı söyleyerek piyanonun sesine eşlik eder. Bu esnada terasta yalnızca Nevhiz ile beraber, yalnız kaldıklarını fark edip heyecanlanan Samim genç kadının onu neredeyse baştan çıkaran konuşmasını işitir, Nevhiz ona hitap ederken fazlasıyla işveli, ona bakıp gülümserken fazlasıyla kışkırtıcıdır; öyle ki Samim adeta Nevhiz tarafından günaha davet edildiğini hissine kapılmıştır, o da bu daveti boş çevirmeyecektir. Paylaşılan bu kısa an Samim’in Nevhiz’e olan aşkının netleşmesine ve genç kadını elde etmek için yemin etmesine yeter: *“Pervin’in müessir sesinin ruhu nihayetsiz emellerle pür-galeyan bırakan dalgaları içinde, haris şammesine kadar suud eden bir genç kadın rayihasının tesiri altında gözlerini kıstı ve ona bakarken elbisesi ile vücudunun birbirine mezc olduğunu zannetti; bir an oldu ki, nazar-ı hayali önünde, genç kadın çırılçıplak kalmış gibi oldu. Ve o zaman gözlerini bütün bütün kapayarak müskir bir meşrup içiyormuş gibi hayali bu rüyetle uzun uzun mest oldu.*

Halbuki Nevhiz, yanı başında koltuğunda, onun beynini fırtınalarla tarumar eden bu hissiyattan haberdarmış da onu daha ziyade tahrik etmekten zevk duyuyormuş, lahuti nağmeleriyle salonda temevvüç eden Schumann’ın neşidesiyle gaşyoluyormuş gibi vücudunu dalgalandırıyor; siyah şehvet halkalarıyla muhat gözlerinin süzgün, baygın nazarlarıyla onu sanki vahşi bir günaha davet ediyordu. Bu muzlim davet ne kadar gayr-i memul ise o kadar çılgın darbelerle asabını kamçılıdı.

Birdenbire silkinerek, ‘Ona malik olacağım!’ diye yemin etti. Onun vücudundaki bu galeyan-ı mestîye bakarak pek yakın bir zamanda onu kollarının arasında tutacağına emin oldu.”³⁹¹

Samim, Nevhiz’in evli olduğunu, onunla yaşayacağı bir ilişkinin yasak bir aşk macerası anlamına geleceğini bilse de güzelliği, inceliği, zarif tavırlarıyla dikkatini çeken Nevhiz ile birlikte olmaya karardır ancak bilmediği yaşanacak bu ilişkinin hiç de kolay olmayacağıdır. Nevhiz yalnız kaldıkları terasta Samim’e nasıl yakın, samimi, içten davrandıysa diğer konuklarla bir araya geldiklerinde bir o kadar soğuk davranır ki bu durum Samim’i çok huzursuz eder. Samim esasen dışadönük, çevresindeki insanlarla kolay iletişim kurabilen, kalabalıklara karışmaktan çekinmeyen bir adamdır fakat Nevhiz’in varlığı onu o kadar

³⁹⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.63.

³⁹¹ Mehmet Rauf, a.e., s.64-65.

etkilemiştir ki genç adam ondan başka hiçbir şeyi düşünemez olur, kalabalıklar içinde genç kadının ona karşı kayıtsız kaldığını fark etmek onu şüpheye düşürür. Yine de böyle güzel yaratılmış bir kadının kalbini aşka kapatmayacağına inanmak onu şüphelerinden arındırmaya, tüm mevcudiyeti kendi aşk sahnesi gibi algılamasına yeter. Samim, Nevhiz’in yalnız bir sözünden ve bir bakışından etkilenecek onunla paylaştığı bir geleceği düşler ve tüm kainatı kendi aşkına ortak ederek evrendeki yaratılmış her şeyi onun uğruna var edilmiş sayar. Ruhun tabiatla bütünleştirildiği, sevilen kadının güzelliğinin kainatla tamamlandığı bu düşünceler arasında Samim aşkından ölmeyi arzulayacak kıvama çoktan ulaşmıştır: *“O zaman onunla bir aşk hayatı tasavvur ediyordu. Bir roman tertip eder gibi en latif maceralar, en hoş vakalarla onunla leb-ber-leb bu hayatın aşk usaresini massederken, birdenbire garip bir hadise-i hissiye oldu; bütün bu zevklerin, bu saadetlerin, şu karşıda, karşısında muhteşem kadınlığıyla onu teshir eden kadınla bir gün, ihtimal yarın, mümkün ve kabil olduğunu düşündü ve birdenbire, bu Zühre, bu kamer, bütün bu yıldızlar, bütün bu ağaçlar, bu tabiat, bu kâinat, bütün hilkat, bütün insaniyet, yalnız onun hüsnünün haşmeti, yalnız onun ruhunun saltanatı için vücuda getirilmiş zannetti.*

*Halik bütün mevcudatı mutlak onun güzelliğine, onun emsalsiz mevcudiyetine bir çerçeve olsun diye tekvin etmiş olacaktı. Bir an geldi ki mazi, istikbal, gençlik, ihtiyarlık, güzellik, çirkinlik, her şey, her şey birdenbire silindi, hareketsiz, gözlerini kapamış, sıcak ve nevazîşkâr bir ziya içinde derinleşmeye başladı. Aynı zamanda uzak, esrarengiz, sihirkâr bir musiki-i aşkla müstağrak kalmıştı. Ondan başka her şey mahvolmuştu. O kadar ki hareket etmiyor, bir söz söylemiyor hatta bu rüyayı kırmaktan korkarak nefes bile almıyordu. Bu tahassüs o kadar nefis, o kadar nefisti ki, idame etmek için canını verirdi.”*³⁹²

Sevilmek arzusuyla yanıp tutuşan ve kendisini “aşk adamı” olarak tanımlayan Samim, Nevhiz’e duyduğu aşktan tüm kâinatı onunla eşdeğer tutacak kadar eminse de zaman zaman hem Nevhiz’i hem de Pervin’i aynı anda sevdiği düşüncesine kapılır. Öyle ki Samim’e göre Pervin de pek emsalsizdir ve onunla birlikte olmak fazla çaba gerektirmeyecek kadar basittir. Yakın arkadaşı Pertev’i güzel ve neşeli Yezdan ile birlikte mutlu ve samimi görmek onu Pervin ile yaşayabileceği tasasız, sade hayatı düşünmeye iter. Ancak sınırları böylesine bilenmiş, basit saadetler Samim’e yeterli gelmez; o, daha renkli, daha kuvvetli duyguların peşinde koşar, acıyı, gözyaşını, mutsuzluğu sıradan mutluluklardan ve yaralamayan duygulardan daha ziyade ister: *“Samim bütün bu neşenin Yezdan’dan mütevellit olduğunu düşündü ve ona derin bir ateşle*

³⁹² Mehmet Rauf, a.e., s.67.

gıpta etti. Fakat bu kadarı eğer bir saadet ise Pervin de onun için hazır ve kolaydı. Fakat o böyle kolay ve sade saadetlere kani olmuyor, tantanalı, facialı, ihtiraslı, gözyaşlarıyla, elemelerle yoğrulmuş saadetler peşinde koştuktan, çırpınmaktan, kanamaktan zevk alıyordu.”³⁹³ Bile isteye, imkânsız ve yasak bir aşkın pençesinde yanmak, işte Samim’in arzuladığı budur. Nevhiz’in çevresinde bir pervane gibi dolanarak ateşle oynarsa da başkalarının mutluluğuna seyirci kalmak da Samim’i yorar. Nevhiz ile birlikte geçirilecek tutkulu saatlerin hayali ve yalnız geçen bir ömrün hakikati arasında sıkışıp kalan Samim, Pertev ile Yezdan’ın şüphe uyandırmayan, yaralamayan, hatta sarıp sarmalayan, mesut eden aşklarına gıptayla bakar ve yaşayamadığı aşkın özlemini çeker: “Şimdi Samim salonda yalnızdı. Terasa doğru yürüdü; beyni o kadar zıt, o kadar akur mülâhazaların hücumuna maruzdu ki, düşünmek için nereden başlayacağını tayin etmek mümkün değildi. İki-üç defa gitti geldi, tamam çekilip gösterilen yatak odasına gideceği vakit, ağaçların arasında iki hayal fark etti; bunlar adeta can cana denilecek kadar birbirine sokulmuş ve kaynamış, تنها bir gezintiden avdet ediyorlardı. Dikkat etti, Pertev ile Yezdan’dı.

O zaman dimağını bunaltmış olan muzlim bulut kümeleri ansızın hücum eden müfteris bir fırtına darbesiyle hercümerç oldu, mevcudiyeti tekrar bir kıskançlık ateşiyle dağlandı, kendisi akim emeller peşinde boş yere yorulur, didinirken, Pertev kendisine pek müstesna bir aşk yaratmış, şimdi mesut ve pür-nur uçuyordu.”³⁹⁴

Samim’i Nevhiz’e çeken en önemli sebeplerden biri de Nevhiz’in fizikî güzelliğidir. Dış dünyada gördüğü her şeyde, tabiatın kendisinde ve yaşanılan mekânın düzeninde daima bir güzellik arayan Samim için bir kadının da güzel olması en önemli değeridir. Kendisine olan ilgisini hiç gizlemeyen Sacide Hanım’ın evlilik düşünüp düşünmediğini sorması üzerine Samim gördüğü her güzele gönlünü kaptırmak, hepsiyle bir arada bulunmak imkânı varken yalnız bir kadına gönül vermeyi, onunla daha sıkı ve resmî bir bağ kurmayı gereksiz bulduğunu söyler: “Samim süzölmüş şuh bir nazarla karalandırılan bu iltifata lakayt kalmaya çalışarak, “Hanımefendi,” dedi, “evlenmek, eski kadınsız hayatta elim bir mecburiyetle belki ihtiyar edilecek bir deliliktir... Halbuki bugün bu kadar latif hanımlar arasında yaşamak varken tek bir tanesine bağlanıp onunla kanaat etmek nasıl mümkün olur?””³⁹⁵ Her gördüğü güzele âşık olan, yalnız birinde her şeyiyle ona bağlanacağı aşkı bulamadığına inanıp arayışına devam eden Samim için güzel bir kadın kendi mutluluğunun yegane sebebidir, o güzel bir kadında olması

³⁹³ Mehmet Rauf, a.e., s.68.

³⁹⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.74.

³⁹⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.71.

gereken özellikler arasında ufak tefek oluşu, narinliği sayar. Sacide Hanım'ın nasıl kadınlardan hoşlandığını sorması üzerine Samim onun sorusunu şu şekilde cevaplar: *“Samim cevap verdi: ‘Bir şair, zannedersen Suly Prudhomme, ‘Allah olsaydım dünyayı şöyle, semayı böyle yapardım, şunu böyle, bunu şöyle değiştirdim fakat ah ey kadınlar, sizi olduğunuz gibi bıraktırdım!’ diye bir şiir yazmıştır. Kadınlar hakkında ben de bu şair hissinde olduğumu itiraf ederim. Bir kadın nasıl olursa olsun, güzel olsun da... Benim için her zaman lütuf, her halde saadettir. Ha, pardon, yalnız tek bir şartım vardır... Kadın ne kadar ufak tefekse benim için o kadar şayan-ı perestidir...”*³⁹⁶

Bir gün Samim, Kadri Paşa'nın konukları ile beraber çıktıkları gezinti sırasında Saraylı Hanım'ın da yardımı ve işgüzarlığı sayesinde Nevhiz ile aynı arabaya binme şansını yakalar. Saraylı Hanım'ın öncülük ettiği sohbet sırasında Samim, Nevhiz'in kraliçelere has bir ağırlık ve şıklıkla hareket ettiğini görür onun karşısında o kadar heyecanlanır ki onu kolayca elde edemeyeceğini daha iyi anlar. Samim konuşması ve davranışlarıyla Nevhiz'i büyüleyip onu bir ilişkiye ikna edebileceğine inansa da heyecanı ve bastıramadığı arzusu onu baskılar ve esas hamlelerini yapmasına engel olur. Dışadönük bir karakter olarak Samim girdiği ortamlarda kolayca arkadaşlık kurabilen, tesadüf ederek tanıştırıldığı herkesle hemen sohbet edebilen bir adam olmasına rağmen Nevhiz'in karşısında beceriksiz, deneyimsiz bir genç âşığa dönüşür. Arabadan inip ağaçlık yolda, yağın yağmur altında ilerledikleri sırada kirazla niyet tutmak fikri akıl edildiğinde Samim elindeki kirazı Nevhiz'e uzatarak niyet tutar. Baş başa kaldıkları bu kısa süre zarfında Samim tuttuğu niyetin ne olduğunu soran Nevhiz'e açıkça ikisi arasında bir şeyler olmasını umduğunu söyler. Nevhiz bu cesur cevabı ustaca geçirir, böylece Samim onun sandığı kadar kolay bir lokma olmadığını, fazlasıyla kurnaz olduğunu iyice anlar. Ancak Nevhiz ne kadar kurnazsa Samim de pes etmemeye bir o kadar yeminlidir, aşk için yara almak ve aşk ateşiyle yanmak, Samim'in en büyük arzusudur. Üstelik Nevhiz gök gürültüsünden korkmadığını, aksine bu ürpertici ve tehlike vaat eden doğa olayını pek eğlendirici bulduğunu söylediğinde Samim onun da kendisi gibi değişik heyecanların, farklı hazların peşinden koşan bir kimse olduğunu anlar ve ikisi arasındaki bu benzerliği yakınlaşmaları için bir işaret sayar.

Konuklar bir salonda oturup gök gürültüsüyle yağın yağmuru dinledikleri sırada Samim daha ziyade Nevhiz'in dikkatini çekebilmek için yağın yağmurun sesini *Giyom Tell* uvertürüne benzettiğini söyler. Sanata, musiki ve edebiyata düşkün ve bu alanlarda fikir sahibi bir genç olarak Samim, bahsini açtığı bestenin, bestekâr Rossini tarafından nasıl bestelendiğinden ve

³⁹⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.72.

dinleyende ne gibi etkiler uyandırdığından şairane ifadelerle, şu şekilde bahseder: “Evet, insan tıpkı müthiş bir gök gürlemesi işitiyormuş zanneder... Bu, İsviçre dağlarına mahsus büyük fırtınayı tasvir eder... Rossini bunu bestelemek için aylarca İsviçre dağlarında ikamet etmiş... Evvela sakin, şeffaf, beyaz bir şafak... Sabah oluyor, bu sabahın bütün saffet ve masumiyetini terennüm eden melodiler ne kadar mahmur, ne kadar bakirdir! Sonra çobanların, koyun sürüleriyle meraya çıkışları tasvir olunur, nihayet birdenbire fırtına başlar... O vakit bulutlar, kayalar birbirine karışır, uçurumlar yarılr, dağlar sarsılır, hasılı bir seher ki tam tabiatın İsviçre arazisine bahşettiği ihtiraslı arazi hailelerine yakışacak tarzda... Sonra yavaş yavaş tekrar sükûn teessüs eder, eşya yine hareketsiz, yumuşak ve beyaz bir şekil alır...”³⁹⁷ Sözlerinin Nevhiz’in dikkatini çektiğini fark eden Samim, dinleyip sevmediği başka bestelerden de söz eder ve bu besteleri her dinlediğinde gözünde kendine has, renkleri ve şekilleri keskin ve belirgin hayallerin canlandığını söyler. O dinlediği besteleri bir kitap okuyormuş gibi duyumsar, bir manzara seyrediyormuşçasına zihninde canlandırır: “Bazı parçalar vardır ki bana tıpkı *Giyom Tell* uvertürü gibi, hatta bazen daha kesafetle tesir eder; adeta dinlerken bir kitap okuyormuş gibi teferruata varıncaya kadar, en küçük cümlelerin bile manaları ruhuma akseder; siner, parçanın bütün mana ve şiirini hayalen yaşarım... Mesela Beethoven’ın ‘Mehtap Sonatı’... Liszt’in ‘İkinci Rapsodi’si... Weber’in *Freischütz* operasındaki tarantella... Czibulka’nın ‘Balodan Sonra Aşk Rüyası’... Daha ne bileyim, birçok böyle parçalar vardır ki size manalarını adeta tercüme ve tahlil edebilirim.”³⁹⁸ İfadelerinden sanata ve musikiye ne kadar düşkün, bu konularda bilgi ve fikir sahibi olduğu anlaşılan Samim, dışadönük duyum tipine sahip bir karakter olarak en güçlü duyumları arzulayan ve bu duyumları estetlere has bir duyarlılıkla yorumlayan bir adamdır. Batıyı ve batılı değerleri yakından tanıyan bir adam olarak Samim yalnız dinlediği bestelere hakim olmakla kalmaz, sanatsal gücünü takdir ettiği bestelerin bestekârlarını ve onların hayret uyandıran, ilham veren hikâyelerini de iyi bilir. Konuklar bir araya toplanıp genç hanımların piyano başında çaldıkları parçaları dinledikten sonra -ki bilhassa Nevhiz’in çaldığı beste Samim’i adeta büyüler- Samim de işitme engelli olmasına rağmen dünyada tanınmış, ünlü bir bestekâr olan Beethoven’dan ve onun hazin hayat hikâyesinden söz eder. Onu dinleyenler Samim’in güçlü bir hitap gücüyle anlattığı kısa hikâyeden fazlasıyla etkilenirler, gece boyunca Samim dostlarına tanıdığı bestekârların hayatlarından, aşk maceralarından bahseder. Bu noktada Samim’in okumuş bir kimse olarak entelektüel bir yapısının olduğunu, bilgi ve fikirlerini süslü ifadelerle çevresindekilere aktarmakta sıkıntı

³⁹⁷ Mehmet Rauf, a.e.,s.98.

³⁹⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.98-99.

çekmediğini, bu bakımdan dışadönük duygum tipine has özellikler taşıdığını söylemek yerinde olacaktır.

Romanın devamında Nevhiz ilgisi ve sevgisinden neredeyse emin olduğu Samim’e bir sıcak ve samimi, bir soğuk ve uzak davranır. Nevhiz’in en ufak iltifatına bile memnun olarak sevinçten dolup taşan, mutluluğundan adeta ağlayacak kıvama gelen Samim bir an Nevhiz’in de kendisine karşı boş olmadığını düşünüp yıllardır aradığı gerçek aşkı nihayet onda bulduğuna inanırken ve onunla odalarının penceresinden bakışıp hiç konuşmadan anlaşmaya çalışırken diğer an Nevhiz’in gayet resmî, lakayt tavırlarına maruz kalarak mahvolur. Nevhiz’in bir sonraki hamlesini kestirmeyi güçleştiren davranışları Samim’i ve onun kendi içinde büyüttüğü hayalleri yıkmaya yeter. Samim’in Nevhiz’in varlığı ile süslediği hayaller, Nevhiz ile uzak kalmak zorunda oldukları hayatın gerçekleri ile devamlı çatıştığından bu hayal-hakikat ikilemi arasında ezilmek Samim’i adeta bedbaht eder: *“Son günlerde onu o kadar âşıkane bir teslimiyetle, o kadar derin bir hummayla düşünmüştü ki onun da kendine iyice yaklaştığını zannediyordu.*

*Halbuki duruşuyla, bakışıyla, hatta nefes alışıyla bile Nevhiz ondan kaçıyor, muhal ve uzak bir gölge gibi görünüyordu. O kadar parlak ümidinin bu husufunda kendini pek zelil ve pek hâsir buldu. Bütün rüyaları soldu, incimad etti. Yıldızları sönmüş bir sema gibi kapkaranlık bir halde kaldı. Etrafındaki insanlar cansız birer kukla gibi görünüyorlardı. Elim bir yeis içinde ne yapsa, ne kadar çalışsa hiç tesiri olmayacağını, onun bürudetini izale edemeyeceğini anlayarak daha ziyade harap ve helak oluyordu.”*³⁹⁹

Sacide Hanım’ın olaylı geçen çay partisinde Samim geldiği andan beri keyifsiz, her şeye ilgisiz görünen Nevhiz’i sonunda yalnız yakalar ve onu dansa kaldırır. Genç kadın Samim’in dans teklifini kabul etmişse de salonda dönüp durdukları sırada pek isteksiz, pek neşesizdir. Onun bu kayıtsızlığına dayanamayan Samim en sonunda kendini tutamayarak Nevhiz’e içinde ne zamandır büyütüp yücelttiği aşkını resmen itiraf eder. Samim’in aşk itirafı fazlasıyla duygulu, romantiktir; genç adam iradesini tamamen aşkına ve aşk emeline teslim etmiş gibidir: *“Genç kadın hayretle ona bakıyordu. Samim bu hayretin içinde bir memnuniyet şulesi görüyorum zannetti ve başlamış olduğu için, ne olursa olsun diye devam etti:*

‘Evet, artık saklamaya ne lüzum var... Bunu elbette siz de anladınız... Sizi seviyorum... Fakat bu başka herkesin aşkına benzer bir şey değil, kimsenin hissetmediği korkunç, yırtıcı, katil bir aşk... Anlıyorum ki ben dünyaya sizin için, sizi sevmek, size hayatımı hasır ve feda etmek için gelmişim... Yalnız ben değil, siz de, siz de... Buna yemin ederim... Bizi kader, hayat, her şey

³⁹⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.125.

birbirimize cezbediyor; bağlamış, nişanlamış, çekiyor, çekiyor... ve hiçbir şey ayıramayacak! Hatta siz bile, istesenez de buna muvaffak olamayacaksınız... Beni seveceksiniz... Hatta seviyorsunuz... Ve bu aksilikleriniz aşkınızın en birinci ispatıdır... Anlıyorum ki müstakil alışmış kalbiniz bu aşka isyan ediyor... Fakat nafîle, pek nafîle yoruluyorsunuz... İhtimal benim aşkınıza layık olmadığımından korkuyorsunuz... Mutlak, mutlak böyle... Siz bir istiyorsunuz bir istemiyorsunuz... Bazen müsaade ediyor, bazen pişman oluyorsunuz... Şimdi anlıyorum... Fakat hiç uğraşmayınız... Benim olacaksınız, ne yapsanız, ne kadar istemeseniz biz nihayet birbirimizin olacağız... Hem bu aşk öyle bir şey olacak ki emsali bütün dünyada görülmemiştir... Değil mi? Söyleyiniz... Cevap bekliyorum... Değil mi?''⁴⁰⁰ Samim'in evli bir kadına korkusuzca, ateşli bir aşk itirafında bulunuşu ve ondan adeta sevgi kırıntıları dilenişi sonuçsuz kalmaz; Nevhiz, Sacide Hanım'ın davetinden ayrılmadan önce Samim'den kendisine göndermek üzere yazacağı mektuplar için bir adres rica eder. Bu istek, Samim ile Nevhiz arasında başlayacak yasak maceranın başlangıcıdır.

Nevhiz'in kendisine mektup yazacağı vaadinden sonra Samim günlerce ondan gelecek haberi bekler. Nevhiz'in bilerek mektup göndermediğini, genç kadının haince bir düşünceyle sırf ona acı çektirmek, onu bedbaht hissettirmek için onu beklettiğini düşünmek Samim'i çileden çıkartsa da genç adamın yapabileceği bir şey yoktur. Nevhiz hakkında bir malumat öğrenebilmek amacıyla Saraylı Hanım'ı ve doktor eşi Cevdet Kerim'i ziyaret eden ve bu ziyaret esnasında Pertev ve ailesinin onu yeniden evlerine davet ettiğini öğrenerek oraya Nevhiz'i görmek umuduyla gitmeye kararlı olan Samim nihayet Nevhiz'den ümidini kestiği sırada postanede kendi adına gönderilmiş bir mektup olduğunu görür ve heyecanla Nevhiz'in imzaladığı mektubu okur. Mektupta genç kadın yakında görüşeceklerini vaat etmekte, yalnız onun dikkat çekmemeleri adına Pertev'i ve ailesini ziyaret etmek fikrinden vazgeçmesi gerektiğini belirtmektedir. Nevhiz'in hâlâ birliktelikleri konusunda tereddütleri olduğunu fark etmek Samim'i huzursuz etse de genç kadının kendine göre haklı sebepleri olacağını düşünerek dostu Pertev'i ve ailesini ziyaret etme fikrinden vazgeçer ve yine heyecanla Nevhiz'den gelecek ikinci mektubu beklemeye koyulur. Âşığından alacağı mektubu, ondan duyacağı en ufak bir haberi sabırsızlıkla bekleyen Samim'in ruh hâli bu bekleyişler ve beklentilerini karşılamaya ancak yeten küçük teselliler arasında dalgalanır durur. Bu noktada yazar Samim'in kişiliği hakkında okura dikkat çekici bir bilgi sunar; yazarın anlattığına göre Samim çocukluğundan beri buhranlara düşmeye meyillidir, Samim de sık sık kendisinin ne kadar melankoliye yatkın bir tabiatı olduğunu, mutsuzluğu adeta tercih ederek üzölmek ve sıkıntı çekmeye tutkun

⁴⁰⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.138.

yaşamayı sevdiğini itiraf eder. Samim dünyaya sanki hiçbir şeyden memnun ve mutlu olmamak, daima üzülmek, acı çekmek, hayat karşısında dayanıklılık gösteremeyip savrulmak için gelmiş gibidir ve bunu kabullenmiş görünür: “*Ne muzlim adamım!*” diyordu. Sonra, ‘*Hiçbir şeyden memnun olmayacak, daima mustarip ve müteezzi bir hayat içinde yanıp kavrulmak için dünyaya gelmiş bir adamım!*’ demeye başladı.”⁴⁰¹ Samim bir an aşk sarhoşu olup mutluluktan havalara uçup bir an mutsuzlaşırken, kendini geleceğe dair ümitlerine fazlaca kaptırıp kısa süre sonra yeniden ümitsizlik içinde kıvrılırken nihayet Nevhiz’in ikinci mektubu gelir. Bu mektubunda Nevhiz buluşabilecekleri günü, saati ve yeri belirterek Samim’i yüz yüze görüşmeye çağırmaktadır. Nevhiz’in bu teklifini bir zafer kabul eden Samim heyecanla hayalini kurduğu o günü bekler ve genç kadını tüm kişiliği ve kadınlığıyla keşfetmenin özlemiyle dolup taşar.

Samim ile Nevhiz’in ilk görüşmesi Samim’in umduğu gibi geçmez; Nevhiz o gün İstanbul’a alınması lazım gelen eşyaları almaya, hanımların siparişlerini halletmeye gelmiş, vaktinin çoğunu alışverişe ayıracak olsa da Samim’i de görmeye niyet etmiştir. Samim bu kısa görüşmeden hiç memnun kalmaz, onun istediği Nevhiz ile uzun uzun vakit geçirmek, genç kadını yakından tanıyarak doyasıya aşkını yaşamaktır. Nevhiz kısa süre sonra yeniden İstanbul’a geleceğini söyler ve bu defa daha uzun vakit geçireceklerinin sözünü vererek ondan Kadri Paşa’nın davetlerine icabet etmemesini ister. Nevhiz, Samim ile yaşayacakları ilişkinin yasak olacağını farkındadır. Aralarındaki her şeyin gizli kalması için ellerinden geleni yapmaları gerektiği konusunda nettir. İkinci buluşmaları Nevhiz’in vaat ettiği gibi geçecektir, nitekim genç kadın tüm gününü Samim’e ayırmış, onunla günü nasıl geçireceği konusunda planlar yapmıştır. Bir otel odasında baş başa yemek üzere yolculuk ettikleri sırada Nevhiz, Pertev ile Yezdan’ın, Pervin ile de Şeref’in nikâhlarından, dostlar arasında düzenlenen küçük seremoniden, yeni evli çiftlerin balayını geçirmek üzere edecekleri yolculuktan bahseder ve nihayet sıra aşk mevzusuna ve aralarında gelişmesi muhtemel olan ilişkiye gelir. Samim genç kadın tarafından sevilme için ölmeye bile razı olduğunu söyleyerek ona en başından beri yoğun duygularla bağlı olduğunu ispata çalışır, onun bu sözleri Nevhiz’i hemen etkisi altına alamaz, genç kadının bu aşka yürekten inanması ve kendisini Samim’e hevesle teslim etmesi kolay olmayacaktır.

Bir otel odasında yemek yemek üzere baş başa kaldıkları sırada Samim engel olamadığı bir taşkınlıkla Nevhiz’e yaklaşır ve yavaşça genç kadının ensesini koklar fakat Nevhiz’in asıl istediği önce Samim’i bütün kimliğiyle, benliğiyle tanımaktır. Bu noktada hem Nevhiz hem de

⁴⁰¹ Mehmet Rauf, a.e., s.281.

okurlar Samim'i kendi ağzından, kendi sözleriyle tanıma fırsatı bulurlar. Samim anlatılacak hiçbir fevkaladelik olmadığına inandığı hayatını üç fiille şöyle özetler: "*Hayatım,*" dedi. "*Hayatım üç maziden ibarettir. Doğdum, gezdim, okudum.*"⁴⁰² Varlıklı bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelen Samim, ileri görüşlü babası tarafından eğitime kıymet verilerek yetiştirilmiş, hayatını kazanmak için çalışarak geçirmemiş, ömrünü gezmeye ve okumaya vakfetmiştir. Birçok Avrupa şehrini yakından gezip görme fırsatına erişmiş olan Samim derslerini ihmal etmediği gibi edebiyatla da yakından ilgilenmiş, felsefeye ve sosyolojiye dair yazılmış eserleri de okumuştur. Samim'e göre hemen hemen bu şekilde özetlenebilecek olan hayatı esasen yaşamaya hazırlık sayılmalıdır. Aynı zamanda musikiyle de ayrı bir hevesle meşgul olan Samim bilhassa Rus musikisine hayrandır ve Rus musikisini klasik musikiden üstün tutar. Bu açıdan bakıldığında Samim'in dışadönük duyum tipine has estetiğe, sanata, güzelliğe düşkünlük ve ince estetik zevke sahip olma gibi özelliklere sahip olduğunu söylemek yerinde olacaktır. En güçlü duyumları arzulamak hevesiyle yaşayan ve bu anlamda kendi güzellik ölçütlerine uyan her şeye meyleden Samim bu nedenle yalnızca zevk arayan, ahlâksız ve verimsiz bir estetik görünümündedir. Verdiği yanlış kararlar, yaşadığı yasak ilişkiler ve yalnız hazzın doyurulmasına yönelik olarak gerçekleştirdiği eylemler bakımından Samim dejenere olmuş bir aydın sayılmalıdır. Batının değerlerini ve ilmiyle sanatını iyi derecede bilmesine rağmen batılılaşmak meselesini yanlış değerlendirdiğinden yanlış ilişkilerden kaçamayan ve ömrünü boşa geçiren bir kimseye dönüşür.

Samim'in Nevhiz ile bir sonraki görüşmesi Çengelköyü'nde Nevhiz'in çocukluk, genç kızlık günlerinin geçtiği köşkte olur. Samim kendisini geceyi de birlikte geçirmek için çağıran Nevhiz'in gözüne girebilmek için genç kadının biraz da abartarak geçilmesi ne kadar tehlikeli bir yol olduğundan söz ettiği ve yanına mutlaka silah almasını tavsiye ettiği, köpeklerle dolu yolu aşarak genç kadının tarif ettiği köşke girer. Samim prensesi kurtarmaya giden bir şövalyeymişçesine hazırlanarak gittiği köşkte gösterdiği cesaret ve fedakârlık nedeniyle Nevhiz'in ilgisi ve iltifatlarıyla karşılaşır. Bu görüşme sırasında Samim ve Nevhiz ilk defa fiziksel olarak birbirlerine temas ederler, bu tehlikeli yaklaşma bedenlerinin kavuşmasıyla son bulur. İlişkileri adına yeni bir evreye işaret eden bu gelişme, Samim'i çok mutlu eder; Nevhiz'in yanından ayrılıp İstanbul sokaklarında yürüyen genç adam tüm saadetini dış dünya ile paylaşma isteği ile dolmuş, yoldan geçen herkese yaşadığı aşktan bahsetmek hevesine kapılmıştır. Kişilik tutumu bakımından dışadönük olarak değerlendirebileceğimiz Samim, yalnızlıktan çok kalabalıkları, içinde tutmaktan çok görüşüp konuşmayı seven bir karakterdir:

⁴⁰² Mehmet Rauf, a.e., s.173.

*“Hayatının bütün emellerinin en yüksek zafer şahikasına itila ettiği bugün yalnız kalmaktan sıkılıyor, konuşmak, görüşmek istiyordu. Tanıdığı hatta tanımadığı insanlara bile gidip, ‘Biliyor musunuz? Nevhiz benim oldu... Bütün gece, bütün gece...’ diye tebşir etmek ihtiyacıyla doluydu.”*⁴⁰³

Şişli’de küçük bir apartmanda, bir hizmetçi kadınla bekâr hayatı sürdürmekte olan Samim, Nevhiz ile gözlerden uzak kalıp rahatça görüşecekleri, birlikte vakit geçirecekleri, Nevhiz’in hayal ettiği aşk yuvasına birebir uyacak bir ev tutmak, bu evin içini de şık ve modaya uygun eşyalarla süslemek ister. Babasından kendisine kalmış mirasla geçinen Samim, Moda’da, Nevhiz’in istediği gibi gözlerden uzak, ikisi için yeterli büyüklükte bir ev kiralar ve evin dekorasyonu ile yakından alakadar olarak dönemin ünlü mağazalarından eşyalar alır ve evi son moda eşyalarla donatır. Evin her bir köşesi fotogravür levhalar, heykeller, vazolar, biblolar, antika eşyalar ve bazı kadın büstleri ile süslenir, Samim’in geniş kütüphanesi de kurulan aşk yuvasında yerini alır. Samim özenle döşettiği bu evde, Nevhiz ile geçirecekleri saatleri düşündükçe daha o günleri yaşamadan sevincinden adeta sarhoş olur: *“Kendisi salona ve odalara resimleri astırıyor, döner kütüphaneye kitapları, raflara antikalara, bibloları vaz ve tertip ediyordu. Nihayet, akşamüstü, odaların hepsinin lambalarını yaktırdı, son bir nazarla her tarafı tekrar muayene etti.*

*Burası şimdi hakikaten Nevhiz gibi müstesna bir aşk sultanını kabul edecek latif bir yuva olmuştu. Samim’in o güne kadar yaşadığı hayatın en mesut günü bugündü. Bugün ki, yarın sevdiği nefis ve leziz mahlukla bu yuvada süreceği zevklerin hayalî hatırasıyla şimdiden sermestti.”*⁴⁰⁴ Samim’in eşyalarla yani nesnelerle böylesi yakından temas kurarak dış dünya ile kurduğu ilişkilerin ruh hâlini şekillendirmesine izin vermesi onu dışadönük bir birey olarak değerlendirmemize imkân verir. Samim doyurulması istenilen heveslerin peşinden koşan, en güçlü duyumları arzulayan bir karakter olması bakımından dışadönük duyum tipine has özellikler taşımaktadır demek mümkündür. Bu güçlü duyumları keşfetme isteği ve estetik bakışın birlikteliği, Nevhiz’in de Samim’i incelikli, sanatçı bakışlı, hatta kadın ruhlu olarak değerlendirmesine yol açar. Nevhiz de Samim’in seçimlerini ve bir kadının en çok ihtiyaç duyacağı ve seveceği eşyaları eksiksizce bir araya getirişini takdir eder: *“Nevhiz küçük evin bütün teferruatını ayrı ayrı tetkik ettikten sonra dedi ki: ‘Sadece söyleyeyim ki hayran oldum...’*

⁴⁰³ Mehmet Rauf, a.e., s.197.

⁴⁰⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.211-212.

dedi. 'Bilhassa tertibe, sanata, inceliğe. Burada yalnız erkek bilgisi değil, kadın ruhu var... Pek beğendim, bravo!'”⁴⁰⁵

Samim ile Nevhiz arasındaki yakınlaşmanın esas nedeni her ikisinin de birbirlerine karşı duydukları cinsel çekimdir. Samim, Nevhiz’i ilk gördüğü andan beri onu güzel ve çekici bulur, genç kadınla birlikte olmanın hayalini kurar. Nevhiz’in evli bir kadın olduğunu ve genç kadının namusunu korumaya özen göstermesiyle tanındığını öğrenmesine rağmen bu çekime karşı koyamayarak Nevhiz’i elde etmenin yollarını arar. Nihayet aralarında herkesten gizli ve yasak bir ilişki başladığında ve Moda’da, gözlerden ırak bir ev kiraladıklarında Samim ile Nevhiz arasında aşklarının ve tutkularının bir ifadesi olarak cinsel birliktelikler yaşanır. Babasından kalma servetle geçinen ve güzel bulup âşık olduğu kadınlarla vakit geçirmekten başka hiçbir işi ve uğraşı olmayan Samim, hayatını en güçlü duyum ve arzularını doyurmak hırsıyla geçirir. Mustafa Özbalcı da Samim karakterinin kendisini libidosunun emrine verdiğini, cinsel arzularının esiri olduğunu dile getirmiş, karakterin yalnız aşk için yaşayan ve bu uğurda ahlâkî değerleri bile çiğnemeye hazır yönünün altını çizmiştir.⁴⁰⁶ İlişkilerinde fiziksel temas boyutuna ulaşmalarına rağmen Samim, Nevhiz’in hislerinin gerçekliğinden şüphe etmeye devam eder. O buluşup görüşmeye, uzun uzun vakit geçirmeye ne kadar istekliyse Nevhiz aradan geçen zamana rağmen mesafeli yapısını korumakta ısrarcıdır, onun bu soğukkanlılığı Samim’i devamlı ilişkilerinin samimiyetini sorgulamaya, hatta Nevhiz’in aşkından şüphelenmeye iter. Nevhiz’in her sözünden, her hareketinden, davranışından bir anlam çıkarmaya çalışır; Samim fazla hassas, alıngan, üzülp kırılmaya meyilli ve abartmaya eğilimlidir. Aşkına, verdiği değere karşılık alamamak korkusu Samim’i perişan eder, kalbine çöreklenen şüphe ve korku onu çıldırtacak gibidir. Nevhiz’in hislerini ve tavırlarını yanlış tahlil etmekten, aldandığına işaret edecek göstergeleri yanlış yorumlamaktan, mübalağa ederek sebepsiz yere buhrana kapılmaktan korkan Samim kendisini zorla içine hapsedtiği huzursuzluğu, mutsuzluğu tek şansıymış gibi benimseyen, fazla duygulu, santimental hisler içinde yüzmekten vazgeçemeyen bir adamdır.

Samim ile Nevhiz arasındaki bu gerçekliği Samim tarafından kuşkulu bulunan, fiziksel çıkarlara ve yasaklı heveslerin doyurulmasına dayanan ilişki, Samim’in tüm şüphelerine ve sevilmemek korkusuna dayanan endişelerine rağmen devam eder. Samim’e göre Nevhiz ile beraber geçirdikleri bu üç ay ona yalnız acı ve sıkıntı vermiştir; korkuyu ve mücadeleyi heyecan sayan, kavgadan gürültüden zevk alan, felaketleri yeni bir haz aracımıyş gibi kovalayan Nevhiz

⁴⁰⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.216.

⁴⁰⁶ Mustafa Özbalcı, Mehmet Rauf’un Romanlarında Şahıslar Kadrosu, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s.114.

bu yapısıyla Samim'e en yoğun aşk dakikalarında bile mutlaka acı çektirmiştir: *“Onu tanıyalı üç ay kadar oluyordu ve ilk günden itibaren ondan elem ve acı hissetmişti. En galeyanlı olması lazım gelen telaki günlerinin en iltihaplı hatıralarından bile, bilhassa ilk günler ufak, büyük, bariz, hafif yeis ve elem hatları hiç eksik olmamıştı. Hiçbir vakit bir aşk emniyeti, tam bir irtibat hissiyle ruhu dolmamış, ısınmamıştı. Mutlak, en sermest gaşy anlarından bile mutlak acı izler kalmıştı.”*⁴⁰⁷ Nevhiz'in açıkça kendisine güven vermeyişi ve yırtıcı, yaralayıcı aşk maceralarının onu ittiği boşluk duygusu Samim'i seçimini Nevhiz'den yana yaparken geride bıraktığı Pervin'i düşünmeye iter. Nevhiz ne kadar hesaplı, kurnaz, soğuk ve yakıcı ise Pervin bir o kadar saf, sıcak, samimi, iyileştiricidir. Samim'in Nevhiz ile görüşmediği günler evliliğinde aradığı mutluluğu yakalayamamış olan Pervin'e yaptığı ziyaretler bu iki kadını kıyaslamasına fırsat verir ki hem Nevhiz'i hem de Pervin'i nitelemek için seçtiği sıfatların zıtlığı Samim'i bir bocalamaya iter, onun esas arzuladığı Nevhiz gibi arzularına seslenen, Pervin gibi bu arzuları şefkatle, usulca doyuran bir kadındır: *“Kendi kendine, “Elbette iki kadın ki birbirinin zıdd-ı kâmilî,” diyordu. “Birisi şuh, fettan, hesabi; öteki saf, samimi, beyaz. Birisi belki hesabılığının cezası olmak üzere histen tecerrüt etmiş, öteki zerratına kadar hisle yoğrulmuş. Birisi şiire, heyecana karşı layakt ve bi-teessür; öteki kendisi canlı ve heyecanlı bir şiir. Ve bütün bu sebeplerden dolayı birisi zevkinde de elem verirken, öbürü yalnız nefesiyle, yalnız nazarıyla, yalnız sesiyle hatta başkalarının verdiği elemeleri de siliyor, hicranları dağıtıyor, gözyaşlarını da dindiriyor!”*

Nevhiz muzlim bir ihtiras, Pervin nihayetsiz bir şefkat ihsas ediyordu. Fakat Nevhiz, damarlarını tutuşturan ihtiras ateşini söndüremiyor, Pervin o melekâne şefkati bile ince bir şiirle besliyordu.

O zaman pek derin bir hicranla ah etti. ‘Ah bu iki kabiliyetten mürekkep bir kadın,’ diye sızladı.

*Bir kadın ki Pervin'deki şiir ve heyecanı, Nevhiz'deki meçhul ve muzlim cazibeye mezcetmiş olsun.”*⁴⁰⁸

Romanın başkahramanı Samim'in gözünden yapılan bu kadınların karakterlerine yönelik çözümleme ve tahlil, bizi “kurban” tipi ve “ölümcül kadın” tipi olmak üzere iki kavrama götürür. Bu kadınlardan Pervin, iyi huylu ve kibar yapısı, içten oluşu ve neşe, huzur bahşeden yanı ile kurban tipinin bir örneğidir. Berna Moran kurban tipinin genel özelliklerini şu şekilde sıralar: *“Bu genç kızlar ana baba sözünden çıkmayan, erdemli, masum, edilgen ve yumuşak*

⁴⁰⁷ Mehmet Rauf, *Karanfil ve Yasemin*, s.234.

⁴⁰⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.239.

başlı bakirelerdir. Otoriteye baş kaldırmaktansa, sevgililerine sadakatlerini kanıtlamak için ölümü tercih ederler.”⁴⁰⁹ Pervin ailesinin isteğiyle düzgün bir evlilik yapabilmek için esasen Samim’i seviyor olmasına rağmen Şeref’in evlilik teklifini kabul eder ve Şeref’in onu hayatta her zaman yalnız bırakarak mutsuz etmesine dayanarak evliliği sürdürür. En sonunda Samim’in ısrarla ondan aşk dilenmesine karşı koyamaz ve kendisini Samim’e teslim ederek ihanete sürüklenir ve bunun da bedelini hastalanıp ölerek öder. Nevhiz ise âşığını üzmemekten, onu yaralamaktan çekinmeyen, tehlikelere ve ihanete toplumun değer yargılarını önemsemeden atlayan, dişiliğini ve cazibesini kullanarak sorunlarını halletmeye çalışan yapısıyla “ölümcül kadın” tipinin bir örneğidir. Samim onun kimseyi sevmeyecek kadar mağrur ve taş kalpli oluşunu anlar fakat ondan vazgeçmeyi de aklından geçiremez; Nevhiz, güzelliği ve şuhluğu ile Samim’i kendine bağlamıştır. Buna rağmen Samim Nevhiz ile olarak acı çekmeyi kabullense de Pervin’i de ruhunun tedavisi, en zehirli duygularından arınmasını sağlayacak bir vasıta olarak hayatında tutmak ister. Samim’in iki kadın arasında kalarak verdiği nihai karar da budur: *“Artık kararını vermişti. Zevk ve vecdi Nevhiz’den, şiir ve heyecanı Pervin’den alacaktı.*”⁴¹⁰

Samim, Pervin’in de hislerinden emin olduktan sonra ona da ilan-ı aşk eder ve Pervin’i onu ilk gördüğü andan itibaren sevdiğine süslü ve romantik sözleriyle iknaya çalışır. Pervin de başından beri hoşlanıp gönül verdiği Samim’in itiraflarını karşılıksız bırakmaz fakat genç kadının asıl emeli sevmeden evlendiği kocasına ihanet etmemek, ona sadık kalarak iffetini korumak, bu sayede aynı zamanda Samim’e karşı duyduğu temiz hisleri kirletmemektir. Samim onun bu namusunu korumaya yönelik çabasını takdir etmek yerine Pervin’in de diğer tüm kadınlar gibi aşkın sarhoşluğuyla yanlışa düşeceğine inanarak Pervin’in zayıf anını kollar. En sonunda mücadelesi sonuç verir ve Samim, Nevhiz ile beraberliğini sürdürdüğü sırada Pervin ile de yasak bir ilişki yaşamaya başlar. Samim her iki kadına da tutkuyla bağlı olduğu ve mutluluğunu ikisiyle de aynı anda beraber olarak yakalayacağına inandığı için iki kadını da birbirlerinden haberleri olmadan idare etmeye çalışır. Pervin, Samim ile Nevhiz arasındaki yasak aşkı öğrenene kadar Samim ile Pervin arasındaki ilişki devam eder. Dönülmez bir yola girdiğinin farkında olan Samim, Nevhiz’i de alarak yurt dışına kaçmak, orada, herkesten, tüm gözlerden uzak, serbest bir ilişki yaşamak planını kurar ancak bu planı da Nevhiz’in akrabası bir genç erkekle İtalya’ya kaçtığını haber alışıyla suya düşer. Aldatıldığını, aldandığını anlayan Samim yıkılmıştır; en başından Pervin’i seçmediğine, onunla heyecanlardan uzak ve basit, sade bir hayat sürdürmediğine pişman olmuştur. Samim bu geç kalınmış pişmanlığın bedelini, zatürre

⁴⁰⁹ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* 1 Ahmet Mithat’tan A.H. Tanpınar’a, İletişim Yayınları, 1983, s.42.

⁴¹⁰ Mehmet Rauf, *Karanfil ve Yasemin*, s.246.

olarak yataklara düşen Pervin'in hasta yatağında, eli elini tutarken ölümüyle öder; Pervin'in bu feci sonu, ölürken yanında gençliğini, güzelliğini, aşkını ve şefkatini de götürmesi Samim'i perişan eder ancak genç adamın elinden ağlayıp feryat etmekten başka bir şey gelmeyecektir. Nitekim Samim'in Pervin'in ölümüne dair en çok üzen de yine aradığı aşkın ve saadetin karşılanamayacak olması gibidir, bu bencilce isteğin artık karşılanamayacağını bilmek Samim'i yıkan yegâne sebeptir.

Samim eğitilmiş, kültürlü, entelektüel yapısı ve sanata olan düşkünlüğü ile dikkat çeken fakat batılı değerleri kendi yaşantısına uyarlamaya çalışırken yozlaşan, kendi değerlerine yabancılaşan, ahlâkî değerlerini yitirerek yanlış yollara sapan bir adamdır. Roman boyunca Samim'in en büyük motivesi güzelliği elde etmek, cinsel arzularını doyumlamak, aşk heyecanını tatmine çalışmaktır. Tüm güzellikleri aynı anda elde etmek isteyen doyumsuz yapısı nedeniyle Samim yanlış kararlar alır ve romanın sonunda aldığı çirkin kararların ve yaptığı yanlış seçimlerin bedelini çok ağır öder. Dışadönük duyum tiplerine has bir özellik olarak duyumun ağır basmasıyla zevk arayan yozlaşmış, ahlâksız bir birey kimliğine bürünmek ve verimsiz bir estete dönüşmek Samim'in kişiliğinin genel anlamda ifadesi gibidir. Hazza ve keyfe düşkünlük, en güçlü duyumların arzulanması ve bu uğurda yanlış kararlar almak, Samim'in en belirgin özellikleridir. Samim, kalabalık ortamlarda dikkat çeken, estetik zevki ve sanata dair bilgi birikimi ve fikirleriyle çevresinde takdir gören, nesnelerle yakın ilişkiler kuran yapısı bakımından dışadönük bir birey görünümündedir; ihtiyaçlarını gidermek, arzularını doyumlamak ve en güçlü duyumlarını bastırmak hevesiyle hareket eden ve bunu yaparken de ahlâkî değerlere sırtını dönen Samim, tüm bu özellikleri bakımından genelde erkekler arasında görülen dışadönük duyum tipine has özelliklere sahip bir karakterdir demek mümkündür.

II. NEVHİZ – DIŞADÖNÜK SEZGİSEL TİP

Nevhiz, roman boyunca Samim'in aralarında kaldığı iki kadından biridir. Samim daha romanın en başında görür görmez Nevhiz'den etkilenmiş, katıldığı bir çay davetinde ilk kez yakından görme fırsatını yakaladığı bu kadınla tanışabilmek için çaba sarf etmiştir. Samim'in aynı çay davetinde bir türlü kendini tanıtmaya fırsat bulamadığı Nevhiz, Sadri Bey isimli bir adamla evlidir, Samim'in dostu Pertev'in babası Kadri Paşa'nın da gelinidir. Nevhiz'in okura ilk tanıtılan yönü fiziksel güzelliğidir; Samim, Nevhiz'i ilk gördüğü andan itibaren güzel ve cazibeli bulur ve bu kumral kadına yönelmekten kendini alamaz: *“Dans edenler gittikçe çoğalıyordu. Fakat Samim'in gözü Nevhiz'den ayrılmıyordu. Onda şüphesiz uzaktan bile icrayı tesir eden pek müessir bir cazibe vardı. Fatih Cemil Bey'le pek arzusuz oynadığı tavrından, yüzünden belliydi, bütün mevcudiyetinde barid bir vakar, çehresinde bir hatt-ı istihfafla, adeta*

dargın gibiydi. Bu hale rağmen Samim, o kadar vakit uzaktan hututunu, teferruatını fark etmeksizin heyet-i hariciye cazibesine meshur olduğu bu kadını hasretinin hararetiyle şimdi yakından, bütün ruhunun iştiağıyla tetkik ediyordu. İnce bir vücut, uzunca bir boy, mevzun bir endam, esmer mi, kırmızı mı, beyaz mı nedir bir renk verilemeyecek, şimdi eserken şimdi beyaz yahut kırmızı denilecek ipek, daha iyisi kadife bir çehre, mutena bir şekille başını tetviç eden kumral saçlar, ayrı ayrı bakıldığı halde, bir fevkaladelikleri görünmediği halde, gözlerinden, dudaklarından, göğsünden, kalçasından ziyade, bunların heyet-i mecmuasından intişar eden pek mukavemet-suz bir şiir ve cazibe halesiyle müzeyyen fakat muzlim, fakat esrar-alud, fakat muamma-engiz bir his veren bir şahsiyet!”⁴¹¹ Samim tüm gece heyecanla tanışmayı beklediği Nevhiz ile bir türlü bir araya gelip kendini takdim edemez, genç kadınla ancak yeniden Kadri Paşa’nın başka bir davetine icabet ettiği sırada konuşma fırsatı yakalar. Bu ilk resmî tanışma sahnesinde Samim uzaktan görüp etkilendiği Nevhiz’i bu defa yakından inceler, genç kadını ayrıntıda birçoklarına göre neredeyse sıradan bulmasına rağmen bütünde pek beğenir, ondan yayılan cazibeyi ilahi bir güzellik olarak değerlendirir: “Muhavere evvela muntazamcaydı fakat sonra birdenbire alevlendi, karıştı, takım takım, karşıdan karşıya, bazen hepsi beraber, bazen ayrı ayrı konuşmaya başladılar. Genç kızlar gördükleri yeni tuvaletlerden, yaşlı hanımlar İstanbul dedikodusundan, erkekler siyasetten bahsediyorlardı. Samim, oturduğu köşeden lakırdıya pek karışmayarak onları seyrediyor, bilhassa Nevhiz’i tetkik ediyordu. İki harika denilecek kadar latif vücutlar oldukları halde onu oradaki genç kızların hepsinden nefis buluyor; aralarındaki muhteşem farkı kalbinin bütün derinliğiyle takdir ediyordu. Göz, kaş ve ağız gibi şeylerde ayrı ayrı bin kadında ihtimal daha latif, şüphesiz daha ruh-perverleri olduğu halde, yüz binde bir kadında bulunmayan bir heyet-i umumiye ahengi, bir heyet-i umumiye cazibesi, bilhassa bakışında, başını tutuşunda, gayr-i kabil-i tahlil, gayr-i kabil-i tarif ve irae, şahane, mülûkane bir cazibe, maddiyatında ve maneviyatında ilahî bir güzellik vardı.”⁴¹²

Saraylı Hanım’a göre bu güzel ve cazibeli kadın, kumarbaz bir adamın eşi olmasına ve iyi bir evlilik hayatı sürdürmemesine rağmen kimseye derdini açmayan, kocasını değil şikâyet etmek ondan hiç bahsetmeyen, gayet mağrur bir kadındır. Saraylı Hanım tavırlarını prenseslere benzettiği Nevhiz’in üç senedir hiç yanlısına rastlamadığını, genç kadını pek nefsine hâkim bulunduğunu söyler: “Saraylı Hanım tevakkuf etti, sağına soluna bakarak araştırıyor, bir taraftan da devam ediyordu: “Kadın bence şayan-ı takdir bir metanet gösteriyor... Şimdi doğrusunu söylemeli ya, prensesler gibi yüksek ve şahane bir kadındır; üç senedir tek bir falso harekette

⁴¹¹ Mehmet Rauf, a.e., s.28.

⁴¹² Mehmet Rauf, a.e., s.60-61.

*bulunmadı... Diyorum ya, o kadar mağrur ki etrafındaki erkekleri sevmeye değil, hitaba bile layık bulmuyor.”*⁴¹³ Samim, Nevhiz’in evli olduğunu öğrenmesine rağmen ondan vazgeçer gibi görünmez fakat ne kadar namusuna düşkün ve mağrur bir hanım olduğunu öğrendiğini Nevhiz’in ona da yaklaşmayacağından endişe eder ve aradaki mesafeyi kat edilemez bir uzaklık gibi görür: *“İlk tesir olarak Saraylı’nın onun ciddiyetine dair söylediği sözü düşünüyor ve onu nefesine o kadar hâkim, o kadar mağrur olduğu için kendinden o kadar uzak, o kadar muhal buluyordu ki ümide cesaret edemiyordu; onu yakından tanıdıkça daha ziyade yükseldiğini ve yükseldikçe kendinden o kadar uzaklaştığını görüyordu.”*⁴¹⁴ Tüm bu endişelerine rağmen Samim, Nevhiz’e kapılmaktan kendini alamaz, Nevhiz de onun bu ilgisinin farkında gibidir. Evin içini Pervin’in piyanosunun sesi ve şarkısı doldurduğunda, Samim ile köşkün terasında baş başa kaldıkları sırada Nevhiz, genç adamı heyecandan titretecek kadar samimi, neredeyse davetkâr bir üslûpla seslenir. Bu özel anın tesiriyle Samim, Nevhiz’i kesinkes elde etmeye karar verirse de yeniden kalabalık bir ortamda bir araya geldiklerinde Nevhiz’i soğuk ve mesafeli bularak ikileme düşer. Sanki Nevhiz’in Samim’e gösterdiği iki yüzü var gibidir; bir an şuh, cilveli, cevval görünen bu kadın hemen sonra suskun, uzak ve kayıtsızdır. Samim onun baştan çıkaran, cesur tavırlarına kapılırken Nevhiz bir sonraki hamlesiyle Samim’in kalbini asla onun tarafından sevimlemeyeceği korkusuyla doldurur. Kadri Paşa’nın konukları gezintiye çıktıkları vakit Saraylı Hanım’ın yardımıyla Nevhiz ile aynı arabaya binen Samim, bu vakur, ağırbaşlı, adeta kraliçe edalı kadının elde edilmesi kolay bir kadın olmadığına kanaat getirir: *“Saraylı olmasaydı ihtimal susulacaktı. Fakat o durmuyordu. Bin lakırdı söylüyor, ikisini de cevap vermeye, mülâhaza beyan etmeye mecbur ediyordu. Ve Samim ilk defa böyle yakın bulunduğu bu o kadar sevdiği kadının huzurunda, bilhassa nazarları çarpıştığı zaman eridiğini hissediyordu. Onda öyle bir vakar, öyle ağır bir tavır vardı, öyle bir kraliçe tavrı ki, ilk gün kolay bir zafer olarak telakki edişine şimdi kendi de gülüyor, bunun -mümkün olsa bile- pek, pek güç bir iş olacağını tasdike mecbur kalıyordu.”*⁴¹⁵

Konuklar hep beraber ormanlık alanda köşke doğru yürüdükleri sırada gök gürlemeye, yağmur yağmaya başlar. Tabiatın bu ürkütücü sahnesi Pervin’i çok korkutur, genç kadın ormandaki ağaçlara şimşek düşmesi ihtimalinden çok çekinir. Onun tam aksine Nevhiz cesur görünümlüdür, öyle ki bu soğuk ve serinkanlı görünen kadın korkmayı da pek sevdiğini hiç gizlemez. Samim’in ona gök gürültüsünden ve şimşek düşmesi ihtimalinden korkup korkmadığını sorması üzerine Nevhiz şöyle cevap verir: *“Nevhiz muammalı bir tebessümle*

⁴¹³ Mehmet Rauf, a.e., s.50.

⁴¹⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.62.

⁴¹⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.85-86.

cevap verdi: “Fakat korkmayı pek severim... Hem yıldırımla ölmek tifoyla yahut peritonitle ölmekten elbette daha latif bulduğum için...”⁴¹⁶ Öyle ki gün sonunda Nevhiz yağmur altında yürüyüp ıslanmasına ve yorulmasına rağmen pek eğlendiğini, iyi vakit geçirdiğini söyler. Onun bu değerlendirmesine şaşıranlara da cevabı değişik, yeni, tehlikeli şeylerden keyif aldığıdır. Samim, Nevhiz’in de tıpkı kendisi gibi nadir heyecanların peşinden koşan, tehlikelere korkusuzca atılan bir kimse olduğuna inanır: “O zaman Samim, onun da kendi gibi nadir heyecanlar, yeni tahasassüsler ve ince tehlikelerle çarpışmaktan hazzeden muhteris, fırtınalı mahluklardan olduğunu anladı.”⁴¹⁷ Nevhiz’in bu korkusuz, atılgan, maceraya düşkün yanı onu dışadönük sezgisel tip olarak değerlendirmemize imkân verir. Genç kadın yeniliklerle soğukkanlılıkla atılmakta beis görmeyen, değişimden çekinmeyen bilhassa yeninin ve farklı olanın peşinden gitmeye meyilli bir karaktere sahiptir.

Yağmurun altında, çamurlu yolda ilerledikleri sırada ayağı burkulan Nevhiz’e yardım etmek isteyen Samim, genç kadına kolunu uzatır ve bu düşünceli hareket ikiliyi birbirine yaklaştırır. Birlikte kol kola, ağaçların altına sığına sığına ilerledikleri sırada meyvelerinin pek lezzetli olduğu söylenen kiraz ağacının yakınına ulaşırlar ve kirazla niyet tutulmasına karar verilir. Samim de Nevhiz’e niyet tutar ve genç kadına niyet tuttuğu kirazı uzatır. Cilveli bir tavırla Samim’e ne dilediğini soran Nevhiz, genç adamın ikisinin birlikte olmasını dilediğini öğrenir. Nevhiz, Samim’in bu cesur itirafını şuh bir kahkaha atarak karşılar; Samim böylesi bir hamleyi bile yanıtı bırakarak geçiştiren Nevhiz’in pek kurnaz olduğunu düşünür: “Samim kendi kendine, ‘Kadın pek kurnaz... İlk hücumumu bila-hadise savdı, bakalım ikinci hücumda ne yapacak?’ diye söylendi.”⁴¹⁸

Nihayet köşke vardıklarında Samim sohbet sırasında Nevhiz’in dikkatini çekebilmek için musiki üzerine bahis açar, yağmurun yağışını ve çakan gök gürültüsünü Rossini’nin bestesi *Giyom Tell* uvertürüne benzettiğini söyleyerek Nevhiz’e daha önce bu parçayı hiç dinleyip dinlemediğini sorar. Nevhiz, Samim’in sözünü ettiği besteyi Londra’da Crystal Palace’ta dinlediğinden bahseder ve parçanın piyano ile çalınan versiyonunu çok sevdiğini belirterek bu parçayı piyanoda çalmayı bildiğini anlatır. Nitekim aynı gece Schumann’ı çok sevdiği ve onun neşidelerini pek güzel çaldığı söylenen Nevhiz ısrarları kabul ederek piyanonun başına geçer ve Samim genç kadını adeta büyülenerek dinler. Nevhiz’in çaldığı parça seri, şuh, titrek notalarla başlar, genç kadın piyanoya kuvvetli ve aşıkane sesiyle eşlik eder: “*Piyanoda seri,*

⁴¹⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.89.

⁴¹⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.97.

⁴¹⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.91.

şuh ve lerzan beş on nota koşuştu. Birdenbire genç kadının göğsünden Samim'in o zamana kadar duymadığı bir perdede, davudi ve elemli ve muhrik, tam kontralto bir seda yükseldi. Bu Schumann'ın meşhur Dichterliebe'lerinden birisiydi. Mühtez bir rehavetle nem-nak olan bu nağme o kadar hararetle, o kadar lerzan başladı ki, genç kadının ağzından nebean ederken, insan bunun bir şarkı değil, hakiki bir ifade-i aşk olduğunu hissediyordu. Birdenbire, bu hararet bir derin elem ifadesiyle galeyan etti, bir ihtiras alevi gibi ateşlendi; şikâyetle, meftur ve muhtazır, bir aşk istirhamı gibi zelil ve hakir, yerlerde sürünür gibi uzadı, sendeledi, kıvrıldı, en nihayet, makhur bir hıçkırık içinde boğuldu, söndü..."⁴¹⁹ Nevhiz sanata ilgili, piyano çalmasını bilen ve şarkı söyleme kabiliyeti olan, birçok yabancı parçaya hakim, kültürlü bir genç kadındır. İyi bir eğitim aldığı anlaşılan Nevhiz de tıpkı Samim gibi batılı değerleri yakından takip etmekte, yurt dışı ziyaretleri yaparak Batı'yı yakından tanımaya çalışmaktadır. Onun piyano başındaki yeteneği ve yabancı dilde şarkı söyleyebilmesi, Samim'i çok etkiler, genç adam kadını büyülenmişçesine bir coşkuyla dinler.

Nevhiz kimi zaman Samim'e gayet nazik, sıcak, adeta seviyormuşçasına yakın davranırken kimi zaman son derece soğuk, umursamaz, mesafeli davranır. Bu bir uzak, bir yakın seyreden ilişki, Nevhiz'in bu kararsız ve değişken tavırlarına Samim'in adeta isyan ederek karşı çıkmasıyla yeni bir merhaleye evrilir. Sacide Hanım'ın çay partisinde Nevhiz'i dansa kaldıran ve yalnız kaldıkları sırada genç kadına aşkını alenen itiraf eden Samim nihayet Nevhiz'i ikna ederek genç kadından görüşme sözü alır. Nevhiz, Samim'in ilgisine daha fazla kayıtsız kalamayarak genç adamdan kendisine mektup gönderebileceği bir adres ister. Saraylı Hanım'ın namusuna gölge düşürmemek için her zaman fazlasıyla kontrollü davrandığını ve kimseye gereğinden fazla yüz vermediğini söylediği Nevhiz'in bu yeni hamlesi şaşırtıcıdır. Samim günlerce Nevhiz'in sözünü tutarak kendisine bir mektup göndermesini bekler fakat Nevhiz'den beklenen haber gelmedikçe genç kadının bir ihtimal ona hiçbir zaman vaat ettiği mektubu yazmayacağından korkar. Samim, Nevhiz'in sandığı gibi aşka meyilli, tutkulu, güzellik ve mutluluk verici bir kadın olmamasından endişe ederek Nevhiz'in ruhu fırtınalı, yakıp yıkmayı seven bir kadın olmasından şüphe eder: "*O zaman Nevhiz'in dünyaya eza ve işkence halk etmek için gelmiş, istese bile saadet getirmeye muvaffak olamayan fırtınalı, muzlim ve tahripkâr afet kadınlardan olmasından korkmaya başladı.*"⁴²⁰ Nevhiz başından beri tam anlamıyla rengini belli etmediğinden Samim'in onu olduğu gibi, tüm yönleriyle tahlil etmesini güçleştirmiştir; bu nedenle Samim vaktini sürekli Nevhiz'in nasıl bir kadın olduğunu sorgulayarak, ondan gelecek

⁴¹⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.101.

⁴²⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.143.

bir sonraki hamleyi korkuyla bekleyerek geçirir. Nevhiz nihayet Samim'e peş peşe iki mektup gönderir ve bu mektuplardan halen daha yasak bir ilişkiye adım atmakta tereddüt ettiği anlaşılan Nevhiz, Samim'e buluşabilecekleri bir gün, yer ve saat bildirir. Buluşma gününe kadar sabredemeyen Samim, Nevhiz'den bir haber alabilmek umuduyla Saraylı Hanım'ın evine gider ve konuyu bir şekilde Nevhiz'e getirmenin bir yolunu bulur. Saraylı Hanım, Nevhiz'in zengin bir ailenin kızı olduğundan, Abdülhamid devrinde valilik yapmış babasının uzun yıllar önce vefat ettiğinden, hayatta olan annesi ve kız kardeşinin Çengelköy'de büyük bir köşkte yaşadıklarından bahseder. Saraylı Hanım'a göre Nevhiz, gayet akıllı, nerede nasıl davranılması gerektiğini iyi bilen, anlaşılması güç, gizemli bir yanı bulunan, nefesine son derece hâkim bir kadındır: *"Saraylı bu malumatı verdikten sonra, 'Nevhiz akıllı bir kadındır,' dedi. 'Hiç kimseye, bilhassa erkeklere inan olmaz diye kendini bilhassa kocasına karşı gayet iyi kullanıyor... Bak Pervin hiç öyle değildir, onun yüzüne gül, ağzından lokmasını değil, canını al... Fakat Nevhiz öyle birkaç hokkabazlıkla lokmasını değil, insana gölgesini bile göstermeyecek metin bir kadın! Çok beğenirim... Son derece nefesine hâkim bir kadın!'"*⁴²¹ Tıpkı Saraylı Hanım gibi Samim de zaman zaman Nevhiz ile zıt karakterde olan Pervin'i karşılaştıracak, bu iki kadın arasındaki bariz farkları görerek hangisini seçmesi gerektiği konusunda kararsız kalacaktır. Saraylı Hanım'ın dediğine göre nefesine düşkünlüğü ile bilinen Nevhiz kendini tutamayarak yasak aşka ve ihanete sürüklenecek, bu aşkı âşığını mutlu etmek niyetiyle değil yanıp yakmak niyetiyle harlayacaktır. Bu bakımdan Nevhiz'in ölümcül kadın tipine yakın bir profil çizdiğini, genç kadının yalnız kendi çıkarlarını önceleyen bencil bir karaktere sahip olduğunu, aşkın ve cinselliğin peşinden yalnız kendi arzularını doyurmak niyetiyle koştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Nevhiz ile Samim birbirlerini yakından tanımaya ikinci görüşmelerinde başlarlar. Bu buluşmada Nevhiz üç yıl önce Sadri Bey ile yaptığı evlilikten, evliliğin daha ilk haftasında pişmanlık duymaya başladığından, zaten genç bir kız olarak yalnızca evli olmak niyetiyle bu izdivacı kabullendiğinden ancak eşi ile hiç de mutlu bir evlilik hayatı sürdürmediğinden bahseder. Samim gibi aşkı en yüce duyguların başında sayan ve güzelliği ile elde edemeyeceği erkek olmadığının farkında olan Nevhiz, yıllarca aldanmaktan, boş yere yaralanmaktan korktuğu için yasak bir ilişkiye atılmaktan çekinmiştir. Fazlasıyla mağrur, gururlu bir kadın olduğunu itiraf eden Nevhiz yanlış bir adama âşık olup acı çekmekten çekindiği için yıllarca nefesine hâkim olmuştur fakat en sonunda dayanamayarak Samim'in aşkına yenilmiştir. Genç kadın kendisini yakından tanımak hevesiyle çırpınan Samim'e gayet açık, samimi ifadelerle

⁴²¹ Mehmet Rauf, a.e., s.150.

kendini tanıtmaya çalışır, Saraylı Hanım'ın ondan bahsederken tercih ettiği mağrur, nefesine hâkim gibi ifadeleri Nevhiz de kullanır; ona göre onun aşkını isteyen her kimse onu aşkının büyüklüğüne ikna etmeli, ona layık bir kişi olduğunu ispata çalışmalıdır: *“Nevhiz hararetle tasdik etti, ‘Niçin etmeyeceksiniz?’ dedi. “Size kendimi tarif için sadece, ‘Son derece mağrur, son derece nefesine hâkim bir kadını!’ demeliyim. Son derece hayalperver, son derece hassas bir kalp taşımaktan da hâlî değilim; yalnız bu kalp ve bu his, gururun arkasında gizlenmiş ve adeta kaybolmuştur... Bunu itiraf ederim... Benim aşkımı isteyen adam her şeyden evvel ona layık olduğunu ispat etmeli, adeta beni fethetmelidir... Evet, ben fedakârlıklarla, bin türlü müşkülâtla fetholunmak isterim... Bunu evvela kendim için, sonra sevdiğim adam için, ikimizin bu büyük aşka ne kadar layık olduğumuzu görmek için isterim... Çünkü her şey öylece oluverirse, benim de her gün etrafımızda gördüğümüz başka kadınlardan ne farkım kalır? İstedğim büyük aşka bedel bu da adi bir fuhuş olmaz mı?”⁴²² Aşka âşık, aşkı her duygudan üstün tutan bir adam olarak Samim de Nevhiz'in aşk hakkındaki düşüncelerine katılır; her ikisi de aşkın yatıştırıcı veya iyileştiren tesirinden çok fedakârlık gerektiren, güçsüz bırakan hâlini arzularlar. Tıpkı Samim gibi Nevhiz için de hayat, güzellikten ve aşktan ibarettir: *“Nevhiz mağrur bir edayla, ‘Evet, pek müthişti,’ dedi. ‘Fikrimce dünyada güzelliğin fevkinde başka hiçbir şey yoktur. Zaten hayat güzellikten ve aşktan ibarettir. Başka ne varsa, bütün teferruat hep onlardan doğar. Bilhassa güzel bir insan kadar yüksek ve ilahî bir şey olamaz. Şimdi düşününüz... tabiatın her nokta-i nazardan aşk ve meftuniyetle, itina ve muvaffakiyetle halk ettiği böyle bir mevcut ne nadir, ne kadar nadir bir şeydir, değil mi? böyle bir erkek, elbette bin erkeğe muadildir ve böyle bir kadına malik olmak bütün kadınlara malik olmak gibidir... Bu kadar nadir, bu kadar ulvi bir şeyi rasgele vermek ve rasgele almak yazık olmaz mı? Bundan veren de ziyan eder, alan da...”⁴²³ Güzelliğinin ve güzelliği ile her erkeği büyüleyebileceğinin farkında olan Nevhiz'i kendini beğenmiş bir karakter olarak değerlendirmek lazımdır. Sevilme ve âşık olunmak için güzelliğin şart olduğuna inanan Nevhiz'in değer yargıları, diğer toplumsal değerlerle örtüşür görünmez. Onun kendine has, karakteristik bir yargı ölçütü, fikir dünyası vardır ki bu açıdan Nevhiz'i dışadönük sezgisel tipe sahip bir karakter saymak mümkündür.**

Nevhiz, Samim'in kendisine gayet duygulu ve romantik laflarla itiraf ettiği aşkına kolayca inanacak gibi değildir; o layık olduğu aşkı elde edeceğinden emin olmak için temkinli ilerlemekte kararlıdır. Samim'in de tahmin ettiği üzere Nevhiz ruhu fırtınalarla dolu bir kadın olarak, eğlence vesilesi saydığı ürperten ve korku uyandıran felaketleri, tehlikeli vaziyetleri aşk

⁴²² Mehmet Rauf, a.e., s.167.

⁴²³ Mehmet Rauf, a.e., s.167-168.

sayar ve sevgilisinden böylesi bir aşkı ona vermesini ister. Nitekim romanın devamında Samim'in aşkının gerçekliğini ve sağlamlığını test etmek için genç adamı yolunun türlü tehlikelerle dolu olduğuna ikna ettiği, çocukluğunun geçtiği köşke davet edecek, Samim'in cesaretinin bir ödülü olarak nihayet kendisini ona teslim edecektir. İşte Nevhiz, istediği ve yıllardır aradığı, arzuladığı aşkın nasıl bir aşk macerası olduğunu şöyle tarif eder: *“Sizinki yalnız bir mübalağa... Bedava bir galeyan... Tıpkı, siz de tabii tıpkı benim gibisiniz... Mesela sizi daha sevmiyorum... Fakat hoşuma gidiyorsunuz ve sevmeyi arzu ediyorum... Halbuki tasavvur ettiğim aşkla bu hâl arasında o kadar büyük bir fark var ki... Benim çocukluğumdan beri tahayyül ettiğim aşk, dünyada başka hiçbir kuvvet tanımayan, başka hiçbir kuvvetle mağlup olmayacak kahir, yırtıcı, korkunç bir aşktır... Beni feci tehlikelere, müthiş felaketlere rağmen isteyecek, arayacak ve sevecek böyle bir erkek ve bunun verebileceği böyle bir aşk isterim...”*⁴²⁴ Bir sonraki görüşmelerinde Samim'i kendi genç kızlığının geçtiği, vahşi köpeklerle korunan, karanlıkta iyice ıssızlaşan köşke davet eden ve genç adamın onun için türlü zorlukları göze aldığını gören Nevhiz, bundan büyük bir haz duyar ve onun için canını tehlikeye atan Samim'in yaşadığı macerayı titretici ancak lezzetli bir hadise olarak değerlendirir.⁴²⁵ Korkuya, tehlikeye, titremeye bayıldığını hiç gizlemeden itiraf eden Nevhiz'in bu yapısı, Samim'i zamanla tedirgin edecek, genç adam bu güzel kadının kalpsiz olduğuna kanaat getirecektir. Samim, Nevhiz'in sınavı geçmiş gibi görünse de içten içe onun merhametsiz ve acımasız yanından korkmaya başlayacaktır: *“Sonra bu geceki tehlikeli oyun... Tehlikeden hoşlanan, sevdiğine işkenceden zevk alan, sergüzeşte bir güzellik vermek, onda zevk bulabilmek için sevdiğini bin türlü feci tehlikelere gıda yaparak kudurmuş köpeklerin dişlerine, eşkıya koruyucuların kurşunlarının önüne atan bu kadın nasıl bir mahluku Yarabbim?”*⁴²⁶ Nevhiz'in bu soğuk, plancı, kurnaz, muammalarla süslü ruhu ve esrarengiz oluşuna rağmen Samim ondan etkilenmekten kendini alamaz ve genç kadının oyunlarına büyük bir hevesle eşlik ederek cesur ve cefakâr âşık rolünü üstlenir. Nevhiz'in Samim'in başına gelecekleri neredeyse hiç düşünmeden onu teste tabi tutması ve kendisini elde edilmesi güç bir kadın olarak sunarak yalnız kendi hazlarının peşinden gitmesi, bu karakteri dışadönük sezgisel bir tip olarak değerlendirmemize imkân verir.

Nevhiz ile Samim, ilk buluşmalarında Tokatlıyan Otel'de yemek yiyip birbirlerine birbirlerini tanıyana kadar sürdürdükleri hayatın genel hatlarından bahsederler. Midilli'de doğan ve babasının valiliği dolayısıyla birkaç farklı vilayete giden, en son ailesiyle beraber İstanbul'a

⁴²⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.169-170.

⁴²⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.183.

⁴²⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.194.

yerleşen Nevhiz, bir süs bebeği gibi yetiştirildiğinden bahseder; ailesi tarafından eğitime önem verilmiş olan Nevhiz, musiki, resim dersleri almış, İngilizce ve Fransızca öğrenmiş, bu dillerde yazılmış bütün kitapları okumuştur. Gayet güzel piyano çalan ve şarkı söylemeye yeteneği bulunan Nevhiz, ünlü bestecilerin bestelerine hâkim, kabiliyetli bir kadındır. On beş yaşındayken amcası ve kız kardeşi ile yurt dışına çıkıp İngiltere, Fransa ve İsviçre’yi yakından görmeye ve dolaşmaya fırsat bulan Nevhiz, Avrupa’yı esasen mütareke sonrası ziyaretinde tanıdığını düşünmektedir. Nevhiz de tıpkı Samim gibi gerek yetiştirilme tarzı gerekse de batılı değerleri sindirmek çabasında olmadan Batı hayranı oluşu nedeniyle yanlış batılılaşmış bir karakter görünümündedir. Batı’yı yakından gezip görmüş, batılı değerleri Türk kültürü ile kaynaştırmaya çalışan çevrelerde yetişmiş yirmi beş yaşında genç bir kadın olarak Nevhiz gayet modern ve zevk sahibi bir kimse olmasına rağmen batılılaşmak meselesini yanlış değerlendirmekte, bu nedenle kendi değerlerini yitirerek ahlâkî değerlerinden olan bir karakter profili çizmektedir. Nitekim Nevhiz, Sadri Bey ile mutsuz bir evlilik hayatı sürdürüyor olmasına rağmen sevmek ve sevilme arzusunun bir getirisi olarak ihanete meyletmiş, kocasını aldatmak yolunu seçmiştir. Hemen her şeyi güzellik ve aşk ile olan bağlantıları ölçüsünde değerlendiren Nevhiz, dışadönük sezgisel tiplere has bir duyarsızlıkla hareket eden, yenilik ve değişiklik hırsıyla sahip olduğu değerleri kirletmekten çekinmeyen bir karakterdir.

Nevhiz ve Samim daha rahat vakit geçirebilmek için Samim’in yalnız onlar için kiraladığı evde buluşup uzun, samimi vakitler geçirirler de Samim, Nevhiz’in aşkının gerçekliğinden şüphe etmekten bir türlü vazgeçemez. O ne kadar âşık, fedakâr, yürekten bağlı ise Nevhiz bir o kadar soğuk, hissiz, kayıtsızdır. Samim onun karşısında gayet açık ve savunmasızdır fakat Nevhiz kendini tam anlamıyla teslim etmek istemezcesine temkinli ve uzaktır. Samim, Nevhiz’in aşkına aynı aşk ve heyecanla karşılık vermediğini düşünerek genç kadının onu sevmediği ihtimaliyle sarsılır. O, Nevhiz’den uzak kalmayı göze alamazken Nevhiz’in kendisinden ayrı kalmakta bir beis görmeyişi onu bu ihtimali düşünmeye iter: *“Evet, şüphesiz, hiç şüphesiz sevmiyordu. Eğer sevseydi, elbette böyle hissiz, camit görünmezdi. Bugün o kadar bekledikleri bu saadetten mahrum kalacakları için onun da kendisi gibi müteessir olması lazım gelirdi ve Samim anlasaydı ki o da dilhundur, evet, onun da hatta zerre kadar olsun müteessir olduğunu hissetseydi saadette, kemal-i samimiyetle birlikte çekilen bir felâket, bir musibet gibi iştirak-i hissiyatla sevine sevine razı olurdu.”*⁴²⁷ Samim böyle ikilimde kaldığı, bunalımlara sürüklendiği anlarda Nevhiz’in zalim, hissiz, elem verici olduğunu düşünerek ister istemez bu kadınla gayet duygulu, hassas, meleğe teşbih ettiği Pervin’i kıyas ederek yanlış kadını seçtiği

⁴²⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.226.

korkusuna kapılır. Samim her ne kadar zaman zaman Nevhiz ile Pervin arasında kalıyorsa da kendisini sevmediğini düşündüğü ve sevmeye tabiatı gereği yatkın olmadığını düşündüğü Nevhiz ile olmaktan kendini alamaz. Samim’e göre Nevhiz, önce eziyet ederek âşığını üzmetten, sonra onu mutlu etmekten, acımadan, incitmekten çekinmeden hareket eden bir kadın oluşuyla Tevfik Fikret’in “*Peri-i Şiirime*” başlıklı şiirini ve bilhassa şiirde geçen, “*Mısrın o şivekârına benzer ki tıynetin/ Öldürmedikçe vaslını etmezdi râygân...*” dizelerini hatırlatmaktadır. Aşk duygusu ve sanatı arasında bir ilişki kurduğu “*Peri-i Şiirime*” başlıklı bu manzumede Fikret, “şiir perisi”ni acı veren, ıstırap verici bir varlık olarak tanımlar: “*Rûbab-ı Şikeste’deki ‘Peri-i Şiirime’ manzumesi, şairin mizacı işe sanatı arasındaki ilişki bakımından üstünde durmaya değer. Fikret’in ‘şiir perisi’ acı veren, ıstırap verici bir varlıktır. Bu perinin sesinde ‘derin bir inilti’, ‘bir hadşe’ vardır ki karşısındakinin ruhunu titretir. Ve şair acı çekmekten haz duyar.*”⁴²⁸ Samim acı veren, inleten, titreten bu peri ile Nevhiz arasında bir ilişki kurar ve tıpkı şair gibi bu periye kapılmaktan kendini alamadığını itiraf eder, hatta öyle ki çekilen acı bir nevi bir haz aracı gibidir. Samim, Nevhiz’in şuhluğundan, acı çektirmekten zevk alan ve oyunlar oynamaktan hoşlanan karmaşık yapısından, kendisini teslim etmemek için direnen, hissiz duruşundan ne kadar şikâyet etse de ona sırf bu özellikleri yüzünden kapılıyor gibidir: “*Zira görüyordu ki o Nevhiz’in ele geçmeyen, tanımak, halletmek, hulul etmek mümkün olmayan asi ve meçhul ruhunu seviyordu. Yalnız güzellik içinse, elbette Nevhiz kadar güzel birçok kadınlar tanımıştı. İşte mesela Pervin de pek güzel bir kadındı. Nevhiz’de kendini teshir eden ateşin cazibenin bu hissini renkleyen esrar, zulmet ve meçhuliyet olduğunu şimdi anlıyordu. O, Nevhiz’in anlaşılmadığı için ezen ve korkutan, karar verilemediği için sızlatan ve ürküten, Ebülhevl’e mahsus muammalı mevcudiyetini seviyordu.*”⁴²⁹ Samim kendi sevgisinden ne kadar eminse Nevhiz’in onu sevmediğinden, sevemediğinden de bir o kadar emindir. Samim’e göre Nevhiz de kendisini sevmeye çalışmış, fazlasıyla gururlu bir kadın olduğu hâlde onun için kocasına ihanet etmeye cesaret etmiştir fakat o yaratılışı gereği sevebilecek türden bir kadın değildir: “*Artık onun hakkında kati hükmünü vermişti. O sevmiyor değildi, sevmiyordu. Hiç sevmeyecek yahut seviyorum zannetmeyecek olsaydı, daha doğrusu, seveceğim diye başlamış olduğu halde şimdi kalbini barid bulduğu için buhranlar içinde kıvrınmamış olsaydı, o kadar mağrur bir kadın, bu kadar zahmet ihtiyar edip onun için böyle buralara kadar gelir*

⁴²⁸ Cahit Kavcar, “Tevfik Fikret ve Güzel Sanatlar”, *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 1982, s.136.

⁴²⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.239.

miydi?”⁴³⁰ İşte bu yüzden Samim, Nevhiz’in kayıtsızlığını mazur görür ve aradığı mutluluğu Pervin’in kollarında ararken Pervin’in ona hiç veremeyeceği hazları da Nevhiz’de bulacaktır.

Samim bir süre Nevhiz’den gizlice evli olan ancak evliliğinde tıpkı Nevhiz gibi umduğu mutluluğu yakalayamayan Pervin ile de birlikte olur. Ancak en sonunda tutkuyla bağlı olduğu Nevhiz ile yurt dışına kaçmaya karar verir. O bu ümitle planlar yaparken Nevhiz, Samim dahil hiç kimseye haber vermeden yakın zamanda Amerika’dan tahsilden dönmüş akrabası ile anlaşp sevişerek İtalya’ya gitmiştir. Saraylı Hanım’dan işittiği bu haberle kahrolan Samim, Nevhiz’i Pervin’e tercih ederek ne büyük hata yapmış olduğunu düşünür fakat iş işten geçmiştir. Romanın sonunda Samim hem Nevhiz’i hem de Pervin’i kaybeder ve aradığı mutluluğu bulamadığı gibi daha büyük bir mutsuzlukla yapayalnız kalır. Nevhiz’in aradığı aşkı sahiden de anı anılmayan, Amerika’da eğitim aldıktan sonra ülkesine döndüğü sırada Nevhiz’le ilişkiye başladığı anlaşılan gençte bulup bulmadığı bilinmez, zira Nevhiz, daima yeni imkânlar, arayışlar peşinden koştuktan çekinmeyen, yeni arzu ve tutkuların kolayca esiri olabilen bir karaktere sahiptir. Roman boyunca Samim, bu gizemli kadını anlamaya, yakından tanımaya çalışır fakat Nevhiz kendini kolay açmadığı gibi sırlarını da iyi gizlemesini bilen, duygularında ve eylemlerinde istikrar sergilemeyen bir kadındır. Tıpkı Samim gibi yanlış batılılaşmış, yozlaşmış, libidosuna düşkün bir karakter olan Nevhiz, yalnız kendi hayatını ve iyiliğini düşünen, yeniliklerle korkusuzca atılarak farklı duyuları elde etmek için çaba gösteren, kendine has değerlere göre yaşamını sürdüren yapısı bakımından dışadönük sezgisel bir tip olarak değerlendirilebilir.

III. PERVİN – DIŞADÖNÜK HİSSEDEN TİP

Samim, İsviçre’den ülkesine yeni döndüğü sıralarda arkadaşı Pertev’in daveti üzerine Kadri Paşa’nın evinde düzenlenen çay partisine katılır ve Nevhiz’i ilk kez yakından gördüğü bu partide Kadri Paşa’nın kızı, Pertev’in kız kardeşi Pervin ile de tanışma fırsatı bulur. Samim’in İstanbul’da tanıdığı ilk hanımlardan biri olan Pervin, yirmi iki yaşında, ufak tefek, düzgün vücutlu ve güzel bir kadındır. Çay partisnin düzenlendiği evin dekorasyonunu pek şık bulan Samim, evin tertibinden Pervin’in sorumlu olduğunu öğrenir ve kendisine takdim edilen genç kadını görür görmez dış görünüşünden fazlasıyla etkilenir. Romanda Pervin okurun karşısına ilk çıktığında şöyle tarif edilir: *“Bu yirmi iki yaşlarında, ufak tefek, zengin ve ahenktar vücutlu bir hanımdı. Kesik kestane saçlarının dalgalarıyla, hatta uzun ipek kirpiklerinin hareketiyle bile gölgeleniyor denilecek kadar rakik ve beyaz bir cildi vardı; koyu sarı gözleri namütenahi*

⁴³⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.244.

hande dalgalarıyla taşıyordu. Fakat asıl şahsiyeti dudaklarında tebellür etmiş denilebilirdi. Bu biraz kalınca ve gayet tatlı kırmızı dudaklar en küçük bir telmihle birden pespembe oluveren şeffaf çehrenin yavru masumiyetiyle parlayan canlı gözlerin yanında o kadar şuh, o kadar fitne-engiz tebessümlerle ateşleniyordu ki, insan saffetle şeytanetin bu bariz zıddiyeti arasında mütehayyir kalıyor, harap oluyordu. ‘Gözlerime inanmayınız, bilseniz ben ne kadar korkunç bir şeytanım!’ der gibi tebessüm eden bu dudaklar bu çehre için en esrarengiz, en merak-aver bir muammaydı.”⁴³¹ Saraylı Hanım’a göre Kadri Paşa’nın evinde düzenlenen çay partileri, davetler ve ziyafetler hep Pervin’in evlenebileceği bir koca adayı bulmak için tertiplenmektedir ki Saraylı Hanım eğer evlenmek gibi bir niyeti varsa Samim’e bu güzel, asil ve zengin kızı kaçırmaması gerektiğini söyler. Bu samimi, kibar genç kadın Samim’in de dikkatini çekmiştir; o, her ne kadar gece boyunca ve hatta romanın devamında Nevhiz’e tutkuyla bağlanacaksa da Pervin’i de hoş ve zarif bulmaktan kendini alamaz. Roman boyunca Pervin sahip olduğu özellikler bakımından daima Nevhiz’e zıt bir portre çizer; Nevhiz şuh, cazibeli, gizemli, mesafelidir, Pervin ise sıcak, samimi, cana yakın ve huzur vericidir: “*Samim, şimdi Pervin’i tetkik ediyordu; ondan sıcak, samimi, pür-emel bir hava intişar ediyor, basmıyor, uçuyor denilecek bir hiffetle oynuyordu. Nevhiz’e bakarken, insan derin ihtiras galeyanlarına boğuluyor fakat Pervin’den şifa veren bir sükûn intişar ediyordu.*”⁴³²

Samim söz verdiği üzere ilk one step için Pervin’i dansa kaldırır ve genç kadını gerek dans edişi gerekse de kelimeleri seçiş ve konuşma becerisi bakımından pek beğenir, Pervin’i fazlasıyla zarif bularak ona hayran kalır. Samim’in iltifatları karşısında utanan Pervin dans faslı bittikten Samim’den uzak kalmak istemeyerek genç adamı önce soğuk bir şeyler içmek için büfeye, daha sonra terasa davet eder. Pervin’in zarif, tatlı dilli, zeki konuşmalarından etkilenen Samim, Saraylı Hanım’ın kaçırılmayacak bir fırsat olarak değerlendirdiği bu genç kızla evlenmek fikrini detaylıca düşünmeye karar verir. Nitekim Pervin konuşmaları ve gayet samimi tavırlarıyla Samim’i büyülemiş gibidir: “*O zaman onlar da konuşmaya başladılar. Etraftakilerden, İstanbul hayatından başlayarak, ufak mevzularla, yüz türlü şeyden bahsettiler. Samim genç kızı gittikçe daha zarif, daha cazip buluyordu. Gayet hararetli, ahenktar bir sesi, tatlı, sıcak bir söyleyişi vardı. Sözlerinden her hususta pek zeki, pek şahsi bir görüşü olduğu anlaşılıyordu. Ara sıra şen bir kahkaha dalgacığıyla göğsü fıkırdıyordu.*”⁴³³ Yine de Pervin’in tüm cazibesine ve insana huzur veren çekiciliğine rağmen Samim’in aklı hep Nevhiz ile meşgul olur; öyle ki Kadri Paşa onu Beykoz’da Akbaba’daki köşklarine de davet ettiği vakit zihni hep

⁴³¹ Mehmet Rauf, a.e., s.19-20.

⁴³² Mehmet Rauf, a.e., s.28.

⁴³³ Mehmet Rauf, a.e., s.47.

Nevhiz'i görecek olmanın heyecanıyla meşgul olur. Oysa Pervin uzaktan görenlerin de gayet rahat anlayabileceği şekilde Samim'e karşı yoğun hisler beslemeye başlamıştır. Genç kadın, babasının davetine icabet eden Samim'i ve diğer misafirleri gayet samimi, candan bir şekilde karşılar: *"Pervin, Yezdan ve Fahire ile öpüştüm, son derece samimi, pek candan bir şitabla Samim'e ellerini uzatarak, "Aman ne iyi ettiniz de geldiniz Samim Bey..." diyordu."*⁴³⁴ Samim'in kendisine kayıtsız kaldığını düşünmek Pervin'i zamanla Samim'den uzaklaştıracak, genç kadını sevmediği bir adamla isteksiz bir evlilik yapmaya itecektir.

Pervin iyi yetiştirilmiş, modadan ve dekorasyondan anlayan, bilhassa musiki konusunda dikkat çekici yeteneği olan bir genç kadındır. Pişano çalmasını bilen ve batılı bestekârların bestelerine hâkim olan Pervin, Almanca'yı da o dilde yazılmış şarkıları seslendirecek kadar iyi derecede konuşur. Samim, Kadri Paşa'nın köşkünde konakladığı sırada Pervin'i Schumann ve Beethoven gibi ünlü bestecilerin şarkılarını pişano başında ustalıkla çalarken dinler; genç kadını dinleyen herkes Pervin'in pişano başında icra ettiği sanata hayran kalmıştır: *"Fakat Pervin sonata başlamıştı. Ve bu, emsalsiz, ilahî, bedii bir istiğrak oldu. Hepsi de çalınan parçanın en küçük cümlesine kadar bütün güzelliklerini hakkıyla idrak edecek kudret ve kabiliyette oldukları için birinin teessürü diğerlerine de sirayet ederek, bilhassa, pek büyük bir kudretle lisana getirdiği adagio'dan sonra Pervin allegro parçasındaki ince, mariz, matem-alud şikâyeti bütün o acı feryadıyla canlandırdığı vakit, vecit ve galeyan umumi oldu."*⁴³⁵ Fazlasıyla hisli, hassas, ince yaratılışlı bir kadın olan Pervin, sanatı da duygularını paylaşma aracı olarak kullanır ve musiki konusundaki yeteneğini çevresi ile paylaşmaktan zevk alır. Bu bakımdan Pervin'i dışadönük hisseden tip olarak değerlendirmek mümkündür.

Pervin'in ailesi kızlarının münasip biriyle hayırlı bir evlilik yapmasını isterler, genç bir kız olarak Pervin de hayatını sevdiği bir erkekle birleştirmenin hayalini kurmaktadır. Nasıl ki Samim ilk gördüğü andan itibaren yoğun ve tutkulu duygularla Nevhiz'e bağlanmışsa Pervin de görür görmez Samim'e âşık olmuş, evleneceği erkeğin o olmasını arzu etmiştir fakat Samim'den beklediği karşılığı göremeyince kendisine evlenme teklifi eden Şeref Bey'in teklifini kabul etmek durumunda kalmıştır. Saraylı Hanım da Nevhiz de Pervin'in bu evliliğe yürekten isteyerek ikna olmadığını düşünürler, hatta öyle ki Nevhiz'e göre Pervin bu evliliği sırf cemiyet içinde bekâr görünmemek, evlenmiş olmak için evlenmek niyetiyle gerçekleştirmiştir. Üstelik herkes Şeref'in Pervin ile yalnız genç kadının babası zengin, varlıklı diye evlenmek istediğini düşünmektedir. Şeref tarafından yalnız kendi çıkarlarına kaynak

⁴³⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.59.

⁴³⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.102.

sağlamak amacıyla yapılmış gibi görünen bu evlilik, tahmin edildiği üzere Pervin'i hiç mutlu etmez; genç kadın evlendikten sonra daha ziyade yalnız kalmış, aradığı saati bulamamanın acısıyla dolmuştur. Oysa ki gayet hassas ve korkak bir yapısı olan Pervin için bu tek başınalık ve yalnızlık fazlasıyla bedbaht edicidir. Hislerinde derinleşen ve duygularını coşkulu yaşayan bir kadın olarak Pervin için yaptığı evlilik, mutsuzluk ve sıkıntıdan başka bir şey vaat etmez. Pervin gezip dolaşmayı, yeni şeyler keşfetmeyi, müzeleri ziyaret etmeyi, tiyatrolara, konserlere gitmeyi pek sever; o, güzel sanatlara fazlasıyla düşkün bir kadındır fakat Şeref karısı gibi sanata ve gezmeye iltifat göstermez, o vaktinin çoğunu kulüplerde, kumar oynayarak geçirir. Evlendikten sonra balayını geçirmek için Avrupa'ya gittiklerinde de gezip görülecek yerleri eşi ile dolaşmak yerine kumar oynamayı tercih eden Şeref, Pervin'i yapayalnız bırakmış, bu evliliği maddî çıkarlarını gözeterek yaptığını neredeyse ispat etmiştir. Şeref'in kulüpte olduğu, parasını kumarda harcadığı vakitlerde Pervin evde tek başına, kitap okuyarak zaman geçirmeye çalışır, evlenmeden önce sevdikleri, dostları ile paylaştığı hayatını özlemle anar. İşte bu yalnızlık saatlerinde Pervin'e Nevhiz'in cimrice sunduğu aşkına doyamadığı için acı çeken Samim eşlik eder. Samim daha ilk ziyareti ile mutsuz evliliğinin sıkıntısıyla eski neşesini kaybetmiş gibi görünen Pervin'i canlandırır; konuşkan, samimi, mutluluk saçan Pervin, Samim vasıtasıyla yeniden canlanır: *“Bir saat kadar onun civıltısını dinledi. Biraz evvel o kadar mağmum, dalgın olan genç kadın onun karşısında uyandı, canlandı. Pür-gû, pür-neşe, seyahatlerine dair tafsilat verdi, Yezdan ile Pertev'den aldıkları mektuplardan bahsetti. Fahire'nin gelin gittiği Büyükkadalı ailenin garip hayatını anlattı, güldü, güldürdü.”*⁴³⁶ Samim de Pervin ile geçirdiği bu kısacık vakitte bile onun Nevhiz'den ne kadar farklı olduğunu görebilmiş, Pervin'in saf, temiz, masum, tesir edici, şefkatli yapısına kayıtsız kalamamış, onun samimiyetine muhtaç olduğunu fark etmiştir.

Bir gün Samim'in gelmeyi vaat ettiği hâlde ortalarda görünmeyişi ve sözünü tutmayışını takip eden günlerde de niçin gelmediğine dair bir haber göndermeyişi Pervin'i çok üzer. Pervin için Samim, kendisini yalnızlığa sürükleyen evlilik günlerinin bir tesellisidir, Şeref'in evlilik teklifini kabul etmeden önce de Samim'e karşı hisleri bulunan Pervin için Samim'in varlığı neredeyse bir hayatta kalma sebebidir. Genç kadının duygularının yoğunluğunu fark eden Samim, onu evli olduğu hâlde yasak bir ilişkiye ikna edebilmek için küçük bir oyun oynamış, yokluğunun Pervin'i bedbaht edeceğini tahmin ederek genç kadını duygularını içinde tutamaz hâle getirmeyi ummuş, planında başarılı da olmuştur. Samim'in aşk itirafı ve kendisinden vermeye can attığı aşkı dilenişi Pervin'i de içinde tutmakta olduğu hisleri itirafa zorlar, Pervin

⁴³⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.238.

de Samim'i ilk gördüğü andan itibaren sevdiğini kabullenir: *"Pervin artık kurumuş gözleri uzak hayallere akmış, hazin hazin düşünüyordu. Nihayet mırıldanır gibi, "Ne büyük bir saadet olacaktı," dedi. Sonra o da izah etmek istedi. "Ben ne olsa bir kadınıym," dedi, "siz erkek olduğunuz halde böyle tereddütler içinde bulunursanız bir kere de beni düşününüz... Ben ne yapabilirim? Mevkimin ne kadar nazik olduğunu tasdik ediyor musunuz? Bir taraftan Şeref peşimi bırakmıyor, beni ilk günden beri takip ediyordu. Nihayet Pertev'in nikâhı meydana çıkıp da izdivacı takarrür edince o da istifade etti. Ben düşünmek için müsaade istedim. Halbuki ne düşünecektim... Sizi nasıl halimden haberdar edebilirdim? Siz o günlerde gelmiyordunuz... Ben sizi ilk gördüğüm an sevmeye başladım... Sizi gördüm, sizinle işittim, iradem, ihtiyarım kalmadı; kâmilin, kâmilin ve ebediyen sizin olduğumu anladım... Ah bilseniz, başka bir erkeğe zevce olmak benim için ne kadar, ne kadar güç geldi.... Uzun geceler ebediyen hayatıma girmiş, beni eline almış bu adam duymasın diye başımı yastıkların arasına sokarak sabahlara kadar hıçkırmaktan harap oldum... Sonra bu Avrupa seferi... Yanımda birbirini severek yaşayan Yezdan ile Pertev'in numunesi dururken, sevmediğim bir adamla bu seyahatten bir zevk almak benim için mümkün müydü? Nereye gittiysem sıkıldım, boğuldum... Ben bu seyahati Şeref'le yapmamalıydım, bu hayatı sizinle yaşamalıydım ki mesut olayım... Nerede güzel, şayan-ı temaşa bir şey görsem, 'Ah o da olsa... Onunla beraber görsem...' diye zehir olurdu... Hele buradan, vapur rıhtımdan ayrılıp Marmara'ya dalarken sizi bıraktığım İstanbul'dan uzaklaşmak ne elim bir şey olmuştu..."⁴³⁷ Pervin fazlasıyla hassas, duygulu, incelikli bir kadındır, onun da en çok değer verdiği şey aşktır, aşkını yaşayamamak veya aşkına karşılık alamamak korkusu onu mutsuzluğa sürükler. O kadar romantiktir ve hayalperesttir ki okuduğu romanlardaki karakterler gibi yaşamayı, aşkını okuduğu romanların sahnelerine benzer inceliklerle yaşatmayı ister; hislerinin yoğunluğu onu roman karakterlerine has bir duyarlılığa sürükler. Onun hayali, Samim ile tıpkı *Paul ve Virginie* romanının kahramanları gibi doğumdan ölüme kadar hiç ayrılmadan, tutkulu bir aşk yaşamaktır: *"Mesela, 'Ah,' demişti bir gün, 'ah, seninle birlikte Pol ve Virjini gibi olmak ve onlar gibi ölmek isterdim... O kadar vakit bensiz yaşamışsın ki zevcim olsan bile, bu seneler beni yine harap edecekti... Biz dünyaya beraber gelmeliydik, beraber büyümeliydik, sonra tıpkı Pol ve Virjini gibi beraber ölmeliydik... Ne saadet olurdu değil mi? Doğduktan ölünceye kadar bile-istisna her dakika, her saniye yalnız birbirimiz için, birbirimizin olarak yarınsız ve dünsüz, başka hiçbir rabıtayla, hiçbir endişeyle, hiçbir tercihle merbut ve muallak olmadan dünyanın, hayatın dışında yaşamak. Ne nefis bir rüya!"*⁴³⁸ Pervin hislerinde yoğunlaşan, dolayısıyla hissetme işlevinin baskın olduğunu*

⁴³⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.263-264.

⁴³⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.266.

söyleyebileceğimiz bir karakterdir. Hislerini ifade etmekte zorluk çekmeyen ve duygularını yansıtmaktan çekinmeyen bir karakter olarak Pervin, dışadönük hissedene tipe has özellikler taşımaktadır demek mümkündür.

Pervin, Samim'in aşkıyla sarhoş olmasına ve onun süslediği aşk hayalleri kurmasına rağmen ihanete bulaşmak korkusuyla Samim'den uzak durmak ister. Saf ve temiz bir kadın olan Pervin böyle kalmayı da arzular ve kirlenmekten kaçınarak Samim'e kendisini hemen teslim etmez. İlk başta onu incitmekten çekinerek aşkını uzaktan yaşayacağına söz veren Samim daha sonra Pervin'i elde etmek hırsıyla dolup taşar ve genç kadını gizli bir ilişkiye ikna eder. Yaşadıkları aşk, Samim'in elde etmeyi ummadığı kadar ateşlidir; kocasını aldatmamak için günlerce direnen Pervin bir kere teslim olduktan sonra aşk ateşiyle adeta sarhoş olur ve Samim'e kendini bütün içtenliğiyle açar. Pervin'in bu teslimiyetine rağmen Samim, kendisini sevmeyen Nevhiz'e ayrı bir tutkuyla bağlıdır, Pervin'i ise kendisini sevdiği hâlde tam anlamıyla Nevhiz kadar sevemez. Oysa Pervin'in gelecekte beklediği ve yaşadıkları aşktan ümidi farklıdır, genç kadın, ihanetin kırıyla pislenmiş bu gizli aşk hayatını sürdürmek yerine Şeref'ten ayrılıp Samim'le meşru bir ilişkiye başlamak ister. O sevmediği eşinden boşanıp Samim ile evlenmenin, âşık olduğu adamla Avrupa'ya açılmanın hayalini kurarken Samim'in kendisiyle aynı hayalleri ve aynı hevesleri paylaşmadığını anlayarak mahvolur. O şüphe içinde eriyip endişeler içinde boğulurken Samim, Nevhiz'i de yanına alarak yurt dışına kaçmak, herkesi geride bırakarak esas sevdiği kadınla olmak niyetindedir. O, Nevhiz ile yurt dışına kaçmak ve o ana kadar bu ilişkiyi herkesten, bilhassa Pervin'den saklamak isterken bir gün Pervin geleceğini haber vermeden kapısında belirttiği Samim'i Nevhiz ile birlikte oldukları, eğlenip güldükleri sırada uzaktan görür ve dünyası başına yıkılır. Samim'in aynı anda hem kendisiyle hem de Nevhiz ile beraber olduğunu öğrenen Pervin, Samim tarafından ihanete uğradığı düşüncesiyle ortadan kaybolmak, ölmek ister.

Samim'in hiç görmediği yüzünü gören ve onun adı bir adam olduğuna kanaat getiren Pervin gördüğü manzaradan sonra Samim ile arasındaki her şeyi sonlandırmaya karar verir ve yaşadığı hayal kırıklığının tesiriyle hayalini kurup arzuladığı her şeyin bittiğine inanmaya başlar: *"Evet, her şey bitmişti; bitmek lazımdı, artık onun yüzüne bakmak mümkün değildi... Ve bütün o emelleri, o Avrupa seferinde Pertev'le Yazdan'ın birbirine kaynamış saadetlerinden imrenerek tertip ettiği bütün seyahat, bütün aşk, bütün hayat emelleri, hep, evet hepsini gömmek lazımdı."*⁴³⁹ Hiçbir şey düşünmemek, zihnini susturmak için ateşler içinde kıvranarak, kalbi

⁴³⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.291.

hızla çarparak yatağa giren Pervin bütün gece aşkına karşılık alamamanın ve ihanetin acısıyla ağlar: *“Sabaha kadar bu humma içinde dövüne dövüne geçen ağır, işkenceli saatlerde bin türlü kararlar, bin türlü tereddütler arasında yuvarlandı. Öbür sabah iyice süzölmüş, gözleri çürümüş, yanakları akan zehirli yaşlardan solmuş, harap olmuştu. Her an gözünün önüne dökü manzara gelerek onu en kahhar bir elem teşennüciyle sarsıyor, gözlerini gayriihtiyari kapayarak görmemek, bilmemek, düşünmemek istiyordu.”*⁴⁴⁰ Pervin, Samim’in ihanetiyle sarsılmasına ve onun hain, kalpsiz, vicdansız bir adam olduğunu düşünmesine rağmen onsuz kalmaya da razı gelemey, yasak âşğını Nevhiz ile gördükten sonra ondan uzak durmaya karar veren Pervin bu yemini hemen ertesi gün bozar. Samim onu ziyarete geldiğinde önce yanına inmemeyi düşünür fakat kendini tutamayarak üzgün ve kırgın hâliyle genç adamın yanına iner. Her ne kadar Samim’i düşünmemeye, onu unutup kalbinden çıkarmaya çalışsa da kendinde bunu yapacak gücü bulamaz; Pervin’in duyguları mantığının önüne geçmiş gibidir, hisleri genç kadını o kadar köşeye sıkıştırmıştır ki bu buhran ve bunalım ona ölümü arzulatacak bir hâle gelmiştir: *“Bugün akşama kadar böylece, karardan karara sekerek şimdi unutacağım diye düşünürken biraz sonra unutulabilir miyim diye tekrar teşebbüse geçiyor ve unutmak için tekrar karar veriyor ve unuttum zannederken yine ve hâlâ onu düşündüğünü, tekrar alevlendiğini görüyor, onun gözlerini, sesini, tavırlarını tahayyül ederek bütün kuvvetinin mahvolduğunu, mukavemetinin eridiğini anlıyor ve bundan dolayı ara sıra derin bir saadet hissettiği için kendini tahkir ediyor, ‘Ne haysiyetsiz, ne izzetinefissiz kadını!’ diye şikâyet ediyor, sonra bütün bu mücadelelerinden bitap ve çaresiz kalarak, ‘Ah ölmek!’ diye sızlanıyordu. ‘Ölmek... Hem onun gözünün önünde, onu mahkur ve perişan göre göre ölmek!’ Bütün bu ihtilaçlar arasında şimdi birdenbire Nevhiz’le münasebeti nasıl ve nerede böyle bir dereceye kadar ilerletmiş olduklarını düşünmeye başlamıştı.”*⁴⁴¹

Pervin, Samim’in kendisini kocası Şeref’le Avrupa’dan döndükten uzunca bir süre sonra ziyaret ettiğini hatırlayarak bu geç gelişin sebebini Samim ile Nevhiz arasındaki ilişkinin daha eskiye dayanması olarak değerlendirir. Bu çıkarım Pervin’i asıl ihanete uğrayanın kendisi değil de Nevhiz olduğuna ikna eder ki bu da Pervin’in kendisini asıl tercih edilen kadın olarak hissetmesine yol açar. Pervin, Samim’in kendisinin Şeref ile yapacağı evlilikten haberdar olduktan sonra ümidini keserek Nevhiz’e yöneldiğini, onu seçmek zorunda kaldığını düşünür. Bu noktada Pervin adeta kendi kendini kandırıyor gibidir çünkü o bu fikirlerle meşgul olup Samim’i temize çıkarmaya çalışırken Samim onu ve diğer herkesi arkasında bırakıp Nevhiz ile

⁴⁴⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.292.

⁴⁴¹ Mehmet Rauf, a.e., s.294.

yurt dışında yeni bir hayata başlamayı planlamaktadır. Kendisini görece yalancı bir aşkla kandıran ve kendi mutluluğu için aldatmaktan geri durmayan Samim'i neredeyse suçlu bile bulmamaya başlayan Pervin, onu Nevhiz'in elinden almak ve mutlu etmek istemektedir. Roman boyunca kırılğan, naif bir imaj çizen Pervin söz konusu sevdiği Samim olduğunda başka bir kadınla da savaşımayı göze alacak duruma gelmiştir: *“Evet, saadeti ve Samim'in selameti... Bunun için sonuna kadar çarpışacak ve onu mutlak, mutlak kurtaracaktı. Kendinde bu kadar kuvvet buluyordu. Bahusus Samim'in kendini Nevhiz'den ziyade sevdiğine, sevmesi lazım geldiğine emindi. Bunun için elbette kuvvet sarf etmek, yorulmak ve belki mecruh olmak lazım gelecekti. Fakat sonunda zaferden emin olduğu için bütün bunlara memnuniyetle kendini arz edecekti.”*⁴⁴² Romanın devamında Pervin verdiği kararı ara ara sorgular, kendini kandırmaktan, yanılmaktan korktuğu, Samim'i suçlayacak noktaları keşfettiği görülür fakat buna rağmen Samim'den vazgeçecek cesareti kendinde bulamadığı için aşkına sahip çıkmaya kararlı görünür. Bu sırada Samim'in kendisine kayıtsız kaldığını fark ederek acı çekmekte, Samim ile Nevhiz arasındaki ilişkinin muhtemel kuvvetini düşündükçe kıskançlığından deli olmaktadır. Bu kıskançlık Pervin'in daha önce hiç göstermediği hırslı, intikam almaya meyleden yönünü ortaya çıkarır: *“Eğer şimdi korktuğu gibi onların arasında elan kuvvetli bir rabita varsa, bunu rahnedar etmek, aralarını açmak, Nevhiz'i kiskandırarak kendi onları birbirinin kucağında gördüğü vakit nasıl yaralanmış, nasıl kanamışsa, ona da aynı cerihayı açıp onu da böyle yırtmak, parçalamak, onu da öyle kanatmak için deli oluyordu.”*⁴⁴³ Duygularını coşkulu ve içten yaşayan bir kadın olarak Pervin kıskançlık duygusunu da yoğun bir biçimde hisseder ve içinde tutamadığı aldatılmak şüphesi ve öfke ile çalkalanır. Nihayet gerçeklerin farkına varıp Samim tarafından sevilmediğine kanaat getirdiğinde de yıkılıp mahvolacaktır: *“Demek, ‘Beni seviyor!’ diye inandığı için aldanyordu. O asıl Nevhiz'i seviyor ve kendini eğlenmek için, ihtimal Nevhiz'in gelmediği günleri boş geçirmemek için almış ve seviyor görünerek aldatmıştı... Değil miydi? Öyle değil miydi? Halbuki kendisi bu aşkı ne kadar süslemiş, ne yüksek emellerle tezyin etmiş, nasıl şayan-ı takdis bulmuştu?”*⁴⁴⁴ Pervin artık uğradığına emin olduğu ihanetin acısıyla sahiden ölmeyi isteyecek duruma düşmüştür. Sağanak yağmurun altında ölmek arzusuyla ilerleyen Pervin bir an denize atlamayı, hemen orada ölmeyi bile düşünecek hâldedir.

Nevhiz'in akrabası bir gençle kimseye haber vermeden İtalya'ya kaçtığını haber alan Samim de Pervin'in kıymetini ancak o zaman anlar. Hiçbir zaman sevgisinden ve aşkıdan emin

⁴⁴² Mehmet Rauf, a.e., s.296.

⁴⁴³ Mehmet Rauf, a.e., s.303.

⁴⁴⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.310.

olmadığı, ruhu muammalarla dolu olan, felaketlerden ve acılardan hoşlanarak âşığına da işkence etmekten keyif alan Nevhiz'in ihaneti, Samim'in gözünde Pervin'in değerini iyice arttırmıştır. Samim onu bırakıp giden Nevhiz yerine samimi, huzur ve saadet vaat eden, yumuşak huylu ve şefkatli, affetmeye meyilli, dünyaya sevmek ve sevilme için gelmiş Pervin'i tercih etmediği için pişman olmuştur. Ancak bu pişmanlık için çok geç gibidir, zira Samim, Nevhiz'in ihanetini öğrendiği gün Pervin'in de dört beş gündür hasta yatağında yattığını, genç kadının zatürreye yakalandığını öğrenir. Pervin'i muayene etmek, durumunu kontrol etmek için yola çıkan Doktor Cevdet Kerim'e eşlik eden Samim onu hasta yatağında gördüğünde müthiş bir vicdan azabıyla dolar, Pervin'in bu hâle kendisi yüzünden düştüğünü anlamıştır. Pervin son anlarında bile Samim ile yaşayacağı mutlu ve güzel bir hayatın hayallerine tutunur, Samim'in de inandığı üzere gayet affedici, merhametli bir kadın olan Pervin, Samim ile Avrupa'ya gitmek, burada tıpkı Yezdan ve Pertev gibi kimsenin gerçekliğinden şüphe etmeyeceği bir aşk macerası yaşamak arzusundadır. Genç kadının hayalleri hiçbir zaman gerçekleşmeyecektir çünkü artık ölmek üzeredir. Pervin eli Samim'in elinde son nefesini vererek ölür.

Roman boyunca Pervin yazar tarafından okura yalnız güzel ve iyi sıfatlarla tanıtılır; genç kadının roman boyunca sık sık tekrarlanan özellikleri saf ve temiz bir kalp taşıdığı, merhametli, şefkatli, samimi, içten olduğudur. Bu güzel ve zarif genç kadın aynı zamanda zeki ve zevk sahibi, kültürlü bir kadındır. Boş zamanlarını kitap okuyarak, piyano çalıp şarkı söyleyerek, müzeleri, sanat galerilerini ziyaret ederek geçirmeyi seven Pervin, çevresine hoş bir sıcaklık yayan, çevresindekileri kibarlığı ve nezaketi ile büyüleyen bir genç hanımdır. Roman boyunca yazar sık sık Pervin'i Nevhiz ile kıyaslar ve bu sayede Pervin'in meleğe teşbih edilen iyi huylarını ön plana çıkarır. Nevhiz'in aksine Pervin hassas yaratılışlı, ince duygular taşıyan, hislerinde derinleşen, âşığını mutlu etmek gayesiyle fedakârlık etmekten çekinmeyen bir kadındır. Görür görmez Nevhiz'e âşık olarak çeşitli hatalar yapan Samim daha en başta Pervin'in bu güzel özelliklerini takdir edip genç kadını tercih etmediği için pişman olacaktır fakat bu yanlış seçimin bedelini canıyla ödeyecek olan da yine Pervin'dir. Nevhiz duygularını yansıtmayan, belki de sahiden duygusuz bir kadinken Pervin hisle yoğrulmuşçasına tutkulu, derin bir kadındır; o, Samim'i sahici bir aşkla, yürekten sever ve her ne olursa olsun Samim'i affetmeyi dener. Pervin sevgisini ve aşkını, hatta bütün duygularını coşkuyla yaşaması ve yansıtmaması bakımından dışadönük hisseden tiplere has bir profil taşır. Pervin karakterinin romandaki en büyük motivasyon kaynağı Samim'e duyduğu kuvvetli ve vazgeçilmez aşktır ki bu hislerin altında ezilen Pervin en sonunda ihanete benzer bir ölümle hayatını kaybedecektir. Bu bakımdan hissetme işlevi, Pervin karakterinin kişiliğini belirleyen en önemli işlev

görünümündedir denilebilir. Hislerini saklamak konusunda başarısız kalan ve duygularıyla hareket eden Pervin, bu yönüyle de dışadönük bir karakterdir demek mümkündür. Sanatçı ve ince ruhlu, duygusal ve içten, hassas ve yalnızlıktan kaçan tutkulu bir âşık olarak Pervin, dışadönük hisseden bir karakter olarak değerlendirilmelidir.

IV. DİĞERLERİ

Romanda Samim'den sonra okurun karşısına çıkan ilk karakter, Samim'in yakın dostu, Kadri Paşa'nın oğlu Pertev'dir. İsviçre'den döndükten sonra Samim'in bulunduğu ilk kalabalık davet, Pertev'in babası Kadri Paşa'nın düzenlediği çay partisidir. Samim'in davetine icabetine çok memnun olan Pertev onu babası ve kız kardeşi Pervin ile tanıştırır. Kadri Paşa'nın Samim'i ileri görüşlü, modern ve fikir sahibi bir genç olarak takdir etmesi üzerine sık sık davetlerine çağırması sayesinde Samim, Pertev ve ailesinin, dostlarının çevresine katılmış olur.

Pertev şen, neşeli, dost canlısı bir gençtir. Şaka yapmayı, çevresindekileri güldürmeyi pek seven Pertev düzenlenen davetlerin ve eğlencelerin sevilen bir yüzüdür: *“Yemek pek neşeli oldu; gelinceye kadar teneffüs ettikleri taze kır havası, şimdi ciğerlerini yıkayan temiz esîr, iştihalarını çok açmıştı. Herkes yemeklere büyük bir iltifat gösteriyordu. Pertev, saadetinin galeyanı içinde, her lakırdısı hafif bir nükte, her sözü zarif bir umdeyle müzeyyen, söylüyor, gülüyor, güldürüyor, şakiyordu.”*⁴⁴⁵ Samim'e göre Pertev'in bu bitmek tükenmez bilmez enerjisinin, neşesinin sebebi kendisi gibi sık sık davetlerde boy gösteren Yezdan'dır; Pertev ile Yezdan birbirlerini severler ve engelsiz, meşru aşklarını hiç gizlemeden yaşarlar. Pertev'in de aşkla kuvvet bulduğu, daha bir canlandığı, çocuksu bir mutlulukla dolup taşıdığı görülür: *“İçlerinde en şen, en kahkaha-zen takım, tabii Pertev'le Yezdan'dı. Pertev içinde yüzdüğü emsalsiz saadetin tesiriyle çocuk gibi gevezelik ediyor, tuhaf sözler buluyor, hatta Paşa dahil olmak üzere herkesi güldürüyor, delilikler yapıyor, ara sıra ağaçların altında akseden gayritabii sayhalarla haykırdığı oluyordu.”*⁴⁴⁶ Pertev'in neşesi ve coşkusu adeta bulaşıcıdır, genç adam çevresindekileri mutlu etmeyi, güldürmeyi, eğlendirmeyi iyi bilir; bu bakımdan o, iyi bir dost ve iyi bir âşıktır ki bu özellikleri bakımından Pertev'i dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan bir karakter olarak değerlendirmek mümkündür. Samim'in aksine Pertev samimi ve içten bir aşkın peşinden gider, aşkını Yezdan'a belli etmekten hiç çekinmeyen Pertev kısa süre sonra istediği gibi Yezdan ile nişanlanır ve genç kadınla evlenip Avrupa'ya, balayına gider. Pertev dostu Samim'in aksine ne istediğini bilen ve onu elde eden bir karakterdir.

⁴⁴⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.83.

⁴⁴⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.90.

Pertev de tıpkı arkadaşı Samim gibi batılı değerlere uygun olarak yetiştirilmiş, modernleşmeyi ve ilerlemeyi batılılaşmakta bulan bir gençtir. Onun romanda en dikkat çeken söylemleri, Sacide Hanımefendi'nin düzenlediği çay partisini eleştirdiği satırlardır. Pertev'e göre Sacide Hanımefendi'nin kalabalık gözükmesi için çağırdığı konuklar arasındaki uyumsuzluk davetin kibarlığına gölge düşürmüş, ortamın ahengini bozmuştur: *"Evet, siz burada olsaydınız, daha az eğlenmeyecektiniz... Önümüzde adeta resmigeçit yapıldı... Bütün davetliler birer birer takdim olundu... Kimler bakayım... En büyük romancımız muhterem üstad-ı edep Şevket Şinasi Beyefendi.... Darülfünun Altay Şarkiyatı müderrisi Haydar Cemil Beyefendi... Bilmem Nâkusi Şark gazetesi müdürü Kemal Necdet Bey ve zevcesi... Daha bir sürü tip... Zavallı kadıncağız kim bilir nereden bulup buraya doldurduğu bu adamların en birinci şart olarak birbiriyle ahenktar olmaları lazım olduğunu hiç anlamıyor... Mütemadiyen her tanıdığını rasgele çayına davet ediyor... Böyle davetlerde en evvel lazım olan şeyin ahenk olduğunu bilmiyor... Muhtelif zevkte, muhtelif hayatta, muhtelif insanlar bir yere toplanırlarsa, bu belki bir gazino olur... Fakat kibar bir çay olmaz ki..."*⁴⁴⁷ Pertev'in düzenlenen davetlerin düzenleniş amacına göre nasıl olması gerektiği üzerine fikirleri vardır ki bu fikirler ortama uygun giyinmekten, dost çevreleri ile iyi vakit geçirmekten keyif alan dışadönük duyum tipine has bireylerin önemseyeceği türden fikirlerdir. Sacide Hanımefendi'nin düzenlediği çay partisi ise böylesi detaylı fikirlerden uzak düzenlenmişe benzer, onun partisi alakasız insanların bir araya geldiği, samimiyetten uzak, çirkin eğlencelerin tercih edildiği bir davettir. Pertev beğenmediği, ağır bir biçimde eleştirdiği bu çay partisini bir çay partisinden ziyade kına gecesine benzetir: *"Pertev dudaklarını devirerek, "Cebrî alafrangalık ne çabuk istifa etti..." dedi. "Bu çay değil, adeta kına gecesi! Bir daha gelirim..."*⁴⁴⁸ Bu noktada Pertev'in kendi gelenek ve göreneklerini de küçümsediği, kendi değerlerine yabancılaşarak aşağı gördüğü söylenebilir. Pertev yalnızca batılı değerleri ve alışkanlıkları beğenir ve zevkine uygun bulur, onun eğlence anlayışı kendi kültürünün adetleri ile çakışır. Bu bakımdan Pertev de bir anlamda yozlaşmış, dejenere olmuş bir Türk gencidir.

Pertev, Sacide Hanımefendi'nin çay partisine katılanları aynı zamanda modern ve zevk sahibi olduklarını ispata çalışmak için uğraştıkları, doğal görünmeye çalışırken son derece sahte göründükleri için de eleştirir. Ona göre bir Avrupalının her hâli tabii ve doğaldır, samimiyetinden şüphe edilmez fakat Türkler yetiştirilme tarzları ve sürdürdükleri gelenekleri gereği nerede ne yapacaklarını bilmezler, samimiyetsiz ve yapay görünürler, kendilerini gülünç

⁴⁴⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.129.

⁴⁴⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.132.

durumlara düşürürler. Batılı değerleri olduğu gibi özümseyemeden taklide çalışmak büyük bir hatadır ki bu özentî tavrı, Sacide Hanımefendi'nin çay partisinde olduğu gibi komik manzaralara sebebiyet verir. Pertev bu düşüncelerini Samim ile paylaşır ve adeta genel bir kültür değerlendirmesi yapar: “’Şimdi şunlara bak Allah aşkına Samim,’ dedi. ‘En göze çarpan halleri nedir? Sahtelikleri değil mi? Hepsi de kurulmuş bir makine gibi durmuyorlar mı? Gayet tabii görünmek için son derece itinalarına rağmen sahtekârlıkları üstlerinden akıyor. Bu hal bizde yalnız burada değil, hayatımızın her tecellisinde aynıdır. Mesela bir kadına takdim olunuruz. Bir Avrupalı olsa gayet tabii, gayet samimi, ne hissederse edebî, mevkînin müsaadesine göre ifade eder, güler, güldürür... Bize gelince, ta çocukluğumuzdan beri aldığımız terbiyeye, gördüğümüz numunelere esir olduğumuz için, bilhassa kadın huzurunda hocalığımızı hacılığımızı bırakamayız... Bunun için kabil değil, samimi ve tabii olamayız. Konuştuğumuz kadını cinssiz bir mahluk telakki etmek mecburiyetiyle söyleyeceğimizi şaşırırız ve adeta bir erkek muhaveresine dalarız... Ha bir de bu halleri terk ederek Avrupalı gibi olanlarımız da var. Bunlara gelince, o kadar ölçülerini kaybediyorlar ki kolayca rezalete kadar çıkıyorlar... İşte Avrupalı ile Türk arasında böyle bir fark olduğu gibi, kibar bir salonla özenme bir salon arasında böyle büyük bir fark var... Her halde bizim salonlarımız sahte, taklit, özenme hasılı oldukları gibi davetlilerimiz de pek âciz insanlar oldukları için son derece gayret etmeleri ne gülünç, ne kadar gülünç!’”⁴⁴⁹

Pertev çay partilerine davet ettiği yakın arkadaşı Samim'i, düzenlediği davetlerle çevresindekilere ve dostlarına batılı yaşıntının inceliklerini tanıtmaya çalışan babası Kadri Paşa'ya takdim eder. Modern görüşlü, ileri fikirli bir adam olan Kadri Paşa'ya göre I. Dünya Savaşı sonrası Türk milleti yüzünü Batı'ya çevirmiş, batılı değerleri tanıma fırsatı bulmuştur ki bu son derece olumlu bir gelişmedir. Toplumsal bir gelişme ve ilerleme için kadınların da sosyal hayatta aktif rol oynaması gerektiğine inanan Kadri Paşa, içtimai hayatı olmayan bir milletin de boğulmaya mahkûm olduğuna inanır: “Paşa, Samim'e dönüp, ‘Bunu muharebeye medyunuz oğlum,’ dedi. ‘Muharebe sayesinde dört-beş dev adımı attık, lehü'l-hamd bu hayata girdik. Bunun mazarratından korkan, aleyhinde bulunanlar pek çok ama ben bunlardan değilim. Hatta ben bunun mazarratı değil bilakis pek büyük faydası olduğunu iddia ediyorum. Çünkü içtimai hayatı olmayan bir millet boğulmaya mahkûmdur...’”⁴⁵⁰ Kadri Paşa modernleşme yolunda seri adımlar atılması gerektiğine, tereddütte kalınarak olunan yerde saymanın toplumsal gelişmelere zarar vereceğine inanır. Bu bağlamda toplumdaki her bireye toplumsal ilerlemede büyük

⁴⁴⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.132-133.

⁴⁵⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.22.

sorumluluklar düştüğünü belirten Kadri Paşa, kadınlara da sosyal haklar verilmesini, kadının toplum hayatından uzaklaştırılmaması gerektiğini savunur. Düzenlediği çay partilerinde ve davetlerde bu görüşlerini çevresiyle paylaşmaktan çekinmeyen ve fikirleri ile etrafındakileri besleyen aydın görüşlü bir adam olarak Kadri Paşa'nın dışadönük düşünen bir tip olduğu söylenebilir. Kadri Paşa romandaki entelektüel ve kültürlü kimseler arasında yozlaşmamış, dejenere olmamış bir aydın profiliyle de dikkati çeker.

Romanda kır saçlı, yaşlıca bir adam olarak tanıtılan ve kendisinden sık sık doktor olarak bahsedilen Cevdet Kerim Bey, genellikle Nişantaşı'nda ikamet eden zengin ailelerin özel doktorluğunu yaparak ün kazanmış bir adamdır. Cevdet Kerim Bey ve karısı Saraylı Hanım, çevrelerince sevilen bir çift olarak düzenlenen bütün çay partileri ve davetlerde hazır bulunurlar. Bu çifti çocukluğundan beri tanıyan Samim onlara Kadri Paşa'nın çay partisinde de rastlar. Medenîleşme ve batılılaşma üzerine açılan bahis sırasında Cevdet Kerim Bey, ani gelişmelerin ve hızlı modernleşmenin kötü sonuçlar vermesi ihtimalinden bahsederek hazmedilmemiş yeniliklerin topluma faydadandan ziyade zarar getireceğine inandığı üzerinde durur. *“Pek doğru. Medeniyet ve terakki kâmilten kadın tesiridir; yalnız benim fikrimce bizim için bu pek hazırlıksız ve pek nagehani oldu; Avrupa’da asırlarca hazmedilerek meydana getirilmiş olan bütün tekrakkıyatı bir hamlede heyetiyle yutmak istersek mide fesadına uğrayarak helak olacağımızdan korkarım.”*⁴⁵¹

Kadri Paşa modernleşme yolunda atılacak adımların hızlanması gerektiğine inanırken Doktor Cevdet Kerim Bey daha temkinli olunması gerektiğini vurgular. Ona göre batılılaşmak adı altında yıllarca birbirlerinden ayrı tutulmuş iki farklı cinsin, yani kadın ile erkeğin her koşulda bir arada olması ve yaklaşması tehlikelidir. Cevdet Kerim Bey de modernleşmek, serbestleşmek ister, kadınların özgür olmasını ve toplum hayatında aktifleşmesini arzular fakat bunun birdenbire olmasının zararlı sonuçlarına işaret etmekten de kendini alamaz. Avrupalılar, Türklerin adapte olmaya çalıştıkları yaşantı tarzına belli bir hazırlık evresinden geçip ulaştıkları için söz konusu yaşantı onlar için çok daha doğaldır, oysa bunun Türk toplumunda yerleşmesi için acele etmemek lazımdır: *“Hayır, ben bu hayatın zararlarından ziyade asıl gülünç, maskara cihetlerinden bahsediyorum. Asırlardan beri birbirinden ayrı yaşamış iki cins, şimdi birdenbire birbirine mülaki oluyor; bunlar birbirinin karşısında sadece durmaktan bile âcizdirler; halbuki biz en son danslara kadar her şeyi serbest bırakıyoruz... Artık bu şart dahilinde seyreyleyin siz gümbürtüyü, değil mi? Birbirine karşı tıpkı Âdem’le Havva mevkisinde iki cins... Ne*

⁴⁵¹ Mehmet Rauf, a.e., s.22.

*muaşeretten ne usulden ne adaptan haberleri var... Avrupa’da salon hayatının serbestliğini, eğlencelerini edep ve intizam dairesinde sevk ve muhafaza için öyle kavait, öyle erkân var ki asırlardan beri zapt ve tedvin edilmiş... Bizde bunlar kâmilten meçhul yahut nim, nakıs bir surette malum... Daha sonra o adamlar o hayat içinde büyümüş, bizse bunlara külliye yabancı, külliye... Canım düşünsenize e, değil mi efendim?*⁴⁵² Doktor Cevdet Kerim Bey hazırlıksız ve hızlı modernleşmenin olası çirkin sonuçları üzerinde durmaktan çekinmez. O da tıpkı Kadri Paşa gibi sosyal meseleleri tartışmaktan, modernleşme üzerine düşünmekten, çevresindekilerle görüşlerini paylaşmaktan keyif alan bir adamdır. Bu bakımdan Doktor Cevdet Kerim karakterini de dışadönük düşünen tip olarak değerlendirmek lazımdır.

Doktor Cevdet Kerim Bey’in karısı Saraylı Hanım da eşiyile birlikte çay partilerine, davetlere katılır, bu etkinliklerde neşeli ve konuşkan yapısı ile dikkat çeker. Yazar, bu samimi, şakacı ve neşeli kadını şöyle tarif eder: *“Doktorun Nişantaşı’nın yüksek aileleri arasında vazifeten kazandığı samimi mevkiyi, zevcesi Saraylı Hanım latife-gûluğu, laubaliliği, gevezeliğiyle ihraz etmişti. Saraylı Hanım’ın beyaz saçlarla muhat geniş çehresinde iri siyah gözleri son derece şeytanetle parlar, kısaca boyuna ve şişmanlığına rağmen vücudu gençlere mahsus cevvaliyetle kaynardı.*⁴⁵³ Saraylı Hanım, latife etmeyi seven, daima gülen ve güldüren, tatlı dilli bir kadındır, bu özellikleri nedeniyle çevresinde aranan, sevilen bir kimsedir: *“Her sözünü mutlak güle güle söyler ve parlak başlayıp hemen kısılan küçük kahkahalarla mütemadiyen gülerdi. Saraylı Hanımsız bir çay, bir eğlence kabil değil olmazdı, o her eğlentinin en muazzez bir bülbulü gibi her salonda kahkaha-feşan olurdu.*⁴⁵⁴ Sosyal meseleler üzerine tartışmaktan, modernleşme üzerine yapılan sohbetlere katılmaktan hoşlanmayan, kolayca sıkılan, sabırsız bir kadın olan Saraylı Hanım daha ziyade dedikodu etmekten, gündemdeki meselelerden söz etmekten hoşlanır; o, çevresindeki her şeyi, her sırrı bilen, cemiyet hayatını yakından takip edip tanıyan bir kadındır. Yurt dışından yeni gelen Samim’e de Kadri Paşa’nın çay partisi sırasında gördüğü yeni yüzleri o tanıtır; Saraylı Hanım, çevresindeki herkesi çok iyi tahlil eden ve tanıyan, herkesin sırrına vâkıf bir kadındır, Samim’e de partide gördüğü herkes hakkında malumat verir. Tecrübeli ve kurnaz bir kadın olarak Saraylı Hanım ilk sohbetleri sırasında Samim’in de Nevhiz’den hoşlandığını anlar ve genç adamı tıpkı bir büyücü gibi, gelecekte haber verircesine bu kadınla arasında birtakım olaylar olacağı konusunda uyarır. Onun Samim’e asıl tavsiyesi ailesi tarafından evlendirilmek istenen zengin ve güzel Pervin ile evlenmesidir. Nitekim romanın devamında Samim, Saraylı Hanım’ın tavsiyesini uyup Pervin ile evlenmediği

⁴⁵² Mehmet Rauf, a.e., s.23.

⁴⁵³ Mehmet Rauf, a.e., s.21.

⁴⁵⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.21.

ve onunla Pertev ve Yezdan'inkine benzeyen saf, temiz, yalansız bir aşk yaşamadığı için pişman olacaktır ki bu da Saraylı Hanım'ın etrafını iyi gözlemleyebilen, akıllı ve tahlil yeteneği kuvvetli bir kadın olduğunun işaretidir.

Saraylı Hanım eğlenceli vakit geçirmekten, insanlarla bir araya gelip dedikodu etmekten pek keyif alır, bu yüzden düzenlenen her parti ve davette ona rastlamak mümkündür. Hayat dolu, keyfe düşkün, hayatı dolu dolu yaşama arzusunda olan bir kadın olarak Saraylı Hanım dışadönük duyum tipine has özellikler taşımaktadır. Saraylı Hanım bu yapısından Samim'e şöyle bahseder: *"A, oğlum, bana eğlence lazım... Eğlence nerede ben orada... Ben lakırdıcı bir kadını... Konuşup gülünecek şeylerden ve yerlerden pek hoşlanırım... Bu çaylar benim için bilsen ne büyük bir eğlence oluyor... Bir kere insan türlü tuhaf, maskara adamlar görüyor, türlü meraklı esrara vâkıf oluyor... Bu yaştan sonra benim için başka nasıl bir zevk olur?"*⁴⁵⁵ Samim yeni havadisleri, çevresinde olup bitenleri de hep Saraylı Hanım'dan öğrenir; onun bilmediği olay, hakkında fikrinin olmadığı kimse yok gibidir. Nevhiz'in akrabası olan bir gence gönül vererek İtalya'ya kaçtığını da Samim'e haber veren yine Saraylı Hanım'dır ki bu bakımdan Saraylı Hanım romandaki gelişmelerin ileticisi olma görevini üstlenmiştir denilebilir. Tüm bu yönleriyle Saraylı Hanım dışadönük duyum tipinde bir karakter olarak değerlendirilmelidir.

Romanda kısa boylu, sivri sakallı, paytak yürüyüşlü, yaşlı ve çirkin bir adam olarak tasvir edilen ve eskiden müsteşarlık yaptığı söylenen Fahri Bey, çevresindeki kadınları parası ile elde etmeye çalışan, çapkın ve kadın düşkün bir adamdır. Bilhassa genç ve güzel kadınları tuzağına düşürerek elde etmeye çalışan Fahri Bey, bu çirkin yaşantısıyla adını duyurmuş olsa da yine de çevresine kendini kabul ettirmeyi başarmıştır, öyle ki evine çağıracağı konukların seçiminde pek titiz davranan Kadri Paşa bile gençlik dostlarından olan bu adamı çay partisine kabul etmektedir. Saraylı Hanım'a göre birlikte olduğu tüm kadınların bir listesini tutan ve peşinden koştuğu bir kadınla birlikte olduktan sonra hevesini alıp başka kadınların peşinden koşmaya başlayan bu sapkın adam, Kadri Paşa'nın partisinde Saraylı Hanım'ın iyi bir ailenin kızı olduğunu söylediği, kısa bir evlilikten sonra yakın zamanda boşanan Feriha ile görülür. Samim esmer ve yağlı ciltli, yaşlılıktan yüzü iyice buruşmuş, donuk bakışlı, iğrenç görünümlü bu adama genç ve güzel kadınların nasıl olup da baktıklarını sorar ki Saraylı Hanım'a göre konuşkan ve ağzı iyi laf yapan bu adam kadınları parasının gücü sayesinde elde etmektedir. Devamlı yeni zevklerin peşinde koşan, elindeki ile yetinmeyip hep daha fazlasını isteyen bu tutarsız ve ahlâksız adam dışadönük sezgisel tiplere has bir profil çizer.

⁴⁵⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.117.

Kadri Paşa'nın çay partisinde Fahri Bey ile görülen ve daha sonra onunla bir evlilik yapan Feriha daha önce de evlenmiş, onu çeşitli eğlence âlemlerine sürükleyip ardından sadakatsizlik ettiği gerekçesiyle boşamak isteyen kocasından ayrılmıştır. Saraylı Hanım'a göre temiz ve namuslu bir ailenin kızı olan Feriha yaptığı evlilik sonrası zengin ve rahat bir yaşantı sürdürmeye o kadar alışmıştır ki artık onun için para ve güzel yaşantı uğruna yanlış yollara sapmak oldukça olasıdır. İyi eğitim almış, gayet düzgün Fransızca konuşan, piyano çalıp Fransızca şarkılar söyleyen, hoş, şen, narin ve utangaç bir kız olan Feriha oldukça güzel bir kızdır. Romanda Feriha'nın dış görünüşünden şöyle bahsedilir: *"Feriha'nın gözleri ebediye derin bir hayretle dolu görünüyordu. Bahusus dinlerken, bu pür-hayret gözler ezeli kahkaha dalgalarıyla taşar gibi açılıyor; açılıyor; sonra titreyerek, süzülerek, bayılarak kapanır gibi oluyor; sonra tekrar açılmaya başlıyordu. Ara sıra burun deliklerinin ince kanatları zevk ve şehvetle pür-ihhtizaz görünüyor ve bu hal ona son derece hassas bir kalbin mevcudiyetini veriyordu. Gözlerinin altından başlayıp yanaklarının ortasına kadar hafif bir çil sirayeti vardı ve bu, yüzün ifadesini başka bir cazibeyle tezyin ediyordu."*⁴⁵⁶ Fazlasıyla güzel ve dikkat çekici bir genç kadın olan Feriha, aile baskısı ile yetiştiği ve başından yanlış bir evlilik geçtiği için Fahri Bey'in yalanlarına kolayca kapılır ve kurtuluşu onunla birlikte olmakta bulur. Çevre baskısına boyun eğerek hayatının iplerini bir başkasına teslim eden Feriha'yı bu yapısı nedeniyle içedönük duyum tipine has özellikler sergileyen bir karakter olarak değerlendirmek gerekir.

Saraylı Hanım'ın Fatih Bey diye seslendiği zabıt Cemil Bey dış görünüşüyle hemen dikkat çeken, oldukça yakışıklı bir adamdır. Saraylı Hanım'a göre yakışıklı olduğu kadar soğuk da bir adam olan Cemil Bey, süslü, abartılı davranışlarına ve nazik, cilveleri sözlerine rağmen fazlasıyla kaba ve hoyrat bir kişiliğe sahiptir. Bu kadar yakışıklı olmasına rağmen çevresindeki hiçbir kadın ondan hoşlanmaz, onunla sohbet etmek veya dans etmek istemezler. Buna rağmen o fazlasıyla ısrarcı ve laubalidir, kadınlar onunla ilgilenmese bile o peşlerinden ayrılmaz, onları ikna edene kadar yüzüstüce hanımların peşinden koşar ve bu uğraşına kendisini kabul ettirene kadar devam eder. Daima yeni fırsatlar, eğlenceler peşinde koşan bu ilginç adam, dışadönük sezgisel bir tip olarak kabul edilebilir.

Kadri Paşa'nın çay partisinin davetlileri arasında Sacide Hanımefendi ve kızı Hürrem de vardır. Saraylı Hanım'ın anlattığına göre beş yıl önce kocası ölene kadar gayet ciddi, düzgün giyimli, namuslu bir kadın olan Sacide Hanımefendi, kocasının ölümünden sonra açılıp saçılmış,

⁴⁵⁶ Mehmet Rauf, a.e.,s.96.

babasından kalma servetini giyimine, kuşamına, süsüne harcar olmuş, bütün davetlerin aranılan yüzü hâline gelmiş, özendiği batılı hayatın ve hoş kadınların kötü bir taklitçisine dönüşmüştür. Batılılaşmak meselesini yanlış anlayan kimselerden biri olarak nerede nasıl davranılır, ne üzerine konuşulur, hangi davette nasıl giyinilir bilmeyen bu kadın, Kadri Paşa'nın davetine de oldukça abartılı, dekolte bir kıyafetle, adeta baloya gidermiş gibi hazırlanarak gelmiştir: *"Samim merak ederek o tarafa döndü ve Saraylı Hanım'ın gösterdiği kadına baktı. Bu kadın, iyice muhafaza edilmiş bir gençliğe ve daha genç görünmek iddialarına rağmen gerek vücudunun fazlaca şişmanlığından gerek tavırlarının dolgunluğundan kırktan fazla gösteriyordu. Fakat bu yaş, hanımın pek alayışlı, pek müfrit bir süs yapmasına mâni olamamıştı. Bir kere dekoltesi pek fazlaydı, vakıa açılıp teşhir olunan kısm-ı vücut pek nazar-rüba bir taravet gösteriyorsa da aynı zamanda nahoş bir tesire de mâni olamıyordu. Sonra saçları, pek emsalsiz bir şey yapmak arzu ve iddiasıyla olacak, adeta garip bir kavuk şeklini irae ediyordu. Bu saçların arasında, yıldız gibi, lâ-yuad pırlantalar parlıyordu. Boynunda pek mükellef bir inci gerdanlık, kulaklarında etrafı büyük pırlantalarla müzeyyen iri yakut küpeler, parmaklarında her biri başka bir şekil, başka bir renkte taşlarla birçok yüzükler vardı."*⁴⁵⁷

Sacide Hanım'ın giyimi kuşamı kadar tavırları da abartılıdır, Samim ile ilk kez Kadri Paşa'nın çay partisinde tanışan Sacide Hanım genç adama benzerine ancak sinema filmlerinde rastlanan tavırlarla yaklaşır ve öpmesi için elini ona uzatır: *"Sacide Hanımefendi, sinemalarda görülen resm-amiz bir tavırla bin bir yüzükle müzeyyen elini uzattı fakat bu eli el için değil, dudak için uzattığı o kadar göze çarpıyordu ki Samim'in öpmek için hiç arzusu olmadığı halde, dudaklarına götürmeye mecbur oldu."*⁴⁵⁸ Bu konuşkan, abartılı davranışlarıyla dikkat çeken, fazlasıyla cilveli, sergilediği tavırlar ve tercih ettiği elbiseler yüzünden gülünç durumlara düşen ancak bir o kadar da kendini beğenen, herkesi kendine hayran sanan kadın, ilk gördüğü andan itibaren Samim'in ilgisini çekmek için uğraşır. Samim onun bu fazla samimi, yakın, işveli tavırlarını oldukça cüretkâr bulur ve ondan kaçmak için elinden geleni yapar. Çevresi tarafından sevmek, itibar kazanmak hırsıyla dolup taşan Sacide Hanım, dışadönük hisseden bir tip olarak aşka ve ilgiye de meyleder.

Sacide Hanım kendi çay partisinde de müthiş abartılı, dekolte bir elbise giyer, konukları adeta bir kraliçe havasıyla karşılar, herkesle ilgilenmeye, konuşmaya çalışır, abartılı hareketleriyle davetin yıldızı olmayı ister: *"Sacide Hanımefendi artık müsamerenin en civcivli ânında seksen bin parça oluyor; misafirlerin arasında bir kelebek, daha doğrusu bir zenbur gibi oradan*

⁴⁵⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.35-36.

⁴⁵⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.36.

buraya gidip gelerek, şuna bir kelime, ötekine bir cümle, berikine bir küçük tebessüm, bazılarına uzunca bir nutuk hediye ederek mesut, mağrur dolaşıyor; bazen bir beyi bir hanıma takdim ederek, bazen bir hanımın boynuna sokulup kulağına bir kahkaha silsilesiyle cilveli sözler fısıldayarak geziyordu."⁴⁵⁹ Sacide Hanım'ın Kemani Feyzullah Bey'i davet ettiği, alkol alan adamın sarhoş olarak bozduğu bu çay partisini Pertev de bir kına gecesine benzetir ve davetin konseptine göre davranılmadığı gerekçesiyle Sacide Hanım'ı kınar. Oysa o türlü rezilliklerin çıktığı çay partisinden de herkesin abartılı bulup dalga geçtiği kıyafetinden de memnundur. Sacide Hanım giyimindeki abartıyı, hareketlerindeki aşırılığı, çay davetlerinin sazlı sözlü olması gerektiğini şöyle savunur: *"Yok Avrupa'da çaya dekolte giyilmezmiş... Ne demek efendim? Burası Avrupa değil, İstanbul... Biz her şeyde Avrupa'ya harfi harfine mi tatbik edeceğiz? Avrupa'da kadınlar tiyatrolara, balolara gidiyorlar... Bizim burada tiyatromuz, balomuz mu var? Çaylarda, müsamereelerde dekolte giymezsem, nerede giyebilirim? Ölünceye kadar göğsüm, boynum kapalı mı gezeceğim? Değil mi hanımefendi? Ben bu hususta bakınız nasıl düşünüyorum... Hayatımızda Avrupa usul ve adabını harfiyen tatbik etmek hem pek manasızdır... Hem mümkün olmaz... Hem canım niçin? Bizim de kendimize göre bir hayatımız, bir adabımız, bir ananemiz yok mu? Bunları kaldırıp atacak mıyız? Değil mi beyefendi? Kendi zarif âdetlerimiz var... Onları niçin kâmilten terk edelim? Mesela ben çaylarda saz bulunmasına taraftarım. İsteyen dans etsin, isteyen saz dinlesin! Değil mi efendim? Bir daha çay verdiğim vakit tam takım bir saz getireceğim... Pek hoşuma gidiyor... Mesela evvelden çengilerimiz vardı, bunları yeniden ihya etmek ne güzel olur... Ne eğlenceli olur..."*⁴⁶⁰

Devamlı davetten davete gezinmek, eğlenmek, giyimi kuşamıyla, konuşması ve tavırlarıyla girdiği ortamlarda dikkat çekmek, yeni erkeklerle tanışmak derdinde olan Sacide Hanım atılmaya heves ettiği maceraların önünde bir engel kabul ettiği kızı Hürrem'i de genç kıza talip olan Şair Cemal ile evlendirmeye karar verir. Çevresinde hafif, züğürt, hatta ahlâksız biri olarak tanınan ve hatta dolandırıcılık yaptığı bilinen bu adamla kızını evlendirmeye razı olan ve böylece ondan kurtulmayı planlayan Sacide Hanım daha sonra hoşla gitmeyen tavırları ve attığı iftiralar dolayısıyla Kadri Paşa ve ailesinin çevresinden uzaklaştırılır. İtibarına pek önem veren bu gösterişe, lükse, şatafata düşkün, özenti kadın dışadönük hisseden tiplere has bir profil çizer.

Sacide Hanımefendi'nin kızı Hürrem de her davette ve eğlencede annesinin yanında belirir. Romanda genç kızın dış görünüşünden şöyle bahsedilir: *"Göğüssüz, kalçasız, bir baston gibi şekilsiz, bir değnek parçasına benzer kupkuru, saçları kesik bir genç kız sessiz sedasız*

⁴⁵⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.131.

⁴⁶⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.134.

yanlarında peyda oluverdi; yüzü, gözleri, dudakları ayrı ayrı hoşça olmakla beraber bu şekilsizlik sebebine mümkün olan tesirlerini kaybediyorlardı. İsteddiği rağbeti celp edememekten mütehassıl olacak, yüzünde büyük bir yorgunluk, derin bir şikâyet hattı vardı.”⁴⁶¹ Herkesin ortak fikri Sacide Hanım’ın dış görünüşü bakımından kızı Hürrem’den daha çekici, daha hoş olduğudur, Hürrem annesinin yanında bile daha sönük, görece çirkin kalır. Genç kız Arnavutköy Koleji’nden yeni mezun olmuş, iyi eğitim almış, İngilizce ve Fransızca’yı gayet iyi konuşabilen, güzel dans eden, Amerika’nın bütün danslarını layıkıyla oynayan bir kız olmasına rağmen istediği gibi bir erkekle tanışıp onunla evlenemez. Sacide Hanım yalnız kalabilmek, kızının gölgesinden kurtulmak için Hürrem’in bir an önce evlenmesini ister ve kızını çeşitli davetlerde hep yanında dolaştırır. Hürrem’in de annesinin çektiği ilgiyi fark ettiği, annesinin abartılı tavır ve davranışlarından şikâyetçi olduğu, herkes evlenirken devamlı somurttuğu görülür. Sacide Hanım’ın ev sahipliği yaptığı çay partisinde asabî tavırları ve mutsuz ifadesiyle tanınan Hürrem’in Şair Cemal Bey’in iltifatları ile pek eğlendiği, genç adamın ilgisi karşısında pek heyecanlandığı görülür. Cemal Bey, Hürrem’in ailesinden kalma bir para olduğunu ve genç kızın rahat bir hayat sürdürdüğünü bildiğinden onunla evlenmek, bu sayede refaha kavuşmak ister. Bütün bunların farkında olup olmadığını bilmediğimiz Hürrem’in de annesinin de onay verdiği bu ilişkiye hevesle razı olduğu görülür. Sacide Hanım’ın çay partisi sırasında etrafını gözlemleyen Samim genç kızı Şair Cemal Bey ile pek yakın, samimi görür ve mütemadiyen soğuk ve sert tavırlarına şahit olduğu Hürrem’in neşesine ve cilvesine hayret eder: “Yalnız bir köşede Feriha ile Cemil Bey’i gördü. Cemil Bey geniş tavırlarıyla, gayet parlak olduğu anlaşılan bir mersiye okur gibiydi. Sonra, şair Bülbül Cemal Bey’in kolunda Hürrem’i gördü, evvelki ezik tavrı kâmilten değiştirmiş, pür-küşayiş bir şakayık gibi tam inkişaf halinde, tebessümlerle kırılarak Bülbül’ün sözlerini dinliyordu.

Kendi kendine, “Bak, bak... Baston Hanım tebessüm etmesini biliyormuş,” diye eğlendi.

Hürrem’in hikâyesini bilmeyenler için bu halde o kadar mudhik bir renk vardı ki Samim adeta yüksek sesle güldü. Bülbül Bey ona büyük el ve kol hareketleriyle şüphesiz pek şairane bir şeyler anlatıyor ve ara sıra iki elleriyle birden bir vaz-ı mahsusla saçlarını bir kere sıvayarak arkaya doğru yatırıyordu. Hürrem bu gece kim bilir ne sebepten kendine tecelli etmiş olan bu erkek refakatinin zevkiyle pek mesrur, adeta sarhoş görünüyordu.”⁴⁶²

⁴⁶¹ Mehmet Rauf, a.e., s.37.

⁴⁶² Mehmet Rauf, a.e., s.116.

Romanda Hürrem karakterinin kişilik tipini tespit etmemizi kolaylaştıracak kadar detaylı bilgiye yer verilmemiştir. Genç kızın iyi eğitim almış, kültürlü, sakin bir kız olduğu ve annesiyle devamlı rekabet ederek evlenmeyi arzuladığı dışında romanda başka bir detay işlenmemiştir. Soğuk, huzursuz, terbiyeli ancak mesafeli bir yapıda olduğu anlaşılan Hürrem'i bu özellikleri bakımından içedönük düşünen bir tip olarak değerlendirmek yerinde olacaktır ancak bir karakter olarak Hürrem'i tahlile çalışmak mümkün değildir.

Samim, yine Kadri Paşa'nın çay partisinde İsviçre'de iken tanıştığı, aynı otelde iki ay boyunca konakladığı Şeref'e rastlar. Ailesinden kendisine geçmiş para ile geçinip rahat bir hayat sürdürmekte olan Şeref parasını çarçur etmekte bir sorun görmemekte, günlerini kumar oynayarak, eğlenerek geçirmektedir. Romanda Şeref ilk olarak Samim'in bir dostu olarak tanıtılır ve genç adamın dış görünüşünden şöyle bahsedilir: *"Samim, Şeref'i İsviçre'den tanıyordu. Montrö'de Grand Otel Eden'de onunla beraber iki ay kadar kalmışlardı. Şeref Bey pek zengince ömür sürüyor, kumar, israf ve sefahatte pek lortça yaşıyordu. Bu, uzun ve iri vücudunun fevkinde kırmızı yanaklı, seyrekçe saçlı ve tatlı mavi gözlü başıyla sevimli bir adamdı. Yalnız dudaklarının daima mütebessim olmasına rağmen gözleri ara sıra demir gibi sert ve soğuk nazarlarla insanı ürkütürdü. İnce kanatlı, sivri uçlu burnu hilekâr bir seciye göstermekteydi."*⁴⁶³ Samim bu tumturaklı konuşan, süslü davranışları ve abartılı söylemleri olan, samimi tavırlı adamı fazla ağdalı hâl ve hareketlerine rağmen pek sever: *"Şeref son derece merasim-perver görünür, gayet teklifli ve tumturaklı konuşmayı severdi. Ayna karşısında tertip olunmuş denilecek süslü tavırları, söz söylerken gözleriyle, dudaklarıyla mürettep edaları vardı. Bütün bu hallere rağmen, hoş-meclis, nükte-perver bir adam olduğu için Samim onu pek severdi."*⁴⁶⁴

Saraylı Hanım'a göre en büyük zevki yeğenlerini övmek, onları dostlarına takdim etmek olan Şeref yine Saraylı Hanım'ın değerlendirmesine göre peş para etmez, sahte, hokkabaz kişilikli bir adamdır. Para harcamak, kumar oynamak, gönül eğlendirmek için yaşayan Şeref'in herkesin güzelliği ve zenginliği ile kaçınılmaz bir fırsat olarak değerlendirdiği Pervin'e yakınlaşmaya çalıştığını ilk anlayan da yine Saraylı Hanım'dır. Nitekim tam da Saraylı Hanım'ın tahmin ettiği gibi Şeref, Pervin'e evlenme teklifi eder ve bir süre bu teklifi değerlendiren Pervin de Samim'i sevmesine rağmen aşkına karşılık alamadığı düşüncesiyle Şeref'in teklifini kabul eder. Yaptıkları evlilik Pervin'i mutlu etmez, öyle ki Samim'i sevmesine rağmen Şeref ile evlenen Pervin henüz evliliklerinin başında, Avrupa'da balayında oldukları vakit Şeref'in ilgisizliğini

⁴⁶³ Mehmet Rauf, a.e., s.38.

⁴⁶⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.38-39.

fark etmiş, bu evliliğin onu daha da yalnızlaştıracağını sezmiştir. Avrupa’da balayında oldukları sırada bile yeni eşi Pervin’i kumarhanede vakit geçirmek, kumar oynamak niyetiyle yapayalnız bırakır. Şeref ile Pervin balayı niyetiyle çıktıkları Avrupa seyahatinden kısa süre sonra geri dönerler. Geri döndükleri vakit Samim dışarıda dolaşırken Şeref’e rastlar ve ona seyahatlerinin nasıl geçtiğini sorar. Romandaki birçok şahıs gibi Batı hayranı bir adam olan Şeref, Avrupa’da sürdürülen hayatı “altın bir rüya” olarak değerlendirir ve yaşadıkları yer ile gezdikleri ülkeleri kıyas ettiğinde kendi ülkesinde yaşamın ne kadar çirkin, boğucu olduğunu söyler: “*Şeref derin bir inkisar çehresiyle, ‘Geçen hafta geldik,’ dedi. Sonra ilave etti. ‘Yani,’ dedi, ‘yani o latif rüyadan sonra şimdi hakikatin izdihamı, çirkinliği içinde boğuluyoruz... Aman efendim, o ne hayat, ne hayat! Sadece altın bir rüya!’*”⁴⁶⁵

Eğlence ve zevk düşkünü bir adam olan Şeref’in ilgisizliğinden ve umursamazlığından bunalan Pervin zamanla kendisini ziyaret eden, zaten evvelden de âşık olduğu Samim’in ilgisine kapılır ve en sonunda istemediği şekilde ihanete sürüklenir, kocası Şeref’i aldatır. Şeref’in bunu fark edip etmediği romanda belirtilmez, zaten Şeref’in Pervin’i bir sevgili, eş olarak umursamadığı da ortadadır. O yalnız gününü gün etmek, para ve sefahat içinde yüzmek, eğlenceli vakit geçirmek ister. Bu bakımdan Şeref’i dışadönük duyum tipine has özellikler sergileyen bir karakter olarak değerlendirmek lazımdır. Zevk düşkünü ve duyarsız bir adam olan Şeref, duygularını yoğun ve derin yaşayan, hisli ve ince, sanatkâr ruhlu Pervin’in aradığı kişi, ideal bir eş değildir.

Şeref’in dostlarına takdim etmekten büyük zevk aldığı yeğenlerinden büyük olanı Yezdan, güzelliği ve zarıflığı ile dikkat çeken, gayet şık giyimli, hoş bir kızdır. Pertev ondan bahsederken olabildiğince iddialı, methedici ifadeler kullanır: “*Yezdan Hanımefendi,*” dedi, “*Şeref Beyefendi’nin yeğenleri... İstanbul’un en zarıf, en şık, en nükte-perver, en müstesna, en...*”⁴⁶⁶ Gayet neşeli ve samimi bir kız olan Yezdan güzelliği kadar iyi eğitim almış, bilgili ve kültürlü bir genç kız oluşuyla da ön plana çıkar. Yezdan musikiyle ilgilenen, bilhassa eski ve yüksek musikiye düşkün, gayet güzel piyano çalan, yabancı edebiyatçıları ve edebî eserleri yakından takip eden bir kız olarak gayet modern, örnek bir Türk kıızıdır: “*Bu, kalçalarının, omzunun, göğsünün dolgunluğuna rağmen vücudunun haricî hattındaki rikkatle nazarı hemen cezbeden, yuvarlakça çehresinde daima mütebessim dudaklarıyla, daima handan gözleriyle görünür görünmez hoş a giden, lakırdıya başlar başlamaz insanı teshir eden tatlı mevcutlardandı. Pertev’in mübalağayla sarf ettiği sıfatların hepsine, daha, daha çok*

⁴⁶⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.219.

⁴⁶⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.40.

yükseklerine hakkıyla malikti. İstanbul'un en eski, en asil ve en zengin bir hanedanının mutena bir çiçeği olduğu için pek büyük bir itinayla terbiye edilmişti. Büyük bir servet, nihayetsiz bir şefkat içinde büyütülmüş olan iki hemşire, Pertev'in tarifine göre yalnız nükte-perver, şık, zarif, müstesna olmakla kalmıyorlar; son senelerin en münevver, en müzehher bir Türk genç kızı numunesi irae ediyorlardı. Mesela Yezdan mükemmel müzisyen denilecek kadar musikiyle, bir edip kadar ecnebi edebiyatlarıyla iştigal etmişti."⁴⁶⁷ Saraylı Hanım'ın anlattığına göre para harcamayı, şık giyinmeyi, lüks yaşantıyı pek seven ve evlenmek niyetinde olan bu canlı, eğlenceli, çekici genç kız sanatçı ruhlu oluşu ve keyifli vakit geçirmeyi sevmesi bakımından dışadönük duyum tipine has özellikler taşımaktadır denilebilir. Pertev'in yoğun ilgisine ve iltifatlarına karşı koyamayarak ona âşık olan ve yine aynı derecede kuvvetli bir sevgiyle Pertev'e yaklaşan Yezdan genç adamla evlenir ve onunla yurt dışına çıkarak mutlu bir hayat sürdürür. Yezdan ile Pertev'in aşklarının kesinliği, gerçekliği ve bağlayıcılığı bilhassa Samim'in ve Pervin'in onlara gıptayla bakmalarına sebep olur.

Şeref'in Bey'in diğer yeğeni, Yezdan'ın kendinden yaşça küçük kız kardeşi Fahire, Yezdan kadar güzel ve dikkat çekici olmamakla birlikte, fazlasıyla samimi, tatlı, saf bir kızdır. Yine kız kardeşi gibi iyi eğitim aldığı söylenen Fahire'nin dış görünüşü romanda şöyle tarif edilir: "*Fahire hemşiresinden kısaca, yüzü, gözleri, dudakları, bütün hututu onun küçük bir aynı olmakla beraber Şeref'in dediği gibi, onun kadar parlak değil, hayat itibarıyla daha silik bir numunesiydi.*"⁴⁶⁸ Romanda pek fazla görünmeyen, adeta romandaki şahıs kadrosunu canlandırmak için adı anılmış gibi görünen Fahire de tıpkı ablası Yezdan gibi evlenir ve Büyükada'ya gelin gider. Fahire'nin kişiliğini tahlil etmemizi kolaylaştıracak herhangi bir kişilik özelliğine yer verilmemiştir. Bu nedenle genç kızın hangi kişilik tipine has özellikler sergilediğini ortaya koymak güçtür. Fahire romanda bir görünen bir kaybolan karakterlerden yalnızca birisidir.

Romanda detaylıca işlenen çay davetlerinde boy gösteren konuklardan bir tanesi de Bülbül Bey diye anılan Şair Cemal Bey'dir ki Pervin'e göre bu adam şiirlerinden çok şahsiyle adını duyurmuş, kadınların ilgisini yazdığı şiirlerle ve abartılı hareketleriyle çekmeye çalışan bir gençtir. Katıldığı ilk çay partisi olan Kadri Paşa'nın davetinde onu kadınlara mübalağalı tavırlarla son yazdığı şarkıyı okurken gören Samim onu dinleyen kadınların muhtemelen anlayamadıkları şiirden fazlasıyla etkilendiklerini görür, bu bakımdan Pervin'in tespiti gayet yerinde gibidir: "*Bülbül, okuduğu şiire karşı o kadar mütehakkimane sermest görünüyordu ki*

⁴⁶⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.41.

⁴⁶⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.42.

dinleyenlerin de kendi gibi mahzuz olması lazımdır fikrini cebren telkin ediyordu. Hatta hanımların üçü de, belki anlamadıkları bu sözlere karşı, sirayet tarikiyle, manzumane gaşiy içinde erimiş gibi görünüyordular.”⁴⁶⁹ Şair Cemal Bey’in edebî nitelikçe fazla kıymetli olmayan şiirlerini iddialı jest ve mimikleriyle, okurken bir alçaltıp bir yükselttiği sesiyle okurlarının ve dinleyenlerinin dikkatine sunar ki bu sayede elde etmeyi arzuladığı ilgiye mazhar olur. Bu bakımdan Bülbül Bey’i kitleleri peşinden sürüklemeye, çevresindekileri ikna etmede becerikli olan dışadönük sezgisel tipler sınıfına koymak gerekir. Saraylı Hanım’ın mıymıntı, menhus suratlı, sıvışkan ve pek cıvık bulunduğu Şair Cemal dolandırıcılık suçuyla karakollara düştüğü, ahlâksızlık ettiği, hakkında türlü çirkin dedikoduların dolaştığı birisidir. Sacide Hanımefendi, züğürtlüğü ve para gözlülüğü ile nam salmış Şair Cemal’in hakkında tüm söylenenlere rağmen kızı Hürrem ile evlenmesine razı olur. Daima bir gölge gibi annesinin yanında dolaşan ve annesinin dilediği gibi eğlenmesine mani olan Hürrem de genç adamın ilgisinden memnun olarak bu evlilik teklifini kabul eder. Saraylı Hanım’a göre Bülbül Bey’in esas niyeti çok açıktır, o, genç kıza yalnız yüklü serveti için talip olmuştur. Nitekim Bülbül Bey’in hakkında çıkan söylentiler ve dolandırıcılık suçundan hakkında tutanak tutulması Saraylı Hanım’ın iddialarını doğrular niteliktedir.

Kadri Paşa’nın büyük oğlu, Nevhiz’in eşi Sadri Bey de romanda pek fazla görünmeyen, hakkında pek az bilginin verildiği karakterlerdendir. Gayet somurtkan, suskun, sessiz bir adam olan ve soru sorulmadıkça konuşmayan Sadri Bey’den romanda şu şekilde bahsedilir: “Az sonra Samim, Sadri Bey’le görüştü. Bu, otuz beş yaşlarında, iyice iri, müheykel ve adeta mehip vücutlu bir adamdı. Bu mehabeti tezyit eden şey geniş omuzlarının üstünde iyi bir tek gözlük camının arkasından pür-infilak nazarlı büyük gözlerinin pek canlı bir ifadeye malik büyük başının şekil ve manasıydı. Bu müfrit vücutta bu gözlerden başka her şey, cansız denilecek kadar bi-hareket ve camit görünüyordu. Saatlerce tahassüsünü yalnız nazarlarıyla ifade etmekle kanaat ederek, saatlerce tek bir söz söylemediği olurdu. O gayet iyi bir dinleyiciydi. Kelimelerini ve hareketlerini pek büyük bir hissetle idare etmesini pek sevdiği anlaşıyordu. Yarım saat onunla konuşan, daha doğrusu yarım saat ona lakırdı söyleyen bir insan, eğer gözlerinin cevval hareketleri olmasaydı söylenen sözleri işitmediğine zahib olurdu. Bu nokta-i nazardan onu en iyi Saraylı Hanım’ın, “Somurtkan bir kaya parçası,” sözü ifade edebilirdi.”⁴⁷⁰ Saraylı Hanım’ın anlattığına göre Sadri Bey pek evde bulunmamakta, babası Kadri Paşa’nın davetlerinde boy göstermemektedir. Çünkü o da tıpkı Şeref Bey gibi vaktini kulüplerde geçiren,

⁴⁶⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.48-49.

⁴⁷⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.95.

varını yoğunu kumarhanelerde harcayan bir adamdır. Nevhiz ile evlenmeden evvel müsteşarlık etmiş olan Sadri Bey evlendikten sonra çalışmayı da bırakmış, tüm vaktini kumar oynayarak geçirir olmuştur. Halasından kalan mirası da yine kumar oynarken kaybeden Sadri Bey, tam bir mirasyedi tiptir. Oğlunun kumar oynadığını ve büyük borçların altına girdiği bilen Kadri Paşa ona istediği parayı vermemeye kararlıdır. Sadri Bey yine babasından yüklü bir miras kaldığı bilinen eşi Nevhiz'in parasını harcamak ister fakat akıllı ve kurnaz bir kadın olan Nevhiz buna müsaade etmez. Eşinin ilgisizliğini ve işe yaramazlığını evliliklerinin daha ilk haftasında anlayan Nevhiz bir süre ona tahammül ettiyse de daha sonra dayanamayarak kocasını Samim ile aldatmış, daha sonra ise akrabası bir gençle İtalya'ya kaçarak onu terk etmiştir. Her şeye karşı soğuk ve kayıtsız bir tavrı olan Sadri Bey'in içedönük bir birey olduğu söylenebilir fakat onun da kişilik tespitini yapmamızı kolaylaştıracak kadar kişilik özellikleri hakkında yeterli bilgi verilmemiştir.

Kadri Paşa'nın küçük kızı Şadan da on sekiz yaşlarında, sarı saçlı, ortalama güzellikte, samimi bir kızdır. Saraylı Hanım'ın Samim'e Avrupa'dan yeni döndüğünü, ortamdaki diğer zevzek tiplere benzemediğini anlattığı Şadan romanda pek fazla görünmez, o da bir görünüp bir kaybolan karakterlerdendir. Bu nedenle Şadan'ın da kişilik tipini tespit etmemiz mümkün değildir.

Saraylı Hanım'ın ondan bahsederken “boyunsuz” dediği Nadire Hanım, kız kardeşi Sacide Hanım'ın organize ettiği çay partisinde boy gösterir. Ufak tefek ve şişmanca vücuduyla kız kardeşine fazlasıyla benzeyen Nadire Hanım romanda şöyle tasvir edilir: “*Nadire Hanım'ın kısalığında da şişmanlığında da garip ifratlar vardı. Etli ensesi garip bir kalın bir hörgüçle küçük başına kadar yükselerek kulaklarını geniş omuzlarına yapıştırıyordu. Ufacık kara üzüm gözleriyle kenarları aşağıya doğru bükülmüş gibi duran kalın dudakları yüzünden tabii bir halde bile daimi surette derin bir teessür ifadesi gösteriyor ve hakikaten tebessüm etmek istediği zaman bu ifade birdenbire elim bir işmizazdan geçerek feci bir bükâyâ munkalip olur gibiydi.*”⁴⁷¹ Saraylı Hanım'a göre Sacide Hanım kocası ile evlendikten sonra biraz görgü ve terbiye öğrenmişse de Nadire Hanım onun gibi değildir; o, adeta bir mahalle karısı gibidir, görüldüğünden daha beter, daha bilmiştir. Sacide Hanım'ın çay partisinde Kemani Feyzullah Bey'e gazel okuyarak eşlik eden Nadire Hanım'ın sesi kendinden beklenmeyecek kadar güzeldir. Ancak o da tıpkı kız kardeşi gibi yanlış batılılaşmış, haddinden fazla cilveli, fazla şuh bir kadındır, okuduğu gazelle herkesi şaşırttıktan sonra kalkıp oynamaya başlamış, gülünç

⁴⁷¹ Mehmet Rauf, a.e., s.115.

duruma düşmüştür. Nadire Hanım bu çay partisi haricinde romanda pek görülmez ancak o da tıpkı ablası Sacide Hanım gibi özentili ve abartılı tavırları olan, dikkat çekmek için türlü rezillikler etmekten çekinmeyen bir kadındır. Eğlenmeyi ve dikkat çekmeyi seven bir kadın olarak Nadire Hanım'ın da dışadönük duyumu tipine has özellikler taşıdığı söylenebilir.

Sacide Hanım çay partisine sık sık saraya davet edilen, alaturka musiki icra eden, maharetli bir müzisyen olan Kemani Feyzullah Bey'i de çağırmıştır. Sacide Hanım'ın anlattığına göre ondan keman dinlemeden keman dinledim denilmemesi lazım olan Feyzullah Bey çalacağı yerin seçimi konusunda da oldukça nazlıdır fakat gayet samimi olduğu Nadire Hanım'ı kıramayıp Sacide Hanım'ın çay partisinde sanatını icra etmeyi kabul etmiştir. Sacide Hanım'ın fazlasıyla methettiği Kemani Feyzullah Bey'den romanda şöyle bahsedilir: *“O zaman kırk yaşlarında, siyah bonjurlu, uzun boylu, mütevazı tavırlı bir beyin kendisine şıtab eden Sacide Hanımefendi'ye hakiki bir kalem efendisi tavrıyla mahcup mahcup arz-ı ubudiyet ettiğimi gördüler. Uzaktan kızarıp bozardığı, Sacide Hanımefendi'nin teşekkürlerine, iltifatlarına müşkülâtlarla mukabele ettiği görülüyor; hemen iki lakırdıda bir temenna ediyor; mütemellik, riyakâr, kandilli tavırlarıyla alaturka merasimi hakkıyla ifa ediyordu.”*⁴⁷² Sacide Hanım'ın anlattığına göre her akşam rakı içen ve birkaç kadeh rakı içmeden elini kemanına sürmeyen Feyzullah Bey, çevresindeki tipler gibi abartılı tavırlar sergileyen, süslü laflar etmesini seven bir adamdır. Başta kendisine ikram edilen rakıyı içemeyeceğini, kimsenin içki içmediği ortamda rakı içmesinin uygun düşmeyeceğini söyleyen Feyzullah Bey bu lafları sırf kibarlık ediyor olmak için sarf ettiğini gösterircesine önüne sunulan rakıyı kabul eder. Feyzullah Bey çalar, Nadire Hanım söyler, konuklar oynar, bu müzikli ve danslı parti konukların, bilhassa Pertev'in eleştirdiği, gürültülü ve gülünç bir etkinliğe dönüşür. Nitekim önce saygılı ve gayet nazik tavırları ile dikkat çeken Feyzullah Bey sarhoş olduktan sonra hoş olmayan davranışlar sergilemeye başlar ve hoş olmayan sözler sarf eder. Kemani Feyzullah Bey de romandaki dekor karakterlerden biridir; o, çay partilerini yanlış anlayan ve yerine göre nasıl davranılması gerektiğini bilmeyen tiplerin bir örneği gibidir. Musiki konusunda gayet yetenekli bir üstat olmasına rağmen kalabalık bir partide sarhoş olup fazlasıyla kaba tavırlar sergilemesi onun zevk uğruna yozlaşmış, ahlaksızlaşmış bir sanatkar olduğunu gösterir ki bu da Feyzullah Bey'i dışadönük duyumu tipine has özellikler taşıyan bir karakter olarak değerlendirmemize olanak sağlar.

⁴⁷² Mehmet Rauf, *Karanfil ve Yasemin*, s.122.

BÖĞÜRTLEN

Mehmet Rauf tarafından 1925 yılında yazımı tamamlanan ve 1926'da kitaplaştırılarak yayımlanan *Böğürtlen*, Rauf'un birçok eserinde ele alarak derinleştiği bir konu olan aşk temi etrafında gelişen, gerçek ve ideal aşk meselesini değerlendirmeye alan bir romandır. “*İlk Karşılaşma*”, “*Mücadele*” ve “*Aşk mı?*” başlıklı üç bölümden oluşan *Böğürtlen*, sayfa sayısı az olması bakımından uzun hikâye olarak da değerlendirilmektedir. Adını romanda olayları nakleden kişi olan Pertev'in aşkıyla yücelttiği Müjgan'ı nazlı, gururlu, mesafeli yapısı bakımından dikenli çitlerin, karışık dalların üstünde, dokunulmayacak kadar uzak, görülemeyecek kadar kuytu köşelerde yetişen böğürtlenlere benzetmesinden alan eser, büyük bir bağlılıkla sevdiği Müjgan'dan beklediği karşılığı bir türlü aramayan ve bu esnada kendisine hemen teslim olan ve Pertev'in gözünde Müjgan'ı daha da yükselten Süheyla ile tanışmasını, bu tanışıklığın ardından Müjgan'dan başkasını sevmeyeceğini anlayarak onu elde etmek için elinden geleni yapmasını konu edinir. *Böğürtlen*, Pertev'in çaba ve fedakârlıklarını nihayet anlamlandırarak ona hak ettiği aşkı sunan Müjgan'ın genç adamın evlilik teklifini kabul edişi ile sonlanır. Bu basit olay örgüsü açısından *Böğürtlen*, Mehmet Rauf'un aşkı konu edinen diğer romanları ile aynı çizgide ilerleyen bir eser olarak değerlendirilebilir.

I. PERTEV – DIŞADÖNÜK HİSSEDEN TİP

Romanda olaylar romanın esas şahıslarından olan Pertev'in ağzından anlatılır, bu bakımdan Pertev romandaki kişileri ve meseleleri gözlemleyen ve tahlil eden kişi olması bakımından önemli bir karakterdir. Roman arkadaşı Nihat ile İstanbul sokaklarında dolaşmakta olan Pertev'in Nihat aracılığıyla genç adamın daha önceden tanışmış olduğu ve bir süredir dostluk ettiği Şekûre, Nigar ve Mahmure isimli üç güzel genç kadın ile tanışması ve onların daveti ile Büyükada'daki evlerine gitmeleri ile başlar. Nihat'ın “*les trois grâce*” yani Yunan mitolojisinde insanlara güzellik ve çekicilik bağışlayan üç güzel kız kardeş tanrıça olarak bahsettiği bu genç hanımlar evlerinde sık sık parti düzenlemekte, bu davetlere çevrelerindeki birçok insanı davet etmekte, bu partiler esnasında davetlilerle kumar oynamaktadırlar. Bu zengin ve eğlence düşkünü üç kız kardeşin evine konuk edilen Pertev, Nihat'ın anlattığına göre oturdukları kumar masalarından hep kârla ayrılan bu üç kız kardeşin nasıl olup da böyle şaşalı bir hayat sürdürdüklerine, çevrelerini nasıl böyle kalabalık tuttuklarına, güzellik ve çekiciliklerini kullanarak herkesi kolayca ikna edebildiklerine şaşırır ve bu genç hanımları daha yakından tanımak, gözlemlemek niyetiyle partiye katılır. Parti esnasında Pertev, ilk görüşte âşık olacağı ancak duygularının yoğunluğunu ilk başta tahlil etmekte zorlanacağı genç bir hanımla tanışır. Üç kız kardeşten en büyükleri Şekûre'nin içecek bir şeyler getirmesini rica etmekten çok

neredeyse emrettiği Müjgan'ın öncesinde bir konuk mu yoksa evin hizmetlisi mi olduğunu anlayamayan Pertev, genç kadını görür görmez ondan çok etkilenir, genç kızın bakışlarını kendi üzerinde hissettiği anda adeta titrer. Bu ilk karşılaşmanın Pertev üzerinde uyandırdığı etki, romanın devamı için bir ipucu niteliğindedir; nitekim ilk tanışma anında genç kadının güzelliği ve utangaçlığı karşısında büyülenen Pertev için Müjgan, peşinden koşulacak bir aşk nesnesi, ideal sevgili portresine dönüşecektir. Daha önce zatürre geçirdiği ancak nihayet sağlığına kavuştuğu söylenen Müjgan, babası öldükten sonra kuzenlerinin yanına, yani Şekûre, Nigar ve Mahmure'nin yaşadıkları eve sığınmıştır ki fazlasıyla sessiz, çekingen, durgun bir kız olan Müjgan bu iyiliğin karşılığını onların her istediklerine boyun eğerek, kendisinden her istenilene sorgulamadan kabul ederek öder. Bu yaşantısı Müjgan'ı gereğinden fazla sertleştirmiş, genç kızı hayallere kapılmaktan alıkoymuş, gururlu bir yapıya kavuşturmuştur; bu nedenle aralarındaki ilişki Pertev'in hayallerindeki kadar kolay ve tutkulu gelişmeyecektir.

Kız kardeşlerin daveti esnasında konuklar kumar oynamak için bir araya geldikleri sırada kumar oynamayı bilmeyen ve kumarda değil aşkta kazanmayı arzu eden Pertev, tıpkı kendisi gibi oyuna katılmayan, bir köşede yalnız başına oturan Müjgan'ın yanına yaklaşır ve ilk görüşte hoşlandığı bu genç kadınla sohbet etmek ister. Pertev'in sohbet başlatmak için yaptığı girişimi, *“Ben hiçbir şey sevmem,”*⁴⁷³ diyerek baltalayan Müjgan, Pertev'e genç adamın hayal ettiği bir karşılık vermemeye kararlı gibidir. Dünyayı şık, güzel ve pek çekici olarak tanımlayan Pertev'in karşısında Müjgan dünyaya son derece karamsar, kırgın gözlerle bakar. Müjgan ne kadar kötümser, her şeyde çirkin bir yan arayan, mutsuz yaratılışlı bir kızsı Pertev onun tam zıttı olarak baktığı her manzarada bir güzellik pırıltısı yakalamayı uman, güzellik ve aşk duygularını yücelten, romantik tabiatlı bir gençtir. Dünyayı algılayışlarındaki ve mizaçlarındaki bu derin farka rağmen Pertev, kadın ruhundan anlayan, samimi duygularla yoğun ilişkiler kurmak isteyen bir kimse olarak Müjgan'a genç kadının tüm sertliğine rağmen kapılır. Genç kadını da kendi emellerine, yumuşak renklerle donatılmış düşlerine ortak edebilmek umuduyla tanımaya, onun etrafına ördüğü duvarları yıkmak için bir hamlede bulunmaya karardır: *“O zaman bu vahşi cazibeli genç kızın hiç beklemediği derin ve şairane bir aşkla hayalini, kalbini ve hayatını süslemek arzusu derin bir emel ve hülya hâlinde ruhumu kavradı.*

Evet, sönük, ve bedbaht bir mevcudiyet idi; fakat bilhassa beni pek teshir eden ketum cazibesiyle, müsaadesiz ve zulmetkâr hayatının meraret ve hasretiyle pek erken zehirlenmiş ince

⁴⁷³ Mehmet Rauf, *Böğürtlen*, EMA Yayınları, İstanbul 2022, s.20.

ruhu beni şiddetli bir humma ile ona çekiyordu. Kendi kendime bu hayal-perverâne emeli bu seneki hayatım için zengin ve parlak bir hedef olarak tayin etmek hoşuma gitti.

Düşündüm ki bu emeli ona şimdi şurada ihsas edersem şüphesiz memnun olacak, ömründe anlaşılan hiç kimseden görmediği bu meftuniyetle bu bâkir ruhunda gayr-i ihtiyari bir temâyül canlanacaktı.”⁴⁷⁴

Fakat Müjgan, Pertev’in bu inatçı çabalarını karşılıksız bırakır ve genç adamın sözlerine bir karşılık vermeye bile tenezzül etmeden odadan ayrılır. Müjgan’ın onun ilgisini lakayt tavırlarla karşılması ve kızgın bir tavırla yapayalnız bırakıp gitmesi, çevresine yaydığı imajı önemseyen Pertev’i çok huzursuz eder, Müjgan tarafından aşağılanınca Pertev’in ilk düşündüğü genç kızla aralarında geçen bu gurur kırıcı sahneyi bir başkasının daha görüp görmediği olur. Çevresiyle kurduğu ilişkilerde genellikle hislerine önem veren ve çevresinde uyandırdığı ilk izlenime çok dikkat eden Pertev için Müjgan’ın bu davranışı son derece küçük düşürücüdür. Müjgan’ın bu soğuk ve kırıcı tavırlarına bir anlam veremeyen Pertev, Müjgan hakkında daha detaylı bilgilere sahip olmak, genç kızı daha yakından tanımak için evlerine konuk olduğu aileyi yakından tanıyan Nihat’tan yardım istemeye ve bu ailenin yanında adeta bir sığıntı gibi yaşamaya zorlanan Müjgan hakkında bilgi edinmeye çalışır. Pertev’in Müjgan’ın gayet soğuk, hatta kaba tavırlarına rağmen genç kızı tanıma mücadelesi göstermesi onun hisleriyle hareket eden, hislerinin tesiriyle hareketleri de şekillenen bir kimse olduğunu göstermektedir ki bu özellikleri bakımından onu dışadönük hissedilen bir tip olarak değerlendirmemiz mümkündür.

Gayet dikkatli, çevresine yalnız bakmayan, çevresini sahiden gören ve gördüklerini tahlil etmeye uğraşan Pertev, Müjgan tarafından yalnız bırakıldıktan sonra dikkatini konuğu olduğu eve verir ve evin dekorasyonunu inceler. Eşyaların sahibinin kişiliğini yansıttığına inanan Pertev, fazlasıyla güzel ve cilveli olan bu kız kardeşlerin aynı özeni evlerinin dekorasyonuna göstermediklerini düşünür ve birbiriyle uyumsuz görünen, gelişigüzel seçilmiş oldukları algısını uyandıran eşyaları şöyle değerlendirir: “Yorgun görünen yastıkları ve bezgin döşemeleriyle bu maun kanepeler, muhtelif örgü kumaşlarıyla, ponponlu, kenarlı, arkalıklı koltuklar! Bilhassa orta masasının üstündeki büyük Amerikan lambası etrafındaki küçük küçük büyük şekil şekil fotoğraf çerçeveleri, yerdeki küçük kilimler, sonra pencerelere gelişigüzel iştirilmiş eski Hereke kumaşından perdeler, her şey, her şeyi, ailenin tarihe karışmış eski servet hayatının bakiye-i saltanatı ile iktifaya mecbur kaldıklarını ve bu genç hanımefendilerin kendi

⁴⁷⁴ Mehmet Rauf, *Böğürtlen*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Kütüphane-i Sudi, s.15.

zarafet ve rikkatleriyle bu yoksuzluğu hiç tamir ve tecdide heves etmediklerini ilan ediyordu."⁴⁷⁵

Kendi maddi durumu da yerinde olan, hayatını hiç çalışmadan, gezip tozarak, kendini eğlendirecek şeylerle ilgilenerek geçiren Pertev için güzellik unsuru o kadar önemlidir ki genç adam çevresindeki her unsur ve eşyaya dikkatle bakmaktan ve onları güzellikleri açısından değerlendirmeye almaktan fazlasıyla keyif alır.

Yine aynı akşam Pertev, Müjgan'ı etkilemek için fazla girişken davrandığı ve genç kadını incittiği için ondan özür diler, Müjgan'ın gönlünü almaya çalışır fakat beklediği karşılığı alamaz. Bu defa Müjgan'a dans etmeyi teklif eden ve Müjgan tarafından dans etmeyi bilmediği bahanesiyle yeniden reddedilen Pertev, kendisine gayet samimi tavırlarla yaklaşan ev sahibi Şekûre'nin de dans teklifini kabul etmez ve Müjgan tarafından davetinin geri çevrildiğini, bu nedenle şevkinin söndüğünü anlatır. Şekûre'nin ısrarları sonucu Müjgan nihayet Pertev ile dans etmeye razı olur fakat istemediği bir şeye zorlanmak Müjgan'ı rahatsız ettiğinden genç kız ağlamaya başlamıştır. Genç kızı daha fazla zorlamak, incitmek istemeyen Pertev onu serbest bırakır ve zaten hâlimden memnun görünmeyen Müjgan'ı daha fazla huzursuz ettiği için kendini kötü hisseder. Çevresindekiler de Pertev'in Müjgan'a olan bu bariz ilgisini fark etmişler, genç adamın Müjgan'dan hoşlandığını anlamışlardır. Hatta Şekûre'ye göre Pertev'in bu ilgisi sıradan bir ilgi değil, adeta bir aşkın başlangıcıdır. Şekûre'nin bu sözleri Pertev'i çok şaşırtır, genç adam nasıl olup da daha o gece gördüğü, henüz yeni tanıma fırsatı bulduğu bu genç kadını sevdiğini anlayamaz fakat Şekûre gözlemlerinden hareketle Pertev'in hislerinin aşka dönüşeceğinden emindir. Şekûre'nin bu öngörüsü Pertev'i de kolayca etkisi altına alır, genç adam Şekûre'nin laflarının etkisinde kalmaktan, genç kadının söylediği sözlerin etkisiyle gerçekten de Müjgan'a âşık olduğunu sanmaktan korkar. Bu noktada Pertev'in düşüncelerinin bir başkasının sözüyle kolayca değişebileceği, genç adamın çevresinin tesiriyle fikir sahibi olabileceği görülmektedir. Pertev'in bu yapısı onu dışadönük hisseden bir tip olarak değerlendirmemize imkân verir.

Şekûre'nin aşk olduğuna neredeyse emin olduğu bu derin duyguları Pertev, Müjgan'a duyduğu bir merak olarak değerlendirir. Arkadaşı Nihat'a göre Pertev bu sevdanın peşini bırakmalı, kendisine samimiyet göstereceğine emin olduğu Mahmure'ye yani kız kardeşlerden en küçüğüne bir şans vermelidir. Ancak Mahmure'nin sahiden de güzel, iyi yetişmiş bir kız olduğunu düşünen Pertev için eşine az rastlanır, gayet gizemli, derin, gururlu ve fazlasıyla duyarlı bir kız olan Müjgan daha ilgi çekici, daha kıymetlidir. Öyle ki Pertev genç kızın ters ve neredeyse vahşi kabul edilebilecek hâllerini bile mazur görür, onun niyeti Müjgan'ı tüm

⁴⁷⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.17-18.

yönleriyle tanımak, tüm sırlarıyla bilmek, onu tüm ruhuyla keşfetmektir. Nihat ile yaptıkları bu konuşma sonrası Pertev sahiden de Müjgan'a âşık olduğunu, genç kızın da kendisini aynı duygularla fark etmesini istediğini fark eder. Bu içsel itiraf, Pertev ile Müjgan arasında yaşanacak maceranın bir hazırlayıcısı gibidir. Ertesi gün yine Şekûre ve kardeşlerini ziyarete gittikleri sırada konu yeniden onun Müjgan'a yönelttiği sıcak ilgisini gelince Pertev, böğürtlene benzettiği Müjgan'ı neden o kadar kız arasından seçtiğini işte şöyle açıklar: *"-Hayır hanımefendi, müsaade buyurunuz da izah edeyim, dedim. Bir kere bu alakaya fazla hararetle bir aman vermek büyük bir mübalağadır; sonra bizzat meseleyi iyice izah için nasıl Hani pek mutena, pek mahsul-i ihtimam çiçekler ve yemişler vardır; sonra köşede bucakta, çayırıların, çitlerin arasında kendi kendilerine yetişmiş çiçeklerle yemişler de vardır. İnsan o mutena numunelere tabii hayran olur, fakat tabiatın latif ve takidiyle kenarda yetişmiş olanları da yakından tetkik edersek, ne derin nefâsetler keşfederiz! Bazen bir çayır ucunda öyle bir çiçeğe, yahud bir çit üstünde öyle bir yemişe rast geliriz ki, meftun olmamak kâbil olmaz. O kadar cazip ve lezizdir. İşte Müjgan Hanımı hiç tanımadan dün gece salondaki vaz' ve haletle birdenbire görünce, bana öyle geldi, evvela hiç nazar-ı dikkati celbetmeden, fakat sonra keşfedilince pek derin nefâsetlere, pek müstesna lezzetlere mâlik olduğu anlaşılan bir çiçeğe, bir yemişe, mesela, mesela, ben pek severim, bir böğürtlene benzettim. Benim bu alakam umumiyetle makul, muteber numunelerden ziyade hususi bir zevke mâlik olduğumu irae eder."*⁴⁷⁶ Romana adını da veren bu benzetme, Müjgan'ın yabanî tabiatından ve sert, dikenli mizacından kaynaklanmaz; Pertev'e göre Müjgan tüm iddiasızlığına ve sadeliğine rağmen alçak gönüllü, nazlı ve gururlu, elde etmesi güç bir yanı bulunan, bu hâliyle daha da değer kazanan bir genç hanımdır. Pertev'in bu içten itirafları karşısında genç adamın samimiyetine inanan Şekûre ve kız kardeşleri, Pertev'e Müjgan konusunda yardımcı olmaya, onu Pertev ile görüşmeye ikna etmeye karar verirler. Pertev, Müjgan'ın da kuzenleri olan bu genç kadınların yardım tekliflerinde ne derece samimi olduklarını bilmeseydi Müjgan'ın karşısına çıkacağı, onunla arzu ettiği gibi bir bağlantı kurabileceği için çok heyecanlıdır. İlk karşılaştıkları akşamın aksine bu defa daha hoş, daha nazik tavırlarla eve gelen konukları, yani Pertev ile Nihat'ı karşılayan Müjgan, güzelliği ve hüznü duruşuyla da Pertev'i etkiler. Sandal gezintisine çıkmaya karar verildiğinde Müjgan da bu plana dahil edilir ki çok defa dışlanmaya alışmış olan Müjgan için bu çok yeni bir gelişmedir, bunda da Pertev'in korkusuzca itiraf ettiği aşk ilgisinin payı büyüktür.

Plan yapıldığı üzere Pertev, Nihat, Şekûre ve kız kardeşleri Nigar ile Mahmure ve Müjgan sandala binerler ve denize açılırlar. Pertev, çevresindekilerin işgüzarlığıyla nasıl olduğunu

⁴⁷⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.32-33.

anlamadan kendisini Müjgan'ın yanında oturuyorken bulur. Müjgan ile bu kadar yakın oturmanın heyecanıyla sarsılan Pertev, yine aynı şekilde ne olduğunu anlamadan, kız kardeşlerin yönlendirmesiyle kendisini Müjgan'ın beline sarılırken bulur. Pertev'e göre bu müdahale fazlasıyla çirkindir, ahlâkına ve namusa pek düşkün olan Pertev için kız kardeşlerin bu davranışları fazlasıyla lakayt, hatta çirkindir. Bu temasın Müjgan'ı rahatsız edeceğinden endişelenen Pertev bu teklifsiz yaklaşmayı tecavüz sayar ve hemen elini geri çeker. O daha doğru, daha temiz yollarla, ahlâkî normlara yakışır bir şekilde Müjgan'a yaklaşmak niyetindedir, böylesi hızlı ve karşılıksız adımları yakışsız kabul eder. Hemen sonra yine kız kardeşlerin oyunuyla Pertev ile Müjgan sandalda baş başa kalırlar, eve dönüş yolunda yürümek istediklerini bahane ederek sandalı geriye onların götürmesini rica ederler. Bu yalnızlık ânını bir fırsata çevirmek niyetinde olan Pertev, duygularının samimiyetine inanmasını istediği Müjgan'a açılmaya, genç kadını duygularının gerçekliğine ve temizliğine ikna etmeye çalışacaktır. Babasını kaybettikten sonra hayattaki her şeyi yitiren ve dünyada yapayalnız kalan Müjgan'a anlayışla yaklaşmak isteyen Pertev, onu duygularının saflığına ikna etmek için de hazırdır. Oysa Müjgan'ın bu isteğe karşı da tavrı sert ve nettir, genç kadın Pertev'in hislerine inanmaya ve hatta onu dinlememeye kararlı gibidir. Müjgan tarafından beklediği karşılığı alamamak, adeta reddedilmek, böğürtlene teşbih edilen o kadından yüz bulamamak Pertev'i çok üzer, adeta koca dünyada yapayalnız hissettirir. Dışadönük hisseden bir karakter olarak Pertev için yalnız hissetmek veya yalnız bırakıldığına inandırılmak fazlasıyla üzücüdür. Yine de buna rağmen Pertev, Müjgan'ı istemediği bir şeye zorlamamak gerektiğine, genç kadını kendi kararını vermesi için serbest bırakmasının en iyisi olacağına inanmaktadır ki bu da onu Müjgan'ı kırıp incitecek yanlış hamlelerden alıkoyacaktır. Onun bu naif, pasif yapısı Şekûre tarafından genç kızlara has bir gururlu yapı, haddinden fazla duyarlılık olarak değerlendirilir ki Pertev de kendisinin gururlu ve hatta kibirli yapısı olduğunu kabul eder. Kendisine verilen akılları dinleyerek Müjgan'a yaklaşmaya çalışırsa da her hamlesi Müjgan'ın savuşturmasıyla başarısızlığa uğrar, bu da Pertev'in içindeki gururu iyice kamçılar ki genç adam daha fazla dayanamayarak gruptan ayrılır ve bir köşeye çekilir.

Müjgan'a alınarak diğerlerini de görebileceği kadar uzak bir köşeye çekilen Pertev, kadınların kendi aralarındaki konuşmaları da duyabilecek mesafededir. Kız kardeşlerin kendisini Müjgan'a karşı savunduklarını, onu nazikliği, kibarlığı ve centilmenliği dolayısıyla takdir ettiklerini duyan Pertev, aynı sözleri Müjgan'dan da işitmek, onun tarafından da aynı şekilde beğenilmek ister. Kuzenlerinin azarlamasına dayanamayan Müjgan ise Pertev'i bulabilmek ve ona kendini affettirebilmek umuduyla genç adamın adını seslenerek onu arar. Müjgan'ın onu

bulmak için çaba göstermesine pek sevinen ve bu çabanın etkisiyle adeta kalbi yumuşayan Pertev'in gönlü Müjgan'ın daha fazla onu aramasına razı gelmez ve ortaya çıkarak gitmediğini, onları beklediğini haber verir. Karşılaştıkları sırada Müjgan bir duygu boşalması yaşayarak ağlamaya başlar ki kendisini genç kadının gözyaşlarından sorumlu tutan Pertev çok üzülerek yine Müjgan'a şefkat gösterir, genç kadın onun kolları arasında ağlar. Pertev, Müjgan'a gayet anlayışlı, merhametli ve şefkat dolu yaklaşır. Onun duygularındaki bu yoğunluk, çevresi ile yoğun duygusal bağlar kurmasını kolaylaştırır. Yine bu hassas, incelikli yapısı bakımından da Pertev'i dışadönük hisseden bir karakter olarak değerlendirmek mümkündür.

Romanın devamında da Pertev ile Nihat tüm vakitlerini, Nihat'ın Yunan tanrıçalarına benzettiği Şekûre ve kız kardeşleri ile geçirirler. Bu görüşmeler sırasında Pertev, küçük gruplarındaki en mutsuz, en zavallı kişinin kendisi olduğuna inanır ve kendisini bile isteye teslim ettiği bu sıkıntılara talihinin bir getirisi gözüyle bakar. Herkes yeni ilişkiler kurmak için çabalarken ve ânın tadını çıkarıp her şeyden keyif almaya bakarken o, Müjgan'ı beklediği ve Müjgan da hiç onun istediği yönde yürümediği için yalnız kalmaktadır. Bu ruhanî yalnızlık saatlerini kitap okuyarak geçiren Pertev, ömrünü boş bir bekleyiş içinde, gerçekleşmesi imkansız heveslere kapılmış hâlde geçirdiğine inanır: *"Yani ömrüm boş bir intizar içinde, havaî emeller peşinde geçip gidiyor."*⁴⁷⁷ Pertev kendisine karşı dürüst olmasına, yani ömrünü boş bir bekleyiş içinde heba ettiğini kendisi de kabul etmesine rağmen bu durumu düzeltmek için bir çaba göstermez, yaşadıklarını talihinin bir parçası sayarak sürüklenmeyi yeğler. Dünyayı seven, dünyadaki güzellikleri keşfetmeye ve elde etmeye meraklı olan Pertev'i karamsarlaştıran ve kötümser bir ruh hâline büründüren Müjgan'a duyduğu, karşılıksız olduğu açık olan aşktır. Her hâli gizemli olan, yaratılışı itibarıyla çözülmesi güç bir bilmeceyi andıran ve sert yapıli bir kız olan Müjgan, onun tüm neşesini ezmiş, ümitlerini kırmıştır. Şekûre ve kız kardeşleri ondan gelecek hediyeleri kabul ederken Müjgan onlarla alışverişe çıkmayı reddetmiş, Pertev'den gelecek bir armağanı istemediğini hiç gizlememiştir. Buna rağmen romantik mizaçlı, ince düşünceli, hassas bir genç adam olan Pertev, kız kardeşlerden Müjgan için de bir hediye seçmelerini ister ve onların seçtiği el çantasını hediye etmeyi uygun görür. Pertev, Müjgan'ı Müjgan'a rağmen sever ve onu mutlu etmek, güldürmek için elindeki her şeyi vermeye hazır, adeta ölerək yalnız bekler.

Müjgan'ın aşkı, Pertev'in dünyayı yeniden anlamlandırmasına ve dünyaya yeni anlamlar katarak bakmasına sebebiyet verir, öyle ki artık Pertev yalnız bir kadın uğruna hemen her şeyin yapılacağına, savaşların başlayacağına, türlü kahramanlıkların yapılacağına, yapılması güç

⁴⁷⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.53.

işlerin altından kalkmak için mücadele göstermeye razı olunacağına inanmaya başlamıştır. O da aynı cesareti Müjgan için göstermek, onu böylesi bir özveri ile ikna ederek elde etmek istemektedir: *“Bir kadın tebessümü için büyük muharebeler kazanıldığını, büyük icatlar meydana konduğunu, gavilane kahramanlıklar yapıldığını şimdi anlıyorum. Onu kazanmak, onun meramının ve inadının eridiğini görmek için üzerime almayacağım harika, yüklenmeyeceğim afet, kabul etmeyeceğim işkence yoktur.”*⁴⁷⁸ Üstelik Pertev tüm bunları dış görünüş itibarıyla herkes gibi olan, başkalarından dış görünüşüyle değil ruhuyla ayrılan Müjgan için yapmaya hazırdır. Pertev için Müjgan, nazlı ve gururlu yapısı, inatçı ve sert mizacı nedeniyle, yani yabancı otlar arasında yetişen bir böğürtlene benzemesi nedeniyle herkesten farklı, herkesten kıymetlidir.

Pertev ile Müjgan arasındaki ilişki Müjgan’ın inatçılığı ve genç kadının her şeyi yanlış anlamak, daha doğrusu gururlu, inatçı ve kırılgan yapısı nedeniyle yanlış yorumlamak ısrarı yüzünden devamlı bir kargaşaya sürüklenir. Bir gün para meselesi üzerine konuştukları sırada Pertev’in insanların yaşamak için mutlaka paraya ihtiyaç duydukları hakkında fikrini dile getirmesi üzerine Müjgan, genç adamın sözlerini yanlış değerlendirerek sinirlenir ve bulundukları ortamı terk eder. Başta Müjgan’ın tepkisine bir anlam veremese de Pertev daha sonra iyice düşünür ve nihayet Müjgan’ın ne için böyle sert tepki verdiğini anlamaya başlar. Erken yaştan beri babasız büyümek zorunda kalan ve akrabalarının yanında sığıntı gibi yaşamaya mecbur kalan, kendini belli etmemek için bir gölge gibi yaşamaya zorlanmış olan Müjgan, Pertev’in kendisini parası ile elde etmek, hatta kendisini metresi olarak yanında tutmak niyetinde olduğunu sanmış, bu nedenle genç adama öfkelenmiş, onun aşkına karşılık vermemeye kararlı olduğunu ifade etmiştir. Bunu fark ettiğinde genç kadının böyle hissetmesine neden olacak şekilde davranıp konuştuğu için çok üzülen Pertev, Müjgan ile arasındaki bu anlaşmazlığın ancak genç kadına evlilik teklifinde bulunması ile çözüleceğine inanır. Ancak yine planları istediği gibi işlemez, Müjgan birbirlerini yeterince tanımadıkları gerekçesiyle bu teklifi geri çevirir. Bu hayal kırıklığı sonrası Pertev hemen her şeyden uzaklaşmak, bir süre Müjgan başta olmak üzere yakın çevresinden ayrı kalmak, kafasını toparlamak ister ve Büyükada’dan ayrılmaya karar verir. Nihat’a göre yalnız bir kadın uğruna böyle aceleci kararlar almak, hayatının seyrini değiştirmek delicedir fakat Pertev dünyaya Nihat ile aynı pencereden bakmaz; o, hassas ve kırılgan bir yapıdadır, aşka çok fazla kıymet verir ve aşk uğruna acı çekmeyi göze alır. Nitekim Müjgan’a

⁴⁷⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.60.

âşık olduktan sonra eski neşesini ve istekli hâlini yitiren Pertev, hislerinin derinliğinde boğulmaya mahkûm bir dışadönük hisseden tiptir.

Müjgan'dan ve Büyükada'daki hareketli hayatından uzaklaşmak isteyen Pertev, herkesten uzakta bir otelde konakladığı sırada Müjgan'ın tam zıttı karakterde, gayet sıcakkanlı, neşeli, hareketli ve samimi bir genç kızla tanışır. Süheyla adlı bu genç kızın eğlenceli ve neşeli yapısından bir hayli etkilenen Pertev genç kızın bu yumuşak ve sempatik hâllerini Müjgan'ın gayet soğuk, mesafeli, aksi yapısıyla karşılaştırır. Pertev'e göre tüm bu sıcaklığı ve coşkulu yapısıyla Süheyla, ideal bir sevgili kılığındadır fakat Müjgan'ın böğürtlene benzeyen tüm o yabanî ve yabancı yanları çok daha çekicidir. Süheyla ile tanışmak ve onu Müjgan ile kıyaslamak imkânı bulmak Pertev'e aşkın mahiyetini ve esasen ne anlama geldiğini düşündürür. Bu noktada deneyimleri Pertev'i aşkın çeşitli hâlleri olduğu düşüncesine götürür ki genç adamın bu fikrini şöyle özetler: *“Evet; şairin sözü; doğru. Yüz bin türlü aşkı binbir isimle çağırıyoruz?”*

Evvela ancak pek umumi hatlara ayırmak üzere; heves aşkı var: Aşktan bahis olunduğunu işite işite veyahut romanlarda okuya okuya bu o kadar medh olunan şeyi biz de yapmak arzusuna kapılıyoruz; herhangi bir kadını sevmeye imreniyoruz, ve üzerine bir aşka giriyoruz.

Sonra zevk aşkı var; nasılsa tattığımız bir kadından aldığımız zevki kendi kendimize büyüüp, aşk mertebesine isad ederek aşk taklidi yapıyoruz.

Sonra nohut aşkı, sana inat aşkı, sonra ihtiras aşkı, sonra, itiyat aşkı var, var, var, ve en sonra aşk aşkı var. Yani bir aşk ki, ta ezelde ruhlarını, mukadderatın halk ve tevzi' edildiği zaman, Eflatun'un tarifine göre, dişi erkek iki kısma tefrik edilerek hayatlarında birbirini arayıp bulmakla tavzif edilmiş iki mahlûkun dünyadaki ilahi tesadüfleri var. Yani hiç heves hissetmeksizin, hiçbir sevke, hiçbir tesire tabi' olmaksızın, en beklemediğimiz bir zamanda karşınıza çıkar ve ancak o ezeli rabitanın sıcak ve hayırkâr tesiriyle sizi cezb ve bend eden aşk. Asıl aşk var.

Ben de Müjgan'la öyle olmadım mı?’’⁴⁷⁹

Pertev'in Müjgan'a karşı beslediği aşk, koşulsuz ve karşılık beklemeden kabaran bir aşktır. Genç adam Müjgan'a âşık oluşunu kendi iradesinin dışında gerçekleştirmeye zorlandığı duygusal bir eylem olarak değerlendirir ve yalnız kendi çabasıyla bu aşkın ağırlığı altında ezilmekten kurtulacağını sanır. Pertev'e göre Müjgan'ı unutmanın tek yolu bir başkası ile ilişki

⁴⁷⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.84-85.

kurmaktır ki Pertev bunun için en uygun kişinin yeni tanıştığı ve Müjgan'a hiç benzemediği için dikkatini çeken Süheyla olduğuna inanır. Bu yeni karar, Pertev'in serüveni için iyi bir yol gösterici olacaktır.

Süheyla ile arasında bir bağ kurmayı kolaylaştırmak için genç kadını otomobil gezisine davet eden Pertev bu görüşme sırasında bir anlık cesaretle genç kadının elini tutar ve bu dokunuşa karşılık veren Süheyla ile iyice yakınlaşırlar, hatta öpüşürler. Ancak bu yakınlaşma Pertev'in ruhunda beklenmedik bir tesire sebep olur; genç adam, Süheyla'nın bir an olsun düşünmeden kendisine teslim olmasına çok şaşırır ve genç kadının bu hareketini düşkünlük olarak değerlendirir. Ona göre anlık şehvetlere kapılarak hareket etmek aşkın yüceliğine bir leke düşürmektir ki Süheyla'nın öpücüğüne karşılık vermesi aralarındaki ilişkiyi başlamadan bitirmiştir. Ahlâkî meselelere kafa yoran ve namus meselesine geleneksel bir bakış açısıyla yaklaşan Pertev için Süheyla'nın tutkulu adımları kınanmaya layıktır. Aşk her şeyden yüce gören Pertev'in bu geleneksel yaklaşımı onu dışadönük hisseden bir tip olarak değerlendirmemize imkân verir. Hislerinde derinleşen ve çevresiyle yoğun ilişkiler kurmak isteyen Pertev için aşkı temiz tutmak da aşkı yaşamak kadar önemlidir. İşte Pertev'i de Müjgan'a çeken budur; Müjgan, temiz ve masum bir kadındır, kendisini heveslerinin eline teslim etmez, kadınlığını libidosunun esiri etmez. Pertev'i Müjgan'a çeken de budur, Süheyla ile yaşadığı bu kısa ve anî ilişkiden sonra Pertev nihayet Müjgan'ı unutamayacağını, hiçbir kadını onun yerine koyamayacağını anlamıştır. Bu nedenle gururuna yenik düştüğü, evlilik teklifi reddedilir edilmez her şeyi geri bıraktığı, soğukkanlı hareket etmek yerine hızlı ve yanlış kararlar verdiği için pişman olarak Müjgan ile aralarında gelişebilecek ilişkiye bir şans daha vermek için dostlarının arasına geri dönmeye karar verir.

Pertev geri döndükten sonra arkadaşı Nihat'ın da yardımıyla yeniden dostlarının arasına karışır. Hep birlikte gezintiye çıkmış kalabalık insan grubunun arasında Müjgan da vardır. Pertev günler sonra ilk kez karşılaştıklarında Müjgan'ın donup kaldığını görür fakat bu heyecanın lehine mi yoksa aleyhine mi olduğuna karar veremez. Bir süre sonra Pertev fark eder ki Müjgan yanından hiç ayırmadığı, tüm şefkatini ve sevgisini verdiği biricik köpeği Silki'yi de getirmiştir. Müjgan anlık bir dikkatsizlikle Silki'yi kucağından indirdiğinde zavallı köpek başka bir köpeğin saldırısına uğrar ki Silki'yi kurtaran sevgisine yakışır bir cesaret örneği gösteren Pertev olur. İri ve vahşi köpektен zavallı Silki'yi kurtaran Pertev bu arbede sırasında hafifçe yaralanmıştır. Buna rağmen Pertev mutludur çünkü aşkının perçinlediği cesaretinin bir sonucu olarak Müjgan'ın çok kıymet verdiği Silki zarar görmekten kurtulmuştur. İşte bu hamlesi de Müjgan'ı nihayet yumuşatacak, Pertev'in asıl yüzünü görmesini sağlayacak hamle olmuştur.

İnadından dönmemeye, yüreğindeki sevgi kırıntılarını paylaşmamaya kararlı gibi görünen Müjgan, Pertev'in romantik ve gayet cesur olarak değerlendirilebilecek kahramanlığı sonrasında yumuşamış, Pertev'in evlilik teklifini kabul etmeye karar vermiştir. Romanın sonunda Pertev ile Müjgan evlenirler. Müjgan'ı ikna ederek muradına kavuşan Pertev, ilerleyen zaman boyunca Müjgan'ın böğürtlene benzettği yapısının da yumuşadığını ve böylece hayranlık uyandıran bir eşe dönüştüğünü fark eder. Kısacası romanın sonunda Pertev, hayaline kavuşmuş, peşinden koştuğu mutluluğu avuçlarının arasında tutmayı başarmıştır.

Böğürtlen romanının aslı şahıslarından biri olan ve romandaki olayları okuyucuya aktaran karakter olma görevini üstlenen Pertev, Mehmet Rauf'un diğer romanlarında da görmeye alışık olduğumuz karakterler gibi romantik mizaçlı, ince ve hassas yapılı, aşka kıymet veren ve aşk duygusunun tesiriyle şekillenen, dolayısıyla duygularında derinleştiğini söyleyebileceğimiz bir karakterdir. Dünyayı güzel ve çekici bulan, bu noktada yaşamaktan keyif alan, çevresine bakan, güzelliğe önem veren bir karakter olarak Pertev, dış dünya ile iletişim hâlinde olan ve nesnelerle doğrudan etkileşim kurmaktan çekinmeyen bir kişilik yapısına sahiptir. Bu bakımdan dışadönük bir karakter olarak değerlendirebileceğimiz Pertev, hislerinde derinleşen, çevresi ile yoğun hislerinin tesiriyle hızlı ve güçlü bağ kurmaya çalışan, yalnızlıktan kaçınarak hem dost edinmeye hem de âşık olduğu kadınla beraber olmaya çalışan bir adamdır. Hislerinin etkisinde kalarak çoğu zaman aceleci kararlar veren ve düşünmeden attığı adımların can yakıcı sonuçlarına katlanmak zorunda kalan Pertev, bu özellikleri bakımından dışadönük hisseden bir tip profili çizer. Pertev'in hikâyesindeki temel canlandırıcı ve harekete geçirici öge hiç şüphesiz aşk duygusudur. Pertev roman boyunca hep hislerinin yönlendirmesiyle, özellikle Müjgan'a duyduğu yoğun duyguların etkisiyle kararlar alır, harekete geçer, eylemler gerçekleştirir. Aşkını yaşatmaya çalışırken de toplumsal normlara uymaya çalışan ve geleneksel bir bakış açısını benimseyen Pertev, bu bakımdan da dışadönük hisseden bir tip görünümündedir.

II. MÜJGAN – İÇEDÖNÜK DÜŞÜNEN TİP

Kimseye benzemeyen özel ve incelikli yapısı, gururlu, alçakgönüllü ve nazlı oluşu ve iddiasız fakat dikkat çekici güzelliği ile Pertev tarafından nadir bulunan, kıymetini de az yetiştiriyor, zor elde ediliyor oluşundan aldığı için böğürtlene benzetilen Müjgan, romana adını veren ve Pertev ile beraber romandaki olayların merkezinde bulunan karakter olması bakımından oldukça önemlidir. Pertev'in âşık olarak aşkına sahip çıkmak, sevdiği kadını elde etmek için verdiği çaba etrafında şekillenen romanda âşık olunan kişi, arzulanan sevgili, idealize edilmiş kadın Müjgan'dır, bu yüzden Müjgan, romanın en incelenmeye değer karakteridir. Bir anlamda aşkın yüceliği ve bir kadının niçin sevebileceği üzerinde duran bir roman olarak *Böğürtlen*, kendini

aşka ve genel itibariyle bütün duygulara kapatmış gibi görünen inatçı bir kadın olan Müjgan'ın Pertev'in kendisine sabırla sunduğu aşkı kabullenişini ve içsel bir yenilgiye uğrayarak bir dönüşüm geçirmesini konu edinir. Bu bakımdan *Böğürtlen*, hem Pertev ile Müjgan arasındaki sonunda aşka dönüşen maceranın hikâyesi hem de Müjgan'ın zor hayat şartları nedeniyle taşlaşan kalbinin yumuşamasını ele alan bir roman olarak değerlendirilmelidir.

Olayların Pertev'in bakış açısından anlatıldığı romanda Müjgan ilk olarak Pertev'in arkadaşı Nihat'ın çevresinden üç kız kardeşin davetine katıldığı sırada okurun karşısına çıkar. Kız kardeşlerin en büyüğü Şekûre'nin gayet soğuk ve buyurgan bir tavırla içecek bir şeyler getirmesini istediği Müjgan, hiç karşılık vermeden Şekûre'nin bu isteğini yerine getirmek üzere harekete geçer. Pertev, Şekûre'nin gayet ciddi bir tavırla içecek servis etmediğini söylediği bu genç kadının bir hizmetçi mi yoksa bir konuk mu olduğunu ilk önce anlayamaz. Nitekim genç kadın konukların arasında oturmaktadır, bu nedenle hizmetçi olma ihtimali düşüktür fakat Şekûre tarafından ona karşı takınılan tavır da bir konuğa gösterilmeyecek derecede ukalaca ve katıdır. Pertev henüz tanımadığı fakat ona gösterilen muameleden kim olduğunu fazlasıyla merak ettiği henüz yirmi yaşına daha basmamış genç kadının güzel görünmek için çaba göstermemesine rağmen abartısız bir güzelliğe sahip, ilgi çekici bir kız olduğunu düşünür ve onu şöyle tarif eder: *“Bu daha yirmisine gelmemiş, güzel görünmek için süslenmemekle beraber dargın gibi donuk bakan açık kestane gözlerinden, bunların bir şiir manasıyla hemahenk ve ebedi zannedilecek bir hatt-ı iğbirarla kıvrılmış dudaklarından, tayin edilmez müessir, anlaşılamaz, fakat cazip bir ifade-i seher ve füsûn-ı seylan eden bir mevcûd idi.”*⁴⁸⁰ Nihat'ın anlattığına göre zatürreye yakalanan ve yakın zamanda hastalığın tesirinden kurtulan Müjgan, sade, sakın tavırları ve utangaç hâlleri ile Pertev'in dikkatini çeker. Nitekim davetliler kumar oynamak üzere bir araya toplandıklarında kumar oynamayı bilmediği ve kâğıt oyunlarına ilgi duymadığı gerekçesiyle oyun masasına oturmayan Pertev, Müjgan'ı da herkesten uzakta, tek başına gördüğünde onunla konuşma fırsatını kaçırmak istemez. Müjgan da tıpkı Pertev gibi kumara, hatta genel anlamda eğlenceye ilgisiz, kalabalıklar içinde yalnız kalmaya meyilli gibi görünmektedir.

Pertev ilk gördüğü andan itibaren güzelliği ve kırılğan görünümüyle dikkatini çeken Müjgan'ı yalnız yakaladığına sevinir ve genç kadınla konuşabilmek için yanına gider. Oysa Müjgan, kendisine ilgi duyduğunu hiç gizlemeyen Pertev'in sohbet açma girişimlerini baltalamak ister gibidir, genç kadın Pertev'in sorularına karşılık hiçbir şeyi sevmediğini, hiçbir şeye ilgi

⁴⁸⁰ Mehmet Rauf, a.e. s.10-11.

duymadığını söyler. Pertev'e fazlasıyla soğuk hatta sert, gayet ters davrandığı gibi genç adamın iltifatını da karşılıksız bırakır ve sinirli bir şekilde odayı terk eder. Pertev genç kızın evdeki konumunu, gördüğü yakışıksız muameleyi düşünüp kötümser ve karamsar yapısına hak verir gibi görünür fakat Müjgan'ın bu aşırı mesafeli, haddinden fazla öfkeli tavırlarına bir anlam veremez. Bu nedenle daha o akşam ilk kez gördüğü, henüz tanımaya dahi fırsat bulamadığı bu kızı çözümü güç bir bilmece olarak değerlendirir. Bilmecenin sırrını çözmek içinse evlerine konuk edildikleri üç kız kardeş ve onlar vasıtasıyla tanıştığı Müjgan hakkında bilgi sahibi olabileceğini düşündüğü Nihat'a danışmaya karar verir. Nihat'ın anlattığına göre Müjgan, Şekûre ve kız kardeşlerinin akrabasıdır, babası öldükten sonra hayatta yapayalnız kalan Müjgan bu ailenin yanına sığınmış, hayatını kuzenlerinin yanında bir sığıntı gibi sürdürmüştür. İyi eğitim görmüş olan Müjgan, Fransız kız okulunu bitirmiş, kendini yetiştirmiştir. Nihat, bir evlatlık gibi büyütülmüş, akrabalarının evinde sığıntı gibi yaşamak zorunda kalmış, bu nedenle kendini gösterme, serbestçe eğlenme şansını bulamamış bu genç kızın Pertev'i etkilemesine pek şaşırır, ona göre Müjgan'ın Pertev'in ilgisini çekmesi onun hayattaki ilk başarısıdır. Babasından kendisine hiç para kalmamış olan ve hayatını babası öldükten sonra yerleştiği ailenin yanında, bu ailenin kendisine sunduğu imkânlar dahilinde yaşamaya zorlanan Müjgan, bu zor yaşantısının bir sonucu olsa gerek, sertleşmiş, hırçınlaşmış, kendisini dış dünyaya kapatmıştır. İşte bu nedenle Nihat, arkadaşı Pertev'e Müjgan'ın peşinde koşarak zaman kaybetmek yerine, kız kardeşlerden en küçüğü Mahmure ile olmasını tavsiye eder, Müjgan'ın tam aksine Mahmure zengin ve bir o kadar da serbest, neşelidir. Ancak Nihat'ın bu tavsiyesine rağmen Pertev genç kadının peşinden koşmaktan vazgeçmeyecek gibi görünmektedir.

Aynı gece Pertev, kalbini kırdığını düşündüğü Müjgan'dan özür diler ve genç kadına dans etmeyi teklif eder, Pertev'in dikkat ettiğine göre koca salonda dans etmeyen yine yalnız ikisi kalmıştır. Müjgan, Pertev'in özrünü kabul eder fakat dans etmeyi bilmediği gerekçesiyle bu teklifi reddeder. Oysa Şekûre'nin iddiasına göre Müjgan gayet iyi dans etmeyi bilmektedir. Genç kıza karşı emrivaki yapmaktan çekinmeyen Şekûre, Müjgan'ı kabalık etmemesi için uyarır ve incelik göstererek Pertev ile dans etmesi gerektiğini söyler. Bir bakıma Şekûre'nin zorlamasıyla Pertev ile dans etmeyi kabul eden Müjgan, daha birkaç tur döndükleri sırada gözlerinde yaşlar, hafifçe ağlamaya başlar. Müjgan'ın ağladığını gören Pertev genç kızı zorla dansa kaldırmış olduğu için üzülür ve yaptığı hamleyi romantiklikten ziyade kötülük olarak değerlendirerek genç kızı serbest bırakır. Paylaştıkları bu kısa an, Pertev'in Müjgan'ın yalnız vahşileşmeye zorlanmış bir kızdan daha fazlası, son derece gururlu, karanlık ruhlu, anlaşılmaz bir yapısı olduğunu anlamasına yetmiştir: *"Bu yalnız vahşi değil, aynı zamanda nihayet derece*

mağrur ve muzlim bir ruh idi; fakat ne anlaşılmasaydı şey ya Rabbi, ne anlaşılmasaydı şey!”⁴⁸¹ Çevresindeki her şeye kayıtsız kalan, etrafındakilerle iletişim kurma çabası göstermediği gibi kendisine yöneltilen ilgiyi de reddederek herkesten, her şeyden kaçan Müjgan, gururlu ve inatçı yapısı, soğuk ve sert hâlleri bakımından içedönük düşünen tiplere has bir profil çizer. Nesnelere ve başkalarına karşı ilgisizliği Müjgan’ın içedönük bir yapıda olduğunun en büyük işareti, zira Müjgan hiçbir şeye ilgi duymaz veya duyduğu ilgiyi paylaşmak istemez. Bu bakımdan Müjgan, içedönük, kendi içsel meselelerine yoğunlaşmış, içinde halledemediği meseleler dolayısıyla dış dünya ile ilişkileri zedelenmiş bir karakterdir denilebilir.

Pertev’e göre Müjgan, benzerine kolayca rastlanmayacak eşsizlikte, gizemli oluşuyla insanda merak uyandıran, gururlu ve duyarlı, derin bir kızdır. Bu yüzden çevresinde Nihat’ın da işaret ettiği üzere Mahmure gibi güzel ve yüksek kızlar varken bile onun dikkatini herkesçe takdir edilmeyecek kadar solgun güzelliği ve ele avuca sığmaz, sert mizacıyla Müjgan çekmektedir. Pertev, onun bu iddiasız fakat insanı heyecanlandıran yapısını, yabanda açmaya alışmış çiçeklere, bir çitin en uzak köşesinde yetişmiş böğürtlenlere benzetir. Kız kardeşlerden ortanca olan Nigar, bu benzetmeyi Müjgan’ın ıskallığı ve yabancılığı ile açıklamaya çalışır fakat Pertev itiraz eder, ona göre Müjgan, zararlı veya yaban oluşu nedeniyle değil tüm iddiasızlığına rağmen sahip olduğu güzellik, bir süs niyetine taşıdığı gurur ve nazlı yapısı bakımından böğürtlene benzemektedir. Pertev, Müjgan ile böğürtlen arasında kurduğu ilişkiyi şöyle değerlendirir: “-Evet, tıpkı böğürtlendi. Yalnız yetiştiği dikenli çitlerin, müşevveş dalların üstünde temastan uzak, nazardan gizli, gayr-ı kâbil tehevviül tahtında hükümran olan mağrur ve muhteşem bir böğürtlen kraliçesi. Bu kelimeye verilen mana-yı rengârenkte, benim de hakkım vardı. O hüsnü, huşunetiyle de böğürtlendi. Cazibesi, lezzeti ile de. Fakat ah niçin böyle bu kadar gayr-ı kâbil lems ve hulûl idi?”⁴⁸² Romana seçilen adın da kaynağı olan bu böğürtlen teşbihi, Müjgan’ın yalın fakat aşırılıklardan arınmış güzelliği, soğuk fakat duyarlı mizacı, herkesi kendinden uzaklaştıran mesafeli yapısı fakat gizemli çekiciliği ile ilgilidir. Pertev’e göre Müjgan’ın kendi etrafına ördüğü duvarların esas sebebi, genç kızın bu üç kız kardeşin yanında daima ezilmesi, onların soğukluklarından etkilenerek daha da içine hapsolması, dışarıdan gelecek hemen her uyarıya karşı kendini korumak istemesidir. Pertev bunu genç kızın onlar arasındayken sergilediği tavırlardan, kız kardeşlerin Müjgan’dan bahsederken seçtikleri sözcüklerden anlar. Nitekim yine kız kardeşlerin anlattığına göre Müjgan çocukluğunda böyle sert, ters, huysuz bir kız değildir, babası öldükten ve akrabalarının yanında yaşamaya mecbur

⁴⁸¹ Mehmet Rauf, a.e., s.25.

⁴⁸² Mehmet Rauf, a.e., s.44-45.

olduktan sonra yeni hayatına alışamadığı için gitgide içine gömülmüş, kendisini karanlığa mahkûm etmiştir. Kısacası Müjgan, dışarıya yansıttığı kişi olmaya adeta zorlanmıştır.

Pertev'in hayatlarına girişi ve Müjgan'a beklenmedik bir şekilde, hızla ilgi göstermesi Şekûre ve kardeşlerinin Müjgan'a daha düzgün, daha nazik davranmalarını sağlar. Müjgan'ı yeniden gördüğünde Pertev, onu ilk tanıştıkları geceye göre daha canlı, daha içten bulur. Yine de Müjgan sohbete katılıyor, eğleniyor gibi görünmesine rağmen bakışlarındaki hüznü gizleyemez; onun her hareketini dikkatle inceleyen Pertev, Müjgan'ın güzel yüzünün derin yas çizgileriyle dolu olduğunu görür: *"Sonra, dinlemekten ve söylemekten hâlî kaldığı zaman bütün bu cazibe teferruatının heyet-i mecmuasında gece fark ettiğim hüznün gölgesi kararıyor, onun gençlik ve güzellik şiirini sanki derin bir hatt-ı matemle karartıyordu."*⁴⁸³ Pertev'in Müjgan'a olan ilgisini alenen belli etmesinin üzerine Şekûre ve kız kardeşleri, Müjgan'ı da günlük hayatlarının olağan akışına, gündelik gezintilerine dahil etmeye başlarlar. Öyle ki hep birlikte sandal sefası yapmak üzere plan yaptıklarında davet edildiğine Müjgan da çok şaşırır, bu daveti beklemediği anlaşılmaktadır. Müjgan ve Pertev, sandalda yan yana, hatta dip dibe otururlar, bu yakınlık Pertev'i heyecanlandırırsa da genç adam Müjgan'ı rahatsız edecek bir adım atmaktan kaçınır. Diğerlerinin işgüzarlığı sonrası sandalda baş başa kaldıklarında Pertev yeniden Müjgan'ı samimiyetine ikna edebilmenin yollarını arar fakat Müjgan, Pertev'in ilgisinin samimiyetine, genç adamın içtenliğine inanmadığını hiç gizlemez. İçedönük düşünen bir tip olarak Müjgan, yeni tanıştığı ve kendisini beğendiğini itiraf eden bu adama karşı gayet sert ve soğuktur, Pertev'e göre bu hâlleriyle Müjgan buz gibi duygusuzdur. Erkeklerin kadınlara içten duygularla yaklaşmayacaklarına inanan Müjgan, aşka da mesafelidir, Pertev'in aksine o, aşka kıymet vermez, duygularını paylaşmak konusunda fazlasıyla cimri görünen bu genç kadın kendisine sunulan iltifatlara da kayıtsız kalır. Pertev'den ve onun sevgisinden adeta kaçan Müjgan her fırsatta genç adamı kendinden uzaklaştırmayı başarır. Müjgan'ın bu tükenmeyen hırçınlığına bir anlam veremeyen Pertev de yine Müjgan tarafından beklediği karşılığı alamadığı sırada genç kadının yanından aceleyle ayrılır ve uzak bir köşeye siner. Şekûre ve kardeşleri onu yalnız bulduklarında Pertev'in nerede olduğunu sorarlar ve genç adamın çekip gittiğini öğrendiklerinde bunun sebebi olarak Müjgan'ın kabalıklarını gösterirler ve Müjgan'dan Pertev'in gönlünü almasını isterler. Müjgan'ın kendisine telaşla seslendiğini işiten ve sesteki samimiyet karşısında mutluluğunu saklayamayan Pertev, nihayet Müjgan'ın karşısına çıktığında sinirleri bozulan genç kızın ağladığını görür. Müjgan ne kadar gizlemeye çalışsa da

⁴⁸³ Mehmet Rauf, a.e., s.38-39.

fazlasıyla hassas, kırılgan bir kızdır, duygularını incinmemek, daha fazla yıpranmamak için paylaşmaktan çekinir ancak esasen kolayca ağlayabilen, duygusal bir yapısı vardır.

Müjgan’a bir türlü istediği gibi yaklaşamayan Pertev zaman geçtikçe genç kadını böğürtlenden çok bir kirpiye benzetmek lazım geldiğine inanır. Herkesten, her şeyden, her sözden kaçınma eğilimi gösteren Müjgan, hiçbir şeye güvenmeyen, her şeyi yanlış değerlendirmeye meyilli ve sert yapısıyla Pertev’i çok huzursuz eder. Pertev’e göre Müjgan tamamen nefretle dolu bir kişilik yapısına sahiptir ve hiçbir şeyi kabullenmemeye, her şeye itiraz etmeye şartlanmış gibidir: “Ona böğürtlen değil, kirpi demeliymişim.

Herkes, her şeye, her söze karşı ilk hissi ictinab, suizan ve adem-i itimat. İlk hareket daima itiraz ve ilk söz her zaman aynı huşunet ile: ‘Hayır!’ Ne menfi bir tabiat!.

Bazen bakıyorum da kendi kendime acaba bütün ömründe isteye isteye kaç defa: ‘Peki!’ veya ‘Evet!’ sözünü söylediğini merak ediyorum.”⁴⁸⁴

Pertev, Müjgan’ın bu yapısının ve kişilik özelliklerinin doğuştan gelen birtakım özellikler mi yoksa sonradan şekillenen özellikler mi olduğuna bir türlü karar veremez. Her türlü bu soğuk, sert ve keskin yapısının Müjgan’ı bedbaht ettiği açıktır, öyle ki Pertev’e göre Müjgan böyle davranarak kendi mutluluğunun önüne kendisi geçmektedir: “Acaba bu huşunet esas tabiatı mı, yoksa vakaların sevkiyle hâsıl olma ârızî bir şahsiyet mi? Yani esas ruhu akim ve yâbis mi, yoksa sonradan ve harice karşı mı bu hâle gelmiş?

Bu kadar ince, bu kadar hassas, bu kadar latif bir vücudun hayatının ziyafetlerinden bu menfi ve abus sima ile geçmesi ne ziyan, ve bu sebeple ne saadetler heder oluyor. Bir bilse!

Esasen şefkat ve rikkatin ondaki derecesi, -yalnız sevdiklerime karşı, daha doğrusu sevdiğine karşı!- hiç kimsede bulunmaz zannedirim.”⁴⁸⁵

Maddiyata ve eşyaya kıymet göstermeyen, Pertev’in kendisine hediye almasına izin vermeyen Müjgan için kıymetli olan tek şey, İngilizce ipeksi anlamına gelen Silki adını verdiği köpeğidir. Müjgan kendisine bir hanımefendi tarafından armağan edilen bu yeni doğmuş köpek yavrusunu sahiplenir ve heme bağlanır, ona ilgi ve özen göstererek, sevgiyle yaklaşır. Pertev’in gözlemlerine göre Müjgan yalnız ondan bahsederken yumuşamakta, bu sevimli köpek yavrusu hakkında konuşurken mutlu görünmektedir. Nitekim Müjgan da bunu hiç gizlemez, genç kadın bir insana ihtiyaç duymadığını ve bir insandan bağlılık beklemediğini, yalnız Silki’nin

⁴⁸⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.57.

⁴⁸⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.57-58.

gösterdiği bağlılıkla mesut olabileceğini söylemektedir. Pertev ondan göreceği en ufak ilgiyi heyecanla beklerken o, genç adama istediği ilgiyi vermemeye kararlıdır, yalnız Silki için yaşıyor gibi görünür, aşka ve bilhassa Pertev'in aşkına bigâne kalır. İçedönük düşünen bir tip olarak Müjgan dostluk ilişkileri kurmaya olduğu gibi aşk ilişkisi kurmaya da mesafelidir.

Müjgan'ın Pertev'e umduğu karşılığı vermeme sebeplerinden biri de kendisini sevmeye layık bir kız olarak görmemesidir. Müjgan annesiz babasız, hiçbir şeyi olmayan, mutsuz bir kız olarak kendisini Pertev'in sevgisine layık bulmaz. Yakışıklı ve varlıklı bir genç olarak Pertev, tüm kadınların ilgisini çekebilecek bir erkektir, oysa Müjgan'a göre başkaları tarafından kolayca tercih edilecek bu parlak gencin kendisini beğenmesi, hatta sevmesi için hiçbir neden yoktur. Müjgan'ın bu düşünceleri ve açık itirafı, genç kadının kendisini ne denli aşağı, küçük gördüğünün bir kanıtıdır. Elinde olmayan sebepler bakımından kendisini sevmeye layık bulmayan Müjgan, işte bu nedenle Pertev'in sevgisinin sahiciliğine de inanmaz, genç adamın kendisini aldatmak, kandırmak derdinde olduğuna inanır. Bir anlamda kendini korumak için olsa gerek Müjgan'da her söylenene inanmamak, her şeye aynı katılıkla yaklaşmak itiyadı gelişmiştir. Duygulu, hassas, merhametli yapısına rağmen aşkın tesiriyle kolayca yumuşamayışı da işte bu yüzdendir. Ancak o kabullenemese de Pertev onu bir anne babanın terbiyesinde yetişmemiş olmasına rağmen eğitimi ve görgüsü bakımından da beğenir, onu Müjgan'a hayran bırakansa genç kızın saf ve temiz, namuslu, ciddi bir genç kadın oluşudur. Müjgan'ı elde etmenin tek yolunun onu sevgisinin gerçekliğine inandırmak olduğunu düşünen Pertev, genç kadına evlenme teklif eder fakat Müjgan bu teklife de olumsuz bir yanıt verir. Henüz Pertev ile birbirlerini yeterince tanımadıkları gerekçesiyle Pertev'in evlilik teklifini kabul etmeyen Müjgan, bu hamlesiyle genç adamı sahiden gücendirecek, onu kısa süreliğine de olsa çevresinden uzaklaştıracaktır.

Müjgan her ne kadar duygusuzmuş, taştan yapılmış gibi sert görünse de Pertev için aşka layık, sevmeye değer bir kadındır. Nitekim Müjgan'ın evlenme teklifini reddetmesi sonrası tanıştığı bir başka kadınla, yani Süheyla ile Müjgan'ı karşılaştırma fırsatı bulan Pertev, Süheyla'nın hayat dolu, neşeli ve eğlenceli yapısını çok beğenir fakat genç kadının ona hemen teslim olabileceğini gördükten sonra Müjgan'ın kıymetini anlar. Müjgan, Pertev'in iltifatlarına hemen kapılmamış, genç adamın samimiyetine kolayca güvenip kendisini ona teslim etmemiş, evlenme teklifini bile birbirlerini yeterince tanımadıkları gerekçesiyle geri çevirmiştir. İşte bu özellikleri bakımından Pertev onu yüksek yaratılışlı, soylu, tanrısal bir varlık olarak değerlendirir. Pertev için Müjgan temizliği, masumluluğu ile de tam anlamıyla örnek bir genç kızdır. Pertev birlikte geçirdikleri yirmi üç günü düşünerek onun gibi kapalı, çekingen bir kız

için bu sürenin pek kısa olduğunu anlar ve Müjgan'ı ikna edebilmek için daha fazla süreye ihtiyacı olduğunu kabul eder. Bunun için uzaklaştığı muhite yeniden geri dönecek, kendini bir başkasına teslim etmesi için yirmi üç günden daha fazlasına ihtiyaç duyan, yüksek karakterli Müjgan'ı sabırla bekleyecektir.

Pertev yeniden Burgazada'ya döndükten sonra önceden de Nihat'la haberleştiği gibi dostlarıyla, dolayısıyla Müjgan ile görüşme fırsatı bulur. Müjgan yine kalabalıklar içinde yalnız başınadır, herkesten ayrı, uzak mesafeden yürür. Yanında yine herkesten çok sevdiği Silki vardır, gezinti boyunca onunla ilgilenir. Ancak bir anlık dikkatsizlik sonucu Silki kucağından yere bıraktığında vahşi ve iri bir köpek Silki'ye saldırır. Zavallı hayvanın zarar görecekt olmasına pek üzülen Pertev anında olaya müdahale eder ve yaralanmak pahasına da olsa Silki'yi kurtarır. Pertev'in bu cesur hamlesi, gösterdiği özveri, Müjgan'ı nihayet yumuşatmış, genç kadını Pertev'in ilgisinin samimiyetine inandırmıştır. Daha önce genç adamı kendinden uzaklaştırdığı, ona gayet sert ve katı bir tutumla yaklaştırdığı için pişman olan Müjgan, Pertev'den özür diler ve geçmişte yaptığı hataların telafisi için Pertev'den bir şans ister. Duygularını ilk kez korkarak da olsa Pertev'e açan Müjgan, genç adamın evlenme teklifini de kabul eder ve bu mutlu sonu heyecanla kucaklar: *“Gece yemekten sonra, aramızda verdiğimiz karara tevfi ken, rahatsızlığımı unutup biraz geççe köşklerine gidiyorum; Müjgan'ı çamlıkta bana muntazır buluyorum; bütün salon misafirlerle dolu, evin en acar bir hizmetçisini içeri gönderip haber veriyoruz:*

-Pertev Bey'le zevcesi Müjgan Hanım.

Hayret sayhaları ve kahkahalar çınlıyor; biz el ele içeri giriyoruz. Şiddetli alkışlar ve hücumlar ve tebrikler..”⁴⁸⁶

Pertev'in anlattığına göre evlenmeden önce her şeyiyle bir böğürtlene benzeyen Müjgan, evlilik sonrası yumuşamış, sabırlı, anlayışlı, ideal bir eşe dönüşmüştür: *“Evet, vâkıa pek çetin bir böğürtlen idi; bin müşkülâtla elde ettim; fakat bir kere ele geçince, o kadar munis, o kadar hamul ve halîm ve o kadar şâyân-perestiş bir zevce oluyor ki.. Evet, ve saadetler ve bitmez tükenmez saadetler...”⁴⁸⁷* Müjgan'ın Pertev ile yaptıkları evlilik sonrası eskisi gibi kötümser, inatçı ve katı olmayışı, mutluluğunu elde ettikten sonra duygularını paylaşan, daha açık bir genç kadına dönüşmesi, aşkın iyileştirici gücüyle ilgilidir. Bu bakımdan denilebilir ki aşk, Müjgan'ı iyileştiren, dönüştüren bir güç olarak romanda belirmektedir.

⁴⁸⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.107-108.

⁴⁸⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.108.

Pertev ile beraber *Böğürtlen* romanının aslı şahıslarından biri olan Müjgan, romanda aksi tavırları, sert ve inatçı yapısı, gururlu ve nazlı kişiliği ile dikkat çeker. Babasını kaybettikten sonra akrabalarının yanında bir sığıntı gibi yaşamak zorunda kalan Müjgan, zor yaşantısının bir sonucu olarak hayata karşı karamsar ve kötümser bir tutum benimsemiş, kendini dış dünyanın kötülüklerinden korumak isterken herkesten ve her şeyden uzaklaşmış, insanlara ve nesnelere karşı olan ilgisini yitirmiştir. Bu özellikleri bakımından Pertev'in böğürtlene teşbih ettiği Müjgan, içedönük düşünen tiplere has bir profil çizer. Dış dünya ile bağlantısını neredeyse kesmiş olan ve daha ziyade içsel meseleleri ile meşgul olan Müjgan, iyi niyetli ve temiz bir genç kadın olmasına rağmen soğuk, sert ve hatta acımasız, son derece kapalı görünür. Dostluk ilişkileri kurmaya, insanlarla iletişime geçmeye son derece mesafeli olan Müjgan, kimsenin takdirini kazanmaya çalışmaz, aldanmak ve aldatılmaktan korktuğu Pertev'in aşkını da kabul etmez. Yaşadıkları bir hadise sonrası Pertev'in içtenliğine inanan ve genç adamın gösterdiği özveriye hayran kalan Müjgan, nihayet Pertev'in aşkını kabul eder ve onunla evlenerek yeni bir hayata adım atar. Roman boyunca gösterdiği tavırlar ve sergilediği kişilik özellikleri bakımından Müjgan, içedönük düşünen bir tip olarak değerlendirmelidir fakat romanın sonunda Müjgan karakterinin aşkın tesiriyle bir dönüşümden geçtiği görülür. Bu bakımdan Müjgan'ın roman boyunca sergilediği davranışları ve mizacını yaşadıklarının bir sonucu olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

III. DİĞERLERİ

Yeni bir çevreye girerek Müjgan'ı tanıyan ve mizaç bakımından böğürtlene teşbih ettiği bu genç kadına âşık olan Pertev'in sevdiği kadını elde etme mücadelesinin anlatıldığı *Böğürtlen*, şahıs kadrosunun dar tutulduğu bir romandır. Romanda yer alan yan karakterler, romanın bütünlüğü göz önünde bulundurulduğunda büyük bir önem teşkil etmezler, bu şahıslar daha çok romandaki olay akışını kolaylaştırmak için esere yerleştirilmişler gibidir. Bu bakımdan *Böğürtlen*'de yer alan yan karakterler dekor karakterler olmaktan öteye gidemezler. Bu karakterler arasında Pertev'in dostu Nihat'ı, Pertev'in Nihat aracılığıyla tanıdığı üç kız kardeş Şekûre, Nigar ve Mahmure'yi, bu kız kardeşlerin davetlerinde aranan bir yüz olarak dikkat çeken Mehti Bey'i, herkesten ve her şeyden uzaklaşmak niyetinde olan Pertev'in bu sırada tanıştığı Süheyla ve ailesini saymak lazımdır.

Romanda Pertev ile beraber karşımıza çıkan ilk karakter, Pertev'in yakın arkadaşı Nihat'tır. Nihat romanda karşımıza ilk olarak arkadaşı Pertev ile İstanbul sokaklarını dolaştıkları sırada çıkar. Bu esnada Nihat, Yunan mitolojisindeki tanrıçalara benzettiği üç kız kardeş ile yani Şekûre, Nigar ve Mahmure ile karşılaşır ki Pertev, genç hanımların Nihat'ı selamlayışından

önceden tanıştıklarını anlar. Bu güzel ve alımlı üç kız kardeşle bir baloda tanışan ve onlarla hemen yakınlık kuran Nihat, çevresindeki herkesle, bilhassa kadınlarla gayet iyi anlaşabilen, samimi ve sempatik bir gençtir. Eğlenmeyi pek seven ve yeni ortamlara kolayca adapte olabilen Nihat, tam anlamıyla kim olduklarını bilmediği, ailelerini tanımadığı bu genç kadınlarla çabucak dostluk kurmuş, onların davetlerine sık sık katılır olmuştur. Pertev onun henüz bu genç kızların babalarını tanımadan onlarla yakınlık kurmasına bir anlam veremez, Nihat'ın bu rahatlığını teklifsizlik olarak değerlendirir. Nihat ise eğlendiği, güzel vakit geçirdiği, güzel ve şık hanımlarla ilişki kurabildiği sürece böyle detaylara pek takılmaz, onun için yalnızca kendi mutluluğu, kendi keyfi, kendi eğlencesi önemlidir. Güzelliğe ve kadınlara düşkün bir genç adam olarak Nihat'ın en belirgin özelliklerinden biri de her şeyi sırasıyla söylemekten, en basit mevzuları bile abartarak, coşkulu ifadelerle anlatmaktan hoşlanması, söz söylemekteki ustalığıdır. Hayatı dolu dolu yaşamak isteğiyle hareket eden Nihat, eğlenceye ve hazzı düşkünlüğü, güzelliğe olan tutkusu, güzel vakit geçirme isteği bakımından dışadönük duyum tipine has karakteristik özellikler sergiler. Nitekim eğlenmek ve hayattan tat almak arzusu onun kız kardeşlerin kumar oynanan parti davetlerini hemen kabul etmesine sebebiyet verir; o, üzümü yiyip bağını sormayanlardandır, kız kardeşlerin sahip oldukları paranın ve ihtişamın arka planında nelerin yattığıyla ilgilenmez, yalnız kendini tatmin etmenin, hayattan keyif almanın peşindedir. Tüm bu özellikleri bakımından Nihat, batılılaşmayı Avrupaî yaşam tarzında arayan, havaî yaşam tarzını benimseyerek yozlaşmış, dejenere olmuş aydın tiplerinin bir prototipi gibidir ki bu yapısı onu dışadönük duyum tipine has özellikler sergileyen bir karakter olarak değerlendirmemize imkân verir.

Kız kardeşlerin içten ve ısrarcı tekliflerine karşı koyamayan Nihat ile Pertev bu davete iştirak ederler ve gelen konukların kumar oynayarak eğlendiği partide boy gösterirler. Pertev kız kardeşlere ilgi duyup onların gizemli bir zenginliğin ihtişamıyla süsledikleri hayatlarını merak ederken Nihat bu endişelerden tamamen arınmış hâlde parti salonuna adım atar, karşısına çıkan herkesle sohbet eder, parti ortamına hemen adapte olur, yabancılık çekmeden herkesle rahatça etkileşime girer. Nihat'ın partinin ev sahiplerinden Şekûre'ye karşı ayrı bir ilgisi olduğu anlaşılmaktadır, zira genç adam ona olan ilgisini süslü laflarla belli etmekten çekinmez. Nihat bir kadınla nasıl konuşması gerektiğini bilen, bir kadına karşı duyduğu ilgiyi açıkça ve abartılı sözcüklerle ifade etmeyi seven bir adamdır. Ancak Pertev'in tam aksine Nihat daha yüzeysel, özel bir anlam içermeyen, tensel ilişkiler kurmak niyetindedir, bu yüzden ciddi ilişkiler kurmak için çaba göstermez. Onun Şekûre ve kız kardeşleri hakkında dikkatini en çok celbeden şey, kardeşlerin zenginlikleri ve rahat, samimi ilişkiler kurmaya açıklıklarıdır. İşte bu nedenle

Pertev'e de böyle olmasını, Müjgan gibi zor bir kadının peşinden koşmak yerine zenginliği ve şuhluğu ile dikkat çeken Mahmure ile yakın bir ilişki kurmasını tavsiye eder. Çünkü Nihat için aşktan çok zevk ve tutku, düzenli ve düzeyli ilişkilerden çok anlık heyecanlar, kuvvetli ve gerçekçi bağlardan çok tensel arzular önemlidir. O yalnız serbest, geçici, hazza yönelik ilişkiler kurmak ister ve bu uğurda para harcamaktan da çekinmez, bu bakımdan Nihat'ı haz düşkünü, zevk arayışında yozlaşmış, ahlaksal çizgiden uzaklaşmış, dejenere olmuş bir karakter olarak değerlendirmek lazımdır. Aradığı güçlü duyuları tatmak, haz ihtiyacını doyumak niyetiyle hareket eden Nihat, dışadönük duyum tipine has karakteristik özellikler gösteren bir şahıs profili çizer.

Nihat çapkın bir genç adam olarak kadınlarla yüzeysel ilişkiler kurmasına rağmen iyi bir dost görünümündedir. Onun tam aksine arkadaşı Pertev ilk gördüğü andan itibaren Müjgan'a ilgi duymuş, sert ve aşka mesafeli bir genç kız olan Müjgan'a kavuşmak için sabırla beklemiş, Müjgan hariç başka hiçbir kadına meyletmemiştir. Bu bakımdan Nihat, arkadaşı Pertev'e hiç benzemez; o, bir kadına bağlanmak ve onunla kalıcı ve samimi ilişkiler kurmak yerine kendisini eğlendirecek, sağlam olmayan geçici birliktelikler arar. Buna rağmen Nihat, Pertev'in aşkına saygı duyar gibi görünür, başta Pertev'e de kendisi gibi rahat, havaî, çapkın olmayı teklif etse de Pertev'in Müjgan'a duyduğu aşkın gerçekliğini idrak ettiğinde ona yardım etmenin yollarını arar. Nitekim bir süre arkadaş çevresinden uzaklaşmak isteyen ve kendi başına kalarak ne yapması gerektiğini zamanla anlayan Pertev geri döndüğünde onu davetlerine kabul eden, Pertev'e yol gösteren Nihat'tır. Bu bakımdan Nihat, Pertev ile Müjgan'ın birbirlerini nihayet anlayarak anlaşmalarına yol açacak hadisenin yaşanmasına zemin hazırlayan kişidir. İşte bu nedenle Nihat'ı sosyal ilişkileri kuvvetli, iyi bir arkadaş olarak dikkat çeken bir karakter olarak kabul etmek mümkündür. Tüm bu özellikleri bakımından Nihat'ı dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan bir karakter olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

Romanda Pertev'in Müjgan ile tanışmasına vesile olan partinin ev sahiplerinden üç kız kardeşin en büyükleri olan Şekûre, güzelliği, çekici görünümü, işveli hareketli ve flörtöz hâlleri ile dikkat çeken bir kadındır. Pertev ile Nihat'ın davet edildikleri ilk partide Şekûre giydiği hafif dekolte yeşil elbisesi ile görenleri hayran bırakacak kadar etkileyici görünmektedir. Pertev, eve girer girmez kendilerini sevinç dolu bir kahkahayla karşılayan, onları samimiyetle partisine davet eden Şekûre'nin dış görünüşünü okura şöyle aktarır: *“Şekûre Hanım, nim dekolte açık yeşil bir rob giymişti. Omuzlarına kadar açık olan kollarıyla, gerdanı ve bilhassa ensesi balmumundan dökülmüş denecek kadar mevzun ve merzî idi. Açık kestane saçları küçük bir şinivenle ensesini tezyin ediyor, alnının üzerinde ve şakaklarında ufak dalgalar hâlinde havalanmış saçlarıyla,*

pür şerare gözleriyle, çapkın ifadeli, binbir mana, binbir cazibe ile haledâr etli dudaklarına rağmen yalnız gözlerinin saf bakışıyla ilk nazarda pek masum bir çocuk hissi veriyordu.”⁴⁸⁸

Tıpkı Nihat gibi Şekûre de gayet çapkın tavırlı, yüzeysel ilişkiler kurmaya meraklıdır. Şekûre ile Nihat arasında dostluktan öte bir çekim olduğu anlaşılır fakat bu çekim her iki taraf için de duyguların değil tutkuların ağır bastığı bir çekim gibi görünmektedir. Serbest bir yaşantı sürdürdüğü anlaşılan Şekûre, parayı aşka tercih eden, duygulardan çok zevk aradığını gizlemeyen bir kadındır. Nihat bu genç kadının kendisine yalnız para için yaklaştığının farkındadır, öyle ki Nihat’a göre Şekûre istediği şeyleri elde edebilmek, maddî çıkarlar sağlayabilmek için bedenini de satmaktan çekinmemektedir. Kuzeni Müjgan da Şekûre’nin ve kardeşlerinin sırf istediklerini elde edebilmek uğruna böyle yüzeysel ilişkiler kurmalarını, yalnız tensel zevklerini tatmin edebilmek niyetiyle bedenlerini kolayca bir erkeğe teslim etmelerini eleştirir. Şekûre de Nihat gibi dışadönük duyum tipine has özellikler sergileyen bir karakter olarak hazza düşkün, tutkularının esiri olmuş, zevk arayışında yozlaşmış bir kimse olarak değerlendirilmelidir. Romanın başında Nihat ile samimi olduğunu, genç adamın ilgisini hoş karşıladığını gördüğümüz Şekûre’yi romanın sonunda Yahudi olduğu söylenen genç ve zengin bir bankerzadenin kolunda buluruz. Bu durum Şekûre’nin aşkın itici gücüyle değil çıkarlarının tesiriyle hareket ettiğinin bir işaretidir.

Eğlenceye ve bilhassa paraya düşkün bir genç kadın olan Şekûre ve kardeşleri evlerinde düzenledikleri davetlerde kumar partileri de verirler. Kumara ilgisi bulunan Şekûre kâğıt oyunlarında da kardeşleri kadar başarılı ve şanslıdır. Baskın tavırlarıyla oyunu adeta yöneten Şekûre dalgın görünmesine rağmen hırsla oynar ve kazanan olmak için mücadele eder. Onun kumara olan bu ilgisi ve kumardaki kurnazca başarısı dikkat çekicidir. Batılılaşmayı havaî yaşam tarzında arayan ve para kazanmak için kolay yolları denemekte bir sakınca görmeyen Şekûre bu özellikleri bakımından da dışadönük duyum tipine has bir karakterdir denilebilir.

Romanda Pertev’in Müjgan’a duyduğu hisleri “aşk” olarak değerlendiren ilk karakter Şekûre’dir. Tecrübeli bir kadın olan ve aşk ilişkilerine karşı özel bir merakı bulunan Şekûre’ye göre Pertev görür görmez Müjgan’a ilgi duymuş, ona âşık olmuştur. Pertev’in gözlemlerine göre kardeşlerine nazaran daha ılımlı, barışçıl bir yapısı olan Şekûre, tıpkı Nihat gibi Pertev ile Müjgan’ın ilişkilerine anlayışla yaklaşmış, Pertev’in samimi duygularına destek çıkmıştır. Eğlenceden ve arkadaş topluluklarından hoşlanan dışadönük bir karakter olarak Şekûre’nin bu incelikli aşk hikâyesine bir heyecan gözüyle baktığı da düşünülebilir. Tüm bu özellikleri

⁴⁸⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.9.

bakımından Şekûre'yi dışadönük duyum tipine has özellikler gösteren bir karakter olarak değerlendirmek lazımdır.

Kız kardeşlerin ortancası Nigar romanda karşımıza ilk olarak kardeşleriyle birlikte İstanbul sokaklarında, ardından bir kumar masasında çıkar. Oyun sırasında fazlasıyla heyecanlı görünen, oyuna kendini kaptıran Nigar, oyun sonrası kazandığı paraları da sayar ve kazandıklarından memnun olduğunu hiç gizlemez, aksine sevinçle eline geçen paralardan bahseder. Onun bu coşkulu hâlleri, genç kadının paraya ne kadar düşkün olduğunun bir göstergesidir. En az kız kardeşleri kadar maddiyata önem verdiği bu davranışlarından anlaşılan Nigar, kardeşleri arasında kuzenleri Müjgan'a en soğuk yaklaşan, eleştirel tavırlarıyla genç kızı en çok aşağılayandır. Pertev'in Müjgan'a niçin ilgi duyduğuna anlam veremediğini söyleyen ve bu ilgiyi pek tuhaf olarak değerlendiren Nigar, söylemleriyle Müjgan'dan hoşlanmadığını açık eder. Ona göre Müjgan özel ve güzelliği farklılığından gelen bir genç olduğu için değil ilkel ve yaban, ters ve aksi olduğu için böğürtlene benzemektedir.

Nigar da tıpkı kız kardeşleri gibi paraya ve eğlenceye düşkündür, tavırlarına yanlış Batılılaşmışlara özgü bir havailik hâkimdir. Derin ilişkiler kurmak yerine yüzeysel ilişkiler kurmayı tercih ettiği anlaşılan Nigar, evlerine sık sık konuk edilen Mehdi Bey ile yakındır fakat romanda ikilinin yaşadıkları ilişkinin samimiyetini gösterecek bir detaya yer verilmemiştir. Nigar da romandaki diğer karakterler gibi zevk ve haz peşinde koşan, eğlenceyi para ve yozlaşmış, samimiyezsiz ilişkilerde arayan bir genç kadın olarak dışadönük duyum tipine has özellikler taşımaktadır demek yerinde olacaktır.

Pertev'e göre güzel, yüksek, adeta melek gibi bir kız olan Mahmure, kız kardeşlerin en küçüğüdür. Nihat'a göre oynadıkları kâğıt oyunlarında masada daima en çok kazanan olan Mahmure, kazancını herkesten gizler, öyle ki hiçbir zaman kimse onun oyundan ne kadar kazandığını öğrenemez. Nihat fazlasıyla kurnazca, gayet idareli oyun oynadığını söylediği Mahmure'nin son derece güzel olduğu konusunda ısrar ederek Pertev'e Müjgan'dan vazgeçerek Mahmure ile birlikte olmasını tavsiye eder. Oysa Pertev'e göre Mahmure gibi ilgi çekici ve etkileyici bir kadınla karşılaşmak çok kolaydır, onun benzerlerine tesadüf etmek son derece olasıdır. Pertev'in bu ifadeleri okuyucunun gözünde Mahmure'yi sıradanlaştırır, nitekim Mahmure de kumara olan düşkünlüğü ve eğlence tutkunluğu bakımından kız kardeşlerine benzer. Bu özellikleri Mahmure'yi de kız kardeşleri ve Nihat gibi dışadönük duyum tipine has özellikler sergileyen bir karakter olarak değerlendirmemize imkân sağlar.

Mahmure de Pertev ile Müjgan arasındaki çekişmeli ilişkiye ilgi gösterir ve Pertev'in samimi ilgisine karşılık vermeyen Müjgan'ın sersemlik ettiğine inanarak genç kızı eleştirir. O da tıpkı şekûre gibi Pertev ile Müjgan arasında bir gelişme yaşanabilmesi için Pertev'e yardımcı olmaya çalışır, Müjgan'ı Pertev'in yanında bulunmaya, yapılacak gezintilere katılmaya ikna eder. Bu bakımdan Müjgan'a yaklaşımı açısında Nigar'a nazaran daha ılımlı, daha yumuşaktır. Mahmure'nin de aşka karşı bir ilgisi olduğu, çapkınlık etmeyi sevdiği görülür. Pertev'in gözlemlerine göre o da genç bir milletvekilinden hoşlanmakta, genç adamı elde edebilmek için çaba göstermektedir. Romanın sonunda Mahmure'yi genç milletvekili ile kol kola görürüz. O da dışadönük bir karakter olarak çevresiyle yoğun ve hızlı ilişkiler kurabilen, apkın tavırlı, hayat dolu bir genç kızdır.

Romanda Pertev'in sahiden sevdiği kişinin Müjgan olduğunu anlamasına ve Müjgan'dan başka kimseyi gerçekten sevmeyeceğini nihayet fark etmesine yardımcı olarak ön plana çıkan Süheyla, Pertev'in bir süre yalnız kalmak niyetiyle yerleştiği otelde tanıştığı genç ve güzel bir genç kadındır. On sekiz yirmi yaşlarında olması muhtemel olan Süheyla açık tenli, soluk benizli, mavi gözlü, ince dudaklı, devamlı glmseyan, çevresine neşe saçan, apkın bakışlı, hareketli ve coşkulu bir kızdır. Dış görünüşüyle tüm dikkatleri üzerine çeken Süheyla'nın bu konuşkan, meraklı, hemen her şey hakkında soru soran, kendi fikirlerini de dile getirmekten çekinmeyen yapısını Müjgan'ın soğuk ve aksi, suskun ve durgun yapısıyla karşılaştırmaktan kendini alamayan Pertev, bu eğlenceli ve hoş kıza kapılmaktan da kendini alamaz. Dışadönük hissedenden bir tip olarak duygularını çevresiyle paylaşmaktan hoşlanan, çevresiyle yoğun ve derin bağlar kurmak isteyen Süheyla musikiye de ilgi duyan, piyanoya ustalıkla hükmeden, bütün klasik parçaları ezberden alabilecek kadar yetenekli bir genç kızdır. Duygularını ve derinleştiği hislerini musiki aracılığıyla ifade eden Süheyla, Pertev'e en başından beri ilgi duyar ve bu ilgiyi de gizlemeye çalışmaz. Nitekim Pertev onu otomobil gezintisine davet ettiğinde hevesle bu teklifi kabul eder ve Pertev'e keyifle eşlik etmek ister. Bu gezinti sırasında genç kızın cazibesine kapılarak onu öpmek isteyen Pertev, Süheyla'nın ona hiç düşünmeden, aceleyle, tutkulu bir biçimde karşılık vermesini yadırgar. Pertev'e göre Süheyla'nın hemen teslim olması genç bir hanıma yakışacak hareket değildir. Yaşanan bu gelişme Pertev'i Süheyla'dan uzaklaştırır ve Pertev nihayet hayatında ona uygun olan tek kadının Müjgan olduğunu anlar.

Romanda çok az görünen ve yazar tarafından romana bir anlamda Pertev'in hislerini daha kolay ayıklamasına fırsat tanımak amacıyla dahil edilmiş gibi görünen Süheyla neşeli, coşkulu, konuşmayı çok seven, hatta gevezelik eden, çevresindekilerle hemen iletişim kurabilen, kendisine yabancı bir erkekten çok çabuk hoşlanarak ona kendisini teslim eden, bu bakımdan

duygularının tesiriyle davrandığı söylenebilecek bir karakterdir. Hislerini bir pusula gibi kullanarak duygularında derinleşen, duygularının tesiriyle anlık kararlar alabilen ve yoğun his ilişkileri kurmak niyetiyle hareket eden Süheyla, bu özellikleri bakımından dışadönük hisseden bir tip profili çizmektedir denilebilir.

SON YILDIZ

Mehmet Rauf'un "*Büyük Aşk Romanı*" alt başlığıyla yayımlanan eseri *Son Yıldız*, 1926 yılında *Vakit* gazetesi aracılığıyla tefrika edilerek yayımlanmış, 1927'de ise *Suhûlet Kitaphânesi* tarafından basılarak okurlarla buluşturulmuştur.⁴⁸⁹ "*İlk Temas*", "*Acaba Bu mu?*", "*Şüphe ve Tereddüt Zulmetlerinde Yeni Emeller*", "*Baloda*", "*Balodan Sonra Aşk Rüyası*", "*İhtizar İçinde Aşk*", "*İki Elem*", "*Kançunetta Napolitana*", "*Kaplan Pususu*", "*İlk Müsademeler*", "*İki Ateş Arasında*", "*İnfilak*", "*Son Yıldız*" ve "*Kefaret*" başlıklı on dört bölümden oluşan bu geniş hacimli romanda yazar, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul'da sürdürülen alafranga yaşantıya ve bu yaşantıya meraklı çevrelerin hayatına odaklanır ve bu çerçevede Perran adlı bir kadının Fahri Cemal ve Fuat İlhami adlı iki erkek arasında kalışını, yaşadığı bu ikilem sebebiyle içine düştüğü türlü olayları anlatır.⁴⁹⁰ Roman adını büyük ve yüksek karakterli bir adam olarak tanıtılan Fahri Cemal'in çok sevdiği, kendisini mutlu edebilmek için hemen her şeyini vermeye razı olduğu Perran'ı hayatının Zühre'si, parlak yıldızı olarak saymasından alır. Romanın sonunda Perran'ın içine düştüğü aşk karmaşasını da genç kadını tabiatın gerçeklerine boyun eğmek zorunda olduğunu düşünerek genç âşıkların arasından çekilmeyi kabul eden Fahri Cemal, dünyasını aydınlatan yıldızını kaybederek derin bir karanlığa gömülecek, yalnızlığa mahkûm olacaktır. Romanda olaylar konu ve ana tema itibarıyla genç ve güzel bir kadın olan Perran, Perran'ın para ve zevk düşkünü kocası Şefik Nuri, Şefik Nuri'nin bünyesinde çalıştığı *Şehrâh* adlı gazetenin sahibi olan ve yazdığı romanlarla ün kazanan, ellili yaşlardaki Fahri Cemal ve Perran'ın evlenmeden evvel tanışıp âşık olduğu fakat sekiz yıl boyunca yaşadığından habersiz olarak öldüğünü sandığı ancak yıllar sonra bir baloda tesadüf ederek hayatta olduğunu öğrendiği âşığı Fuat İlhami arasında geçer. Mehmet Rauf, karakterlerin iştirak ettiği eğlence mekânlarını, balo, parti ve etkinlikleri detaylıca anlatmış, bu sayede romanın şahıs kadrosunu genişletmiştir. Romandaki olayların akışında ve hadiselerin gelişmesinde pek de etkileri olmayan bu karakterler, romana devrin insanının yaşantısını, duygu ve düşünce dünyasını, eğlence anlayışını ve ilişki ağlarını daha iyi yansıtabilmek için dahil edilmiş gibidirler. Yazar

⁴⁸⁹ Kudret Savaş, "Mehmet Rauf'un 'Büyük Aşk Romanı': Son Yıldız", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2019, s.458.

⁴⁹⁰ Mustafa Özbacı, *Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s.160.

bilhassa şık ve hayatı seven bir kadın olan Perran'ın, şöhret ve servet sahibi gazeteci-yazar Fahri Cemal'in, fazlasıyla hassas ve romantik bir genç olan Fuat İlhami'nin kişilikleri ve psikolojileri üzerinde durmuş, detaylı tahlil ve tasvirlerle bu karakterleri okurun gözünde canlandırabilmenin imkânlarını aramıştır.

I. PERRAN – DIŞADÖNÜK HİSSEDEN TİP

Dış görünüşü itibariyle ince vücutlu, küçük başlı, etli dudaklı, kimi zaman sarıya kimi zaman yeşile çalan gözleri, cazibeli, etkileyici bakışları ve gayet işveli, şuh gülüşüyle dikkat çeken, yirmi beş yaşlarında genç ve güzel bir kadın olarak betimlenen Perran, romanda okurun karşısına ilk olarak *Şehrâh* gazetesinin sahibi sıfatıyla ve romanlarıyla şöhret kazanan Fahri Cemal ile beraber danslı bir çay partisinin düzenlendiği büyük bir salona girerken çıkar. Gösterişli ve şık giyimiyle salonda belirlediği anda tüm dikkatleri üzerine toplayan Perran, partiye avukat eşi Şefik Nuri ile değil de Fahri Cemal ile katıldığı için meraklı gözlerin ve dedikoducu tiplerin ilgisini çeker. Partidekilerin kendi aralarındaki konuşmalarına göre Perran, partiye beraber giriş yaptığı, Üstad olarak anılan, yaşça kendisinden fazlasıyla büyük olan Fahri Cemal'in yeni metresinden başkası değildir. Kendileri için ayrılan masaya yerleştikleri sırada gayet neşeli ve coşkulu görünen, yaşadığı hayattan keyif aldığı, mutlu olduğu anlaşılan Perran, hiç gerçekleşmeyeceğine inandığı düşlerine Fahri Cemal sayesinde kavuştuğunu düşünür ve bir kez daha çay ve balo âlemlerine katılmaktan büyük keyif alan, zevk ve sefahate düşkün, eğlence meraklısı bir kadın olduğunu anlar. Kocasını Şefik Nuri, Fahri Cemal'in destekleri ve yardımlarıyla *Şehrâh* gazetesinde maaşlı bir avukat olarak göreve başlayana kadar özlemini çektiği şaşaalı ve lüks yaşantıdan oldukça uzakta, fakir bir hayat sürdüren Perran, Üstad'ın cömertliği sayesinde rahata kavuşmuş, Nişantaşı'nda bulunan, şık ve değerli eşyalarla döşenmiş bir apartman dairesine taşınmış, burada para derdinden uzak, zengin imkânlarla desteklenen bir yaşantıya erişmiştir. Onların bu iddialı ve canlı hayatlarını büyük merakla takip edenlerin de dedikodusunu ettikleri üzere, Fahri Cemal ile bir dost ilişkisinden çok duygusal bir bağ kurmuş olan Perran, kazandığı parayı başka kadınlarla beraber eğlence âlemlerinde harcayan, ilgisiz kocasının da göz yumduğu, en büyük arzularına kapı aralayan bu ilişkiyi sürdürmeye devam eder. Giyimine son derece özen gösteren ve titizlikle hazırlandığı tüm balolara, müsamerelere, oyunlara heyecanla katılan Perran, Fahri Cemal'in aracılığıyla bir parçası olduğu bu renkli ve hareketli dünyayı pek sever. Romanın devamında sahip olduğu özellikler ve sergilediği davranışlar bakımından da dışadönük hisseden tip olarak değerlendirebileceğimiz Perran, modaya olan ilgisi ve gösterişe, şatafata, lükse karşı duyduğu düşkünlük sebebiyle de dışadönük hisseden bir tiptir demek yerinde olacaktır.

Fahri Cemal ile tanışana kadar geçen hayatında zorlu şartlara göğüs germek durumunda kalan ve geçmiş hayatının izlerinden romanın devamında da sık sık etkilenen Perran, Üstad sayesinde girdiği ortamlardaki yüksek çevrelerin görgü ve yaşam tarzlarını gözlemleme fırsatı bulmuş, zevk sahiplerine hitap eden sanat faaliyetlerine daha yakından ilgi duymaya başlamış, kısacası fikir ve sanat meselelerine ilgi duyarak derinleşmiş, yükselmiştir. Kendisi gibi genç kadınların lakayt kaldığı ciddi konuları merakla takip eden ve Fahri Cemal'in bilgisiyle görgüsünden istifade eden Perran, uyanık ve canlı yapısıyla da Üstad'ın ilgisini çekmekte, onu öğrenmeye ve göstermeye hevesli yönüyle kendine hayran bırakmaktadır: *"Bu her günlük fikir ve hayat temasları sayesinde birbirine o kadar hulûl etmişlerdi ki yan yana otururken veyahut karşıda başkalarıyla bulunur veya konuşurken, biri diğerinin ne düşündüğünü, ne söylediğini veya ne hissedip ne fikirde bulunduğunu keşif ve tahmin edebiliyordu. Genç kadın, pek uyanık ve pek canlı mevcudiyetinin bütün hararetiyle o zamana kadar nispeten uzak kaldığı fikir ve sanat sahasında, mecburiyetle yabancı bulunduğu şeylere karşı son derece bir nebahat ve kesafet peyda etmişti. Perran onun sayesinde nasıl derinleşmiş ve yükselmiş ise, Fahri Cemal de genç kadının tesiriyle his ve hararet âleminde yeni galeyanlarla ateşlenmiş, yeni aşklarla gençleşmişti."*⁴⁹¹ Fahri Cemal'in her türlü fikir ve görüşünden etkilenen ve bu fikir ve görüşleri benimseyerek girdiği çevrelerde takdir toplamak, beğeni kazanmak isteyen Perran, yine Üstad'ın tesiriyle dansa özel bir ilgi duymaya başlamış, danstaki doğal ahenge, dengeye ve estetik görüntüye önem vererek hem dikkatli bir seyirciye hem de nazik bir dans eşine dönüşmüştür. Fahri Cemal, zengin bir ailede yetişmemiş, yüksek çevrelerde yakın zaman öncesine kadar bulunmamış bu genç kadının kendisini yetiştirme azmine ve doğal cazibesine kapılmaktan kendini alamaz.

Fahri Cemal yeni parçası olduğu bir çevreye hemen ve muntazaman uyum sağlayan Perran'ı bu becerisi bakımından takdir ettiği gibi iyi niyetli olması, kibar, neşeli ve konuşkan yapısıyla konuştuğu herkeste iyi bir intiba uyandırması nedeniyle de sevgi ve ilgiye layık bulur. Başkaları hakkında ileri geri konuşmaktan hazzetmeyen, çirkin mevzular üzerine bahis açmaktan hoşlanmayan Perran yalnızca şıklık ve süs dedikodularına iştirak etmekte, bu konular haricinde ilgisini cezbetmeyen meseleler hakkında fikir beyan etmeye yanaşmamaktadır: *"Fahri Cemal, Perran'ın ruhundaki necabete her şeyden ziyade hayrandı. İhtimal, Hidayet Hanımefendi gibi zengin ve yüksek bir aile mahsulü olmamakla beraber, her hareketinde, her sözünde, ruhundaki temizlik ve yükseklik tezahür ederdi. O ancak süs ve şıklık dedikodularına iştirak eder, böyle pis mevzulara temastan ve müdahaleden içtinap ederdi. Bunu herkes de bilir ve tasdik ederdi."*

⁴⁹¹ Mehmet Rauf, *Son Yıldız*, İletişim Yayınları, İstanbul 2021, s.31.

*Herkes hakkındaki ilk hissi hayırhahlık ve hüsnüniyetti.*⁴⁹² Çirkin mevzulara karışmayışı, dedikodu etmekten titizlikle kaçınıışı ve temiz, iyi huylu kalmaya özen gösterişi bakımından çevresindeki herkesin takdirini ve övgüsünü kazanan Perran, bu yönüyle asil bir hanımefendi profili çizer: *“Fahri Cemal, bütün temas ettiği insanların kadın erkek hepsinin Perran’a karşı temizlik tesiriyle gayriihtiyari bir incizap hissettiklerini hep görürdü. Hidayet Hanım onun meftunu, alenen ve her fırsatlâ izhar etmek üzere meşhuruydu, iki lakırdıda bir: ‘Perrancığım şöyledir, Perrancığım böyledir,’ diye metheder, hatta herkesin aleyhinde bulunmaktan, etrafındaki bütün insanları tırmalamaktan zevk alan Neriman bile ola hasetle karışık bir takdir hissi izharından kendini menedemezdi.*⁴⁹³

Katıldıkları bu danslı çay partisinde Perran’a tesadüf eden ve genç kadınla ilk kez tanışma fırsatı bulan herkesin ondan etkilendiğini fark eden Fahri Cemal, dans etmeye pek meraklı görünen Perran’ın genç ve kibar bir delikanlı olan Fikret tarafından dansa kaldırılmasını da içini huzursuz eden bir kıskançlıkla izler. Fahri Cemal’in fazlasıyla kıymet verdiği ve memnun, mutlu edebilmek için yoğun çaba gösterdiği Perran’ı kaybetmekten korkması, romanın esas meselelerinden biridir. Genç ve güzel bir kadın olan Perran’ın gönlünü kendisi gibi hoş ve yaşça daha münasip bir erkeğe kaptırmasından korkan Fahri Cemal, onu “çıldirtıcı” sürprizlerle, son moda, pahalı ve lüks hediyelerle, şık elbise ve değerli eşyalarla mesut etmek, bu sayede kendine daha da bağlı hâle getirmek, ayrıca onun sevinciyle mutluluk bulmak ister: *“Fahri Cemal, Perran’ı her gün böyle, kendi tabiriyle ‘çıldirtıcı’ sürprizlerle sevindirmeyi âdet etmişti. Onun en büyük saadeti, genç kadının gözlerinde sevinç ve şükran iltimalarını görmektir.*

*Her gün Avrupa ve Amerika’nın sanat merkezlerinden türlü kataloglar gelir, bunların içinden ikisi baş başa en müşkülpesent intihaplarla nefais seçerler, hemen sipariş yapılır, mevcut ve müterakim nevadir ve mahasin hazinesini tezyit etmek üzere eşya toplanırdı. Bütün bunlar Perran’ı dünyanın en mesut bir kadını yapıyor, Fahri Cemal onu bu servetlerle kendine her gün daha ziyade raptettiğini düşünmekle, Perran ise, kendini bu fedakâr ibadete karşı esefsiz ve ebediyen teslim etmekle mesut oluyordı.*⁴⁹⁴

Fahri Cemal’in kendi elleriyle teslim ettiği hediye paketlerini heyecanla açmaya girişen Perran, onun özenle seçtiği, adeta bir sanat eseri olarak değerlendirdiği vazoyu ve bu vazonun içine yerleştirilmek üzere yetiştirilmiş gibi görünen eşsiz güzellikteki krizantem çiçeklerine de pek sevinir. Hemen vazonun içine yerleştirilen krizantem, Fahri Cemal’in yönlendirmesiyle salonun

⁴⁹² Mehmet Rauf, a.e, s.38-39.

⁴⁹³ Mehmet Rauf, a.e., s.39.

⁴⁹⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.57.

en kenar köşesine yerleştirilir ve böylece son moda eşyalarla ve antika ürünlerle süslü odaya yeni bir canlılık katılır. Perran'ın çok severek kabul ettiği krizantemin de renk kattığı bu oda, sahiden de zevk ve sanat harikası olacak şekilde, hiçbir masraftan kaçınılmayarak, en küçük ayrıntılara dahi özen gösterilerek döşenmiştir: *“Salon, bir aşk ve nefaset kadının bütün rikkatini, bütün şiiriyetini ilk hamlede bütün haşmetiyle gösteren her tarafı pür-sihr ü füsün bir zevk ve sanat harikasıydı. Başlıca döşemesi, halis meypal mamulatı, Hint maunundan ince çubuklu modern art narin bir takım, sıklamen rengi pek latif bir Japon ipeklisiyle döşenmişti. İngiliz sanat zevkinin en yüksek ve en son şaheseri ve en nefis bir manuası olan bu narin koltuklar, şekilli masalar, zengin kesme billurlarla müzeyyen antika vitrinleri, Japon sanatının en nadir numunelerinden şekil şekil geridonlar, etajerler bu geniş sahayı ve köşeleri, perişan ve ince bir maharet ve tertiple işgal ve tezyin ediyordu. Duvarlar, aynı Japon ipeklisiyle kaplanmış, pencereler bu kumaşı renkleri ve çizgileriyle derâguş eden bir başka ipekli ile süslenmiş, köşe bucak Fahri Cemal'in Avrupa'da seyahatlerinde en zevkcû bir rikkatle ve zengin bir merakla topladığı küçük büyük antika ve heykel nefaisiyle ve cümlesi de büyük sanatkâr imzalarıyla poşadlar, ofortlar, akvarellerle örtülmüştü.*

Tavanda gömülmüş, oraya buraya muzikal bir ahenkle serpiştirilmiş şekil şekil, çiçek çiçek abajurlar, muhtelif elektrik düğmeleriyle salonu ziya dalgalarına boğar, mesela bazen şafak, bazen gurup, bazen mehtap şaşaasıyla ve rengârenk telatumlarla telvin ederdi.

Cephesi, İstanbul'un en ilahi bir manzarasını teşkil eden ve bir tarafı hudutsuz Marmara ufku, uzakta dumanlar arasında mahmurlaşmış, Bozburnu silsilesi, denizin üstüne dökülmüş ada zincirleri ve karşıda Kadıköyü'nden Boğaziçi'ne doğru uzanan yeşil ve duradur tepelerden mürekkep manzaraya bakan salon, aksi cihette, apartmanın içine doğru uzanarak dipte kadife bir perde ile kapanıyordu. Perdenin içerisi paranın ve iptilanın toplayabileceği en harika-engiz musiki aletleriyle müzeyyen bir ahenk mabedi idi.

*Cephe tarafında bir kanat halinde diğer küçük bir salon vardı ki, Perran'ın bu duvarıydı. Bu duvar, büyük salondan geniş camlı bir kapı ile ayrılıyordu. Bu XVI. Lui takımıyla mefruş ve her türlü teferruatıyla bir sanat ve zarafet yuvasıydı.*⁴⁹⁵

Fahri Cemal'in sınırsız imkânlarıyla ve Perran'ın müşkülpesent bir tavırla seçtiği benzersiz eşyalarla donatılan bu ev, genç kadın için bir övünç kaynağı, bir böbürlenme sebebi, nihayet eriştiği maddi gücün ve mutluluğun en belirgin göstergesidir. İşte bu nedenle Perran, hükmünü sürdüğü bu lüks hayatı, sahibi olduğu bütün serveti konuklarına göstermekten büyük keyif

⁴⁹⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.63-64.

almakta, şımarıkça bir hevesle bunları sergilemek emeliyle yaşamaktadır: “Başka günler; Perran’da misafirlerine karşı şımarıkça bir eda bulunurdu. Hayatının bütün lüksünü, bütün servetini göstermek, onun en masum bir emeliydi. Âdeta çocukça tertiplerle misafirleri kamaştırmaya ehemmiyet verirdi. Mesela, perdesi toplanarak musiki salonu şık ve alayışlı türlü musiki aletleriyle mekşuf bırakılır, bu duvarlarla salon arasındaki çerçeve bükülüp açılarak tek bir nazarla apartmanın bütün zenginliği nazara çarpardı.”⁴⁹⁶ Perran’ın Fahri Cemal sayesinde elde ettiği imkânları ve değerli eşyaları misafirlerine gösterebilmek arzusu, onun gösterişe ve itibar kazanmaya kıymet veren bir dışadönük hisseden tip olarak değerlendirmemize fırsat tanır. Bu sebeple Mustafa Özbalcı da Perran’ı epiküryen yani zevk-perest bir karakter olarak ele alır: “Maddeci bir dünya görüşüne sahip olan Perran, hayatın tadını çıkarmaya, gününü gün etmeğe bakan bir tiptir. Epiküryendir; zevk-peresttir. Hayata son derece bağlıdır. Gönlünün istediğini yapmasına engel olan her türlü kayda ve kurala karşıdır. Aşka büyük değer verir ve aşkı dünyanın en tatlı, en vazgeçilmez duygusu sayar. Batılı bir hayat yaşamaya özenir. Batıya hayrandır ve batıyı bizden her bakımdan üstün bulur. Mehmed Rauf’un pek çok kahramanı gibi, Perran’a göre de, ne varsa batıda vardır. Ancak onun batıya bakışı da dıştandır. Batıyı giyme, gezip eğlenme, yeme içme gibi dış unsurlardan ibâret sanır. Geniş bir musiki kültürüne sahiptir. Evinde 16.Lui (Louis) tarzında döşenmiş, çeşitli müzik aletlerinin bulunduğu bir salon vardır. Wagner’in operalarına bayılır. Evinde sık sık toplanılır, musiki dinlenir ve sosyete dedikoduları yapılır.”⁴⁹⁷ Sahiden de Perran, Fahri Cemal’in kendisinden yalnız sevgi ve şefkat bekleyerek, yani neredeyse karşılık ummaksızın hediye ettiği lüks hayata tutkundur; Üstad’ın ona bahşettiği bu prenseslere layık yaşantı Fahri Cemal ile tanışana kadar sefil ve neredeyse kimsesiz bir hayat sürdüren Perran’ı keyfe ve şaşaaya düşkün bir kadın hâline getirmiştir. Her ne isterse Fahri Cemal tarafından yerine getirileceğini bilen Perran için bu rahat ve debdebeli hayat, genç kadının hayallerinin gerçekleşmiş hâlidir.

Perran’ı mutlu edebilmek için hemen her şeyi yapmaya hazır ve razı olan Fahri Cemal, genç kadından yaşça büyük olmasının getirdiği korkuyla onu kaybetmekten endişe ederken sahtelik göstermeyeceğine inandığı, samimi, sıcak ve kadınsı tavırlarıyla kendisine saadet bahşeden bu kadını pek sever. Kocasını Şefik Nuri bir fırsat yakalayıp Şehrâh’ın sahibi Fahri Cemal ile tanışıp onun sayesinde gazetenin avukatlığını yapmak üzere görevlendirilene kadar yalnız ve mutsuz bir hayat sürdüren Perran da Fahri Cemal sayesinde yaşama bağlanmış, elde ettiği lüks eşyaların ve sınırsız imkânların tesiriyle canlı, hayat dolu, şen bir kadına dönüşmüştür. Öyle ki her akşam

⁴⁹⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.64.

⁴⁹⁷ Mustafa Özbalcı, *Mehmet Rauf’un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s.166-167.

yemeği sofrasına Fahri Cemal ile beraber oturmayı alışkanlık edinen genç kadın için sofrada tek başına kalmak, yemeğini yalnız başına yemek, yanında sevdiği bir kimse, bilhassa Fahri Cemal olmadan vakit geçirmek son derece huzursuz edici, sıkıntı vericidir. Çevresiyle yakın ve samimi ilişkiler kurmaktan büyük keyif aldığı ve yalnızlıktan, depresiflikten korktuğu için dışadönük hisseden bir tip olarak değerlendirebileceğimiz Perran, bir iş meselesi için Avrupa seyahatine çıkması gerektiğini söyleyen Fahri Cemal'in ardında, yalnız kalmamak için onunla beraber yurt dışına çıkmak, bu seyahat sırasında ona eşlik etmek ister. Fahri Cemal'in sevgilisi Perran ile beraber kendilerini iki aşk seyyahı sayarak yapmayı planladığı bu Avrupa seyahati, genç kadın için de heyecan verici, adeta büyümlü bir tekliftir.

Perran, kendi işiyle ilgili bir mesele dolayısıyla yurt dışına çıkması gereken Fahri Cemal'in kendisini geride bırakmamasına memnundur. Fahri Cemal'in kendisine özel bir ilgiyle yaklaştığını bilen ve bu nazik, cömert adamın iyiliklerine mazhar olup sürpriz ve hediyelerine boğulan Perran, bu sevgi ve ilgiden memnun, Fahri Cemal'e karşı son derece müteşekkirdir. Fahri Cemal'in tüm saflığı ve hararetiyle Perran'a bahşettiği aşka da bu aşkın çok benzeri, saygıyla ve şükranla karışık bir sevgiyle karşılık veren genç kadın, ömrünün geri kalanını da bu adamla geçirmeye hazırdır: *"Onda, bilhassa bu son günlerde Fahri Cemal'e karşı derin bir galeyanla tebarüz eden bir şükran harareti vardı. Bu o kadar fedakâr; o kadar nazik, o kadar alicenap adama karşı bu şükranı ödemek için, ne yapsa gayr-i kâfi olduğunu görüyordu. Fakat bütün ulüvv-i cenaplarına zamime olarak bahusus onun aynı zamanda kendine gösterdiği muhteris aşka karşı genç kadının kalbinde de samimi bir incizap köklenmişti. Onu sıcak bir samimiyetle, gıllugıştan azade bir rabıta ile, bir takdisi andıran bir muhabbet ve tebcile benzeyen bir hararetle seviyordu. Derâguşlarına, genç vücudunun bütün ihtirasıyla mukabele etmekten derin bir zevk duyuyordu. Öyle ki Fahri Cemal'in tatlı perestîş havasında bütün vücudu sıcak bir gaşiy ile erirdi."*⁴⁹⁸

Roman boyunca yazar Perran ile Fahri Cemal arasındaki yaş farkına sık sık vurgu yaparak ikili arasındaki birlikteliğin zorluklarına değinir ki Fahri Cemal'in Perran'ı böylesine ateşli duygularla kıskanmasının nedeni de yine bu belirgin yaş farkıdır. Genç, güzel ve şuh bir kadın olan Perran paragöz ve çapkın bir adam olan kocası Nuri Şefik ile yaptığı evlilikten memnun olmadığından çareyi Fahri Cemal'e sığınmakta bulmuş, onun sayesinde bir parçası olduğu çevreye adapte olarak yükselmiş, artık hiçbir şeye ihtiyaç duymayan bir kadın olarak kendisini yaşça hayli büyük, olgun bir adam olan Fahri Cemal'e teslim etmiştir. Perran yaşça Fahri

⁴⁹⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.132-133.

Cemal'den genç olduğunu ancak adi tabiatlı, ahlâksız bildiği kocasındansa yani yaşı kendisine denk fakat hoyrat, kaba, hissiz, riyakâr, samimiyetsiz bir erkekle birlikte olmaktansa Fahri Cemal ile beraber olmayı tercih eder: *“Ve Perran, kocası gibi henüz genç, fakat mülevves tabiatlı, murdar zevkli erkeğe bedel, bütün temayülâtıyla hayatının her türlü ihtiyaçlarını kemaliyle temine muvaffak olan Fahri Cemal’i şükranlarla tercih ederdi, bahusus, bütün meziyetleri gençliklerinden ibaret kalan hoyrat, kaba, ve hissiz, ve riyakâr, samimiyete lakayt erkekleri en derin istikrahlarla telîn edecek kadar hayatı tanımış, beş senelik izdivaç, ve ondan evvel mektepten çıkıp da sürdüğü iki senelik kızlık hayatındaki temaslarıyla öğrenmiş, dünya hakkında salim bir fikir edinmiş ve bunu muhafaza edecek kadar his ve tabiatı selim bir kadındı.”*⁴⁹⁹

Perran’a göre Fahri Cemal gibi saygın, nüfuzlu bir adam tarafından sevilme büyük bir talihtir. Fahri Cemal’in tutup özenle döşettiği şık bir evde oturan, gazeteleri ve yeni çıkmış katalogları inceleyerek burada görüp beğendiklerini hiç düşünmeden sipariş eden, gelen paketleri heyecanla açarak elde ettikleriyle mutluluk bulan, içindeki sanat aşkını Fahri Cemal ile birlikte katıldıkları musiki etkinlikleri, opera sahneleri ve tiyatro faaliyetleri ile doyuran, yeni çıkan mecmuaları ve kitapları yakından takip ederek edebiyat ile de yakından meşgul olan Perran, kendisine büyük bir aşkla bağlı olan Fahri Cemal’i elbette bu sebepten ötürü de sevmektedir demek yanlış olmayacaktır. Zira Perran için Fahri Cemal, en içten emellerinin ve en derin arzularının icra edicisi, yaratıcısı, destekleyicisidir. Mustafa Özbalcı, Perran’ın Fahri Cemal ile olan ilişkisindeki bu çıkar meselesine değinerek Perran’ın herkesçe metres olarak tanınmayı umursamamasına da dikkat çeker: *“Kader karşısına yaşlı, şöhretli ve servet sahibi bir yazar ve gazeteci olan Fahri Cemal’i çıkarır. Romanı özetlerken de ifâde ettiğimiz gibi, Fahri Cemal ona arzu ettiği gösterişli, lüks ve zengin hayatı sağladığı gibi, bu yaşlı âşığının metresi olmaktan da gurur duyar; mutlu olur. Fahri Cemal’in ona Nişantaşı’nda tutup modern bir tarzda döşettiği apartman dairesinde, aşçılar ve hizmetçiler arasında prensesler gibi yaşar; Tokatlıyan, Maksim, Pera Palas gibi eğlence muhitlerinde zengin âşığı ile geceler boyu eğlenir; dans eder. Bu ‘....Temâşasına yalnız erkeklerin değil, kadınların da bayılacakları efsunkâr ve câzibe-âver nefîs mahlûk’la (s.327) zengin ve şöhretli gazeteci Fahri Cemal’in aşkları ve beraberlikleri dillere destan olur.”*⁵⁰⁰

Fahri Cemal ile beraber Avrupa seyahatine çıkmaya hazırlanan Perran, yine bir akşam Pera Palas’ta düzenlenen baloya muntazaman hazırlanarak Fahri Cemal ve dostlarıyla beraber katılır.

⁴⁹⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.133.

⁵⁰⁰ Mustafa Özbalcı, *Mehmet Rauf’un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s.168.

O zamana kadar her zerresiyle kendini Fahri Cemal'e teslim etmek fikrinden şüphe etmeyen, kendinden yaşıca büyük ve tecrübeli bu adama derin bir saygı ve sevgiyle bağlı olduğuna inanan Perran, teşrif ettikleri balo salonunda hayatının genç kızlık döneminde tanıyıp sevmiş olduğu fakat harp sırasında öldüğünü haber aldığı eski âşığı Fuat İlhami'ye tesadüf eder ki bu karşılaşma genç kadın için adeta bir dönüm noktası olacaktır. Şefik Nuri ile evli olan fakat kocasının da görmezden gelerek izin vermesiyle Fahri Cemal'le dost hayatı sürdüren Perran, sekiz senedir haber alamadığı, öldüğünü sandığı Fuat'ı karşısında gördüğünde genç adamı kaybettiğinde hissettiği acıları hatırlar ve bu geçmiş hatıraların tesiriyle sarsılır: *“O zaman gençliğinin feci romanı bir kısa hamle içinde gözünün önüne serildi. Genç kadın bir lemhada sekiz sene evvelki hayatında, ömründe hissettiği en derin sadmeyi, sonra en canhıraş elemi tekrar tahattur etti. Bu delikanlı, Fuat İlhami'yi ta genç kızlık hayatında görmüş, sevmiş ve onunla sevişmiş, sonra delikanlı harbe gidip, oradan iki ay sonra öldüğü haberi gelmişti. O zaman bu Perran için en matem-engiz bir darbe, en feci bir elem olmuştu.”*⁵⁰¹ Aradan geçen sekiz yıllık müddetin ardından Fuat'a karşı beslediği yoğun hislerin söndüğünü düşünen, hayatının farklı bir safhasında olduğuna inanan Perran yine de genç adamı canlı ve sağlıklı olarak karşısında bulduğu için sevinmiş, bu mucizevi gerçeğe heyecanla sarılmıştır: *“Aradan geçen uzun zaman, bu müddet zarfında hayatını doldurmuş olan müteakip vukuat, ona karşı hissini söndürmüş, kalbini soğutmuş olmakla beraber, Büyükada'da çamların altında beraber geçirilmiş tatlı gecelerin hatırasıyla, onun ölmeyip hâlâ yaşadığını öğrenmek Perran için derin bir saadet oldu.”*⁵⁰²

Perran uzun yıllar sonra Fuat'ı yeniden gördüğünde, Fuat ile tanışana kadar erkeklerden korkarak ve tiksinerik uzaklaşmasına yol açan tatsız bir hadiseyi ve bu hadisenin çirkin izlerinin Fuat'ın varlığıyla nasıl da silinip temizlendiğini hatırlar. Henüz on dört yaşında bir genç kız iken babası öldüğü için Perran ve ailesinin evine yerleşen bir akraba çocuğu olan Kerim'in cinsel tehdit ve saldırılarına maruz kalan genç kadın, Kerim'in tecavüzünden zorla kurtulduktan sonra bile yayılacak bu haberin babasını cinayete sürükleyeceğinden ürkerek bu çirkin ve vahşi saldırıyı herkesten saklamıştır: *“Genç kız, kurtulup da odasına kaçınca bu tecavüzden, boğulurcasına saatlerce hıçkırılmış ve gerdanındaki yarayı bir bezle sarıp kapamaya mecbur olmuştu. Eğer bunu gidip babasına söylese, pek hadit ve mütehevvir olduğundan ihtimal bir cinayet çıkacak ve büyük bir rezalet peyda olacaktı. Bunun için genç kız bu alçaklığın şüyuuna meydan vermeden, bundan sonra tedbirli davranıp Kerim ile تنها yerlerde*

⁵⁰¹ Mehmet Rauf, a.e., s.154.

⁵⁰² Mehmet Rauf, a.e., s.154.

bulunmaktan ihtizaz etmeye karar verdi.”⁵⁰³ Çocuk yaşta veya ergenlik çağında cinsel saldırıya veya istismara maruz kalmış bireylerin çevrelerindeki yakınlarını bu saldırı veya istismardan haberdar etmemeleri, yaşanan bu olumsuz deneyimi saklamak istemeleri oldukça yaygın bir durumdur. Sefa Bulut, “Çocuk Cinsel İstismarı Hakkında Bir Derleme” başlıklı yazısında bu durumun sebeplerini şöyle açıklar: “Çok çeşitli nedenlerden dolayı cinsel istismara uğramış çocuk ve ergenler yaşadıkları bu olumsuz deneyimleri paylaşmamaktadırlar (Farrants, 1998). Literatür bulguları ve klinik deneyimler bu yaşantılardan geçen insanların büyük bir çoğunluğunun bunu anlatmadıklarını belirtmektedir. Bunun nedenleri arasında çocuk ve ergenlerin duyduğu utanç (Bradshaw, 1988), suçluluk duyguları (Engel, 1991), karşılık göreceği korkusu, sevilmeyeceği ya da istenmeyeceği korkusu (Topçu, 1997), ailesinin dağılması korkusu, ailenin rezil olabileceği düşüncesi, saldırgan tarafından çocuğun kendisinin (Moore, 2005) ve ailesinin tehdit edilmesi ve olayın çok mahrem olması kurbanın ve ailesinin bu olayı saklamasına sebep olmaktadır.”⁵⁰⁴ Son Yıldız’da da Perran babasının kendisine zarar veren ve tecavüz eden Kerim’i öldürerek katil olmasından, bu sebeple de ailesinin dağılmasından korkarak maruz bırakıldığı cinsel saldırı ve şiddeti herkesten saklamış, bu olumsuz durumun getirdiği duygusal yıkıntı ve psikolojik problemlerle tek başına mücadele etmeye çalışmıştır. Perran’ın bu çirkin hadiseyi yetişkin bir kadın olarak da kimseyle paylaşmadığı görülür ki bu durum genç kadının söz konusu acı verici mevzuyu unutmak istemesi ile ilişkilendirilmelidir.

Kerim’in tecavüz girişimi ve fiziksel saldırısından sonra henüz on dört yaşında bir kız çocuğu olarak geceleri odasında dahi yalnız kalmaktan korkmaya başlayan Perran, Kerim’den kaçabilmek için odasının kapısını hep kilitli tutmaya, onunla تنها yerlerde denk gelmemek için Kerim’in bulunduğu çevrelerden uzak durmaya, Kerim ile beraber aynı odada yalnız kalmamaya çalışır. Erken dönemde edinilen bu korkunç tecrübe Perran’ın bütün erkeklere karşı nefretle dolmasına sebep olmuş, tüm erkekleri iğrenç, vahşi ve sapkın olarak değerlendirmesine yol açmıştır: “Bu vaka, genç kızın erkekler hakkında derin, defî ve refî gayrikabil bir nefret ve istikrahla dolmasına sebep oldu. Artık, hangi erkeği görse, hepsinin ağzını, Kerim’in vahşi vampir ağzı gibi iğrenç tükürüklerle vücuduna yapışacak zannederdi. Bu nefret kendinde feci bir surette kökleşmiş, onu herkesten derin bir ikraha sevk etmişti.”⁵⁰⁵ Perran okuduğu romanlarda, izlediği sinema filmlerinde rastladığı duygulu, romantik ve temiz âşıklara hayretle

⁵⁰³ Mehmet Rauf, a.e., s.176-177.

⁵⁰⁴ Sefa Bulut, “Çocuk Cinsel İstismarı Hakkında Bir Derleme”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, s.143-144.

⁵⁰⁵ Mehmet Rauf, a.e.,s.178.

bakarak saldırganlık ve vahşilik gibi tutumların genele değil, Kerim'e has özellikler olduğunu fark etse de hiçbir erkeği sevmeyeceğine, onlarla duygusal bir yakınlık kuramayacağına inanmıştır: *"Hayatında rastgeldiği erkeklerin hiçbirisine karşı yumuşak bir his, sıcak bir rabıta hissedemeyeceğini görüyor, Kerim'in erkekler arasında müstesna bir canavar olduğunu anlamış olmakla beraber, o kadar barit bir haşyetle iğrendiği bu adamlara karşı hissen ve kalben yaklaşamayacağını anlıyordu."*⁵⁰⁶ On sekiz yaşına varıp Fuat ile tanışana kadar hiçbir erkekle duygusal ve fiziksel bir birliktelik yürütemeyeceğine inanan Perran'ın bu katı tutumu ona kibarlıkla, hassasça, zarifçe yaklaşan Fuat'ın varlığıyla değişecektir.

Perran ile Fuat, Perran ve ailesi genç kadın henüz on sekiz yaşında iken hava değişikliği sebebiyle Büyükada'da bulundukları sırada tanışır. Perran ve ailesinin konakladıkları köşkün hemen yanındaki köşkte emekli bir miralay ile ailesi konaklamaktadır ki Fuat İlhami bu ailenin oğludur. Harp sırasında Çanakkale'de yaralanarak tedavisi için İstanbul'a gönderilen ve iyileşme döneminde ailesinin yanında konaklayan Fuat'ı savaşta kahramanca çarpışmış bir delikanlı olarak görerek bu gence karşı merhamet besleyen Perran, bir süre uzaktan bakıştığı bu gençle zamanla yakınlaşmış, ona saf ve masum duygularla, samimi bir aşk ve kutsal bir saygıyla yaklaşan Fuat'a derin hislerle ve yoğun bir sevgiyle bağlanmıştır. Birlikte geçirdikleri aşk ve samimiyet dolu on dört günden sonra genç adam Kafkas Cephesi'ne gönderileceği için ayrılmak zorunda kalan Perran ile Fuat, bu ayrılık öncesi birbirlerine ait olmaya söz vererek delikanlının cepheden sağ salim dönmesi durumunda evlenmeye karar verirler. Yokluğunda Fuat'ı beklemeye söz veren ve onun karısı olacağına yemin eden Perran'ın geleceğe dair ümitleri Fuat'ın cepheye doğru yola çıkmak üzere bindiği geminin düşmanlar tarafından batırıldığını öğrenmesi ve genç adamın bu kazadan kurtulamadığı haberini almasıyla yıkılacaktır. Bu haberin ardından hastalanarak yataklara düşen, eriyip biterek harap olan Perran uzun yıllar sonra ölü sandığı âşığını bir balo esnasında karşısında bularak şoka girmiş, ne yapacağını bilemez hâle düşmüştür. Perran'ı uzun yıllardır durmaksızın aradığını söyleyen ve nihayet bulduğu için pek sevinen Fuat'ın dikkat çekici yakınlığından kaçınarak çevredekilerin, bilhassa Fahri Cemal'in bu yakınlığı yanlış yorumlamasından korkan Perran, çareyi genç adamı arayacağını vaat etmekte bulmuş, daha fazla birlikte görülmemek için kalabalıktan ve eğlenceden uzaklaşması gerektiğini düşünmüştür. Fuat İlhami'yle beraber geçen günlerini ve bu günlerin tatlı tesirini düşünerek eski âşığına karşı merakla karışık bir özlem beslediğini fark eden Perran, genç adamın varlığının duygularını etkilemesine ve fikirlerini değiştirmesine izin vermemek, yakında İstanbul'dan beraberce ayrılıp Avrupa'ya gideceği Fahri Cemal'in aşkına

⁵⁰⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.178.

ve servetine bağı yaşamak ister. Perran'ın bu kararı genç kadının maddi çıkarlarına, rahatına ve sefahate düşkün olduğunun bir kanıtıdır: *“Bu geceki karışık tahassüslerinin izdihamı, perişan heyecanlarının teşevvüşü, balonun bin bir cereyanının tehacümü içinde bulunan zihni, bir de Fuat İlhami'nin feci ve müellim rüyetiyle, bahusus o soluk çehresi, o matem-engiz tavrı, o münkesir yürüyüşüyle birleşerek dimağını kahhar darbelerle tahrip ediyordu.*

Başı dönüyor, hayali karışıyor, zihni sarsılıyordu.

Birdenbire bütün bu tazyike karşı metin olmaktan başka müessir bir çare olmadığını düşündü ve göğsü azimle kalkarak, başını kuvvetle salladı: ‘Hayır!’ dedi.

Hayır! Zaaf göstermeyecek, mağlup olmayacaktı.

Bu hücumu mukavemet edecek, saadetini muhafaza için uğraşacaktı. Zaten iki gün sonra İstanbul'u terk ediyordu. Ne zaman döneceğini düşünmeye lüzum görmeyecek, nihayetsiz bir servet ve büyük bir aşkın aguşunda öyle bir gidiş ki, isterse hiç İstanbul'a dönmez, Avrupa'nın en mahmur iklimlerinin en güzel şehirlerinde, en müzehhep bir hayat içinde mesut bir ömür sürebilirdi.”⁵⁰⁷

Fahri Cemal ile birlikteliğini sürdürmek, bu gayr-i meşru ilişkinin tüm imkânlarından faydalanmak niyetinde olan Perran, geçmiş hatıralarına saygı göstermek, kendisini yıllardır aradığını söyleyen Fuat'a karşı dürüstçe davranıp ona iyi dileklerde bulunmak isteyerek Fuat'ın kendisine bıraktığı numarayı aramaya, böylece Avrupa'ya doğru yola çıkmadan evvel onunla düzgünce vedalaşmaya karar verir. Artık başkasına ait bir kadın olarak birlikte olmalarının mümkün olmadığını Fuat'a itiraf etmeye mecbur olduğuna inanan Perran, Fuat'a bir buluşma yeri ve saati vererek genç adamla buluşur. Sekiz yıldır aradığı Perran'ı nihayet bulmuş olmanın ve genç kadınla iletişime geçebilmenin heyecanı ve mutluluğu içinde olan Fuat, harp sırasında geçen kötü günlerini içten bir dille sevdiği kadına anlatır. Fuat'ı dinlerken genç adamın çektiği acılara ve maruz kaldığı kötü şartlara fazlasıyla üzülen Perran, başkaları tarafından görülmek, Fahri Cemal'in kulağına gidebilecek türlü dedikodulara ihtimal vermemek için bu görüşmeyi kısa tutarsa da genç adama ilgiyle yaklaşmadığı, onun yaşadıklarını dikkatle dinlemediği için pişmanlık duyar. Uzun seneler sonra karşılaştıkları balo salonunda ve daha sonrasında herkesten gizli buluştukları sırada genç adama soğuk muamele gösterdiği için kendisine çok kızan Perran, Fahri Cemal'i, daha doğrusu onun sağladığı imkân ve lüksü tercih ettiği için kendisini Fuat'ın aşkına layık bulmaz ve bu seçimi nedeniyle üzülen kendisini suçlar. İşte bu

⁵⁰⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.172.

sebeple kendisini mutlu eden ve bunu yalnız sevgisine karşılık görebilmek umuduyla yapan Fahri Cemal ile gitmeye razı olsa da Fuat'a düzgün bir veda etmesinin zorunlu olduğunu düşünerek genç adamla yeniden buluşmaya karar verir.

Fuat'ın ölüm haberini aldıktan sonra hastalanıp yataklara düşen, nihayet ayağa kalktığında neredeyse tüm yaşama hevesini kaybetmiş gibi görünen, bu yas sürecini daha tam anlamıyla atlatamadan babası da vefat eden Perran, babasının ardından yoksul ve perişan bir hayat sürdürürken annesinin isteğiyle şimdiki eşi Şefik Nuri ile evlenmiş, parlak bir avukat olarak kendisine tanıtılan genç adamın yanında da yalnız ve sefil bir yaşantı sürdürmeye mecbur olmuştur. Evliliklerin hemen ilk günlerinde kocasının ne denli ihmalkâr, yalnız kendi çıkarlarını düşünen, paragöz ve aldatmaya meyilli bir adam olduğunu fark eden Perran düğününden bir ay kadar sonra annesini de kaybetmiş, bu kaybın ardından hayatta bir başına, kimsesiz kalmıştır. Buluştukları sırada genç adama başından geçen bu hazin olayları anlattığı sırada sekiz sene sonra ilk kez karşılaştıkları balonun çıkışında Perran'ın bindiği aracı takip ettiğini hiç gizlemeden Perran'a refakat eden Fahri Cemal Bey'in kim olduğunu soran Fuat'a Fahri Cemal'in anne tarafından uzak bir akrabası olduğunu söyleyen Perran, eşi Şefik Nuri'nin de *Şehrâh*'in sahibinin yanında çalıştığını anlatır. Fahri Cemal ile yakınlığının yalnızca dostane olduğunu söyleyerek bu adamla duygusal bir birlikteliğinin olduğunu Fuat'tan gizleyen Perran onu bu yalana iten şeyin halen daha Fuat'a karşı beslediği yoğun hisler olduğunu fark edecek, yaptığı seçimleri ve verdiği kararları sorgulama noktasına gelecektir.

Başından geçen acı tecrübeleri eski âşığına anlattığı sırada Perran gençlik emellerini ve temiz hülyalarını anımsayarak onu esas mutlu edecek hayatın nasıl bir hayat olduğunu irdelemeye başlar. Öyle ki Fahri Cemal'in sağladığı zengin ve lüks hayatı pek seven Perran, geçmişten gelen sevgilisiyle ve genç kızlık hayalleriyle yüzleşince asıl arzuladığı yaşantının sade ve basit bir yaşantı olduğunu fark eder. Fuat ile beraber sürdüreceği hayatın fakir ancak sakın bir yaşam olacağını bilen Perran'a göre bu her türlü debdebe ve şatafattan yoksun hayat daha ziyade mutluluk vericidir: *“Eğer, Fuat’la beraber kurdukları muazzaz gençlik hülyası mümkün olup da tahakkuk etseydi... Şimdi, onun zevcesi, çocuklarının annesi olarak ne kadar mesut olurdu. Böyle, fuhuş ve rezaletin hüküm sürdüğü büyük apartmanlara bedel küçük, sakın... Evet, hatta vazî... Hatta, hatta fakir bir evcikte elbette daha müftehir, elbette daha bahtiyar olmaz mıydı?”*⁵⁰⁸ Bu görüşme Perran'ın geçmişte kaldığı aşkın hatıralarını canlandırmış, genç kadını o denli etkilemiştir ki paraya ve gösterişe kıymet veren bir kadın olarak Perran kalbin esas

⁵⁰⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.206.

saadetinin servetle temin edilemeyeceğine inanmaya başlamıştır. Bu yeni düşünceler ve alevlenen hisler, daha öncesinde Fahri Cemal'i sevdiğine ve onunla Avrupa seyahatine çıkmak istediğine emin olan Perran'ın aklını karıştıracak, bu da genç kadını Fuat'ı ardında bırakarak ne zaman dönüleceği belli olmayan bir yurt dışı macerasına atılmak konusunda tereddüde düşürecektir.

Fuat ile karşılaşana kadar Fahri Cemal'e karşı beslediği duygulardan emin olan ve bu duyguların tesiriyle oldukça rahat, iddialı bir hayat sürdüren Perran, hiç ummadığı bu karşılaşmanın ardından hislerinde yanıldığını, daha doğrusu hislerini yanlış tahlil ettiğini ve doğru isimlendirmedeğini anlar. Yalnızca iki hafta kadar yan yana olup birliktelik kurduğu, öldüğünü sanarak ardından yas tuttuğu Fuat'ın yaşadığını öğrenerek bu genç adamı hiç unutmadığını fark etmek Perran'ın Fahri Cemal'e âşık olmadığını, onu yalnızca kendisine vaat ve ihsan ettiği iyilikler, güzellikler, imkânlar dolayısıyla sevdiğini, ona ancak şükran duyduğunu ve minnettarlık beslediğini kabullenmesini sağlar. Perran bir süredir beraber olduğu, hatta çevresi tarafından metresi olarak tanındığı Fahri Cemal'i yüksek, kibar, derin bir adam olarak değerlendirir fakat tüm bu iyi özelliklere rağmen kendisinden yaşça büyük, fazlasıyla olgun olan bu adamla tam anlamıyla bir bağlılık kuramadığını itiraf eder. Fahri Cemal ile arasındaki yaş, mevki ve hayat standartları farkının ikisini birbirinden uzaklaştırdığını düşünen Perran, ona yalnızca bir hoca, bir baba sıfatıyla yaklaşabildiğini görür. Perran için Fahri Cemal düşünmeksizin harcadığı servetin ve vazgeçemeyeceğine inandığı lüksün sağlayıcısı, sonsuz eğlence ve yaşamak zevkinin sembolüdür. Ancak genç ve güzel bir kadın olan Perran için tüm bunlar hasretini çektiği ateşli aşkın ve sınırsız hazzın boşluğunu dolduramamaktadır: *"Fahri Cemal ile, servet, lüks ve israf içinde yaşamak ve kıymetli, büyük ve derin bir adamla temas etmek zevki vardı. Fakat bu hiçbir vakitte bütün elyafın iltihap ile sızladığını, bütün mesamatının ihtilaç ile yandığı, bütün zerratin teşennüçler içinde kavrulduğu, insanı her an hummalı bir sermestî, ateşli bir incizap içinde sarhoş eden genç, canlı ve cıvıcaş bir aşkın vereceği zevk olamazdı."*⁵⁰⁹

Bütün bu kabullenmelerine ve ansızın beliren düşüncelerine rağmen Fahri Cemal ile beraber yurtdışına çıkmaya razı olan Perran, Avrupa seyahatine çıkacağını Fuat'a haber vermeden İstanbul'dan ayrılmaması gerektiğine karar vererek genç adamı arar. Fahri Cemal ile sürdürdükleri birlikteliği Fuat'tan gizlemeyi tercih eden Perran genç adama göğsündeki ağrı nedeniyle işindeki başarısıyla ün kazanan İtalyan bir doktora görünmek üzere Milano'ya doğru

⁵⁰⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.214-215.

yola çıkacağını söyler. Kocasının katılması gerekli olan bir dava sebebiyle meşgul olduğunu belirten ve kendisine zaten Avrupa'ya gitmekte olan Fahri Cemal'in eşlik edeceğini isteksizce de olsa dile getiren Perran, kendisini dinleyen Fuat'tan hiç beklemediği bir tepki alır. Perran'ın kendisini türlü çılgın ümitlerle kandırdığına, onu yalan vaatlerle oyaladığına inanan Fuat, genç kadının ardından intihar edeceğini, kendisini silahla vurarak yaşamına son vereceğini söyleyerek onu gitmek zorunda olduğu yolculuğa çıkmaktan vazgeçirmeye çalışır. Fuat'ı bu kararından telefonda vazgeçiremeyeceğini anlayan ve genç adamın bir delilik etmesinden korkarak onu engellemesi gerektiğini düşünen Perran soluğu Fuat'ın isteği üzerine genç adamın yazıhanesinde alır. Perran'ın hasta olduğu yalanına inanmayı seçen fakat durumu ciddi olan genç kadının kocası tarafından yalnız başına iyileşebilmek için yurt dışına gönderilmesine anlam veremeyen Fuat, Perran'a hakkında işittiği çirkin dedikodulardan sezdiği kadarıyla kötü bir koca olan Şefik Nuri'den ayrılmasını ve kendisi ile evlenmesini teklif eder. Genç kadın bütün bunları konuşmak için çok geç kaldıklarını, yolculuk hazırlıklarının tamamlandığını ve yola çıkmasına çok az bir zaman kaldığını, seyahati bitip geri dönene kadar yapılacak en mantıklı şeyin beklemek olduğunu söylese de Fuat'ı intihar kararından caydıramaz. Fuat'ın aşkından ve bu aşka kavuşmak ısrarından vazgeçmeyeceğini anlayan Perran yarı sahte yarı samimi sözler sarf ederek Fuat'ı yatıştırmaya, geri döndüğü vakit birlikte olacaklarını vaat ederek bir delilik edip kendine zarar vermekten alıkoymaya çalışır. Perran'ın bu teskin edici sözleri ve mektuplarını kabul edeceği vaadi en sonunda genç adamı teselli ederek canına kıymak fikrinden vazgeçirir.

Samimi sözlerle ve geleceğe yönelik vaatlerle genç adamın intihar etmesine engel olan Perran bu teselli dakikalarında kendine hâkim olamayarak Fuat'ın dudaklarına doğru uzanır. Fuat'ın temasıyla ve genç adamın teninden yükselen kokusuyla sarhoş olan Perran, Milano'ya doğru hareket etmek üzere yola çıktığında dahi bu dokunuşların, buselerin tesiri altındadır. Dışadönük hissedenen bir tip olarak duygularının yönlendirici etkisiyle hareket eden Perran, tıpkı Fahri Cemal ile yaşadığı birliktelik gibi bu ilişkinin de yasak olduğunu bilmesine rağmen arzularına karşı koyamayarak zevk dolu dakikalara teslim olur. Öyle ki Fuat ile geçen günlerine özlem duymasına rağmen Fahri Cemal'i terk edemeyeceğini düşünen Perran için bu ani yakınlaşma, gitmeyip, eski âşığı Fuat'ın yanında kalmak isteğini perçinleyen bir darbe olur: *“İlerledikçe Fuat'ın buselerini tadıyor, nefes aldıkça vücudunun kokusunu duyuyormuş gibi mest ve medhuş oluyordu. Zevkle, ahenkle lertzandı. Semalara uçmak isteyecek kadar ilahi bir galeyan hissediyordu.*

Birdenbire: ‘Niçin bıraktım, niçin ondan ayrıldım!’ diye ta derûn-ı kalbinden bir feryatla inledi.”⁵¹⁰

Fuat ile paylaştığı samimi anların etkisiyle kesin olarak Fuat’ı sevdiğini anlayan Perran için artık İstanbul’dan ayrılmak, Avrupa’ya doğru seyahate çıkmak, sevdiğini tek başına bırakarak uzaklara gitmek yerine getirmesi çok güç bir karara dönüşmüştür. Sekiz yıl kadar sonra Fuat ile bir araya gelene kadar ihtiyaç duyduğu her şeye, belki de daha fazlasına sahip olduğunu sanan genç kadın şimdi yalnız Fuat’ı, onun gençliğini, bedenini ve aşkını arzulamaktadır:

“Ah niçin gidiyordu?

Şimdi, onunla beraber kalsa, gece gündüz onunla beraber yaşasa, onun buseleriyle mesut, onun derâguşlayla sermest olarak ömür geçirseydi...

Yahut bu seyahate onunla beraber çıksalardı...

Bu şimdi, bin elemle, bin bir iftirak yarasıyla dilhûn, aşacağı denizleri onunla beraber, onun yanında, onun kollarının arasında geçecek olsaydı...

Burada, başını çevirip Fahri Cemal’e baktı.

Üstad, dinç görünen uzun boyu, kanlı simasına rağmen, saçlarının beyaz çerçevesiyle ve gözlerinin bilinmez niçin, ihtimal ruhi bir keşifle hissettiği Perran’ın hıyaneti ile muzlim ve gölgeli bakışıyla Perran’a pek zavallı ve Fuat’la pek gayrikabil-i mukayese göründü.

Beri yanda, güneşli, müzehher bir gençlik... Kuvvetli, pür-hayat bir aşk... Ötede yıpranmış, solmuş bir hayat, sönük, soluk bir enkaz vardı.

*Ah, bu niçin böyleydi ya Rabbim!”*⁵¹¹

İtalya’ya doğru hareket edecek vapura bindikleri sırada Fahri Cemal yeni hayatlarına doğru yola çıktıkları için ne kadar mutluydu Perran bir o kadar mutsuz, şevksiz, karamsardır. Ölüm haberini aldığı ve sekiz sene boyunca ölü bildiği Fuat ile yeniden karşılaşana kadar saygı ve minnetle bağlı olduğu Fahri Cemal ile beraber kocasından ve diğer tüm meraklı gözlerden uzak bir hayat kurmaya hevesli görünen Perran için bu gelecek planları artık kendisini mesut etmeyecek tatsız gerçeklere dönüşmüştür. Genç kadın şan, şöhret ve servet sahibi, saygın âşığı Fahri Cemal ile genç kızlık arzularını canlandıran, içindeki en ateşli duygulara hitap eden sevgilisi Fuat İlhami arasında kalmış, bu arada kalmışlığın onu hiçbir zaman mesut ve memnun

⁵¹⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.237-238.

⁵¹¹ Mehmet Rauf, a.e., s.241-242.

hissettirmeyeceğine inanmıştır: “*Fakat Peri, hiç mesut değildi ve birisi bütün kalbiyle sevdiği, diğeri bütün vicdanıyla hürmet ettiği bu iki adam arasında asla mesut olamayacağını hissediyordu.*”⁵¹² İki âşık, iki hayat ve iki gelecek arasında kalmak Perran’ı Fahri Cemal’in de dikkatini çekecek şekilde durgunlaştırıp sessizleştirir. Fahri Cemal’in söylediklerini kısa yanıtlarla cevaplayan, onu güldürebilmek için latifeler anlatan bu adamı soluk tebessümlerle karşılayan Perran içindeki elem duygusunu ve hüznü bastırabilmek için çareyi Fuat ile paylaştığı özel anları hatırlamakta bulur: “*Perran, başını sandalyenin arkasına dayayıp gözünü kapayarak Fuat’la geçirdiği saatleri tasavvur ediyor, onun bütün hareketlerini görüyor, bütün sözlerini tekrar işitiyor ve harareti nefeslerini göğsünde hissederek, dudaklarının temasıyla mest ve bihuş kalıyordu.*”⁵¹³ Ancak genç kadının teselli bulmak için sarıldığı bu anıları zihninde canlandırması dahi kendisi için korkutucudur, zira hemen yanı başında bulunan Fahri Cemal’in ihanetini keşfetmesi Perran için endişe verici, ürperticidir. İşte bu sebeple Perran kendiyle baş başa kaldığı dakikalarda bile rahat, tasasız, serbest değildir, genç kadın kalbini ve zihnini meşgul eden istek ve fikirlerden dahi kaçınmak zorunda hisseder.

Perran’ın dalgın, soğuk ve isteksiz tavırları sevdiği kadınla beraber Avrupa’nın en hoş şehirlerinden birini ziyarete gelen Fahri Cemal’i pek şaşırtır, fazlasıyla huzursuz eder. Romanın bu safhasına kadar ne kadar canlı ve şen, neşeli, cilveli bir kadın olduğu vurgulanan Perran’ın memnuniyetsiz görüntüsü ve her şeye olan ilgisini yitirdiğini belli eden davranışları, Fahri Cemal’i de esas sorunun ne olduğunu düşünmeye iter: “*Sanki bildiği şen, canlı Perran gitmiş, onun yerine abus, dalgın, hasta, başka bir kadın gelmişti. Bu kadar tebeddül hiç kabil-i tasavvur değildi. Ne olabilirdi, ne olmak ihtimali vardı?*”⁵¹⁴ Oysa Fahri Cemal’in bilmediği gerçek Perran’ı böylesine durgunlaştıran ve hüznülendiren, çok sevdiği ancak çok geç kavuşup aniden kaybettiği âşığından, Fuat’tan ayrı kalma düşüncesidir. Perran adeta zorla geldiği bu Avrupa şehrinden bir daha ayrılamamaktan, İstanbul’a dönüp genç âşığı ile yeniden buluşamamaktan, sevdiği kadını kaybetmek fikrine tahammül edemeyip intihar göze alan genç adamın intihar etmesinden deli gibi korkar: “*Fahri Cemal, büyük salonda, sigarasının dumanları ve mülahazaların elemleriyle kıvrılırken yatak salonunda Perran seyahatlerinin ilk hedefine gelmiş olduklarından artık Fuat’ı bir daha görmemek mümkün olmayacağından, ondan bütün bütün ayrı ve kâmilan uzak düştüğünden ve ne yapsa ve ne kadar çalışsa, Üstad’ı İstanbul’a gitmeye razı etse de yine aylar geçeceğini ve bu müddet zarfında Fuat’ın o kadar uzak, o kadar yalnız hayatında neler çekeceğini ve ihtimal hayatına suikast edeceğini, içi yanarak düşünüyor*

⁵¹² Mehmet Rauf, a.e., s.244.

⁵¹³ Mehmet Rauf, a.e., s.251.

⁵¹⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.255.

ve gözlerine hücum eden yaşları menedemeyerek, göğsünü dolduran hıçkırıkları işittirmemek için başını yastıkların arasına sokuyor, nefeslerini yutmak istiyordu.”⁵¹⁵

Fuat’tan ayrı kalmaya dayanamayan, kendisini bu zorunlu ayrılığa mecbur bırakan Fahri Cemal’e karşı bir öfke beslemekten kendini alamayan Perran, hiçbir şeyden haberi olmadan saadet hayalleri kuran Fahri Cemal’i de kendisiyle beraber bedbaht ettiği için de üzgündür. Perran’a göre kendisini mesut etmek için her şeyi yapmaya hazır olan, bu seyahate onunla çıkacağı için heyecanlanan, ona özel bir ilgi ve alaka bahşeden Fahri Cemal’i mutlu etmek adeta bir vazife, yerine getirilmesi mecburî olan bir görevdir: *“Kendisini bu kadar külfet ve lütufla bu hayata getirmiş olan adamı bedbaht etmemek vazifesi değil miydi? O adam ki, tesadüf ettikleri ilk günden beri kendisine samedani bir lütuf göstermekten bir an uzak kalmamış, böylece her lütfâ, her hürmete, her perestişe layık olmuştu.*”⁵¹⁶ Kendisine borç bildiği bu görevi yerine getirmek için Fahri Cemal’i sahte bir ilgi ve yalancı bir sevgiyle kandırmayı düşünen Perran bu sayede içindeki sıkıntıyı susturmak, ihanet fikrinin ağırlığından arınmak ister: *“Ve genç kadın, kendi kendine hiç olmazsa, ilk günler, yalandan olsun onu avutmaya ve kendi âlâmına teslim olup onu zehirlemeye, kendi mesut olmazsa bile, onu mesut etmeye çalışmaya ve bu vazifenin ifasında neşe bulmaya çalışacaktı.*”⁵¹⁷ Fahri Cemal’in mutluluğu ile mutluluk bulmak, ona olan borcunu eda ederek rahatlamak, kendi isteğiyle getirildiği bu Avrupa şehrindeki güzellikleri merakla takip ederek Fahri Cemal’in anlattıklarına dikkat kesilmek isteyen Perran bu çabasıyla arzuladığı gibi Üstad’ı memnun etmeyi, gösterdiği ilgi ve alakayla âşığını sevindirmeyi başarır. Perran’ı alışkın olduğu gibi yeniden neşeli, canlı ve hevesli bulmak Fahri Cemal için saadetin kaynağıdır: *“Perran her gördüğü yeniliğe hayran, her beğendiği güzelliğe meftun, şen şatır, handan, yanında kıvrandıkça, Üstad, kalbinden taşan nihayetsiz bir cidal ve bir hayat hamlesiyle: ‘İşte yaşamak... İşte saadet’ diyordu; ‘böyle küçük pür-nur mahluka malik olmak. Buna saadetler, servetler, saltanatlar içinde, tebessümler, handeler vermek...’*”⁵¹⁸ Fahri Cemal’in kendi sevinciyle yükseldiğini, kendisine duyduğu aşkla keyiflendiğini görmek, uzak bir memlekette Fuat’ı özleyen Perran’ı ölünceye dek Fahri Cemal’in olmak fikri konusunda kararsız bırakır. Genç kadın eski alışkanlıkları, sorunsuz ve ihtişamlı bir gelecek vaat eden âşığı ile genç kızlık emelleri, heyecan ve haz vermesi muhtemel sevgilisi arasında kalmanın içinde uyandırdığı huzursuzlukla boğuşur: *“Bu kasideden genç kadın, vicdanının en derin elyafına kadar müteessir oldu. O da bugün akşama kadar sarsıldığı*

⁵¹⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.255-256.

⁵¹⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.256.

⁵¹⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.257.

⁵¹⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.263.

şedit ve yeni tahaşşüt ile o kadar dalgalıydı ki, neye karar vereceğini, ne yapacağını bilemiyor; eğer kalbinin muhrık ibramatı olmasa, İstanbul'daki tasavvuru gibi, ölünceye kadar kâmilan Fahri Cemal'in olmayı istiyordu."⁵¹⁹

Fahri Cemal sayesinde hiç görmediği yerleri görme imkânı bulan, hiç gitmediği sokaklarda dolaşıp yeni güzellikler keşfeden, en kıymetli sahne şovlarını izleyip tiyatrolara giden Perran, yaşadığı hayattan keyif almaktaysa da her zaman arzuladığı bu şaşaalı hayatın tadına doyasıya varamaz. Kendisi yüklü bir servetin sunduğu eğlencelerle meşgul olup lüks bir yaşantı sürdürürken geride, İstanbul'da kalan Fuat'ın onu hasta sanarak üzüldüğünü, fakir ve yalnız yaşantısında çaresizce onu beklediğini bildiğinden dolayı derin bir utanç duyar, kendisini kalpsiz, vicdansız bir kadın olmakla suçlar: *"Birinci perde evveliyatla ve ecnebi lisanında oynandığından tamamıyla hulûl etmek pek güçtü. Fakat musikinin derinliği ve güzelliği, Wagner'in operalarına pek vukufu olmamakla beraber Perran'ı meftun bırakıyordu. Fakat ikinci perde daha derin tesir etti ve üçüncü perdedeki aşk sahnesi, zaten oraya kadar gerek gündüzün teessüratı, gerek tiyatrodaki kalabalığın intibaatı ile son derece rikkat kesp etmiş olan mevcudiyeti, sükût içinde oyunu seyrederken, tekrar İstanbul'a ve İstanbul'daki kandırıp bırakmış olduğu muazzez, mazlum mahluka akmış ve onu orada yapayalnız bırakarak, yalnız bir günde ve yalnız tiyatro ve otel parası olarak onun bir aylık kazandığını sarf ederek servet ve tantana içinde yaşamak için, evet, yalnız bunun için ona kıymış. O şimdi, kim bilir, sefil, fakir hayatında ne yapıyor, şu saatte nasıl vakit geçiriyor? Kendisi burada onun kanı pahasına ve bu lüks içinde ömür sürerken, o zavallı: 'Perran, Perran, Perrancığım, acaba iyi olacak mı? Ne vakit gelecek?' gibi endişeli suallerle kendini yiyor.*"⁵²⁰ İzlediği oyunda gördüğü sahnenin tesiriyle iyice içlenen ve kendine hâkim olamayarak ağlamaya başlayan Perran, yaşadığı bu duygusal boşalmanın bir neticesi olarak kesinkes İstanbul'a dönmeye, Fahri Cemal'i bırakarak Fuat ile yeni bir hayata başlamaya, kendi bencilliği nedeniyle acı çekmekte olan genç adamı böylece mutlu etmeye karar verir: *"Şimdi Perran, katiyen karar vermişti, ne yapıp yapacak bir iki gün zarfında mutlak İstanbul'a dönecek ve hayatını bir daha geri almamak üzere kendisine hasr ve feda etmiş olan bedbaht çocuğu mesut etmeye çalışacaktı.*"⁵²¹

Perran için Fahri Cemal ile birlikte sürdürülecek hayat lüks, sefahat, servet ve yalnız keyif ile eğlencenin egemen olduğu bir yaşam anlamına gelmektedir fakat Fuat ile birlikte olan ve Fuat'ın onda uyandırdığı heyecan ve zevkin eşsiz olduğunu anlayan genç kadın için bu hayat,

⁵¹⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.277.

⁵²⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.278.

⁵²¹ Mehmet Rauf, a.e., s.279.

gözden çıkarılmaya değecek bir hayattır. Dışadönük hisseden tiplere has bir özellik olarak gösterişe ve şatafata düşkün bir karakter olarak değerlendirebileceğimiz Perran'ın verdiği bu karar, genç kadının saadetin yalnız para aracılığıyla elde edilecek, lüks bir yaşantı ile sağlanacak bir değer olmadığını anlaması, dünyada saadeti tatmak için aşkın yegane kaynak olduğunu kavraması anlamına gelmektedir: *“Zira artık kendisini Fahri Cemal’e bağlayan rabitanın bir şükran, bir vicdan borcu olduğunu, bunun kalbe, hisse taalluk eden bir zerresi bulunmadığını, o bihaberlik derinliklerinde hayatının birdenbire parlayan lüks ve servetiyle kamaşarak duyduğu memnuniyeti bir saadet zannetmişken, saadetten zerre kadar nasibedar olmadığını, saadetin parada, tantanada, lükste, debdebede değil, ancak ve yalnız aşkıta olduğunu anlamaktan mütehassıl bir uyanıklık içinde tasdik ediyordu.”*⁵²² Kendi deneyimleriyle kazandığı bu hayat tecrübesi, servet, gösteriş, itibar gibi değerlere kıymet veren Perran için yeni ve şaşırtıcı bir başkalaşımdır. Öyle ki genç kadın kararındaki bu aykırılığa kendisi bile kolayca inanamaz, zengin ve bu zenginlikle saygınlık bulup şöhrat elde etmiş Fahri Cemal yerine sıradan, hatta yoksul bir genci, yani Fuat'ı seçtiği için budalaca davrandığını düşünmeden edemez: *“-Zavallı ben, dedi: zavallı ben... Beni bu hayat içinde görenler, mesut ve pür-nur zanneder. Yanımda bir erkek ki hayata hükmetmiş bir kudretle mümtaz... Bana perestiş ediyor. En küçük heveslerime azim servetini vakfetmiş, bir nazarıma acımadan, düşünmeden, yekûnlar döküyor. Bu adamın hayattaki mevkii daha başka dikkatleri celp. Elhasıl her manasıyla büyük ve zengin bir adam... Sonra da bütün kudreti ayda yüz elli lira kazanmaya inhisar eden küçük, meçhul zavallı bir delikanlıyı, bu meşhur zengine tercih ediyorum. Acaba budala mıyım?”*⁵²³ Perran'ın kendi içinde yaptığı bu değerlendirme onun sahiden de maddiyata kıymet veren, hislerinin rehberliğinde hareket etmesine rağmen yaşamak için maddi değerleri de önemli gören bir karakter olduğuna, dolayısıyla dışadönük hisseden bir tip olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret eden bir gösterge niteliğindedir.

Fuat'ın İstanbul'dan gönderdiği mektubu alınca genç adamın kendisini görecekmış kadar heyecanlanan fakat delikanlının karamsar ve ümitsiz sözlerle doldurduğu mektubu okuyunca üzüntüden kahrolan ve onun kendisine zarar verecek olmasından iyice korkmaya başlayan Perran, Fahri Cemal'in dikkatini çekmemek için daha ziyade mutlu ve neşeli görünmeye uğraşsa da bu çabasında yeterince başarılı olamaz. Geceleri kimseye duyurmadan gözyaşları içinde uyumaya çalışan Perran, Fahri Cemal ile birlikte gittikleri bir lokantada gözleri görmeyen mandolinci bir kızın söylediği içli şarkı karşısında kendini daha fazla tutamayarak

⁵²² Mehmet Rauf, a.e., s.290.

⁵²³ Mehmet Rauf, a.e., s.291.

bu kez Fahri Cemal'in gözlerinin önünde ağlamaya başlar. Dokunaklı aşk şarkısının tesiriyle Fuat'ı anımsayarak gözlerinden yaşlar döken Perran'ın genç kadının bir derdi olduğundan şüphelenen Fahri Cemal'in dikkatini çekmeme çabası da böylece altüst olur: *"Kız, bu şarkıyı muharrik soprano sesinin âşıkane cilveleriyle öyle edalı, öyle bayıltıcı bir ifade ile tegannî ediyordu ki, artık Perran için kendini tutmak muhaldi. Ve 'Aman tutayım. Sakın ağlamayım. Her şey mahvolur,' gibi bin endişe, bin ısrar ile kıvranarak, fakat her an iradesinin elinden gittiğini, hıçkırıkların boğazında feryada başlamak üzere olduğunu... Ve hatta... Ah ya Rabbi, işte yaşların gözlerinden akmaya başladığını... Her şeyin mahvolduğunu... Artık her şeyin bittiğini gördü."*⁵²⁴ Perran'ın niçin ağladığına bir anlam veremeyen fakat her şüpheli davranışı aldatılmak korkusuyla ihanetin bir kanıtı sayan Fahri Cemal, bu hadiseden sonra nice hayaller kurarak vardığı bu Avrupa şehrinden ayrılmaya karar verir ki onun bu kararı bir an evvel İstanbul'a dönmek ve yeniden Fuat ile görüşmek isteyen Perran için sevindirici bir gelişme olacaktır.

İstanbul'a döner dönmez Fuat ile görüşmenin yollarını arayan ve nihayet bir fırsat yaratıp genç adamla buluşmak üzere onun evine ziyarete giden Perran, burada hiç beklemediği bir muamele ile karşılaşır. Kendisini gizlice takip eden Fuat genç kadının Fahri Cemal ile olan ilişkisini öğrenmiş, masum ve temiz saydığı sevgilisi hakkında yanlışlığına inanmış, onunla birlikte olmak fikrinden vazgeçmiştir. Fuat'ın hayal kırıklığıyla karışık öfkesi karşısında ne yapacağını bilemeyen Perran, genç adamı ikna edebilmek, onu iffet sahibi, saf bir kadın olduğuna inandırabilmek için her şeyi en baştan anlatmaya karar vermiştir. Fuat'ı kaybetmemek için her şeyi yapmaya hazır görünen, genç adamın ayaklarına kapanıp af dilenen Perran, söze ilk olarak kocası Şefik Nuri ile olan evliliği sonrası yaşadığı yalnız ve sefalet dolu günlerden bahsederek başlar. Yaptığı evliliğin hemen ardından annesini kaybeden genç kadın, kocasının sert muamelesine ve ihmalkârlığına maruz kalmış, aldatılmış, yarı tok yarı aç sürdürdüğü yalnız bir hayata mahkûm edilmiş, dünya zevklerinden uzak kalarak adeta bir rahibe gibi yaşamıştır. Perran'ın anlattığına göre onu bu karanlık ve perişan hayattan kurtaran kocasına gazetesi *Şehrâh*'in bünyesinde iş veren Fahri Cemal olmuştur. Karı kocanın hayatlarına girerek onları kendi yüksek dünyasına davet eden Fahri Cemal genç kadına büyük ilgi göstermiş, karısını başka kadınlarla eğlenerek ihmal eden Şefik Nuri'nin yerini almıştır. Perran'a göre Fahri Cemal'in hayatlarına girmesiyle birlikte kocası Şefik Nuri onun için artık ölmüştür ve kendisi Fahri Cemal'in eşi gibi yaşamaya başlamış, kendisini onun karısı saymaya başlamıştır. Bu bakımdan kendisini Fuat ile tanışana kadar başından iki evlilik geçmiş bir kadın olarak

⁵²⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.335.

değerlendirir ve namusunu muhafaza etmiş bir kadın olduğuna içtenlikle inanarak masumiyetini savunur. Nitekim romanda sıklıkla Perran'ın temiz, saf, ahlaki kurallara titizlikle riayet eden bir kadın olduğu vurgulanır. Bu noktada Mustafa Özbacı'nın Perran karakteri hakkındaki değerlendirmesi üzerinde durmakta fayda vardır. Özbacı'ya göre yazarın temiz ve masum bir karakter olarak yüceltmeye çalıştığı Perran, hazzı tutumu nedeniyle bu sıfatlarla betimlenmeye uygun değildir: *“Romanda Perran, temiz ve mâsum bir kadın olarak verilmek istenmiştir. Ancak, cemiyetin umûmî ahlâk telâkkîleri açısından bakılınca, okuyucunun Perran'ı anlayışla karşılaması bir hayli zordur. Çocukluk aşkı ve ilk sevgilisi Fuad'ın askerden ölüm haberi gelince uzun bir süre ıstırap çektikten sonra, annesinin de arzusu ile hayatına yeni bir yön vermesi ve avukat Şefik Nuri ile evlenmesi gâyet tabîi olan Perran'ın, kocasının mutsuz bir eşi olarak yaşamaktan veya boşanıp ayrılmaktansa, yalnız lüks ve gösterişli bir hayat uğruna Fahri Cemal'in metresi olmayı kabul etmesi, hoş karşılanacak bir davranış değildir. Zaten Perran'ın hazzı (hedonist) karakterine bakılınca ve hayatı bir bütün olarak ele alınınca görülür ki, o tam mânâsıyla yozlaşmış, dejenere bir tiptir.”*⁵²⁵

Perran saklamak için çaba gösterdiği gerçeklerin ortaya çıkmasından, yalana başvurmak zorunda kalmayıp hakikatleri olduğu gibi Fuat'a anlatabilmekten memnundur fakat genç adam onun anlattıklarını anlayışla karşılamamış, öğrendiklerini sindiremeyeceği düşüncesiyle kısa zaman önce yeniden kavuştuğu Perran'dan yine ayrılmayı göze alarak genç kadının geleceğe dair tüm ümitlerini yerle bir etmiştir: *“Fuat'a karşı hissettiği aşkın saffetini yalanla kirletmeyip, hakikati olduğu gibi söylediğinden dolayı memnun ve müsterihtir. Fakat on iki gündür en hararetli bir emel haline gelmiş ve hayatının temelini teşkil etmeye başlamış olan bu rabitanın böyle feci bir inkıraz içinde bitivermesi onun için tahammül edilmez bir facia halinde mevcudiyetini sarsıyordu.”*⁵²⁶ Fuat'ın evinden genç adamla arasında geçen ağır muhaverenin tesiriyle ayrılan ve ne yapacağını bilemez hâlde kalan Perran çareyi yeniden Fahri Cemal'e bağlanmakta bulmuş, bu ilişkiyi tehdit edecek her türlü tehlikeden uzak kalmaya yemin etmiştir. Hayatını Fahri Cemal'e vakfetmeye karar veren ve onunla resmen evlenerek rahat bir hayat sürdürmenin planını yapan Perran'ın bu ani fikir değişimi onun evvela kendi çıkarlarını önceleyen, yalnız kalmaktan ve aşağı bir hayat sürdürmekten endişe eden, sadece kendini korumak, alıştığı yaşam standartlarına bağlı kalmak isteyen bir karakter olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu özellikleri Perran'ın hislerini rehber alan, yalnızlıktan ve depresiflikten kaçan, lükse ve itibara düşkün, dışadönük hisseden bir tip olduğunun göstergesidir.

⁵²⁵ Mustafa Özbacı, *Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s.169.

⁵²⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.423.

Fuat'ın dairesinden çıkıp kendi evine dönen genç kadın burada uzun zamandır karısının yanına uğramayan kocası Şefik Nuri'yi kendisini bekler vaziyette bulur. Şefik Nuri'nin anlattığına göre İtalya'da bulundukları sırada Perran'a darılan Fahri Cemal geriye dönüşlerinin hemen akabinde Şefik Nuri'yi *Şehrâh*'taki görevinden uzaklaştırmış, genç adamın para kaynağını elinden almış, Şefik Nuri ve Perran üzerindeki desteğini çekme kararını vermiştir. Fahri Cemal'in maddi desteğinden mahrum kalmaları hâlinde eski fakir yaşantılarına dönmek zorunda kalacaklarını bilen Şefik Nuri çareyi Perran'ı da yanına alarak Adana'ya taşınmakta bulmuştur. Henüz Fuat'ın kendisinden ayrılmış olduğu gerçeğini sindiremeyen ve Fahri Cemal ile görüşerek onunla sürdüreceği rahat ve tasasız hayatın garantisini elde edemeyen Perran bu yeni haberle daha da sarsılmış, ne yapacağını bilemez hâle düşmüştür. Şefik Nuri'nin anlattıklarına inanmak istemeyen, Fahri Cemal'in onu yalnız ve sefil durumda bırakmayacağı düşüncesine tutunan Perran, alıştığı ve sevdiği hayatı bırakıp Adana'ya gitmektense ölmeyi tercih etmekte, intihar fikrine sarılmaktadır: *"O, Adana'ya değil, mümkün olsa hemen şimdi ölüm denilen o nihayetsiz teselli yuvasına, o içine girdiğimiz andan itibaren her şeyi unuttuğumuz, hiçbir şey hissetmediğimiz ve ebedî sükûta kavuştuğumuz ilahi şefkat sinesine atılmak istiyordu."*⁵²⁷ Fahri Cemal'in Şefik Nuri'yi işten atarak desteksiz bırakmasına, apartmanın ihtiyaçlarıyla ilgilenmeyip kendisi ve kocasının geleceği hakkında son derece sert emirler vermesine bir türlü anlam veremeyen Perran, genç âşığı tarafından umduğunu bulamayarak güvenli bir liman olarak seçtiği Fahri Cemal'e sığınmayı ümit ederken onun da sürdürdüğü bu çarpık ilişkilerden haberdar olmasından korkmaya başlamıştır. Fahri Cemal'in kendisinin Fuat ile görüştüğünü anlamasından endişe eden Perran, İtalya'da iken incittiğini düşündüğü Fahri Cemal'in gönlünü almak, onu sevgisine ve sadakatine ikna etmek, böylece Adana'ya gitmekten kurtulmak için âşığının evinin yolunu tutar. Türlü ümitlerle vardıği Fahri Cemal'in huzurunda da beklediğini bulamayacak olan genç kadın, tıpkı Fuat'la ve eşi Şefik Nuri'yle olduğu gibi Fahri Cemal'le de büyük bir yüzleşme yaşayacaktır.

İtalya'da geçirdikleri on gün boyunca Fahri Cemal'e soğuk davrandığını ve memnuniyetsiz tavırlarıyla söz konusu âşığının kalbini kırdığını fark ederek daha ziyade canlı ve neşeli görünmeye çalışan Perran, Fuat ile arasındaki gizli münasebeti keşfeden Fahri Cemal'in bir daha geri dönmek üzere Almanya'ya gideceğini öğrenerek adeta yıkılır. Aldatıldığını, sevdiği ve ilgisiyle şımarttığı sevgilisinin, daha doğrusu herkesçe Fahri Cemal'in kapatması olarak tanınan genç kadının ihanetine uğradığını öğrenen ve bu hıyaneti affetmemeye kararlı olan Üstad, âciz, hisli, zayıf, merhamete muhtaç bir kadın olduğunu iddia ederek kendini

⁵²⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.427.

savunmaya çalışan Perran'ı huzurundan kovar. Fuat ile olan ilişkisinin geçici bir aldanmadan ibaret olduğunu iddia ederek Fahri Cemal'i iknaya uğraşan, onun yumuşamadığını görerek ayaklarına kapanıp yalvaran Perran son ana kadar onun kendisi olmadan yaşayamayacağına inanarak kendini teselli etmeye çalışsa da tüm çabalarının boşa olduğunu fark edip Üstad'ın isteği üzerine yanından ayrılacaktır. Yıllar sonra kavuştuğu sevgilisi tarafından reddedilen ve kocasının zoruyla istemediği hâlde Adana'ya gidecek olmaya mecbur bırakılan Perran, umduğu gibi Fahri Cemal'in affını da kazanamamış, çaresiz duruma düşmüştür. Fahri Cemal'den ayrılmanın sürdürdüğü görkemli hayatın tüm nimetlerinden vazgeçmek anlamına geldiğini bilen Perran'ın tüm bu dil dökmelerinin ve hatta yalvarışlarının arkasında hayatının akıbetindeki fenalıktan korkması yatar. Dışadönük hisseden bir tip olarak Perran, aşkı yüceltip sevgiye kıymet verdiği kadar maddi durumuna ve sosyal yaşantısına da önem veren bir kadındır. Yalnız kalmak ihtimaline dayanamayıp nihai seçimler yapmaktan kaçınan ve elde ettiklerinden vazgeçmeyi kolayca göze alamayan Perran için tüm bu geri çevrilişler felaketin ta kendisidir.

Fahri Cemal'in evinden de tıpkı Fuat'ın yanından ayrılırken olduğu gibi perişan vaziyette ayrılan Perran kaybettiklerinin ağırlığı altında ezilip geleceğinin belirsizliği dolayısıyla acı çekerken artık yaşamak için bir nedeninin kalmadığına inanmaya başlar ve ölerек günahlarından arınmak, sevdiği erkeklerin affına kavuşmak, böylece tüm dertlerinden kurtulmak ister. Hayattaki en büyük korkusuna yani yalnız kalmak düşüncesine tahammül edemeyen genç kadın intihar fikrine tutunur ve hızla gelmekten olan tramvayın önüne atlayarak bu fikrini eyleme döker. Anlık duygularının tetiklemesiyle hareket eden ve bu özelliği bakımından dışadönük hisseden tiplere has bir profil çizen Perran, kimsesiz kalmaya ve acıyla yüzleşmeye tahammül edemeyerek hayatını sonlandırmaya teşebbüs eder. Kurtulmak veya kurtarılmak ümidinde olmayan, yaşamına son vermeyi sahiden arzulayan Perran'ı, genç kadını kimsesiz bir hayata terk etmeye gönlü razı olmayan, sevdiği kadına merhamet etmeyi kendine bir vazife bilen Fahri Cemal kurtarır. Uzun bir nekahet döneminden sonra nihayet kendine gelen ve Fahri Cemal tarafından kurtarılıp iyileştirildiğini anlayan Perran bu iyiliği dolayısıyla Fahri Cemal'e müteşekkir olur. Hasta yatağında dinlendiği sırada Fahri Cemal ile Fuat İlhami'yi kıyaslama fırsatı bulan Perran, merhamet göstererek onu hayata döndüren, bir anne şefkatiyle iyileştirmeye çalışan Fahri Cemal'i arkasından gelip kendisini durdurmeyen, onu affetmeye tenezzül etmeyen Fuat'a üstün tutar. İlk başta Fuat'ı seçerek hata ettiğini düşünmeye başlayan ve gayet yüksek ve derin bir adam olan Fahri Cemal'i üzdüğüne pişman olan Perran, bütün bu hadiseler sonrası kesin olarak Fahri Cemal ile olmaya, hayatını onun eşi olarak sürdürmeye karar verir. Ancak bu esnada Fahri Cemal'in farklı planları vardır; yaş farkları gereği birlikte

olmalarının ve karı koca hayatı sürdürmelerinin tabiata aykırı olduğunu anlayan, kaderin onları muhakkak ayıracağına hükmeden Fahri Cemal birbirlerini seven iki genci kavuşturmaya söz vermiş, onları bir araya getirebilmek için planlar kurmuştur. Fahri Cemal'in bu tasavvuruna başta karşı çıkan, Fuat'ı seçmekte isteksiz görünüp Fahri Cemal ile birlikte olmayı arzulayan Perran da en sonunda Fahri Cemal'in açıklamalarıyla Fuat ile bir gelecek kurmak fikrine razı olur. Bu karar, romandaki esas düğümün çözülmesi, aşk üçgeninin kesin bir kararla bozulması anlamına gelmektedir.

Romanın sonunda Perran, Fuat ile kuracakları yeni hayata başlamak niyetiyle bindikleri hareket etmek üzere bulunan bir gemidedir. Fuat ile beraber olduğu ve onunla bir gelecek şekillendirmek yolunda ilerlediği için mutlu ve istekli görünen, onları uğurlamak için gelmiş dostlarının iyi dileklerini zarifçe kabul eden Perran'ın içi Fahri Cemal'i ardında bıraktığı için buruktur. Kendisi ile vedalaşmaya gelenler arasında Fahri Cemal'i de görebilmek isteyen genç kadın beklediği gibi onu karşısında bulunca çok sevinir ve arzuladığı gibi vedalaşma fırsatı bulur. Hareket edecek gemiden ayrılmadan önce Perran'a bir zarf bırakan Fahri Cemal, bu zarfın içine iyi temennilerde bulunduğu bir mektup ve bir noter senedi bırakmıştır. Perran'ın uzun zamandır oturmakta olduğu apartmanı satın alarak genç çifte hediye eden Fahri Cemal, bu hediyesiyle Perran'ı çok duygulandırır, genç kadın bu büyük hediyeyi gözyaşlarıyla kabul eder.

Romandaki aşk üçgeninin merkezinde bulunan karakter olarak *Son Yıldız* romanının şahısları arasında mühim bir yer tutan Perran, güzelliği, zarafeti, etrafa neşe saçan tavırları ile dikkat çeken bir kadındır. Kocasının patronu Fahri Cemal sayesinde yüksek zümre arasına katılma fırsatı bulan ve moda gösterdiği ilgi ve sanata duyduğu merakı giderme imkânı yakalayan, zevk ve sefa düşkünü bir karakter olarak ön plana çıkar. Roman boyunca moda tutkusunu ve lüks düşkünlüğünü tatmin eden Fahri Cemal ile genç kızlık emellerini canlandıran ve en derin arzularını uyandıran Fuat arasında kalan Perran, yalnız kalmak korkusu, elde ettiği fırsatları kaybetme endişesiyle hareket ettiği için büyük bir çıkmaza sürüklenir. Eserin sonunda hem âşığı ile kavuşan hem de gösterişli bir hayatın fırsatlarından vazgeçmek zorunda kalmayan Perran, hislerini rehber alarak hareket eden, çevresiyle samimi ilişkiler kurma becerisi bulunan, yalnızlıktan ve depresiflikten kaçınıp rahatı ve eğlenceyi arayan, şatafatlı bir hayata özenip itibar kazanmaya kıymet veren bir karakter olarak dışadönük hissedilen bir tip olarak değerlendirilmeye açık bir profil çizer.

II. FAHRİ CEMAL – İÇEDÖNÜK HİSSEDEN TİP

Son Yıldız romanı *Şehrâh* adlı meşhur ve önemli bir gazetenin sahibi ve başyazarı, çetin makaleleri, başarılı edebî eserleriyle tanınan, kuvvetli kalem ve toplumdaki saygın konumu dolayısıyla “Üstad” sıfatıyla çağırılan Fahri Cemal’in kendisine eşlik eden Perran adlı bir hanımefendi ile beraber danslı çay partisinin yapılacağı büyük salona dikkat çekici bir giriş yapmasıyla başlar. Babasından kalma yüksek bir servetin mirasçısı olan ve gazetesinin faaliyetleri ile yazdığı eserlerin muvaffakiyeti sayesinde ünlenen Fahri Cemal, elli yaşlarında, uzun boylu, saçlarına ak düşmüş, seçkin ve ağırbaşlı duruşu ile göz dolduran bir adamdır: “*Fahri Cemal, uzun boyu, saçlarının beyaz çerçevesi içinde demevi ve hâkim bir ifade ile mümtaz ve pür-vakar matruş çehresiyle, ağır ağır kendi paltosunu çıkarıp garsona teslim etti. Üstad hayattaki ehemmiyetini müdrik-i mehip seciyelere has mütehakkim bir nazarla etrafını süzüyor, tavırları ve nazarları faal ve müdekkik bir mizaç irae ediyordu.*”⁵²⁸ Burada Mehmet Rauf’un bir karakter olarak Fahri Cemal’i betimlerken “demevi” kavramını kullanması, bu kavramla Üstad’ın kanlı, kanı çok olan, mizacı kanın hâkim olduğu bir vücut yapısının özelliklerini taşıyan bir şahsiyet olduğuna vurgu yapması üzerinde durulması gereken bir husustur. Yazarın burada tercih ettiği demevi ifadesi ve söz konusu ifadenin karşıladığı anlam, Fahri Cemal karakterinin kişilik tipi ve kişilik özellikleriyle ilgilidir. Tıp üzerine yaptığı araştırmalarla ve yürüttüğü bilimsel çalışmalarla tanınan Yunan hekim Galenos’un Hippokrates’in bedeninin dört salgısını dört temel elementin özellikleriyle eşleştirerek geliştirdiği kişilik tipleri kuramı da burada işaret edilen mizaç tipi ile ilişkilidir. Galenos kanın ağır bastığı grubu kanlı tip olarak değerlendirir ve bunların iyimser ve neşeli olduklarına dikkat çeker. Balgamın ağır bastığı tipleri sakin tipler, sarı safrası bol olan tipleri sinirli tipler, kara safra salgısı fazla olan tipleri ise melankolik tipler olarak adlandıran Galenos, bu tiplerin belirgin kişilik özelliklerini listelemiştir. Yine Orta Çağ’da Batı’da psikolojik tasnifin yapıldığı bir örnekte dört unsur üzerinde durulmuş, bu dört unsurun bireyin kişilik özelliklerine ve davranışlarına etkisi yorumlanmıştır. Bu sınıflamaya göre ise kanın baskın olduğu tipler demevî kişilik, balgamın ağır bastığı tipler balgamî kişilik, kara safra salgısı fazla olan tipler sevdâvî kişilik, sarı safrası bol olan tipler safravî kişilik olarak isimlendirilmiştir. Bu kişilik tiplerinin genel özellikleri şu şekilde sıralanmıştır:

“Kan (Demevî Kişilik): Kanın vasıfları sıcaklık ve yaşlıktır ve bu kategorideki insanların iyimser ve ümitvar kişilikleri vardır. Bu hıltın hâkim olduğu insanların yanağından kan

⁵²⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.25-26.

damlayan, sağlıklı görünüşte olduğu düşünülür ve bu insanlara neşeli, samimi ve âlicenap gözü ile bakılır. Orta çağ kitaplarında asilzade/ soylu kimseler bu sınıflandırmada resmedilirdi. Çünkü ideal bir asilzade de bu vasıfların olması umulurdu (Kelly, 2009: 2).

Balgam (Balgamî Kişilik): Balgam hıltı soğuk ve yaştır, bu hıltın hâkim olduğu insanın vasıfları arasında ağırkanlılıkla birlikte uyuşukluk ve donukluk bulunur. Orta çağda genel olarak balgamik insanların mesafeli ve havalı oldukları düşünülürdü. Tüccarlık bu kategori için uygun idi (Kelly, 2009: 3).

Kara Safra (Sevdâvî Kişilik): Kara safra soğuk ve kurudur. Fazla miktarda kara safraya sahip olan kişi kasvetli, depresif ve melankolik idi. Kara safralı kişiler genellikle namert, benzi soluk, haristir. Solgun yüzlü bilim insanı bu kişiliğin simgesi idi (Kelly, 2009: 4).

Sarı Safra (Safravî Kişilik): Sıcak ve kuru olan sarı safranının aşırısının kişiyi hassas/ huzursuz ettiği düşünülürdü. Şövalyelerin sarı safranın sembolleri olduğu düşünülürdü (Kelly, 2009: 3-4).⁵²⁹

Mehmet Rauf, tüm ayrıntılarıyla işlediği ve kişilik tahlilini titizlikle yaptığı Fahri Cemal'in iyi huylu, fikren olgun, yüksek ruhlu, iyilik sever, cömert yapısını dikkate alarak onu demevi bir tip olarak değerlendirmiş, bu değerlendirme ile karakterin asil görünüşüne ve kibar tavırlarına atıfta bulunmuştur. Danslı çay etkinliğinin şık döşenmiş, geniş salonuna kocası Şefik Nuri'ye gazetesi bünyesinde maaşlı avukat sıfatıyla iş veren ve bu sayede tanışıp güzelliğine ve yüksek karakterine hayran kaldığı Perran ile katılan Fahri Cemal, herkesçe Üstad'ın yeni metresi olarak adlandırılan bu kadına karşı gayet kibar tavırlarla, nazik sözlerle, tatlı iltifatlarla yaklaşır. Şefik Nuri'yi işe alıp maddiyatça ihya eden Fahri Cemal, bu adamın ihmal ettiği karısı Perran'a âşık olmuş, Şefik Nuri'nin görmezden geldiği bu aşkı sevdiği kadından da karşılık bularak onunla gayrimeşru bir ilişkiye başlamış, yüksek sosyete ve lüks bir hayatla tanıştırdığı Perran'la birlikte türlü etkinliklerde yan yana boy gösterir olmuştur. Perran'ı çok seven, genç kadını mutlu ve memnun hissettirebilmek için hiçbir masraftan kaçınmayan Fahri Cemal'in bu ilişkiye dair tek korkusu yaşça kendisinden küçük olan Perran'ın kadınsı bir ihtiras ve bu kadınsı ihtirasın beslediği tutkulu heyecanlara yenik düşerek kendisini terk etmesidir. Servet ve şöhret sahibi bir adam olarak herkesçe gıpta edilen, hatta kıskanılan Fahri Cemal, dert ve tasadan uzak, bu şatafatlı hayatının tüm fırsatlarına rağmen genç sevgilisi Perran ile olan ilişkisinin geleceğinden endişe ederek sıkıntı çekmekte, huzursuzluk hissetmektedir: “Halbuki bütün

⁵²⁹ Zeynep Koyuncu, “Ahlât-ı Erbaa/ Humoral Patoloji Teorisi ve Divan Şiirinde Hakkânî Örneğinde İşleniş”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, 2019, s.82.

etrafındaki insanların en derin bir gıpta ile kıskandıkları bu adam, şu anda en zehirli elemelerle kahroluyordu. Demevi erkeklere mahsus tam bir aşk mizacı ve ihtirasıyla bu mağbut saadetin bütün feci maluliyetlerini görüyor ve bunun ne kadar lerzan ve kabil-i zeval olduğunu düşünüyordu. Genç kadının onun kolları arasında pek pervaza müheyya bir kuş olmasından daima olduğu gibi bilhassa şu anda kalbi burkuluyor, şimdi onu yine raks için genç ve parlak göğüslere teslim edeceğini ve bu şen kuş ve çılgın vücudun bu temaslarda ne derin raşelerle sarsılacağını bildiği için bütün mevcudiyeti elem ve kahr kasırgaları arasında yuvarlanıyordu.”⁵³⁰ Perran’a yoğun bir aşk ve ilgiyle bağlı olan Fahri Cemal, genç kadını başka erkeklerle bir arada tasavvur etmeye dahi dayanamaz, onu kaybetmek korkusuyla elinde tutabilmenin imkânlarını arar. Perran’ın varlığıyla canlandığını hisseden ve onun aşkıyla yine gençlik hazzını tadan Fahri Cemal, aralarındaki yaklaşık yirmi beş yaşlık farkın genç kadınca bir soruna dönüşmesinden, çevredeki genç erkeklerin kendisi için rakiplik teşkil etmesinden korkar: “Bugün, yarın olmazsa, elbette yakın bir diğer gün, onu böyle yabancı kollara bütün bütün terk ve başka aşklara kâmilten teslim etmek lazım gelmeyecek miydi? Bugün vakıa elli yaşının bütün mehabet ve kuvvetiyle hâkimdi, fakat yarın, öbür gün, yaşı ilerleye ilerleye onu ezmeyecek miydi? Aralarında laakal yirmi beş senelik bir fark vardı. Haydi beş sene, hatta on sene daha dayansın, bu fark mecburiyetiyle bir gün nasıl olursa olsun ona vedaya mecbur kalmayacak mıydı?”⁵³¹

Etrafındaki kişileri ve bu kişilerin tutum ve tavırlarını sahte, samimiyetten uzak, özentî olmakla suçlayan, kusursuz ve yetkin görünmek isteyen herkesin kasıntı ve yapmacık olduğunu savunan, kültürlü ve saygın bir imaj çizmek için çok okumanın ve görgü öğrenmenin yeterli gelmeyeceğini düşünen Fahri Cemal, Perran’ın yeni parçası olduğu yüksek zümrenin değerlerini kolayca benimsemesini, çevresinde dönen dedikodulara iştirak etmeyerek zarafetini ve kibarlığını korumak çabasını, sanata, bilhassa dansa ve tiyatroya merak duyarak kendini yetiştirmek arzusunu takdir eder ve onu seçkin çevrenin yapaylıklarını örnek almayıp masum kalabildiği, saf yapısını koruyabildiği için sever. Dünyaya sevmek ve sevilme için geldiğine inanan Fahri Cemal, zevke ve aşka tutkun, eleme ve şehvete düşkün, derin hislerinde boğulmaya mahkûm, gözyaşı dökmeye istekli bir adamdır: “Ve gözlerine birden hücum eden sıcak yaşlarla düşündü ki, o dünyaya yalnız sevmek ve sevilme, yalnız zevk ve aşk için gelmiş bir mahluk, bir elem ve şehvet, bir gözyaşı ve ihtilaç mahlukuydu. Pek müstesna ve pek derin hilkatlere has bir hassasiyetle zevke ne kadar meclup ise, elem ve hicrana da o kadar incizabı

⁵³⁰ Mehmet Rauf, a.e, s.29.

⁵³¹ Mehmet Rauf, a.e., s.29.

vardı. Zevkle elem onda o kadar birbirine karıştırdı ki, en sermest zamanlarında hıçkırır ve en hıçkırık saatlerinde bayılırdı.”⁵³² Aşırı duygulu, fazla hassas, melankoliye eğilimli, romantik mizaçlı yapısıyla içedönük hisseden bir tip olarak değerlendirilmesi gereken Fahri Cemal’in Perran’a karşı beslediği aşkta hem huzuru hem de acıyı bulması da işte bu yüzdendir. Fahri Cemal’de aşk ile hüznün, tutku ile korku, haz ile acı iç içe geçmiş gibidir.

Perran’ı güzelliği için olduğu kadar örnek saydığı kişiliği ve yüksek karakteri dolayısıyla da seven Fahri Cemal, bilhassa delikanlıların genç kadının aklını çelmesinden, onu gençlik heyecanlarının hararetiyle kandırmalarından korkar. O, bu rahatsız edici olasılıklarla meşgul olup çevresinde dönen sohbetlerin ve dalga dalga yayılan eğlencenin tadını çıkaramazken Perran yakışıklı bir genç olan Fikret tarafından dansa kaldırılır ki bu içindeki kaygılı düşüncelerle boğuşan Fahri Cemal için adeta korkutucu bir darbe olur. Kadınlar için gayet cazibeli ve tatlı görünen, üstelik genç ve yakışıklı bir adam olan Fikret’in Perran ile dans etmesini fazlasıyla kıskanan ve bu dans anlarının yakın temas anlamına geldiğini düşünerek olduğu yerde kıvranan Fahri Cemal, içinde büyüyen sevdiği kadını kaybetmek korkusuyla kendisini fazlasıyla çaresiz, perişan hisseder. Fahri Cemal genç sevgilisine o kadar kıymet verir ki tüm kâinatı onunla eş tutar, ona göre Perran olmadan hiçbir şeyin önemi yoktur, geriye kalan her şey derin bir boşluktan ibarettir: “Bütün kâinat, tek bir muazzez başta tecemmu ediyordu, bu da Perran’dı. Perran olmadıktan sonra bütün dünya yıkılabilir, bütün kâinat hercümerç ve bütün cihan tarumar olabilirdi.”⁵³³ Başta Fikret’i kendisine rakip gören ve genç adamı bir tehdit olarak kabul eden Fahri Cemal, endişelerinin yersiz, tüm evhamlarının anlamsız olduğunu düşünse de Perran’dan ayrı kalmak fikrine tahammül edemediği için içindeki kötümser sesi bir türlü susturamaz. Nitekim romanın devamında da Fikret’le başlayan terk edilmek, başka bir adamın varlığıyla gölgelenmek hatta ihanete uğramak korkusuyla hareket edecek olan Fahri Cemal, korktuğu bu durumla yüzleşecek, en şiddetli kâbuslarının gerçekleşmesini izleyecektir.

Hayatı boyunca kadınlar tarafından hep yoğun ilgi görmüş, birlikte olduğu kadınlarca aşkla ve ihtirasla sevilmiş bir adam olan Fahri Cemal’in başından üç büyük aşk macerası geçmiştir. Bu üç maceradan ilki İstanbul’da iken evli bir kadınla yaşadığı yasak ilişkidir. Sık sık seyahate çıkan, Avrupa’yı gezip gören, gördüğü şehirlerin kültüründen beslenen ve yeni tecrübeler edinen Fahri Cemal, Monte Carlo’da bulunduğu sırada dul bir Rus kontesiyle yakınlaşmış, üçüncü birlikteliğini ise Milano’dayken tanıştığı bir dansözle yaşamıştır. Bekârlık günlerinde

⁵³² Mehmet Rauf, a.e., s.34.

⁵³³ Mehmet Rauf, a.e., s.47-48.

beraber olduğu bu üç kadının ardından nihayet düzenli bir hayat kurmak ihtiyacıyla İstanbul'a dönerek evlenen Fahri Cemal, yedi sene süren evliliklerinin ardından çok sevdiği eşini kaybetmiş, bu kaybın ardından hayata küserek dışarıya kapalı, yapayalnız bir hayat sürdürmüştür. Altı yıl süren bu inziva döneminin ardından Perran ile tanışan, genç kadının bedenî ve ruhî güzelliklerine hayran kalarak âşık olmuş, onun hem bir baba şefkati hem bir koca ilgisi hem de bir âşık tutkusuyla bağlanmıştır. Aşkın her türlüünü mukaddes sayan ve aşkı en kıymetli duygu olarak değerlendiren Fahri Cemal, hayatının aşkına veda ettiğini sandıktan sonra tanıyıp sevdiği Perran'ı işte bu sebeple kaybetmek istemez. Fahri Cemal'in en büyük eğlencesi "Peri" diye hitap ettiği servetiyle şımartmak, yaptığı sürprizlerle şaşırtmak, onun elde ettikleriyle sahip olduğu sevinçle mutluluk bulmaktır. Perran'ı sevindirmek ve memnun etmek için hiçbir masraftan kaçınmaz, genç kadını servetinin büyüklüğüyle cömertliğinin gücü sayesinde etkilemeye çalışır: *"Fahri Cemal, Perran'ı her gün böyle, kendi tabiriyle 'çıldirtıcı' sürprizlerle sevindirmeyi âdet etmişti. Onun en büyük saadeti, genç kadının gözlerinde sevinç ve şükran iltimalarını görmektir.*

Her gün Avrupa ve Amerika'nın sanat merkezlerinden türlü kataloglar gelir, bunların içinden ikisi baş başa en müşkülpesent intihaplarla nefais seçerler, hemen sipariş yapılır, mevcut ve müterakim nevadir ve mahasin hazinesini tezyit etmek üzere eşya toplanırdı. Bütün bunlar Perran'ı dünyanın en mesut bir kadını yapıyor, Fahri Cemal onu bu servetlerle kendine her gün daha ziyade raptettiğini düşünmekle, Perran ise, kendini bu fedakâr ibadete karşı esefsiz ve ebediyen teslim etmekle mesut oluyordı."⁵³⁴

Fahri Cemal aşka fazlasıyla düşkün, ihtiraslı, romantik mizaçlı ve hassas bir adamdır. Öyle ki hastalıklı bir ihtiyaçla âşık olmayı arzulayan Fahri Cemal için aşk, varlığı en kıymetli, sahip olunması elzem tek duygudur. Maddi meseleler karşısında soğukkanlı, planlı, cesur ve tereddütsüz hareket eden bir adam olmasına rağmen manevi yaşantısında daima aşırı duygulu, kararsız ve tereddütlü görünen Fahri Cemal, hiç yoktan elemeler icat eden, hemen her şeyde bir facia bulan, her neşesini döktüğü gözyaşları ile noktalayan biridir: *"Fahri Cemal, ilk gençliğinden beri ateşin demeviyetine münhasır ve müfrit bir sadakatle tam bir aşk ve ihtiras erkeği olmuştu. En firari gençlik münasebetlerinden bile kalben bağlanmaksızın hissen mecruh olmaksızın sıyrılıp çıkamazdı. Baudelaire, Bourget edebiyatıyla yetişmiş olmak hassasiyetiyle ve marizane bir ihtilaçla bu kalbî rabitalarında kendine hiç yoktan bin bir elem icat eder; başkalarının yalnız zevk ve saadetini tadacakları en zengin aşklarını bu müfrit müşikaflığıyla*

⁵³⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.57.

bir facia haline getirir, her neşesini bir gözyaşı, her tebessümünü bir hicranla zehirlerdi."⁵³⁵

Burada dikkati çeken husus yazarın Fahri Cemal'in sahip olduğu marazî duyguları ve santimantal yapısını okuduğu edebî eserlerin tesiriyle açıklamaya çalışmasıdır. Mehmet Rauf kendisi de yazar olan Fahri Cemal'in kişiliğinin ve duygusal özelliklerinin şekillenmesinde okuduğu yazar ve şairlerin etkisine dikkat çeker ki bu etkilenme Madam Bovary Sendromu'nun bir örneği olarak değerlendirilmelidir. Kalem sahibi bir okur olarak edebiyata meraklı bir yapısı olduğunu söyleyebileceğimiz Fahri Cemal, okuduğu eserlerin kahramanlarından ve bu kahramanların duygu, düşünce dünyalarından etkilenmiş, bu etkinin bir sonucu olarak hislerinde derinleşen, duygularını tahlil edebilen, bu tahlil yeteneği sayesinde en büyük sevinçlerinde dahi elemeler bulabilen bir şahsiyete dönüşmüştür. Fahri Cemal'in sanatkâr ruhlu, aşırı duygulu ve tutkulu, hislerinde yoğunlaşan yapısı göz önünde bulundurulduğunda söz konusu karakteri içedönük hisseden bir tip olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

Fahri Cemal birçok kadınla beraber olmasına, başından bir hayli aşk macerası geçmesine ve aşka son derece kıymet vermesine rağmen kadınları fazlasıyla hassas ve cahil bularak yanlışla sürüklenmeye müsait, güvenilmez olmakla suçlar. Ona göre kadınlar yaratılışları gereği zayıf tabiatlı, güzellik ve zevk karşısında iktidarsızdırlar: *"Fakat, ah bu kadınlar... Bu zayıf, bu kabili-i iğfal ve mail-i pervaz kadınlar... Bu işlerde o kadar mütehassis, o kadar hassas ve cahil ve gafildirler, ayaklarının altında açılmış olan bin bir tehlikeden o kadar pervasız bulunurlar; gözlerinin önünde serilen bin bir cazibeye o kadar müştaktırlar; o kadar, o kadar ki bunlara itimat etmek delilik olmaz mı?"*⁵³⁶ Fahri Cemal kadınlara yönelik ithamlarını daha da sertleştirir ve kadınları aldatmaya meyilli, ihanete son derece istekli, yalancı ve hain kimseler olarak değerlendirir. Aldatılmak ve aldanmak korkusu, Fahri Cemal'in tüm kadınlara sert bir güvensizlikle yaklaşmasına neden olmaktadır: *"Sonra hıyanete o kadar meyilleri, denaete o kadar istidatları vardır, İngiliz dâhisinin feryat ettiği üzere o kadar 'Su gibi hain ve yalan'dırlar ki, bahusus kendi mevkiindeki gibi kalbini, hayatını bağlamaya müessir vesaiti olmayan adamlar için onlara inanmak bir cinnet değil midir?"*⁵³⁷ Kadınlara karşı beslediği bu önyargının bir sonucu olarak Perran'ın da ihanetine uğramak fikrini zihninden atamayan Fahri Cemal, elinde genç kadının kendisini aldattığına dair bir delil olmamasına rağmen bu iç karartıcı ihtimalleri düşünmekten kendini alamaz. Artık yaşı gereği hayatının belli evrelerini geride bıraktığını bilen ve elli yaşında bir adam olarak yeniden gençlik heyecanlarını tadamayacağını fark eden Fahri Cemal, Perran tarafından sahiden sevilmemekten yahut genç

⁵³⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.57-58.

⁵³⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.94.

⁵³⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.94

kadının aklının bir başkası tarafından çelinmesinden korkar. Gerçekleşmemiş fakat gerçekleşmesi muhtemel olasılıklar dahi Fahri Cemal’i huzursuz etmeye yetmektedir: “*Acı bir hakikatle ilk defa olarak inceden inceye Perran’ın aşkını muhakemeye daldı. Kim temin ediyordu ki, genç kadın kendisine karşı ilk günlerde samimi bir hararet hissetmişse bile şimdi boş boş ve hafif bir gencin bir tebessümüne kendi saadetini feda etmiyordu? Yahut kim temin ediyordu ki, bugün sıcak, sadık görünen Perran yarın onu bir köşeye atıp başka aguşlarda, başka kucaklarda mest olmayacak, başka nazarlara bağlı uçup gitmeyecekti.*”⁵³⁸ Bu noktada Fahri Cemal’in kontrolünde olmayan her türlü duygu ve davranıştan endişe ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. İçedönük hisseden bir tip olarak melankoliye son derece yatkın bir kişiliği olan Fahri Cemal için tüm belirsizlikler rahatsız edici, tüm karamsar fikirler karşı konulamaz derecede çekici, aynı zamanda da yıkıcıdır.

Perran ile aralarındaki yaş farkının ve yaş farkına bağlı olarak gelişen fiziksel ihtiyaçla bedensel arzuların ilişkileri için bir tehdit olduğuna inanan Fahri Cemal, genç sevgilisi tarafından aldatıldığı takdirde onu bırakması gerektiğini düşünür. Fahri Cemal, kendisini sevmeyen bir kadınla birlikte olmayı istemez, kendi zoruyla kuracağı bir ilişkiyi arzulamaz: “*Kendisi garizi ve fevri olarak, kendi kalbinin ilcasıyla, ruhunun iştihak hamlesiyle seven kadınları isterdi. Dünya şehlevendi olsun, kendisine lakayt ve hissiz kadınlara en küçük iltifat zerresi bile feda etmezdi.*”⁵³⁹ Aldatıldığını öğrendiği takdirde ne kadar severse sevsin birlikte olduğu kadından vazgeçmesi, ondan ayrılması gerektiğini düşünmesine ve bu kararında gayet samimi ve ciddi görünmesine rağmen Perran’ın aşkına veda etmeyi göze alamayan Fahri Cemal, bir an için Perran’ın kendisini aldattığı genç sevgilisinden arta kalan sevgisini kendisine sunmasına razı olmayı, aldatıldığı fikrine kör ve sağır kalmayı tefekkür eder. Perran’ın aşkı, her şeyi bilmek, her şeye vâkıf olmak, her şeyi kontrol altında tutmak isteyen Fahri Cemal’i böylesi bir aldatmaca ile teselli olmayı kabullenmeye iter: “*Evet, mademki Perran kendisine bin bir kayıtlı bağlıdır ve mademki başkalarıyla aşkına rağmen kendisinden bin bir nevaziş, bin bir küşayişini esirgemiyor, hayatını, en kıskanç itinalarla kendisine hasrediyor. Biraz, kör ve sağır olsa... Kendisinin artık iddiaya hakkı olmayan ihtiyarlığına göre bir tarz-ı hareket, müsait ve müsahil bir yavaşlık, bir yumuşaklık gösterse... Görünmeyen şey bilinmemiş, bilinmeyen şey ise mevcut olmamış değil midir?*”⁵⁴⁰ Her ne kadar Fahri Cemal kendisini rahatlatmak, alışkanlıklarından ve arzuladıklarından vazgeçmemek, ne olursa olsun sevdiği kadınla birlikteliğini sürdürmek istese de bunun rezilce surette aşk dilenmekten farklı olmadığına kanaat getirir ve en sonunda

⁵³⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.104.

⁵³⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.109-110.

⁵⁴⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.111.

tek başına acı çekmeyi, harap olmayı tercih eder: *“Mademki, o kadar ince, o kadar tatlı olan Perrancık başka erkeklere kadınlığını bahşediyor, artık neyin ehemmiyeti vardı? Bunu bile bile, bu, o kadar mesut olduğu aşk mabedinde zelil ve hâksâr sürüneceğine, mütecellit ve mağrur; harabat-perver dervişlerin aç ve susuz çöllerde can çekiştikleri gibi o da bu son saadetine ezeli sermestisi hatıralarıyla meshuf kıvranacak, kavrulacak, harap olacaktı.”*⁵⁴¹ Fahri Cemal, aldatıldığından emin olmasa da uzun süre bu ihtimalin üzerinde durarak bu ihtimale karşı bir çözüm planı aramış, çareyi Perran’ı olası rakibine bırakarak yaşadığı yerden ayrılmakta bulmuştur: *“Evet, kaçacaktı. Her işi yüz üstü bırakıp öyle çekilip gidecek...”*⁵⁴²

Perran’ın kendisini aldattığı şüphesine kesin bir yanıt bulabilmenin yolunu arayan Fahri Cemal, genç kadına işi gereği yurt dışına çıkması gerektiğini, bu Avrupa seferinin birkaç ay süreceğini söyler ve bu şekilde Perran’ın bu mecburî ayrılığa nasıl bir tepki vereceğini ölçmeye çalışır. O güne kadar Fahri Cemal’i aldatmayı, kendisini pahalı hediyeler ve çıldırtıcı sürprizlerle mutlu eden âşığına sadakatsizlik etmeyi, kendisini mesut etmeyi adeta vazife edinmiş bu incelikli, derin, yüce ruhlu adamı kandırmayı hiç düşünmemiş olan Perran, Fahri Cemal’in çıkacağını söylediği bu yolculuğa şevkle iştirak etmek ister ki genç kadının bu istekliliği Fahri Cemal’i çok heyecanlandırır: *“Perran’ın, bu kadar neşe ile iştirak etmek teklifinde bulunduğu bu seyahat... Lakin bu, Fahri Cemal’in bütün elemelerini birden o kadar azim bir şifa nefhasıyla sardı ki, akşamdan beri bin bir endişe ile kararmış kalbi, birden yirmi beş yaşındaki genç galeyanıyla çarpmaya başladı.”*⁵⁴³ Perran’ın ona eşlik etmek arzusunu genç kadının kendisine gösterdiği sadakat olarak yorumlayan Fahri Cemal, endişelerinde haksız olduğunu, Perran’ı haksız yere suçladığını fark ederek nihayet derin bir nefes alır: *“Nasıl, Perran seyahate çıkmak, Avrupa’ya mı gelmek istiyordu? O halde burasını terk etmekte bir beis göremiyordu. Demek burada bir rabıtası yoktu. Demek korktuğu gibi bir sergüzeşt, bir alaka, bir şey... Hiçbir şey... Hiç, hiçbir rabıta yoktu. Demek... Demek... Demek...”*⁵⁴⁴

Perran ile beraberce yaşayacakları, mutlu mesut bir geleceğin hayalini kuran ve yapacakları memleket değişikliğinin her ikisine de yarayacağına inanan Fahri Cemal, sevdiği kadınla meraklı gözlerden ve dedikoducu kalabalıklardan uzak kalacakları bir fırsat olarak değerlendirdiği bu seyahate çıkmayı sabırsızlıkla bekler. Çocukluğundan beri seyahat etmeye meraklı olan, yeni yerler görmekten, yeni şeyler keşfetmekten hoşlanan Fahri Cemal, bu maceraya hiç tereddüt etmeden katılmayı arzu eden Perran ile çıkacağı için çok mutludur:

⁵⁴¹ Mehmet Rauf, a.e., s.113.

⁵⁴² Mehmet Rauf, a.e., s.113.

⁵⁴³ Mehmet Rauf, a.e., s.119.

⁵⁴⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.119.

*“Tekrar kendi saadetini düşünmeye başladı. Bu Avrupa seyahati ne ilahi bir fırsattı! Perran’ı buradan, bu bin türlü eski, yeni hatıralarla bağlı olduğu hayattan kaldırıp kâmilen yabancı bir muhite götürmek ve hiçbirisinde bir haftadan fazla oturmuyarak, Avrupa’nın en güzel, en ilahi şehirlerinde gezdirmek, onu kendisinden başka bir şeye bağlamak imkânı vermeyerek yalnız, yalnız kendisine hasretmek... Bu ne akla gelmez, ne tasavvura sığmaz, ne hayalin istiap edemeyeceği bir saadetti.”*⁵⁴⁵ Âdetlere bağlı yaşamayı ilkelliğin ilk şartı olarak değerlendiren ve bu nedenle âdetleri başka, garip yabancı memleketleri muhakkak yakından keşfetmeyi isteyen, hakkında romanlar okuduğu, şarkılar dinlediği, resimler seyrettiği şehirlere ayak basmayı arzulayan Fahri Cemal, tam anlamıyla Batı hayranı, batılı değerlere uymaya çalışan entelektüel bir karakter görünümündedir. Batı’da sürdürülen hayatın kendi memleketinden çok daha farklı olduğunu savunan Fahri Cemal’e göre cennet kabul ettiği uzak memleketlerin kadınları daha lütufkâr, erkekleri daha kahraman ruhludur. Yine bu memleketlerde yenilen yemekler, içilen içecekler, hatta teneffüs edilen hava da dahil, her şey daha başka, daha güzeldir. Yaşadığı toplumun henüz gelişmemiş olduğuna inanan ve bu geride kalmışlığın sebeplerini özenti kimselerin fikir dünyaları ve tavırlarında arayan Fahri Cemal, katıldığı baloların düzenlendiği salonları şıklıktan uzak ve düzensiz, baloya katılım gösteren ve dans etmeye çalışan kibarları da bayağı ve sahte bulur. Batı’yı yakından tanıyan ve bilen, batılı değerleri sindirmiş ve özümsemiş bir aydın olarak Fahri Cemal’i tahlil etme becerisi ve tenkit edebilme cesareti dolayısıyla tam anlamıyla yozlaşmış, dejenere bir karakter olarak saymamak lazımdır.

Gerekli hazırlıkların yapılmasının ardından Fahri Cemal ile Perran, İtalya’ya hareket etmekte olan vapura binerek yolculuklarının ilk varış noktasına doğru yola çıkarlar. Fahri Cemal, hayalini kurduğu bu seyahate nihayet çıkabildikleri için gayet mutludur fakat kendi saadetinin yansımasını Perran’da göremez, hatta genç kadını fazlasıyla dalgın ve kederli bulur. Perran’ın bu durgunluğunu genç kadının İstanbul’dan ilk kez ayrılıyor oluşuna bağlayan Fahri Cemal, zaman geçtikçe bir heyecan ve neşe belirtisi göstermeyen sevgilisinin mutsuzluğuna geçerli bir sebep bulmaya çalışır. Genç kadının sessizliğinin esas nedenini anlamak, ondaki hüznü havanın asıl sebebini keşfetmek isteyen Fahri Cemal, heyecanla atıldığı bu seyahatin hüsrarla bitmesinden, Perran’ın neşesiyle süslediği hayallerinin, sevgilisi ile paylaşmayı planladığı âşıkane emellerinin gerçekleşmemesinden çok korkar: *“Yanı başında onun gibi bir sandalyeye taşan neşelere, havadan hayat döken güneşe karşı vücudunda kaynayan feyzan ile mest ve bihuş oturan Üstad, bu suların nasıl saadetlerle geçileceğini tahayyül ettiğini düşünerek elim bir meraretle dudak büküyordu. O kadar süslediği bu muhayyel saadet böyle mi olacaktı? Bu sefer*

⁵⁴⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.125.

artık hayallerinde hiçbir mâni görmeyerek bütün cereyanının vüsatıyla emeller kurmuş, bahtiyarlıklar hazırlamış, neler neler tasavvur etmiş. Ve yine hüsrân ve yine matemle mi karşılaşmıştı?’’⁵⁴⁶ İçedönük hisseden bir tip olarak kolayca hüzünlenen ve kendisini kuşatan endişe verici olasılıklara kapılarak belirsizliğin acısını çekmekten vazgeçemeyen Fahri Cemal, kendini yatıştırmak için mübalağa ettiğine, Perran’ın dalgınlığını ve cansızlığını yanlış yorumladığına inandırmaya çalışır: “Hayır, hayur... Mübalağa ediyordu, bunlar, kâbus ve vehim kırıntılarıydı. Şimdi olmasa, öğleden sonra, o vakit olmazsa akşama yahut yarın yahut İtalya’ya çıktıkları vakit... Herhalde birkaç gün içinde Perran’ın bir esas olmadığına emin olduğu, yalnız, doğduğu memleketten ilk defa ayrılanların tabii hissettiği bu memleket acısı dağılacak, genç kadın, o kendini sarhoş eden taşkın neşesiyle coşacak. Hele o Napoli’nin ilahi semasının altında, insanların o asırlarca sevmiş, sevişmiş ve bahtiyar olmuş oldukları o yeşil ve çiçekli sahillerde kuşlar gibi cıvıdayacak, kelebekler gibi uçacaktı.”⁵⁴⁷

Aklı İstanbul’da, ardında bıraktığı Fuat İlhami’de kalan ve bu nedenle üzgün görünen Perran, kendisini mutlu etmeyi bir vazife bilerek çaba gösteren Fahri Cemal’i onun yanında olduğu, bu seyahate birlikte çıktıkları için mutlu olduğuna ikna edebilmek için olduğundan daha neşeli, daha istekli görünmeye çalışır. Genç kadının rol yaptığından habersiz, onun sahte sevinç gösterileriyle mutluluk bulan Fahri Cemal, dilini de bilip hâkimi olduğu İtalya’nın sokaklarını bu defa sevdiği kadın ile dolaşmak, gezilecek önemli yerleri, tarihî mekânları ve müzeleri bir kez daha onunla keşfetmek ister. Gezmeyi, görmeyi, bu sayede bilgi ve görgü anlamında kendini geliştirmeyi seven bir adam olarak Fahri Cemal, aynı zamanda sanatla ilgili, sanatçı ruhlu bir şahsiyettir. Perran’ın da tiyatroya, musikiye, operaya ilgi duyduğunu bilen ve genç kadını bu etkinliklerle buluşturmak isteyen Fahri Cemal, sanatçılar ve onların kıymetli eserleri hakkında da bilgi sahibidir. İçedönük hisseden bir tip olarak sanatı hem duygularının bir yansıması hem de duygularını ifade etme aracı olarak gören Fahri Cemal’e göre bir sanat eseri mevcuda getirebilmek için mutlaka acı çekmek, derin hislerle ve elemelerle hemhal olmak, cesurca kahramanlık göstermek gerekmektedir. Üstad olarak bilinen bir yazar ve gazeteci olarak Fahri Cemal bu görüşünü şu sözlerle savunur: “İşte, Perrancığım şahkârlar böyle elemelerin ve böyle kahramanlıkların mahsulüdürler. Sakız leblebisi, badem ezmesi yiyerek eser-i nefis ibda edilemez.”⁵⁴⁸ Aşırı duygulu, hassas, kırılğan ve derin bir karakter olarak içedönük hisseden bir tip olarak değerlendirebileceğimiz Fahri Cemal’in bu görüşte olması şaşırtıcı değildir. Her

⁵⁴⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.249.

⁵⁴⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.249.

⁵⁴⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.272.

mutluluğunda bir hüznün, her ihtirasında bir düşkünlük bulan, melankolik bir adam olan Fahri Cemal için yaratıcılığının kaynağı da yine içindeki elemeler, sıkıntılar, kuruntular olacaktır.

Bir süre kadar Perran'ın sahte neşesiyle aldanan, dalgın ve mutsuz görmekten endişe ettiği genç kadının gizli âşığından habersiz Avrupa maceralarının tadını çıkarmaya uğraşan Fahri Cemal, bir zaman sonra Perran'ın sahiden de düşünceli, şevksiz ve hatta kederli olduğunu keşfederek bu keyifsizliğin, bedbahtlığın asıl sebebinin merak eder fakat bu merakını gidermek için ilk olarak genç kadınla konuşmayı istemez; o, tüm dertlerini, endişelerini ve şüphelerini kendine saklamaya, hislerini kendi içinde gizlemeye alışkın, kendi dikkatine ve tahlil yeteneğine güvenen, bu sebeple dışarıya kapalı olarak değerlendirilebilecek bir adamdır: *“Fahri Cemal, ilk yaşlarından beri derunî bir adam olmuştur. Her şeyi kendinde kapalı, daima gizli kalır; bilhassa hislerini, şüphelerini kıskanç bir ehemmiyetle başkalarından, bahusus o şüpheyi hasıl edenlerden gizlemeye itina ederdi.”*⁵⁴⁹ Fahri Cemal bu düşüncelerle kıvranıp Perran'ın sahiden de mutsuz olup olmadığını anlamak için uğraşırken bir gece vakti genç kadının yatağında gözyaşlarıyla ıslanmış bir mendil görür ki bu da tüm şüphelerini destekleyen bir delil olur: *“Demek, bu kadını bahtiyar etmek için canını bile esirgemediği halde o yine bedbahttı ve kendini gece yarılarında kadar ağlatan dertlerini gizliyordu.”*⁵⁵⁰ Şüphelerinde haklı olduğunu, sezgilerinde yanılmadığını anlayan Fahri Cemal için Perran'ın mutsuzluğunu keşfetmek, genç kadını adeta bir yabancı gibi algılamasına, onu kendisi için tam anlamıyla bir sır olarak görmesine neden olur. Kendisinden gizlenen her şey, genç kadını kederlendiren her his ve düşünce, Fahri Cemal için oldukça rahatsız edicidir: *“Bu, genç kadınla beraber geçirdiği altıncı geceydi. Demek Perran'ın ona söylenmeyen şeyleri, kendisinden gizlenmiş kederleri vardı, öyle mi? Demek bu kadın onun için bütün bir sırdı. Bütün bir sır, bütün bir muamma...”*⁵⁵¹ Perran'ı bir yavru gibi masum, bir kuş gibi samimi, bir melek gibi pak ve beyaz gören Fahri Cemal, genç kadının kendisinden gizlediği gerçeklerin ve emellerin varlığından huzursuz olarak saf ve temiz sandığı bu kadının da hayatına girmiş diğer âşıkları gibi kendisini aldattığından kuşku duyarak onu kendisine kapalı, sırlarla dolu bir kadın olarak görmeye başlar: *“Onun, masum, açık, saf... Bildiği Perran demek gizli, esrar-alud, kapalıydı.”*⁵⁵²

Başından geçen türlü aşk maceraları dolayısıyla acı tecrübeler yaşayan, aldatılmaktan ve aldatılmaktan adeta usanarak aşka yeniden teslim olmamanın yollarını arayan fakat güzelliğe düşkün, aşka ve tutkuya istekli bir adam olarak hislerinin düşüncelerini ve mantığını

⁵⁴⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.300.

⁵⁵⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.302.

⁵⁵¹ Mehmet Rauf, a.e., s.302.

⁵⁵² Mehmet Rauf, a.e., s.303.

gölgelemesine izin vererek Perran'ı tanıır tanımaz ona yoğun duygularla bağlanan Fahri Cemal, Perran'ın neşesini sömüren, bedbaht eden durumun da bir aşk meselesi olduğuna inanmakta, güvenerek kendisini ve tüm mal varlığını teslim ettiği bu kadının ihanetine uğradığını düşünerek öfkelenmektedir: “*”Hiç şüphe yok ki bu bir aşk meselesiydi. Genç kadın İstanbul’da birini seviyordu. İhtimal bir dargınlık, ihtimal bir tehevür veya kıskançlık girdabı içinde seyahate çıkmaya razı olmuş, fakat şimdi sevgilisinden uzaklaşınca kalbi bu intikamın aksülameliyle yaralanarak onu ezmekte bulunmuştu.”*⁵⁵³ Servet, şöhret ve kudret sahibi bir adam olmasına rağmen ömrü boyunca hiç sadakat görmediğini, saadet bulamadığını düşünen Fahri Cemal, tadamadığı mutlulukların acısını çekerek kendini sahip olduğu her türlü imkân ve zenginlik emarelerine rağmen bedbaht bir adam sayar: “*Ya Rabbi, o ne bedbaht bir adamdı. Başka adamları yüz kere mesut edecek her teselli bulunduğu halde kalbi bütün hayatında bir dakikalık bir saadet duyarak yaşamamıştı. Servet, şöhret, kudret, her şey vardı. İstanbul hayatında değil, Avrupa’da bile bir mevki sahibi olacak kadar meziyet ve irfan sahibiydi. Aile serveti ve gazetesinin varidatı sayesinde nerede olsa prensler gibi ömür sürebilirdi.”*⁵⁵⁴ Fahri Cemal’e göre kendisi sahip olduğu sınırsız mal varlığının ve edindiği bilgiyle görgünün kıymetini bilememiş, mutluluğu elde edemediği gibi mutsuzluğa sürüklenmekten de kaçamamıştır: “*Halbuki, bütün bunlar ona bir defa olsun ve tek bir gün olsun tam, gölgesiz bir saadet temin edememiş, hatta refahını, mevkiini, şöhretini kendisine taşıyamaz bir yük haline getirmişti.”*⁵⁵⁵ Şurası kesindir ki maddî sıkıntıları olmayan, edebî eserleri ve gazetesinin başarısıyla ün bulan Fahri Cemal sandığı kadar mutsuz ve çaresiz, üzgün ve düşkün değildir fakat içedönük hisseden bir tip olarak hislerinin yoğunluğu altında ezilmekten, derin duygularının tesiriyle acı çekmeye meyletmekten, melankolik bir ruh hâlinin esiri olmaktan kurtulamaz.

Fazlasıyla kıskanç, oldukça kuruntulu bir adam olmasına rağmen Perran'ın kederli ruh hâlini, dalgın bakışlarını ve geceleri kendisinden gizli ağlayışını genç kadının ihanetinin somut delilleri olarak yorumlayan ve Perran'ın kendisini aldattığı ve genç olduğunu tahmin ettiği adamın kim olduğunu merak etmekten kendini alamayan Fahri Cemal, şüpheleri kesin gerçeklik hâlini alana kadar sessizliğini koruyup genç kadının her hareketini ve her sözünü tahlilci, tetkikçi bir roman yazarı gibi gözlemlemeye başlar. Perran'ın masumiyetine güvenmek, genç kadın kendisini aldatıyorsa bile bu meseleyi didiklememek, kendisiyle yurt dışına çıkarak genç âşığını değil onu seçtiğini neredeyse ispat etmiş olan bu kadını eskisi gibi sevmeye devam

⁵⁵³ Mehmet Rauf, a.e., s.304.

⁵⁵⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.305.

⁵⁵⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.305.

etmek isteyen Fahri Cemal, unutmak ile unutamamak, affetmek ile intikam almak arasında kalarak bir iç çatışma yaşar. Bu çatışmada iki kutup vardır ki biri kıskanç, öfkeli, zalim, yırtıcı yaniyla Perran'dan öç almak isteyen Fahri Cemal, diğeri ise tecrübeli, olgun, affedici ve merhametli yönleriyle Perran'ı bağışlamayı dileyen Fahri Cemal'dir. Fahri Cemal içindeki bu iki zıt sesin kavgasının ortasında çaresiz kalır: *“O zaman karşı karşıya iki Fahri Cemal peyda oluyordu.*

Biri o eski, ateşin gençliğin gaddar kıskançlığı, hunhar inhisarperverliği ile gururu yükselmiş, hodgâm, zalim, aşkta akıl ve ihmal nedir bilmez, yırtıcı adam... Diğeri, hayatının bütün darbeleri altında bin bir yara ile mecruh olmuş, bin bir acı tecrübe ile belî bükülmüş, hilkatın mürekkep olduğu bütün felsefeyi, bütün manayı en acı tahlillerine varıncaya kadar iliklerine kadar içmiş, anlamış ve şimdi ömrünün bu son aşkında bu tecrübelerden istifade etmek, ruhunu bazı hakikatlere kapayıp, gözlerini bazı ziyalara yummak mecburiyetini anlayan bir filozof...

Şimdi bu iki zıt şahsiyet birbirleriyle boğuşuyorlar, kanlı bir tırmanma ile didişiyorlardı.”⁵⁵⁶

Her şeyi zamana bırakmaya karar veren, Perran'ın her hareketinden, her sözünden gizli bir mana çıkarmaya uğraşan Fahri Cemal'in şüphelerini doğrulayan son hadise Perran'ın gözleri görmeyen bir mandolinci kızın içli sesiyle söylediği aşk şarkısını dinlerken İstanbul'da, ardında bıraktığı sevgilisini düşünerek ağlamasıdır. Genç kadının niçin, kimin için ağladığını bilmez fakat bu gözyaşlarının bir sevgili, ondan ayrı kalmanın acısı ile ilgili olduğunu tahmin eder ki bu Fahri Cemal için bardağı taşıran son damladır. Perran'ın memnun olmadığını gizlemediği bu yurt dışı seyahatine bir son vermeye ve genç kadının İstanbul'daki yaşantısını gözlemleyip kontrol ederek bu ihanet görünümlü tuhaflığa kesin bir ad koymaya karar veren Fahri Cemal, hiç umduğu gibi geçmeyen yurt dışı macerasını sonlandırır. Perran ile mutlu bir gelecek düşleyen fakat çıktıkları seyahatin ilişkisine daha büyük zarar verdiğini görerek genç sevgilisinden beklediği yakınlığı göremeyen Fahri Cemal, hayallerinin karşısında beliren gerçeklerin darbesiyle yıkılmıştır: *“Ah, o İstanbul'dan böyle mi çıkmak, çıktıktan sonra böyle mi girmek emelindeydi. Seyahatlerinden evvel tanıdığı Perran eğer devam etseydi, her saatleri başka bir saadet, her dakikaları başka bir kahkaha olmayacak mıydı? Genç kadın bir kuş gibi çalak ve pervazkâr, pür-hande ve pür-terennüm onu isteseydi ne kadar mesut eder, nasıl bir şevk ve şetaret bırakırdı.*

⁵⁵⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.320.

Fakat bütün bunlar hayal olmuştu. Bunun meraretiyle dudakları takallüs ettiği halde: ‘Şimdi hakikate bakalım. O ne söyleyecek?’ diye mırıldandı.”⁵⁵⁷

Fahri Cemal’in İstanbul’a döner dönmez yaptığı ilk hamle, Perran’ın kendisinden sakladığı gerçekleri öğrenebilmek için evin hizmetçisi Evantiya’ya para vererek genç kadını evde kendisi yokken olup bitenleri harfi harfine anlatması için adeta bir hafiye olarak görevlendirmesidir. Akıllı ve uyanık bir kız olarak değerlendirdiği Evantiya’dan Perran’ın her hareketine dikkat kesilmesini isteyen Fahri Cemal, kurnazlığını iyi bildiği bu kız sayesinde Perran’ın sırlarını keşfedeceğine, eğer ki genç kadın kendisini aldatıyorsa bundan çok geçmeden haberdar olacağına inanır. Nitekim Evantiya çok geçmeden Fahri Cemal’in kapısını çalar ve patronuna Perran’ın ısrarla bir numarayı aradığını, aradığı kişiye ulaşamadıkça sinirli ve üzgün görüldüğünü, çalışanlarına ve kendisini ziyarete gelenlere suratsızlık ederek yaklaştığını anlatır. Perran’ın karşıdan bir cevap almak umuduyla çevirdiği numarayı da öğrenerek aranan kişinin kimliğini bulmaya çalışan Fahri Cemal, numaranın Fuat İlhami Bey namında bir genç adama ait olduğunu öğrenir. Fuat İlhami isimli bu delikanlının Perran’ın kendisini aldattığı adam olduğunu tahmin eden ve genç kadının kendisini aldattığı bu genç hakkında malumat edinmeye karar veren Fahri Cemal, önce Fuat İlhami ile sonra da Perran ile yüzleşmeye kararlıdır: *“Şimdi ilk iş olarak bu Fuat İlhami’nin kim ve nasıl bir adam olduğunu anlayacak ve sonra kendisi gibi bir adamın vahşetinden ve darbelerinden korkmayarak ona oyun etmeye cesaret eden o Perran’ı lazım geldiği gibi tedip edecekti.*”⁵⁵⁸ Aldatılmak fikrinin ağırlığı altında ezilen ve ihanete uğradığı gerçeğinin acısıyla dehşete düşen Fahri Cemal’in içi kanlı bir intikam arzusuyla doludur: *“Fikrinde korkunç intikam tasavvurları, kanlı ve feci tarzda tevali ediyor ve artık bu son aşk sergüzeştini, bu hıyanetten sonra her türlü kayıt ve şartı unutarak kan içinde boğmak gayzıyla kayınıyordu.*”⁵⁵⁹ İntikam planlarına Perran’a ve Perran’ın eşi Şefik Nuri’ye sağladığı maddî desteği geri çekmekle başlayan Fahri Cemal aynı zamanda işinde başarılı, keskin bir muhbir olduğunu bildiği Keramet Bey adlı bir adamı Fuat İlhami hakkında bilgi toplaması için görevlendirir.

Keramet Bey, Fahri Cemal’in emri üzerine Fuat’a ulaşmış, genç adamın işini ve yaşadığı yeri öğrenmiş, yanında onun bir fotoğrafıyla Üstad’ın huzuruna çıkmıştır. Fuat’ın fotoğrafını dikkatle inceleyen ve Perran’ın kendisini genç ve yakışıklı bir delikanlı ile aldattığını gören Fahri Cemal, doğrulanan ihanetin sıkıntısını çekmekteyken kendisini Fuat ile kıyaslamadan da

⁵⁵⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.346.

⁵⁵⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.370.

⁵⁵⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.370.

duramaz. Birlikte oldukları sürece her daim Perran'dan yaşça büyük olmasının bir sıkıntı doğurmasından çekinen Fahri Cemal, yine yaşça büyük olduğu Fuat'a göre kendisinin ancak bir ihtiyar, pejmürde bir âşık olduğunu düşünerek bir kez daha yıkılır. Keramet Bey'den Fuat'ın yaşadığı evin adresini öğrenen ve Evantiya'dan Perran'ın hastalandığı için işine gidememiş olan sevgilisini ziyarete gideceğini haber alan Fahri Cemal, onları bir arada yakalamak, kendisini oyuna getiren bu âşıklara baskın yaparak intikamını almak üzere Fuat'ın kaldığı apartmana doğru yola çıkar: *“Nihayet... Evet, nihayet pençesindeydiler. Bugün saat üçte Perran Hanım aşkının kucagında mesut olmak emeliyle oraya geldiği zaman karşısında Fuat'ı değil, kendini, Fahri Cemal'i bulacaktı. Ve daha neler olacağını Üstad kendi de bilmiyordu. Herhalde korkunç, kanlı, yıldırımli şeyler yapacağını zannediordu.”*⁵⁶⁰ Fahri Cemal o kadar öfkeli ki sinir anında adeta kontrolünü kaybeder, kandırıldığını ve aldatıldığını düşünmek onu adeta çıldırtır, kendisine yapılan yanlış cezasız bırakmamak arzusuyla dolar. Bu intikam hırsı Fahri Cemal'e gazetelerde okuduğu kıskançlık vakalarını ve bu vakaları takip eden vahşet sahnelerini hatırlatır; Üstad, bu sonu kanlı biten intikam hikâyelerinde ihanetin kontrolden çıkardığına inandığı katillere hak vermekten kendini alamaz: *“Üstad düşüncelerinin burasına gelince artık ne olacağını, ne yapacağını düşünemiyor ve gazetelerde okuduğu aşk facialarını, kıskançlık cinayetlerini, o vahşetiyle okurken titrediği en kanlı sergüzeşleri gayet mümkün ve kolay bir şeyler olmak üzere tasavvur ediyordu.”*⁵⁶¹

Zihni bu düşüncelerle meşgulken Fuat'ın yaşadığı apartmanın kapısına kadar gelen ve bu apartmanın kapısından geçip genç sevgilisinin dairesine doğru ilerleyen Perran'ı gören Fahri Cemal hırsla genç kadının ardından apartmana girse de son anda yapmayı planladığı şeylerden pişmanlık duyacağını fark ederek hızla oradan ayrılmaya karar verir. Onu anlık öfkesinin tesiriyle bir delilik etmekten caydıran esas unsur, kazanmak için emek verdiği itibarını korumak, kendisini toplumda sayılan bir kimse hâline getiren derin ve yüksek kimliğine zarar vermemek isteğidir. Fahri Cemal'in bu hiddet anında yaşadığı duygusal patlama, Üstad'ın kendi kontrolünü sağlama becerisi sayesinde büyük hasarlar verilmeden tekrar söner. Fuat'ın yaşadığı Şerbetçi Apartmanı'ndan ayrılmadan evvel intikamının bir parçası olarak cinayete teşebbüs etmeyi planlayan, intikam almak fikrini kafaya koyarak katil olmayı göze alan Fahri Cemal, kararından vazgeçerek rahatlar, kendisini hafiflemiş hisseder: *“Demin, muzlim, kesif, eli paltosunun cebindeki küçük revolverin kabzasını sıkın ve etrafını görmeyip sabit fikirler bir cinayet için koşan adamdı. Şimdi piyade kaldırımında kollarını sallayarak, sırtında bir çift*

⁵⁶⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.384.

⁵⁶¹ Mehmet Rauf, a.e., s.386.

*kanat varmış gibi şevkli ve şen, hafif ve çalak avdet ediyordu.*⁵⁶² Bu hızlı değişen ruh hâlini içinde bulunduğuna inandığı iki zıt şahsiyetin varlığıyla açıklayan Fahri Cemal bir an başına gelen acı tecrübelerin tesiriyle üzgün ve harap hâldeyken diğer an kendi acılarına gülebilen, hayata bir filozofun gözüyle bakarak değer verdiği her şeyi önemsizleştiren bir adama dönüşür: *“Zaten o bazen şimdi tecelli eden bu iki zıt şahsiyeti kendinde hayretle görürdü. En feci temayüllerle galeyan eden muzlim, elem-alud ve facia-perver Fahri Cemal hayatın en feci ihtilaçlarında böyle hiçten bir sebeple ruhunu birden tebdil ederek altından her şeyi tezyif, hatta terzil eden bir Mefistefoles mevcudiyetiyle çıkardı. O zaman bir dakika evvel zırladığı yaralara en müstehzi ıslıklar, bir an evvel döktüğü yaşlara en müzeyyif terzillerle kahkahalar atar, dünyada teellüme şayan hiçbir yara görmez ve acı filozof olurdu.*⁵⁶³

Sakinleşen ve uğradığı ihanetin kendisinde bıraktığı hasarı yaşadığı memleketten uzaklaşmakla tedavi edeceğine inanan Fahri Cemal, masumluğuna ve sadakatine inandığı Perran’ın da aldatmaya meyilli diğer kadınlar gibi olduğuna kanaat getirerek aşktan tamamen vazgeçmiş, ölünceye dek bekâr hayatı sürdürerek kadınlardan uzak kalmaya karar vermiştir. Sanatın kıymet gördüğü, eğlencenin kolay erişilebilir olduğu bir Avrupa kentine yerleşerek yaşam standartları ve ilim, sanat bakımından gelişmiş saydığı Batı coğrafyasında daha rahat, mesut bir hayat sürdüreceğine inanan Fahri Cemal vermiş olduğu bu kararı kendisinden af dilenmeye gelen, bağışlanmayı ümit eden Perran’a da söyler. Perran’ın genç âşığı Fuat da genç kadının Fahri Cemal ile olan ilişkisini öğrenmiş, ona sert muamele göstererek evden kovmuştur. Fahri Cemal’in kendileri üzerindeki desteğini çektiğini öğrenerek Adana’ya yerleşmeyi düşünen kocası Şefik Nuri ile de beraber olmak istemeyen Perran, Fahri Cemal ile beraber Almanya’ya gitmek, ömrü boyunca Üstad’a sadık kalarak yaşamak ister. Fahri Cemal’in her şeyden haberdar olduğunu anlayan Perran, Fuat ile başından geçenleri itiraf ederek affedilmeyi umar. Perran’ı çok seven, genç kadının üzülmeye ve güç hayat şartlarına dayanmak zorunda kalarak yaşamasına gönlü razı gelmeyen Fahri Cemal, kısa süre sonra pişman olacaksa da yüzleştikleri o gece genç kadını affetmemeye kararlı görünür. Buna rağmen tamamen çaresiz kaldığını düşünen ve ölmeyi en makul seçenek olarak görerek intihar eden Perran’ı kurtaran da Fahri Cemal olacaktır.

İntihar ederek hayatını sonlandırmayı deneyen Perran’ı kurtaran ve genç kadının iyileşmesi için elinden geleni yaparak ona şefkat gösteren Fahri Cemal, bu elim hadise sonrası yapılacak en doğru şeyin Perran’ın yaşça ve mevkice kendine denk olan Fuat ile birlikte olmasına izin

⁵⁶² Mehmet Rauf, a.e., s.443.

⁵⁶³ Mehmet Rauf, a.e., s.443.

vermek olduğunu anlamıştır. İnsanı tabiatın bir esiri olarak değerlendirerek tabiatın kanunlarına karşı çıkmamak gerektiği fikrini benimseyen Fahri Cemal, Perran ile arasındaki yaş farkının onları muhakkak ayıracağı düşüncesine vararak çok sevdiği sevgilisi Perran'ı genç âşığı Fuat ile birleştirmeye karar vermiştir. Geçmişte yaşadıkları acı hatıraların ve kendisinde derin yaralar bırakan bu karanlık aşk tecrübesinin izlerini kapatmak isteğiyle hareket eden ve büyük bir fedakârlık yaparak Perran ile Fuat'ı bir araya getiren Fahri Cemal, Perran olmadan yalnız kalacağına, onsuz yaşantısının pek sıkıcı, hatta boş geçeceğine inanmasına rağmen doğru olanı yaptığını düşünerek fikrinde sabit kalır. Herkes onun gibi yaşlı bir adamın böylesi büyük acılara ve sıkıntılara dayanamayarak intihar edeceğini söylese de tecrübeli bir adam olarak kendi canına kıymayan, hatta Perran ile Fuat'ın evliliklerine yardım ederek onlara Perran'ın uzun zamandır yaşadığı apartmanı hediye eden Fahri Cemal, kendi dert ve tasalarının genç âşıkların mutluluğuna gölge düşürmesine izin vermeyerek asil bir tavırla aradan çekilir. Mustafa Özbacı, Fahri Cemal'in bu fedakâr davranışını bir fazilet örneği olarak değerlendirerek Üstad'ın derin ve yüksek kişiliğine dikkat çeker: *“Kimi insanlar, kendilerinden hiç umulmayan asîl ve ulvî duyguların sahibi olabilirler. Son Yıldız'ın en önemli şahıslarından biri olan Fahri Cemal, içkisi ve eğlencesi ile tam bir serbest hayat yaşamasına ve birçok bakımlardan yozlaşmış (dejenere) bir tip olduğu izlenimini uyandırmasına rağmen, acımak, sevmek, yardım etmek gibi beşerî duyguları kaybetmemiş bir insandır. Gerçekten onun, çok sevdiği ve uğrunda bütün servetini fedâyâ hazır olduğu Perran'ı, ilk aşkı Fuad'a terketmesi, ikisinin evlenmesi için ne gerekiyorsa yapması, bir fazilet örneği olarak gösterilebilir. Romanın bu son sahneleri, bazı bakımlardan Reşat Nuri'nin Çalığışu romanını akla getirmektedir. Çalığışu romanında Dr. Hayrullah Bey Feride'yi nasıl insanların fitne ve fesadından, herhangi bir saldırıdan korumak için nikahına almış, onu nasıl bir baba şefkat ve sevgisi ile bağrına basmış ve neticede onu gerçek sevgilisi Kâmuran'a nasıl teslim etmişse, Fahri Cemal de Perran'ı aynı şekilde Fuad'a teslim etmiştir. Bu davranışı, Mehmed Rauf'un aşkıta fedakârlık ve ferâgatin bir örneği olarak yaşatmak istediği Fahri Cemal'in mizacının önemli bir cephesini tanımamıza imkân verecek mâhiyettedir.”*⁵⁶⁴

Son Yıldız romanındaki gerilimin esas unsurunu oluşturan aşk üçgeninin bir kutbunu oluşturan Fahri Cemal, romanın en dikkati çekici karakterlerinden biridir. Ellili yaşlarındaki bu servet ve şöhret sahibi bu adam, roman boyunca derin ve yüksek kişiliği, tecrübeli yapısı ve duygulu, hassas mizacı ile ana olayların gelişmesinde büyük rol oynar. Yazarın demevi mizaçlı bir şahsiyet olarak betimlediği Fahri Cemal, aşka fazlasıyla kıymet veren, hayatını bu duygunun

⁵⁶⁴ Mustafa Özbacı, *Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s.175-176.

etrafında şekillendiren, birlikte olduğu kadına yani Perran’a yoğun hislerle ve şefkatle yaklaşan, bu aşkın verdiği mutluluk ve haz duygularıyla saadet bulan ancak her saadetini elemli duygularla, karamsar düşüncelerle ve kötümser ihtimallerle süsleyen, hemen her şeyde bir facia bulmaktan vazgeçmeyen, içi hayallerle dolu ve tutkulu fakat aynı zamanda gerçeklerin darbesiyle ezilen, melankolik bir adamdır. Bu özellikleri bakımından içedönük hisseden bir tip olarak değerlendirebileceğimiz Fahri Cemal, sanatkar kimliğine de sirayet eden bu melankolik yapısı nedeniyle romandaki huzursuz havayı belirginleştiren karakterler arasında ön plana çıkar.

III. FUAT İLHAMİ – İÇEDÖNÜK HİSSEDEN TİP

Otuzlu yaşlarında, orta boylu, hafif kilolu fakat düzgün vücutlu, geniş omuzlu, zarif görünümlü, dinleyenini içini ısıtan, hoş sesli, şık giyimli bir delikanlı olarak tarif edilen Fuat, yakışıklı bir adamdır: *“Fuat, esasen çehre itibariyle sihirli bir tesire malikti. Gayet tatlı ve füsunkâr gözleri, mütenasip bir burnu, yuvarlakça ve zarif bir çenesi vardı. Matruş dudaklarının altında ağzı rengin ve latif bir resimle görünüyor ve söz söylerken mütebessim bir hat ile açılarak beyaz dişleri kalbi çekiyordu.”*⁵⁶⁵ Emekli bir miralayın oğlu olan Fuat, Çanakkale Cephesi’nde düşmanla çarpışırken yaralanmış, tedavi olmak üzere İstanbul’a gönderilmiş, tedavisi tamamlandıktan sonra dinlenmek üzere ailesinin yanına Büyükkada’ya gelmiş, bu sırada Perran ile tanışıp genç kıza karşı samimi duygular beslemeye başlamış, ona âşık olmuştur. Kerim adlı bir akraba oğlunun saldırısına ve tecavüzüne uğrayarak büyük bir travma atlatan ve bu ürpertici tecrübe sebebiyle tüm erkeklerin zararlı ve vahşi olduğuna inanarak aşka gönlünü kapatan Perran kalbi saf, vicdanı temiz, asil yaratılışlı bir genç olan Fuat’ı tanıdıktan sonra delikanlının aşkına karşılık vermiş, Kafkas Cephesi’ne çağırılan genç adamı beklemeye, döndüğünde ise onunla evlenmeye söz vermiştir. Annesi ve teyzesi tarafından özenle, ince ve hassas bir çocuk olarak büyütülen, terbiyeli ve görgülü örnek bir genç adam olmasına önem verilerek yetiştirilen, yanlış ilişkiler kurmaktan kaçınarak namusunu korumaya uğraşan Fuat, Perran’ı hayatına “ilk kadın” olarak almış, tüm ilgi ve ihtirasını ona yönelterek genç kıızı büyük bir aşkla sevmiştir. Perran, bu masum yaratılışlı, temiz tabiatlı, saf ve iffetli genci beklemeye söz veriyse de Fuat İlhami’yi cepheye taşımakta olan vapurun düşman kuvvetleri tarafından batırıldığı haberini işitmiş, hiç kimsenin kurtulmadığı bu elim kazadan Fuat’ın da sağ kurtulamadığına inanarak tam sekiz sene geçirmiştir. Oysa herkesin öldü bildiği Fuat bu saldırıdan sağ omzundan yaralı olarak kurtulmuş, Rus askerleri tarafından bulunup tedavi ettirildikten sonra esir olarak tutulmuş, uzun bir süre boyunca Sibirya’nın meçhul bir köyünde kötü şartlara dayanmaya

⁵⁶⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.240-241.

alışarak yaşadıktan sonra evine dönmeyi başarmıştır. Nihayet kurtularak İstanbul'a vardıktan sonra evlenmek istediği kızı yani Perran'ı arayan fakat bir türlü bulamayan, bu sırada hem anne babasını hem de yetişmesinde büyük emeği olan teyzesini kaybeden hayatta bir başına kalan Fuat yıllar sonra bir baloda gençlik aşkını görecek, sekiz senedir aradığı sevgilisini bulmanın heyecanıyla dolsa da hiç ummadığı bir muameleyle karşılaşarak sevdiği kadını elde etmek için mücadele edecektir.

Pera Palas'ta düzenlenen bir baloda boy gösteren Perran, baloda dans edenler arasında sekiz sene evvel görüşüp seviştiği, çarpışmak üzere gittiği cepheden döndüğünde evlenmeyi mit ettiği fakat harbe gittikten sonra vefat ettiği haberini aldığı Fuat'a tesadüf eder. Bu tesadüf sonrası ilk aşkının, evlenmek üzere gönül verdiği sevgilisinin hayatta olduğunu ğrenen Perran genç adamın yaşıyor olmasına çok sevinse de artık evli, evli olmasına rağmen bir başkası ile ilişki kuran bir kadın olarak onunla münasebet kuramayacağını düşünür. Fuat da kalabalık arasında uzun yıllar aradığı, bulamayarak hayal kırıklığına uğradığı Perran'ı görünce çok sevinir ve heyecanla genç kadının karşısına çıkar. Genç kadına uzun zamandır kendisini aradığını itiraf eden, bu karşılaşmaya çok sevindiğini hiç gizlemeyen Fuat, Perran'a bir Alman fabrikasının mümessili olarak çalıştığını, geçimini bu şekilde sağladığını anlatır ve müsait bir zamanda kendisi ile görüşmek istediğini söyler. Perran ile mutlaka buluşmak, kaybedilen zamanı telafi etmek isteyen Fuat genç kadından ev adresini talep ederse de evli olduğu gerekçesiyle kendisiyle serbestçe grşemeyeceğini belirten Perran, ondan kendisine bir telefon numarası vermesini, bu sayede iletişime geçebileceklerini söyler. Perran'dan beklediği ilgiyi göremeyerek çok üzülen Fuat genç kadınla görüşmek ümidiyle numarasını ona bırakır ve heyecanla aranmayı bekler.

Baloda karşılaşmalarının ardından Fuat'ı arayan ve onunla bir görüşme ayarlayan Perran, genç adamın bu buluşma için ne kadar heyecanlı olduğunu fark eder. Perran'ın belirlediği saat ve yerde bir araya geldiklerinde cepheye gönderildiği sırada düşman kuvvetleri tarafından batırılan gemiden nasıl sağ kurtulduğunu, esir düştükten sonra ne kadar zor günler geçirdiğini anlatan Fuat, sekiz yıl boyunca aşkına bağlı kalmış, onu bulmak ümidiyle yaşamış, aşkına sadık kalarak başka hiçbir kadınla ilişki kurmamıştır. Mehmet Rauf'un aşka aşık karakterlerinden biri olarak aşka yüce bir değer bahşeden Fuat, son derece duygusal, hassas bir gençtir. Genç kadınla karşılaşır karşılaşmaz gözyaşlarını tutamayarak ağlamaya başlayan Fuat, hislerinde derinleşen, duygularının tesiriyle hareket eden, aşkına karşılık görememekten ve yalnız kalmaktan korkan bir karakter görünümündedir. Nitekim kısa süren görüşmelerinin ardından ayrılmaları lazım

geldiğinde fazlasıyla hüznü, incinmiş görünen Fuat'ın bu incelikli, santimental yapısı onu içedönük hissedenden bir tip olarak değerlendirmemize imkân verir.

İlk buluşmalarının ertesi günü Fuat ile Perran yeniden bir araya gelirler ve bu mülakat sırasında Fuat ayrı kaldıkları sekiz sene boyunca genç kadından hiç vazgeçmediğini, yeniden karşılaştıklarına göre artık mutlu olmalarının önünde bir engel kalmadığına inandığını söyleyerek Perran'a duyduğu aşkın büyüklüğünden, bu aşkı bir ibadet bağlılığıyla yaşattığından bahseder. Genç adamın aşkının samimiyetinden ve bağlılığının bâkiliğinden bahsettiği şu satırlar Fuat'ın derin ve hassas yapısının bir göstergesi niteliğindedir: *“Bak, göreceksiniz. Biz ne kadar mesut olacağız, diyordu. Ben o kadar muti, o kadar uslu olacağım ve sizin her türlü arzuunuza, her türlü emrinize o kadar münekat, o kadar esir olacağım ki... Sizden gelecek bir işaret, bir baş hareketi, bir tebessüm beni aylarca mesut edecek. Mümkün olursa, isterseniz beni yine çağırırsınız ve ne kadar arzu ederseniz, nereye isterseniz oraya gideriz. Ne verirsiniz onunla kâni, onunla mesut olurum. Size karşı ne kadar derin bir ibadetim, ne ateşin bir rabitam olduğunu bilerseniz.”*⁵⁶⁶ Fuat hislerinin yüceliğini vurgulamak için Perran'ı kendisinin mabudu saydığını, onun karşısında esir olmaya razı geldiğini söyler ve gelecekte bir araya gelmelerinde bir mâni göremediğini ifade ederek genç kadından birleşeceklerine dair bir vaat bekler. Fuat'a göre hemen bir araya gelmelerinin önündeki tek engel genç adamın maddî yetersizliğidir ki hayatını düzene sokmaya, genç kadını layık gördüğü hayat standartlarında yaşatmaya kararlı ve istekli görünmektedir: *“Böylece, ben sizin esiriniz, siz benim mabudum... Bir müddet devam eder gideriz. Bu esnada eğer bana karşı tabii şimdi biraz soğumuş olan kalbinizin tekrar ısınmak ihtimalini görürseniz... Ben de o zamana kadar işlerimi başarmış, hayatımı tertip etmiş olurum. O, kırılmış, zavallı gençlik hülyasını yeniden yaşatmaya çalışırız. Olur mu?”*⁵⁶⁷ Bu buluşmadan birleşecekleri ihtimaline Perran'ın da sıcak baktığını zannederek ayrılan ve bu vaadin yatıştırıcılığı ile teselli bulan Fuat, o esnada genç kadının servet ve şöhret sahibi âşığı ile yurt dışına çıkma planları yaptığını bilmemekte, onun yalancı avutmalarıyla aldanmaktadır.

Fuat'a ilişkilerine bir şans tanıyacağına dair söz veren Perran, âşığı Fahri Cemal ile beraber İstanbul'dan ayrılmadan evvel genç adama haber vermesi gerektiğine inanır ve bunu kendisine bir vefa borcu bilerek onu arar. Kendisi ile görüşerek ümit veren, yakınlığı ile mesut eden Perran'ın Avrupa'ya doğru seyahat edecek olduğunu öğrenen Fuat, genç kadına onu uğurlamaya gelenler arasında bulunacağını, vapur rıhtımından ayrılmak üzereyken kendini vurarak intihar edeceğini, bu şekilde aradan çekilerek onu bir daha rahatsız etmeyeceğini söyler.

⁵⁶⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.209-210.

⁵⁶⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.210.

Gözü âşık olduğu Perran'dan başkasını görmeyen ve mizacı gereği melankoliye yatkın olan Fuat'ın sevdiği kadına kavuşamayacağına inanarak intihara meyletmesi şaşırtıcı değildir. Fuat'ın sahiden de kendisine zarar vermesinden korkarak onu canına kastetmekten vazgeçirebilmek niyetiyle genç adamın yazıhanesine kadar giden Perran, seyahatten döndüğü vakit yeniden görüşeceklerinin sözünü verse de bu söz Fuat için yeterli olmaz. Perran'dan beklediği karşılığı alamamak Fuat için o kadar çıldırtıcı olmuştur ki yaşadığı öfke patlaması genç adamı intihar kararında daha sağlam bir istekle sabit kalmıştır. Duygularının esiri bir adam olan Fuat için sevdiği kadının arkasında kalmak, onsuz yaşamak, zayıf bir ümide tutunmak neredeyse imkânsızdır: *"İyi olup geleceğini kabul etsek bile... Bütün bu hayallerle, bütün bu emellerle kaç gündür, deli olacak kadar kendini doldurmuş olan bu zavallı Fuat ne olacak? Bu kadar kuru ve uzak bir ümitle yaşar mıyım zannediyorsun? Hepsinden iyisi dün sana telefonla söylediğim iştir. Senin vapurun rıhtımdan ayrılıp giderken, benim beyni delinmiş olan naaşım, kanlarını saçarak rıhtıma yuvarlanmalıdır, işte bu kadar..."*⁵⁶⁸ Aşırı duygulu, melankolik bir genç olan Fuat'ın intihar etmek fikrinde kararlı görünmesi şaşırtıcı değildir. İçedönük hisseden bir tip olarak Fuat, şiddetli acıya tahammül edemez, yalnız kalmak ihtimalinden esfle kaçır. Onu hayatta kalmaya ikna eden tek şey, Perran'ın geri dönüşünde bir araya geleceklerine dair samimi bir söz verışı olur.

Perran'ın gidişiyle beraber büsbütün yalnızlaşan Fuat, sevdiği kadının arkasında kalmanın verdiği acıyla derbeder olur. Ayrılığın verdiği ıstırap ve yalnızlık korkusuyla mücadele etmeye çalışan Fuat, günlerini düzenlenen konserlere gidip müzik dinleyerek, kitap okuyarak geçirir. Kurduğu ilişkilerin sağlamlığına ve samimiyetine kıymet vererek yeni çevrelere karışmaktan kaçınan, bilhassa Beyoğlu'ndaki yüksek ve sahte muhiti hiç beğenmeyen bir kimse oluşu ve kalabalıklar arasında olmaktan keyif almayışı dolayısıyla içedönük bir his olarak değerlendirebileceğimiz Fuat, bir konser sırasında Perran'ın yakın dostları ile tanışır ve Perran hakkında bir şey öğrenebilmek arzusuyla onların çay partisi davetlerine icabet eder. Bu çay davetinde bulunduğu sırada Perran, Perran'ın eşi Şefik Nuri ve Şefik Nuri'nin patronu, *Şehrâh*'ın sahibi Fahri Cemal hakkında konuşulanlara kulak misafiri olan ve Perran'ın Fahri Cemal ile sürdürdüğü çarpık ilişkiden haberdar olarak genç kadına öfkeyle dolan Fuat, bu ilişkinin gerçekliğinden emin olduktan sonra Perran'dan vazgeçmeye karar verir. Ona göre para, lüks ve şaşaa uğruna Fahri Cemal ile birlikte olan Perran'ın bu davranışı son derece çirkin, ikiyüzlüce ve affedilemezdir. Genç kadına karşı derin bir öfkeyle dolan ve intikam arzusuna kapılarak Perran'dan ayrılan Fuat, öfkesine yenilerek ani bir karar aldığı için pişman olacak,

⁵⁶⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.233.

intihar ettiğini haber aldığı genç kadını affetmeye razı olarak Fahri Cemal'in de yardım ve destekleriyle sevdiği kadınla nihayet kavuşacaktır.

Fuat İlhami, *Son Yıldız*'ın en duygulu, hassas, romantik mizaçlı karakteridir. Perran'ın genç kızlık aşkı olan bu delikanlı, Mehmet Rauf'un romanlarında sıklıkla görmeye alışkın olduğumuz aşka âşık, aşk derdiyle tasalanan, dünyaya karamsar ve kötümser gözlerle bakarak melankoliye sürüklenen karakterlerden biri olarak son derece ince, derin bir şahsiyet profili çizer. Karşısına çıkan sorunlarla yüzleşmek konusunda çoğu zaman başarısız olan ve çaba göstermekten çekinen Fuat, dertlerinden kurtulmak için çareyi intiharda arayan, santimental bir gençtir. Romanda âşık olunan, arzulanan bir erkek figürü olarak beliren ve aşk üçgeninin yarattığı gerilimde büyük rol oynayan Fuat, bu özellikleri bakımından içedönük hisseden bir tip olarak değerlendirilmelidir.

IV. DİĞERLERİ

Son Yıldız romanında şahıs kadrosu geniş tutulmuş, bilhassa Perran ve Fahri Cemal'in dahil oldukları çevrelerde tanıştıkları kimselere ve girip çıktıkları mekânlarda beliren karakterlere geniş yer ayrılmıştır. Mustafa Özbalcı bu kalabalık şahıs kadrosu hakkında şöyle bir değerlendirme yapar: “*Son Yıldız, şahıs kadrosu kalabalık bir romandır. Ancak bu şahısların önemli bir kısmı, aslî şahsın macerası içinde, onun duygu, düşünce ve hayâl dünyasında önemli bir fonksiyona sahip değillerdir. Romancı, aslî şahsın bulunduğu her mekânda, tiyatrodan, bir dostlar meclisinde, çay ve dans partilerinde, balolarda tabîi olarak bulunması icab eden kimseleri, hiç gereği yokken romanın şahıs kadrosuna dahil etmiş gibidir. Bu gelip geçici şahıslar, merkezî şahsın hayat merhaleleri içinde yalnız bir defa görünüp, sonra kaybolan silik portrelerdir. Romanın şahıs kadrosuna dahil ediliş sebepleri meçhûl olan bu şahıslarla, olayların ve mekanların sayfalar süren tasvirleri, uzun uzun tanıtılmaları okuyucuyu sıkacak mâhiyettedir. Romanın 633 sayfa olmasının sebebi de, bu uzun ve gereksiz tekrarlardır. Bütün bunlarla, dil ve üslûptaki tutarsızlıklar, romanın edebî değerini bir hayli azaltmakta, onu sıradan bir aşk ve piyasa romanı seviyesine indirmektedir.*”⁵⁶⁹ Romanda yer alan Perran, Fahri Cemal ve Fuat İlhami dışında kalan Perran'ın kocası Şefik Nuri, çevresince “Ayçiçeği” olarak çağırılan Hidayet Hanımefendi, Hidayet Hanımefendi'nin kızı Neriman Hanım, Neriman Hanım'ın kocası Halim Şükrü, Hidayet Hanımefendi'nin gelini Naciye Hanım, Necibe Hanım ve evlatları Fikret Bey ile Fehamet Hanım, Perran'ın kayınbiraderi Halil Nuri Bey, Kerim Paşa'nın kızı olarak tanıtılan Cemile, Neriman Hanım'ın arkadaşı Hacer Hanım, Necdet Bâhir

⁵⁶⁹ Mustafa Özbalcı, *Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s.161-162.

Bey, Perran'ın yardımcısı Gültür, Fahri Cemal'in işlerini takip eden Ferit ile Perran ve Ferit hakkında bilgi toplamaları için Üstad'ın görevlendirdiği Evantiya ile Kerâmet Bey, Perran'ın erkeklere güvenmesini güçleştiren, saldırgan bir akraba çocuğu olarak tanıtılan Kerim'i yan karakterler arasında saymak lazımdır. Mehmet Rauf bu romanda aynı zamanda *Karanfil ve Yasemin* adlı romanında yer alan Saraylı Hanım, Sacide Hanım, Fahri Bey ve karısı Feriha Hanım'a da yer vermiş, böylece şahıs kadrosunu daha da genişletmiştir.

Romanda ilk olarak Perran'ın kocası olarak tanıtılan ve avukat olduğu söylenen Şefik Nuri, fiziksel özellikleri bakımından şöyle betimlenir: *"Bu, uzaktan, mütenasip vücudu, biraz irice ve epeyce esmer başı, şakakları kırışmış siyah ve kesik bıyıkları, kalın Amerikan çerçeveli gözlük arkasında bin bir ateşle parlayan küçük siyah gözleriyle insanda ilk görüşte mülayim ve hatta hoş bir tesir hasıl ediyordu. Tatlı bir tebessümle ilerliyor, sağda solda oturan bazı ahabplarına başıyla selam veriyordu."*⁵⁷⁰ Yazar latif görünümlü, ince sesli, tumturaklı tavırları ve aşırıya kaçan referansları ile dikkat çeken Şefik Nuri'nin kaba ve çirkin ifadeler kullanan, yakışsız söz ve davranışları ile etrafındakileri kimi zaman rahatsız eden yapısını şöyle tarif eder: *"Şefik Nuri, rüyeti tatlı tesir eden, fakat temas ve muhaveresi bu halaveti izale ederek heyet-i mecmuasıyla, insana bir gılgizet hissi ilka eden bir adamdı. Kaba ifadeleri, ara sıra çirkin, kalın tabirlerle karışık neşe ve şetareti etrafındakileri müteezzi ederdi."*⁵⁷¹

Annesinin isteği doğrultusunda avukat olduğu bilinen Şefik Nuri ile evlenen Perran, daha evliliğin ilk aylarında kocasının kötü muamelesi ile karşılaşmış, yarı aç yarı tok yaşamaya razı edilmiş, sokaklarda, başka kadınlarla dostluk etmekte olan eşini evde beklemek durumunda bırakılmış, kısacası kocası tarafından ihmal edilmiştir. Yoksul bir hayat sürdürmekte ve karısını da bu yokluğa mahkûm etmekte iken *Şehrâh* adlı gazetenin sahibi Fahri Cemal ile tanışan ve onun sayesinde bu gazetede maaşlı avukat olarak işe başlayan Şefik Nuri kendisine adeta bahşedilen bu lüks yaşantıya kısa sürede adapte olmuş, artık bir parçası olduğu sosyete ortamına alışıarak özendiği gibi rahat ve şaşaalı bir hayat sürdürmeye başlamıştır. Kazandığı paranın verdiği güçle ömrünü zevk ve sefa içinde, başka kadınlarla geçici birliktelikler kurarak geçirmekte olan Şefik Nuri, iyi bir hayat sürdürmek için kirli işlere bulaşmaktan, pis oyunlar çevirmekten çekinmeyen, hatta elindeki imkânları kaybetmemek için eşi Perran'ın patronu Fahri Cemal ile yakınlaşmasına bile müsaade gösteren, para için her şeyi yapmaya hazır görünen, bu nedenle de çevresi tarafından rezil, fena, adi bir adam olarak tanınan bir şahsiyettir. Ondaki bu hayatı dolu dolu, tüm haz verici nimetlerden faydalanarak yaşamak arzusu Şefik

⁵⁷⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.39-40.

⁵⁷¹ Mehmet Rauf, a.e., s.40.

Nuri'nin dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan bir karakter olduğunun göstergesidir. Şefik Nuri'de haz ve güç elde etme isteği o kadar ağır basar ki duyumun bu bariz baskınlığı onu ahlâksız bir tipe çevirir.

Perran'ın Fuat ile birlikteliğini öğrenerek genç kadından intikam almak, tüm maddî desteğini genç kadın ve kocasının üzerinden çekerek ikisini birden cezalandırmak isteyen Fahri Cemal, Şefik Nuri'yi gazetenin bünyesinden uzaklaştırınca paraya ve lüks yaşantısına alışmış olan Şefik Nuri çareyi Adana'ya taşınmakta, masraflarını bu şekilde azaltarak yeniden rahata kavuşmakta bulur. Karısı Perran'ı da yanında götürmeye kararlı olan Şefik Nuri, İstanbul'dan ayrılmak istemeyen, Fahri Cemal'in gölgesinde kalmaya kararlı görünen genç kadını isterse Adana'da da başka erkeklerle birlikte olabileceğini söyleyerek rahatlatmaya çalışır ki bu da yine rezilce bir yaklaşımdır. Kendisinin adi ve ahlâksız olduğunu kabullense de Perran'ı da aşağı, namussuz olarak değerlendiren Şefik Nuri, herkesçe Fahri Cemal'in kapatması olarak tanınan genç kadının kendisi ile Adana'ya yerleşmeye mecbur olduğunu söyler ve bu tehditvari yaklaşımla Perran'ı ikna etmeye çalışır. Perran'dan boşanmaya yanaşmayan, genç kadının güzelliğinden ve cazibesinden faydalanarak çevre edinmek isteyen Şefik Nuri'yi boşanmaya ikna eden de yine genç kadının acı çekmesine dayanamayan Fahri Cemal olur. Şefik Nuri yalnızca kendi çıkarlarını ve parayı önceleyen bir adam olduğundan Fahri Cemal'in kendisine sunduğu yüklü meblağı kabul ederek Perran'dan boşanmaya razı olur. Şefik Nuri'nin bu paragöz ve ahlâkça düşkün yapısı onu dışadönük duyum tipine has özellikler sergileyen verimsiz bir ahlâksız olarak değerlendirmemize imkân verir.

Zengin ve yüksek bir aileden geldiği söylenen, çevresi tarafından “Ayçiçeği” olarak hitap edilen Hidayet Hanımefendi, fiziksel özellikleri bakımından romanda şöyle tarif edilir: “Evet. Nişantaşı'nın meşhur ‘Ayçiçeği’ geliyordu. Yüzünün müfrit arzaniliğini daima fazla açık bulundurduğu katmerli gerdaniyla telâfi ederek görünüşünde tevazün teminine çalışan Hidayet Hanımefendi, çehresine gerdanının iltihakıyla peyda olan geniş kuturdan dolayı ‘Ayçiçeği’ unvanını bihakkın kazanmıştı. Elli yaşlarında olmalıydı, bu geniş yüzün altında arzanilikte onunla fazla bir muvaffakiyetle rekabet eden vücudu kendisine mukaar bir dev aynasına akseden yassı bir fıçı şeklini veriyordu.”⁵⁷² Hidayet Hanımefendi ilk tesadüfte nahoş bir ilk izlenim bıraksa da esasen temiz huylu, güleç bir kadındır. Katıldığı her davette mutlaka yanında kızı Neriman, damadı Halim Şükrü ve gelini Naciye Hanım ile boy gösterir: “Hidayet Hanımefendi, her ne kadar ilk nazarda şeklen nahoş ve gayritabii bir tesir veriyorsa da pek

⁵⁷² Mehmet Rauf, a.e., s.35.

temiz ruhlu ve pek iyi kalpli bir kadın olduğundan, Fahri Cemal onu en hararetli bir hürmetle ve son derece severdi. İkrâm için ayağa kalktılar, sandalye takdim ettiler. Ayçiçeği Hanımefendi Fahri Cemal'in sağında Perran'ın takdim ettiği kendi yerini kabul etmedi, onları ayırmak istemediğini göstererek, pek merasim-perver bir kih kihle Üstad'ın soluna geçti, onun yanına kızı Neriman, karşılarına damadı Halim Şükrü ile gelini Naciye Hanım oturdular."⁵⁷³

Son derece konuşkan, hatta geveze bir kadın olan Hidayet Hanımefendi, romandaki dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan karakterlerden biri olarak eğlenmeyi, güldürmeyi, yeni dedikodulardan bahis açmayı ve dans etmeyi pek sever. Munis ve iyi yürekli bir kadın olduğu söylenen Hidayet Hanımefendi'nin en belirgin özellikleri esprili, neşeli, komik bir kadın oluşu, onunla sohbet edenlerde hoş bir intiba uyandırmasıdır: *"Ayçiçeği Hanımefendi şeklinin hasıl edeceği fikre mugayir olarak, pek ince, pek nükte-perver bir kadındı; bilhassa vekayi ve eşya karşısında zarif bir görüşü vardı, hadisat ve eşhas için öyle tesmiyeleri, öyle tarifleri olurdu ki, insanda en derin hayret ve en parlak bir neşe peyda eder, tatlı tatlı güldürür, hatta mevzuu teşkil edenlerde bile meraret bırakmazdı.*"⁵⁷⁴ Olaylara iyi açıdan yaklaşmaya çalışan ve yalan dedikodulara kulak asmayan bir kadın olan Hidayet Hanımefendi, herkesin aksine Perran'ın temiz ve kibar huylu bir genç kadın olduğunu düşünür ve Fahri Cemal'in genç kadın için yaptığı fedakârlıkları takdir eder.

Hidayet Hanımefendi'nin kızı Neriman hem görünüş bakımından hem de karakter özellikleri açısından hiç annesine benzemez, görünüşü ve kişiliği itibariyle annesine kıyasla çok zıt bir profil çizer. Yazar hemen her şeyde kusur, eksik ve yanlış aramaya meyilli olan bu fesat, kötücül karakterin fiziksel özellikleri ve sivri uzuvları ile kişiliğindeki sivrilik arasında bir ilişki kurarak genç kadını şöyle tasvir eder: *"Neriman Hanım, yirmi sekiz yaşlarında, annesiyle bir zıdd-ı kâmil numunesi irae ediyordu. Bu zıddiyet evvela şekilde başlardı. Validesinin arzani vüsatının zıddına genç kadın dev aynasına akseden tulani ve sivri şekli irae ve sivrilik, vücudunun her teferruatında tezahür ederdi. Sivri olan yalnız burnu, çenesi, omuzları değil, kaşları ve dudakları bile birer mütesaviyü's-sakeyn-i müselles manzarası gösterirdi. Eller sivri, ayaklar sivri, kulaklar sivriydi, öyle oluyordu ki, o gülerken handesi sivri, söz söylerken sesi sivri, nefesi sivri, bakışı sivri, hatta bu his altında, fikirleri, telakkileri, imaları, her şeyi sivri zannı peyda oluyordu.*"⁵⁷⁵ Romanda yer alan yardımcı karakterler arasındaki en menfi tiplerden biri olan Neriman sert mizaçlı, acı ve tırmalayıcı karakterde, sivri dilli bir kadındır: *"Hakikaten de*

⁵⁷³ Mehmet Rauf, a.e., s.35.

⁵⁷⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.35-36.

⁵⁷⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.36.

fikirleri, telakkileri, imaları, yani ruhu da sivriydi. Validesiyle gösterdiği zıddiyet şekilde olduğu gibi tabiat ve mizaçta da istiklalini muhafaza ediyordu. Ayçiçeği Hanımefendi ne kadar munis ve iyi yürekli ise, Neriman o kadar acı ve tırmalayıcıydı. Annesinin herkese hoş gelen en tecavüzkâr sözleri okşamaktan başka bir şey yapmazken, genç kadının en nevazişkâr sözleri tahriş ve teellüm eder ve bunu kendi de anlamış da nasıl olursa olsun yaralayacağını bildiği için gibi, yırtmaktan, tırmalamaktan zevk bulurdu.”⁵⁷⁶ Çevresini dikkatle inceleyen ve hemen herkes hakkında fikir beyan etmeyi seven, çevresindeki gelişmelerden muhakkak haberdar olan Neriman, çok söz söylemekten, dedikodu etmekten hoşlanan, yüzüne güldüğü dostlarını bile arkalarından eleştirmekten çekinmeyen birisidir. Onun bu kendinden başka kimseyi umursamayan, herkesi tenkit etmeye ve hakir görmeye heves eden yapısı, dışadönük sezgisel bir tip olduğunun göstergesi gibidir.

Çevresinde hakimiyet kurmayı seven bir kadın olarak Neriman, yaşadığı evde saygı duyulan, aile içinde sözü geçen bir karakterdir. Ailesinin düzeninden sorumlu olan ve aile meselelerini halletme mesuliyetini üstüne alan Neriman, dışadönük sezgisel bir tip olarak aile arasında bir üstünlük kazanmayı başarmıştır: *“Tekmil aile efradında Neriman’a karşı fevkalade bir ehemmiyet mahsustu. Esasen hepsinin gayet garip hususiyetleri vardı. Efrad-ı aile birbirine bir ruhban esrar-perverliği ve bir derviş sadakatiyle zincirliydi. Hepsinin ayrı kehkehlere, pehpehlere mevcut olup, her biri diğerinin bu hususiyetlerine son derece riayetkâr görünürdü. Fakat hepsinin Neriman’a karşı ubudiyeti pek hâkim ve pek yegâneydi.”⁵⁷⁷ Neriman’ın fikir ve düşünceleri ailesi için çok önemlidir, zira aile üyelerinden kimse onun sözünden çıkmaya cesaret edip onu kızdırmaya yeltenemez: *“Aile arasında: ‘Neriman pek kızdı’ en korkutucu bir mahkûmiyet kararıydı. Neriman Hanım’ın böyle bir şeye kızması, o şeyin nihayet derecede gayrikabil-i istinaf bir hüküm mahiyetini haizdi. Hepsinin birer musaddak ehemmiyeti olmakla beraber, Neriman’ın yaşamında ayrı ayrı bir kukla kalırlar, öyle ki bütün hareketleri sevk ve idare eden ipler Neriman Hanım’ın elinde bulunurdu.”⁵⁷⁸**

Hidayet Hanımefendi’nin herkesçe yavan bulunan, söz, fikir ve tavırlarında belli bir şahsiyet emaresi bulunmayan, etrafındaki sözleri tekrar ettiği söylenen, gerekmedikçe konuşmayan damadı Halim Şükrü ve sürekli dedikodu eden, lakırdı söyleyip gülmekten keyif alan havai

⁵⁷⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.36.

⁵⁷⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.65.

⁵⁷⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.66.

gelini Naciye Hanım hakkında romanda pek fazla bilgi bulunmaz. Bu nedenle söz konusu karakterlerin Jung tipolojisi bağlamında kişilik tiplerini tespit etmemiz mümkün değildir.

Necibe Hanım ile kızı Fehamet Hanım ve oğlu Fikret Bey de Perran ile Fahri Cemal'in katıldıkları etkinliklerde boy gösteren, sosyetenin aranan yüzlerindendir. Romanda yaşına göre hoş bir kadın olduğu söylenen Necibe Hanım ve şık giyimli, asil, iyi dans ettiği söylenen Fehamet Hanım hakkında da kişilik tiplerini tespit etmemizi kolaylaştıracak derecede yeterli bilgiye yer verilmemiştir. Fehamet Hanım'ın kardeşi Fikret ise romanda Şefik Nuri'nin tahsil arkadaşlarından biri olarak tanıtılır ve yakışıklı bir delikanlı olduğu vurgulanan genç adamın iyi bir mühendis olduğu, beş sene Almanya'da, üç sene Amerika'da yaşayarak tecrübe edindiği, bu sayede kültür ve terbiye bulduğu söylenir. Fikret, etkili konuşan, ilgi çekici ve kibar tavırlarıyla kadınları cezbeden, gayet hoş dans eden bir gençtir. Fahri Cemal onun gençliğini, kadınsı bir güzellik olarak tarif edilen yakışıklılığını ve herkesi hayrete düşüren dans yeteneğini çok kıskanır. Fikret Bey, Mehmet Rauf'un romanlarında sıkça rastladığımız, dışadönük duyum tipine has karakter özellikleri taşıyan, batı hayranı, şık karakterlerdendir.

Romanda Perran'ın kayınbiraderi sıfatıyla yer alan Halil Nuri Bey ise, *Şehrâh* gazetesinde musiki münekkidi olarak görev alan, başarılı bir viyolenselisttir. Beyoğlu zevk hayatının aranan isimlerinden biri olan bu genç adam, sanatı ve edebiyatı yakından takip eden, bütün konser, tiyatro ve balo etkinliklerinde boy gösteren, faal, girişken bir tiptir. Yazarın musiki, dedikodu ve eğlence düşkünü bir karakter olarak tanıttığı Halil Nuri Bey, çevresindekilerle kolay iletişim kuran, konuşkan, en tuhaf hadiseyi bile gayet tabii surette anlatarak ilgi çekmeyi başaran bir gençtir. O da sanatsal inceliği ve hayat dolu, enerjik yapısı bakımından tıpkı Fikret Bey gibi Mehmet Rauf'un romanlarında sıkça gördüğümüz dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan karakterlerden biridir.

Necdet Bahir Bey de Mehmet Rauf'un romanlarında sıkça yer alan yanlış Batılılaşan, modernliği şık giyinmek, eğlence mekânlarında boy göstererek çapkınlık etmek, laf arasında sık sık Fransızca kelimeler kullanmak olarak değerlendirip gülünç durumlara düşen, kendisini bilgili ve görgülü sayan fakat herkesçe cahil bulunup eleştirilen karakterlerdendir. Herkes onu özenli giyimi ve kendini beğenmiş tavırları dolayısıyla asil, yüksek bir genç sansa da aslında o, özentili ve yapmacık tiplerdendir. Boğazına ve nefsine düşkün bir kimse olduğu söylenen Necdet Bahir, yediği içtiği şeylerin parasını başkalarına ödetmekten keyif alan, herkese borç takmasıyla bilinen, cimri ve zengin kadın avcısı bir gençtir. Bu özellikleri bakımından onu da dışadönük duyum tipine has profil çizen bir karakter olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

Son Yıldız'da adları anılan, fiziksel özellikleri tanıtılan, Perran ile Fahri Cemal'in katıldıkları etkinliklerde kalabalık yaratan veya olayların gelişmesinde görece az etkileri bulunan diğer karakterlerin kişilik tiplerini belirlemek mümkün değildir. Zira şahıs kadrosunu genişletmek, olayların akışını hızlandırmak için romana dahil edilmiş gibi görünen bu karakterlerin kişilik tiplerini belirlemeye yetecek kadar veri elimizde bulunmamaktadır. Nitekim bu karakterler tek boyutlu yapıları ve temsil ettikleri tipin belirgin özelliklerini yansıttıkları için çeşitli özellikleri bir arada taşıyan, kompleks yapıları karakterler gibi incelenmeye açık değildir.

HARABELER

Mehmet Rauf'un aşk ve kadın temalı romanlarından yazarın millî, sosyal ve kültürel meseleleri de romandaki esas konu çevresinde incelemesiyle ayrılan *Harabeler*, 22 Temmuz 1926-22 Nisan 1927 tarihleri arasında *Cumhuriyet* gazetesi aracılığıyla toplamda 155 sayı tefrika edilerek okurların beğenisine sunulmuştur.⁵⁷⁹ “*Uzaktan*”, “*Yakından*” ve “*İnhilal*” başlıklı üç kısımdan oluşan romanda yazar, Cumhuriyet'in ilanıyla beraber Türk toplumunda yaşanan değişim, dönüşüm ile sosyokültürel bozulma ve çözümleri bilhassa İstanbul sosyete hayatının etrafında ele almış, Cumhuriyet ile farklılaşan yaşam tarzı ve değerleri eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirerek modernleşmek, uygarlaşmak ve “harabe”ye dönmeden yükselmek fikirleri üstünde durmuştur. Romanda olaylar, aslî karakter Nuri Süha'nın ağzından anlatılır ve Süha'nın bir parçası olduğu bu sosyal hayat, katıldığı çay davetleri, balolar, iştirak ettiği eğlence etkinlikleri onun bakışından okura sunulur. Süha'nın girip çıktığı bu mekânlar, görüştüğü aileler ve edindiği dostlar romanda detaylıca işlenir, öyle ki meraklı bir kimse ve iyi bir gözlemci olarak tanıtılan Süha'nın tanıştığı ve görüştüğü kimseler romandaki şahıs kadrosunun kalabalıklaşmasına sebebiyet vermiştir demek mümkündür. Süha aracılığıyla tanıdığımız bu karakterlerin büyük bir kısmı çağdaşlaşma fikrini yanlış yorumlamış, medenî insan fikrine uyum sağlayabilmenin yollarını yanlış değer ve uygunsuz yaşam tarzı standartlarında arayarak yozlaşmış, ahlâken düşmüş tiplerdir. Yazar bu tipleri kimi zaman müspet tiplerle bir araya getirerek farklı düşünce yapılarını karşılaştırmış, örnek insan modelini belirginleştirmeye çalışmıştır. Bu bakımdan romanın başkahramanı Nuri Süha, eserdeki olayların akışını sağlayan, romandaki esas çatışmaları şekillendiren ve diğer şahısları bir araya getirerek düşünsel yapıyı kuvvetlendiren şahıs olma görevini üstlenmektedir.

⁵⁷⁹ Ece Serrican Kabalcı, “Mehmet Rauf'un Cumhuriyet Romanı: ‘Harabeler’”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2023, s.613.

I. LEBİBZADE NURİ SÜHA – DIŞADÖNÜK DUYUM TİPİ

Romanın aslî kahramanı asıl adı Mehmet Nuri olan fakat Mehmet ismini yaşadığı devre uygun görmeyen, özenilen alafranga hayata uyum sağlamak için önce kişinin isminin güzel olması gerektiğini düşünen -nitekim bu adam, patronunun eşi Zahide Hanımefendi'nin ve yine patronunun kızı Sabahat'ın isimlerini de modern hayata uygun görmeyip demode bularak eleştirir-, bu sebeple şık bir isim diye takdir ettiği Süha ismini alarak kendisini çevresindekilere köklü bir aileden gelme Lebibzade Nuri Süha olarak tanıtan genç adamdır. Samsunlu bir babanın oğlu olarak Rumeli'nin bir köyünde dünyaya gelen Nuri Süha, ilk eğitimini Samsun'da görerek burada yetişmiş, on üç yaşında iken eğitimi hakkında görüşmek için babası tarafından uzaktan akrabaları olan Şefik Bey'in yanına, İstanbul'a götürülmüş, onun önyak olmasıyla Robert Koleji'ne girerek eğitim hayatına burada devam etmiştir. Gördüğü eğitim ve okul çevresinde edindiği tecrübeler sayesinde kendini yetiştirme fırsatı bulan genç adam buradan Almanca, Fransızca ve İngilizce olmak üzere üç dile hâkim olarak ayrılmış, futbolda ve teniste kendini bir hayli geliştirmiş, gerek tavırları gerekse de fikirleriyle olgunlaşma fırsatı bulmuştur. Eğitim hayatını tamamladıktan sonra Şefik Bey tarafından Lebibzade Ticarethanesi'nde başkâtip olarak işe başlayan Nuri Süha, zamanla patronunun da güvenini kazanarak yükselmiş, bu bütün ticarethanesinin mümessili olmak sıfatını kazanmıştır. Kendisini “yıldırım tabiatlı” bir genç olarak tanımlayan Nuri Süha, güzelliğe, kadınlara ve zevke düşkün, oldukça ihtiraslı bir adamdır. Bir insanın kendisini olduğu gibi değil, olduğundan daha iyi göstermeye çalışması gerektiğine inanarak daima planlı ve ölçülü davranmaya çalışan Nuri Süha, Mehmet Rauf'un romanlarında görmeye alışık olduğumuz ateşin mizaçlı karakterlerden biri olarak ilgi çeken, merakını celbeden her arzu ve hazza meyleden, hayatı dolu dolu yaşamak isteğiyle hareket edip her şeyden evvel kendi keyfini önceleyen, giyimine özenen, her manada şık bir tiptir. Romana yetişme hayatı, yetişkinlik yılları ve ön plana çıkan karakteristik özelliklerinden bahsederek başlayan Nuri Süha, bu özellikleri bakımından daha eserin en başında dışadönük duyum tipine has bir profil çizen karakter olduğunun sinyallerini verir.

Roman, Nuri Süha'nın karısının ısrarlarına dayanamayarak ve sıhhatini düşünerek yaz mevsimini daha sıcak bir yerde geçirmeyi planlayan patronu tarafından kiralık bir ev olarak gazetede ilanı verilen bir köşkü ziyaret etmek üzere görevlendirmesiyle başlar. Köşk sahipleriyle görüşmeye geldiği vakit evde hatırı sayılan Büyük Beyefendi'nin evi kiraya vermeye henüz razı gelmediğini öğrenen ve ev sahiplerinin vereceği kararı beklemek durumunda kaldığını öğrenen Nuri Süha, burada Fahir Bey ve ailesiyle tanışmış, ailenin gayet şık giyimli, yanlarındaki erkeklerle serbestçe tenis oynayan, güzel kızları ile konuşma fırsatını

yakalamıştır. Üçü Fahir Bey'in -Kâmran, İclal, Nermin-, diğer dördü Fahir Bey'in kardeşi Nimet Hanımefendi'nin -Mübeccel, Selma, Necla, Müzehher- kızları olan bu modern görünümlü hanımlar, güzel kadınlara zaafi bulunan Nuri Süha'yı pek etkilerler. Bu ilk karşılaşmada bilhassa Mübeccel ve Selma ile sohbet etme imkânı bulan ve genç kızlardan ailenin sık sık danslı çay partileri vererek eğlenceler tertip ettiklerini öğrenen Nuri Süha, onların bu canlı ve neşeli hayatının şaşaasına hemen kapılır. Köşkten genç hanımlara ve onların sürdürdükleri eğlenceli hayata özenerek ayrılan Nuri Süha, birkaç gün sonra yazıhanede çalışmaktayken Selma ve annesi tarafından ziyaret edilir. Bu ziyaretin asıl sebebi, ailenin köşkü kiraya vermekten vazgeçtiğini bildirmek istemeleridir fakat bu kısa görüşmenin sonunda aile, kısa sürede samimiyet besledikleri Nuri Süha'yı evlerindeki çay partisine davet eder. Bu davet, kalabalık ortamlara girmekten, eğlence âlemlerine iştirak edip iyi vakit geçirmekten fazlasıyla keyif alan genç adam için geri çeviremeyeceği, çok sevindirici olur.

Selma ve ailesinin davetine büyük bir heyecanla icabet eden Nuri Süha, aile tarafından gayet hoş bir şekilde karşılanır. Bu danslı çay partisinde gördüğü diğer simaları da dikkatle inceleyen, çevresindeki herkes hakkında bir fikir edinmeye çalışan Nuri Süha, kendisine pek samimi davranan Selma'dan parti boyunca eşlik etmesini, gelenleri tanıtmasını rica eder. Selma da onun bu ricasından, genç adama refakatçilik etmekten memnun görünür. Kısa süre sonra, Nuri Süha'nın aile ile ilk tanışması sırasında ilgisini çeken, esmer ve güzel bir kız olan Mübeccel partide belirir ki, bu genç kız da onu gayet kibar, ilgili bir tavırla selamlar. Davetlilerin arasına katılarak sohbe dahil olan Mübeccel, edebiyata düşkün olduğunu, okumayı pek sevdiğini anlatır. Mektepteyken futbola düşkün olduğu kadar edebiyata da teveccüh göstermiş, pek çok İngilizce ve Fransızca eser okumuş olan Nuri Süha, genç kızla edebiyat üzerine sohbet etmek ister fakat Mübeccel'in konukların arasına katılan Şerif Bey isimli bir gençle ilgilenmek üzere yanından ayrılması üzerine bu isteği gerçekleşmez. İlk gördüğü andan itibaren genç kızın güzelliği ve zarafetinden etkilenmiş olan Nuri Süha, Mübeccel'i soğuk ve yapmacık bulduğu Şerif'ten de fazlasıyla kıskanır. Ancak Mübeccel bu genç delikanlıyla o kadar alâkadar görünür ki Nuri Süha onların nişanlı yahut sözlü olup olmadıklarını merak etmekten kendini alamaz. Yine de parti bitip de konuklar dağılırken Mübeccel tarafından uğurlanarak mutlu olan ve genç kız tarafından yeniden görüşmek üzere davet alan Nuri Süha, çay eğlencesinden gayet memnun ayrılır.

İnsan için hayattaki en mühim şeyin güzellik ve zevk olduğunu düşünen, aradığı tüm güzellik ve zevklerin de kadınlarda toplandığına inanan Nuri Süha, her gördüğü kadından etkilenen, kadın düşkünü bir adam olarak tarif edilmeye uygun bir karakterdir. Genç adam, Mübeccel'in

güzelliğini, çekiciliğini takdir eder ve ona ilgi duyduğunu gizlemez fakat onun için aşk yalnızca bir hastalık olduğundan genç kadına karşı hissettiklerini aşk olarak adlandırmaz. Nuri Süha'ya göre zayıf kalpli, iradesiz, budala kimseler bir güzel kadına tutularak âşık olduklarını sanmakta, elde ettikleri haz duygusunu aşkla karıştırmaktadırlar. Oysa Nuri Süha, bir kadına meftun olup ömrünü onun uğrunda tüketecek, beğendiği kadından karşılık görmezse ondan aşk ve şefkat dilenecek bir adam değildir; o, hoşlandığı kadın tarafından görmezden gelindiği takdirde başka maceralara yelken açmaktan çekinmeyecek, budalaca saydığı aşk duygusu uğruna kendini heba etmeyecek türden bir delikanlıdır: *“Aşk yok fakat zevk vardır ve işte bu zevktir ki birtakım budalalar aşk zannederler. Bence bir kadın meclisi, mesela bu akşam köşkün terasındaki numunelerle o meclis, türlü nefis yemişlerle süslenmiş mutena bir manav dükkânından başka bir şey değildir. İşte leziz ve ipek gibi rengîn, en şevk-aver, iştihâ-engiz bir şeftali: Mübeccel. İşte onun yanında şeftali gibi ruhu ateşlendirmeyen fakat onun kadar latîf Selma, bir güzel kayısı. Bunlar yemişlerin en müstesnası, en ruhnevazıdır. Tıpkı kendileri kadınlar arasında neyse, öylece.”*⁵⁸⁰ Bu noktada Nuri Süha'nın aşkı değerlendiriş şekli ve aşka bakış açısındaki keskinlik dikkat çekicidir. Genç adam hazza düşkün, tutkulu ve ihtiraslı, maddî arzularına her şeyden daha ziyade kıymet veren bir kimse olduğunu hiç gizlemez, hatta bu yönüyle kendisiyle gurur duyar. Ondaki bu hedonist tutum, karakterin dışadönük duyum tipine has özellikler gösterdiğinin bir kanıtıdır.

Nuri Süha'nın romanda kadın ve zevk ilişkisini açıklamaya uğraşırken meyve adlarından bir benzetme yoluyla ilgi kurmak için yararlanması dikkat çekicidir. Türk edebiyatında, bilhassa Türk şiirinde meyveler bir imge olarak sık sık sevgili ile ilişkilendirilmiş, sevginin cazibesini tanımlamak, güzelliğini vurgulamak için meyvelerin şekil, renk, tat gibi unsurlarından faydalanılmıştır. *Harabeler*'de Nuri Süha, güzelliği ve asil duruşu bakımından diğer kadınlardan üstün gördüğü Mübeccel'i Türk edebiyatında kadınlara duyulan cinsel çekimi betimlemek için en sık kullanılan meyve imgelerinden biri olan şeftaliye benzetir ve böylece Mübeccel'in cazibece üstünlüğünü vurgular. Nuri Süha, Mübeccel dışında kalan diğer hanımlar arasında Selma'yı Mübeccel'e göre daha az çekici bulduğunu itiraf ederek kayısıya teşbih eder. Benzetme unsuru olarak seçilen meyveler arasında armut, muz, çilek, zerdali, kiraz gibi başka meyveler de vardır ki Nuri Süha'ya göre bunlar şeftali ve kayısıya göre daha az ilgi çekicidirler. Dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan bir karakter olarak Nuri Süha'daki bu zevk düşkünlüğü, romanın bu noktasında yemek, tüketmek arzusu ile birleşmiş gibi görünür; genç adam, hem ruhen hem de bedenen doymak arzusundadır. Çevresindeki genç kızları dış

⁵⁸⁰ Mehmet Rauf, *Harabeler*, haz.: Mert Öksüz, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2018, s.59.

görünüşlerine göre işte bu şekilde değerlendirerek albenileri bakımından çeşitli meyvelerle kıyaslayan Nuri Süha için kendisi de olsa olsa yabani bir ayva yahut bir ahlattır. Bir meyveye ad olan “ahlat” kelimesinin argoda kaba saba kimseler için kullanıldığı düşünülürse bu sıfatın yazar tarafından öylesine tercih edilmediği anlaşılır. Nuri Süha hayattaki en büyük önceliğini güçlü duyumları elde etme arzusuna veren, zevk arayışına düşmüş, bu sebeple yozlaşmaktan kurtulamamış, kaba saba, neredeyse ahlâsız bir adamdır. Mülazım bir babanın, ev hanımı bir annenin oğlu olarak dünyaya gelen ve bu bakımdan yetişmesine yeterli özenin gösterilmediği bir ailede büyüyen Nuri Süha, sonradan Robert Koleji’ne kaydolarak burada kendisini okul arkadaşlarına benzetebilmek için uğraşmış, giyimine özen göstermeye, lisan öğrenmeye, batılı bir genç gibi yaşamaya başlamıştır. Kendisini bir azim ve ihtiras adamı olarak değerlendiren Nuri Süha’ya göre istediği takdirde elde edemeyeceği bir şey yoktur. Elde etmek tutkusu, Nuri Süha’nın en dikkat çekici özelliklerindendir. O, büyük bir servet kazanmak, saygınlık kazanarak mühim bir adam olarak anılmak, bu sayede rahat ve hazza olan açlığını doyuracak bir hayat inşa etmek derdindedir.

Nuri Süha bir yandan patronuna bir köşk kiralamak göreviyle uğradığı ev sahipleri ile yakın ilişkiler kurmak peşindeyken diğer yandan da patronu ve patronunun ailesinin modernleşme çabalarına yardımcı olmak görevini üstlenmektedir. Çevresi tarafından çağdaş ve entelektüel görüşlü bir genç olarak tanınan Nuri Süha, modernleşmek isteyen, alafranga hayata adapte olmayı arzu eden patronunun ailesine yol göstermek üzere tercih edilmiştir. Sahiden de Nuri Süha, Mübeccel ve ailesi tarafından da şık giyimi, özenli tavırları, bilgi sahibi olduğunu gösteren konuşma üslubu ve bakış açısıyla heyecanla kabul edilir. Bir başka davet için yeniden ailenin kapısını çaldığında hoşça karşılanan Nuri Süha, Mübeccel’in kendisine eşlik ederek bahçeyi gezdirmek teklifini de büyük bir sevinçle karşılar. Mübeccel’in gösterdiği bu ilgiye fazlasıyla memnun olan Nuri Süha’nın hayal kırıklığına uğraması uzun sürmez, zira genç adam Mübeccel’in sabırsızlıkla bir başka konuğu beklediğini, beklediği misafirin gecikmesinden endişe ettiğini hemen anlar. Bunu anlamak, Mübeccel’e karşı birtakım hisler beslemeye başladığını fark eden Nuri Süha için başta fazlasıyla üzücü, hatta sarsıcı olur fakat kadınlara yalnızca haz aracı, zevk objesi olarak yaklaşan genç adam hemen bu yoğun duyguların tesirinden kaçması gerektiğini düşünür. Nuri Süha hissetmek değil duyumsamak ister, onu bir kadınla samimi bir ilişki kurmaktan çok güzel bir kadınla ihtiraslı bir yakınlık geliştirmek cezbeder: *“Kimi ve neyi bekleyecektik? Bilmediğim için sırf benimle gezmek arzusunda gördüğüm genç kızın bu refakatinden son derece mesut oluyordum. Fakat bu söz üzerine neşem kırıldı, ruhum ezildi. Fakat birdenbire bu ezginlik içinde bir sarsıldım, kendimi kayıp mı*

ediyordum. Ben onu ancak nazar-rübâ bir şeftali telakki etmiyor muydum? Yemişçinin küfesi etrafında iştihakla tavaf mı? Benden hu... Artık şimdi benliğimi tekrar elde etmiş, düştüğüm tehlikeyi anlayarak kurtulduğum için seviniyor ve şen şatır; âdetâ cebrî gibi bir neşeyle ötüyordum. Kendisine Beyoğlu hayatından, barların her gece değişen zevklerinden, Bebek âlemlerinden, elhasıl bir genç kıızı alakadar edecek zevk tezahüratından bahsettim.”⁵⁸¹ Nuri Süha, Mübeccel ile yalnızca genç kızın dişiliği dolayısıyla ilgilendiğine inansa da Mübeccel’in Şerif’e olan ilgisini fark etmesini boş yere hayal kurmak olarak değerlendirir ki bu da genç adamın Mübeccel’e daha kuvvetli duygularla bağlanmak üzere olduğunu işaretidir. Mübeccel’in ateşli bir aşkla Şerif’e bağlandığını fark eden ve Şerif denen bu genç delikanlıyı züppe, uyuz ve hatta manasız bularak genç kıızı ondan kıskanmaktan kendini alamayan Nuri Süha, kendisine bile itiraf etmekten çekindiği gizli bir hasetle Şerif’i araştırmak, onun tahmin ettiği gibi hayırsız, haylaz ve tehlikeli olduğunu ortaya çıkarmak, böylece genç kıızı ondan uzaklaştırmak için plan yapar. Nuri Süha’ya göre onun genç kıızı kurtarma isteği, Mübeccel’e karşı beslemeye başladığı yoğun duyguların bir yönlendirmesi değildir; genç adam, kendisinin mazlumlara yardım etmeyi kendine görev edinmiş bir kimse olduğunu düşünerek yapmayı planladığı şeyi bir iyilik olarak yorumlar: “Ben, garip hilkatte bir adamımdır; bazı sokakta birinin zulmüne maruz kalmış gördüğüm adamları, düşmanların tazyikinden kurtarıp taltif etmeyi bir vazife addederim. Zulmü, insanların en şeni bir mahsusu bulurum ve mektepteyken okuduğum tarihlerde, İspanya’da, İtalya’da ve sonra Lehistan’da gasıpların, müstebitlerin şenaatlerine karşı kanlı isyanlarla boğulurdum.

*Ve mektepten çıkıp da hayatın girdaplarına atıldığım zaman, ne vakit yolun üzerinde bir fenanın tırnakları altında inleyen bir zavallı görmüşsem hemen muavenetine şitâb ettim. İşte, bendeki bu eski tabiat şimdi Mübeccel’in üzerinde hissettiğim bu pençeye karşı isyan ediyordu ve genç kızın bu keşmekeşlerde mustarip olduğunu anlıyordum.”*⁵⁸²

Yine aynı gün Mübeccel, kız kardeşleri, kuzenleri ve konuklarıyla beraber kotra gezintisine çıktıklarında da Nuri Süha bütün dikkatini Mübeccel’e yöneltir ve genç kızın Şerif’i kıskandırmak için kendisine daha ziyade yakın davrandığını sezer. Kotraya ayak basan Mübeccel, geride kalan Nuri Süha’nın da kotraya binmesini bekler ki onun bu nazik davranışının Şerif’i kıskandırdığını fark etmek Nuri Süha’yı pek sevindirir. İyi bir gözlemci olan Nuri Süha, sevdiği genci kıskandırmak için kendisine yanaşan Mübeccel’i ve genç kızın bu davranışlarına anlam veremeyerek bozulan Şerif’i dikkatle izler. Bu yakın takip, Nuri

⁵⁸¹ Mehmet Rauf, a.e., s.84.

⁵⁸² Mehmet Rauf, a.e., s.88.

Süha'nın Mübeccel'in Şerif'e karşı beslediği duyguların ne derece kuvvetli olduğunu keşfetmesine sebebiyet verir ki Nuri Süha, genç kızın nasıl olup da bu işe yaramaz, ahmak kılıklı genci sevdiğine anlam veremez. Buna rağmen Mübeccel'in Şerif'i kıskandırmak isteyerek kendisine yanaşmasına da karşı çıkamayarak küçük oyununu bozmadan ona eşlik eder. Nuri Süha'yı teselli eden, Mübeccel'e bu kıskandırmak hevesi sayesinde yakınlaşabilmek, genç kızın ilgisini çekebilmektir. Genç adam, Mübeccel'i tamamen elde edebilmek, onun kalbini de çelebilmek ister ancak bu arzusunun kendi hazcı, ihtiraslı yapısıyla uyuşmadığını düşünerek bu emelinden vazgeçmeyi zorunlu görür. Nitekim Mübeccel ile meşgul olmaya devam ettiği takdirde ona âşık olacağı ihtimalini bilmek korkusu, aşkı budalaca bulan Nuri Süha için rahatsız edicidir: *“Bunun daha ilerisi ‘aşk’ dedikleri mevhum hududa dayanır. Onun için hazer. Bu noktadan itibaren öyle budala âşıklara mahsus seri infialleri, yoktan şeylere mana vermeleri hiç anlamam. Eğer öyle bir budala olsaydım, şu vaziyette beni denize sarkıttıyordu, üstümden sevdiğiyi nazar teati ettiği için genç kıza darılmaklığım, küsmekliğim lazım gelirdi. Hiç bozmayarak görmemiş göründüm ve kalktım.”*⁵⁸³

Deniz üstünde gezintiye çıktıkları kotra limana demir atıp kotrada bulunanlar saat altı olduğunda yeniden bir araya gelmek ve dönüşe geçmek için buluşmak sözüyle birer birer farklı yönere dağıldıkları sırada Nuri Süha, kotradayken kendisine gayet sıcak davranan Mübeccel'in Şerif'in kolunda olduğunu, genç adamla birlikte ortamdan ayrıldığını görür. Mübeccel'in ardında kalarak genç kıza darılmaktan, Şerif'e de öfke duymaktan kendini alamayan Nuri Süha, kendisiyle beraber iskelede kalmış olan Selma'nın yanına gitmeye, onunla sohbet etmeye karar verir. Nuri Süha gibi geride yalnız kalmış olan Selma, genç adamın kız kardeşi Mübeccel'e olan ilgisini fark etmiş, Nuri Süha'nın onun peşinden koşmasını boş bir çaba olarak değerlendirdiğini de açıkça söyleyivermiştir. Selma'nın Mübeccel ile Şerif arasındaki ilişkiye onay vermediğini anlayan Nuri Süha, ondan bu ilişki hakkında bilgi almak, aralarındaki ilişkinin derinliğini tahlil edebilmek ister. Bu sohbet esnasında Selma, güzellik ve cazibe bakımından Mübeccel'den daha talihsiz olduğunu düşündüğünü itiraf eder ve Nuri Süha genç kızın bu duruma açıkça üzüldüğünü görerek onu teselli edebilmeyi umar. Genç kıza güzelliği, asaleti, görgü ve terbiyesi dolayısıyla överek mutlu etmeye çalışan Nuri Süha, iltifatlarına pek memnun olmuş görünen Selma ile yakın ve samimi bir ilişki kurarak mesut olabileceğini düşünür. Selma'nın da itirafa mecbur kaldığı gibi, Nuri Süha'ya göre de Mübeccel'e kıyasla Selma daha donuk, daha sönüktür. Buna rağmen fazlasıyla ince ve asil karakterli olan Selma da hayattaki en güçlü arzuların peşinden koşan Nuri Süha için parlak bir seçenektir. Bunu göz

⁵⁸³ Mehmet Rauf, a.e., s. 96.

önünde bulunduran genç adam, kendisiyle ilgilenen bir dostu, kendisini sevmeye cesaret edecek bir sevgiliye ihtiyaç duyan bu genç kıza arkadaşlık etmeyi teklif eder. Bu teklifi karşılıksız bırakmayan Selma da genç adamı müstesna, derin bir kimse olarak takdir ettiğini söyleyerek inceliği, kibarlığı, yapmacıklıktan uzak samimi tabiatı dolayısıyla övgüye layık bulduğunu belirtir. Selma'nın bu sıcak, içten karşılığı Nuri Süha için fazlasıyla heyecan verici olur; öyle ki bu iltifatlar sonrasında genç adam dünyayı daha başka, daha parlak, daha cazip algılamaya başlar. Yine de bu sarhoşluk dakikaları fazla uzun sürmez, Selma ile yürüyüş yaptıkları sırada Mübeccel'i Şerif ile gayet yakın görmek Nuri Süha'nın bütün neşesini adeta söndürür. Yanında kol kola yürümekte olduğu, "kadınım" diye hitap ettiği Selma varken dahi Mübeccel'i böylesine kıskanmak Nuri Süha için korkutucu bir gelişmedir zira âşık olmayı eşeklik sayan bu genç adam, bu duyguya bu denli kapıldığını ilk defa hissetmektedir. Mübeccel ile Şerif'i görmeye daha fazla tahammül edemeyerek Selma ile beraber hızla oradan uzaklaşan Nuri Süha içindeki kıskançlık duygusunu bastırabilmek için kalabalıklara karışmak, gürültülü bir ortama girerek iç sesini susturmak, ilgisini çekmeyen, basit ve sıradan konuşmalarla kendini oyalamak ister. Dışadönük bir karakter olarak Nuri Süha için kalabalıklar, sınımlanacak ortamlardır.

Mübeccel'i ve Şerif'i beraber görerek bu ikili arasındaki yakınlığı kıskandıktan sonra Selma'yı da beraberinde götürüp Sertabip Bey ile İclal Hanım'ın oturmakta oldukları gazinoya uğramaya karar veren Nuri Süha, buradaki sohbetten de umduğunu bulamaz. Her konu hakkında mutlaka bir fikri olan Sertabip Bey'in konuşmalarından bunalan Nuri Süha'nın şimdi tek düşünebildiği anlık bir heyecanla, kontrolsüzce hareket ederek Selma'yı üzdüğüdür. Selma'nın da kabullendiği üzere genç kızın her zaman Mübeccel'in gölgesinde kalmak zorunda oluşu, Nuri Süha için pek üzücü bir durumdur. Bu üzüntü, Mübeccel'e karşı beslediği duyguları inkâr etmekte güçlük çeken Nuri Süha'nın kalbini Selma'yı mutlu edebilmek arzusuyla doldurur. Samimi bir ilgiden ziyade kuvvetli bir acımaya benzeyen bu isteğin etkisiyle Selma'ya merkeple bir tura çıkmayı teklif eder. Nuri Süha, son derece latif, derin, şefkatli bir genç kız olarak değerlendirdiği Selma ile vakit geçirmekten o kadar keyif alır ki bir an bu hoş ve sakin tabiatlı kızla evlenip mutlu bir hayat sürdürebileceğine inanır. Ancak genç adamın bu fikirden vazgeçmesi fazla uzun sürmez; zira Nuri Süha gibi bir adam için aşk budalaca olduğu gibi evlilik de bu budalalığın bir devamı niteliğindedir. Nuri Süha için bir kadın ile erkek arasındaki ilişkinin temel amacı cinsel birlikteliktir, genç adamın kabaca çiftleşmek olarak değerlendirdiği bu doğal durum, yalnızca haz duygusuyla bağlantılıdır: *"O zaman gözlerimi süzerek nazarlarım birbirine girmiş sık çamlarım gölgeliklerinde kaybol[up] daldı[m] ve Selma'yla evlenmek ihtimalini düşündüm. Fakat birden dudaklarım iblisane bir tebessüm hattıyla kırılarak başımı*

*salladım. İnsan bütün havasıyla, bütün azasıyla sade çiftleşmek için yaratılmış bir mahluktur. Şopenhaur'un ne kadar hakkı vardı: 'Aşk, insanlara tabiatın kurduğu bir tenasül kapanından başka bir şey miydi?'*⁵⁸⁴

Nihayet kotra sefası için toplaşan misafirlerin bir araya gelmek için sözleştikleri saat gelip çıktığında Mübeccel ile Şerif ortalarda görünmemektedir. Nuri Süha dönüş yolunda da Selma ile vakit geçirir, genç kızın sesinin güzelliği ve inceliği Nuri Süha'yı adeta büyüler. Selma'nın ciddiyetini ve kibarlığını takdir eden Nuri Süha, genç kızın ailesinin diğer üyelerinden ne kadar farklı olduğunu gözlemlemiş, ondaki bu farklılığın, sakin ve içedönük yapının sebebini merak etmiştir. O, bu merakla Selma'yı da yakından izlemeye karar verdiği sırada Mübeccel ile Şerif'in erkenden eve döndükleri ortaya çıkar ki bu yeni haber de Nuri Süha için sevindirici olur. Nuri Süha'nın aklı hep iki kız kardeş arasında gidip gelir; Mübeccel, güzelliği, işvesi, neşeli yapısıyla genç adamın ilgisini çekerken Selma da durgun fakat narin, naif yapısıyla onu etkiler. Bu ikilem, roman boyunca sürecektir ve Nuri Süha'nın hamlelerini önemli ölçüde şekillendirecektir.

Nuri Süha bir an kotra sefasında Selma ile vakit geçirip dönüşte genç kızla beraber köşkerinin bahçesinde dans ederken öteki an Mübeccel'i düşünmekte, zihni sürekli onunla meşgul olduğu için rahatsız hissetmekte, hazzı anlayışından bu genç kız için vazgeçerek ona âşık olmaktan korkmaktadır. Mübeccel'e âşık olmak, Nuri Süha gibi yalnız zevkine düşkün, hazz arayan bir adam için tedirgin edici bir gelişmedir. Bu gelişmenin ağırlığının altında ezilmemek için dikkatini bir başkasına vermek isteyen, bunun için de en yakınındaki Selma'yı müsait gören Nuri Süha, bu hevesle kurulacak ilişkinin sonuçlarından çekinmekten de kendini alamaz. Selma ile yan yana dolaşırlarken ve bir anlık cesaretle genç kızın elinden tutup dudaklarına götürürken işittikleri bile genç adamın anın keyfini çıkarmasına mani olur. Nuri Süha ile Selma, kızların dayısı Fahir Bey ile Mebus Bey olarak anılan varlıklı bir adamın gizli konuşmalarına kulak misafirliği ederler ki bu konuşmada söylenenler Nuri Süha'nın canını daha da sıkır. Mebus Bey köşke Mübeccel için uzun zamandır uğramakta, genç kızın gönlünü alarak onunla evlenebilmenin hayalini kurmaktadır. Nuri Süha bu yeni habere çok şaşırır ve önünde yeni bir engel daha belirmediğini anlar fakat söylenene göre Mübeccel bu evliliğe razı değildir; genç kız Mebus Bey'e soğuk ve ilgisiz davranmakta, onu bir eş olarak kabul etmeyi istemediğini davranış ve söylemleriyle açık etmektedir. Bu detay Nuri Süha'nın içini bir ölçüde rahatlatır fakat dışarıdan göründükleri kadar zengin olmadığını anladığını bu ailenin sırlarına vâkıf

⁵⁸⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.112.

oldukça bu aile ile daha ziyade alakadar olmakta, onlarla yeniden görüşebilmenin planlarını yapmaktadır.

Nuri Süha'nın zihni, genç kızlardan uzakta olduğu vakitlerde bile hep Mübeccel ve Selma ile meşguldür. Nihayet Mübeccel'i sevdiğini, üstelik bu aşkın yalnızca genç kızın güzelliği ile değil içinde uyandırdığı birtakım belirsiz, bir yandan hayat verici diğer yandan yakıcı duygularla ilişkili olduğunu fark eden Nuri Süha, bu aşkın imkânsız olduğunu düşünmekten, rakipleriyle mücadele etmek fikrinin cesaretini kırdığını kabul etmekten de kaçamaz: *“Ne olursa olsun, Mübeccel'e karşı ne kadar derin bir incizapla malul bulunursam bulunayım, kendisinden emelimi fekketmek mecburiyetinde olduğumu görüyor ve bunun için derin derin dilhun kalıyordum. Onda hayatımda gördüğüm bütün kızlar arasında beni son derece teshir eden bir başkalık buluyor ve bu başkalık tesiriyle âdeta sarhoş olduğumu teslim ediyordum. Fakat onun bir Şerif Bey'i ve sonra bir de Mebus Beyefendisi vardı ki bu iki azılı hasımla mücadeleye girmeye cesaret bulamıyordum. Bilhassa Şerif'le münasebeti korkutacak kadar ilerlemiş bulunuyordu. Ya hele o Mebus'un tahakküm ve ceberutu.”*⁵⁸⁵ Ancak her türlü zorluktan kaçmayı alışkanlık edinmiş, hayatını kendi keyfinin emrine vermiş bir adam olarak Nuri Süha, her ne olursa olsun Mübeccel'i elde etmek istediğini bilir ve bunun için hem rakipleriyle çarpışmaya hazır olması gerektiğini hem de türlü fedakârlıklara göğüs germek zorunda olduğunu kabul eder: *“Benim kadınlardan beklediğim zevk itibarıyla bu iş o kadar dikenli, o kadar pürüzlü safhalar gösteriyordu ki uğraşmak tabiatıma taban tabana zıt bulunuyordu. Fakat ah o Mübeccel... O, küme küme ateş böcekleriyle doluymuş gibi kıvılcımlı nazarlarıyla, o kızılçık dudaklarıyla, çehresinin sihirhâr ifadesiyle hayalimin önünde teressüm ettikçe büyülenmiş gibi her şeyi unutarak ne olursa olsun, nasıl olursa olsun, ona malik olmak için her fedakârlığa, her belaya atılmaya hazır bulunduğumu görüyordum.”*⁵⁸⁶ Bu düşünceler, hayat dolu ve eğlence düşkün bir adam olan Nuri Süha için şaşırtıcıdır. Nitekim dışadönük duyum tipine has bir karakter profili çizen Nuri Süha bile Mübeccel için böylesi zorluklara göğüs germenin kendi mizacıyla çeliştiğinin farkındadır.

Nuri Süha'nın akli Mübeccel'e karşı beslediği duygular ve genç kızı elde etmenin güçlüğü ile doluyken yazıhanedeki odasına hiç ummadığı bir ziyaretçi uğrar. Gelen Mübeccel'in dayısı Fahir Bey'dir. İlk başta bu sürpriz ziyaretin sebebini anlayamayan fakat konuşma ilerledikçe Fahir Bey'in gelme amacının borç para rica etmek olduğunu öğrenen Nuri Süha, durumlarının göstermeye çalıştıkları kadar iyi olmadığını fark ettiği ailenin geçim kaynaklarını keşfetmiş

⁵⁸⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.150.

⁵⁸⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.150.

bulunur. Yeğenini de yaşça büyük ve evli bir adam olan servet sahibi Mebus Bey ile evlendirmek derdinde olan Fahir Bey'in para düşkünlüğü, Nuri Süha'yı çok rahatsız eder. Öyle ki genç adam için bu aileyi yakından tanımak ve sırlarına hâkim olmak daha ziyade ilgi çekici bir meseleye dönüşmüştür. Fahir Bey, Nuri Süha'nın odasından ayrılmadan evvel ziyaretçiler arasına Naim Bey isimli bir kimse daha katılır ki onun bu ziyareti Nuri Süha için Fahir Bey ve ailesi hakkında bilgi alabilmek için bir fırsat anlamına gelir. Son derece geveze ve dedikoducu bir adam olan Naim Bey, aile hakkında bildiklerine anlatmaya fazlasıyla istekli görünür. Ailenin lüks yaşantılarına yetecek parayı ayarlayabilmek için türlü numaralar çevirmekten geri kalmadığını anlatan Naim Bey, bilhassa Fahir Bey'in ne denli kötü niyetli, çıkarıcı, paragöz olduğunu dile getirir. Naim Bey'in anlattıklarını merakla dinleyen Nuri Süha, ondan daha fazlasını öğrenebilmek için Hüseyin Besim Bey adlı çapkın ve işgüzar bir adamın iş yeri adı altında işlettiği fuhuş yuvasına gitmekte olan Naim Bey'in peşine takılır. Merak, Nuri Süha'nın en mühim motivasyon kaynaklarından biri olarak dikkati çeker. Naim Bey, Besim Beyefendi'nin bu eğlence mekânında yeniden görüşmek üzere Nuri Süha ile sözleşir ve ona bu fuhuş yuvasının çirkinliklerini göstermeyi vaat eder. Naim Bey'in bu teklifini kabule mecbur kalan Nuri Süha, oradan ayrılarak yola tek başına devam eder.

Besim Bey'in işyeri görünümlü fuhuş yuvasından ve Naim Bey'in yanından ayrılarak yoluna devam eden Nuri Süha yol üstünde Mübeccel'in kız kardeşleri Müzehher ile Necla'ya rastlar. Genç kızların Besim Bey ile buluşmak üzere evden çıktıklarını öğrenen Nuri Süha, onların peşine takılmaya, bu sayede hem Besim Bey hem de ailelerinin yaşantısı hakkında bir şeyler öğrenmeye karar verir. Genç kızlara refakat etmeyi teklif eden ve onlardan da onay alan Nuri Süha, Müzehher ile Necla'yı bir şeyler içip sohbet edebilecekleri şık bir mekâna götürür. Konuşma esnasında kızlar, Besim Bey'in düzenlediği eğlence âlemlerinden haberdar olduklarını, bu eğlence âlemini merak ederek iştirak etmek için can attıklarını, orada bulunduklarını itiraf ederler. Müzehher ile Necla'nın Besim Bey hakkında anlattıkları çirkin gerçekler Nuri Süha'yı fazlasıyla rahatsız eder, onun da tıpkı Besim Bey gibi eğlence düşkünlü, ihtiras tutkunu bir adam olduğu düşünülürse bu rahatsızlık dikkat çekicidir. Romanın devamında kızlarla buluşmak için sözleşen fakat sözünü tutmadığı da bilinen Besim Bey ortalıkta görünmez, genç kızların serbest kaldıklarını anlayan Nuri Süha onları daha fazla konuşturabilmek umuduyla Müzehher ile Necla'ya birlikte vakit geçirmeyi teklif eder. Kızları eğlendirmek, sırlarını paylaşmaya teşvik edebilmek için hiçbir masraftan kaçınmayan Nuri Süha, bu sayede kızlardan Mübeccel hakkında da daha fazla bilgi alabileceğine inanır. Kızların anlattığına göre Mübeccel, Mebus Bey olarak anılan Fazlettin Bey ile evlenmeyi kesinlikle

istememekte, kararlı bir tavırla onun teklifini reddetmektedir. Yine genç hanımların anlattıklarına göre Mübeccel tutkulu bir bağla Şerif'e bağlıdır, genç kız onu o kadar sever ki çevresindekilerin ikazlarına, onu Şerif'ten vazgeçirme çabalarına kulak asmaz. Müzehher ve Necla da Nuri Süha'nın da hayırsız ve haylaz bir genç adam olarak değerlendirdiği Şerif'i pek sevmezler, onlara göre Şerif soğuk, mıymıntı, yalancı ve züğürt bir adamdır. Genç kızların ve hatta tüm ailenin Şerif'e karşı olduğunu bilmek Nuri Süha'yı pek memnun eder fakat Mübeccel'e nasıl ulaşacağını bilememek genç adam için huzursuzluk vericidir. O gece halalarına kalmaya gidecek olan kızları kendi evine davet eden ve bir an onlara yanaşmayı düşünen Süha'yı durduran da yine Mübeccel'e olan aşkı olur. Zevke düşkün ve ihtirash bir adam olarak Nuri Süha'nın kendisine genç kızlarla beraber olmamak için engel oluşu önemli bir detay olarak göze çarpar.

Romanın devamında Nuri Süha, Naim'in davetiyle onun ve eşi Süheyla'nın evine konuk olur. Henüz yeni tanıştığı Naim'in kendisini samimi bir dost edasıyla karşılaması Nuri Süha'yı şaşırtır. Naim'in adeta hasta zannedilecek kadar solgun, renksiz yüzü, hüznü ifade ve incelikli hâli ile dikkat çeken eşi Süheyla'nın resimle ilgilendiğini, evinin duvarlarını süsleyen resimler çizdiğini öğrenmek de Nuri Süha için hayret verici olur. Resme pek ilgisi olmayan, sanatın en çok musiki dalına meftun olan Nuri Süha, resim sanatının inceliklerinden pek anlamasa da genç kadının yeteneğini takdir etmesini bilir. Nuri Süha, çizdiği resimleri incelediği bu genç kadının modern görünmek için sanatı seviyor gibi görünmediğine, sahiden de sanatkâr ruhlu bir hanımefendi olduğuna inanır ki bu da onun çok hoşuna gider. O kadar ki güzelliğe karşı ayrı bir zaafı olan Nuri Süha, bu hassas ve durgun görünümlü, sanat sever kadına karşı bir çekim hissetmekten kendini alıkoyamaz: *"Evet, Süheyla Hanım güzellik müsabakasında elbette hiçbir mükâfat alamazdı. Fakat onda o kadar ince bir şiiriyet, o kadar hassas ve mail-i pervaz bir hüsn harikası gizliydi ki ilk gördüğüm an lakayt kalmışken, ince uzun parmaklı asil ve beyaz o kadar beyaz ve o kadar ipek ki bana bir kelebek kanadını görüyorum zannını veriyordu. Evet bu asil ellerini, mevzun bacağının ve küçük ayağının gitgide dimağa telkin ettiği çılgın emellerin sihri altında şimdi rengi koyulaşan kalın dudaklarını ve parıltısı çoğalan şehvetli gözlerini gördükçe, bu gizli güzelliğin esrarlı kasveti beni zaptediyor, yakıyor, harap ediyordu."*⁵⁸⁷ Nuri Süha'nın kısaca sohbet ettikten ve sanatçılığına hayran kaldıktan sonra çekici bulmaya başladığı Süheyla Hanım'a hemen ilgi duymaya başlaması, onun yeni maceralar peşinde koşmayı seven, hazza karşı koyamayan, kadın düşkünü yapısı ile ilgilidir. Genç adam da kendisinin çapkın, her kadına arzu duymaya meyilli bir yapıda olduğunu

⁵⁸⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.201.

bilir fakat bunu değiştirmek için çaba göstermez; onun en büyük emeli en güçlü duyumları yakalamak ve türlü zevkleri tatmaktır. Bu yapısı, Nuri Süha'yı dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan bir karakter olarak değerlendirmemize imkân verir. İşte bu bakımdan Nuri Süha'nın Mübeccel'e âşık olarak sadık kalmak isteği onun için oldukça ilginç bir karardır. Yine de Nuri Süha bu kararına temelli bağlı kalamaz, Naim'in eşi Süheyla ile yaşayacağı kısa ilişki genç adamın bu kararında istikrarlı olamayacağının ilk göstergesidir.

Nuri Süha konuk olduğu evden ev sahibi Naim ile beraber ayrılır ve ikisi beraber Naim'in anlattığı üzere fazlasıyla rezil, lükse ve eğlenceye düşkünlüğü ile tanınan ve sapkın bir adam olarak bilinen Mecdi'nin apartmanına doğru ilerlerler. Naim'in anlattığına göre Mecdi kadınlı erkekli, içkili mezeli eğlenceler tertip etmekte, burada bir araya gelenler çirkin ve çarpık ilişkiler kurmaktadırlar. Nuri Süha burada parasızlık dolayısıyla kızını adeta pazarlamak durumunda kalan bir annenin dramına ve karınlarını doyurabilmek için vücutlarını satmak zorunda kalan genç kadınların acizliklerine tanık olur. Tanığı olduğu bu üzücü hadiselere canı pek sıkılan Nuri Süha bu ortamda daha fazla bulunmak istemeyerek bir bahane uydurup apartmandan aceleyle ayrılır. Nuri Süha'nın bir sonraki durağı Mübeccel ve ailesinin birlikte yaşadığı köşktür. Genç adam geldiğı köşkte bütün hanımlar tarafından, bilhassa Mübeccel tarafından çok hoş karşılanır, bu coşkulu karşılama merasimi Nuri Süha'yı pek sevindirir. Konuşma esnasında Mübeccel, Mebus Bey'in evlilik teklifini şiddetle reddettiğini de anlatır ki bu durumun genç kızı Şerif'e daha ziyade bağlayacağını düşünmek Nuri Süha'yı daha da huzursuz eder. Mübeccel ile Şerif'in daha fazla yakınlaşmasına ihtimal vermek istemeyen genç adam, Mübeccel'e hislerini doğrudan açmaya karar verir ve genç kızdan olumlu bir yanıt, hiç değilse geleceğe dair bir birliktelik ümidi vermesini bekler. Oysa Mübeccel'in cevabı hiç de genç adamın beklediğı gibi olmaz; genç kız, Nuri Süha'ya resmen olmasa da gönül bağıyla Şerif ile evli olduğunu, kendisini bu sebeple eşi olan bir kadın gibi hissettiğini, kendisini reddetmeye mecbur bulunduğunu söyler. Mübeccel'in söyledikleri Süha'nın canını o kadar sıkarak ki bir an genç kızı öldürmek isteyecek kadar öfkeyle dolar. Kendine hâkim olmak için çaba gösteren Nuri Süha, aralarındaki tartışma bitip genç kızın ailesinin yanına döndüklerinde de hiçbir şey olmamış gibi davranmak için tüm gücünü sarf eder. Hanımların Mübeccel ile aralarında geçen tartışmayı anlamasından, bilhassa yakınlık gösterdiği Selma'nın bu durumu sezerek kendisine düşmanlık beslemesinden çekinen Nuri Süha tüm bunlara rağmen Mübeccel'i Şerif'ten ayırma isteğinde kararlı görünür, genç kızın reddini kabullenmemiş gibi davranarak öfkeli ve ısrarcı tavrında sabit kalır.

Mübeccel'in kendisini kabul etmeyişiine fazlasıyla içerleyen ve genç kıza karşı hiddetle dolan Nuri Süha, kendisini avutmak için gençliğine ve kendisini tatmin etmesine hizmet edecek kadar parasının var olmasına sığınır. Dışadönük duyum tipine has davranış özellikleri gösteren bir karakter olarak Nuri Süha dertlerinden kurtulmanın çaresini zevk âlemlerinde, kadınlarla eğlenmekte, yiyip içerek hem bedenen hem de ruhen doymakta arar. Bu sebeple Mübeccel'in kardeşlerini ve kuzenlerini de yanına alarak bir eğlence mekânına götürmek, onlarla Mübeccel'i hiç düşünmeden, keyif dolu saatler geçirmek ister: *"Bu fikirlerin tesiriyle birbiri arkası sıra üç kadeh yuvarlamıştım. Gençtim, yapacağım şeyler için kâfi bir param vardı. Mübeccel'in yeisiyle kendimi zehirleyip harap edeceğime eğlenmek, sıçramak, oynamak isterim ve bu fikirler birden kalbimde bir emel çırpındı. Şimdi bu hanımları hep birden kaldırıp mesela Fener'deki otele götürsem, orada denizin yanı başında bu akşam bedir hâlinde Marmara'yı yaldızlayacak kamerin nurları karşısında küçük bir kameriyede neşeyle, şetaretle, kahkahalarla yemek yesem."*⁵⁸⁸ Sevdiğini bile kabul edemediği bir kadından aşkına karşılık bulamayarak acı çeken Nuri Süha kendine sahte mutluluklar yaratmak, bu sahte mutlulukların tesiriyle çektiği hayal kırıklığını tedaviye uğraşmak, üstelik Mübeccel'in kız kardeşleri ile de daha ziyade samimi olarak ondan intikam almak ister. Mübeccel'in Şerif'i sevdiğini bilip bu delikanlı yüzünden reddedilmeyi kendine yediremeyen Nuri Süha, yine aşktan kaçmak hırsıyla hareket eder, onun tabiatı acı ve gözyaşı ile mücadele etmeye müsait değildir; o, zevk ve eğlence içinde geçecek bir hayatın taliplisidir: *"Ah ben aşk istemiyorum. Onu reddediyorum. Aşka lanet okuyorum. İnsanı böyle bulunmaz zevklerin arasında bile sermest uçarken yine ağlatan, yine sızlatan, akla gelmez suretlerle dilhun ve harap eden aşka lanet olsun. Bana zevk lazım. İntikam için kadın lazım. Hayatımı böyle gözyaşlarında boğmamak için eğlenmek isterim, yaşamak isterim. O, Şerif'in zelil hayatında sürünsün. Mademki bunu istiyor, mademki bunda bir zevk buluyor, ne yaparsa yapsın fakat beni bıraksın, zincirinden azat etsin. Kurtulayım, yarabbim kurtulayım artık. Kurtulayım... Kurtulayım..."*⁵⁸⁹

Mübeccel'in kardeşleri ve kuzenleri ile dilediği gibi keyifli bir gece geçirdikten sonraki gün patronunun eşi Zahide Hanım ile birlikte kiralanacak bir ev bakmak üzere Büyükkada'ya gidecek olan Nuri Süha, bir süredir bir araya gelmediği Zahide Hanımefendi'yi görünce çok şaşırır; Zahide Hanım fazlasıyla şık giyinmiş, hoş kokular sürünmüştür ve bu hâliyle Nuri Süha'yı etkilemeyi başarmıştır. Mübeccel'den hoşlandığı hatta genç kıza âşık olduğu hâlde gördüğü her kadına fiziksel bir çekim duymaktan kendini alamayan Süha, yeni yeni dostluk kurduğu

⁵⁸⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.224-225.

⁵⁸⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.229.

Naim'in eşi Süheyla'yı da nadide bir sanatkâr olarak görüp beğendiği gibi patronunun karısı Zahide Hanım'ı da pek cazibeli bulmuştur. Zahide Hanım bakıp gördüğü bir köşkü beğenip kira işinde mal sahibi ile anlaştıktan sonra Nuri Süha ile birlikte yemek yemeye, daha sonra dinlenmek üzere bir otel odasında uyumaya karar verirler. Bu esnada Nuri Süha aklında öyle bir plan kurar ki kendisi de yapmaya meylettiği şeyin ne derece çirkin, adice, aşağı olduğunun farkındadır. Genç adam, Zahide Hanım'a otelde hiç boş oda kalmadığını, kendilerine halihazırda tutulmuş bir odayı iki saatliğine kiralamayı vaat ettiklerini haber verir ki bu, Nuri Süha'nın da patronunun karısı ile aynı odayı paylaşmaya niyetlendiğinin bir göstergesidir. Nuri Süha yapmak üzere olduğu bu hamleyle patronuna ihanet edeceğinin farkındadır fakat Mübeccel'e ulaşamamak, genç kızı elde edememek, üstelik genç kızdan olumsuz bir yanıt almak onu o kadar huzursuz hissettirmiştir ki şimdi hemen her şeyi elde etmek arzusu içindedir. Namus ve fazilet gibi değerlere kıymet vererek yaşamının kendisine bir katkı sunmadığına inanmak, Nuri Süha'ya patronunun karısına yaklaşma isteği, ona karşı cüretkârca yaklaşarak sahip olma arzusu vermektedir. Neredeyse bu şiddetli arzunun tesiriyle hareket edecekken kendisini yetiştiren patronuna ihanet etmekten, namusunu korumaya istekli görünen bir kadına uygunsuzca yaklaşmak fikrinden utanan Nuri Süha, bu alçakça davranışa vicdanının el vermeyeceğini fark eder. Onu durduran kendi iç sesi, vicdanı olur: *"Şimdi vicdanım adaliyetime karşı isyan etmiş kükrüyor, 'Alçak!' diye haykırıyor. Alçak, bu kadın şimdiye kadar senin melun nazarlarına muvafık olarak sukûtu arzu etmiş, fuhuş aramış olmakla beraber namusunu muhafaza etmiş bir kadındır. Ve unutma ki seni yetiştiren; sana bu irfanı, bu meziyetleri, bu kabiliyetleri kazandırmaya vesile olan adamın, yani velinimetinin zevcesidir. Bu denaeti irtikâba nasıl kudret bulacaksın rezil. Senin tahsiline, terbiyene sarf ettiği paraları sokak köpeğine yedirseydi daha sadakat görürdü. Alçak..."*⁵⁹⁰ Zahide Hanım'a çirkince yaklaşmadan evvel kendini durdurabildiğine sevinen Nuri Süha, sandığı kadar alçak, vicdansız olmadığı için de kendisiyle adeta gurur duyar, kendisini bir anda yükselmiş hisseder. Nuri Süha'nın yaşadığı tüm bu kararsızlıklar, içine düştüğü tüm ikilemler, içindeki iyiliğin ve kötülüğün tüm tartışması onu bir şeyden emin kılar: Genç adam, en sonunda Mübeccel'i sevdiğini, ondan kaçmak için çabaladıkça ona daha ziyade kapıldığını kabullenir: *"Hayır yavrum, artık boynunu eğ, kabul ve itiraf et ki sen Mübeccel'i seviyorsun ve ne yapsan, nasıl yapsan kalbini ondan kurtaramıyorsun ve bil ki kurtaramayacaksın. Çünkü bütün istidatların, bütün temayüllerin onu sevmek için vücut bulmuş ve tenemmüv etmiş, âdeta dünyaya onu sevmek için gelmişsin."*⁵⁹¹

⁵⁹⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.238.

⁵⁹¹ Mehmet Rauf, a.e., s.239.

Patronuna ihanet etmekten çekinerek patronunun karısı Zahide Hanım'a uygunsuz bir biçimde yaklaşımdan kaçınan ve iradesini koruduğu için kendisini yükselmiş hissedenden Nuri Süha, ahlâksızlık etmemek isteğinde kararlı bir duruş sergileyemez. Mübeccel'in kendisine rahat vermeyen hayalinden kaçmak için mutlaka bir kadınla beraber olması gerektiğine inanan genç adam bu umutla Naim'in eşi Süheyla Hanım ile samimiyet kurmaya karar verir ve genç kadını ziyarete gider. Süheyla Hanım genç adamı eve kibarca kabul eder ve ona Nuri Süha'nın isteği üzerine piyano çalar. Musikiye adeta bir din gibi perestiş gösteren Süheyla'nın piyano çalmakta gösterdiği maharet, Nuri Süha'yı fazlasıyla etkiler. Süheyla Hanım da Nuri Süha'nın ziyaretinden, piyano çalışına ve ressamlığına gösterdiği ilgiden, genç adamın dostluğundan memnun kalmış görünür. Onu ertesi gün görüşmek üzere yine evine davet eder ki genç kadının bu teklifi ondan hoşlanmaya başlayan Nuri Süha'yı pek memnun eder. Süheyla'nın da kendisine karşı boş olmadığını fark etmek, genç kadını kocasına ihanet etmeye hazır görmek Nuri Süha'yı genç kadının gösterdiği zayıflıktan istifadeye teşvik eder. Kendi acısını bastırmak için ahlâksızlık etmeyi göze alan Nuri Süha, arzularına karşılık vermeye hazır olduğuna inandığı Süheyla'nın bu düşkünlüğünden yararlanmak, bu sayede kendi dertlerinden uzaklaşabilmek ister. Mübeccel tarafından kabul görmese de Mübeccel kadar yüksek saydığı bir kadın tarafından istenmek düşüncesi ve onunla gizli bir aşk macerası yaşayabilmek fikri, Nuri Süha'yı o kadar heyecanlandırır ki genç adam Süheyla ile yaşanacak gelişmeleri heyecanla beklemeye başlar: *"Gece sabaha kadar bütün ruhum muhayyel ve mutasavver zevkin hayaliyle inikâslar içinde pür-cûş ve ahenk idi. Öbür gün saat dördü iplerle değil, zincirlerle çektim ve kendimi yine vapurda bulduğum vakit beni bilhassa işgal eden şey, bugün neler olacağı, aramızdaki münasebetin ne renk alacağı ve bir renk almak ihtimali varsa bunun nasıl vukua geleceği merakıydı."*⁵⁹² Süha'nın Süheyla ile olan görüşmesi tam da umduğu gibi geçer, genç kadın onun ilgisine karşılık verir ve genç adama öpmek isteğiyle yaklaşmıştır. Fakat tam da bu yakınlaşma anında, bulundukları odada Mübeccel'in fotoğrafını görmek, Nuri Süha'yı o kadar sersemletir ki genç adam hiçbir şey söyleyemeyerek aceleyle Süheyla'nın yanından ayrılır. Mübeccel'e olan aşkı dolayısıyla Süheyla'yı kırmak, genç kadının gururunu incitmek zorunda kalmak, kurduğu hayallerle çatışan gerçeklerin altında ezilmek Süha için o kadar çıldırtıcı olur ki genç adam bir an hızla giden otomobillerin önüne atlayıp bunların altında ezilmek, can vermek ister. Zevk düşkünü ve haz meraklısı bir genç adam için sevmenin verdiği acı ve arzuladıklarını elde edememek oldukça can sıkıcıdır. Hayatı yaşayamamak korkusu, hayatı dolu dolu yaşamak

⁵⁹² Mehmet Rauf, a.e., s.259.

arzusunda olan Nuri Süha için fazlasıyla yıpratıcıdır. Dışadönük duyum tipine has davranış özellikleri gösteren Nuri Süha için bu yıkım, şaşırtıcı değildir.

Süheyla'nın yanından ayrıldıktan sonra ne yapacağını bilemez hâlde sokaklarda dolaşmaya başlayan Nuri Süha, yine biraz olsun teselli bulabilmek, Mübeccel'in etkisiyle kırmak durumunda kaldığı Süheyla'yı untabilmek için Müzehher'den aldığı numarayı çevirerek köşkteki genç kızlara ulaşmak, onlarla görüşerek kafasını dağıtmak ister. Köşkün çalan telefonuna cevap veren Selma olursa da Nuri Süha'yı önce evlerine davet eden, sonra da genç adama gezintiye çıkma isteğini dile getiren Müzehher olur. Bu teklife Selma'nın da sıcak baktığını anlayan ve genç kızları evlerinden almak üzere yola çıkan Nuri Süha, o esnada Şerif ile vakit geçirmekte olduğunu bildiği Mübeccel haricinde diğer altı kız tarafından pek hoş karşılanır, ikramlara boğulur. Selma'nın dışında kalan genç hanımlar fazlasıyla eğleniyor görünürler fakat Nuri Süha kendi hüznünün bir benzerini onlara iştirak etmeyerek sakın ve sessizce oturan Selma'da bulur. Kendi iç sıkıntısının nedeninin Mübeccel olduğunu bilen Süha, Selma'yı üzen esas meselenin de genç kıza samimi bir dostluk vaat edip bu vaadini gerçekleştirmeyişi olduğunu anlar ki melek tabiatlı bulduğu Selma'yı kendisi yüzünden böylesine kederli görmek genç adam için fazlasıyla huzursuzluk verici olur. İşte bu sebeple Nuri Süha, içtenliğine samimi bir karşılık veremediği Selma'dan af dilenmek, genç kıza kendini affettirerek onunla teselli bulmak, onun yatıştırıcı tesiriyle iyileşmek ister. Bu istekle Selma'ya yalnız görüşmeyi teklif eden Süha, genç kızın onayıyla onunla özel olarak konuşma fırsatını elde eder.

Bahçenin gözlerden uzak bir köşesine çekildikleri sırada genç kıza yeterince vakit ayıramadığı, onun dostluk talebine içten bir karşılık veremediği için pişman olduğunu itiraf eden Nuri Süha, Selma'dan özür dileyerek ilişkilerine yeni bir şans verebilmeyi umar. Nuri Süha'nın aşktan asıl beklentisi keskin, yıkıcı ve yırtıcı bir beraberliktir ve genç adam bunu ona sunabilecek kadının Mübeccel olduğunu bilir fakat onunla umduğu gibi bir ilişki kuramayacağını farkında olarak çareyi Selma'nın ona verebileceği sakın ve huzurlu bir hayatla avunmakta bulur. Nuri Süha, dışadönük duyum tipine has kişilik özellikleri taşıyan bir karakter olarak ateşli duygulardan, ihtiraslı birlikteliklerden, yırtıcı bir aşk macerasından hoşlanır ancak buna erişemeyeceğini düşünerek tabiatına ters olarak sakın ve huzurlu bir yaşantıda teselli ve şifa arar: *“Kendisiyle sürmek istediğim beraberlik elbette, elbette Mübeccel’le tebcil ettiğim hayat gibi bana keskin, yakıcı, yırtıcı tahassüsler veremezdi. Fakat fırtınasız denizlerin mahmur ufukları gibi pür sükûn ve rehavet, birbirinin şefkatinde kaybolmuş iki sevdazedenin sürecekleri sakın ve pür-huzur hayat bu latif ve muattar genç kıza yine pek cazibedar ve ihtiras-aver bir şey olmaz mıydı?*

Öncekinde ateş, ihtiras, fırtına ve bunların bütün tecellileri, bütün ihtilaçları rad u berkler saçıyordu. Selma'ysa dış denizlerin kasırgalarında hurdahaş olan gemiler için bir sükûn ve huzur limanı, kırılmış kaburgaları, zedelenmiş tekneleri için aradıkları rakit ve naim sahiller gibi bir teselli yuvası, bir şifa köşesi değil miydi?

Bunun içindir ki birinden zedelenip kırıldığım zamanlar ötekinin koynuna iltica etmek ihtiyacını duyuyordum."⁵⁹³

Nuri Süha'nın Selma'yı ikna edebilmek için büyük çaba göstermesinin sonucunda genç kadın dostluklarına yeni bir şans verir. Selma sakın ve naif tabiatı, bağışlayıcı ve şefkatli yapısı, sıcak ve kucaklayıcı tavırları dolayısıyla Süha'nın âşık olmak istediği kadındır. Ateşli ve yırtıcı bir aşkın tesellisini Selma'nın kollarında bulabilmek ihtimali, aşka inanmayan fakat âşık olup bu duygunun altında ezilen Süha için hafifletici, rahatlatıcı bir düşüncedir. İşte bu bakımdan Nuri Süha için Selma gerek güzelliği ve asaleti gerekse de eğitimi, terbiyesi ve temiz ruhu ile ideal bir eş adayıdır: *"Kendisi, evlenmek istersem benim için işte hazır ve muntazır bir refika demektir. Bir zevce için lazım olan tasavvuru gördüğüm bütün meziyetleri, hassaları kendisinde buluyordum. En evvel asaleti bizde mevcut ve meri olan kaideye göre laakal yarım asrı müteceviz olduğundan reisleri bulgur veya şeker satarak zengin olmuş aileler gibi dünkü ve bugünkü yapma ve imrenme asaletlerden değildi.*

Sonra terbiyesi, tahsili herhâlde nadir ve müstesnaydı. Sonra rikkati, nezaketi, bilhassa ruhunun ve kalbinin necabeti bir kadın için ender bulunur evsaf demektir. Şimdiye kadar sürdüğü hayatın karışıklığı içine düşer olduğu şüpheli arızalara gelince... Tanıdığım kadar pek şayan-ı takdir bir surette temiz bulduğum için daha ötesini aramıyordum çünkü hangi erkek aldığı bir genç kızın mazisi hakkında lekesiz ve şüphesiz bir emniyet gösterebilir? En pak görünenler bile bazen ne kadar gizli levşer taşıyor?

Ben, bilhassa zevce olarak kabul edeceğim kadında ruh temizliğini, kalp necabetini her şeye müreccah tuttuğum gibi Selma'da bunların pek bariz bir surette tecelli ettiğini bildiğimden bugün evlenmeye kalksam yalnız bu meziyetleri için başka her şeyi unutarak onu memnuniyetle kabul ederdim."⁵⁹⁴

O gece ertesi gün akşam saat onda yeniden görüşmek üzere Selma ile vedalaşarak köşkten ayrılan ve diğer akşam canını acıtmayacak bir sevgiliye âşık olduğunu düşünerek köşke varmak üzere yola çıkan Nuri Süha, tam vapura binecekken Mübeccel'i yanında Şerif ile beraber

⁵⁹³ Mehmet Rauf, a.e., s.271-272.

⁵⁹⁴ Mehmet Rauf, a.e., s.276-277.

görerek yeniden büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Onların akşam saatinde nereye gidiyor olduklarını merak eden ve kendisi Mübeccel'in aşkına karşılık bulamayıp acı çekerken genç kızla sevgilisinin mutlu olmalarını kabullenemeyen Nuri Süha, Selma'yı fazlasıyla üzeceğini bilmesine rağmen kendine engel olamayarak Mübeccel ile Şerif'i takip etmeye karar verir. Süha, kendisini reddeden, başkasını sevdiğini de açıkça itiraf eden Mübeccel'e öyle yoğun hislerle, çılgınca bir iptilayla bağlıdır ki bu şiddetli duygularına yenilerek Selma'yı yüzüstü bırakmayı da göze almıştır. Mübeccel ile Şerif'i kendisine hâkim olamayarak takip ettiğini bilen Süha, buluşmak sözünü verdiği Selma'yı boş yere bekleteceği için pişmandır ve bir yandan genç kızın kendisini affetmesini umar fakat esasen kendisi de affedilmeye layık olmadığının farkındadır. Kafası bu düşüncelerle doluyken Mübeccel ile Şerif'i uzaktan seyreden Nuri Süha, onları beraber, mutlu ve eğleniyor gördükçe daha da harap olur. Mübeccel'in bir başka erkek tarafından sevildiğini, neşelendirildiğini görmek ve buna seyirci kalmak Süha için tahammül edilemezdir: *"Onlar gülüşerek yemek tertibini alırlarken kalbim akur pençeler içinde ezilerek seyreliyordum. İkisi de pek neşeliydiler. Hele Mübeccel o kadar şetaretle taşıyordu ki Şerif'in her ağzı açılıp kapanışta kahkahalara boğuluyordu."*⁵⁹⁵ Yemeklerini yedikten sonra oturdukları mekândan ayrılan Mübeccel ile Şerif'i takip etmeye devam eden ve iki sevgilinin gecenin sonunda ayrıldıklarını görerek rahatlayan Nuri Süha'nın aklı bu defa yeniden Selma'ya takılır. Hayatın her anında, her hadisede Mübeccel'in gerisinde kalan, bunun da farkında görünen Selma'yı tercih etmeyip Mübeccel'i seçtiği için Selma'ya acıtmaktan kendini alıkoyamayan Nuri Süha yine Selma'yı mutlu edebilmek arzusuna kapılır. Bu arzuya her kapıldığında Mübeccel'in bir darbesiyle söz konusu emelinden vazgeçmek zorunda kalan Nuri Süha bu defa kararında daha istekli görünür: *"Zavallı Selmacık... En muazzez emelim seni mesut görmek, senin saadetini temin etmektir ve sana ait olmayan arızalarla derbederliklerime rağmen buna o kadar çalışacağım, öyle büyük kuvvetle hayatımı hasredeceğim ki muvafık olacağım Selma!"*⁵⁹⁶

Mübeccel'i unutarak sahiden de Selma'ya yönelmeye karar veren Nuri Süha, ertesi gün köşkü ziyarete gider fakat oraya vardığı anda ailenin bir sıkıntı ile uğraşmakta olduklarını anlar. Borçlarını ödeyemeyen, giderlerini karşılamak için misafirlerinden adeta para toplayan ailenin evine haciz gelmiştir ki bu üzücü hadise karşısında aile çaresiz kalmıştır. Ailenin zor durumda olduğunu görerek onlara yardım etmeye niyetlenen Nuri Süha, onlara kefil olarak yüklü miktarda bir parayı ödemeye karar verir. Bu iyiliği ile Selma ve romanda Hanımefendi olarak

⁵⁹⁵ Mehmet Rauf, a.e., s.283.

⁵⁹⁶ Mehmet Rauf, a.e., s.286.

anılan annesini kendisine minnettar bıraktığı, aileye damat sıfatıyla girmesi muhtemel olan Şerif yerine aileye yardım eden kişi kendisi olduğu için gururlu hisseden Süha, kısa süre sonra yaptığı yardım teklifine pişman olur. Aileye bir borcu olmadığına inanan ve böylesi büyük bir borcu ödemek teklifinde bulunarak Şerif yerine aileyi kurtarmak görevini üstüne alan Nuri Süha, yine Mübeccel'den istediği intikamı alamamış olmanın hırsıyla öfkeyle dolar, sersemlik ettiğine inanır: *“Koca sersem... Sen her vakit böyle budala, mendebur mu olacaksın? Hayrullah Bey ailesinin inkırazından sana ne oluyor? Bunlar safahat içinde zevk ederlerken sana bir ihsanda mı bulundular ki onlara fedakârlığa kalkıyorsun? Senelerce süren sefahat hayatlarının namütenahi gecelerinden ancak bir ikisinde sana hisse bahsettiler ve bunun da bedelini fazlasıyla ödediğine şüphe yok. Bu felakete sen değil damat namzedi Şerif Bey yardıma koşmalı. Herif kırk yılda bir kızların birini Taksim terasına götürmekle mi vazifesini ödemiş oluyor? Böyle bir ailede bir damat, bir reis vazifesi almış demektir. Mübeccel'in eli bu kadar zahmete değmez mi?”*⁵⁹⁷ Nuri Süha o kadar hiddetlenir ki ailenin durumuna acımdan vazgeçmeye, onları kendi hâllerine bırakmaya, yardım elini ailenin üzerinden çekmeye karar verir: *“Birdenbire içimden meni kabil olmayacak bir infilak yükseldi: ‘Bana ne!’ diye haykırdım. Batsınlar, gebersinler. Kendi menfaatlerini düşünmeyen sefih insanların halaskârı ben mi kaldım. İşte dayıları, damatları var. Ne işleri varsa kendi kendilerine görsünler.”*⁵⁹⁸ Süha'yı bu ani ve öfkeli kararından caydıran tek şey, Selma'nın varlığını düşünmek, bu temiz ve masum kızı kötü kaderine terk etmemek, onu kurtarmak arzusudur. Selma'yı bırakmaya, Mübeccel'in içinde yarattığı boşluğu onunla doldurmaya devam etmek isteyen Süha hem aileyle hem de sevip sevmediğine bile karar veremediği ancak acıdığından, zavallı bulduğundan, kendisine Mübeccel'i hatırlattığından emin olduğu Selma ile görüşmeye devam eder. Bu bakımdan Nuri Süha'nın kararlarında sabit kalamayan, şartların şekillenmesine göre vaziyetini tayin eden, iradesiz bir genç olduğunu söylemek lazımdır.

Patronunun karısı Zahide Hanım'ın ısrarlarına daha fazla dayanamayarak onları Büyükkada'daki köşklerinde ziyarete giden ve dönüşünde Selma'nın telaşla kendisine ulaşmaya çalıştığını öğrenen Nuri Süha, genç kızdan köşklerinin yandığını, bu yangına da bu süredir hasta olan Fahir Bey'in bir çılgınlık hâlinde yakarak sebep olduğunu haber alır. Bu elim hadiseden haberdar olur olmaz ailenin imdadına koşan Nuri Süha, ailenin müşkül hâline pek acır ve onları bu yangın felaketinin geride bıraktığı hasarlardan da kurtarmak ister. Aile, bilhassa Mübeccel bir yardım fırsatı için Şerif'e güvendiye de Şerif bu imdat çağrısını karşılıksız bırakmış,

⁵⁹⁷ Mehmet Rauf, a.e., s.302.

⁵⁹⁸ Mehmet Rauf, a.e., s.302.

yardıma muhtaç sevgilisini ve ailesini en zor zamanlarında yalnız bırakmıştır. Mübeccel'in bu durumdan utanç duyduğunu fark eden Süha, genç kıza karşı kırgın ve kızgın olsa da onu üzgün, perişan görmeye dayanamayarak aileye yardım etmek isteğinde daha ziyade kararlı ve istekli görünür. Henüz iki aydır tanıdığı bu aileye karşı oldukça cömert davranan, onları şık bir eve yerleştirerek güvenliklerinden emin olan Nuri Süha, bu karşılıksız iyilikleri dolayısıyla Selma ve Mübeccel'in ailesinden, bilhassa kızların annesinden büyük saygı görür ve şükranla karşılanır. Aile arasında kazandığı bu imtiyaz ve saygınlık Süha'yı o kadar mutlu eder ki genç adam, bu yangın hadisesine neredeyse memnun kalır. Nuri Süha gibi yalnızca kendi çıkarlarını önemseyen bir karakter için bu düşünce tarzı şaşırtıcı değildir: *"Dünyada saadet denen şeyin başkalarının felaketinden mütehasıl olduğunu söyleyenler galiba pek haklı olacaklar. Hayrullah Bey ailesinin yangın felaketi, çevirme bir hareketle benim saadetimi mucip olmuştu."*⁵⁹⁹

Sözü edilen yangın hadisesinden hemen sonra Nuri Süha, gazetede Mübeccel'in sevgilisi Şerif'in bankayı dolandırmak, sahtekârlık etmek suçundan tutuklandığını okur ki bu olayın Şerif ile evlenmeyi planlayan Mübeccel için son derece yıkıcı olacağını tahmin eder. Süha'ya göre Mübeccel, kardeşleri ve kuzenlerinin bu sefil hayattan kurtulmalarının tek yolu hâli vakti yerinde beylerle evlenmektir ki Şerif'in tutuklanması, Mübeccel'in bu umudunu elinden almıştır. Şerif'in yokluğunu fırsat bilerek ailenin öncelikli, zarurî ihtiyaçlarını cömertçe karşılamaya girişen Nuri Süha, bilhassa iyi yetişmiş, yüksek karakterli kızlar olarak gördüğü Mübeccel ile Selma'yı memnun edebilmenin yollarını arar. Öyle ki Mübeccel'i ve Selma'yı da beraberinde götürüp sevdiği kızın, yani Mübeccel'in kilit altında tutulan Şerif'i görebilmesine dahi önayak olur. Şerif'i hapishanede, tüm suçlularla bir arada, rezil bir suç nedeniyle hüküm giymiş olarak görmenin Mübeccel'i ondan soğutacağına inanan ve bu sayede intikam alacağı için sevinen Süha'nın arzusu yerine gelir; genç kız, Şerif ile görüşerek ondan ayrılmış, sadakatinin emaresi taktığı yüzüğü genç adama vererek ayrılığı kesinleştirmiştir. Bu durum, Nuri Süha'nın en büyük rahibi olarak telakki ettiği Şerif'ten kurtulmasını sağlar fakat Mübeccel ile Selma arasında kesin bir karar veremeyişi, sürecin çözülmesini güçleştirir.

Selma ile Mübeccel'i mutlu edebilmek için onları Zahide Hanım'ın daveti üzerine şık bir baloya götüren Nuri Süha, kalabalık balo salonunda kısa zamanda yakınlaştığı, tam öpüşeceklerken Mübeccel'in resmini görüp heyecanlandığı için odada bir başına bıraktığı Süheyla Hanım'a tesadüf eder. Bu karşılaşma sonrası fazlasıyla gerilen ve ortamdan uzaklaşmak isteyen Süha bir

⁵⁹⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.364.

an ne yapacağını bilemese de daha sonra Selma'yı dansa kaldırır. Selma ile dans ediyor olmasına rağmen Mübeccel'i düşünmekten kendini alamayan Nuri Süha, Mübeccel'i yalnız bırakmaya, genç kızın tek başına dans edenleri seyrediyorken görmeye tahammül edemez. İki kadın arasında kalmak, ikisini birden mesut edememek, hangisini seçeceğini bilememek Nuri Süha için fazlasıyla yıpratıcı olur. Mübeccel'in üzülmeye daha fazla dayanamayarak Selma ile ettikleri dansı sonlandıran Süha, o gün balo salonunda hiç beklemediği bir ölüm haberiyle sarsılır. Patronunun ani ölümü sonrasında gözyaşlarına hâkim olamayan Nuri Süha, bu zamansız ölümün ardından patronunun ailesine de yardım etmek üzere gönüllü olur ve patronunun vasiyeti ile alakadar olarak onun ölümünden sonra sürdürülecek hayatı düzene sokmaya çalışır. Patronunun ölmeden evvel hazırladığı vasiyetnamede kendisine de mirasından bir pay ayırmış olmasını umut eden ve onun sağlığında yönettiği ticarethaneyi kendisine bıraktığını öğrenen Süha'nın patronunun ardından tuttuğu yas bu haber dolayısıyla kısa sürer. Ticarethanenin yeni sahibi olarak eline büyük bir servetin geçeceğini bilen Nuri Süha, artık zengin bir adam olarak Selma ile evlenebileceğini, bu evlilik yoluyla Selma ve ailesine maddî destek gösterebileceğini, birlikte mutlu bir hayat sürdürebileceklerini düşünür. Bu düşünce ile Selma'ya evlenme teklifi etmeyi planlayan Nuri Süha, genç kızın hocalık ederek para kazanmak üzere Kıbrıs'a gideceğini öğrenir. Selma'nın gitmesini istemeyen, onu kalmaya ikna etmeye uğraşan Süha'nın tüm çabaları boşa çıkar; Selma, başından beri genç adamın Mübeccel'i sevdiğini bilmekte, onların birlikte mutlu olacaklarına inanmakta, bu nedenle giderek onları birbirlerine emanet etmeyi planlamaktadır. Nuri Süha ilk başta Selma'nın bu kararına üzüldüğü genç kızın kararından vazgeçirmeye çalışsa da en sonunda Selma'nın bu kararına razı olarak Mübeccel ile birlikte bir hayat sürdürmeyi kabul eder. Romanın sonunda Nuri Süha ile Mübeccel'in birlikte oldukları, iki nişanlı olarak evlilik hazırlıkları yaptıklarını öğreniriz.

Romanın başkahramanı Nuri Süha keyfine düşkün, eğlence ve haz arayışında, ihtirash bir genç olarak dikkati çeker. Patronunun isteği üzerine kiralık olarak ilanı verilen bir köşkü görmeye giden ve burada tanıştığı insanlarla, bilhassa Mübeccel ve kardeşleriyle yakın ilişkiler kuran Nuri Süha kendisini aşktan kaçan, kadınlarla yalnızca cinsel ilişkiler kurmak isteyen, en güçlü duyumların peşinde koşarak mutsuzluktan kaçan bir adam olarak tanıtırsa da romanın devamında Mübeccel'e âşık olarak büyük bir çıkmazın içine düşer. Nuri Süha tüm roman boyunca yalnızca kendi çıkarlarını önemser, çevresindeki insanlara yardım etmeye çalışıyor gibi görünse de onun asıl emeli, kendi çıkarlarını korumak ve kendi eğlencesini sürdürmektir. Bu bakımdan Nuri Süha'yı, Jung tipolojisi bağlamında bir karakter olarak incelediğimizde dışadönük duyum tipine has karakter özellikleri taşıyan bir şahıs olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Nitekim

romanın sonunda da Süha, patronundan kalan miras sayesinde zenginleşir, sevdiği kadına kavuşur ve onun ailesiyle beraber rahat bir hayat sürdürür. Bu bakımdan Nuri Süha'nın dışadönük duyum tipine has bir profil çizdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

II. MÜBECCEL – DIŞADÖNÜK HİSSEDEN TİP

Harabeler'de şahıs kadrosu kalabalık tutulmuş, Nuri Süha'nın katıldığı etkinliklerde ve iştirak ettiği davetlerde karşılaşp yüzeysel ilişkiler veya samimi dostluklar kurduğu karakterler romanın kadrosunu genişletmiştir. Nuri Süha'nın patronu Lebibzade Şefik Bey ve patronunun eşi Zahide Hanımefendi'nin isteğiyle kiralık ilanı verilen köşkü tutmak üzere ziyarete gidişi ve bu ziyaret sırasında tanıştığı aile olan ilişkilerini anlatan romanda, kalabalık bir ailenin yaşadığı köşk ve bu köşke misafir olan birtakım kimseler üzerinde detaylıca durulmuştur. Bu karakterler arasında romandaki aşk üçgeninin belirginleşmesinde önemli rol oynayan iki kadın karakter dikkati çeker ki bunlar Nuri Süha'nın patronu için kiralamak üzere görmeye gittiği köşkte yaşayan Mübeccel ile Selma isimli iki kız kardeşir. Nuri Süha, kendisine samimi tavırlarla yaklaşan Selma ile onun kız kardeşi, şuh ve güzel bir kız olan fakat başta genç adamın duygularına karşılık vermek istemez gibi görünen Mübeccel arasında kalır. Romanın sonunda roman boyunca ne kadar fedakâr ve iyi kalpli bir kız olduğu vurgulanan Selma kendi isteğiyle aradan çekilerek Nuri Süha ile Mübeccel'in kavuşmalarına yardımcı olur. Yazar bu sonla romandaki aşk üçgeninin çözülmesini sağlamış, eseri kesin bir sonla nihayetlendirmiştir.

Süha'nın ilk olarak patronunun görevlendirmesiyle kiralanmaya uygun olup olmadığını tespit etmek üzere görmeye gittiği köşkün bahçesinde kız kardeşleri, kuzenleri ve köşkün misafirleri ile tenis oynamaktayken gördüğü, daha sonra konuşma fırsatı yakaladığı Mübeccel, güzel ve ilgi çekici dış görüntüsü, süslü ve şık giyimi ve cilveli, şuh tavırları ile dikkat çeken bir genç kızdır. Nuri Süha'nın Arnavutköy Koleji'nde okuduğunu öğrendiği ve bu sebeple hem güzel hem de yüksek bir Türk kızı olarak değerlendirdiği Mübeccel, romanda okura ince, zarif, hayran olunası bir kız şeklinde tanıtılır. İngilizce'yi pek iyi bilen ve akıcı konuşan, edebiyata yoğun ilgi göstererek günde en az iki saatini kitap okumaya ayıran, bir kimsenin şahsiyetinin ancak edebiyata meftuniyetiyle ölçülebileceğine inanan ve teniste büyük maharet gösteren bu genç kız, romanda başta aşka inanmadığını ve aşkı budalaca bulduğunu söyleyen Nuri Süha tarafından âşık olunan kadın olarak ön plana çıkar. İlk tanışmalarında Nuri Süha'ya oldukça hoş davranan, genç adamı yeniden görüşmek ve tenis oynamak üzere köşklarine davet ederek kibarlık gösteren Mübeccel, neşeli ve konuşkan yapısı, güleç ve eğlenceli mizacı dolayısıyla Nuri Süha'nın hemen dikkatini çeker ve genç adam tarafından gittikçe şiddetlenen bir aşkla sevilir fakat genç kız bu aşka hemen karşılık vermez; romanın başında Mübeccel tutkuyla

Şerif'e bağlıdır, bu kuvvetli bağın farkında olan Nuri Süha, hayırsız ve serseri görünümlü bu genci Mübeccel'e yakıştıramasa da bir süre onları uzaktan izlemek zorunda kalır.

Mübeccel'in yalnızca kendi çıkarlarını önemseyen, paragöz dayısı Fahir Bey, genç kızın yaşlı ve servet sahibi bir adam olan Fazlettin Bey isimli, Mebus Bey olarak anılan bir kimse ile evlenmesini istemekte, bu evlilik sayesinde ailenin refaha kavuşacağına inandığı için genç kızı bu evliliğe adeta zorlamaktadır. Mebus Bey genç kızı elde edebilmek için açıkça emek verse de gönlü Şerif'te olan, Şerif ile evlenme hayalleri kuran Mübeccel'in bu izdivaçta gözü yoktur; genç kız Mebus Bey'in tüm çabalarını karşılıksız bırakır, onu soğuk ve ilgisiz davranışları ile yıldırmaya çalışır. Naim Bey'in Nuri Süha'ya anlattığına göre Şerif'in karısı olabilmek için her türlü zorluğa katlanmaya, fedakârlıklar yapmaya hazır görünen Mübeccel, dayısının Mebus Bey ile evlenmesi için ısrar etmesine rağmen ona "satılık bir kadın" olmadığını söyleyerek bu işten vazgeçirmeye çalışır; Mübeccel, sevdiği adamla evlenmek arzusu içinde olan, evlendiği erkekle bir ömür beraber kalmanın hayalini kuran bir genç kızdır. Naim Bey, Nuri Süha ile konuşurken mevzu Mübeccel'e geldiğinde genç kızın Şerif'e olan bağlılığını ve Mebus Bey ile evlenmek istemeyerek bu izdivaca nasıl şiddetle karşı çıktığını şöyle anlatır: "... *Mesela Mübeccel, iyi ve fena bir kere takıldığı Şerif'in karısı olmak için ne fedakârlıklara razı olmaz, bunu bilsen ağlarsın. Bu pis oğlanın bütün murdarlıklarını bir kere karısı olmayı kabul ettiğinden görmezliğe gelir.*

'Herkesin kocası binbir kusurla lekeli.' diye bir kere intihap ettiği ve hayatını bağladığı için bu oğlanı doğru yola, temiz bir hayata çekmeye çalışır durur. Mebusla izdivaç bahsi için dayısıyla ne kavgalar olmuştur, sen bilsen. Dayısı tekmeyle sallayıp murdar oğlanı esfel-i sâfiline göndererek Fazlettin Bey'i damat etmek istedikçe Mübeccel alev kesilir: 'Ben satılık kadın değilim. Bir kere kalbimi Şerif'e verdim. Hayatım beni Şerif'e teslim etti. On defa koca değiştirecek kadınlardan değilim.' diye feryat eder. Zavallı kız, melun hayat önüne layık olduğu meziyette bir erkek çıkarmadı, ne yapsın. "⁶⁰⁰

Kendisine haksızlık edilmesine izin vermeyen, sindirmek isteyenlere karşı sesini çıkarmasını bilen, kolayca itaat etmeyip kararının arkasında duran, sert ve haşın bir kız olan Mübeccel'in çabaları en sonunda karşılık bulur; genç kızın kendisini reddettiğini kabullenen Mebus Bey tarafından rahat bırakılır, bu duruma fazlasıyla üzülen dayısı da ailenin geleceğini bu izdivacın gerçekleşmesine bağladığından hastalanıp yataklara düşer. Romanın başkahramanı Nuri Süha, bir rakip olarak değerlendirdiği Mebus Bey'in nihayet aradan çekildiğini öğrenince Mübeccel'e

⁶⁰⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.163.

açılıp genç kızla birlikte olmak istese de genç adamın aşk itirafı Mübeccel tarafından karşılık görmez. Nuri Süha'ya açıkça Şerif'i sevdiğini, kendisini ona bağlı gördüğünü itiraf eden ve kendisini bu genç adamın eşi olarak sayan Mübeccel, duygularına sahip çıkarak herkesin aşağı gördüğü Şerif'i Süha'ya karşı da korur, Şerif ile olmaktan hiçbir zaman vazgeçmeyeceğini ona da bildirir. Mübeccel aşkına sadık kalmak için böylesine çaba gösterse de Şerif onun kadar vefalı ve fedakâr değildir; genç kızın ailesiyle beraber konakladığı köşkün yanması sonrasında sevdiği kıza ve ailesine yardım etmeye gönüllü davranmayan Şerif, en sonunda dolandırıcılık suçundan da hapse düşer. Şerif'in suçsuz ve masum, iftiraya maruz kalmış bir zavallı olduğuna inanmak isteyen ve genç adamı hapis tutulduğu yerde ziyarete giden Mübeccel, Şerif'e karşı yapılan suçlamaların iftiradan ibaret olmadığını öğrenerek daha da yıkılır. Sevdiği erkeğe sadık kalmak konusunda gayet metin ve kararlı görünen genç kız, Şerif'in umduğu gibi bir erkek çıkmaması üzerine harap olur fakat metanetini koruyarak ondan ayrılmasını da bilir. Dışadönük hisseden bir tip olarak duygularına fazlasıyla önem veren bir şahıs olarak değerlendirebileceğimiz Mübeccel için bu karar oldukça zorlu olmuştur.

Mübeccel'in sahtekârlık suçundan içeri atılan Şerif ile görüşmesine bu ikili arasındaki aşk bağını kıskanmasına rağmen yardımcı olan Nuri Süha'dır. Ailesinin zor günlerinde onlara destek olan ve cömert yardımlarıyla ailenin düştüğü zor durumdan kurtulmasına önayak olan Nuri Süha'ya karşı minnettarlık hisseden Mübeccel, Şerif'e olan bağını göstermek için taktığı yüzüğü genç adama verip ondan ayrıldıktan sonra Nuri Süha'ya daha sıcak, samimi davranmaya başlamış, onunla eskisi gibi dostane tavırlarla konuşur olmuştur. Bu esnada güzelliğine ve derinliğine hayran olduğu Mübeccel ile karakteri ve temiz yapısından etkilendiği Selma arasında kalmış olan Nuri Süha, patronunu kaybetmiş, patronundan kalan miras sayesinde bir ömür rahat bir hayat sürdürebilmeyi garantilemiştir. Patronunun ölümünden sonra çalıştığı ticarethanenin yeni sahibi olan Nuri Süha, bu habere pek sevinerek Selma'ya evlenme teklifi etmeye karar vermiş, melek tabiatlı olarak değerlendirdiği bu kızı ve ailesini nihayet istedikleri yaşam standartlarına kavuşturabileceğini düşünmüştür. O bu düşünceler içindeyken Mübeccel kendisine Selma'nın Kıbrıs'a giderek orada hocalık etmeye karar verdiğini, böylece ailesine maddî destekte bulunmayı hedeflediğini haber verir. Zevke ve sefahate pek düşkün bir kız olan Mübeccel, kız kardeşi Kıbrıs'a gidip çalışacağı ve bu sayede iyi para kazanarak kendilerine yardım edebileceği için pek mutlu görünmekte, kardeşinin gidişine Nuri Süha kadar bile üzülmemektedir. Dışadönük hisseden bir tip olarak Mübeccel, gösteriş ve lükse kıymet veren, bu yönüyle kız kardeşi Selma'ya hiç benzemeyen, onun aksine savurgan davranarak israf etmekten kaçınmayan bir genç kızdır. Hatta öyle ki Şerif'ten ayrıldıktan sonra Nuri Süha'ya

zamanla ilgi duymaya başladığını fark ederek hislerini genç adamdan başından beri hoşlanmakta olan Selma'ya açmaktan çekinmemiştir. Kardeşinin mutluluğunu önemseyerek onu Nuri Süha ile kavuşturmayı isteyen ve ailesine bakmak görevini üstlenmeye razı olan Selma da âşıkların arasından çekilmiş, onların bir araya gelmesine vesile olmuştur.

Romanda Mübeccel, aşka olan düşkünlüğü, sevdiği erkeğe olan bağlılığı ve hislerindeki kararlılığı dolayısıyla dikkati çeker. Mübeccel de tıpkı çevresindekiler gibi Şerif'in işe yaramaz, mıymıntı ve pinti bir tip olduğunu bilir fakat duygularından kolayca vazgeçemez. Onu bu aşktan vazgeçiren son şey, Şerif'in dolandırıcılık suçundan ceza alması olur. Bu çirkin hadise sonrası kendisine karşı olan yoğun ilgisini de bildiği Nuri Süha'ya bir şans vermeye karar veren Mübeccel, istediklerini elde etmek için mücadele etmekten çekinmeyen, hislerini rehber alarak hareket edip kendi çıkarlarını önceleyen, kendisini mutlu edebilmek için elindeki imkânları değerlendirmekten vazgeçmeyen bir karakter olarak dışadönük hisseden tiplere has bir profil çizer.

III. DİĞERLERİ

Nuri Süha'nın yine gazetede kiralık olarak ilanı verilen köşke gittiği sırada tanıştığı ailenin kızlarından biri olan Selma, okurun karşısına romanda ilk olarak kız kardeşi Mübeccel ile beraber eve konuk olarak gelen Nuri Süha ile ilgilenirken çıkar. Mübeccel gibi Arnavutköy Koleji'nde eğitim görmüş, kendisini yetiştirmiş bir kız olan Selma da yine tıpkı kız kardeşi gibi güzel, güler yüzlü, samimi bir kızdır. Romanda Naim Bey tarafından Nuri Süha'ya tanıştığı ailenin en masum, en temiz, en mazlum üyesi olarak tanıtılan, yine Naim Bey'in anlattığına göre daha evvelden nişanlanan fakat nişanlısından ayrılarak izdivaç hayalinden vazgeçmek zorunda kalan Selma, romanda bir çocuk kadar saf, masum yapısı, samimi fakat durgun karakteri, ince ve duygusal mizacı ile dikkat çeker. Selma'yı ilk tanıdığı anda onu oldukça dostane, hareketli, cilveli bulan Nuri Süha, zamanla bu genç kıızı tanıdıkça onun ne kadar sakin, elemli, kederli bir kız olduğunu fark edecek, zamanla onu tanıyarak kişiliğindeki temizliğe hayran olacaktır.

Nuri Süha'ya gazeteye kiralık ilanı verdikleri köşklerini kiraya vermekten vazgeçtiklerini haber vermek için genç adamın yazıhanesine gelen ve daha sonra evlerinde düzenlenecek olan çay partisine davet eden Selma olur. Genç kızın bu hoş ve nazik yapısından fazlasıyla hoşlanan Nuri Süha, onun en baştan beri kendisine ilgisi olduğunu fark etmiş, Mübeccel'den beklediği yakınlığı göremeyince Selma'ya yaklaşmaya karar vermiştir. Sahiden de Nuri Süha'dan etkilenmiş bulunan Selma, genç adamın kız kardeşi Mübeccel'den hoşlandığını anlamış, onu

kardeşinin bir başkasına âşık olduğu konusunda uyarmıştır. Yine bu sohbet sırasında açık yüreklilikle kendisini Nuri Süha'ya açan Selma, genç adama hayatı boyunca Mübeccel'in gölgesinde kaldığını, güzel ve cazibeli kardeşine kıyasla kendisinin görece daha az ilgi çekici bulunduğunu itiraf etmiştir. Selma'nın anlattığına göre ailesi bile Mübeccel'i ondan daha fazla sevmekte, ona daha fazla teveccüh göstermektedirler. Mektepteki arkadaşlarının ve hocalarının da hep Mübeccel'i daha parlak bulduklarını fark etmiş olan Selma, Mübeccel'in ardında kalarak ihmale uğramaya alışmış, onun yüzünden tercih edilmemeyi kanıksamıştır. Genç kızın bu hâline fazlasıyla üzülen ve onun kendisine gösterilen tüm çirkin, kötü muamelelere tahammül gösterebilmesine şaşırان Nuri Süha, bir melek gibi bulduğu bu kızı mutlu edebilmek, evlenilecek bir kız olarak değerlendirdiği Selma'yı hak ettiği hayata kavuşturabilmek ister. Bu isteğine rağmen Mübeccel'i sevmekten de hiçbir zaman vazgeçemeyen, onu daima Mübeccel'e olan aşkı dolayısıyla ihmal eden Nuri Süha, her hatasında şefkatli ve bağışlayıcı bir kız olan Selma'ya kendisini affettirmeyi başarır. Hayatı boyunca sevdiği bir erkek tarafından samimi bir iltifat görmeyen, kalabalıklardan kaçarak kendi içine sığınan Selma, Nuri Süha'nın ilgisinden etkilenerек onunla teselli bulmak, bu sahte sevgi ile avunmak arzusundadır. Nitekim ne zaman kendisi ve ailesi için bir yardım eli gerekse Nuri Süha'nın fedakârca onlara iyilik ettiğini gören Selma bu genç adama minnettar kalarak bağlanır.

Naim Bey'in de işaret ettiği üzere Selma diğer kız kardeşlerine ve kuzenlerine benzemez; o elindeki ile yetinmesini bilen, kanaatkâr, vefalı, ailesine yardım edebilmek için kendi önceliklerinden bile vazgeçebilecek karakterde, olgun bir kızdır. Hislerini kendi içinde yaşayan, yalnızlığı seven veya sevmeye mecbur bırakılan tabiatı dolayısıyla iç dünyasında derinleşen bir karakter olarak içedönük hisseden bir tip olarak değerlendirebileceğimiz Selma, romanın sonunda ailesine maddî anlamda destek olabilmek, rahat ve lüks bir yaşam özlemi çeken ailesini memnun edebilmek için Kıbrıs'a gitmeye, burada hocalık edip kazandığı parayı ailesine göndermeye karar verir. Mübeccel'in aksine Selma israf nedir bilmeyen, idareli, ailesini düşünerek yabancı bir memlekete gidip orada çalışmaya cesaret edebilecek karakterde bir genç kızdır. Ailesi için çalışmak, çabalamak zorunda olduğuna inanan, bu sebeple kendisini sevmediğini de iyi bildiği Nuri Süha'nın evlilik teklifini reddederek onu sevdiğini bildiği kız kardeşi Mübeccel ile kavuşturmayı amaçlayan Selma, romanın sonunda bu planında başarılı olur. Hislerine güvendiğini söyleyerek Nuri Süha ile evlendiğinde mutlu olamayacaklarını dile getiren Selma, birbirini seven iki âşığın arasında gölge olmamak için Kıbrıs'a gider ve sevdiklerinin mutluluğu ile saadet bulmayı kabullenir.

Romanda Selma, sessiz, sakin, durgun yapısı ile dikkat çeken, kibar ve düşünceli, şefkatli ve fedakâr, adeta melek tabiatlı bir karakter olarak tanıtılır. Selma da sevmek ve sevilme arzusu içindedir fakat bu arzularını tatmin edemeyerek kendi içine döner, mutlu olabilmek için kendini değil başkalarını mesut edebilmeyi ister. Kardeşlerinin aksine sefahat ve eğlence âlemlerinden fazla hoşlanmayan, aradığı mutluluğu elde etmek için sabırla bekleyen, ailesi için kendini feda etmeye hazır görünen Selma, bu özellikleri bakımından içedönük hisseden bir tip olarak değerlendirilmelidir.

Nuri Süha'nın patronu Lebibzade Şefik Bey, Lebibazade Ticarethanesi'nin sahibi ve reisidir. Tütün ticareti ile ilgilenen bu ticaretevinin amiri olan Şefik Bey, laubali ve babacan tavırlı, yumuşak huylu, geveze bir adam olarak tarif edilir. Emeği ve keskin zekası sayesinde zenginleşmiş olan Şefik Bey'in en belirgin özelliği oldukça tutumlu hatta cimri oluşu, para harcamayı adeta günah sayarak masraftan kaçmasıdır. Ticarethane için gerekli olan eşyaların alınmasına bile karşı çıkan, hemen her şeyi lüzumsuz harcama olarak değerlendiren Şefik Bey'in tek zaafı yemektir; alafranga hayatın getirdiği yeni değerlere, eşya çeşitliliğine ve kılık-kıyafet alışkanlıklarına kolayca adapte olamayan bu adam, yemeye içmeye o kadar düşkündür ki bu hususta para harcamaktan hiç çekinmez. Nuri Süha, işine fazlasıyla önem veren, işlerin halledilmesine eğlenceden daha ziyade önem vererek çalışan ve çalışanlarını da iş görmeye teşvik eden patronunun bu yeme arzusundan şöyle bahseder: *"Bizim Patron parayı sarf etmez, yalnız yer ve kendi ifadesi veçhiyle 'Para sarf etmek günahtır fakat yemek hayırlı ve sevaptır. Hatta onun içindir ki evliya-i umûr para yemek tabirini kullanmışlardır.' der. Elbiseye, eşyaya paraya kıyamayan Şefik Bey, yiyecek içeceğe karşı son derece zayıf ve son derece sahîldir. Gün geçmez ki birtakım karışık kıyafetli herifler kendisini ziyaret etmesin. Bunlar ya pastırmacı ya yağcı veya yemişçi vesairedir ve yeni gelen mallarından numuneler getirerek beğendirmeye çalışırlar. Bunlara acımadan fakat keskin bir pazarlıktan sonra, parayı sayar ve bir saat sonra bizim methal mesela pastırma çuvalları, yağ tenekeleri, yemiş sepetleriyle dolar. İşte Lebibzade Şefik Bey."*⁶⁰¹

Yaşadığı toplumun geleneksel değerlerine bağlı, çağdaş hayatın yeni kurallarına uymakta güçlük çeken bir adam olarak Şefik Bey çok fazla açılmadan, yavaşça modernleşmek gerektiği fikrindedir. Kızı Sabahat'a ve ikinci eşi Zahide Hanım'a karşı fazlasıyla korumacı olan Şefik Bey, yaşadığı çevrede kadınlı erkekli pek çok etkinlik düzenleniyorsa da bunlara katılmak istemez, kızı ve karısını da aşırı korumacı bir tutumla böyle davetlere göndermez. Gösterişe ve

⁶⁰¹ Mehmet Rauf, a.e., s.26.

lükse önem vermeyen, sahip olduğu imkânlardan faydalanarak alafranga yaşantının bir parçası olmaya yanaşmayan Şefik Bey’i bu tutucu bakış açısından vazgeçirerek batılı değerlerin sürdürüldüğü cemiyetlere dahil etmeye ikna eden kişi beş yıldır evli olduğu Zahide Hanım olur. Onun isteğiyle önce evindeki kaçgöç adetini kaldırmaya, kızını ve karısını yabancılara göstermeye razı gelen Şefik Bey yine Zahide Hanım’ın yönlendirmesiyle ailesiyle beraber Büyükkada’ya taşınmaya ikna olmuş, kısa sürede Ada hayatına alışarak ciddileşmiş, yükselmiş, kıyafet tercihinde de yeni modaya uygun giyinmeye başlamıştır. Önce başındaki fesi çıkaran, daha sonra imajını yenileyen ve sakalları ile bıyığını tıraş eden Şefik Bey, yeni görünümüyle çalışanı Nuri Süha’yı şaşırtmayı başarmıştır: *“Fakat asıl harika Patron’un kendisiydi ve ondaki şayan-ı hayret tebeddül yalnız başındaki şapka değildi. Patron simasına, nefesine kadar değişmiş, külliye başka bir adam olmuştu. Bu başkalığı şapkada ve elbisede başlıyor; sakalına, yakasına, gömleğine, kravatına kadar imtidâd etmekle kalmayarak tavırları, sözleri, hâli bile bundan hisse-yâb oluyordu.”*⁶⁰² Patronundaki bu değişimi, bu modernleşme çabasını fazlasıyla komik bulan, onun yeni görünümünü adeta karikatürden fırlamış bir vaziyet olarak değerlendiren Nuri Süha, patronunun karı ve kızının çabalarıyla adapte olmaya çalıştığı modern hayata uyum sağlamakta güçlük çektiğini, eski doğallığını yitirerek yapmacık, sahte tavırlar sergilemek zorunda kaldığını fark etmiştir. Bu durum içedönük düşünen bir tip olarak değerlendirebileceğimiz Şefik Bey için şaşırtıcı değildir; zira romanda kendisinden Patron olarak bahsedilen bu adam, alıştığı değerlere bağlı kalmaya meyilli, alışkanlıklarını sürdürmekte istekli, dış etkenlere kapalı, kendi beğeni ve zevklerinde kararlıdır. Romanın sonlarına doğru katıldığı bir balo sırasında fenalaşarak hayatını kaybeden Şefik Bey, ölmeden önce hazırladığı vasiyetnamesinde ailesine yeterli miktarda para ve mal bırakmış, ticarethanenin de çalışanı Nuri Süha’ya devredilmesini istediğini yazmıştır. Şefik Bey her ne kadar kimi zaman cahil ve gülünç olarak tasvir edilse de çevresindekilere kıymet veren, iyiliksever, cömert bir adamdır.

Lebibzade Şefik Bey’in eşi Zahide Hanım, kocasının tam aksine alafranga hayata ve bu hayatın değerlerine özenen, şaşıklı ve lüks bir hayat sürdürmek isteyen, modernleşmeyi balolara, çay partilerine ve özel davetlere katılmak olarak değerlendirerek sahte tavırlar sergileyen, taklitçi bir kadındır. Nuri Süha’ya göre Zahide Hanım güzel ve şuh bir kadındır fakat yeterli tahsil görmemiş, terbiye görmemiş, görgüsüz, özendiği modern yaşantı için yeterli vasıflara sahip olmayan bir kadındır. En büyük hayali daha elit bir muhitte, daha şık bir evde yaşamak olan Zahide Hanım, evine dostlarını toplayıp çay davetleri düzenlemek, verdiği davetlerle

⁶⁰² Mehmet Rauf, a.e., s.314.

çevresinde saygı duyulan, sevilen bir kimse olmak ister. Nuri Süha'nın gözlemlerine göre işini bilen, tatlı sözleriyle kocasını ikna etmekte becerikli görünen bu kadın en sonunda kocası Şefik Bey'i Büyükkada'da yaşamaya, modaya uygun giyinip şık mekânlarda bulunmaya, düzenlenen partilere katılmaya razı eder. Büyükkada'ya taşındıktan sonra çevre edinme arayışına giren, yeni dostlar kazanmak için çaba gösteren Zahide Hanım, kocasını kaybettikten sonra genç yaşta dul kaldığına pek üzülse de kendisine kalan serveti özendiği kibar hayatına daha ziyade adapte olabilmek için harcamaktan geri durmamıştır. Romanın sonunda Nuri Süha, Zahide Hanım'ın Feridun Bey isimli sefaret müsteşarı bir adamla birlikte olduklarından bahseder.

Zahide Hanım, Mehmet Rauf'un romanlarında görmeye alışık olduğumuz alafranga hayata ve gösterişe, lükse düşkün, batılılaşmak meselesini modaya uygun giyinmek ve partilere katılmak olarak algılayarak yozlaşmaktan kaçamayan tiplerden birisidir. Genç kadın modern görünmek, çağdaş hayata uyum göstermek, serveti ve çağdaş görünümü ile saygınlık kazanma arzusunda olan bir şahıstır. Bu özellikleri bakımından dışadönük duyum tipine has karakter özellikleri taşıdığını söyleyebileceğimiz Zahide Hanım, tip çizgisinde kalmış bir yan karakter olarak kabul edilmelidir.

Harabeler romanında Nuri Süha, âşık olduğu Mübeccel'e yaklaşmasındaki en büyük engel olarak genç kızın sevgilisi Şerif Bey'i görür ve soğuk görünümlü, sahte tavırlı, hayırsız ve haylaz bir genç olarak anılan bu adamı rakibi olarak değerlendirir. Mübeccel dışında herkes Şerif'i pinti, mıymıntı, kötücül bir tip olarak değerlendirerek genç kıza layık bulmasa da Mübeccel âşık olduğu bu genç adama karşı sadık kalmaya karardır. Paraya ve eğlenceye düşkün bir genç olan Şerif'in sahtekârlık yüzünden tutuklanarak gazetelere konu olması, Mübeccel'i ondan ayırır. Kendisini hapisanede ziyarete gelen Mübeccel bu paragöz ve mal düşkünü oğlanın suçundan dolayı pişmanlık bile duymadığını fark edince ondan ayrılmaya karar vermiş, ona olan sadakatini simgeleyen yüzüğü de genç adama vermiştir. Mübeccel'in anlattığına göre ondan ayrılmasına dahi üzölmüş görünmeyen Şerif, genç kızın kendisine verdiği bu yüzüğü de satarak paraya çevirmeyi planlamakta, sevgilisinden ayrılırken bile hatasından dolayı pişmanlık belirtisi göstermeden pişkinlik etmeye devam etmektedir. Şerif, kendinden başka hiç kimseyi düşünmeyen, istediklerine sahip olabilmek için ahlâksızlık etmekten ve suç işlemekten çekinmeyen, bencil bir tiptir. Bu özellikleri bakımından onu dışadönük sezgisel bir tip olarak değerlendirmek lazımdır.

Harabeler romanında Nuri Süha'nın tesadüf ettiği, tanışarak birtakım ilişkiler kurduğu, dostluk ettiği pek çok şahıs vardır. Yazar tarafından şahıs kadrosunu genişletmek ve olayların gidişatını hareketlendirmek için esere yerleştirilmiş gibi görünen bu şahısların çoğu tip görünümündedir

ve bu nedenle bu şahısların çoğunun kişilik tipini belirlemek bu sebep dolayısıyla mümkün değildir. Tip özellikleri gösteren bu şahıslar dekor karakter olmaktan öteye gidememişlerdir.

HALAS

Yazarı Mehmet Rauf tarafından yazılmış önsözün başında yer alan “*Büyüklerin en büyüğü Gazi M. Kemal’e*” ifadeden de anlaşılacağı üzere Atatürk’e ithaf edilerek 1929 yılında yayımlanan ve “*Mütareke Kötülükleri-Çöküş Uçurumunda*” ile “*İzmir’den İnönü’ye*” başlıklı iki kısımdan oluşan *Halas*, Kurtuluş Savaşı yıllarında geçen, milli mücadele temasını ön plana çıkarması bakımından yazarın diğer romanlarından ayrılan, içeriğindeki tarihsel gerçeklikler ve kurgusal eklemeler dolayısıyla yarı tarihi roman olarak değerlendirilebilecek bir eserdir. Mehmet Rauf bu romanında da eserin başkahramanı Nihat’ı diğer romanlarında da görmeye alışık olduğumuz üzere iki güzel ve akıllı kadın arasında bırakır fakat burada aslı kahraman seçim yapmakta hiç zorlanmaz; şımartılarak büyütülmüş fakat ince ruhlu, iyi kalpli bir İngiliz kızı olan Beatrice’in kendisine sunduğu rahat ve kaygısız hayat yerine aynı emel ve fikirlerde bulunduğu İclal adlı bir Türk kızını seçerek onunla vatanına faydalı olabilme mücadelesine atılmayı seçen Nihat, seçimindeki bu kararlılık ve aşkına eşlik eden vatan sevgisi sebebiyle yazarın kaleme aldığı diğer roman şahıslarından ayrı bir noktada durur.

I. NİHAT – DIŞADÖNÜK HİSSEDEN TİP

Romanda yirmi dört, yirmi beş yaşlarında bir mülazım olarak tanıtılan Nihat, uzun boylu, biraz etli vücutlu, kırmızı yanaklı, kestane rengi, gür saçları olan bir delikanlı olarak tarif edilir. Kabataş Lisesi’nde eğitim gören, Harbiye Mektebi’nden subay çıkan, Suriye cephesine göreve gönderilen, buradan yaralı olarak kurtulduktan sonra hava değişimi ve istirahat gerekçesiyle İstanbul’a gönderilen Nihat, babasından kendisine miras kalan iki dükkânla bir evi satmak üzere İzmir’e gelmiş, şehri pek beğendiğinden ve burada girişkenliği, kibarlığı sayesinde dostlar edinip çevresini genişleterek bir süre daha burada kalmaya karar vermiş, bir süre farklı pansiyon ve otellerde konakladıktan sonra Frenk Mahallesi’nde bir pansiyonda oda tutarak burada nispeten düzenli bir hayat sürdürmeye başlamıştır. Giyimine kuşamına fazlasıyla önem veren, incelikli tavırları ve zarif görünümüyle dikkat çeken Nihat’ın bu pansiyonda pansiyoner olarak konaklamayı tercih etmesinin asıl sebebi kaldığı odanın penceresinden rahatlıkla görülebilen bir evde ailesiyle beraber yaşayan, anne tarafından İtalyan, baba tarafından İngiliz kökenli, Beatrice isimli genç ve güzel bir kıza ilgi duyması, onunla kolayca münasebet kurabilmenin yollarını aramasıdır. Mehmet Rauf’un diğer romanlarında da sıkça karşımıza çıkan bir karakter özelliği olarak Nihat’ın da sevgi ve aşka kıymet veren, saadet bulabilmek için âşık olmak

gerektiğine inanan, kalbi âşıkane emellerle dolu, ateşli bir genç olduğu görülmektedir. Mutluluğun sırrını âşık olmak görerek âşık olmayı arzulayan Nihat, İzmir’de bulunduğu sırada, iki aydan fazlaca süredir tanıdığı Beatrice adlı gayrimüslim bir genç kıza gönül vermiş, onunla ve genç kızın ailesiyle samimiyet kurmayı başarmıştır. Beatrice’e daha yakın olmanın yollarını arayan Nihat’ın zihni romanın başında böylesi ferdî duygulanmalar ve şahsî meseleler ile meşgulse de yaşadığı dönemin şartları onu farklı hedeflere bağlanmak zorunda bırakacak, genç adamı bir sevgiliye duyulan aşktan ziyade vatan sevgisi uğruna mücadele etmeye mecbur edecektir.

Roman kaldığı pansiyondan çıktığı vakit sokakları her zamankinden daha kalabalık, halkı her zamankinden daha heyecanlı bulan ve bu hareketliliğe başta anlam veremeyen Nihat, kalabalık arasında elinde bir Yunan bayrağı tutarak ilerleyen bir adamı ve onu takip eden bir grup insanı görerek hayrete düşer. Kalabalığın Türk topraklarında Yunan halkını destekleyen tezahüratlar ederek karışıklık çıkarmasına önce şaşırır sonrasında ise fazlasıyla öfkelenen Nihat, henüz bu olayın şokunu sindirememişken bir de Cevat adlı bir öğretmen arkadaşından İzmir’in Yunanistan’a ilhak olunduğunu öğrenir. Haberin gerçekliğini araştırmak için memleketin kurtuluşunu imkânsız görerek ümitsizliğe düşmüş arkadaşı Kemal Mümtaz ile beraber harekete geçen Nihat, ilhak söylentisinin Cevat tarafından uydurulmuş bir palavradan ibaret olduğunu öğrenince rahatlar fakat böylesi çetin bir süreçte asparagas haberler yaymanın son derece yanlış olduğuna inanarak arkadaşının bu davranışına bir anlam veremez. O zamana kadar memleket meseleleriyle ve siyasi konularla yakından alakadar olmayan Nihat, bu son gelişmelerin de etkisiyle memleketin durumunun son derece vahim olduğunu fark etmiş, süregelen savaşlar dolayısıyla fena şartlarla boğuşmak zorunda kalan ve bu şartlar dolayısıyla beli bükülen halkın hâline acıyarak derin düşüncelere kapılmıştır. Mütareke sürecinin ve bu sürecin ülke içinde yarattığı yıkımın büyüklüğünü idrak etmesine rağmen içimdeki kurtuluş ümidini yitirmemiş olan Nihat, kendisiyle aynı umudu paylaşmayan dostu Kemal Mümtaz’ın çizdiği karanlık gelecek portresinden etkilenerek tıpkı onun gibi karamsarlığa kapılmaktan kendini alıkoyamaz. Tüm bu çirkin gelişmelere ve olumsuz ihtimallere, hatta vatanın parçalanması olasılığına karşı memleket adına her bireyin üstüne düşen sorumluluğu alması gerektiğine inanan Nihat, yaşananlara kayıtsız kalan, ülkesinin menfaatinden çok kendi çıkarlarını önceleyen yakın çevresine karşı da öfkelenmekten kendini alamaz. Yunanlıların İzmir’de özgürce kendi propagandalarını yaparak ilerlemeleri ve halkın çaresizce bunu izlemek zorunda kalışı, hatta birçoklarının da bu olanları umursamaz görünerek gündelik hayatlarının problemleriyle ilgilenmeye devam etmelerine sinirlenen Nihat için tüm bunlar adeta bir dönüm noktası

mahiyetindedir. Nitekim biraz teselli bulmak, içini ferahlatmak niyetiyle uğradığı Mister Daster tarafından da gayet soğuk karşılanan, bu Türk genci ile zamanında samimi bir ilişki sürdürmesine rağmen artık taraf değiştirmiş görünen bu İngiliz adamın iğneleyici sözlerine maruz kalarak sarsılan, Mister Daster'ın kızı, hoşlandığı genç kadın Beatrice'ten de umduğu karşılamayı ve sıcaklığı bulamayarak hayal kırıklığına uğrayan Nihat, başı fesli bir Türk genci olarak idealleri olmayan, arzusuz bir kimse olmadığını ispata uğraşmak ister gibi Mister Daster'a karşı vatanperver bir edayla yurdunu savunur ve memleketinin topraklarının her ne olursa olsun dağıtılıp paylaşılamayacağını iddia eder. Mister Daster ile aralarında geçen bu sert konuşma Nihat için sahiden de yıkıcı olur; genç adam, İzmir'in Yunanlıların eline geçmesi ihtimalinden, İstanbul'un da vatan topraklarından ayrılması olasılığından korkarak yoğun bir endişeye kapılır. Bu endişe hâli, genç bir teğmen olan Nihat'ın vatanını korumak arzusuyla yanıp tutuşan bir yurttaş olarak bilinçlenmesine yol açacaktır.

Nihat'a göre Türk'ün asıl düşmanı yine kendisidir; zira vatanın elden gidişine kayıtsız kalmak, memleketi savunmak için harekete geçme cesareti göstermemek, ülkenin geleceği için hiçbir ümit görmeyerek kurtuluş çareleri aramamak dış kuvvetlerin düşmanlığından daha tehlikelidir. Böyle bir duyarsızlığı kendine yakıştıramayan Nihat, bunca zamandır memleketin hâlini hiç düşünmediği, yalnız kendi keyfine kıymet vererek fazlasıyla rahat bir hayat sürdürdüğü için pişmanlık duyarak kendi içinde yalnız vatanı, milleti için yaşamaya söz vererek Allah'a sığınır. Bu söz, hatta daha doğru bir ifadeyle bu yemin, Nihat için vatan uğruna hasredilecek bir ömrün başlangıç noktası gibidir: “-Bundan sonra her hareketim, her nefesim, her duygum ve her meylim vatan için olacak... Yalnız ve yalnız memleket için yaşayacağım... ve hayatımı onu kurtarıp mesut etmeye hasredeceğim... Vallahi, billahi!...”⁶⁰³ Aldığı bu kararla beraber yaşadığı muhiti ve kaldığı pansiyonu değiştirmeye karar veren, bu sayede Türk düşmanları ile temas etmekten kaçınmayı hedefleyen Nihat, yeni otelini önceden kaldığı pansiyon odasına göre daha düzensiz ve ideal temizlik şartlarından uzak bulsa da düşman milletle mensup kimselerle arasına mesafe koyacağı için tercih etmeye mecbur kalır. Yaşadığı yer gibi yemek yediği, vakit geçirdiği mekânları da değiştiren ve böylece eski düzenini terk ederek yeni bir düzen kurmaya çaba harcar. Nihat'ın gösterdiği bu kararlılık ve azim, onun gibi aşkı yücelten bir adamın nefsine ve yurttaş kimliğine daha ziyade önem verdiğini göstermektedir. İşte bu sebeple gündelik hayatın sıradan meselelerinden elini eteğini çeken, eğlence ihtiyacını bastırmak mücadelesi göstererek dostlarının sürdürdüğü keyif hayatını ahlâksızca ve iğrenç bularak bu çevrelerden çekilen, güzellik bakımından eşsiz bulduğu ve fikren beğendiği bir İngiliz kızına âşık

⁶⁰³ Mehmet Rauf, *Halas*, haz.: Emin Nedret İşli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 10. Baskı, 2024, s.48.

olmadığını görerek bu ilgiden vazgeçmeye karar veren Nihat'ın günleri kendisiyle aynı duyarlığı paylaşan vatansever gençlerle bir araya gelip toplantılar yaparak, memleket meseleleri üzerinde detaylıca tartışarak, çıkmakta olan gazeteleri yakından takip edip fikir dünyasını zenginleştirmeye uğraşarak geçirir. Kendi içinde beliren bu milliyetçi duygulara fazlasıyla memnun olan ve Türk milletinin yüklendiği davada pay sahibi olmak arzusuyla yanıp tutuşan Nihat, bu kurtuluş mücadelesinde daha aktif rol almak, memleketi için daha faydalı işler yapabilmek ister.

Arkadaşı Kemal Mümtaz'ın aksine vatanın refahı, kurtuluşu için bir yurttaş olarak yapılabilecek şeyler olduğuna inanan Nihat, ondan aldığı bir haber sayesinde milli mücadeleye katkıda bulunabilmek için bir araya gelecek bir grup vatanseverin toplantı merkezini öğrenir ve bu isimlerin arasına katılabilmek, onların yanında bir görev alabilmek ister. Vatanına ve milletine duyduğu yardım arzusunun yalnızca lafta kalmamasını isteyen Nihat, toplantının yapılacağı yere gider ve toplantı başlamadan hemen önce kendi aralarında ülkenin akıbeti üzerine görüşme yapmakta olan Kadırcade Şevki Bey ile Emin Bey'in arasına katılır. Fikren birleştiği, aynı emelleri paylaştığı bu beylerin arasına katılıp cephe gerisindeki bu kurtuluş mücadelesine harita çizerek fayda sağlamak isteyen Nihat, nihayet işe yarar bir şeyler yapabildiği, bu sürece fiilen, aktif bir biçimde destek gösterebildiği için heyecanlıdır. Bu iş üzerinde bir öğretmen, hatta bir baba olarak gördüğü Emin Bey ile beraber çalışan ve gösterdiği azimle gurur duyan Nihat yalnızca harita çizimi işiyle de yetinmez, o memleketi için daha faydalı olmak, memleketine daha ziyade hizmet edebilmek ister. Onun gayet azimli, mert, vatansever bir genç olduğunu anlayan ve ondaki bu gayreti takdir eden Emin Bey, onu tıpkı Nihat'a benzettiği Ekrem Behiç Bey adlı, ateşli bir vatanperver bir zatın yanına, umduğu gibi işe yarayacak bir görev bulmaya, İstanbul'a gönderir. Bu yolculuk öncesi Nihat'ın babası ve kendisinden beklemediği kadar sert tepki gördüğüne inandığı Beatrice, genç adam ile görüşmeye gelir ki Nihat'ın hiç beklemediği bu ziyaretçi ile arasında geçen konuşmalar dışadönük hisseden bir tip olarak aşka ve sevgiye son derece kıymet veren Nihat'ın vatan, millet sevgisine her şeyden daha ziyade bağlı olduğunun göstergesi olacaktır.

Nihat kendisini görmeye gelen ziyaretçinin bir zamanlar sık sık görüştüğü, fikren uyduğu, yakınlık gösterdiği ve samimiyet gördüğü fakat Yunanlıların İzmir'de ilerleyişlerine sessiz kalan ve hatta destek gösteren babasına destek verdiğine inandığı İngiliz kızı Beatrice olduğunu görünce çok şaşırır ve genç kızın kendisine uzattığı elini kibarlık göstermek isteyerek fakat isteksizce sıkar. Genç adamın babası Mister Daster'dan gördüğü çirkin muamele sonrası ve kendisinden beklediği sıcaklığı göremeyişi dolayısıyla fazlasıyla üzüldüğünü fark eden, bu

dargınlığın ortadan kalmasını dileyerek özür dileme erdemini gösteren Beatrice, içten özrünün Nihat tarafından kabul görmesine, affedilme arzusunun geri çevrilmemesine pek sevinir. Bu barışın aralarındaki buzları eriteceğine ve yeniden fırsat buldukça görüşeceklerine inanan Beatrice'in bu ümidi, Nihat'ın İstanbul'a gidecek olduğunu kendisine haber verişiyile yıkılır. Genç adama onu çok sevdiğini, âşık olduğunu itiraf eden Beatrice, Nihat'tan İstanbul'a gitmeyerek kendisiyle kalmasını ister; genç kız, İstanbul'un ve Türk milletinin kurtuluş ümidine hiç ihtimal vermemekte, bu uğurda Nihat'ın göstereceği çabanın boşa gideceğini düşünerek ona engel olmayı istemekte, genç adamla birlikte mutlu bir hayat sürdürmenin hayalini kurmaktadır. Beatrice'in aşk itirafına pek sevinen ve genç kızın iltifatlarına son derece memnun olan Nihat, memleketine hizmet etmeye mecbur olduğunu, hayatını düşmek tehlikesiyle karşı karşıya gelen milletini kurtarmaya vakfetmeye hazır bulunduğunu söyleyerek naz ve nimet içinde büyütülmüş bir çiçeğe teşbih ettiği güzel kadının birlikte mesut olmak teklifini reddeder. Kalbi her şeyden evvel vatan ve millet aşkıyla yanıp tutuşan Nihat, Beatrice'in vaat ettiği huzurlu ve rahat geleceğe tutunmaktansa mücadele etmeyi, bu mücadele uğrunda gerekirse sürüne sürüne sürüne ölmeyi yeğlemektedir. Nihat'ın bu ifadeleri, onun vatanını kurtarmak arzusunda son derece kararlı ve istekli olduğunun bir göstergesidir.

Nihat, planladığı gibi İstanbul'a doğru yola çıkmadan hemen evvel akıl hocası gibi gördüğü hatta babası yerine koyduğu Miralay Emin Bey'in vefat ettiğini haber alır. Kendisini İstanbul'a, fikirlerine güvendiği, vatanına hizmet aşkıyla yürüttüğü mücadelesini takdir ettiği Ekrem Behiç Bey'in yanına gönderen Emin Bey'in bu ani ölümü, Nihat için büyük bir yıkım olur. Emin Bey vefatından önce durumunun kötüleştiğini fark etmiş, Nihat'a ulaştırılmasını istediği bir mektup kaleme almış, bu mektubunda Nihat'tan İstanbul'a gideceği vakit kızı İclal'e ulaştırılması arzusuyla yazdığı mektubu iletmesini rica etmiştir. İstanbul'a vardığı vakit Emin Bey'in isteği üzerine dayısı Saim Remzi Bey'in evinde kalmakta olan İclal'e ulaşan ve yine Emin Bey'in arzuladığı gibi Miralay'ın kızına yazdığı mektubu bu laubali, teklifsiz, bayağı dayıdan gizlice genç kıza teslim eden Nihat, daha ilk görüşte bu sıcak ruhlu, ateşli bakışlı, tatlı sesli, ince ve hassas kızıdan etkilenmiş, ona hızla bağlanmıştır. İstanbul'da günlerini gazeteleri takip ederek, bu gazete sayfalarında okuduğu gelişmeler karşısında üzüntüye boğularak, hiçbir işe yaramıyor olmanın sıkıntısını çekip faydalı bir iş göremiyor olmanın çaresizliğini çekerek geçiren Nihat, bu süre zarfında iyice yakınlaştığı İclal'in babasından kalan miras işlerine yardımcı olabilmeyi isteyerek genç kızın dayısı Saim Remzi Bey'in de teklifiyle onu İzmir'e götürmeyi, burada onun adına emlak işleriyle ilgilenmeyi kabul eder. Dışadönük hisseden bir tip olarak duygularının tesiriyle hareket eden Nihat, ideal bir eş olarak gördüğü İclal'e yardım etmeyi,

onun için mühim olan meseleleri hallederek genç kızı sevindirmeyi adeta bir görev sayar. İşte bu sebeple Nihat, İclal ile beraber yeniden İzmir'e döner.

İzmir'e geldikleri ilk günlerini İclal'in kiralanacak veyahut satılacak dükkânlarına müşteri arayarak geçiren Nihat, buradaki işleri tamamlayıp genç kız ile beraber Manisa'ya gidip oradaki bağı denetlemeyi planlarken İzmir'de yine bir karışıklık patlak verir. Yunanlıların şehir içinde ilerlediklerini, İzmir'e çıkarma yaparak halkı katletmeyi hedeflediklerini görerek öfkeden adeta deliye dönen Nihat hemen dışarı fırlayıp bu katliama engel olabilmenin yollarını aramak isterse de otel odasında İclal'i yalnız bırakmayı göze alamayarak bu katliamı hiçbir şey yapamadan, sessizce izlemeye mecbur kalır. İclal'i her türlü kötülükten korumak, genç kıza zarar gelmesine engel olmak için dışarıdaki kalabalığa karışıp düşmana karşı gelmeye cesaret edemeyişine fazlasıyla şaşırان Nihat, onu İclal'in yanında tutan asıl sebebin genç kıza karşı beslediği aşk duygusu olduğunu düşünmeye başlar. Nihat'ın vatanseverliğine hayran kalan, ondaki azmi ve cesareti takdire layık bulan, bu hassas gencin emellerine bir Türk kızı olarak katılmak isteyen İclal'in bir kadın olarak gösterdiği bu istekliliğe ve korkusuzluğa hayranlık duyarak emellerinde birleştikleri gibi hayatlarını da birleştirmeyi teklif eder. Nihat'ın evlenme teklifini heyecanla kabul eden İclal, delikanlının arzu ve emellerini paylaştığı, fikren birleştiği, aynı dava için savaş verdiği bir yol arkadaşına dönüşür.

Nihat ile İclal bu defa birer nişanlı sıfatıyla beraberce İzmir'e dönerler. İzmir'e döndükten sonra gidilecek yeni rota olarak Ankara'yı seçen Nihat, orada Büyük Millet Meclisi hükümetine hizmet ederek faydalı olmak niyetindedir. O esnada Anadolu'da direnişin sesi olan ve gösterdiği kahramanlıklarla umudun simgesi hâline gelen Mustafa Kemal'den övgüyle söz eden Nihat, onun izinden gitmeye, onun başkanlığını yapacağı meclise katılmaya, Mustafa Kemal'in çağrısına uyarak düşmanla vuruşmaya, ülküsünün uğrunda ölmeyi göze almaya karardır. İclal'i ardında bırakmaya dayanamayan fakat genç kızı zor şartlar altında Ankara'ya götürüp tehlikeye atmayı da göze alamayan genç adam, Ankara'ya önce tek başına gitmek, burada bir düzen kurduktan sonra nişanlısını yanına almak, gerekirse zahmet çekip türlü fedakârlıklara katlandıktan sonra yeniden sevgilisi ile birleşmek niyetindedir. O, Ankara'ya güvenli bir şekilde varmak üzere planlar kurup Ekrem Behiç Bey'den Ankara'ya ulaştırılması gereken önemli kâğıtları teslim alıp birtakım hazırlıklar yaparken hiç ummadığı bir şekilde sonu kanlı biten bir olaya karışır. Halkı rahatsız eden sarhoş İngiliz askerlerinin lakayt tavırlarına daha fazla tahammül edemeyen Nihat, bir an kontrolünü kaybederek yumruklarıyla bu askerlere saldırır, askerlerin ikisi de ağızlarından kan sızar vaziyette yere serilirler. Askerlerin ölmüş olabileceğinden korkarak yakalanmamak ümidiyle olay yerinden hızla ayrılan ve Ankara'ya

gidiş planına hız vermeye karar veren Nihat, İclal ile vedalaştıktan sonra Ekrem Behiç Bey'in yönlendirmesiyle karadan hareket edip isteyenlere ödünç kıyafet temin eden Hacı Molla isimli ihtiyar bir kadının evine doğru yola çıkar. Yakalanmak korkusuyla acele ederek Hacı Molla'nın köydeki evine varan ve yaşlı kadının evine sığınan Nihat, burada da tatsız olaylar yaşayacak, kendisini beklemediği durumların içinde bulacaktır.

Hacı Molla, Nihat'ın isteği üzerine genç adama potur ve cepken temin etmek üzere evin genç kızı Ayşe'yi bu işlerle ilgilenen Halil adlı bir köylünün yanına gönderir. Nihat'ı evinde misafir olarak ağırlayan ve genç adama yemek ile kahve ikram eden Hacı Molla, kocası şehit düşmüş, evlatlarını cepheye göndermiş, küçük oğluyla damadını savaşta kaybetmiş, Anadolu'daki mücadeleye destek veren bir Türk kadınıdır. Hacı Molla ile dertleşen ve onun bu güçlü duruşuna saygı duyan Nihat, Hacı Molla'yı ve kızı Ayşe'yi rahatsız etmek üzere kapıya dayanan Kara Bakkal lakaplı, köye musallat olmuş bir Rum'un kendisini orada görerek bir bela çıkarmasından korkar. Nitekim Nihat'ın korktuğu başına gelir, gelmeden evvel jandarmalara haber vererek Hacı Molla'nın başını derde sokmayı planlayan Kara Bakkal yüzünden ihtiyar kadının evinde bulunarak jandarmalar tarafından tutuklanan Nihat, İngilizler tarafından yakalandığını, onların eline düştüğünü anlamış, onlar tarafından dar, pis kokulu, karanlık bir odaya tıklılır. Burada Nihat'ı çok zor günler beklemektedir. Yemek diye önüne konulan sert ve kötü kokulu yiyecekleri yiyemeyen, aç ve susuz bırakılan Nihat, bu şartlara dayanamayıp delirmekten korkar. Hiçbir kabahati olmadığı hâlde bu küçük odada aç ve susuz yaşamaya mecbur bırakılan, günden güne zayıflayarak iyice güçten düşen, adeta oturduğu yerden ölmeyi bekleyen genç adam yaklaşık sekiz ayını bu şekilde, sefalet içinde geçirir. Geçen günlerin hesabını yapacak kadar dahi takati kalmayan Nihat, yalnız havanın soğumasından kışın geldiğini anlayarak burada tahmininden de uzun süredir tutulduğunu fark eder. Bu sekiz ay genç adamın üzerinde silinmez bir tesir bırakmış, onu adeta düşünemez, hissedemez bir hâle sokmuştur: *“Artık dünyadaki insanları düşünmüyor; düşünemiyordu. Bütün hatıraları sönmüş, silinmişti. Açlık, susuzluk, pis kokular ve soğuk onu o kadar harap etmişti ki ruhunda bir şeyin belirmesi kabiliyeti kalmamıştı. Hatıra kudreti yoktu. Düşünmek tahammülü yoktu. Böylece artık düşünmek ve hatırlamak özelliğini kaybetmiş, uyuşmuş, kir, sakal, bit, koku içinde bir leş gibi çürüyordu.”*⁶⁰⁴

Nihayet yaklaşık sekiz ay kadar sonra Nihat, sorguya çekilmek üzere kaldığı hücreden çıkarılır. Nihat bu sayede bir parça da olsa kurtulma ümidi bulsa da üzerine yıkılacak suçlardan ötürü

⁶⁰⁴ Mehmet Rauf, *Halas*, s.205.

daha ağır bir cezaya çarptırılıp yine aynı sert koşullara dayanmak üzere hapse atılmaktan korkmaktadır. O bu düşünceler içinde bir kamyonu bindirilip sorgulanacağı yere getirilir ve burada hiç ummadığı biriyle tesadüfen karşılaşır. Tanıdığı bir dostunu görmek üzere orada bulunduğunu söyleyen Beatrice kirli eşyaları içinde iyice zayıflamış vücudu titreyen, saçları sakalı birbirine karışmış, hastalıklı görüntüsüyle insanda bir acıma duygusu uyandıran Nihat'ı görünce son derece şaşırır ve endişelenir. Beatrice'i ilk görüşte tanıyamayan, bakımsızlık ve ihmal sebebiyle iyice güçten düşüp hafızası işlemez hâle gelen Nihat en sonunda genç kadını tanır ve ona suçsuz yere başına gelen felaketleri anlatır. Bu tesadüfî karşılaşma Nihat'ın lehine olacaktır; zira genç adama zamanında aşkını itiraf etmiş olan Beatrice, tanıdıkları aracılığıyla Nihat'ın serbest bırakılmasını sağlamış, onu kurtarmanın bir yolunu bulmuş, hapisten çıkarıldıktan sonra da kendisine yardım etmeye söz vermiştir. Başta Beatrice'in söylediklerine anlam veremeyen, genç kızın müjdeli haberini bir şakadan ibaret sanan fakat nihayet sorgulandığı gece hapis tutulduğu yerden çıkarılarak genç kız tarafından ayarlanmış bir şoförün sürdüğü araçla Beatrice'in evine getirilir. Beatrice tarafından genç kızın şık ve sıcak evinde hoşça karşılanan ve banyo yapıp temizlenmesine izin verilen, kendisi için hazırlanmış büyük bir sofraya kabul edilen Nihat, genç kıza yaptığı tüm iyilikler ve gösterdiği cömertlik dolayısıyla minnettarlıkla teşekkür eder. Genç adama hiçbir karşılık beklemeden yardım etmeye hazır görünen Beatrice, Nihat'a hapis tutulduğu süre boyunca ülkede yaşanan gelişmeleri haber verir. Sevr Antlaşması imzalanmış, bu antlaşmanın maddeleri ülkenin çöküşünü hızlandırmıştır; bu esnada Anadolu'da halk isyanını sürdürmeye devam etmekteyse de genç kız bu çabanın memleketin akıbeti için bir fayda sağlamayacağına inanmaktadır. İşte bu sebeple genç kız bir kez daha Nihat'tan büyük davasından vazgeçip kendisiyle beraber olmasını ister ve ona birlikte Avrupa'ya gidip huzurlu bir hayat sürdürmeyi teklif eder. Mert ve yüksek karakterli bir Türk genci olarak Nihat, Beatrice'in bu ikinci teklifini de reddeder ve genç kıza faydasız, şerefsiz ve tembel bir hayat sürdürmektense davası uğrunda ölmeyi tercih edeceğini söyler. Üstelik Nihat, kendisi gibi Türklük idealine tutunmuş, memleketinin refahı için mücadele etmek fikrine bağlanmış, aydın fikirli ve fedakâr bir Türk kıızı olan İclal ile nişanlı olarak bu teklifi reddetmeye mecburdur. Nihat, bu nişanlılık haberinin Beatrice'i üzeceğini bilse de gerçekleri genç kızdan saklamanın yanlış olacağı düşüncesiyle itiraf etmek durumunda kalmıştır.

Hapis hayatından kurtulan ve nihayet serbest kalan Nihat, hayatta olduğunu, başına türlü kötü olaylar gelse de en sonunda özgürlüğüne kavuştuğunu İclal'e ve diğer dostlarına haber vermek ister ve ilk önce görüşmek üzere kendisine Ankara'ya gitmesi için yardım eden ve onu Hacı Molla'ya yönlendiren Ekrem Behiç'in yanına gider. Onu heyecanla ve sevinçle karşılayan

Ekrem Behiç, genç adama bir süredir kendisini aradıklarını, tutuklandığını tahmin ederek ona ne kadar ulaşmaya çalışsalar da kendisine bir türlü haber alamadıklarını, sağlığından endişe ettiklerini ve hayatta olup olmadığından emin olamadıklarını anlatır. İclal da kendisini pek merak etmiş, Nihat'ın nişanlısı sıfatıyla Ekrem Behiç'in kapısını çalmış, sevgilisinden ümidini kesmeden sabırla onu beklemeye devam etmiştir. İclal'in kendisinden hiç vazgeçmeyerek beklemesine pek sevinen fakat ardından harap olmasına da fazlasıyla üzülen Nihat hemen genç kızı aramak, hayatta olduğu, hapisten kurtulup dışarı çıktığı müjdesini vermek ister. Genç adamın kendi telefonunu kullanmasına izin veren Ekrem Behiç, onu İclal'in İngiliz yanlısı, vatan haini dayısı Saim Remzi Bey'e karşı uyarır. Nihat'ın bir İngiliz askerini öldürüp Anadolu'ya kaçtığını haber alarak genç adama kin besleyen Saim Remzi Bey, Nihat'ın bu yaptıklarını gösterdiği dostluğa karşı bir hainlik olarak değerlendirmekte, genç adamı nankörlükle suçlamaktadır. İclal'i arayarak veyahut genç kızı evinde ziyaret ederek dayısı ile ters düşmesine sebebiyet vermemek isteyen Nihat çareyi nişanlısına hayatta olduğunu haber veren ve bir araya gelmek üzere buluşmaya davet eden bir mektup yazmakta ve bu mektubu bir hizmetçi aracılığıyla ona göndermekte bulur. Mektubu teslim alan İclal vakit kaybetmeden evden çıkıp Ekrem Behiç'in evine koşacak, nişanlısını karşısında ve hayatta görmenin sevinciyle gözyaşları dökecektir.

Mektubu teslim alan İclal'in Ekrem Behiç'in evine gelmesini sabırsızlıkla bekleyen Nihat, Ekrem Behiç'ten hapiste tutulduğu müddet boyunca memlekette neler olup bittiğini, hangi gelişmelerin yaşandığını öğrenmek ister. Ekrem Behiç hapisanede zulüm altında tutulan Nihat'a haberdar olduğu tüm gelişmeleri aktarır. Nihat hapse girmeden evvel 23 Nisan'da Büyük Millet Meclisi açılmış, meclisin açılması memlekette yeni bir hareketliliğe yol açmıştır. Vatan topraklarının büyük çoğunluğu yabancı devletlerce işgal olunmuş, düşman ordularının akınına uğramıştır. Türk halkının gösterdiği direnişe yandaşlık etmeyen birtakım isyancıların da milli mücadeleye karşı koyması, halihazırda dış güçlerle mücadele etmekte olan halkın belini iyice bük müştür. Nihat, kendi vatanına hainlik eden bu yerli düşmanların sebep oldukları hasarları bir hainlik olarak değerlendirir. Yine Nihat hapiste olduğu sırada İnönü Savaşı gerçekleşmiş, bu savaşta üstün bir başarı gösteren Türk milleti Yunanlıları geri püskürtmeyi başarmıştır. İnönü Savaşı'nın Mustafa Kemal ve ordusu tarafından kazanıldığını anlatan Ekrem Behiç, bu kahramandan da övgüyle söz eder. Bu olumlu gelişmeye rağmen altına imza atılan Sevr Antlaşması'na göre vatan topraklarının düşman kuvvetlerce paylaşılması, Nihat'ı son derece huzursuz eder. Genç adam kaçak yollarla da olsa Anadolu'ya gitmek, Anadolu'da sürdürülen düşman direnişine fiilen destek vermek ister. Bu defa onu bırakmamaya kararlı

görünen İclal de nişanlısıyla beraber Anadolu'ya geçmek, bu zorlu yolculukta ona eşlik etmek ister. Bu iyi kalpli, yüksek karakterli genç kızın kendisiyle beraber kurtuluş mücadelesine atılmak isteğine pek sevinen Nihat, sevdiği kadın ile beraber Anadolu'ya gitmek üzere hazırlıklar yapar. Gitmeden evvel kendisine son derece yardımcı dokunan Beatrice ile vedalaşan ve nişanlısı İclal'i onunla tanıştıtararak bir kez daha minnettarlığını sunan genç adam, Anadolu'ya doğru hareket etmekte olan motora İclal ile beraber biner. Nihat, bu yolculuğa derin fikirli ve fedakâr bir genç kadın olan nişanlısı İclal ile beraber çıktığı için son derece mesuttur.

Mehmet Rauf'un aşka âşık, aşk derdiyle melankoliye kapılan erkek kahramanlarından farklı olarak genç bir kıza gönül veren fakat kalbi esasen vatan sevgisiyle atan bir karakter olan Nihat, memleketini kurtarmak motivasyonu ile hareket eden, bu uğurda fedakârlık etmekten ve çile çekmekten çekinmeyen, özgürlük sevdalı ve bağımsızlık tutkunu bir Türk gencidir. Son derece ince, asil, fikir sahibi, faal bir genç olan Nihat, vatanının refahını kendi mutluluğundan bile daha kıymetli bularak aksiyon alır. Vatanını ve milletini kurtarmak arzusuyla birleştiği İclal adlı aydın fikirli, duygulu bir genç kızla beraber olarak aydınlık bir Türkiye için üzerine düşeni yapmaya hazırlanan Nihat, dışadönük hisseden bir tip olarak duygularını izleyen, huzur bulmak ve mutlu olmak hevesiyle isteğiyle hareket eden, asıl mutluluğu ülkesinin refahında bulan, bu refaha erişmek için bir asker olarak yapması gerekenleri yapmaya hazır görünen, harita çizmek gibi hünerlerini göstererek cephe gerisinde de milli mücadeleye destek çıkan bir şahsiyettir. Tüm bu özellikleri bakımından Nihat, Mehmet Rauf'un şahısları arasında sıyrılmayı başaran, dikkat çekici bir karakter olarak karşımıza çıkar.

II. DİĞERLERİ

Halas'ta olaylar üçüncü tekil kişi ağzından yani yazarın bakış açısından anlatılıyorsa da olaylar hep romanın başkahramanı Nihat'ın çevresinde şekillenir. Babasından kendisine miras olarak kalan iki dükkânla bir evi satmak yahut kiralamak amacıyla İzmir'e gelen ve burada yeni bir çevreye karışan Nihat, daha sonra İstanbul'a geçmiş, Ankara'ya geçip savaş döneminde vatanına hizmet etmek isterken tutuklanmış, uzun süreli bir tutukluluk dönemi atlatmış, romanın sonunda ise milli mücadelede aktif rol almak amacıyla Anadolu'ya doğru yola çıkmıştır. Roman boyunca Nihat'ın başından geçen bu hadiselerde onun destekçisi olarak gördüğümüz iki kadın karakter ön plana çıkar: İngiliz kızı Beatrice ile vatanperver bir Türk kızı olarak tanıtılan İclal. Mehmet Rauf milli mücadele konulu bu romanında da aşk meselesine yer ayırmış, eserin aslî kahramanı Nihat'ı kendisine âşık iki kadın arasında bırakmıştır. Yazarın diğer romanlarının aksine *Halas*'ın başkahramanı Nihat bu iki kadın arasında tercih yaparken psikolojik bir buhran geçirmez, Nihat'ın seçimi en başından itibaren kesindir; vatanperver bir

Türk genci olarak Nihat, kendisi ile fikir ve emel birliği yapacağına inandığı kültürlü ve zeki bir Türk kızı olan İclal ile hayatını birleştirmek ve memleketinin kurtuluşu yolunda onunla güç birliği yapmak ister.

İngiliz bir babanın, İtalyan bir annenin kızı olarak tanıtılan Beatrice, romanda sıcakkanlı, konuşkan, şefkatli yapısı ve zarif görünümü ile dikkat çekici bir genç kız olarak resmedilir. İlk tanışmalarından itibaren Nihat'a samimi bir yakınlık gösteren Beatrice, genç adamın hemen ilgisini çekmiş, güzelliği ve cazibesıyla onu adeta büyülemiştir. Ailesiyle beraber yaşayan Beatrice'e daha sık tesadüf etmek, onunla daha ziyade yakınlık kurmak ve istediği vakit görüşmek isteyen Nihat genç kızın konakladığı eve yakın bir pansiyona yerleşmiş, bu sayede dilediği gibi genç kızla dostluk etmeyi başarmıştır. Her güne sabahdan öğlene kadar piyano etüdü ile meşgul olan Beatrice'in piyanosundan çıkan ahenkli seslerle başlayan Nihat, bu içten ilgisine rağmen genç kıza hemen açılmamış, çekingen bir kibarlıkla yalnız ilgisini sezdirivermiştir. Genç adamın kendisine gösterdiği özel alakayı fark eden fakat ondan açık ve içten bir aşk itirafı alamayan Beatrice de Nihat'ın kendisine ilan-ı aşk etmesini, ilgisini sözlere dökmesini beklemektedir. Nihat da genç kızdan gördüğü samimiyete memnun olmakta, ilişkilerini kuvvetlendirmenin yollarını aramaktadır. Ancak Nihat'ın bu planları ülke içinde çıkan karışıklıkların artmasıyla sekteye uğrar; İzmir halkı, Yunanlıların saldırısına uğrar, memleketin her bir köşesi düşman güçlerin yoğun baskısıyla mücadele etmektedir. Nihat'ın görüşerek dostluk kurduğu Beatrice'in babası Mister Daster'ın ülkeyi bölmek ve ülke topraklarını kendi aralarında bölüştürmek isteyen düşman kuvvetlerini desteklemesi genç adamın bu aileyle ilişkisini kesmesine neden olacaktır. Nihat'ı en çok yaralayansa tıpkı babası gibi Beatrice'in de Yunanlılardan ve diğer düşman birliklerinden yana olduğuna inanmasıdır. Oysa genç kız bu çatışmada tam anlamıyla taraf tutucu değildir; o, ailesi tarafından şımartılarak büyütülmüş, zorluk çekmeye alışmamış bir kız olarak daha ziyade ferdî duygu ve düşüncelerinin tesiri altında hareket eden, dışadönük duyum tipine has özellikler gösteren bir şahıs olarak aşkına ve dostluk ilişkilerine önem veren bir karakterdir. Buna rağmen Nihat'ın genç kızın da babasının düşüncelerini paylaştığına inanması ve genç kızın kendisine soğukluk gösterdiğini vehmetmesi, Nihat'ı ondan uzaklaştıracaktır.

Mister Daster'ın Türkleri aşağılayan ve düşman kuvvetlerini savunan duruşundan sonra Beatrice ve ailesiyle iletişimini kesen Nihat, İstanbul'a gitmek üzere hazırlık yapmaktayken kendisinden gördüğü soğukluk dolayısıyla üzüntü çeken, yanlış anlaşıldığını düşünerek özür dilemesi gerektiğine inanan Beatrice tarafından ziyaret edilir. Nihat ile bağlarının kopmasına fazlasıyla üzülen, genç adamın kırgınlığını af dileyerek telafi etmek niyetinde olan Beatrice,

Nihat'ın gönlünü alabilmek için Türkleri son derece asil ve azimli bulduğunu söyleyerek Türklerden övgüyle söz eder. Yine bir Türk genci olarak yüksek karakterli ve aydın bir kimse olarak gördüğü Nihat ile yeniden dost olmak istediğini söyleyerek genç adama barış eli uzatır. Nihat, gururlu bir genç kız olan Beatrice'in kendisiyle sağlam bir arkadaşlık kurmak arzusuyla gururunu yenerek kendisinden özür dilemesine çok sevinir ve genç kızın barış isteğini karşılıksız bırakmaz. Aralarındaki küslüğü daha fazla uzatmayarak Beatrice'in özrünü kabul eden Nihat, genç kıza İstanbul'a gideceğini haber verince Beatrice bu haberin etkisiyle adeta yıkılır. Nihat'ı kaybetmek istemeyen Beatrice, ondan İstanbul'a gitmeyip kendisi ile beraber İzmir'de kalmasını ister ve genç adama âşık olduğunu itiraf eder. Türkler için bir kurtuluş ümidi olmadığına inandığını söyleyerek Nihat'ı gitmekten vazgeçirmeye çalışan Beatrice, teklifine olumlu bir yanıt alamaz. Bu görüşme, Beatrice ile Nihat'ın bir süreliğine son görüşmeleri olur.

Beatrice ile Nihat bir süre birbirlerinden hiç haber almazlar. Nihat, kurtuluş mücadelesinde aktif rol almanın peşine düşmüş, bu esnada İclal adlı genç ve güzel bir Türk kıızı ile tanışmış, kendisi gibi vatansever, memleketine faydalı olmak tutkusunda olan bu genç kız ile yakınlaşmış, onunla nişanlanarak Beatrice'e olan ilgisinden tamamen kurtulmuş ancak aradığı mutluluğa İclal ile de ulaşamamış, haksız yere hapse atıldığı için yaklaşık sekiz ay boyunca İclal'den de haber alamamış, ondan uzak kalmaya mecbur olmuştur. Sekiz ay kadar küçük ve pis bir hücrede tutulan Nihat'ı sorgulanmak üzere getirildiği mahkemede aylar sonra ilk kez gören Beatrice, açlık ve susuzluk dolayısıyla güç kaybedip zayıflamış, psikolojik olarak hırpalanmış Nihat'ı görünce hem çok şaşırır hem de gözyaşlarına hâkim olamayarak ağlar. İşlemediği suçların üzerine yıkılması dolayısıyla İngilizlerin eline düşen Nihat'ı tanıdıkları aracılığıyla kurtaran ise Beatrice olur. İngiliz dostlarıyla görüşerek Nihat'ın suçsuzluğuna hükmedilmesini sağlayan, genç adamı tutulduğu hücreden çıkartarak evinde konuk eden, genç adamın ihtiyaçlarını karşılayıp karnını doyuran Beatrice fazlasıyla cömert, yardımsever, merhametli bir genç kızdır. Nihat tarafından aşkına karşılık bulamayan ve genç adam tarafından reddedilen Beatrice, iyi bir dost olduğunu ispat edencesine kindarlık göstermemiş, elinden geldiğince ona yardımcı olmaya çalışmıştır.

Birbirleriyle görüşmedikleri, birbirlerinden hiç haber almadıkları süre boyunca Beatrice de babasını kaybetmiş, babasından kendisine kalan yüklü bir servetin imkânlarıyla geçinse de esas saadetin para ile elde edemeyeceğine inanan bir genç kız olarak içten içe hep acı çekmiştir. İşte bu nedenle bir kez daha birlikte mesut olabilmeleri için Nihat'ı davasından vazgeçirmeye çalışan, genç adama beraber Avrupa'ya gidip rahat bir hayat sürdürmeyi teklif eden Beatrice, Nihat'ın içindeki vatan aşkını söndüremeyeceğini anlayarak genç adamın kararlılığına saygı

duyar ve bir dava arkadaşı olarak ona destek çıkmak ister. Anadolu'ya giderek orada sürdürülmekte olan milli mücadele çalışmalarına katkıda bulunmak isteyen Nihat'a eşlik etmeyi arzulayan ve bir İngiliz kızı olarak Türklerin davasına sahip çıkmayı ümit eden Beatrice'in bu teklifi de İclal ile nişanlandığını itirafa mecbur olan Nihat'ın geri çevirmesiyle reddedilmiş olur. Bu habere fazlasıyla üzülmüne rağmen yine de kindarlık göstermeyerek Nihat'a elinden geldiğince destek olmaya devam eden Beatrice, genç adamı ve nişanlısı İclal'i Anadolu'ya gidecek motora bindirene kadar yardım etmek çabasını sürdürür. İclal'i bir samimi dost gibi karşılayan ve genç kızın son derece yüksek karakterli, fedakâr ve zeki olduğunu görerek Nihat'ı kendisine layık bir eş seçtiği için tebrik eden Beatrice, dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan bir karakter olarak dostuna ve dostunun mücadelesine destek çıkan, iyiliksever bir genç kızdır. Beatrice ile Nihat'ı ayıran, farklı milletlere mensup farklı idealler peşinde koşan gençler olmalarıdır.

Halas, Nihat ile tıpkı Nihat gibi vatansever ve cesur bir Türk genci olan İclal'in birlikte milli mücadelenin merkezi Anadolu'ya doğru yolculuğa çıkmaları ile son bulur. Milli mücadeleye cephe gerisinden destek olabilmek için İzmir'de sürdürülen çalışmalarda gönüllü olarak görev alıp harita çizimi üzerinde uğraşmaktayken Miralay Emin Bey ile tanışan ve bu görmüş geçirmiş adama bir akıl hocası olarak bağlanıp bir baba olarak benimseyen Nihat, genç kız ile Emin Bey'in ölümünün ardından yaşlı adamın kendisine bıraktığı vasiyet üzerine kızı İclal'e mektup götürmek niyetiyle İstanbul'a gittiği sırada tanışır. Babasının ölüm haberine çok üzülen İclal romanda iyi eğitim almış, yabancı dil bilen ve dayısının yabancı konuklarıyla bu sayede etkili iletişim kurabilen, olgun ve fikir sahibi, ince ve asil bir genç kız olarak tanıtılır. Babasının mektubunu kendisine iletmesi için Nihat'a minnettar kalarak içten teşekkürlerini sunan İclal, nazik duruşu, sıcak tabiatı ve etkileyici güzelliği ile Nihat'ın hemen ilgisini çeker. İstanbul'da kaldığı sırada İclal'i sık sık ziyarete giden ve genç kızla samimi bir dostluk kuran Nihat, genç kıza babasından miras kalan mülkler konusunda da yardım etmeye talip olur. Utangaçlığı dolayısıyla bu iyiliği genç adamdan istemeye çekinen İclal, Nihat'ın bu teklifi üzerine onunla beraber İzmir'e gitmeye, bu miras meselesini çözmeye razı olur. İzmir'de yaşayacakları olaylar ve beraber edinecekleri tecrübeler, bu iki gencin birer yol arkadaşı olarak yakınlaşmalarına sebebiyet verecektir.

İclal ile Nihat, İzmir'de bir otelde konaklamaktayken Yunan kuvvetleri İzmir'e çıkarma yaparlar ve yine şehri birbirine katıp halkı huzursuz ederler. Bu vahşiliği izlemeye tahammül edemeyerek sokağa fırlamak, bu işgalcileri durdurmak için mücadele etmek isteyen Nihat'ı durduran Nihat'ı kaybetmekten ve yalnız kalmaktan korkan İclal'in yalvarışları olur. Nihat için

düşmanla çarpışamayıp düşman güçlerini bastırmak için hiçbir şey yapamamanın ne kadar zor olduğunu fark eden İclal, bu asil, coşkulu, hassas, gence hayran olur, onu vatansever bir Türk genci olarak takdir eder. Genç kızın Nihat’a duyduğu bu hayranlık ve onun ideallerini paylaşmak arzusu, İclal’in vatanına faydalı olabilmek için erkek olarak doğmuş olmayı dilemesine neden olur. O da vatanını seven, memleketinin kurtuluşunu özlemle bekleyen, kurtuluş mücadelesinde daha aktif hizmet verebilmek için erkek olmayı tercih edeceğini söyleyen bir genç kızdır: “-Ah ne olurdu ben de erkek olsaydım, dedi, erkek olsaydım da ben de bu işlere karışsaydım, ben de sizinle beraber memleket için bir vazife alsaydım, ben de vatanıma faydalı olsaydım...”⁶⁰⁵ Genç kız ile aynı fikir ve hislerde birleştiklerini görmek, aynı davanın destekçisi olduklarını anlamak Nihat’ın İclal’e karşı beslediği duygulardan emin olmasını sağlar ve genç adam, İclal’e evlenme teklifinde bulunur. Nihat’ın bu teklifini kabul eden ve genç adamın milli mücadelede aktif rol almak için Ankara’ya gitmek istemesine destek veren İclal, nişanlısını dönene kadar beklemeye, ona sadık kalmaya kararlıdır. O da Nihat’ın peşi sıra Ankara’ya gitmek istiyorsa da genç adam nişanlısının güvenliğini düşünür ve orada bir düzen kurduktan sonra genç kıızı yanına almaya söz vererek yola çıkar.

Aylarca Nihat’tan bir haber almayı, nişanlısını sağ salim karşısında görmeyi ümitle bekleyen İclal, sevgilisinden haber alamadıkça perişan olur. Nihat’ın akıbeti hakkında bir fikir sahibi olabileceğini umarak Ekrem Behiç’in kapısını çalan genç kız, nişanlısını dualar ederek korkuyla bekler. Bu süre zarfında Nihat İngilizlerce yakalanıp tutuklanmış, zor şartlarda yaşamaya zorlanmış, nihayet Beatrice’in yardımıyla sekiz ay sonunda kurtulmuştur. Nihat’ı son derece zayıflamış, bîtap hâlde görerek gözyaşlarına hâkim olamayan İclal, bu defa nişanlısını yalnız bırakmamaya kararlıdır. Davasından vazgeçmeyerek Anadolu’ya gitmeye kararlı görünen Nihat’ın peşinden milli mücadelenin merkezine doğru yola çıkmak isteyen İclal, tıpkı nişanlısı gibi Mustafa Kemal’in izinden gitmeye, onun çağrısına kulak vererek harekete geçmeye hazırdır.

İclal zeki ve derin fikirli, yüksek idealleri olan, aydın bir genç kız olarak vatansever duruşuyla dikkat çeken, hassas ve duygulu bir kızdır. Nihat ilk gördüğü andan itibaren bu kültürlü, iyi eğitim alarak kendini yetiştirmiş, duygu ve düşüncelerinde derinleşmiş bu genç kıza karşı hayranlık besler. Hassas ve incelikli yapısı, duygu ve düşüncelerinde derinleşen karakteri dolayısıyla içedönük hisseden bir tip olarak değerlendirebileceğimiz İclal, Mehmet Rauf’un çizdiği ideal kadın karakterlerden biri olarak ön plana çıkar.

⁶⁰⁵ Mehmet Rauf, *Halas*, s.155.

KÂBUS

Selda Uygur'un bir rakibin varlığı dolayısıyla kıskançlık krizine giren bir erkek karaktere odaklanması dolayısıyla kıskançlık teminde derinleşmesi bakımından Mehmet Rauf'un diğer romanlarından ayrıldığını belirttiği *Kâbus*, üçüncü kişi ağzından anlatılan bir hikâye örneği olmasına rağmen okurun anlatıcının dediklerine inanmasını güçleştiren, hayal ile gerçeğin çarpıştığı, adının anlamına uygun karamsar ve gergin bir atmosfere sahip, yazarın psikolojik tahlillere geniş yer ayırarak yoğunlaştırdığı bir eserdir.⁶⁰⁶ İlk olarak 1928 yılında *İkdam* gazetesi tarafından tefrika edilerek yayımlanan roman, tefrikasından ancak yıllar sonra, 2017 yılında Latin harflerine aktarılarak basılarak okur kitlesiyle buluşturulur.⁶⁰⁷ Karısının kendisini aldattığından şüphelenerek ihanete uğrama ihtimalinin üzerinde durarak aldatıldığını dair bir delil aramaya başlayan Aziz Nihat adlı bir başkahramanın ekseninde şekillenen eser, okurun kurgunun kendi içindeki gerçekliğine güvenini sarsan yapısı bakımından oldukça dikkat çekicidir.

I. AZİZ NİHAT – İÇEDÖNÜK DUYUM TİPİ

Kâbus, çocukları Mükerrrem ile beraber bir odada oturup kahve içmekte olan Aziz Nihat ile karısı Nigâr'ın Nigâr'ın erkek kardeşi Celal, genç adamın etrafına neşe saçan, güleç bir kadın olan eşi Hâlet ve yine Nigâr'ın yeğeni Mükerrrem ile son derece iyi anlaşılan Şehper adlı kız kardeşi tarafından ziyaret edilmeleri ile başlar. Eve Celal ile karısı Hâlet'ten önce varan Şehper, abisi ile yengesinin her zamanki gibi kavga ettiklerini, sık sık aralarında tartışan bu çiftin yine bir anlaşmazlığa düştüklerini haber verir. Kısa süre sonra Celal ile Hâlet de evde boy gösterirler; Celal her zamanki gibi karısının fazla neşeli, canlı tavırlarından şikâyet etmekte, genç kadını hafiflikle suçlayarak dert yanmaktadır. Celal'in kabahat saydığı, hafiflik olarak değerlendirdiği bu mutlu, şen, rahat ruh hâlini eleştirmeye değer bulmayan, bunların kavga etmeye geçecek kötü davranışlar olduğunu düşünmeyen Aziz Nihat, Celal'in tam aksine kavgadan kaçınan, mutlaka sakinliğini korumaya özen gösteren, sabırlı ve ağırbaşlı bir erkektir. Kendisi Celal'i yatıştırmaya çalışırken karısı Nigâr'ın erkek kardeşinin eşi Hâlet'e söylediklerini işiten ve genç kadının ondan neredeyse tahammül edilemez bir koca olarak bahsettiğini duyan Aziz Nihat, eşinin bu söylediklerine anlam veremeyerek fazlasıyla gücenir. Aziz Nihat'a göre kendisi son derece sessiz hatta donuk; konuşmaktan ziyade düşünmeyi tercih eden, iç dünyasında belirginleşen derin düşüncelerde kaybolan, bu sebeple de adeta hayattan kopukmuş gibi

⁶⁰⁶ Selda Uygur Gürbüz, *Türk Romanından Örneklerle Edebiyat ve Kıskançlık*, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2021, s.133.

⁶⁰⁷ Selda Uygur Gürbüz, a.e., s.133.

yaşayan bir adamdır. Her ne kadar Nigâr eşinin huysuzluklarından ve fena olarak tasvir ettiği davranışlarından şikâyet etse de Aziz Nihat yumuşak huylu ve anlayışlı bir eş olduğuna emindir. Aziz Nihat'ın kendisi hakkında yaptığı bu değerlendirmelere bakıldığında bu öznel yaşantısını önceleyen, sosyal ilişkilerin karmaşasından kaçınan ve nesnelerle sürekli ilişki kurmak fikrine yanaşmayan bu genç adamı içedönük duyum tipine has karakter özelliklerine sahip bir şahıs olarak değerlendirmek gerekir. Kendi öznel yargılarını genel yargılar olarak benimseyerek dış dünya ile etkileşim kurmaya mesafeli duran Aziz Nihat, bu görüşünde o kadar ileri gider ki dünyayı ciddiye alınmaya değmeyecek, dünyada yaşamanın yokluğa çekilmek, yavaşça tükenmek, kemirici ve parçalayıcı bir kuvvete karşı koyamamak olduğu inanışındadır. Bu melankolik adam, romanın devamında vehimlerinin altında ezilecek, içine düştüğü çıkmazda bunalıp zamanla çıldırmanın eşiğine gelecek hatta duygu ve düşüncelerini bir burju misali oyan şüpheleri dolayısıyla gerçeklik algısını yitirecektir.

Celal'in karısına gösterdiği şiddet yanlısı tutumdan son derece rahatsızlık duyan ve genç adamın bir canavara teşbih ettiği bu karanlık yapısından iyice tiksinen Aziz Nihat, Celal'in aksine son derece aydın görüşlü, modern fikirli, kadın-erkek ilişkilerine yaşadığı devrin şartları da göz önünde bulundurulduğunda çağdaş nitelikli yorumlar getiren bir adamdır. Celal'in aksine o, yirmi dört yaşından beri evli olduğu karısını sever ve onu aradan geçen beş yıla rağmen daha tükenmemiş, tazeliğini yitirmemiş bir tutkuyla arzular. Karısı Nigâr ile evlenene kadar nefesine hâkim olarak günübirlik ilişkiler yaşamak fikrine kapılmayan ve daha henüz yirmi yaşında zevk ve heves düşkünü bir gençken bile önceliğini kendisine düzgün bir hayat kurmak olarak belirleyen Aziz Nihat, çalışkanlığının ve sabrının bir ödülü olarak istediği memurluk görevine seçilmiş, bu fırsatla beraber maddi imkânlarını genişleterek arzuladığı gibi bir evlilik yapmıştır. Evliliklerinin ilk zamanlarında hayatını Nigâr ile birleştirdiği için çok mutlu olan ve genç kadınla aynı emel ve arzulara birleştiklerinden ötürü hayalini kurduğu yaşantıya nihayet kavuştuğuna inanan Aziz Nihat, son günlerde eşinin kendisinden uzaklaştığını hissetmeye başlamış, Nigâr'ın huy ve tavırlarındaki değişikliği görerek bu değişikliklerin arkasındaki esas sebebi merak eder olmuştur. Bu merak, Aziz Nihat'ın evliliğini sorgulamasına neden olmakta, genç adamı tedirgin etmektedir. O karısının soğukluğuna bir mana vermeye çalışırken tedirginliğini ve kuşkusunu daha da perçinleyecek bir hadise yaşanır. Yatak odalarının penceresinden gökyüzünü izlemekte olan Aziz Nihat, komşu evin pencere camında bir hareketlilik fark eder ve camdan kendi evlerine doğru bakarak dikkat çekmeye çalışan en fazla yirmi yaşlarında olduğunu tahmin ettiği, ara sıra vapurda rast geldiği için tanıdık bir sima olarak seçtiği bir genç erkeği fark eder. Delikanlının bu teklifsiz tavırlarından rahatsız olan Aziz Nihat,

ona bu cesareti kimin verdiğini sorgulamaya başlar ve genç adamı yüreklendiren kişinin karısı Nigâr olabileceği ihtimaliyle sarsılır. Nigar'ın son zamanlarda kendisine kayıtsız kaldığını düşünerek bu lakaytlığın sebebini sorgulamakta olan Aziz Nihat için bu ihtimal o kadar kuvvetlidir ki genç adam aldatılıyor olduğu fikriyle dehşete düşer. Karısını kendisini aldatmak suçuyla itham etmek istemese de bu şüpheyi kapılmaktan kendini alamayan Aziz Nihat, kendi zannına bir gerçeklikmiş gibi tutunarak karısının kendisini kiminle aldattığını bulmak zorunda olduğuna hükmeder. İlk olarak çok sevdiği karısını düştüğü bu durumdan kurtarması gerektiğine inanan Aziz Nihat zamanla aldatılıyor olmak ihtimalinin öfkesiyle bu fikirden cayar; karısını affettiği takdirde onun bu davranışı tekrarlayacağını düşünmek genç adamı karısından intikam almak hırsına doğru iter. İlk başta bir şüpheden, bir vehimden ibaret görünen bu aldatılmak fikri, Aziz Nihat için ortaya çıkarılması gereken bir gerçekliğe dönüşmüştür.

Karısının kendisini aldattığı düşüncesine iyice ikna olarak eşi Nigâr'ı ve onun yasak aşkını, kendisini aldattığı genç sevgilisini yakalamak planları yapmaya başlayan Aziz Nihat, onları evlerine yakın bir noktada gizlenerek gözetlemeye, böylece görüşüklerini ispat etmeye karar verir. Bu herkesten gizlenen nöbet esnasında eşinin sadakatinden şüphe etmeyen bir kocayı aldatmak için yalnızca gizli buluşmalara gerek olmadığını, mektuplaşarak da pek tabii haberleşmenin mümkün olduğunu akıl eder. Bu düşüncenin etkisiyle hemen her şeyden bir mana çıkarmaya başlayan Aziz Nihat, Nigâr'a kendisini böyle çirkin şeylerden şüphe etmeye ittiği, onu acımasızca kandırarak oyaladığı için çok öfkelenmiş, bütün yaşadıklarının bir rüya, daha doğrusu bir kâbus olduğuna inanmak isteyecek hâle düşmüştür: *“Birdenbire, alnında soğuk terler ve şakaklarında şiddetli bir nabzanla durdu. Elini gözlerinden geçirdi, acaba rüya mı görüyordu? Evet, acaba çirkin ve kanlı bir kâbusla mı boğuşuyordu? Hiç, bu nasıl mümkün olurdu? Bu kadar samimiyet, bu kadar sıcak muhabbet, bu kadar derin bir imtizaçtan sonra nasıl oluyordu ki Nigâr'ı, muazzez, yavru karısı, çocuğunun anası, ona bu hıyaneti ediyor; bu rezaleti reva görüyordu?”*⁶⁰⁸ Kendisi eşine sadık kalıp hıyanete yanaşmayı hiç düşünmezken karısının onu genç bir erkek ile aldattığını düşünerek bu ihtimali ortaya çıkarmak için çaba göstermek zorunda kalmak, Aziz Nihat için azap vericidir. İçindeki öfkeyi söndürmenin tek yolunun intikamdan geçtiğini anlayan Aziz Nihat, yaşanan her şeyi bir delil gibi görerek iz sürmekte, bu iz sürüşünün verdiği acıyla bedbaht olmaktadır. İçedönük duyum tipine has davranışlar sergileyen bir karakter olarak değerlendirebileceğimiz Aziz Nihat için hemen her şey karısının oynadığı oyunun bir parçası gibidir; bu güvensizlik hâli, onu akıldışı yargılar vermeye iter. Genç adam o kadar şüpheli birisine dönüştürmüştür ki etrafındaki herkesi karısı

⁶⁰⁸ Mehmet Rauf, *Kâbus*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, s.192.

Nigâr'ın işbirlikçisi olarak görerek ortadan yok edilmesi gereken tipler olarak değerlendirmeye başlamıştır. Karısı Nigâr'ın genç âşığı ile görüşmesine engel olabilmek için evdeki hizmetçi ile aşçıyı da kovması gerektiğine karar veren Aziz Nihat, karısının ihanetini ispatlamaya kararlıdır.

Aziz Nihat'ın aklı bu meselelerle meşgulken kocasının kendisinden şüphelendiğinden bihaber olan Nigâr, erkek kardeşi Celal'in bir tartışma anında karısı Hâlet'in kafasına sürahi fırlattığı haberini almış, bu tatsız haberden sonra fazlasıyla üzülmüştür. Celal'in bu yaptığını cinayete teşebbüs olarak değerlendiren ve karısına zulmeden bu adamın artık mutlaka zabıtaya teslim edilmesi gerektiğini düşünen Aziz Nihat, karısı ile beraber Hâlet'i ziyaret etmeye gider. Bütün bu olaylar yaşanırken bile Aziz Nihat'ın zihni bu aldatılmak meselesi ile meşguldür. Hâlet'in durumunu kontrol etmek için yolda ilerlerken aşçı ile hizmetçinin beraberinde dadıyı da kovması gerektiğini düşünmekte olan Aziz Nihat, her ayrıntı üzerinde dikkatle durur. Hâlet'i hasta yatağında, bilinci kapalı şekilde yatmaktayken gördüğünde bile genç adamın aklına ilk gelen şey kendisinin de yakın zamanda karısı Nigâr'ı kendisini aldatmasının bir cezası olarak bu hâle getireceğini tahmin eder. Bu vahşi tasarısı, Aziz Nihat gibi sakinliği ve anlayışlılığı ile bilinen bir koca için çok şaşırtıcı bir tahayyüldür: *“Hanımefendi, Şehper ihtiyar kadının yanına çöktüler, onu bağırmaktan, ağlamaktan men için türlü sözler söylüyorlar, doktorun hastanın müteessir olmamasını menettiğini, yanında bağırılmamasını tembih ettiğini, vesaire vesaireyi söyleyerek onu gürültü yapmayacak bir hale getirmeye çalışıyorlardı. Ve karyolanın ayak ucunda kapının önünde duvara dayanmış duran Aziz Nihat bu faciaya hemen hissiz bir nazarla bakıyor ve acı acı düşünüyordu ki pek yakın zamanda bu ana ile bu kız kardeş kendi kardeşlerinin ihtimal ölü, ihtimal mecruh üzerinde böyle ağlayacaklar ve felaketin felaketi olmak üzere bu meselede olduğu gibi genç kadını mazur ve mazlum görmeyeceklerdi.”*⁶⁰⁹ Genç adam için zihninde beliren bu yırtıcı düşünceler kendisi için bile son derece aşırı, ürperticidir. Fazla heyecanlı davranarak bu meseleyi çözmekte acele ettiğini fark eden ve bunun kendisi için yarardan çok zarar anlamına geldiğini gören Aziz Nihat, mantıklı hareket etmeye karar vererek bu mevzuyu dikkat çekmeden ve aşırılığa kaçmadan çözmeyi ister. Bu isteğin bir sonucu olarak hizmetçileri kovmaktan vazgeçen Aziz Nihat, bu kararında uzun süre sabit kalamaz; genç adamın içine düşen şüphe tohumları gün geçtikçe daha da şiddetle yeşerir.

Aldatılmak şüphesi ve bu şüpheyi haklı çıkarmak hırsı Aziz Nihat'ı o kadar huzursuz eder ki genç adam başka hiçbir şey düşünemez, başka hiçbir şey yapamaz hâle gelir, rutin yaşantısı onu tatmin etmez olur; genç adamın zihni devamlı olarak bir kanıt bulabilmek arzusuyla meşguldür.

⁶⁰⁹ Mehmet Rauf, a.e., s.213.

Tüm bu çabalarına rağmen araştırmalarından hiçbir sonuç alamayan, eşi Nigâr'ın ihanetinden emin olmasına rağmen bunu ispat edecek bir delile ulaşamayan Aziz Nihat aldatıldığını ispat edebilmek, kendisine oynandığına inandığı oyunu bozabilmek için karısının yazı masasını karıştırmayı, buradaki malzemeleri dikkatlice inceleyerek kâğıtların sayısından bir anlam çıkarmayı akıl eder. Karısının kutusunda toplam dokuz tane mektup kâğıdı bulan ve bu mektup kâğıtlarının sayıca azalması durumunda Nigâr'ın ihanetini ispatlayacağına inanan ve bu durumu ortaya çıkardığı takdirde sevineceğini sanan Aziz Nihat biraz zaman geçtikten sonra kutuyu yeniden kontrol ettiğinde kâğıt kutusundan iki tane kâğıdın eksildiğini keşfeder ki ona göre mektup kâğıtlarının sayısındaki bu azalma aldatıldığının kesin bir kanıtıdır.

Mektup kâğıtlarının sayıca eksilmesini karısı Nigâr'ın ihanetini doğrulayan bir delil olarak görerek gün yüzüne çıkmayı bekleyen daha fazla kanıt olduğuna inanmaya başlayan Aziz Nihat, yeni bir delili ele geçirmek umuduyla evlerinde bulunan çöp tenekesini de karıştırır ve orada yırtılmış bir kâğıt bulunca bunu da bir ipucu sayarak yırtık kâğıdı birleştirerek okumaya karar verir. Bu yırtılmış kâğıdın Nigâr ile bir alakası olmadığını anlayan Aziz Nihat, bu hadisenin ardından çöp tenekesini karıştırmayı da alışkanlık hâline getirir. Fakat Aziz Nihat'ın şüphelerini doğrulayacak esas kanıt bu karıştırılan çöp kutusundan çıkmaz; karısının ve evdeki çalışanların hamama gideceklerini öğrenerek ev içinde rahatça araştırma yapabileceğini düşünen Aziz Nihat, mutlaka aldatıldığını dair bir ispat bulmak umundadır. Bu kaygı, genç adam için adeta bir takıntıya dönüşmüştür, öyle ki aile hayatındaki huzurunu bozacağından emin olduğu bu delile kavuşma ihtimali artık onun için mutluluk vericidir: *“Eğer bugünlerde bir büyük iş görüp teselli bulamazsa deli olacağından korkuyordu. Fikri o kadar inhisar ve iltihapla bu noktalar etrafında sabitlenmişti ki artık her nefesinde bunları düşünüyor, her nazarını bunlar için atıyordu. Ve bugün evde yalnız kalıp rahat rahat, geniş geniş, o şimdiye kadar yakalayamadığı şüpheli yerleri yoklarsa, elbette eline birtakım ispatlar geçireceğini bildiğinden neşesine had ve payan yoktu ve bu neşe pek tabiiydi.”*⁶¹⁰

İşe evlerindeki sandık odasını kontrol ederek başlayan Aziz Nihat, sandıklardaki bohçalardan birinin arasında nihayet somut deliller bulur. Karısı Nigâr adına başka erkekler tarafından yazılmış mektuplar bulan Aziz Nihat nihayet aradığı kanıtlara kavuştuğunu anlar. Aziz Nihat'ın ele geçirdiği mektuplardan biri onların evliliklerinden hemen önce Seyfi isimli bir adam tarafından Nigâr'a yazılmış bir aşk mektubudur. Nigâr'ı temiz ve masum bir kadın, iyi bir eş ve anne olarak değerlendiren Aziz Nihat için bu mektup, Nigâr'ın aldatma hamlelerine

⁶¹⁰ Mehmet Rauf, a.e., s.237.

evliliklerinden hemen önce başladığına işarettir. Üstelik Nigâr'a yazılmış bir başka mektubun tarihi de düğün günlerine denk düşmektedir. Hüsnü Cemil adlı bir adam tarafından Nigâr'a yazılmış bu mektupta genç âşık Nigâr'ı kalpsiz olmakla, onun olacağı vaadini tutmamakla suçlanmaktadır. Bütün bu okuduklarından sonra karısı Nigâr'ın bir iblis gibi lanet ve iğrenç olduğuna kanaat getiren Aziz Nihat mektuplar arasında genç kadının son âşığına ait olduğunu tahmin ettiği bir mektup daha bulur. Muhlis Şevki isimli bir gencin karısına ilan-ı aşk ettiği bu mektubu ele geçiren Aziz Nihat mektupların devamına da yataklarının altında saklanan iskarpin kutularından birinin içinde ulaşır. Mektupların içeriğinden de anlaşıldığı üzere Nigâr da bu iltifata karşılık vermiş, yasak âşığı ile buluşmak üzere sözleşmiştir. Aziz Nihat, karısının hamama gideceği bahanesiyle evden ayrılarak kendisini aldattığı sevgilisi ile buluştuğunu tahmin eder ve artık her şeyin ortaya çıktığına inanarak bundan sonra ne yapması gerektiği üzerine düşünmeye başlar. Kendisine ve kızına yeni bir hayat kurmak zorunda olduğunu bilmek Aziz Nihat için çok sarsıcıdır çünkü genç adam ihanete uğradığını bilmesine rağmen karısını sevmekten vazgeçememektedir. Özsaygısı olan bir erkek olarak kendisine ihanet etmiş bir kadınla evliliğini sürdüremeyeceğine inanmasına rağmen Nigâr'ı da sevmekten vazgeçemeyen Aziz Nihat tek çaresinin karısını ve onun yasak âşığını yakalayıp öldürmek, daha sonra da kendi hayatına son vermek olduğunu düşünür. Nigâr'ı ve sevgilisini yakalayarak vahşice öldürmenin planlarını yapan Aziz Nihat, canavara teşbih ettiği Celal'e dönüşmüş gibidir. Namusunu korumak kaygısı Aziz Nihat'a cinayet işleme cesaretini verir. Bu cinayet arzusuyla Nigâr'ı ve sevgilisini yakalamak üzere yanına bir revolver alarak evden ayrılan Aziz Nihat artık neredeyse çıldırmıştır; intikam hırsıyla gözü dönen genç adam, katil olmak düşüncesinden bile korkmadan hedefine doğru ilerler.

Karısı Nigâr ve âşığını bularak onların hayatlarına son vermek isteyen Aziz Nihat yola düşmesine rağmen sevgililerin nerede buluştuklarını bilmediğinden nereye gideceğini de bilemez. O bu kararsızlık ve çaresizlikle ilerlerken romandaki gerçeklik algısı iyice kırılmaya başlar, bir an için karısını ve sevgilisini aynı odada bastığı anı yaşadığı vehmine kapılan Aziz Nihat, havaya kurşun sıkır. Bu esnada yoldan geçmekte olan bir aracın kendisine çarpmasının etkisiyle yere yığılan Aziz Nihat çevredekilerin yardımıyla önce bir eczaneye, polislerin yardımıyla da evine götürülür. Eve vardığında eşi Nigâr'ı kocasının her şeyi anladığı korkusuyla beklerken bulan genç adam, sebepsiz bir sakinlikle önce yatağına uzanır, bu dinlenme dakikalarında her şeyin bittiğine kesinkes karar vererek harekete geçer. Derin bir uykudan uyandıktan sonra başka bir kâbusa dalan Aziz Nihat, Nigâr'ın karşısına dikilir ve onu sert bir sorguya çeker. Her şeyden haberdar olduğunu, karısının ihanetini bildiğini ve bu ihaneti

delillerle ispatladığını itiraf eden Aziz Nihat, evli ve çocuklu, bu bağlamda ciddi sorumlulukları olan bu kadının yaptıklarını rezillik olarak değerlendirerek gitgide daha da öfkelenir, bu öfke patlaması sonrası genç adam karısına yumruk atmaya, ona şiddet göstermeye başlar. Aziz Nihat artık kararından emindir, Nigâr'ı öldürecek, karısının ihanetinin bedeli olarak onun canını almayı seçecektir. Korkudan ne yapacağını bilemez hâle düşen ve çıldırmış gibi görünen kocasından kaçarak saklanan, daha fazla kaçamayacağını anlayınca evin çalışanlarından yardım isteyen Nigâr, intikam hırsıyla gözü dönmüş kocasının darbeleriyle sarsılır. Nigâr'ı yakalayan Aziz Nihat, genç kadının boğazını sıkarak öldürür ancak bunu yaparken bilinci yerinde değil gibidir. Nitekim evin çalışanları nihayet kilitli odanın kapısını kırıp içeriye girdiklerinde onlara Nigâr'ın uyduğunu, bu sebeple ses etmemeleri gerektiğini söyler. Onun bu cümlesi, genç adamın gerçeklikten tamamen koparak delirdiğinin, karısını bu sebeple kolayca öldürebildiğinin bir kanıtıdır. Esasen romandaki esas çatışma unsuru da buradan gelmektedir; Aziz Nihat gerçekten aldatılmış mıdır yoksa aldatıldığına inanarak bu korkunç şüphenin etkisiyle aklını mı yitirmiştir? Selda Uygur Gürbüz'ün Othello Sendromu'nun tesiriyle hareket ettiğine dikkat çektiği Aziz Nihat'ın ve karısı Nigâr'ın sonu bu bakımdan tamamen okurların yorumuna açık niteliktedir.

Romanın başında gayet sessiz ve sakin hatta durgun, suskun ve ağırbaşlı bir adam olarak tanıtılan Aziz Nihat, karısını seven, ona ilk günkü heyecanla bağlı, mülayim bir kocadır. Bu özellikleri bakımından içedönük duyum tipine has davranışlar sergileyen bir karakter olarak değerlendirebileceğimiz Aziz Nihat'ın aklî dengesini bozan ve onu mantıklı davranmaktan alıkoyan hadise karısı tarafından aldatılmak şüphesi olmuştur. Eşi Nigâr'ın kendisini aldattığına inanarak bu ihanetin acısıyla sarsılan Aziz Nihat romanın sonunda yaşadıklarından etkilenerek bir katile dönüşür. Romandaki bu yoğun ve ürpertici sahneler, içine düştüğü çıkmaz sebebiyle akıl sağlığını yitiren Aziz Nihat'ın geçirdiği değişimi sarsıcı bir şekilde ortaya koyar. Bu noktada yazarın okurun gerçeklik algısıyla da oynadığını, onları yaşananların doğru olup olmadığını sorgulamaya ittiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Romanın adı da bu açmazı özetleyecek nitelikte seçilmiştir.

II. NİGÂR – DIŞADÖNÜK DUYUM TİPİ

Romanda Aziz Nihat'ın eşi, Mükerrerem'in annesi, Celal ile Şehper'in kız kardeşi olarak tanıtılan Nigâr, on sekiz yaşında genç bir kız iken evlenmiş, beş yıldır evli olduğu adamdan dünyaya bir kız çocuğu getirmiş bir kadındır. Nigâr kendisini ve eşini ziyarete gelen erkek kardeşi Celal'in eşi Hâlet'e gösterdiği asabi tavırlardan son derece rahatsızdır, genç kadına acımadan edemeyen Nigâr için kardeşi Celal'in sergilediği acımasız davranışlar tahammül edilir şeyler değildir.

Kardeşi Celal'i eleştirmekten geri durmayan ve Hâlet'in düştüğü duruma fazlasıyla üzülen Nigâr'ın eşi Aziz Nihat ona böylesi bir sertlikle yaklaşmamakta, her olayda mutlaka sakinliğini koruyarak karısına zarar vermekten imtina etmektedir. Aziz Nihat, zeki ve ahlâklı bulduğu, şefkatli oluşu ve ince fikirliliği dolayısıyla takdir ettiği eşinin kendisinin anlayışlı yapısına rağmen evliliklerinden şikâyet ettiğini işitince buna çok bozulmuş, son günlerde de kendisine mesafeli yaklaşan karısı Nigâr'ın bu soğukluğuna anlam veremez olmuştur. Bir süredir yalnızca kendi işleriyle meşgul oluyor gibi görünen, kocasından erken kalkıp ondan sonra yatağa giren, fevri çıkışları ve aksi davranışları dolayısıyla eşini inciten fakat bunu umursamıyor gibi görünen Nigâr, sevgi dolu bir anne olarak çocuğu ile ilgilenerek, hamarat ve düzenli bir ev kadını olarak evinin sorumluluklarını üstlenip dikiş dikerek geçirmekte, sıradanlaştığına inandığı hayatından sıkılmış görünmektedir. Celal ile eşi Hâlet arasında problemlerle de yakından alakalı görünen Nigâr bu kurulu düzene alıştıysa da geçen birkaç yılın ardından bunalmış, genç bir kadın olarak kendisini eğlendirecek ve tatmin edecek yeni zevkler arar olmuştur. Severek evlendiği kocasından beş yılın ardından soğumaya başlayan Nigâr için yeni bir maceraya atılmak adeta bir zorunluluğa dönüşmüştür. İşte genç kadını yasak bir aşka iten esas sebep de bu olmuştur.

Yaşadıkları evin hemen karşısındaki eve taşınan genç komşusundan ilk görüşte etkilenen ve pencereden dışarıyı izlediği sırada bu yakışıklı ve aşka susamış gibi görünen delikanlıya kapılmaktan kendini alamayan Nigâr, Muhlis Şevki isimli bu genç adamın mektubunu kabul etmiş, okuduklarından fazlasıyla etkilenerak kendisine ilan-ı aşk eden bu gence karşılık vermiş, kadınsı bir arzu ve heyecana kapılarak bu mektuplaşmayı sürdürmüş, aşka ve zevke aç bir genç kadın olduğunu düşünerek kendisini yasak bir aşk yaşamaya ikna etmiştir. Kocasını Aziz Nihat'ın bu yasak aşktan haberdar olmasından korkmasına ve zamanla eşinden şüphelendiğini belli etmeye başlayan genç adamdan çekinmesine rağmen evin dadısının da yardımıyla genç âşığı ile görüşmeye devam eden Nigâr, Muhlis Şevki adlı âşığının buluşma teklifini de kabul etmiş, evden hamama gideceği bahanesiyle ayrılarak bir süredir mektuplaştığı genç adamla buluşmuştur. Fakat bu buluşma hiç de Nigâr'ın umduğu gibi geçmez; genç kadını süslü cümleleri ve şık iltifatları ile kendine bağlamayı başaran Muhlis Şevki'nin aslında pek laubali, görgüsüz, yalnızca cinsî arzularına bağlı yaşayan bir genç adam olduğunu anlayan Nigâr, kendisini adi bir randevu evine getiren bu delikanlının yanından hemen ayrılmak isteyerek harekete geçmiştir. Muhlis Şevki'nin teklifsiz yakınlığından son derece rahatsız olarak hemen geri döneceği vaadiyle yalnız kaldıkları odadan ayrılan ve oradan ayrılıp kendi evine doğru yola çıkan Nigâr, mektuplarından ziyadesiyle etkilendiği genç âşığının sahte laflarına aldanarak evliliğini tehlikeye attığı için pişman olmuş, bir daha asla böylesi bir ihanete yanaşmamaya

karar vermiştir. Bu kısa ancak kendisinde derin bir hayal kırıklığı yaratan yasak aşk macerasından bir ders çıkarmak isteyen Nigâr evliliğini sürdürme çabası vermeye niyetlendiyse de eve varıp da kendisine yazılmış mektupların yere saçılmış olduğunu görünce kocası Aziz Nihat'a yakalandığını anlamış, kocasını masum olduğuna ikna edebilmek için makul bir yalan düşünmeye başlamıştır. Ancak genç kadının bu çabaları boşunadır, aldatıldığından emin olan ve intikam aşkıyla yanıp tutuşan Aziz Nihat onun yalanlarına inanacak gibi görünmemektedir.

Kocasının gözünün döndüğünü fark eden ve onun yapabileceklerinden korkarak ihanetini itirafa mecbur kalan Nigâr, kendisine saldırmaya hazır görünen Aziz Nihat'ı bir delilik yapmaması, kendisine zarar vermemesi için ikna etmeye çalışırsa da başarısız olur. Aziz Nihat genç kadını önce yumruk darbeleriyle sindirmeye çalışır, sonra da tüm yalvarmalarına, yardım çağlıklarına rağmen boğarak öldürür.

Aziz Nihat adlı genç bir adamla beş senedir evli olan Nigâr evliliklerinin ilk yıllarında çok sevdiği ve beraber mutlu olduğu eşinden zamanla soğumuş, ateşli ruhunun ihtiyaçlarına cevap vermediğine inandığı kocasından uzaklaşarak kendisini canlandıracak, arzuladığı zevklerle buluşturacak bir sevgili bulmak isteğine karşı koyamamıştır. Kalbinin heyecana, bedeninin arzuya susadığını hisseden genç kadın, dışadönük duyum tipine has kişilik özellikleri taşıyan bir kadın olarak hazzın çekici gücünden kaçamamış, yasak bir aşkın kendisini tatmin edeceğine inanarak kendisine âşık olmaya hazır görünen yakışıklı ve genç komşusunun vaat ettiği, gücünü yasaklığından alan ilişkiye bir şans verir. Sıradan hayatına bir renk verecek heyecan arayışı dolayısıyla evliliğini tehlikeye atmaya razı olan Nigâr mektuplaştığı gencin hiç de umduğu gibi bir adam olmadığını anlayınca hayal kırıklığına uğramıştır. Romanın sonunda aldatıldığını öğrenen eşi tarafından saldırıya uğrayan ve boğularak öldürülen Nigâr, tutkulu, arzularının esiri olmuş, eğlenmek ve hazzla ulaşmak ihtiyacıyla hareket eden bir roman karakteri olarak dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan bir şahıstır demek yerinde olacaktır.

III. DİĞERLERİ

Otuz yaşlarında, ince uzun boylu, keskin siyah bıyıklı bir adam olarak tasvir edilen Celal Bey, Aziz Nihat'ın eşi Nigâr'ın ve Şehper'in erkek kardeşi, Hâlet Hanım'ın kocasıdır. Yazar romanın başında kardeşi Nigâr'ı ve ailesini eşi ile birlikte ziyarete gelen Celal Bey'in son derece sinirli, öfkeli görüldüğüne dikkat çeker ve aksi, dengesiz ve inatçı bir kimse olarak tanıtılan bu adamın karısına zulmeden, kötü davranan, baskılayan bir koca olduğunun altını çizer. Üç yıldır evli olduğu karısı Hâlet'e daima soğuk ve sert tavırlarla yaklaşan, genç kadını hem fiziksel hem de ruhsal olarak aşağılayan, bu haşin tabiatlı, zalim koca hemen her şeye kendi penceresinden

bakan, olayları kendi perspektifinden değerlendirerek her şeyde bir kusur bulmayı beceren, devamlı şikâyet ederek memnuniyetsizlik gösteren, karısının her yaptığını ve söylediğini eleştiren bir adamdır. Her gün karısını azarlayacak bir mesele, tartışacak bir konu bulmakta kararlı görünen Celal Bey, karısı Hâlet'i fazla neşeli olduğu, mutlaka kahkaha atacak bir sebep yarattığı, bu sebeple de hafiflik gösterdiği gerekçesiyle sürekli azarlamakta, ondaki bu mutluluk alametlerini gördükçe adeta deliye dönmektedir. Bu özellikleri bakımından Aziz Nihat tarafından bir canavara benzetilen Celal Bey başta karısı olmak üzere tüm kadınları aşağılamaktan keyif alan, kadınların yalnız zevk ve sefa için yaşadıklarını savunarak tabiat gereği kadın ve erkeğin birbirine düşman olduğunu iddia eden, evlilik kurumunu da en büyük tehlike olarak niteleyen bir şahıstır. Celal Bey'in olaylara bakışındaki bu aşırı kötümser tutumu, dışadönük düşünen bir tip olması ile ilişkilendirmek lazımdır. Öyle ki dünyada neşeden çok can sıkıntısı ve keder olduğuna inanarak yaşamayı bir mücadele olarak değerlendiren Celal Bey'in bu yargıları onun dış dünyaya kendi penceresinden baktığının bir işaretidir. Dış dünyayı yutucu bir güç olarak görerek yaratılış kaynağında bir kusur aramaya odaklanan Celal Bey, çevresindeki her şeyi kötü özelliklerle niteleyip sert ifadelerle yerer.

Romanın devamında Celal Bey o kadar ileri gider ki bir tartışma anında karısının kafasına bir sürahi fırlatarak genç kadını yaralar. Kendi anne ve babası tarafından bile fazla asabi olmakla, karısına haksızlık etmekle suçlanan Celal Bey öfke anında kontrolünü kaybetmiş, karısına bir sürahi ile zarar verdikten sonra pişman görünmek yerine odasına kapanmayı tercih etmiş, yaptığı hatanın bedelini ödemeye dahi yanaşmamıştır. Celal Bey yalnızca kendi ihtiyaçlarını düşünen, kendinden başka hiç kimseye merhamet göstermeyen, acımasız bir adamdır. Onun dikkati tamamen kendi öznesine yoğunlaşmıştır; her sözü kendisine yöneltilen bir saldırı, her davranışı bir tartışma sebebi sayar. Tüm bu özellikleri bakımından Celal Bey'i içedönük düşünen bir tip olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

Celal Bey'in karısı Hâlet Hanım henüz yirmi iki yaşında, ufak tefek, sıcak bakışlı, güzel gülüşlü, cazibesiyle çevresindekilerde hoş bir izlenim uyandıran genç bir kadındır. Üç yıldır evli olduğu kocası Celal Bey'in devamlı baskılarına maruz kalan ve bu aksi adamın soğuk, sert hatta acımasız davranışlarına ailesinin ve çevresinin yönlendirmeleri, bilhassa küçük çocuğunun selameti dolayısıyla sabır gösteren Hâlet, çekmeye mecbur bırakıldığı muamelelere katlanmak durumundadır. Kocasının sözlü ve fiziksel saldırılarına rağmen yaşama sevincini yitirmemiş gibi görünen Hâlet sürdürdüğü hayatın zor şartları karşısında neşesini kaybetmemeyi başarmış, son derece eğlenceli ve canlı, güleç bir kadındır. Yazarın bu yapısı nedeniyle mazlum bir kadın olarak değerlendirdiği Hâlet, dışadönük duyum tipine has karakter

özellikleri taşıyan bir karakter olarak mutlaka kendisini gülümsetecek, eğlendirecek bir sebep bulabilme yeteneğindedir. Bu yeteneği sayesinde Celal Bey’e rağmen mutlu gibi görünen Hâlet, romanın devamında acımasız kocası tarafından şiddete uğramış, kafasına fırlatılan sūrahinin darbesiyle baygınlık geçirmiş, feci şekilde yaralanmıştır. Neşeli ve saadet bahşedici bir yapıda olduğu gibi aynı zamanda affedici ve merhametli bir kadın da olan Hâlet, uğradığı bu korkunç saldırıya rağmen kocasından şikâyetçi olmak, onu polislere teslim etmek istemez. Hâlet’in bu kararı onun kocası Celal Bey gibi katı yürekli, intikam hırsıyla dolu, vahşi bir kimse olmadığının kanıtıdır. Dışadönük duyum tipine has karakter özellikleri gösteren Hâlet, bu yapısı dolayısıyla cefakâr bir eş ve anne görünümündedir.

SONUÇ

Jung Tipolojisi Bağlamında Mehmet Rauf'un Romanlarında Psikolojik Tipler başlıklı bu çalışmada Mehmet Rauf'un *Garâm-ı Şebâb* (1896), *Ferdâ-yı Garâm* (1897), *Eylül* (1901), *Serap* (1909), *Bir Aşkın Tarihi* (1912), *Menekşe* (1913), *Genç Kız Kalbi* (1914), *Karanfil ve Yasemin* (1923), *Böğürtlen* (1926), *Son Yıldız* (1927), *Harabeler* (1927), *Halas* (1929) ve *Kâbus* (1928) adlı aşk ve kadın temalı romanlarında yer alan aslî karakterler ve yardımcı şahıslar, edebiyat ile psikoloji disiplinleri ilişkisi bağlamında değerlendirilerek Jung'un tipoloji kuramı çevresinde belirlediği sekiz psikolojik tip ve bu tiplerin genel özelliklerine göre incelenmişlerdir. *Eylül* isimli eseri ile Türk edebiyatına psikolojik roman türünde yazılmış ilk romanı kazandıran ve kaleme aldığı aşkın yüceltildiği, santimental duyguların derinliklerine inildiği, bireysel sıkıntı ve tutkuların işlendiği romanlarla edebiyat-psikoloji ilişkisini kaynaştıran, bu bakımdan Servet-i Fünûn dönemi ile birlikte en kıymetli örnekleri verilen roman türünün öncü isimlerinden ve önemli yazarlarından biri olan Mehmet Rauf, romanlarında ilgi çekici şahıslara yer vermiş, bu şahısların karakter özelliklerini detaylandırarak ruh hâllerini tahlile çalışmıştır. Bu bakımdan Mehmet Rauf'un romanları ve roman karakterleri Jung tipolojisi kapsamında incelenmeye uygun görülmüş, daha önce literatürde böyle bir çalışmanın yapılmadığı göz önünde bulundurularak tez konusu olarak belirlenmesine karar verilmiştir.

Yaptığı çalışmalarla, öne sürdüğü görüşlerle ve ortaya koyduğu kuramlarla psikoloji alanının en yetkin ve tanınmış isimlerinden biri olan Carl Gustav Jung, bireylerin belli olaylar karşısında takındıkları tutumları ve sergiledikleri davranışları inceleyip farklı mizaç özellikleri üzerinde durmuş, bir araya gelerek toplumu oluşturan fertlerin benzer ve zıt yönlerini değerlendirerek bu fertleri belli karakteristik özellikleri bakımından sınıflandırmış, kısacası belli bireysel özellik ve duygu durumlarını tanımlayan çeşitli kişilik tipleri olduğunu ileri sürmüştür. Jung'a göre libidonun akış yönüne ve bireyin çevre şartlarına, hayat koşullarına verdiği tepki biçimine göre iki temel tutum tipinden söz etmek mümkündür ki Jung bunları dışadönük (extravert) ile içedönük (introvert) olarak isimlendirmiştir. Jung'un libidolarının dışarıya doğru aktığını belirttiği dışadönükler, dış dünyayı ve çevrelerini çekici, merak uyandırıcı bulan, olay, insan ve nesnelerle ilgili, bu bakımdan çevresiyle ve nesnelerle etkileşim içinde olmaya, iletişim kurmaya istekli, uyum sağlama ve adapte olma becerisi yüksek, tepkisel, sosyal, keşfetme ve öğrenme isteği ile dolu, faal tiplerdir. İçedönüklerde ise libidonun akışı içeriye doğrudur; bu bakımdan içedönükler, insanlara ve hatta nesnelere mesafeli ve çekimser yaklaşan, iletişim kurarken ve nesnelerle etkileşime geçerken güven duymakta zorluk çeken, bu güvensizlik

dolayısıyla tepki göstermek yerine geri çekilmeyi tercih eden, belli konu veya meselelere özel ilgi gösterip genel fikir ve kanıların takipçisi olmaktan kaçınan, kendi içsel meselelerini, yargılarını ve hislerini önceleyip önemseyen, sessiz ve çekingen tipler olarak öne çıkarlar. Jung bu iki ana tutumu düşünme (thinking), hissetme (feeling), duyum/ duyuş (sensation) ve sezgi (intuition) olarak sıraladığı dört temel işlev ile birleştirerek kendi içinde gruplara ayırmış, sonuç olarak toplamda sekiz psikolojik tip tespit etmiştir. Jung'un tespit ettiği bu sekiz kişilik tipi dışadönük düşünen tip, dışadönük hisseden tip, dışadönük duyum tipi, dışadönük sezgisel tip, içedönük düşünen tip, içedönük hisseden tip, içedönük duyum tipi ve içedönük sezgisel tip olarak sıralanabilir. Her tipin söz konusu tipi diğer tiplerden ayıran belli başlı özellikleri vardır ki bunlar bireylerin toplum içindeki konumlarını ve bireysel duygu ve düşünce dünyalarını değerlendirirken bu temel benzerlik ve farklılıkları göz önünde bulundurarak belli çıkarımlar yapmamıza kolaylık sağlar. Bu bakımdan Jung tipolojisi ve bu kuram etrafından belirlenen sekiz farklı kişilik tipi edebî eserlerde yer alan şahısların kişilik özelliklerinin değerlendirilmesinde ve ruh hâllerinin tahlil edilmesinde başvurulacak kaynaklar arasında yer alır.

Bu tez çalışmasında Mehmet Rauf'un incelenen roman karakterlerinin Jung tipolojisi bağlamında kişilik tiplerinin tespitine çalışılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda Mehmet Rauf'un incelenen romanlarında dışadönük düşünen tiplere *Menekşe*'nin Münevver Hanım'ı ile *Karanfil ve Yasemin*'in Kadri Paşa'sı ile Doktor Cevdet Kerim Bey'inin örnek gösterilebileceği görülmüştür. Dışadönük hisseden tiplere örnek olaraksa *Serap*'ın İclal'i ile *Menekşe*'nin İclal Hanımefendi'si, *Genç Kız Kalbi*'nin Nerime'si, *Karanfil ve Yasemin*'in Pervin'i ile Sacide Hanım'ı, *Böğürtlen*'in Pertev'i ile *Son Yıldız*'in Perran'ı, *Harabeler*'in Mübeccel'i ile *Halas*'ın Nihat'ı sayılmalıdır. Yazarın romanlarında örneği en çok sunulan kişilik tipi dışadönük duyum tipidir. *Garam-ı Şebâb*'ın hoşlanılan kadını, *Ferdâ-yı Garâm*'ın Nevber'i, *Eylül*'ün Süreyya'sı, *Serap* romanında başkahramanın dostu olarak tanılan şahsı, *Bir Aşkın Tarihi*'nin Necip'i, Nuri'si, Sabri Bey'i ve Cemil'i, *Menekşe'nin* Hüseyin Bülend'i, Madam Saryan'ı ve Matmazel Suzan'ı, *Genç Kız Kalbi*'nin Mehmet Behiç'i, Hediye Hanım'ı ile Nermin'i, *Karanfil ve Yasemin*'in Samim'i, Pertev'i, Saraylı Hanım'ı, Şeref'i, Yezdan'ı, *Böğürtlen*'in Nihat'ı, Şekure'si, Nigar'ı ve Mahmure'si, *Son Yıldız*'in Şefik Nuri'si, Hidayet Hanımefendi'si, Fikret Bey'i, Halil Nuri Bey'i ve Necdet Bahir Bey'i, *Harabeler*'in Nuri Süha'sı ve Zahide Hanım'ı, *Halas*'ın Beatrice'i ile *Kâbus*'ün Nigâr'ı ve Hâlet'i dışadönük duyum tipine has özellikler taşıyan karakterlerdir. Yazarın romanlarında dışadönük sezgisel tipler de sayıca fazladır. *Eylül*'ün Hacer'i ile Fatin'i, *Bir Aşkın Tarihi*'nin Güzin'i, *Genç Kız Kalbi*'nin Amca Bey'i,

Nigar'ı ile Abdi'si, *Karanfil ve Yasemin*'in Nevhiz'i, Fahri Bey'i, Cemil Bey'i ile Şair Cemal Bey'i ve *Son Yıldız*'ın Neriman'ı dışadönük sezgisel tipler olarak değerlendirilmesi gereken karakterler arasında yer alırlar.

Mehmet Rauf'un romanlarında yer alan içedönük düşünen tipler ise *Eylül* romanında adı anılmayan, Süreyya'nın babası olarak tanıtılan karakter, *Serap*'ın yine adı anılmayan başkahraman, *Menekşe*'de asıl adı söylenmeyen, Matmazel Violet olarak tanıtılan genç kadın, *Karanfil ve Yasemin*'de yer alan fakat romanda fazla ön plana çıkarılmayan Hürrem, *Böğürtlen* romanına adını veren Müjgan ve *Harabeler*'de Nuri Süha'nın patronu olarak tanıtılan Lebibzade Şefik Bey ile *Kâbus*'un Celal Bey'idir. İçedönük karakterler arasında içedönük hisseden tipler sayıca yoğunluktadır. Yazarın romanlarında içedönük hisseden tiplere örnek olarak *Garâm-ı Şebâb*'ın Memduh'unu, *Ferdâ-yı Garâm*'ın Sermet'ini, *Eylül*'ün Suat'ı ve Necip'i ile birlikte romanda adı açıklanmayan Süreyya'nın annesini, *Bir Aşkın Tarihi*'nin Macit'ini, *Menekşe*'de adına yer verilmeyen Bülend'in eşini, *Genç Kız Kalbi*'nin Pervin'ini ve *Son Yıldız*'ın Fahri Cemal'i ile Fuat İlhami'sini, *Harabeler*'in Selma'sını ve *Halas*'ın İclal'ini saymak lazımdır. Mehmet Rauf'un romanlarında dışadönük duyum tipine has karakter profili çizen şahısların aksine içedönük duyum tipine has karakter özellikleri taşıyan kahramanların sayısı azdır. *Ferdâ-yı Garâm*'ın Macit'i, *Karanfil ve Yasemin*'in Feriha'sı ile *Kâbus*'un Nihat'ı içedönük duyum tipine has davranışlar sergileyen karakterler arasında yer alırlar. Yapılan incelemeler sonucunda Mehmet Rauf'un romanlarında toplumda nadir rastlanan bir tip olarak dikkati çeken içedönük sezgisel tipe örnek bir profil çizen karaktere rastlanmadığı görülmüştür. Yazarın romanlarında içedönük sezgisel bir tip olarak değerlendirmeye açık bir karakter yer almamaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Mehmet Rauf'un romanlarında daha ziyade dışadönük karakterlerin yer aldığını söylemek, bu karakterlerin de güzelliğe ve aşka zaaf duyan, haz düşkün karakterler olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Yazın hayatına Halit Ziya aracılığıyla *Hizmet* gazetesinde yayımlanan *Düşüş* başlıklı öyküsü ile atılan, daha sonra kaleme aldığı *Garâm-ı Şebab* adlı uzun hikâyesi ile roman türünde ilk denemesini gerçekleştiren, asıl çıkışını Türk edebiyatının ilk psikolojik romanı olma özelliğini taşıyan *Eylül* isimli romanı ile yakalayıp "Eylül muharriri" olarak ün kazanan Mehmet Rauf, farklı sosyal ve psikolojik temalar çevresinde şekillenen aşk temalı romanları ile tanınmış, romanlarında doğuştan gelen mizaç özellikleri ve dönemin şartlarını da göz önünde bulundurarak kadın-erkek ilişkilerini değerlendirmiş, hemen her romanında benzer olay örgülerine yer vererek konu ve olay örgüsü bakımından basit, ruh tahlilleri bakımından dikkate değer eserler kaleme almıştır. Romanlarında millî ve sosyal meselelere geniş yer ayırmayan

yazar, aşk muharriri olarak tanınmasını sağlayan, cinsî zevk ve ihtiraslara yer verdiği romanlarda aşk mevzusunu farklı temler -evlilik kurumu ve sosyal bir mesele olarak evlilik, imkânsız aşklar veya yasak ilişkiler, zor elde edilen fakat âşıkların nihayet kavuşması ile aşklar, karşılık aşklar ve aşk üçgeni- etrafında işlemiş, daha ziyade kadın karakterler üzerinde durarak aşk ve haz duygularını cinsiyetler arasında görülen fıkirsî ve hissî ayrılıklar bakımından ele almıştır. Eserlerini Servet-i Fünûn döneminde kaleme alan, bu nedenle döneminin sosyal ve siyasî şartlarından etkilenerek daha ziyade ferdî meselelere yönelen ve bireyin iç dünyasını, içsel çatışmalarını önceleyen Mehmet Rauf, marazî ve santimental duygularda yoğunlaşmış, kötümser bir atmosfer çizdiği romanlarında hayal-hakikat çatışması karşısında acı çekerek bunalıma sürüklenen, melankolik duyguların tesiriyle intiharı bir çare olarak gören karakterlerin ruhsal derinliklerinde dolaşmıştır. Yazarın söz konusu romanlarında yer alan, belirgin kişilik nitelikleri ve kompleks yapıları dolayısıyla “tip” özelliği göstermeyen, dikkat çekici yanları ile detaylandırılarak betimlenen roman karakterleri, bu karmaşık ve psikolojik tahlille değerlendirilmeye açık portreleri bakımından Jung’un tipolojisi bağlamında incelenmeye, psikolojik tiplerinin tespit edilmesine yönelik çözümlenmeye açık karakterlerdir.

Mehmet Rauf, aşk ve ihtiras temleri ile ferdî duygular etrafında şekillendirdiği romanlarında kadın-erkek ilişkilerini masaya yatırmış, bu ana konu etrafında Türk insanının ailevi ve sosyal yaşantısını değerlendirmeye almıştır. Romanlarında kadınları “âşık olunan kişi” veya “arzulanan kimse” olarak niteleyen Mehmet Rauf, eserlerinde bilhassa kadın karakterler üzerinde yoğunlaşmış, fiziken ve ruhen betimlemeye çalıştığı bu kadın karakterleri romandaki duygusal ve tensel ilişkiler çerçevesinde erkek karakterler ile bir araya getirmiştir. Mehmet Rauf, tasvir ettiği ve tahliline çalıştığı bu karakterlere onları belirginleştirecek özellikler yüklemiş, çizdiği karakterleri geçmiş yaşantılarını ve içinde bulundukları koşulları göz önünde bulundurarak şekillendirmeye çalışmış, onları birtakım idealize özelliklerle süsleyerek veya kötücül yapılarını ortaya serecek niteliklerle tanıtarak karakterize etmiştir.

Mehmet Rauf’un romanlarındaki karakterlerin genel olarak en belirgin özellikleri aşka ve güzelliğe düşkün, sevmek ve sevilme arzusuyla hareket eden, bu amaç uğrunda kararlar alan tipler olmalarıdır. *Ferdâ-yı Garâm*’ın Sermet’i, *Eylül*’ün Suat’ı, *Genç Kız Kalbi*’nin Pervin’i ile *Karanfil ve Yasemin*’in Pervin’i ve Nevhiz’i aşka kıymet veren, aşkın ruhlarında uyandırdığı tesirle şekil bulan, güzelliğe tutkun, sevmeye ve sevilmeye istekli karakterlerdir. Bu kadın karakterler arasında yalnız *Böğürtlen* romanına adını veren yabancı yapıyla ön plana çıkan Müjgan aşk fikrine bigâne kalır fakat eserin sonunda onun da dayanamayarak aşk karşısında yenildiği, sevmek ve sevilme ihtiyacıyla dolup taşan bir karaktere evrildiği görülür. *Bir Aşkın*

Tarihi'nde sevilen ve arzulanan kadın olarak yer alan Güzin ise sevmek ve sevilme fikirlerine önem veren ancak aldanmak korkusuyla aşktan kaçan bir karakter olarak tanıtılır. Bu bakımdan denilebilir ki Mehmet Rauf'un romanlarındaki kadın karakterlerin en büyük motivasyon kaynağı âşık olmak ve aşklarına karşılık bulmaktır.

Mehmet Rauf'un romanlarında kadınlar genellikle tek yönlü çizilmişlerdir; yazar, bazı kadın karakterleri gayet iyi huylu, temiz, masum, hassas ve incelikli kimseler olarak ele alırken bazı kadın karakterleri ise kadınsı, cilveli ve şuh, hatta kurnaz, hain, kirli ve günahkâr tipler olarak çizerek çatışmanın merkezine yerleştirmiştir. *Ferdâ-yı Garâm*'ın Sermet'i, *Eylül*'ün Suat'ı, *Serap*'ın İclal'i, *Menekşe*'nin Matmazel Violet'i, *Genç Kız Kalbi*'nin Pervin'i ile *Karanfil ve Yasemin*'in Pervin'i, *Böğürtlen*'in Müjgan'ı saf ve namuslu, ince ruhlu ve duygulu, emel dolu karakterleri ile dikkat çekerler ve melankolik yapıları bakımından durgun, kederli, yıpranmış bir profil çizerler. Mehmet Rauf, *Son Yıldız*'da roman boyunca Perran'ın düzgün ve iffetli bir kadın olduğunu vurgulamaya çalışsa da Perran lükse ve şaşaaya düşkün bir kadın olarak kocasının patronu Fahri Cemal ile uygunsuz bir ilişki kurması, onu da genç kızlık aşkı ile aldatması bakımından tam anlamıyla masum olarak değerlendirilebilecek bir karakter değildir.

Romanlarında evlilik kurumunu da değerlendirmeye alan ve Türk toplumunda evlilik, evlilik yaşantısı ve karı-koca ilişkileri üzerinde duran Mehmet Rauf romanlarında örnek kabul edilebilecek evine ve eşine sadık eş portreleri de çizmiş, evlilikleri boyunca ihmal edilen, verdikleri emeğin karşılığını göremeyen kadın karakterlerin trajik öykülerine göndermelerde bulunmuştur. *Eylül*'ün Suat'ı, *Serap*'ın İclal'i ve *Menekşe* romanında adına yer verilmeyen, Bülend'in eşi olarak tanıtılan genç kadın, ideal eş tipine örnek teşkil ederler. Özellikle Suat evine düşkün, maharetli bir ev kadınıdır ve kocasını memnun edebilmek, mutlu hissettirebilmek için her türlü fedakârlığı göstermeye hazırdır. Suat eşi Süreyya tarafından hak ettiği ilgiyi görmemesine ve ihmal edilmesine rağmen ona ihanet etmek fikrine yanaşmaz, eşinin akrabası Necip'e âşık olmaktan kaçamasa da aşkını fiziken doyurmaya yanaşmayarak sadakatsizlik etmekten kaçınır. Mehmet Rauf, romanlarında ihanet meselesine de geniş yer ayırmış, kocasına veya sevgilisine ihanet etmekten itina eden ancak en sonunda cinsel arzularına yenilerek hayatındaki erkeği aldatan karakterleri ve onların psikolojilerini de kaleme almıştır. *Eylül*'ün Suat'ı gibi *Karanfil ve Yasemin*'in Pervin'i de kocasını sevmemesine rağmen yasak aşka düşmemek için mücadele eder, kirli bir aşk yaşamaktan imtina eder ancak o da yine tıpkı Suat gibi duygularına yenilir, âşığı Samim'in yoğun ilgisinden kaçmayı başaramayarak sevgilisine ruhen ve bedenen teslim olur. Yine *Karanfil ve Yasemin*'in ana karakterlerinden biri olan Nevhiz de uzun yıllar sadık kaldığı eşini kendisine tutkuyla bağlanan Samim ile aldatır, Samim ile

herkesten gizli bir ilişki sürdüren Nevhiz genç adamı da akrabası olan bir genç ile yurt dışına kaçarak terk eder. *Son Yıldız*'ın Perran'ı ise evli olmasına rağmen kocasının patronu Fahri Cemal ile eşinin de bilgisi dahilinde beraber olur. Bu beraberlik dolayısıyla çevresinde “Fahri Cemal”in metresi” olarak tanınan genç kadın ona yoğun bir tutkuyla bağlı olan sevgilisini de henüz bir genç kızken tanıyıp sevdiği Fuat İlhami adlı bir gençle birlikte olarak aldatır. Aşka ve güzelliğe düşkün bu karakterler, bu güçlü zaafı karşılarında yenilmekten kaçamazlar.

Mehmet Rauf cinsî arzuları kuvvetli, şuh karakterleri de ustalıkla canlandırmış, âşıkları tarafından güçlü heveslerle arzulanan bu kadınların âşıklarına kayıtsız kalan, acımasız ve kurnaz özelliklerini vurgulamaya çalışmıştır. *Garâm-ı Şebâb*'ta yer alan aşka âşık şair bir genç tarafından tutkuyla sevilen, ismi anılmayan, sarı benizli, hoş bir hanımefendi olduğu vurgulanan kadın karakter, flörtöz tavırları ve işveli hâlleriyle âşığını etkiler fakat genç adamın sevgisine aynı coşku ve hassasiyetle karşılık vermez. *Karanfil ve Yasemin*'de ise genç ve güzel bir kadın olan Nevhiz, âşığı Samim'in gönlünü fattanlığı ve gizemli yapısıyla kendine çeker fakat sevgilisine acı çektirmekten, onu devamlı kaygılı hissettirmekten geri durmaz. Nevhiz hissiz, plancı, kibirli bir kadındır.

Mehmet Rauf'un romanlarında yer alan kadın karakterler çoğunlukla mutluluğa meyleden fakat mutsuzluğun yutucu etkisinden kaçıp kurtulmak gayreti gösteremeyen, hayat karşısında güçsüz ve iradesiz kalan tiplerdir. Sevememek veya sevgilerine karşı bulamamak ve yalnız kalmak korkusuyla bunalıma düşen bu karakterler mutsuzluktan kaçışın ve kurtuluşun çaresini intihar etmek olarak görürler. *Ferdâ-yı Garâm*'da aşırı santimental yapısı ve melankolik ruh hâliyle beliren Sermet, sevilmemek fikrini ölümden bile beter bularak hayatın saadetini severek ölmek olarak görür, bu nedenle kendisi ile beraber ölmeye razı olacak bir sevgilisi olsun ister. Kavuştukları gece Sermet'in fikrine iştirak etmekte olan Macit, sevgilisine birlikte ölmeyi teklif edince ömrü boyunca bu teklifi beklemiş olan Sermet de zevkle ona katılır. *Son Yıldız*'ın Perran'ı da âşık olduğu Fuat tarafından reddedilip Fahri Cemal'den de aradığı şefkati bulamayınca elde ettiği her şeyi kaybettiğini, sefil bir hayata sürüklenmekte olduğunu sezerek intihar etmek niyetiyle hızla üzerine gelmekte olan bir tramvayın önüne atlar. Perran intihar ederek aynı zamanda sevdiği erkekler tarafından affedilmek, günahlarından arınmak ister. Mehmet Rauf da masumiyetinin kirlenmesine izin vermek istemediği Suat'ı âşığı Necip ile kavuşturamaz ve genç kadını yanmakta olan evinde alevler içinde bırakır. Bu noktada ateş, hem cezalandırıcı hem de temizleyici bir anlam kazanarak Suat'ı koruma görevini üstlenir.

Mehmet Rauf romanlarındaki kadın karakterlerin yetiştirilme şartlarına da dikkat çekmiş, modern bir Türk kadını kimliği kazandırdığı karakterlerini iyi terbiye almış, tahsilli şahıslar

olarak çizmeye özen göstermiştir. *Menekşe* romanına adını veren Matmazel Violet eğitimine ve görgüsüne önem veren, araştırma yapmayı seven, fikir sahibi bir genç kadındır. *Genç Kız Kalbi*'nin aslî kahramanı Pervin de ailesi tarafından yetişmesine özen gösterilmiş, aydın görüşlü, modern bir kızdır, yaşadığı toplumun sosyal meseleleri üzerine düşünür ve çeşitli toplumsal sorunlar üzerinde fikir beyan etmekten kaçınmaz.

Romanlarında sanatı adeta bir karakter hüviyetinde ön plana çıkaran Mehmet Rauf, mürebbiyeler tarafından yetiştirilen, dil bilen ve kültürel etkinliklere ilgi duyan kadın karakterlerinin hemen hepsini edebiyata ve musikiye meraklı tipler olarak resmetmiş, bu kadın karakterlerin yeni çıkan mecmuaları, gazeteleri ve edebî eserleri takip eden, müzik aleti çalmada maharet gösteren kimseler olduklarına dikkat çekmiştir. *Ferdâ-yı Garâm*'ın Sermet'i tam bir kitap kurdudur, okumadığı eser kalmamıştır, *Menekşe*'nin Matmazel Violet'i de edebiyatı yakından takip eder ve edebî meseleler üzerinde dikkatle düşünür; *Eylül*'ün Suat'ı, *Genç Kız Kalbi*'nin Pervin'i, *Karanfil ve Yasemin*'in Pervin ile Nevhiz'i piyano çalmakta gayet becerikli, nota okumayı bilen, musikiyle ilgilenen genç kadınlardır. *Son Yıldız*'ın Perran'ı da kitap okuyup mecmua takip etmeyi, opera seyretmeyi ve tiyatro izlemeyi fazlasıyla seven, müzeleri ziyaret etmekten hoşlanan, böylece kendini yetiştirme gayreti gösteren bir karakterdir.

Mehmet Rauf'un roman karakterlerinin genelinde Batı hayranlığı ve batılı değerlere düşkünlük görülür ki bu karakterler Avrupaî bir yaşam tarzını benimseyerek giyim ve kuşamlarında, konuşma ve davranış tarzlarında, düşünce yapıları ve eğlence anlayışlarında batıyı izler görünürler. *Menekşe*'nin Matmazel Violet'i tam anlamıyla bir batı hayranıdır, kendi kültürünün değerlerini küçümseyerek hakir gören genç kadın Türk olmaktan dahi utanmakta, Türk kimliğini reddetmektedir. Genç kadını kendi değerleri ve kültürü ile barıştıran, yazdığı eserlerle ün kazanan Türk muharrir Bülend'in romanlarını okuyup onun fikirleri ile tanışması ve böylece Türk gençlerinin de münevver fikirli olabileceklerini keşfetmesi olmuştur.

Sözü edilen romanlarda adları anılan ana karakterlere göre daha geri planda kalan yardımcı kadın karakterler, aslî karakterlere göre daha ziyade tek yönlü, tip görünümlü şahsiyetlerdir. Mehmet Rauf bu yan karakterleri kimi zaman aslî şahısların iyi özelliklerini belirginleştirmek, okura kıyas etme şansı tanıyarak örnek davranışlara teşvik etmek -*Eylül*'ün Hacer'i, *Böğürtlen* romanında yer alan Şekûre ve kardeşleri vb.-, eğlenceye, lükse ve paraya düşkün, dedikoducu kimselerin varlığı ile romandaki sosyal çevreleri genişletmek -*Ferdâ-yı Garâm*'ın Nevber'i, *Karanfil ve Yasemin*'in Saraylı Hanım'ı, *Son Yıldız*'da yer alan "Ayçiçeği" lakaplı Hidayet Hanımefendi vb.-, kıskanç, kötücül, geçimsiz karakterler aracılığıyla çatışma unsurunu güçlendirmek -*Eylül*'ün Hacer'i, *Genç Kız Kalbi*'nin Nigar'ı ve *Son Yıldız*'ın Neriman'ı vb.-,

kendini yetiştirememiş, taklitçi tipler aracılığıyla modern kadın kimliği kazanmanın önemini vurgulamak -*Genç Kız Kalbi*'nin Nigar'ı ile *Karanfil ve Yasemin*'in Sacide Hanımefendisi vb.- istemiştir. Bu yardımcı karakterlerin çoğu romanların şahıs kadrosunu genişletmek, romandaki işleyişi hızlandırarak yazarın vermek istediği mesajlara dikkat çekmesini kolaylaştırabilmek amacıyla yerleştirilmiş gibidirler.

Mehmet Rauf'un romanlarında yer alan erkek karakterler için de tıpkı kadın karakterlerde olduğu gibi hayattaki en kıymetli değer aşktır, sevmek ve sevilme arzusu içinde olan bu erkek karakterlerin hemen hemen çoğu aşka, güzelliğe ve ihtirasa düşkünlük gösterirler. Yazarın romanlarındaki aslî erkek kahramanların temel motivasyon kaynağı çoğunlukla güzel bularak çekim duydukları genç kadınları elde etmek, onlarla mutluluğu yakalayabilmektir. Sevilen ve arzulanan kadın karakterler karşısında erkek kahramanların çoğu kendi istekleriyle adeta kul köle olurlar, fedakârca ve sabırla âşığı oldukları kadınların onlara karşılık vermelerini beklerler. Elde etmeyi umdukları aşkın ve özlemini çektikleri ihtirashlı duyguların doyurulmasını bekleyen bu romantik mizaçlı, ince ruhlu, aşırı duygulu karakterlerin hayat karşısında mutsuz ve yorgun, karamsar ve kötümser, hassas ve ümitsiz oldukları görülür ki onların bu yapıları, yazarın romanlarına sinmiş melankolik atmosferi tamamlayıcı niteliktedir. *Garâm-ı Şebâb*'ın Memduh'u, *Eylül*'ün Necip'i, yine *Serap*'ın adına yer verilmeyen anlatıcı karakteri, *Bir Aşkın Tarihi*'nin Macit'i, *Karanfil ve Yasemin*'in Samim'i, *Son Yıldız*'ın Fahri Cemal'i acıya, gözyaşına, mutsuzluğa tutkun, melale düşkün, yaşamın ezici gücü karşısında zayıf düşmeye meyilli karakterlerdir. Bu adları anılan aslî karakterleri ortak noktada birleştiren esas unsur, aşk ve kadın meseleleri karşısındaki iradesiz, güçsüz duruşlarıdır. Yazarın bazı romanlarında aşk meselesi aslî kahramanlar için o kadar ciddi bir soruna dönüşür ki, iki âşık, iki sevgili arasında kalan ana karakter kendisini zor durumlara düşüren bir ikilem yaşar. *Menekşe* romanının başkahramanı Hüseyin Bülend, evli olmasına rağmen âşık olmak tutkusundan ve ideal kabul ettiği kadını aramak isteğinden vazgeçemez. Roman boyunca onu İclâl Hanımefendi ile Münevver Hanımefendi arasında bir tercih yapmaya çalışırken görürüz fakat romanın sonunda bu aşka âşık karakter, samimi bir incizapla bir daha karşılaşma ihtimalinin dahi olmadığı Matmazel Violet takma adını kullanan bir Türk kızına bağlanarak kesin bir tercihte bulunur. *Karanfil ve Yasemin*'de ise romanın merkezî karakteri olan Samim Şevket'i Pervin ile Nevhiz adlı iki kadın arasında bir seçim yapmaya uğraşır. Nevhiz'i ilgi çekici ve şuh bulan fakat Pervin'in samimi, şefkatli yapısından vazgeçemeyen Samim bu kararsızlığın bir cezası olarak romanın sonunda yapayalnız kalır.

Mehmet Rauf'un romanlarında aşk derdiyle buhran geçirmeyen, yaşamaktan keyif alıp hayata bağlı görünen, keyif ve eğlence düşkün, havaî tipler de vardır ki bu karakterler genellikle romanlardaki belirgin karanlık atmosfere eşlik etmezler. *Eylül*'ün doğaya ve denize düşkün, sandal ve kotra sefalarına meraklı, tembel ve rahat tabiatlı Süreyya'sı bu karakterler arasında ön plana çıkar. *Genç Kız Kalbi*'nin şairane tabiatlı, modern fikirli genç kahramanı Mehmet Behiç Bey de kültürlü ve entelektüel yapısının aksine sığ bakış açısı ve maddiyat düşkünlüğü dolayısıyla sevdiği kadından vazgeçebilecek kadar bencildir.

Kalem sahibi ve musiki tutkunu bir sanatkâr olarak romanlarında güzel sanatların hemen hepsine -edebiyat, müzik, dans, resim, heykel- geniş yer ayıran ve bu sanat dallarını birer leitmotiv olarak değerlendirerek neredeyse bir fon olmaktan çıkaran Mehmet Rauf, tıpkı ele aldığı kadın karakterler gibi erkek karakterleri de sanatla ilgilenen, kültürlü, entelektüel tipler olarak karakterize etmiştir. Mecmua ve gazete takip eden, edebî eser okuyan, müzik dinlemeyi ve müzik aleti çalmayı seven, opera ve tiyatro gibi etkinliklere katılmaktan zevk alan, evlerini ünlü resim ve heykellerle süsleyen, dans etmeye meraklı, modaya ilgili bu karakterlerin büyük bir kısmı şöhret bulmuş yazar veya şairdir. *Garâm-ı Şebâb*'in Memduh'u, *Menekşe*'nin Hüseyin Bülend'i, *Son Yıldız*'in gazeteci kimliğiyle de tanınan Fahri Cemal'i edebiyatla bir meslek olarak ilgilenirler. *Genç Kız Kalbi*'nin Mehmet Behiç'i de şiir kitabı çıkarmış, şairane tabiatlı bir gençtir. Söz konusu bu kahramanlar için sanat, bilhassa edebiyat ile musiki duygularını ifade etme ve paylaşma aracı olarak kabul edilir. Nitekim *Garâm-ı Şebâb*'ta Memduh'u hoşlandığı kadın ile yakınlaştıran esas unsur kaleme aldığı romantik ve ateşli şiirlerdir, *Eylül*'de ise Necip ile Suat, Suat'ın çaldığı piyano sayesinde yalnız kendilerinin anlayacağı gizli bir dille iletişim kurarlar.

Mehmet Rauf, karakterlerinin psikolojisi üzerine dikkatle eğildiği romanlarında kahramanlarının ailevî yaşantıları üzerinde de durmuş, ebeveynleri ile sağlıklı ilişki kuramayan karakterlerin problemlerine de vurgu yapmıştır. *Ferdâ-yı Garâm*'ın çocuk yaşta mecburî bir sebepten ötürü ailesi tarafından yakın bir akrabalarına teslim edilerek tek başına bırakılan Macit'i tecrübesiz ve kırılgan bir kimse olarak yetiştirmiştir. Romanın başında yetişkinlik çağına adım attığı söylenen Macit yıllarca çektiği anne hasretinin bir sonucu olarak halen daha annesinin şefkatine ve ilgisine muhtaç duyan bir gençtir. *Serap*'ın romanda ismine yer verilmeyen başkahramanı da çocuk yaşta annesini kaybetmiş, annesinin ölümünün ardından yeniden evlenen babası tarafından yatılı bir mektepte okumaya zorlandığı için buruk bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Giderilemeyen bu anne özlemi, söz konusu karakter için hayatını da şekillendiren bir acı kayıp olmuştur. *Eylül*'de ise yazar Süreyya'nın aile üyelerine yer verir

ve Süreyya'nın sert ve otoriter bir adam olan babası ile olan ilişkisi üzerinde durur. Süreyya sözü edilen diğer karakterler gibi ebeveynlerini kaybetmemiştir fakat özellikle babası ile etkili iletişim kuramamış, babasının gölgesinde kalarak yaşamak durumunda bırakılmıştır. Miskin ve kendi fikirleri hariç her şeye kayıtsız kalma eğiliminde bir karakter olan Süreyya'nın bu umursamaz yapısı onun gerçeklerle mücadele etmekten kaçınma çabası olarak da yorumlanabilecek niteliktedir.

Mehmet Rauf'un romanlarında dikkati çeken bir diğer nokta, aşka ve sevmeye düşkün olan bazı erkek karakterlerin kadınları güvenilmez, aldatmaya meyilli bulmaları ve adeta anti-feminist bir tutum sergilemeleridir. *Eylül* romanında Suat'ı ideal kadın olarak görerek yücelten Necip, genç kadının eşini aldatığından şüphe duyduğu zaman Suat'ın da diğer tüm kadınlar gibi olduğuna inanmaya başlar ve onu ihanete meyletmekle suçlar. Daha önce başından talihsiz aşk maceraları geçen ve aldatıldığını öğrenen *Son Yıldız*'ın Fahri Cemal'i de kadınların aldatmaya meyilli olduklarını düşünerek kadınlara güvenmemek gerektiğini savunur. Fahri Cemal'in zihni sürekli Perran tarafından aldatılmak korkusu ile meşguldür, Üstad'a göre tüm genç ve yakışıklı erkekler Perran'ın aklını çelebilme potansiyelleri olan rakipleridir. Onların aksine, savunduğu fikirleri davranışlarıyla da gösterme cesaretini kendinde bulamayan Mehmet Behiç ise tam bir feminizm savunucusudur; genç adam, kadınlara sosyal hayatta daha ziyade rol verilmesi gerektiğine inanır ve kadınların kılık kıyafetleri ile ilgili modern fikirler ortaya atar. *Genç Kız Kalbi*'nde Pervin ile beraber kadın haklarının savunucusu rolünde gördüğümüz Mehmet Behiç, bu bakımdan üzerinde durulması gereken bir karakterdir.

Mehmet Rauf'un romanlarında erkek karakterleri bunalıma sürükleyen bir başka mesele de gençliğini kaybetmek, yaşlanmak mevzusudur. Romanlarında genellikle yaşça genç karakterlere yer veren ve bu karakterlerin yaşantılarını ele alan Mehmet Rauf, bazı romanlarında orta yaşlı veya sevgilisinden yaşça büyük erkek karakterlere de yer vermiş, bu karakterlerin yaşamın doğal seyrinin bir sonucu olarak yaş almak karşısındaki tutumları üzerinde durmuştur. *Serap*'ın başkahramanı gençliğini kaybettiği için çirkinleştiğini, çirkinleştiği için sevmeye layık olmadığını düşünür. *Menekşe* romanının aslı karakteri Hüseyin Bülend de yaşını almış, çocuk sahibi bir baba olarak artık dilediği gibi gönlünü eğlendiremeyeceğini bilmenin acısını çeker. Fahri Cemal'in de *Son Yıldız* boyunca içini kemiren esas sorun, sevgilisinden yaşça büyük bir adam oluşudur. Ellili yaşlarında bir adam olan Fahri Cemal'e göre yaşı, sevmesinin ve sevilmesinin önünde büyük bir engeldir. Perran'ı onu aldatabileceğine inandığı her erkekten kıskanan Fahri Cemal, genç erkekleri aşk ilişkilerinde kendisine göre daha şanslı sayarak onlara imrenmekten kendini alamaz.

Yazar, romanlarındaki şahıs kadrosunu kaleme aldığı yardımcı erkek karakterlerle de kalabalıklaştırmış, çeşitli çevrelerden seçtiği bu karakterler sayesinde değinmek istediği birtakım meselelere zemin hazırlamıştır. Tıpkı yardımcı kadın karakterlerde de olduğu gibi yardımcı erkek karakterler arasında da esas görevi olumsuz özellikleri ile ana karakterlerin örnek teşkil eden niteliklerini ön plana çıkarmak olan şahıslar vardır. *Eylül*'ün paragöz, para için her şeyi yapmaya hazır olan Fatin'i, *Son Yıldız*'ın herkesçe adi ve ahlâksız bir adam olarak tanınan Şefik Nuri'si böyle karakterlerdir. *Genç Kız Kalbi*'nde yer alan Abdi de eserin asıl erkeği konumunda olan Mehmet Behiç'in Pervin tarafından takdire şayan özelliklerinin belirginleşmesine katkıda bulunacak şekilde çirkin, aşağı niteliklerle donatılmıştır. Yardımcı erkeklerin büyük bir çoğunluğunu eğlence ve zevk âlemlerine düşkün, lüks bir hayat sürdürmenin peşinde koşan, cinsî arzularını doyumak hedefiyle hareket eden tipler oluşturur. Bu tipler genellikle yanlış Batılılaşmış, dejenere olmuş, özentî ve taklitçi kimselerdir. Yazar bunların abartılı tavırlarını ve gülünç huylarını adeta karikatürize ederek, eleştirel bir üslûpla anlatır. *Bir Aşkın Tarihi*'nde Macit'in yakın çevresinden seçilen yan karakterler de -Necip, Nuri, Sabri Bey, Cemil- her şeyi alaya alan, dedikodu ederek vakit geçiren, eğlence tutkunu tiplerdir. *Böğürtlen*'de ise Pertev'in arkadaşı Nihat'ın eğlence anlayışı içki içmek, kumar oynamak, serbest ilişkiler yaşamaktır. *Son Yıldız*'da da kardeş oldukları söylenen Şefik Nuri ile Halil Nuri, her partide ve davette boy gösteren, heves ve arzularının tesiriyle hareket eden tiplerdir. *Harabeler*'de ise Mübeccel'in sevgilisi Şerif, para düşkünü ve ahlâksız bir tip olarak tasvir edilir. Mehmet Rauf, genellikle romanlarında yozlaşmış, kendi değerlerini yitirmiş tipleri canlandırmış, bazı romanlarında ise bunların zıddı görünümünde olan, doğru batılılaşmak yanlısı, müspet tiplere yer vermiştir. Yazar Doğu-Batı çatışması ile sosyal ve siyasi yaşamın mühim meseleleri üzerinde durduğu *Karanfil ve Yasemin* adlı romanında Kadri Paşa ile Doktor Cevdet Kerim Bey'in fikirleri üzerinden dejenere olmadan batılı değerleri kabul etmek meselesini yorumlamış, bu şahısları modernleşme hususunda kıymetli görüşleri olan kimseler olarak öne çıkarmıştır. Yazar kimi romanlarında kendini yetiştirme gayreti göstermeyen, geri kafalı, cahil ve görgüsüz tiplere de yer ayırmıştır ki bunların en bariz örneklerini Amca Bey'in ve Abdi'nin kılığında *Genç Kız Kalbi*'nde görürüz.

Genel itibariyle değerlendirildiğinde görülür ki Mehmet Rauf romanlarında çoğunlukla benzer fikirlerde birleşen veya zıt görüşleri dolayısıyla çatışma yaşayan karakterleri bir araya getirmiş, genellikle aşk ilişkileri etrafında şekillenen eserlerinde bu birleştirici veya ayırıcı unsurların dramatize etme gücünden faydalanmıştır. Mehmet Rauf'un karakterleri genellikle mürebbiyeler tarafından yetiştirilmiş, tahsillerine önem verilerek büyütülmüş, maddî durumu yerinde, servet

sahibi ailelerinden destek görmeye alışmış genç karakterlerdir. Bu karakterlerin büyük çoğunluğu, bilhassa da kadın karakterler yaşamak için bir işte çalışmak zorunda olmayan, aileden kalma miras veya servet sayesinde geçinen, hayatını kazanmak için mücadele etmeye alışmamış tiplerdir. Bazı erkek karakterlerin yayıncılık, edebî eser yazarlığı veya şairlik ile ilgilendiği görülür fakat bu tercih daha ziyade ilgi alanları ile daha verimli uğraşmak, edebiyat dünyasında bir yer edinmek ile ilgilidir. Yazarın romanlarında gerek kadın karakterlerin gerekse de erkek karakterlerin temel motivasyonu sevmek ve sevilme arzusudur. Yazarlığa Servet-i Fünûn döneminde atılan ve dönemin siyasi baskılarının bir sonucu olarak ferdî konulara yönelen Mehmet Rauf, devrinin zihniyetini karakterlerinde de belirginleştirmiş, onları aşırı duygulu, hassas, melankolik tipler olarak şekillendirerek bu karakterlerin ruhsal çatışmaları ve psikolojik durumları üzerinde durmuştur. Yazar romanlarını kimi zaman birbirini seven âşıkların kavuşması ile nihayettirmiş kimi eserlerinde ise hayal-hakikat çatışmasının okuyucuya tesir eden kuvvetinden faydalanarak mutsuz sonla bitirmiştir. Bu bakımdan Mehmet Rauf'un döneminin temel anlayışından beslenerek tema seçiminde bulunduğunu, karakterlerinin ruh hâllerini betimlerken yaşadığı devrin temel meselelerinden ve şahsî deneyimlerinden de beslendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Yapılan bu çalışma ile hedeflenen karakterlerinin ruhsal yapıları üzerine titizlikle eğilen ve onları psikolojik anlamda tahlil etme çabasına girişen Mehmet Rauf'un roman şahıslarının Jung tipolojisi bağlamında kişilik tiplerini tespit etmeye çalışmak, böylece derinlikli ve kompleks yapılı bu karakterlerin değerlendirmesini yapmaktır. Jung'un da belirttiği üzere insan çok yönlü, karmaşık bir canlıdır ve bu yapısı dolayısıyla bireylerin kişilik tiplerini tespiti çalışmak güç bir iştir. Nitekim yazarın romanlarında detaylı olarak ele alınmayan yardımcı karakterlerden bazılarının karakter tespiti yapılamamıştır. Bu çalışma ile amaçlanan yazarın ele aldığı karakteristik özelliklerden ve romanlarına yerleştirdiği detaylardan hareketle roman şahıslarının belirgin niteliklerini tespit etmek, bu sayede Jung tipolojisi bağlamında söz konusu karakterlerin kişilik tiplerini belirlemektir. Bu tez çalışması ile amaçlanan disiplinlerarası ilişkiler bağlamında edebiyat-psikoloji üzerinde durmak, Türk edebiyatında örnekleri görülmeye başlanan psikolojik tiplerin tespit edilmesini hedefleyen tez çalışmalarına katkıda bulunmaktır.

KAYNAKÇA

I. İNCELENEN ROMANLAR

Mehmet Rauf, *Âşıkane*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Hilal Matbaası, 1909.

Mehmet Rauf, *Bir Aşkın Tarihi*, haz.: Ayşen Perçin, Turkuvaz Kitap, 1. Bs., İstanbul 2021.

Mehmet Rauf, *Böğürtlen*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Kütüphane-i Sudi, 1926.

Mehmet Rauf, *Eylül*, haz.: Sabahattin Çagın, Özgür Yayınları, 10. Bs., İstanbul 2018.

Mehmet Rauf, *Ferdâ-yı Garâm*, haz. Oğulcan Karakoç, Özgür Yayınları, 1. Bs., İstanbul 2019.

Mehmet Rauf, *Genç Kız Kalbi*, haz. Filiz Ferhatoğlu

Mehmet Rauf, *Halas*, haz. Emin Nedret İşli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 10. Bs., 2024.

Mehmet Rauf, *Harabeler*, haz. Mert Öksüz, Akçağ Yayınları, 1. Bs., Ankara 2018.

Mehmet Rauf, *Kâbus*, Koç Üniversitesi Yayınları, 1. Bs., İstanbul 2017.

Mehmet Rauf, *Karanfil ve Yasemin*, haz. Esin Hamamcı, Uğur Erden, Can Yayınları, 1. Bs., İstanbul 2021.

Mehmet Rauf, *Menekşe*, Palet Yayınları, 1. Bs., Konya 2012.

Mehmet Rauf, *Serap*, Koç Üniversitesi Yayınları, 1. Bs., İstanbul 2019.

Mehmet Rauf, *Son Yıldız*, haz. Güneş Sezen, Çimen Günay-Erkol, İletişim Yayınları, 1. Bs., İstanbul 2021.

II. REFERANS KAYNAKLAR

Adler, Alfred, *Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji*, çev.: Halis Özgü, Hayat Yayınları, İstanbul 2002.

Aristoteles, *Ruh Üzerine*, çev.: Zeki Özcan, Alfa Yayınları, İstanbul 2000.

Bilgegil, Kaya, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Edebiyat maddesi) C.II.*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977.

- Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2000.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004.
- Çetin, Nurullah, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Basımevi, Ankara 2004.
- Çetişli, İsmail, *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2016.
- Emre, İsmet, *Edebiyat ve Psikoloji*, Anı Yayıncılık, Ankara 2006.
- Fordham, Friede, *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, çev.: Aslan Yalçınır, Say Yayınları, İstanbul 1983.
- Freud, Sigmund, *Psikanaliz Üzerine*, çev.: Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul 1998.
- Freud, Sigmund, *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*, çev.: Kamuran Şipal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- Gönüliden, Gülben, *Mandala Bir Dua Sanatı*, Postiga Yayınları, İstanbul 2015.
- Jung, Carl Gustav, *Analitik Psikoloji*, çev.: Ender Gürol, Payel Yayınları, İstanbul 1997.
- Jung, Carl Gustav, *İnsan Ruhuna Yöneliş*, çev.: Engin Büyükinâl, Say Yayınları, İstanbul 2001.
- Jung, Carl Gustav, *Psikolojide Tipler*, çev.: Nur Nirven, Pinhan Yayınları, İstanbul 2019.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.
- Köse, Ali-Ayten, Ali, *Din Psikolojisi*, Timaş Yayınları, 2012.
- Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.
- Moran, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Moran, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İletişim Yayınları, İstanbul 1983.
- Ozansoy, Halit Fahri, *Edebiyatçılar Geçiyor*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1967.
- Özbalcı, Mustafa, *Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, MEB Yayınları, İstanbul 1997.
- Özgü, Halis, *Psikanalizin 3 Büyükleri: Freud, Adler, Jung*, Ararat Yayınevi, İstanbul 1976.

Recaizade Mahmut Ekrem, *Pejmürde*, Alem Matbaası, İstanbul 1311.

Sağlık, Şaban, *Hikâye/Anlatı/Yorum*, Hece Yayınları, Ankara 2014.

Ukray, Murat, *Jung Psikolojisi*, Yason Yayınları, Ankara 2016.

Uygur Gürbüz, Selda, *Türk Romanından Örneklerle Edebiyat ve Kıskançlık*, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2021.

III. LİSANSÜSTÜ TEZLER

Ateş, Elife, Gedizli Azmî'nin Kitâb-ı Hiyel'i ve Jung'un Hilebaz Arketipi Üzerinden İncelenmesi (İnceleme-Metin-Diliçi Çeviri), İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul 2020.

Gürel, Selda, Servet-i Fünûn Romancılarının Romanlarında Tasvir, Sakarya Üniversitesi, Doktora Tezi, Sakarya 2013.

Kalem, Erkan, Life Style Index (Yaşam Biçimi Ölçeği) Ego Savunmaları Mekanizmaları Testinin Türkçe Formu Dil Eşdeğerliliği, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999.

Mutlu, Yaren, Yaprak Dökümü, Eskici ve Oğulları, Tutunamayanlar, Kendi Gecesinde, Kırmızı Saçlı Kadın, Dünyadan Aşağı Romanlarında Baba-Oğul çatışması Bağlamında Bir Anlamlandırma ve Yorumlama Çalışması, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021.

Purevdorj, Amar, F. M. Dostoyevski'nin Romanlarındaki Karakter Çerçevelerinin İncelenmesi, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara 2017.

Sadıkoğlu, Zehra Zeynep, Yoğun Annelik Algısı: Annelerin Perspektifinden Çağdaş Ebeveynlik Kültürü, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul 2020.

Yıldırım, Zerrin, İstanbul Bölgesi 0-3 Yaş Grubundaki Çocuklarda Anne Yoksunluğunun Çocuğun Büyüme-Gelişimi Üzerine Etkisi, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1985.

IV. MAKALELER

Arman, Angelika, "İmge Kavramının Sorunsalı Üzerine Flaubert ve Kafka- 'Bovarizm' ve 'Kafkaesklik', *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2002, s.201-202.

Ayata, Yunus-Tonga, Necati, “Psikolojik Roman, Romana Yansıyan Yazar ve Türk Edebiyatındaki Bazı Örnekleri Üzerine Bir İnceleme, *İlmî Araştırmalar*, 2008, s.18.

Baydar, Veysi, “Popüler Kültürde Mizojini”, *Turkish Studies*, 2013, s.153.

Boz, Mikail-Becerikli, Rıfat, “ ‘Aşkın Gören Gözlere İhtiyacı Yok’ Filminde Fetişizm ve Erkeklik”, *SineFilozofi Dergisi*, 2020, s.554.

Bulut, Sefa, “Çocuk Cinsel İstismarı Hakkında Bir Derleme”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2022, s.143-144.

Çetin, Özer, “Jung Psikolojisinde Rüya”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, s.261.

Çetişli, İsmail, “Kıskançlığın Romanı ‘Zehra’, *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1991, s.46.

Deutsch, M-Krauss, R.M. , “Psikoseksüel Gelişim Evreleri”, çev.: Bekir Onur, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1986.

Durmuş, Emine-Sumbaş, Ezgi-Haylı, Göktürk Rüstem-Çok, Ramazan, “Çocukluktan Yetişkinliğe Baba Kavramı”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021, s.176.

Gülcan, Cem, “Psikolojik Tipler ve Jung Psikolojisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *KSBD*, Sonbahar 2020, s.290.

Günday, Rıfat-Aycan, Ahmet, “Mme de Lafayette’nin *Princesse de Cleves* ve Mehmet Rauf’un *Eylül* Adlı Romanlarında Toplumsal Değerlerin Kahramanların Yaşamı ve Psikolojisi Üzerine Etkisi”, *Turkish Studies*, Yaz 2018, s.483-485

Güven, Esra, “Rüyaların Dili: Psikolojide Rüya Çalışmaları”, *Türk Psikoloji Yazıları*, Aralık 2015, s.17.

Hançar, Baki Bora, “Türkülerde Othello Sendromu”, *folklor/edebiyat Dergisi*, 2022, s.274-275.

İlboğa, Mustafa, “Platonik Aşk’ın Diyalektiği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, s.9.

İmamoğlu, Abdulvahit, “Bazı Psikanalistlere Göre Rüyanın İnsan Hayatındaki Rolü”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, s.33.

- Kale, Özlem, “Edebiyatda Bilinç Akışı Tekniğine Başvurulma Sebepleri Üzerine Bazı Dikkatler”, *E-Journal of New World Academy*, 2015
- Karabulut, Merve, “Freud ve Jung Işığında Masal ve Psikanaliz”, *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*, Şubat 2022, s.761.
- Kavcar, Cahit, “Batı Uygarlığı Karşısında Servet-i Fünun Romancıları”, *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 1980, s.387-397.
- Kavcar, Cahit, “Tevfik Fikret ve Güzel Sanatlar”, *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 1982, S.136.
- Kavut, Sevgi, “Carl Gustav Jung: Kavramları, Kuramları ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme”, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, Aralık 2020, s.683-687.
- Korkmaz, Ferhat, “Türk Romanının İlk Boverist Tipleri,” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, s.322.
- Koyuncu, Zeynep, “Ahlât-ı Erbaa/ Humoral Patoloji Teorisi ve Divan Şiirinde Hakkânî Örneğinde İşlenişi”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, 2019, s.82.
- Özbalcı, Mustafa, “Mehmet Rauf ve Eylül Romanı Üzerine”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1994
- Özçelikbaş, Eda, “Mandala Terapisi ile Şifalanma: Jung ve Çok Kültürlü Bir Sanat Terapisi Yaklaşımı”, *Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 2022, s.182.
- Paliçko, Elif, “Mehmet Rauf’un Menekşe’sinde Servet-i Fünun Nesli”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2021, s.153-155.
- Savaş, Kudret, “Mehmet Rauf’un ‘Büyük Aşk Roman’ı: Son Yıldız”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2019, s.458.
- Serrican, Ece, “Carl Gustav Jung’un Analitik Psikoloji Kuramındaki Arketip Kavramının Edebiyata Yansıması”, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2015, s.1206-1212.
- Serrican, Ece, “Mehmet Rauf’un Cumhuriyet Romanı: ‘Harabeler’”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2023, s.613.

Sultana, Abeda-Altay, Trc. Saadet, “Ataerkillik ve Kadının İkincilliği; Kuramsal Bir Analiz”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2019, s.419.

Tarım, Rahim, “Paul Bourget’nin ‘Bir Aşk Cinayeti’ Romanı Üzerine Bir Mehmet Rauf İncelemesi, *Eren Dergisi*, 2023, s.16-24.

Turan, Yusuf Ziyaettin, “Mektup Romanda Kadın Psikolojisi: *Pamela* ve *Handan*, *RumeliDE Journal of Language ve Literature Studies*, Kasım 2019, s.175.

Zariç, Mahfuz, “Akademik Eleştiri Bağlamında Mehmet Rauf’un *Eylül* Adlı Romanı, *Turkish Studies*, 2017, s.546.

